ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

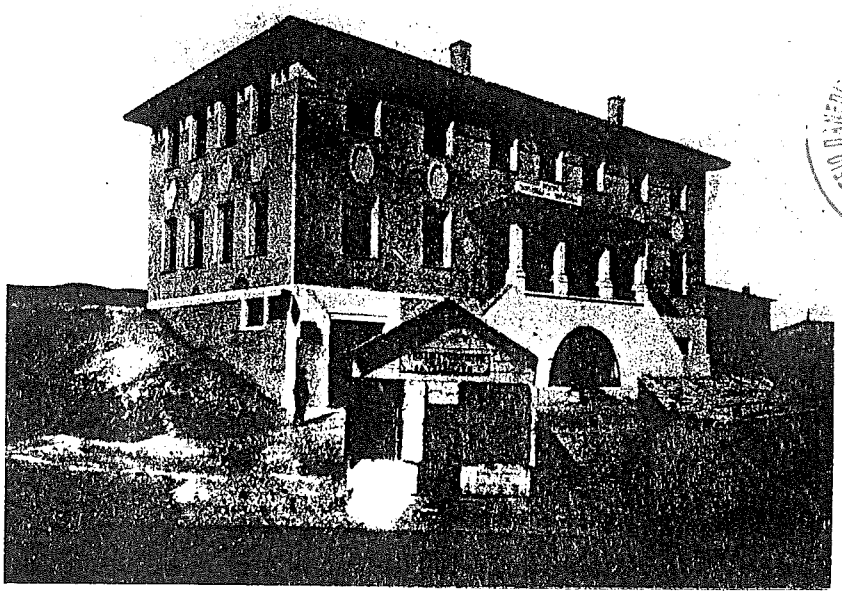
ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΛΙΤ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ.

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ

ΠΑΠΑΔΕΔΕ ΦΛΩΡΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Π. ΓΕΤΙΜΗΣ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝ. & ΠΟΛΙΤ. ΕΠΙΣΤ. - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ -

ΑΘΗΝΑ – ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1998.

MET
BOY

Ι. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥΣ ΕΞΕΛΙΞΗ

Α. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΔΗΜΟΥΣ

Είναι σκόπιμο να γίνει μια συνολική ιστορική αναφορά για τις δύο περιοχές που εξετάζονται, αφ' ενός για να είναι πιο ξεκάθαρο το ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν οι δύο δήμοι και αφ' ετέρου γιατί το πλαίσιο αυτό παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες που έπαιξαν σημαντικό ή και κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση του σημερινού προφίλ των δύο δήμων.

Η ιστορία των δύο δήμων κάθε άλλο παρά είναι μακραίωνη. Η περιοχή ως πληθυσμιακός χώρος εγκατάστασης μετρά "μόλις" 75 χρόνια - διάστημα μικρό αν το συγκρίνει κανείς με την ιστορία της Αθήνας. Τα γεγονότα όμως που σημάδεψαν την εγκατάσταση πληθυσμού στην ανατολική πλευρά της Αθήνας αποτελούν μεγάλο κομμάτι της νεότερης ιστορίας της πόλης και του τρόπου με τον οποίο δημιουργήθηκε στη σημερινή του μορφή το πολεοδομικό συγκρότημα.

Μελετώντας ειδικότερα το πολιτικό γίγνεσθαι στις δύο περιοχές, καθίσταται αναπόφευκτη η αναφορά στην ιστορία των δύο περιοχών από το 1922 και μετά. Τα όσα διαδραματίστηκαν στο ανατολικό κομμάτι της πρωτεύουσας, όχι μόνο είχαν καθοριστική συμβολή στη μετέπειτα φυσιογνωμία και εξέλιξή του αλλά, αποτελούν ιστορικά σημεία αναφοράς για το σύνολο της πόλης και επηρέασαν την μορφή της σε μεγάλο βαθμό.

Αντίστροφα, η δυναμική της Αθήνας ως πόλου για το σύνολο της χώρας βάζει με τη σειρά της τη σφραγίδα της στην εξέλιξη των δύο δήμων, ιδιαίτερα μετά το 1960-1970.

Έτσι, θα προσπαθήσουμε να ακολουθήσουμε με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια την ιστορική πορεία των δύο δήμων και τα γεγονότα-«σταθμούς» της.

Η ιδιαίτερη τοπική ταυτότητα παραμένει μόνο ανάμνηση σε όσους την βίωσαν και σίγουρα δεν γίνεται αντιληπτή από τους νέους κατοίκους της περιοχής.

Πιθανόν νέες συλλογικότητες και διαδικασίες που θα πατούν σε λαϊκές ανάγκες και νέα οράματα να ανασύρουν τις ιδιαίτερες αυτές συλλογικές μνήμες και σχέσεις της περιοχής, να τις εντάξουν οργανικά στη διαδρομή τους, διαμορφώνοντας έτσι τους όρους δημιουργίας μιας νέας τοπικής συλλογικής ταυτότητας.

* Φωτογραφία εξωφύλλου: Σχολή κι εργοστάσιο Ταπητουργίας και Εργοχείρου στον Βύρωνα. Πηγή: Κοινωνία των Εθνών (1926) στο Λ.Λεοντίδου (1989).

τη διατήρηση της στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό και συνακόλουθα το άγχος για τον έλεγχο των μαζικών χώρων συνέβαλαν στην απογοήτευση και την αδρανοποίηση σημαντικών τμημάτων της.

Στο πλαίσιο αυτό, η άσκηση της τοπικής εξουσίας εγκλωβίστηκε από την Αριστερά στην ανάγκη διατήρησης της στο πολιτικό παιγνίδι. Με αυτό τον τρόπο, διαμορφώθηκαν στο εσωτερικό του θεσμού μηχανισμοί και όροι αναπαραγωγής της τοπικής εξουσίας που διαπλεκόμενοι με διάφορα τοπικά δίκτυα μπορούσαν να εξασφαλίσουν αυτούς τους όρους. Στο βαθμό που η συλλογική δράση και συμμετοχή αδρανοποιείται και απαξιώνεται, οι μηχανισμοί αυτοί αυτονομούνται όλο και περισσότερο, λειτουργώντας με βάση τα συμφέροντα των κυρίαρχων κάθε φορά συσχετισμών στο εσωτερικό τους.

Η κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», η πολιτική κρίση και αμηχανία που επέφερε στην Αριστερά ενέτειναν την απογοήτευση και την αδράνεια. Οδήγησαν και νέα τμήματα στην ενσωμάτωση στο σύστημα και στην απομάκρυνση από τις συλλογικές διαδικασίες. Η κυριαρχία του νεοσυντηρητικού μοντέλου και της ατομικής διεξόδου απαξίωσαν την συλλογικότητα και την αγωνιστικότητα.

Στα νέα αυτά πλαίσια, η ιδιαίτερη συλλογική ταυτότητα της περιοχής παύει να εκφράζει την τοπική κοινωνία, αδυνατεί να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται καθώς είναι φορέας μιας εντελώς διαφορετικής κουλτούρας και δεν μπορεί να περιγράψει πλέον τη φυσιογνωμία των δύο πόλεων.

Αυτή τη στιγμή, ο Βύρωνας και η Καισαριανή αποτελούν απλά μια ελκυστική περιοχή κατοικίας λόγω της μικρής απόστασης από το κέντρο της Αθήνας και τον Υμηττό αντίστοιχα. Οι νέες περιοχές κατοικίας που δημιουργούνται στον Υμηττό (π.χ. Καρέας) έλκουν υψηλά εισοδηματικά στρώματα. Η συμμετοχή της εργατικής τάξης μειώνεται στη σύνθεση του πληθυσμού των δύο πόλεων. Οι παραδοσιακές γειτονιές –ακόμα και τα Πλινθόκτιστα στην Καισαριανή- διαλύονται με την οικοδόμηση πολυκατοικιών. Οι παραδοσιακές σχέσεις που διαμορφώθηκαν από δεκαετίες φθίνουν καθώς διαλύεται ο ιστορικός οικιστικός ιστός. Η ανυπαρξία συλλογικής δράσης και μαζικών χώρων εξαφανίζει τα χαρακτηριστικά αυτής της ιδιαίτερης κουλτούρας των δύο πόλεων.

δείκτη για τον βαθμό στον οποίο η τοπική κοινωνία εξακολουθεί να διατηρεί τα ιδιαίτερα κοινωνικο-πολιτικά της κριτήρια και τη συλλογική της ταυτότητα.

Η πολιτική διαδρομή των δύο πόλεων ξετυλίγεται μέσα από την ανάλυση τέτοιων μηχανισμών αλλά και των πολιτικών – κοινωνικών θεσμών και αγώνων. Η ενεργή και μαζική συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σε διεκδικητικούς αγώνες και στην πάλη για τα λαϊκά αιτήματα είναι έντονη και αποτελεί τον κυρίαρχο τρόπο δράσης και αντίδρασης, όσο παραμένει ισχυρή και εξακολουθεί να βιώνεται ως τέτοια η ξεχωριστή συλλογική της ταυτότητα. Με τη συλλογική πάλη η ταυτότητα αυτή επαναβεβαιώνεται, ισχυροποιείται και συνεχίζει να υπάρχει μεταφερόμενη από γενιά σε γενιά.

Όμως οι δύο πόλεις δεν λειτουργούν σε συνθήκες απομόνωσης. Αντίθετα, οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί της ελληνικής κοινωνίας από τη μεταπολίτευση και μετά επηρεάζουν άμεσα τη φυσιογνωμία και την εξέλιξη τους. Από την πτώση της χούντας και μετά, οι δύο πόλεις δέχονται κατ' αρχήν έντονες οικιστικές πιέσεις καθώς η Αθήνα έχει ανάγκη από χώρους για επέκταση. Η άναρχη οικοδόμηση (με το γνωστό μοντέλο της αντιπαροχής) και η εισροή μεγάλου αριθμού νέου πληθυσμού απειλεί με διάβρωση τον παραδοσιακό κοινωνικό ιστό τους.

Στο βαθμό που η συλλογική δράση, η κοινωνική αλληλεγγύη και η ενεργή πολιτική συμμετοχή εξακολουθούν να αποτελούν αξίες στην ευρύτερη κοινωνική συνείδηση, η ιδιαίτερη ταυτότητα συνεχίζει να υπάρχει και να ενσωματώνει τους νέους κατοίκους. Η πολιτική της δεξιάς την δεκαετία του '70 και οι συνεχιζόμενοι κοινωνικοί αποκλεισμοί υποβοηθούν τη διατήρηση του αισθήματος διαφορετικότητας. Παράλληλα, οι προσδοκίες για αλλαγή, λαϊκή πολιτική, εκδημοκρατισμό και πραγματοποίηση ενός νέου οράματος είναι έντονες και συνδέονται άμεσα με διαδικασίες συλλογικότητας και αγώνων καθώς στηρίζονται τόσο στα οξυμένα λαϊκά προβλήματα, όσο και στην πολιτική διαπαιδαγώγηση από τα κόμματα της Αριστεράς (συμπεριλαμβανομένου στη φάση αυτή και του ΠΑΣΟΚ).

Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην κυβερνητική εξουσία και η πολιτική ενσωμάτωσης που ακολούθησε για τα μαζικά κινήματα οδήγησαν στην εκτόνωση της λαϊκής αγωνιστικότητας και δράσης μέσα από κανάλια σύνδεσης με τους πελατειακούς μηχανισμούς της εξουσίας. Οι αυταπάτες της Αριστεράς για το ρόλο του ΠΑΣΟΚ, ο φόβος για την πολιτική της επιβίωση και

της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.) στους δύο δήμους και στις οικονομικές του λειτουργίες. Ετσι, στις συγκεκριμένες τοπικές κοινωνίες ο θεσμός της Τ.Α. αποτελεί τον καθρέφτη τόσο γιατί είναι το μοναδικό πεδίο που εκφράζονται καθαρά και μετρήσιμα οι ιδιομορφίες της πολιτικής συμπεριφοράς όσο και γιατί, στο βαθμό που αποτελεί προέκταση της κεντρικής κρατικής εξουσίας και επηρεάζει τα τοπικά κοινωνικο-οικονομικά συμφέροντα, αντανακλά τους μεταξύ τους συσχετισμούς με τα πρόσωπα και τις ομάδες που αναδεικνύονται σ' αυτή και με τη μετέπειτα πολιτική που ακολουθούν.

Ο θεσμός της Τ.Α. στην Ελλάδα παρουσιάζει επίσης πολλές ιδιομορφίες. Η συγκεντρωτική και αυταρχική συγκρότηση του ελληνικού κράτους από την ίδρυση του, ο φόβος και η καταστολή της λαϊκής αυτοργάνωσης απαξίωσαν την Τ.Α. ως σημαντική εξουσιαστική βαθμίδα της κεντρικής εξουσίας. Η θέση της ως η κατώτερη βαθμίδα της εξουσίας την κάνει αντικειμενικά πιο ευάλωτη και ευαίσθητη στις λαϊκές πιέσεις και εξελίξεις. Ετσι, συνδέθηκε με τα λαϊκά στρώματα, εξέφρασε πολλές φορές τα αιτήματα τους και αποτέλεσε κι η ίδια λαϊκό αίτημα (για επέκταση των ιδιαίτερα περιορισμένων αρμοδιοτήτων της και απαγκίστρωση από τον ασφυκτικό κρατικό έλεγχο). Ακόμα, συνδέθηκε με ιστορικές στιγμές του λαϊκού κινήματος και αποτέλεσε το κύριο πεδίο εφαρμογής λαϊκής διοίκησης και οργάνωσης στην Αντίσταση. Εξ άλλου, λόγω της θέσης της ήταν η μοναδική βαθμίδα επίσημης εξουσίας που μπορούσε να «κατακτηθεί» από την Αριστερά και το ηττημένο λαϊκό κίνημα στη μεταπολεμική περίοδο.

Τα δεδομένα αυτά σε συνδυασμό με τις αυταπάτες της Αριστεράς για το ρόλο της ως θεσμού και τις συγκυριακές πολιτικές της μέσω αυτής άμβλυναν στην τοπική συνείδηση το ρόλο της Τ.Α. ως μηχανισμού της κρατικής εξουσίας και την ενσωματωτική λειτουργία της και απέκρυψαν την διαμόρφωση και αναπαραγωγή όρων και σχέσεων κυριαρχίας στην τοπική κοινωνία στο εσωτερικό της.

Ετσι, τα τοπικά δίκτυα και οι ομάδες συμφερόντων έχουν πεδίο αναφοράς την Τ.Α., τη διαπλοκή και την ανάδειξη σε αυτήν και στους πολιτικούς τοπικούς μηχανισμούς και διαδικασίες που την επηρεάζουν. Οι μηχανισμοί διαπλοκής και ελέγχου της τοπικής εξουσίας από τέτοια δίκτυα και ο βαθμός επιτυχίας τους αντανακλά τις εξελίξεις στην τοπική κοινωνία, τις αλλαγές στη δομή και τη φυσιογνωμία της. Αποτελεί εξ άλλου, έναν αξιόπιστο

Το ενδιαφέρον εστιάζεται λοιπόν, στις γενικότερες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτικές συνθήκες και στην αλληλεπίδρασή τους με τις τοπικές ιδιομορφίες και ιδιαιτερότητες αφού αυτά αποτελούν καθοριστικό παράγοντα διατήρησης, εξέλιξης ή αλλαγής της φυσιογνωμίας και της ταυτότητας των δύο πόλεων.

Για να γίνει φανερή αυτή η διαδικασία απαιτείται συνολική θεώρηση της ιστορικής της διαδρομής με έμφαση στα στιγμιότυπα που αλλάζουν κάθε φορά τη ροή ή την κατεύθυνση. Σταδιακά γίνεται ορατή η πορεία που ακολουθήθηκε και οι όροι που καθόρισαν τους σταθμούς, τις στροφές και τις αλλαγές της.

Η όλη αυτή πορεία αντανακλάται παράλληλα στην πολιτική συμπεριφορά, στις ηγετικές ομάδες, στην κοινωνικο-οικονομική εξέλιξη των δύο πόλεων. Ταυτόχρονα, η ίδια εξαρτάται άμεσα από αυτούς τους παράγοντες δημιουργώντας έτσι, μια αλληλοδιαπλοκή που καθορίζει την ανάπτυξη, την αλλαγή, την ύπαρξη ή τη μη ύπαρξη της τοπικής φυσιογνωμίας και ταυτότητας. Ενδιαφέρον της μελέτης αποτελεί η ανάλυση και ο ιστορικός προσδιορισμός αυτών των μηχανισμών με έμφαση στις πρόσφατες δεκαετίες μετά τη χούντα καθώς έτσι μπορεί να αποτολμηθεί και μια μικρή προβολή στο μέλλον.

Σ' ένα μεγάλο βαθμό, η εμφάνιση, η δράση και η λειτουργία τοπικών δικτύων-ομάδων μπορεί να ρίξει φως στις διαδικασίες αυτές αφού είναι το πιο απτό στοιχείο και αντανακλά άμεσα τον συσχετισμό δυνάμεων των εκάστοτε οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συμφερόντων και τις χρονικά-κοινωνικά διαμορφωμένες σχέσεις κυριαρχίας.

Τα τοπικά αυτά δίκτυα-ομάδες, έχουν βέβαια σημαντικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις με τα πολιτικά κόμματα που δρουν στην περιοχή. Αυτό συμβαίνει γιατί ένα βασικό χαρακτηριστικό των δύο πόλεων είναι η μαζική ένταξη των κατοίκων στα κόμματα της Αριστεράς, ήδη από τη δεκαετία του '30. Ένταξη που αποτέλεσε αναπόσπαστο στοιχείο της τοπικής ταυτότητας. Η κυρίαρχη παρουσία των κομμάτων αυτών στην περιοχή και η κατ' αρχήν ιδεολογική συγγένεια με το μετέπειτα κυρίαρχο στην κεντρική πολιτική σκηνή κόμμα του ΠΑΣΟΚ, είχε σαν αποτέλεσμα την έντονη διαπλοκή των τοπικών μηχανισμών των κομμάτων με τα τοπικά δίκτυα-ομάδες, συχνά σε σημείο ταύτισης. Η διαπλοκή αυτή αναφέρεται κυρίως στις λειτουργίες του θεσμού

φορές στις διαδικασίες και τους μηχανισμούς της τοπικής κοινωνίας και τη σχέση της με τέτοια πρόσωπα ή ομάδες. Πολύ περισσότερο, που οι ιδιομορφίες των συγκεκριμένων πόλεων παρεμβάλλουν άλλες διαδικασίες και κανάλια για τη δημιουργία και τη διατήρηση τέτοιων σχέσεων. Η εξασφάλιση αποδοχής και συναίνεσης από την τοπική κοινωνία είναι αναγκαίος όρος για την ανάδειξη, τη λειτουργία και την προώθηση των συμφερόντων (μικρών ή μεγάλων) των διαφόρων προσώπων, ομάδων, δικτύων στο τοπικό επίπεδο αφού η γενικότερη πάλη οικονομικών συμφερόντων διεξάγεται συνολικά στο συγκρότημα της Πρωτεύουσας και η εκάστοτε κυριαρχία εκφράζεται και επιβάλλεται μέσα από το κεντρικό κράτος.

Η ανυπαρξία εγκατάστασης μεγάλων βιομηχανικών και εργασιακών χώρων στις δύο πόλεις δεν δημιουργεί σαφείς ταξικές συγκρούσεις μέσα στα όρια της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής και μάλιστα κάτω από την επίδραση και άλλων παραγόντων αμβλύνει τις ταξικές αντιθέσεις στο εσωτερικό της. Ετσι, οι ομάδες, τα δίκτυα και τα πρόσωπα-φορείς συμφερόντων δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως αυτόνομες οντότητες. Η διαπλοκή με θεσμούς, διαδικασίες και πλέγματα σχέσεων που είναι ήδη διαμορφωμένα και καταξιωμένα στην τοπική κοινωνία και συνείδηση είναι απαραίτητος όρος για την ύπαρξη και λειτουργία τους. Οι διάφορες ομάδες, πρόσωπα και δίκτυα διαπλέκονται με μια σειρά θεσμούς, διαδικασίες και άλλα δίκτυα ώστε να μπορεί να εξασφαλιστεί η αποδοχή τους και η προώθηση των συμφερόντων τους σε τοπικές κοινωνίες που έχουν διαμορφώσει ιστορικά και πολιτικά ιδιαίτερα κριτήρια και αντανακλαστικά.

Στο πλαίσιο αυτό, μια απλή καταγραφή των ηγετικών πολιτικών ομάδων και προσώπων που δρουν στην περιοχή μετά τη μεταπολίτευση, μια λεπτομερειακή αναφορά στην εσωτερική λειτουργία άτυπων ή θεσμοθετημένων πολιτικών ομάδων ή μια αναλυτική παρουσίαση στατιστικών στοιχείων (ηλικία, επάγγελμα, επίπεδο μόρφωσης) που αφορούν το «πολιτικό προσωπικό» των μηχανισμών της τοπικής εξουσίας δεν αρκεί στην προσπάθεια να ανακαλύψουμε το πλέον σημαντικό: τους όρους ανάδειξης ηγετικών προσώπων και ομάδων στους μηχανισμούς της τοπικής εξουσίας (βασικά στη διοίκηση των πρωτοβαθμίων ΟΤΑ) των δύο δήμων και στις διαδικασίες αναπαραγωγής των ομάδων αυτών και παγίωσης της πολιτικής τους κυριαρχίας.

ταξικής θέσης και της κοινωνικής αλληλεγγύης είναι ευπρόσδεκτα στα νέα προλεταριακά και φτωχά μεσαία στρώματα που έρχονται στην περιοχή, τα οποία δεν είναι κοινωνικά-ταξικά διαφοροποιημένα από τους παλιούς κατοίκους. Η αίσθηση της ιδιαίτερης ταυτότητας λειτουργεί και σε ψυχολογικό επίπεδο για το νέο εργατικό δυναμικό που εισρέει από την ελληνική ύπαιθρο και βρίσκεται αποκομμένο από την κουλτούρα του και αμήχανο στην Πρωτεύουσα, καθώς καλύπτει αυτό το κενό και την ανάγκη δημιουργίας και ένταξης σε μια νέα συλλογικότητα.

Τα βασικά συστατικά στοιχεία της ιδιαίτερης τοπικής ταυτότητας, που εμφανίζεται ισχυρή με την πτώση της χούντας το 1974, είναι η κοινή ταξική και κοινωνική θέση, η κοινή καταγωγή, οι καθημερινές προσωπικές σχέσεις στα πλαίσια της γειτονιάς και η μαζική ένταξη στους πολιτικούς φορείς της κομμουνιστικής Αριστεράς, που οδηγεί στη διάθεση συνολικής σύγκρουσης με το αστικό κράτος με προοπτική την μετεξέλιξη συνολικά της ελληνικής κοινωνίας. Ιδιαίτερα στην Καισαριανή, όπου στα όρια της πόλης εξακολουθούν να υπάρχουν σημεία-σύμβολα του διαχωρισμού από τις «αστικές» περιοχές (δυτικά οι διάτρητες από τις μάχες του εμφυλίου προσφυγικές πολυκατοικίες και νότια το Σκοπευτήριο, τόπος εκτελέσεων πολλών κομμουνιστών) η αίσθηση της ιδιαιτερότητας έχει και έντονα πολεοδομικά χαρακτηριστικά.

Με αυτά τα δεδομένα, η σύνδεση με την Αριστερά και η ιδιαίτερη τοπική ταυτότητα θέτουν διαφορετικά κριτήρια στη λειτουργία των θεσμών, των δικτύων σχέσεων και των πολιτικών μηχανισμών της τοπικής κοινωνίας (που είναι και το αντικείμενο της παρούσας μελέτης) και των όρων ανάδειξης ηγετικών προσώπων και ομάδων στις δύο πόλεις.

Οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες και οι συνακόλουθες σχέσεις κυριαρχίας καθορίζουν σε κάθε χρονική φάση την δημιουργία, την ύπαρξη, τη φυσιογνωμία και λειτουργία τέτοιων ομάδων. Οι συσχετισμοί δυνάμεων που επενεργούν στην τοπική κοινωνία για την διατήρηση, την εμφάνιση νέων ή την εξαφάνιση άλλων και ο βαθμός αμφισβήτησης ή αποδοχής της κυριαρχικής τους λειτουργίας αποτελούν τον βασικό παράγοντα των εξελίξεων για τις ομάδες και τα δίκτυα αυτά. Οι ευρύτερες κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές και οι αντίστοιχοι κοινωνικοί συσχετισμοί που διαμορφώνουν διατηρούν πάντα το ρόλο του υπόβαθρου που επιδρά άμεσα και καταλυτικά τις περισσότερες

Η ήττα του ΕΑΜικού κινήματος ακολουθήθηκε από διώξεις και νέους κοινωνικούς αποκλεισμούς από το μετεμφυλιακό κράτος. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να βιωθεί ακόμη πιο έντονα η διαφορετικότητα των δύο πόλεων και να παραμείνει ισχυρή η αίσθηση της κοινής και ιδιαίτερης ταυτότητας. Στη συνείδηση των κατοίκων των δύο πόλεων η ιδιαιτερότητα εγγράφεται ως άρνηση πολιτικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης και εκφράζεται κύρια με την πολιτική τοποθέτηση στο χώρο της κομμουνιστικής Αριστεράς και με τη συμμετοχή στους λαϊκούς αγώνες που ακολούθησαν.

Ο συνεκτικός ρόλος που έπαιξε το αίσθημα ιδιαίτερης ταυτότητας ήταν καταλυτικός για τη φυσιογνωμία και την εξέλιξη των δύο πόλεων. Η αίσθηση συλλογικότητας και αλληλεγγύης δεν έπαψε να κυριαρχεί όλο αυτό το διάστημα μέχρι και μετά την πτώση της χούντας. Αντίθετα, βάθαινε καθώς εντείνονταν οι διώξεις και οι αποκλεισμοί.

Βέβαια, καθώς περνούσαν τα χρόνια, τα νέα κοινωνικο-πολιτικά και οικονομικά δεδομένα δεν άφησαν ανεπηρέαστη την περιοχή που έτσι κι αλλιώς, βρίσκεται στην καρδιά αυτών των μετασχηματισμών, στην Αθήνα. Τα δεδομένα όμως αυτά, «φιλτράρονται» από τα ιδιαίτερα κριτήρια της τοπικής συλλογικής συνείδησης. Το πόσο σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε αυτή η αίσθηση ξεχωριστής ταυτότητας και κουλτούρας φαίνεται καθαρά στην καθυστέρηση της ενσωμάτωσης των δύο συγκεκριμένων πόλεων στις ευρύτερες κοινωνικο-πολιτικές αλλαγές στην ελληνική κοινωνία και κυρίως στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας, και στην διατήρηση των ιδιομορφιών που προήλθαν από τους όρους συγκρότησης και την ιστορική πορεία των δύο συνοικιών για πολλά χρόνια μετά τη δικτατορία. Ειδικότερα η Καισαριανή διατηρεί ακόμη και σήμερα ορισμένα από αυτά τα χαρακτηριστικά.

Οι ιδιομορφίες αυτές σε συνδυασμό με την εχθρότητα και την αδιαφορία των εξουσιαστικών μηχανισμών έλκουν στην περιοχή την εγκατάσταση νέων εργατικών και χαμηλών στρωμάτων. Οι νέοι αυτοί κάτοικοι, μέχρι τη στιγμή της μεγάλης οικιστικής εξάπλωσης (που συνέβη γρηγορότερα στον Βύρωνα, ενώ στην Καισαριανή σημειώνεται πολύ πρόσφατα) ενσωματώνονται άμεσα στις δύο συνοικίες καθώς η ήδη διαμορφωμένη συλλογικότητα και τοπική ταυτότητα λειτουργεί καταλυτικά στον συγκεκριμένο χώρο και διαπερνά και τους νέους κατοίκους. Τα χαρακτηριστικά της αγωνιστικότητας, της αντίστασης, της συνειδητοποίησης του ρόλου και της

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

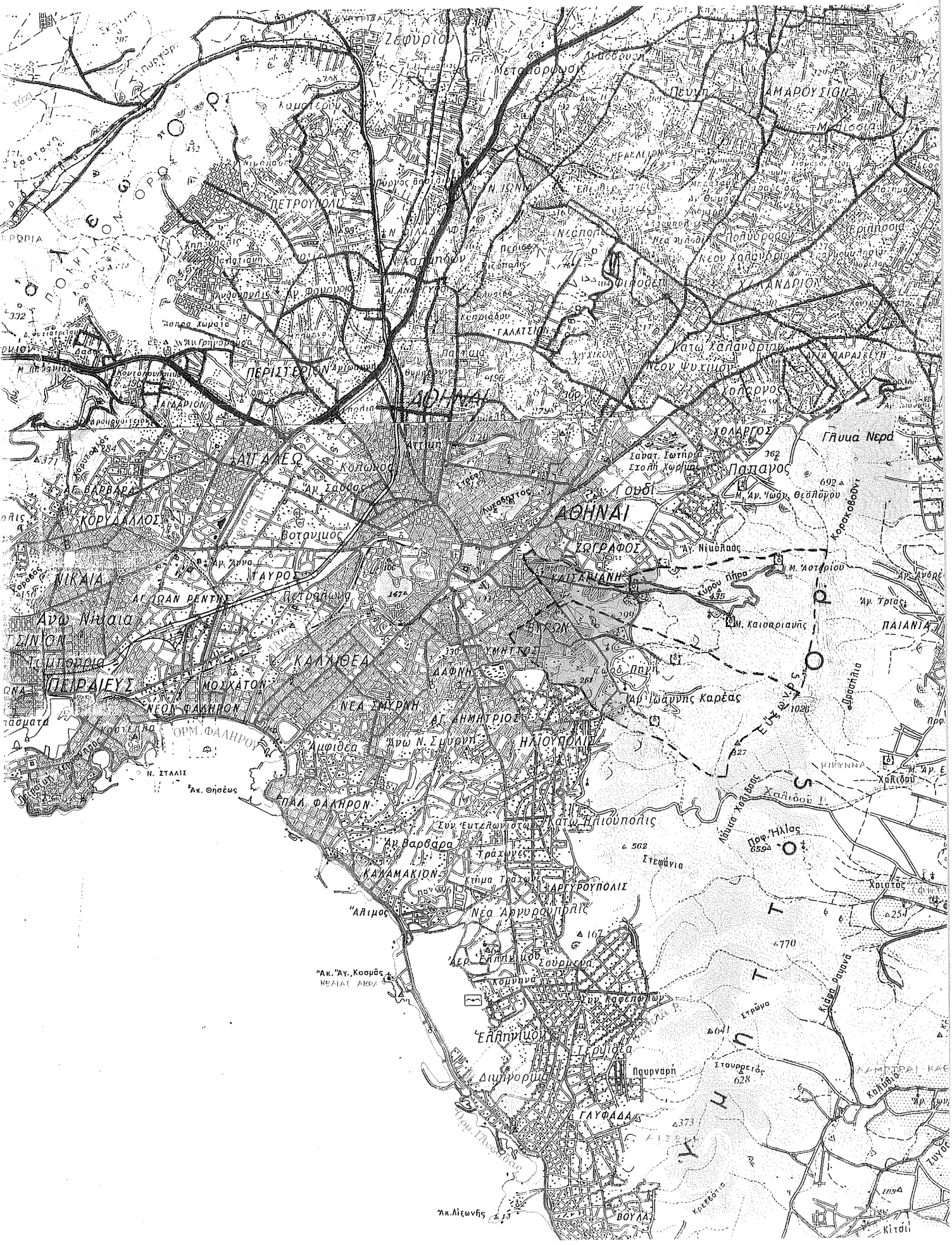
Τα σύμβολα υπάρχουν όσο οι κοινωνίες τα βιώνουν ως τέτοια. Η Καισαριανή αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα αυτής της διαδικασίας. Για δεκαετίες αποτελούσε πολιτικό και γεωγραφικό ορόσημο μιας άλλης κουλτούρας, μιας άλλης επιλογής, μιας ευκαιρίας που χάθηκε ή καλύτερα ηττήθηκε, αλλά παρέμεινε ζωντανή στις προσδοκίες και στις μνήμες.

Ακριβώς δίπλα της, ο Βύρωνας. Μια συνοικία που ακολούθησε ταυτόσημη ιστορική και πολιτική πορεία και μοιράστηκε τα ίδια οράματα για πολλά χρόνια, συνδεδεμένη κι αυτή άρρηκτα με την Αριστερά.

Η κοινή αφετηρία τους και τα γεγονότα-σταθμοί που καθόρισαν τη φυσιογνωμία τους ενιαιοποιούν την ιστορική-πολιτική τους ταυτότητα και αποτελούν σημείο αναφοράς της Αριστεράς στην Ανατολική Αθήνα. Η κοινή ταυτότητα γεννήθηκε ταυτόχρονα με τη δημιουργία των δύο συνοικιών, καθώς φτιάχτηκαν για να εγκατασταθούν εκεί οι άκληροι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής. Η κοινή καταγωγή, ο κοινωνικός-χωρικός αποκλεισμός των κατοίκων από το ελληνικό κράτος και η βίαιη προλεταριοποίηση των –κυρίως μικροαστικής κοινωνικής προέλευσης- προσφύγων δημιούργησαν εκ των πραγμάτων το αίσθημα μιας ιδιαίτερης ταυτότητας. Από την αρχή λοιπόν, χτίστηκαν βαθείς δεσμοί ανάμεσα στις δύο συνοικίες που εντάθηκαν ακόμα περισσότερο από την ομοιομορφία στην ταξική τους σύνθεση –εργατικά και χαμηλών εισοδημάτων στρώματα.

Η συνειδητοποίηση της ταξικής τους θέσης και ο συνακόλουθος σταδιακός ιδεολογικός τους προσανατολισμός σε ριζοσπαστική-επαναστατική κατεύθυνση, οδηγούν στην κορυφαία στιγμή των δύο συνοικιών, δηλ. την ευρύτατη σύνδεση τους με το ΕΑΜικό κίνημα, τους λαϊκούς αγώνες στην Κατοχή και την Αντίσταση και την κομμουνιστική Αριστερά. Στη συνέχεια, ο Βύρωνας και η Καισαριανή θα αποτελέσουν το κύριο πεδίο μαχών στα Δεκεμβριανά και θα προβάλλουν τη μεγαλύτερη αντίσταση στους Άγγλους. Ετσι, η ιδιαίτερη ταυτότητα της περιοχής αποκτά νέα στοιχεία και χαρακτηριστικά που άπτονται της αριστερής πολιτικής στράτευσης και των κοινών αγώνων.

ΧΑΡΤΗΣ 1 : Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΣΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΗΣ.

1. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Η περιοχή που εξετάζεται βρίσκεται στις δυτικές υπώρειες του Υμηττού, κάτω και νότια από την ψηλότερη κορυφή του, τον Εύζωνα (υψόμετρο 1025 μ.).

Ύπαρξη οικισμών και μόνιμης εγκατάστασης πληθυσμού δεν έχει διαπιστωθεί ιστορικά από τη αρχαιότητα μέχρι το 1922 στη συγκεκριμένη περιοχή. Η χαμηλή γονιμότητα του εδάφους καθιστούσε απρόσφορη την εγκατάσταση κατοίκων όλους αυτούς τους αιώνες που την κύρια παραγωγική δραστηριότητα αποτελούσε η γεωργία. Από τις ιστορικές αναφορές[1] φαίνεται ότι η περιοχή χρησιμοποιούνταν ως τόπος κυνηγίου, βοσκής και μελισσοκομίας (το θυμαρίσιο μέλι του Υμηττού είναι ξακουστό ως τις μέρες μας).

Κατά την αρχαιότητα γνωρίζουμε πως υπήρχε ιερό της Αφροδίτης και πηγή στο σημείο που βρίσκεται η σημερινή μονή της Καισαριανής ή στην Καλλοπούλα (πηγή του Ηριδανού που υπάρχει ακόμα και σήμερα). Η πηγή ονομαζόταν *"Κύλλου Πήρα"* και φημιζόταν για το νερό της και τα "θαυματουργά" αποτελέσματα που είχε στην τεκνογονία. Εικάζεται οτι διενεργούνταν τελετές γονιμότητας στην πηγή και το ιερό. Είναι γνωστό ακόμα οτι στην κορυφή του Εύζωνα υπήρχε άγαλμα του *Υμήττειου Διός.*[2]

Όσον αφορά την περιοχή που σήμερα βρίσκεται ο Βύρωνας, το μόνο γνωστό στοιχείο είναι η ύπαρξη του ιερού άλσους της "Αγροτέρας Αρτέμιδος" που έφτανε ως τον σημερινό Καρέα ενώ το ιερό της βρισκόταν κάτω από τον Αρδηττό, στις όχθες του Ιλισού. (Τα ερείπια σώζονται και σήμερα ακριβώς απέναντι από το Ιλίσιο κολυμβητήριο στην Λ. Αρδηττού και είναι υπό ανασκαφή).[3]

Τα βυζαντινά χρόνια ιδρύθηκαν στην περιοχή τρία μοναστήρια. Η μονή Καισαριανής είναι γνωστή από τον 11ο αιώνα και είναι χτισμένη πάνω σε παλαιοχριστιανική βασιλική του 5ου-6ου αι. Στα δομικά υλικά του μοναστηριού συμπεριλαμβάνονται κομμάτια από το αρχαίο ιερό της

---

[1] Γεωγράφος Παυσανίας, Πλάτων, κλπ. ("Ο ΥΜΗΤΤΟΣ" Γ. Σχίζα, σελ. 41-46, Εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1991).

[2] Γεωγράφος Παυσανίας, Αριστοφάνης, Οβίδιος, κλπ. ("Ο ΥΜΗΤΤΟΣ" Γ. Σχίζα, σελ.41-46, Εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1991).

Αφροδίτης και την Κύλλου Πήρα. Το μοναστήρι άκμασε ως χώρος συγκέντρωσης λογίων του μεσαίωνα (όπως ο Πλήθων Γεμιστός) αλλά και ως πνευματικό κέντρο επί τουρκοκρατίας. Την ονομασία του (Καισαριανή) πιθανότατα οφείλει στον εξορισμό από την αυτοκράτειρα Ειρήνη την Αθηναία των "Καισάρων" της Κωνσταντινούπολης, όπως ισχυρίζονται οι ιστορικοί Αμαντος, Οστρογκόρσκυ και Κορδάτος.[4] Το μοναστήρι της Καισαριανής διαλύεται το 1850 και μέχρι το 1890 αποτελεί παραθεριστικό κέντρο πλουσίων οικογενειών της Αθήνας.[5]

Το δεύτερο μοναστήρι, χτίστηκε τον 10ο ή 11ο αι. και είναι ο Αγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος (Καρέας) και το οποίο λειτουργεί ακόμα και σήμερα. Τέλος, τον 10ο αι. ιδρύθηκε πιο πάνω από τη μονή Καισαριανής, η μονή των Ταξιαρχών (Αστέρι) η οποία ήκμασε επί τουρκοκρατίας και διατηρούσε προνόμια από την Υψηλή Πύλη.[6]

Στις αρχές του 20ου αιώνα, οι περιοχές αυτές του Υμηττού είναι σχετικά μακρινές και απρόσιτες από τον πληθυσμό της πόλης που είναι εγκατεστημένος σε πολύ μικρότερο κομμάτι σε σχέση με τη σημερινή έκταση. Ο Αη-Γιάννης ο Καρέας με τα πλατάνια και την πηγή του και αντίστοιχα η μονή Καισαριανής αξιοποιούνται για προμήθεια νερού στην Αθήνα με τη μεσολάβηση "κανατάδων" και για ερημικούς περιπάτους των στοχαστών και καλλιτεχνών της εποχής.[7]

Μόνο το 1904 παρατηρείται κάτι το ιδιαίτερο στην περιοχή. Η Izadora Duncan σε ένα από τα ταξίδια της στην Αθήνα, ψάχνοντας για κάποιο σημείο που να της προσφέρει συνολική θέα της πόλης και ειδικά της Ακρόπολης, ανέβηκε σ' ένα ύψωμα της περιοχής που τότε ονομαζόταν "Κοπανά" (γεωγραφικό τμήμα του σημερινού Βύρωνα). Η μαγευτική θέα που της προσέφερε το σημείο αυτό την έκαναν να αγοράσει την γύρω έκταση και να κτίσει εκεί ένα οίκημα που φιλοδοξούσε να είναι "Ναός του χορού". Τα θεμέλια μπήκαν ήδη το 1904 στο δυτικό άκρο των υψωμάτων του Κοπανά (συγκεκριμένα στην κορυφή του λόφου που βρίσκεται πάνω από τις συνοικίες του Υμηττού και της Γούβας) και το οίκημα λειτούργησε ως το 1927

---

[3] "Ο ΥΜΗΤΤΟΣ" Γ. Σχίζα, σελ.51, Εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1991
[4] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. Κουβά, σελ. 77-81, Εκδ. Φασούλας, 1996.
[5] "Ο ΥΜΗΤΤΟΣ" Γ. Σχίζα, σελ. 55, Εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1991.
[6] "Ο ΥΜΗΤΤΟΣ" Γ. Σχίζα, σελ. 47-51, Εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1991.

αποτελώντας πόλο έλξης σημαντικών εκπροσώπων του καλλιτεχνικού πνεύματος της εποχής (π.χ. Αγγ. Σικελιανός, κλπ.). Με το θάνατο της Duncan το 1927 -η οποία δεν άφησε κληρονόμους- το σπίτι ερειπώθηκε και σχεδόν κατέρρευσε. Παρέμενε σ' αυτή την κατάσταση μέχρι πρόσφατα που ο δήμος Βύρωνα κατόρθωσε να το αποκτήσει. Το σπίτι της Duncan, αναπαλαιωμένο και συντηρημένο πλέον, λειτουργεί από το 1994 σαν Κέντρο Μελέτης Χορού για τους κατοίκους του Βύρωνα. Παρ' όλα αυτά, η Izadora Duncan έμεινε σαν ανάμνηση στους νέους κατοίκους της περιοχής, που ονόμασαν από τότε το λόφο "Νεράιδα".[8]

Η περιοχή της Καισαριανής την ίδια περίοδο, αριθμεί το 1920 11 κατοίκους που ασχολούνται με την κτηνοτροφία και αναφέρεται για πρώτη φορά ως οικισμός στις απογραφές.[9] Ακόμα, στην σημερινή περιοχή Αγ. Νικολάου-Χίλτον υπήρχαν τότε στρατιωτικές εγκαταστάσεις, κρατικές φαρμακαποθήκες και στάβλοι για τα άλογα της Ανακτορικής Φρουράς. Λειτουργούσε επίσης και το Νοσοκομείο Συγγρού, για τους απόρους που έπασχαν από αφροδίσια νοσήματα. Στο χώρο που καταλαμβάνει σήμερα η Σκοπευτική εταιρεία και ψηλότερα ως το λόφο Αράπη (το δασικό κομμάτι που αποτελεί συνέχεια του Σκοπευτηρίου και είναι όριο των δήμων Βύρωνα και Καισαριανής προς το βουνό) ήταν εγκατεστημένο το τμήμα χημικού πολέμου και υπήρχε πεδίο βολής.[10]

Τα αντίστοιχα έτη στον Βύρωνα, δεν καταγράφεται καμία πληθυσμιακή ή άλλη εγκατάσταση.

Το 1917, με τη σύσταση του Υπ. Γεωργίας και τη μεταβίβαση σ' αυτό τον αρμοδιοτήτων που είχε μέχρι τότε η Διοίκηση Δασών τόσο οι ορεινές, όσο και οι πεδινές εκτάσεις του Υμηττού κηρύσσονται αναδασωτέες, με σύνορα προς τον αθηναϊκό αστικό χώρο, την οδό Μεσογείων και την ανατολική κοίτη του Ιλισού.[11]

---

[7] "Πώς ανακαλύψαμε τον Καρέα" Κ. Στούρνας, Φιλοδασική Ενωση Αθηνών, 1918.
[8] Τα στοιχεία αντλήθηκαν από το αφιέρωμα στην Izadora Duncan της εφημερίδας "ΕΝΤΟΣ του ΒΥΡΩΝΑ", Τεύχος 1, Μάρτιος 1995.
[9] "ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, Εκδ. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989. Σελ.331, τα στοιχεία είναι από τη γενική απογραφή πληθυσμού της ΓΣΥΕ (πρόδρομος της σημερινής ΕΣΥΕ) το 1920.
[10] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. Κουβά, σελ. 92, Εκδ. Φασούλας, 1996.
[11] "Ο ΥΜΗΤΤΟΣ" Γ. Σχίζα, σελ. 55, Εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, 1991.

Βέβαια, η αναδάσωση αυτή δεν έγινε ποτέ αφού η Μικρασιατική καταστροφή το 1922 και ο ερχομός χιλιάδων προσφύγων από τη Μ. Ασία αλλάζει ξαφνικά και ριζικά την εικόνα της περιοχής.

2 Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Με την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου και την καταστροφή της Σμύρνης φτάνουν χιλιάδες πρόσφυγες με τα καράβια στον Πειραιά και την Ανάβυσσο.[12] Όσοι φτάνουν στον Πειραιά εγκαθίστανται πρόχειρα σε σχολεία, εκκλησίες, στο δημοτικό θέατρο, γύρω από το λιμάνι, οπουδήποτε. Μέσα σε άθλιες συνθήκες, "ο ένας πάνω στον άλλο", περιμένοντας την αποκατάστασή τους από το ελληνικό κράτος.

Το Σεπτέμβρη του 1922, ένα μέρος των προσφύγων που αποβιβάστηκαν στον Πειραιά (πληθυσμός κυρίως από τη Σμύρνη και τις γύρω περιοχές της) εγκαθίσταται βιαστικά μέσα σε σκηνές δίπλα από το Νοσοκομείο Συγγρού, δίπλα στο ρέμα του Ηριδανού. Υπολογίζεται οτι από το Σεπτέμβρη του 1922 ως τις αρχές του 1923, εγκαταστάθηκαν με τσαντίρια περίπου 8.000 πρόσφυγες στην περιοχή. Στις αρχές του 1923, ένα τμήμα των προσφύγων που είχε εγκατασταθεί στην παραπάνω τοποθεσία μεταφέρεται σε γειτονική περιοχή, αυτή που θα ονομαστεί ένα χρόνο αργότερα Βύρωνας.

Η εγκατάσταση προσφύγων θα συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια στις δύο αυτές περιοχές. Η αναζήτηση από τους πρόσφυγες συγγενών, φίλων, χωριανών, κλπ. θα αυξήσει την εγκατάσταση πληθυσμού στην περιοχή, μαζί με άλλους πρόσφυγες που στέλνει το κράτος για εγκατάσταση στον ίδιο χώρο. Ακόμη, κάτοικοι που ήρθαν αργότερα με την ανταλλαγή πληθυσμών θα αυξήσουν κι άλλο τον αριθμό των εγκατεστημένων προσφύγων στην περιοχή. Οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή μετά την ανταλλαγή πληθυσμών αποτελούν σχετικά μικρό κομμάτι του συνολικού πληθυσμού και έτυχαν "καλύτερης" μεταχείρισης από το ελληνικό κράτος καθώς κατείχαν περιουσιακά στοιχεία. Στην περιοχή που εξετάζουμε, η πλειοψηφία των

---

[12] Στο σύνολο της χώρας, ο αριθμός των προσφύγων από τη Μ. Ασία, σύμφωνα με προσωρινή απογραφή του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως το 1923, ήταν

προσφύγων ήταν άνθρωποι εξαθλιωμένοι που μόλις γλίτωσαν από τις σφαγές στη Μ. Ασία έπεσαν στην "αποκατάσταση" του ελληνικού κράτους.

Ετσι, μέχρι το 1928 ο αριθμός των προσφύγων στις ανατολικές παρυφές της Αθήνας έχει αυξηθεί σημαντικά και έχουν οριοθετηθεί πλέον οι προσφυγικοί συνοικισμοί στην περιοχή.[13]

Για την ιστορία μνημονεύουμε οτι χώρους εγκατάστασης των προσφύγων στην ανατολική Αθήνα αποτέλεσαν οι σημερινές συνοικίες : Πάνω και Κάτω Καισαριανή, Βύρωνας, Κοπανάς, Γούβα, Υμηττός και Δουργούτι. Ο συνοικισμός του Υμηττού είναι μεταγενέστερος και δημιουργήθηκε από πληθυσμούς που ήρθαν με την "ανταλλαγή". Το Δουργούτι, βρίσκονταν στην περιοχή που είναι σήμερα οι προσφυγικές-εργατικές πολυκατοικίες του Ν. Κόσμου (απέναντι από την Πάντειο) και ήταν ένα συνοθύλευμα τσαντιριών και παραπηγμάτων όπου ζούσαν μέχρι τη 10ετία του 1960 πρόσφυγες και πολλοί αρμένιοι.

Ο Βύρωνας και η Καισαριανή ανήκουν στους τέσσερις συνοικισμούς (μαζί με την Κοκκινιά και τη Ν. Ιωνία) που εφαρμόστηκε το "πρόγραμμα αποκατάστασης" προσφυγών και κτίστηκαν κατοικίες από την ΕΑΠ και που αποτελούν τους πρώτους επίσημους χώρους εγκατάστασης προσφύγων.[14]

Την προσωρινή περίθαλψη των προσφύγων αναλαμβάνει το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων που ιδρύεται από την ελληνική κυβέρνηση στις 3.11.1922[15]. Στις 11.11.1923 δημιουργείται η ΕΑΠ (Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων), η οποία τυπικά αποτελεί αυτόνομο υπερεθνικό οργανισμό που λειτουργεί υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών σε συμφωνία με την ελληνική κυβέρνηση. Αντίθετα με το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων, η ΕΑΠ δεν είναι φιλανθρωπικός οργανισμός. "Σύμφωνα με το πρωτόκολλο της Γενεύης, τα κεφάλαιά της δεν διοχετεύονται στην προσωρινή περίθαλψη των προσφύγων αλλά, στη συνολική, οριστική

786.431, ενώ η απογραφή του 1928 (ΓΣΥΕ, 1932) τους βρήκε 1.221.849. (Λεοντίδου, 1989 : σελ.151 υποσ. 3).

[13] Σύμφωνα με την απογραφή της ΓΣΥΕ (1928) ο πληθυσμός του Βύρωνα και της Καισαριανής, ανέρχονταν σε 7.723 άτομα και 15.357 αντίστοιχα. " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, Πίνακας 5.01, σελ. 331, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[14] " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 205, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[15] " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 154, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

και αμετάκλητη αποκατάστασή τους σε παραγωγική εργασία με όρο την τελική εξόφληση των χορηγούμενων δανείων από τους πρόσφυγες. Ετσι, το ενοίκιο χρεώνεται και υπογράφονται συμβόλαια για τις κατοικίες που οικοδομούνται."[16] Μέχρι το 1925 που διαλύεται το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων, οι δύο οργανισμοί λειτουργούν παράλληλα.

3. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 1922.

Ο Δήμος Καισαριανής καταλαμβάνει έκταση 8-8,5 τετραγωνικών χιλιομέτρων, από τα οποία 7,5 τ.χ. είναι ορεινή περιοχή και 1 τ.χ. κατοικημένοι και κοινόχρηστοι χώροι. Η υψομετρική απόσταση από την επιφάνεια της θάλασσας είναι κατά μέσο όρο 130 μ. Η Καισαριανή δομήθηκε στη δυτική βυθισμένη άκρη του Υμηττού, ακριβώς στους πρόποδες της κορυφής Εύζωνας. Συνορεύει δυτικά με τον Δ. Αθήνας (Παγκράτι, Χίλτον), βόρεια με τον Δ. Αθήνας (Κουπόνια) και Ζωγράφου (Πανεπιστημιούπολη), νότια με τον Δ. Αθήνας (Παγκράτι) και Βύρωνα και ανατολικά -στις κορυφές του βουνού- με το Δ. Παιανίας. Ο Δήμος Βύρωνα έχει σήμερα έκταση 9 τ.χ., από τα οποία 2,5 τ.χ. είναι περιοχή εντός σχεδίου ενώ τα υπόλοιπα είναι δασική περιοχή. Βρίσκεται σε υψόμετρο 120 μ. στους δυτικούς πρόποδες του Υμηττού (ΝΔ της κορυφής Εύζωνας). Συνορεύει δυτικά με τον Δ. Αθήνας (Παγκράτι), βόρεια με την Καισαριανή, νότια με τους Δ. Ηλιούπολης,Υμηττού και Αθήνας (Γούβα) και ανατολικά -στην κορυφή του βουνού- με τον Δ. Κρωπίας.

Η εγκατάσταση προσφυγικών πληθυσμών στην περιοχή ξεκινά τον Σεπτέμβρη του 1922. Οι πρώτοι πρόσφυγες ήρθαν από την περιοχή της Σμύρνης και συγκεκριμένα από τα Βουρλά (Βρύουλα). Στην αρχή τους εγκατέστησαν ανάμεσα στο νοσοκομείο Συγγρού και το ρέμα του Ηριδανού ποταμού (που οι πρόσφυγες αποκαλούσαν "ντερέ"). Το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων που ανέλαβε την ανακούφιση τους, κατασκεύασε αρχικά 500 ξύλινα παραπήγματα. Κατόπιν, η ΕΑΠ το 1923, άρχισε να κατασκευάζει τα πρώτα πλινθόκτιστα δωμάτια (περίπου 1000).

---

[16] Αρθρα 12 και 15 του πρωτοκόλλου " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 154, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

Το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων αποφασίζει στα τέλη του 1922, τη μερική αποσυμφόρηση του οικισμού που έχει δημιουργηθεί δίπλα από το Ν. Συγγρού μεταφέροντας πρόσφυγες σε γειτονική περιοχή. Η αρχική εγκατάσταση των προσφύγων γίνεται σε σκηνές και πρόχειρα παραπήγματα, στο σημερινή τοποθεσία "κέντρο" του Βύρωνα, γύρω από την σημερινή πλατεία του Αγ. Λαζάρου. Αν αναλογιστούμε το ανάγλυφο της περιοχής τότε και τώρα, ο χώρος εγκατάστασης επιλέχθηκε πρόχειρα και οριοθετείται από γεωφυσικούς παράγοντες. Το συγκεκριμένο γεωγραφικό σημείο αποτελούσε ένα σχετικά επίπεδο χώρο - σε σύγκριση με την υπόλοιπη γύρω περιοχή που εμφανίζει συνεχόμενα υψώματα και βραχώδης εκτάσεις - που οριοθετούσαν σαφώς τα δύο ρέματα που κατέρχονταν από τον Υμηττό (οι σημερινές οδοί Μεσολογγίου και Κύπρου). Από φωτογραφικό υλικό που υπάρχει σήμερα στο Δ. Βύρωνα αλλά και τις αναμνήσεις των πρώτων προσφύγων που έφτασαν στο Βύρωνα, γνωρίζουμε οτι το πρώτο βήμα της ελληνικής διοίκησης μετά την τοποθέτηση των προσφυγικών καταλυμάτων στον παραπάνω χώρο, ήταν η περίφραξή του με πλινθόκτιστο μαντρότοιχο. Εγκαταστάσεις ύδρευσης δεν υπήρχαν ούτε υποτυπωδώς στον περιφραγμένο χώρο. Οι πρόσφυγες προμηθεύονταν νερό από μια γειτονική πηγή δυτικά (σημερινή τοποθεσία "γέφυρα"). Γι αυτό το λόγο και η μοναδική "είσοδος" του συνοικισμού ήταν δυτικά, προς το Παγκράτι. Η γεωγραφική και κοινωνική απομόνωση των προσφύγων δεν ήταν κάτι που συνέβη μόνο στο Βύρωνα αλλά, αποτέλεσε πάγια και συνειδητή τακτική του ελληνικού κράτους και συνέτεινε στη δημιουργία κοινωνικών διαχωρισμών και αποκλεισμών σε όλη τη μετέπειτα πορεία.

Στο συνοικισμό Συγγρού υπολογίζεται οτι συγκεντρώθηκαν μέχρι το 1923, 8.000 μικρασιάτες και αρμένιοι πρόσφυγες.[17] Ο συνοικισμός άρχισε να απλώνεται πάνω από τον σημερινό Αγ. Νικόλαο παράλληλα με το ρέμα του Ηριδανού και την οδό Φορμίωνος, στο χώρο που καταλάμβαναν πριν οι κρατικές φαρμακαποθήκες και σε δασική έκταση του Υμηττού. Από τότε άρχισε η συνοικία να ονομάζεται Καισαριανή.[18]

---

[17] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ. 84,92, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996.
[18] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ. 84,92, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996.

Στις αρχές του 1923, το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων άρχισε την κατασκευή πλινθόκτιστων σπιτιών και στο Βύρωνα προκειμένου να στεγάσει τους Μικρασιάτες πρόσφυγες.[19] Το έργο παραλαμβάνει στη συνέχεια η ΕΑΠ (τέλη 1923) στα πλαίσια της διαδικασίας για την αποκατάσταση των προσφύγων στους 4 συνοικισμούς. Τον Απρίλιο του 1924, είχε κατασκευαστεί από την ΕΑΠ ένας μικρός αριθμός σπιτιών στο Βύρωνα κι έτσι έγιναν τα εγκαίνια του συνοικισμού. Τα εγκαίνια συνέπεσαν με τη συμπλήρωση 100 χρόνων από το θάνατο του φιλέλληνα Λόρδου Byron και η επιτροπή έδωσε προς τιμήν του ποιητή, το όνομά του στο συνοικισμό.[20]

Το πρώτο οίκημα που θεμελιώθηκε στο Βύρωνα, ήταν το διοικητήριο της ΕΑΠ[21] και το οποίο σωζόταν ακόμα πριν ένα χρόνο, στη συμβολή των οδών Ευαγγελικής Σχολής και Δωδεκανήσου (σήμερα Δ. Κωνσταντιλιέρη), στο ανατολικό άκρο της πλ. Αγ. Λαζάρου. Οταν η ΕΑΠ διαλύθηκε το σπίτι παραχωρήθηκε σε οικογένειες για εγκατάσταση, και πριν ένα χρόνο δόθηκε από τους ιδιοκτήτες του "αντιπαροχή" για πολυκατοικία.

Μέχρι το 1925, η ΕΑΠ κατασκεύασε στην Καισαριανή 1588 πλινθόκτιστες κατοικίες διαφόρων τύπων και στο Βύρωνα 1414[22]. Το ρυμοτομικό και τοπογραφικό σχέδιο του Βύρωνα εκπόνησε ο πολιτικός μηχανικός Νικ. Ραγκαβής και ο τύπος των οικημάτων ήταν δίδυμα σπίτια ενός ή δύο ορόφων με 2 οικογένειες στον καθένα, που είχαν μικρό κήπο μπροστά ή πίσω εκτός από τα γωνιαία των οικοδομικών τετραγώνων που ήταν όμως πάντα διώροφα.[23]

Ενα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που παρουσιάζει πολεοδομικά ο πρώτος αυτός συνοικισμός του Βύρωνα (σε αντίθεση με την Καισαριανή που όλα τα σπίτια είχαν μικρή αυλή) είναι η ύπαρξη μικρών δρομίσκων (σοκακιών) με διάμετρο περίπου 1,5 μέτρα στο εσωτερικό των οικοδομικών τετραγώνων και

---

[19] Αρθρο για την ιστορία του Δήμου Βύρωνα στην τοπική εφημερίδα "ΕΝΤΟΣ του ΒΥΡΩΝΑ", Τεύχος 16, Σεπτέμβριος 1996.

[20] Αρθρο για την ιστορία του Δήμου Βύρωνα στην τοπική εφημερίδα "ΕΝΤΟΣ του ΒΥΡΩΝΑ", Τεύχος 16, Σεπτέμβριος 1996.

[21] Στο οίκημα υπήρχε μέχρι την κατεδάφισή του αναθηματική πλάκα με την ημερομηνία θεμελιωσής του, ως το πρώτο κτίριο του οικισμού και ήταν γνωστό σε όλους τους κατοίκους της περιοχής.

[22] Sandis (1973:167)στο "ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 205, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[23] " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 233, υποσ. 42 α, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

στα οποία "έβλεπαν" τα μισά περίπου σπίτια κάθε τετραγώνου και η έλλειψη κοινόχρηστων και δημόσιων χώρων. Στο συνοικισμό του Βύρωνα υπήρχαν μόνο δύο πλατείες, του Αγ. Λαζάρου και Σμύρνης (στο δυτικό άκρο-όριο του συνοικισμού) και κανένας κοινόχρηστος χώρος μέσα στα οικοδομικά τετράγωνα εκτός από τα σοκάκια. Το μέγεθος των μικρών δρομίσκων είναι φανερό ότι ήταν τόσο όσο χρειαζόταν για να περάσει ένα άτομο που κουβαλούσε "δύο στάμνες νερό" αφού δεν υπήρχε παροχή ύδατος στις κατοικίες. Η εικόνα αυτή δείχνει το μέγεθος των οικοπέδων στα οποία κατατμήθηκε η περιοχή και τις τεράστιες στεγαστικές ανάγκες που έπρεπε να καλυφθούν. Τα οικόπεδα και τα σπίτια είναι πολύ μικρά και οι κατασκευαστές χρησιμοποίησαν και τον "εσωτερικό" χώρο των οικοδομικών τετραγώνων για να χτίσουν εξίσου μικρά σπιτάκια που δεν είχαν πρόσβαση απ' ευθείας στον δημόσιο δρόμο. Αν στο γεγονός αυτό συνυπολογίσουμε οτι σε κάθε όροφο αυτών των κατοικιών εγκαταστάθηκαν δύο οικογένειες μπορούμε να φανταστούμε τις συνθήκες στέγασης που επικρατούσαν.

Στην Καισαριανή, η περιοχή χωρίστηκε σε οικοδομικά τετράγωνα, χτίστηκαν στίχοι σπιτιών ενός ή δύο ορόφων για πολλές οικογένειες (2 οικογένειες σε κάθε σπίτι) με εσωτερική αυλή στη μέση κάθε οικοδομικού τετραγώνου (όπως στη σημερινή περιοχή των "πλινθόκτιστων") ή με μικρή αυλή μπροστά ή πίσω.[24]

Παρ' όλα αυτά, ο ρυθμός ανέγερσης κατοικιών από την ΕΑΠ και η διαδικασία παραχώρησης τους στους πρόσφυγες δημιουργούσε νέες εντάσεις στους προσφυγικούς πληθυσμούς. Οι ανάγκες για στέγαση των προσφύγων που είχαν εγκατασταθεί αρχικά στον Βύρωνα και την Καισαριανή δεν καλύπτονταν από τον αριθμό σπιτιών που κατασκευάζονταν. Η έλευση συνεχώς νέων άστεγων προσφύγων από την υπόλοιπη Αθήνα και Πειραιά αλλά και διάφορες γωνιές της χώρας, που έβρισκαν μετά από αναζήτηση συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα στο Βύρωνα και την Καισαριανή ή έρχονταν στην περιοχή με την ελπίδα οτι εκεί θα έβρισκαν μια καλύτερη μοίρα από αλλού (το φαινόμενο της συνεχούς μετακίνησης από συνοικισμό σε συνοικισμό για αναζήτηση οικείων ή συνθηκών καλύτερης εγκατάστασης ήταν

---

[24] Sandis (1973:167)στο"ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 205,233, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

ιδιαίτερα σύνηθες και διαδεδομένο τα πρώτα χρόνια μετά το 1922, όπως μαρτυρούν οι πηγές[25]) όξυνε ακόμη περισσότερο το πρόβλημα. Παράλληλα, η τακτική της ΕΑΠ και του κράτους για καταβολή ενοικίων και αγορά των σπιτιών που κατασκεύαζε μέσω πλειοδοτικών δημοπρασιών δημιουργούσε κοινωνικούς διαχωρισμούς μέσα στους ίδιους τους πρόσφυγες, μεταξύ όσων είχαν περιουσία και της μεγάλης άκληρης πλειοψηφίας.

Ετσι, ξεσπούν ήδη από τα πρώτα χρόνια οικιστικοί αγώνες από τους πρόσφυγες που διεκδικούν έστω μια υποτυπώδη στέγη. Από τις πηγές γνωρίζουμε οτι στις 25.8.1925, με την αποπεράτωση μιας σειράς κατοικιών της ΕΑΠ στη Ν. Ιωνία, Βύρωνα και Καισαριανή "οι κατοικίες αυτές κατελήφθησαν από πλήθη προσφύγων που τις ιδιοποιήθηκαν δια της βίας.(...) Υστερα από έντονα διαβήματα της Επιτροπής προς την κυβέρνηση, εκκενώθηκαν οι νέες κατοικίες στο Βύρωνα και στη Ν. Ιωνία και αποδόθηκαν ξανά στην Επιτροπή. Οι κατοικίες στην Καισαριανή δεν εκκενώθηκαν ποτέ, και η επιτροπή δεν κατόρθωσε να τις ανακτήσει."[26]

Συγκρούσεις της αστυνομίας με άστεγους πρόσφυγες αναφέρονται και τον Ιούνιο του 1926, τα περισσότερα όμως απ' αυτά τα γεγονότα είτε αποσιωπούνταν, είτε περνούσαν στα ψιλά των εφημερίδων.

Πέρα όμως από την οργανωμένη διεκδίκηση στέγης, η καθημερινή πρακτική των άστεγων προσφυγικών πληθυσμών που υπαγορευόταν από την ανάγκη για επιβίωση, ήταν η δημιουργία αυθαίρετων κτισμάτων γύρω από τους εδραιωμένους οικισμούς και πολλές φορές σε χώρους εντελώς ακατάλληλους για δόμηση και κατοικία, όπως ρέματα, νταμάρια, κλπ. Η αυθαίρετη δόμηση γινόταν κάτω από την ανοχή του επίσημου κράτους, που προτιμούσε την άναρχη αυτή εξάπλωση της πόλης (και τις συνέπειές της υπόκειται το συγκρότημα της πρωτεύουσας μέχρι σήμερα) από το να αντιμετωπίσει την οργανωμένη οργή και διεκδίκηση στέγης. Η αυθαίρετη δόμηση λειτουργούσε εκτονωτικά στις πιέσεις που δέχονταν οι κρατικοί

---

[25] "Αυτά τα πρώτα 3 χρόνια τουλάχιστον, οι πρόσφυγες των αστικών κέντρων, ωθούμενοι από κάποιο περίεργο ένστικτο, βρίσκονταν συνεχώς σε κίνηση." Eddy 1931, αναφ. Morgenthau, 1929 : 258 " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 156, υποσ. 42 α, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[26] Eddy, 1931 : 129. " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 248, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

θεσμοί για στέγαση των άκληρων πληθυσμών (το ίδιο μοτίβο επαναλήφθηκε και με την αγροτική έξοδο μετά τον πόλεμο στην Αθήνα και τον Πειραιά).

Στην Καισαριανή που οι δυνατότητες χωρικής επέκτασης ήταν περιορισμένες τα προβλήματα ήταν περισσότερο εκρηκτικά απ' ότι στον Βύρωνα. Αρχικά η ύδρευση του συνοικισμού γινόταν με βυτία του δήμου και υδροπώλες, από το 1928 όμως εγκαταστάθηκαν κοινόχρηστες βρύσες σε κάθε οικοδομικό τετράγωνο και πολλοί κάτοικοι άνοιξαν πηγάδια στις αυλές τους.[27] . Το 1928, για έναν πληθυσμό 15.537 ατόμων υπάρχουν μόλις 2.000 κατοικίες, οι περισσότερες του ενός-δύο δωματίων. Μεγάλο τμήμα των προσφύγων μένει ακόμα σε πρόχειρα παραπήγματα από πισσόχαρτο και καφάσια, γύρω από το ρέμα του Ηριδανού και στον Αγ. Νικόλαο. Οι ξύλινες παράγκες στον Ηριδανό θα παραμείνουν μέχρι το 1944 (όποτε και κάηκαν από τους Γερμανούς στο μπλόκο της 1.8.1944[28]). Στα παραπήγματα, κουζίνες και αποχωρητήρια ήταν κοινά και πρόχειρα εγκατεστημένα σε διάφορα σημεία. Το ρέμα γέμιζε από σκουπίδια και λύματα των ταπητουργείων. Τον χειμώνα, οι πλημμύρες παρέσερναν τα πρόχειρα καλύβια και παραπήγματα.[29] Τα πρώτα χρόνια λειτουργούσε στο συνοικισμό ιατρείο του Ερυθρού Σταυρού που γρήγορα όμως έκλεισε. Η Καισαριανή εξυπηρετούνταν από το Πολυϊατρείο του Πρ. Ηλία Παγκρατίου μέχρι και τη 10ετία του 1960. Κοινόχρηστοι χώροι και κοινωνικές υπηρεσίες ήταν σχεδόν ανύπαρκτα.

Οι πρώτοι αγώνες των κατοίκων του συνοικισμού γίνονται με αιτήματα τη στέγαση και τη δημιουργία υποδομών. Στις 25.8.1925 καταλαμβάνονται μια σειρά νεόκτιστες οικίες της ΕΑΠ από άκληρους πρόσφυγες και τα οποία δεν εγκαταλείφθηκαν ποτέ. Το 1928, οι πρόσφυγες της Καισαριανής με επικεφαλής τον μετέπειτα δήμαρχο Γ. Κυπραίο-Σούλιο, διαδηλώνουν στο Υπ. Πρόνοιας για ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης και απαλλοτρίωση του χώρου του Σκοπευτηρίου για εγκατάσταση προσφύγων.

Μια παρένθεση εδώ για το Σκοπευτήριο και την ιστορία του, αφού το αίτημα για απομάκρυνσή του αποτέλεσε κι εξακολουθεί να αποτελεί μέχρι σήμερα ένα από τα κύρια σημεία σύγκρουσης της τοπικής κοινωνίας με το

---

[27] "ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ" Σ. Τζόκα, σελ.42-43, Εκδ. Μ.Ζηκακάκη.
[28] "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας" Ο. Μακρή, σελ.133,Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.
[29] "ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ" Σ. Τζόκα, σελ.42-44, Εκδ. Μ.Ζηκακάκη και "Αι ΑΘΗΝΑΙ" Κ.Μπίρη 1966, σελ.286,Εκδ."ΜΕΛΙΣΣΑ" 1996.

κεντρικό κράτος. Ο χώρος του Σκοπευτηρίου (οι πρόποδες δηλ. του λόφου Αράπη (Αλεποβούνι)) χρησιμοποιούνταν πριν την έλευση των προσφύγων για σκοποβολή του στρατού. Η κεντρική διοίκηση είχε υποσχεθεί με απαλλοτριωτικά διατάγματα την απόδοση της γης για στέγαση των προσφύγων (Απόφασις Απαλλοτριώσεως 27402/13.3.1924 και 109186/8.12.1928). Το 1928, αποχώρησε ο στρατός από το Σκοπευτήριο. Το 1929 όμως, ο χώρος δόθηκε στην Πανελλήνιο Σκοπευτική Εταιρεία ως αντιστάθμισμα της απαλλοτρίωσης του χώρου που κατείχε η Π.Σ.Ε. στην Καλλιθέα για την στέγαση Ποντίων προσφύγων.[30]
Αργότερα και μέχρι το 1940, η απομάκρυνση του Σκοπευτηρίου αιτείται από τους κατοίκους της Καισαριανής για λόγους θορύβου και επικινδυνότητας.

Το έργο της ΕΑΠ στην Αθήνα σταμάτησε το 1925, όμως μέχρι το 1930 (οπότε διαλύθηκε) κατασκεύασε στην Καισαριανή άλλες 410 κατοικίες και στο Βύρωνα 350 για "πλεονάζουσες οικογένειες".[31]

Μεταξύ 1928 και 1940, το Υπουργείο Πρόνοιας και Αντίληψης έχτισε μια σειρά προσφυγικές πολυκατοικίες στην Καισαριανή. Οι πολυκατοικίες ήταν διώροφες ή τριώροφες με εσωτερική ξύλινη αρχικά και αργότερα τσιμεντένια σκάλα. Προσφυγικές πολυκατοικίες χτίστηκαν στην αριστερή πλευρά της Λ. Καισαριανής (Εθνικής Αντιστάσεως σήμερα) και στον Αγ. Νικόλαο.[32] Το μεγαλύτερο μέρος του προσφυγικού συνοικισμού κατασκευάστηκε από την ΕΑΠ και το Κράτος αργότερα. Μόνο μια μικρή σχετικά έκταση, βορειοδυτικά του Σκοπευτηρίου, οικοδομήθηκε με αυτοστέγαση, σε δασικό χώρο που στις 15.12.1928 ο ιδρυθείς το ίδιο έτος "Οικοδομικός Συνεταιρισμός Υμηττού" κατόρθωσε να αποχαρακτηρίσει και να απαλλοτριωθεί για οικοπεδοποίηση.[33] Η περιοχή κατατμήθηκε και πουλήθηκε σε ιδιώτες. Αγοραστές ήταν κυρίως πρόσφυγες.

Στο Βύρωνα μέχρι το 1940, είχαν δημιουργηθεί και δύο νέοι -μικρότερης χωρικής έκτασης από τον πρώτο- οικισμοί προσφύγων, σε

---

[30] Εφημερίδα "ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ" 10.10.1929 και "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ. 271, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996.
[31] Eddy (1931:123)" ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 230, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.
[32] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ. 96-97, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996, "ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 233,υποσ.43, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989 και Ρυμοτομικός Χάρτης Καισαριανής, Υπ.Πρόνοιας & Αντίληψης, 27.1.1934.

έκταση που τους παραχωρήθηκε από το κράτος. Η Ανάληψη και ένα μέρος του συνοικισμού του Κοπανά κατοικήθηκαν από πρόσφυγες που αγόρασαν τα οικόπεδα από το κράτος.

Με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1940,[34] προπολεμικούς χάρτες του Βύρωνα[35], τη χαρτογράφηση της προσφυγικής εγκατάστασης από μελετητές[36] και την εμπειρική γνώση, τα γεωγραφικά όρια του Βύρωνα και η πληθυσμιακή εγκατάσταση είναι πολύ μεγαλύτερη από την αρχική και μας οδηγεί με σχετική ακρίβεια στο συμπέρασμα οτι σε μεγάλο μέρος η στέγαση των προσφύγων στο Βύρωνα έγινε με αυθαίρετη δόμηση των ιδίων γύρω από τους οριοθετημένους συνοικισμούς. Η αυθαίρετη δόμηση επεκτείνεται στην ευρύτερη περιοχή και από πληθυσμούς εσωτερικής μετανάστευσης που έρχονται στη μεσοπολεμική Αθήνα. Οι ανάγκες για στέγαση των πληθυσμών αυτών και η ανυπαρξία οποιασδήποτε στεγαστικής πολιτικής από το κράτος τους κάνει εύκολη λεία κερδοσκόπων-καταπατητών δασικών και άλλων εκτάσεων. Οι εκτάσεις γύρω από τους συνοικισμούς και στις υπώρειες του Υμηττού κατατέμνονται σε μικρά οικόπεδα, ακατάλληλα για δόμηση σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς. Στις περιοχές αυτές προσελκύονται φτωχά λαϊκά στρώματα προσφυγών και κυρίως εσωτερικών μεταναστών.

Η σύγκριση των παραπάνω στοιχείων δείχνει αλματώδη ανάπτυξη της περιοχής του Βύρωνα τόσο οικιστικά, όσο και πληθυσμιακά μεταξύ 1928-1940, κάτι που δεν παρατηρούμε στη γειτονική Καισαριανή το ίδιο διάστημα. Οι γεωγραφικές δυνατότητες επέκτασης της περιοχής του Βύρωνα προς δασικές εκτάσεις του Υμηττού και η ανυπαρξία οριοθετημένων εγκαταστάσεων δημόσιων ή άλλων χρήσεων στην περιοχή προσφέρονται για

---

[33] Εφημερίδα "ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ" 10.10.1929.

[34] Ο πληθυσμός του Δ. Βύρωνα το 1940 είναι 25.560 άτομα και σε σχέση με τον αντίστοιχο του 1928 (7.723) παρατηρούμε υπερδιπλασιασμό του (231% !!!), ενώ στη Καισαριανή το ίδιο διάστημα, η πληθυσμιακή αύξηση είναι 31%. Τα στοιχεία προέρχονται από " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 331, πίνακας 5.01, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[35] Τμήμα Πολεοδομικού χάρτη της Αθήνας (ανατολικές συνοικίες) του 1939, με σαφή οριοθέτηση του Δ. Βύρωνα, που βρίσκεται στο παράρτημα "Χάρτες και σχεδιαγράμματα μαχών", στο "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας", Ο. Μακρή, Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985 (χάρτης 12).

[36] Επεξεργασία και χαρτογράφηση στοιχείων από Βασιλείου (1944), Παπαγεωργίου (1968) και Πολύζο (1978) της Λεοντίδου : Προσφυγικοί συνοικισμοί, συνεταιρισμοί και κηπουπόλεις, 1922-1940 (ΧΑΡΤΗΣ 14) στο " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 208, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989 και Χάρτες της Αθήνας με τις επεκτάσεις σχεδίου πόλεως μέχρι το 1930 και το 1950 στο "ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ" Κ.Μπίρη 1966, σελ. 318-319&323, Εκδ. "ΜΕΛΙΣΣΑ" 1996.

οικιστική επέκταση και αποτελούν σημεία αυθαίρετης δόμησης (όπως η περιοχή του λόφου Κοπανά που στο νοτιοδυτικό τμήμα της έχει επεκταθεί με τέτοιους όρους προπολεμικά και ο οικισμός της Ν. Ελβετίας[37]). Το γεγονός αυτό μαρτυρούν τόσο οι χαρτογραφημένες οικιστικές εγκαταστάσεις σε περιοχές ρεμάτων, βράχων, κλπ., όσο και η ανυπαρξία μέχρι σήμερα κοινόχρηστων χώρων σ' αυτές τις γειτονιές.

Η εγκατάσταση προσφυγικών πληθυσμών στο Βύρωνα και την Καισαριανή συνοδεύεται -όπως και στις υπόλοιπες συνοικίες γύρω από την Αθήνα και τον Πειραιά- με ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων κυρίως στον δευτερογενή τομέα. Η εκβιομηχάνιση που συνοδεύει την εισροή των προσφύγων αποτελεί ιστορικό-οικονομικό γεγονός που απασχολούσε τους μελετητές μέχρι πρόσφατα. Οι γνώμες των μελετητών διίστανται ως προς τις αιτίες που την προκάλεσαν. Αλλοι αναφέρονται στο εμπορικό "δαιμόνιο" των προσφύγων, και άλλοι στην πολιτική της ΕΑΠ. Σίγουρα η ξαφνική εισροή των προσφυγικών πληθυσμών από την μια αύξησε την ενεργό ζήτηση και από την άλλη οι πληθυσμοί αυτοί αποτέλεσαν γρήγορα μια προλεταριοποιημένη μάζα-«τροφή» για τη βιομηχανία. Αυτό που κυρίως ενδιαφέρει είναι να δούμε την ανάπτυξη παραγωγικής δραστηριότητας στην περιοχή και κατ' επέκταση, η ταξική διάρθρωση των προσφύγων που εγκαθίστανται σ' αυτήν.

Στο Βύρωνα, όπως και σε άλλες προσφυγικές συνοικίες αναπτύχθηκαν κατά κύριο λόγο, βιομηχανίες και βιοτεχνίες υφαντουργικών κλάδων. Υπήρχε σχολή και εργαστήριο ταπητουργίας[38] και πολλές μικρές παραγωγικές μονάδες που ασχολούνταν με την κεντητική[39]. Κινητήρια δύναμη των κλάδων αυτών αποτέλεσε το γυναικείο προλεταριάτο, που ήταν και η αριθμητική πλειοψηφία των προσφύγων. Παράλληλα, αναπτύσσονται και άλλες μορφές

---

[37] Στοιχεία για την αυθαίρετη δόμηση στις παρυφές των προσφυγικών οικισμών στο "Αι ΑΘΗΝΑΙ" Κ.Μπίρη 1966, σελ. 286-287&318-324,Επανέκδοση "ΜΕΛΙΣΣΑ" 1996 και " Οι ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ.209-242, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[38] Το κτίριο διατηρείται με την ίδια μορφή και σήμερα και λειτουργεί σαν εργαστήριο καθαρισμού και φύλαξης ταπήτων (Ισόγειο) ενώ, ο 1ος όροφος έχει δοθεί στο δήμο και αποτελεί Πολιτιστικό Στέκι Νεολαίας.

[39] Mears (1929 : 111) στο " Οι ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 180, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

οικοτεχνίας καθώς και άτυπης οικονομίας από ανεξάρτητους τεχνίτες-βιοτέχνες.[40]

Οι παραγωγικές μονάδες είναι γενικά μικρές μέσα στο συνοικισμό. Στην Καισαριανή αναπτύσσονται επίσης οι υφαντουργικοί κλάδοι (ταπητουργεία, υφαντουργεία, πλεκτήρια) και πολλές μικρές οικοτεχνίες.[41] Πολλοί τεχνίτες εργάζονται περιστασιακά σαν μισθωτοί κι άλλοτε σαν ανεξάρτητοι. Μεγάλο μέρος όμως του πληθυσμού αποτελούν εργάτες που απασχολούνται σε μεγαλύτερες βιομηχανικές μονάδες γειτονικών οικισμών ή στην Αθήνα. Αρκετοί εργαζόμενοι μετακινούνται εκτός των δύο συνοικιών για εργασία (λιμενεργάτες, οικοδόμοι, μεταφορείς, στην ΟΥΛΕΝ, στο Καλυκοποιείο του Μαλτσινιώτη (σημερινή ΠΥΡ-ΚΑΛ) στον γειτονικό Υμηττό, στην Ηλεκτρική Εταιρεία POWER στην Αθήνα καθώς και σε διάφορες άλλες βιομηχανικές μονάδες). Στην Καισαριανή, την περίοδο του μεσοπολέμου λειτουργούσαν ένα μεγάλο εργοστάσιο φανελοποιίας-καλτσοποιίας, η ΕΛΒΙΠ (ιδιοκτησίας Χαραλαμπίδη) και δύο μικρότερα ταπητουργεία, του Σεραφείδη και του Αρμένη (στο χώρο που σήμερα βρίσκονται τα ΜΑΤ).[42] Εμπορικές επιχειρήσεις υπάρχουν ελάχιστες (κυρίως κάποιοι φούρνοι, μπακάλικα, κλπ.) παρ' ότι η ΕΑΠ είχε προβλέψει και οικήματα που προορίζονταν για καταστήματα.

Τέλος, τη δεκαετία του 1930 θα κατασκευαστούν στη Καισαριανή δίκτυα ύδρευσης και ηλεκτροδότησης. Θα ανεγερθεί δημοτικό σχολείο από την Έλενα Βενιζέλου και το γήπεδο της Νήαρ Ηστ(1929). Το 1937, η Ρ. Ιμβριώτη θα εγκαταστήσει σχολείο για άτομα με ειδικές ανάγκες.[43] Στον Βύρωνα το 1939 θα λειτουργήσει Πολυϊατρείο του ΙΚΑ[44].

Σε γενικές γραμμές, την συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού των δύο περιοχών αποτελούν εργάτες και περιστασιακά ανεξάρτητοι τεχνίτες. Το βιοτικό επίπεδο και το εισόδημα είναι ιδιαίτερα χαμηλό. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού καταλαμβάνει το γυναικείο προλεταριάτο που εργάζεται είτε με μισθωτή σχέση, είτε άτυπα, στα πλαίσια οικοτεχνικών μορφών. Η φτώχεια

---

[40] " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 179-181, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[41] Στοιχεία από Πολύζο (1978:403)και Αιγίδη (1934:122-123) στο "ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ.180, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989

[42] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ.93-94, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996.

[43] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ.90-95, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996.

[44] Εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα», Φύλλο 28, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1997.

αποτελεί το κυρίαρχο και ενιαιοποιητικό στοιχείο της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού.

Το 1934, στα πλαίσια μιας γενικότερης διοικητικής αναδιάρθρωσης στην περιοχή της Αττικής ,ο Βύρωνας και η Καισαριανή αποσπώνται από το Δ. Αθήνας και αποτελούν δύο ξεχωριστούς δήμους. Στην πραγματικότητα μέχρι το 1934, τη διοίκηση των συνοικισμών δεν είχε ποτέ η τοπική αυτοδιοίκηση. Μέχρι το 1930, την ασκούσε η ΕΑΠ και μετά το Υπ. Πρόνοιας[45]. Πρώτος δήμαρχος Καισαριανής εκλέγεται ο βενιζελικός Γ. Κυπραίος-Σούλιος και στο Βύρωνα ο επίσης βενιζελικός γιατρός Ν.Φραγκιάδης.

Οι πρόσφυγες συνδέθηκαν από την αρχή με το βενιζελικό κίνημα. Η σύνδεση αυτή είχε περισσότερο το χαρακτήρα της αρνητικής στάσης απέναντι στον βασιλιά και την ταυτόσημη πολιτική παράταξη, παρά την θετική ταύτιση με την πολιτική του Βενιζέλου. Θεωρώντας τον πολιτικό χώρο των βασιλικών "υπεύθυνο" για τις συμφορές τους, ταυτίστηκαν με την αντίθετη παράταξη. Ετσι, επί μια σχεδόν δεκαετία μετά την καταστροφή του 1922, οι προσφυγικοί πληθυσμοί (τόσο στους συνοικισμούς των πόλεων, όσο και στους αγροτικούς συνοικισμούς) εντάσσονται μαζικά στη βενιζελική παράταξη. Οι πρόσφυγες θεωρούσαν αρχικά την κατάστασή τους προσωρινή, αργότερα έλπιζαν σε κάποια αποζημίωση για τις περιουσίες τους και τέλος, σε μια σχετικά ανθρώπινη αποκατάστασή τους από το ελληνικό κράτος. Με το πέρασμα του χρόνου, οι συνθήκες της καθημερινής διαβίωσης και η συνειδητοποίηση προοδευτικά της προλεταριακής τους θέσης, τους οδηγεί σε «γοργή ιδεολογική απαγκίστρωση από την κυρίαρχη μικροαστική ιδεολογία τους και ένταξη στα αντίστοιχα ελλαδικά κοινωνικά στρώματα, κυρίως τα εργατικά, γεγονός με σαφή κοινωνικά μα και πολιτικά αποτελέσματα»[46]. Σ'αυτό συνέτεινε και η βιωμένη εχθρότητα του κράτους όπως εκφραζόταν από την πίεση για αποπληρωμή των δανείων της ΕΑΠ και την πολεοδομική απομόνωση, όσο και η ανυπαρξία πολιτικών πελατειακών δικτύων αντίστοιχων με αυτά που υπήρχαν στους παλιούς πληθυσμούς. Ετσι οι πρόσφυγες προσεγγίζουν όλο και περισσότερο στην εργατική ιδεολογία και τον βασικό πολιτικό εκφραστή της , το ΚΚΕ.

---

[45] "Αι ΑΘΗΝΑΙ" Κ.Μπίρη 1966, σελ.289,Εκδ."ΜΕΛΙΣΣΑ" 1996 και " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ.235, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

[46] Ρήγος Αλ., "Η Β' Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935", Εκδ.Θεμέλιο 1988, σελ.233.

Το ΚΚΕ, τα πρώτα χρόνια του '30 μέχρι τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου, κέρδιζε αργά αλλά σταθερά τους εργατικούς προσφυγικούς πληθυσμούς στις παρυφές της Αθήνας και του Πειραιά. Χαρακτηριστικά του γεγονότος αυτού είναι τα ποσοστά του κόμματος στις εκλογές της 5.3.1933 και 9.6.1935: στην Αθήνα 9,30% και 13,88% στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις και στον Πειραιά 8,61% και 18,88% αντίστοιχα.[47] Η άνοδος του ΚΚΕ τη δεκαετία του 1930 στην Αθήνα και η συνεχώς αυξανόμενη επιρροή του στους πρόσφυγες γίνεται όμως ιδιαίτερα ανησυχητική για την άρχουσα τάξη. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα : «Οι δήμοι Περιστερίου, Κοκκινιάς, Νέας Ιωνίας, Καισαριανής, Βύρωνα, Αγ. Γεωργίου Κερατσινίου στα περίχωρα της Αθήνας και του Πειραιά έχουν γίνει κέντρα του κομμουνισμού στην Ελλάδα.» (Sir Reginald Leeper, αναφ. στο Πεντζόπουλος, 1962 : 193)[48]. Η απήχηση του ΚΚΕ στα προσφυγικά και λαϊκά στρώματα διευρύνεται όλο και περισσότερο και δεν ανακόπτεται ούτε από τη δικτατορία του Μεταξά, το 1936. Η δικτατορία της 4ης Αυγούστου προβαίνει σε σκληρές διώξεις αλλά, παρ' όλα αυτά δεν ανακόπτει το αριστερό ρεύμα που θα γιγαντωθεί στα χρόνια της κατοχής, των δεκεμβριανών και του εμφυλίου.

Κορυφαία στιγμή της ιστορίας του Βύρωνα και της Καισαριανής, υπήρξε ο αγώνας ενάντια στη γερμανοφασιστική κατοχή της χώρας. Το ΕΑΜ συσπειρώνει τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού των περιοχών. Η Καισαριανή είναι γνωστή σε όλους για την ιστορία και τους αγώνες της στην Αντίσταση και ως τόπος θυσίας και εκτελέσεων. Το "Στάλιγκραντ της Αθήνας", όπως την ονόμασε το ΕΑΜ και ο λαός της Αθήνας, υπήρξε φυτώριο της Αντίστασης και του ΕΑΜ. Σε αυτήν εμφανίστηκαν τα πρώτα αντάρτικα τμήματα της Αθήνας. Η πλειοψηφία των κατοίκων της έλαβε ενεργό μέρος στους αγώνες κατά τη διάρκεια της Κατοχής μέσα από πολιτικές οργανώσεις του ΕΑΜ και κυρίως στον ένοπλο αγώνα. Ο ΕΛΑΣ είχε στη συνοικία ξεχωριστό τάγμα τριών λόχων (Πάνω και Κάτω Καισαριανής και Κουπονίων).

---

[47] Εκτιμήσεις από στοιχεία του Ελεφάντη (1976)στο "ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ.329,Πίνακας 4.12, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989

[48] " ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ. 191, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989.

Στην Καισαριανή έδρευε στην Κατοχή και μετέπειτα, η παράνομη 6η Αχτίδα της ΚΟΑ του ΚΚΕ και ο 6ος Τομέας του ΕΑΜ.[49]

Ο ΕΛΑΣ του Βύρωνα αποτελεί επίσης ξεχωριστό τάγμα με αξιόμαχο δυναμικό[50]. Εδώ να σημειώσουμε, οτι στενά συνδεδεμένος με την ιστορία του Βύρωνα στην κατοχή και τα Δεκεμβριανά, είναι ο συνοικισμός –με προσφυγικό πυρήνα- της Γούβας στο Παγκράτι. Η σύνδεση του Βύρωνα μ' αυτή τη χωρική ενότητα είναι ιδιαίτερα έντονη την περίοδο 1941-1945, λόγω της κοινής οργανωτικής δομής του ΚΚΕ, ΕΑΜ και ΕΛΑΣ στις δύο συνοικίες. Ο δεσμός αυτός ήταν τόσο έντονος, που ακόμα και σήμερα τα τοπικά παραρτήματα εργατικών συνδικάτων (οικοδόμοι, εργάτες μετάλλου, κλπ.) διατηρούν την ίδια δομή και είναι κοινά για Βύρωνα και Γούβα, παρ' ότι ανήκουν σε διαφορετικούς Δήμους.

Η αντίσταση στους Γερμανούς και τους ταγματασφαλίτες, κόστισε πολύ αίμα στη συνοικία του Βύρωνα που παρέμεινε όμως "απάτητη"[51]. Από τον Αύγουστο του 1944, η οδός Φιλολάου αποτελεί το όριο της "Ελεύθερης Ελλάδας". Γερμανοί και ταγματασφαλίτες δεν μπορούν να περάσουν πιο πάνω. Δύο φορές θα αποτολμήσουν μπλόκο στη συνοικία πάντα μέρα. Τη νύχτα ο ΕΛΑΣ υπερτερούσε στα στενά δρομάκια του συνοικισμού. Αντίθετα στην Καισαριανή διενεργήθηκαν από τους γερμανούς και τους ταγματασφαλίτες συνολικά 47 "ντου" μπλόκα χωρίς όμως να μπορέσουν κι εκεί να διεισδύσουν στην συνοικία. Μόνο σε ένα (την 1.8.1944) οι ισχυρές δυνάμεις γερμανών, μπουραντάδων και παπαγιώργηδων[52] με ταυτόχρονο χτύπημα σε Βύρωνα και Καισαριανή, κατόρθωσαν να εισβάλλουν σε ένα τμήμα του συνοικισμού της Καισαριανής (μέχρι την τέταρτη παράλληλο της Λ. Υμηττού). Στην 5ωρη διάρκεια της μάχης, οι γερμανοί και οι συνεργάτες τους

---

[49] "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας" Ο. Μακρή, σελ.320-323,Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.

[50] Ο ΕΛΑΣ του Βύρωνα αποτελούσε το IIο τάγμα του 2ου συντάγματος του ΕΛΑΣ και είχε 3 λόχους στις αντίστοιχες περιοχές : α) Βύρωνα, β) Ν. Ελβετίας και γ) Κοπανά-Υμηττού-Γούβας. Ο Βύρωνας διέθετε και την ομάδα Εθν. Πολιτοφυλακής (ΟΠΛΑ) των ανατολικών συνοικιών. "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας" Ο. Μακρή, σελ. 319-320,Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.

[51] Τα στοιχεία και οι ημερομηνίες των ιστορικών γεγονότων της κατοχής και των Δεκεμβριανών είναι από το "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας" Ο. Μακρή, κεφ. II, παρ.2,4,5,6, κεφ. III, παρ. 1, κεφ. IV, παρ. 1-10 & 19-26, Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.

[52] Ομάδα ταγματασφαλιτών με επικεφαλής τον Παπαγεωργίου. Ηταν ντυμένοι με γερμανικές στολές των ΕΣ-ΕΣ, συνεργάτες των γερμανών που τρομοκρατούσαν την περιοχή και ευθύνονται για μαζικές εκτελέσεις, δολοφονίες, βασανισμούς, κλπ. Η βάση τους βρισκόταν στο κτίριο της δυτικής γωνίας της οδού Ερατοσθένους και Β. Κων/νου (που τότε ήταν η κοίτη του Ιλισού) στο Παγκράτι.

εκτέλεσαν 8 ΕΛΑΣίτες και πήραν 200 πολίτες ομήρους στο Χαϊδάρι. Καμία άλλη φορά δεν κατόρθωσαν να κάμψουν την αντίσταση της συνοικίας.[53] Στο Βύρωνα την ίδια μέρα δεν θα μπορέσουν να φτάσουν πιο μακριά από την πλ. Σμύρνης και τα πρώτα σπίτια της συνοικίας. Ο ΕΛΑΣ θα αμυνθεί αποτελεσματικά. Μια εβδομάδα όμως αργότερα θα έλθουν αποφασισμένοι. Ο δοσίλογος πρωθυπουργός Ράλλης, έχει υποσχεθεί 100.000 εργάτες για τη Γερμανία. Οι γερμανοί υποχωρούν στο ανατολικό μέτωπο και θέλουν να φύγουν από τη χώρα όσο το δυνατόν πιο εύκολα και με λιγότερες απώλειες. Προσπαθούν να καταφέρουν πλήγματα στο ΕΑΜικό κίνημα. Τα ξημερώματα της 7.8.1944, δύο γερμανικοί λόχοι και 800 γερμανοτσολιάδες και παπαγιώργηδες, μπλοκάρουν ένα μέρος του συνοικισμού του Βύρωνα. Ο ΕΛΑΣ υποχωρεί και αμύνεται στο υπόλοιπο τμήμα του συνοικισμού. Η μάχη κρατά τέσσερις ώρες. Οι γερμανοί και οι ταγματασφαλίτες υποχωρούν, αφήνοντας 11 Ελασίτες εκτελεσμένους στην πλ. Σμύρνης (εκεί βρίσκεται το σημερινό ηρώο) και παίρνοντας 1000 όμηρους στο Χαϊδάρι (ένας απ' αυτούς ήταν ο μέχρι πρόσφατα δήμαρχος Βύρωνα, Δ. Νικολαΐδης).

Αλλοι 35 Ελασίτες του Βύρωνα θα εκτελεστούν στις 9.8.1944, στο Δουργούτι όταν ο λόχος τους εγκλωβίστηκε στο μπλόκο.

Μετά το μπλόκο της 7.8.44, η "κόκκινη γραμμή", το όριο των εδαφών που έλεγχε ο ΕΛΑΣ ξανατοποθετείται στη Φιλολάου. Την 1.9.1944, η κόκκινη γραμμή θα μεταφερθεί οριστικά πια στο Καλλιμάρμαρο Στάδιο, στην γραμμή του Ιλισού, αφού ο ΕΛΑΣ του Βύρωνα θα απελευθερώσει μετά από μάχες το Παγκράτι από τους Γερμανούς και τις ομάδες των παπαγιώργηδων.[54] Οι θυσίες του Βύρωνα στον αγώνα ενάντια στο φασισμό και η καθολική αντίσταση των κατοίκων του, του χάρισαν τίτλο τιμής από το λαό και το ΕΑΜ[55]. Ετσι, πήρε τον τίτλο : "Ο Ατρόμητος Βύρωνας"

---

[53] "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας" Ο. Μακρή, σελ.133, Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.

[54] Την 1.9.44 ξεκαθαρίστηκε οριστικά η εστία του Παπαγεωργίου στο Παγκράτι. Μέχρι τις 5.9.44 ακολούθησαν 4-5 μάχες ακόμα με γερμανούς και Μπουραντάδες που απειλούσαν να σπάσουν την "κόκκινη γραμμή". Από τότε δεν έγιναν άλλες μάχες μεχρι την απελευθέρωση (12.10.44) και οι ανατολικές συνοικίες παρέμεναν ελεύθερες. (Αρθρο Γ. Τρικαλινού στο «ΕΑΜ. ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΑΘΗΝΑΣ» 1941-1945, σελ. 30-31, Εκδ. 6ος Τομέας ΕΑΜ, 19.9.1945).

[55] «ΕΑΜ. ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΑΘΗΝΑΣ» 1941-1945, σελ. 30-31, Εκδ. 6ος Τομέας ΕΑΜ, 19.9.1945).

Η Καισαριανή, από την άλλη, έμεινε στην ιστορία και ως τόπος εκτελέσεων. Οι μαζικές εκτελέσεις ομήρων από τους γερμανούς σε αντίποινα για τη δράση του ΕΛΑΣ, έγιναν μέχρι τον Μάη του 1944 στο Σκοπευτήριο με αποκορύφωμα την εκτέλεση των 200 κομμουνιστών την Πρωτομαγιά του 1944. Από τότε παραμένει ανεκπλήρωτο το αίτημα για ανάπλαση του Σκοπευτηρίου σε χώρο ιστορικής μνήμης.

Με την απελευθέρωση, στον Βύρωνα εγκαθίσταται η διοίκηση της Ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ της Ανατολικής Αθήνας (σ' ένα σπιτάκι που υπάρχει ακόμα στη Ν. Ελβετία) και θα παραμείνει μέχρι την τελευταία μέρα της αποχώρησης στα Δεκεμβριανά. Ο λαός της ανατολικής Αθήνας πανηγυρίζει τη νίκη. Ανοίγει ξανά τα σχολεία για τα παιδιά, καθαιρεί του διορισμένους δοσίλογους δημάρχους και αρχίζει να ελπίζει σε μια καλύτερη ζωή, ανθρώπινη πια που θα την πάρει ο ίδιος στα χέρια του. Ηδη, οι πρώτες ανακοινώσεις του ΕΑΜ θέτουν ζητήματα ανοικοδόμησης και λαϊκής πολιτικής για το λαό των συνοικιών. Λαϊκά αιτήματα δεκαετιών, ελπίδες για ένα καλύτερο μέλλον και οράματα για μια άλλη κοινωνία φαίνεται να πραγματοποιούνται με την απελευθέρωση για τα εργατικά στρώματα της Ανατολικής Αθήνας. . Η νίκη όμως και η χαρά θα κρατήσουν πολύ λίγο. Ο Βύρωνας και η Καισαριανή θα δεχτούν τους "συμμάχους" άγγλους με γιορτές και τραγούδια. Γρήγορα όμως θα γίνουν θρήνοι. Η ωμή και απροκάλυπτη επέμβαση των άγγλων ιμπεριαλιστών τον Δεκέμβρη του '44, θα οδηγήσει σε νέες μάχες τις ανατολικές συνοικίες. Στις 3.12.44 η ειρηνική συγκέντρωση του ΕΑΜ στο Σύνταγμα θα κτυπηθεί από τα πολυβόλα του Σκόμπυ στο ξενοδοχείο Μ. Βρετανία, 24 νεκροί ο απολογισμός. Οι άγγλοι ζητούν να αφοπλιστεί ο ΕΛΑΣ και συντάσσουν ξανά τα τάγματα ασφαλείας εφοδιάζοντάς τα με όπλα. Στις 4 και 6.12.1944 ο ΕΛΑΣ κυκλώνει και αφοπλίζει τα χίτικα τάγματα στο Θησείο και στου Μακρυγιάννη, ανταποκρινόμενος στο λαϊκό αίτημα για αφοπλισμό των δοσίλογων και των γερμανοτσολιάδων. Οι άγγλοι θα επέμβουν στρατιωτικά χτυπώντας τον ΕΛΑΣ από τα νώτα (το αρχηγείο τους ήταν εγκατεστημένο στην Λ. Αρδηττού).

Για 33 μέρες η ανατολική Αθήνα φλέγεται. Θα συνεχίσει για 33 μέρες να είναι το μοναδικό ελεύθερο κομμάτι της πόλης. Οι άγγλοι βομβαρδίζουν το Βύρωνα, το Παγκράτι και την Καισαριανή, θέλοντας να κλονίσουν το λαό των συνοικιών που εξακολουθεί να αντιστέκεται. Οι προσπάθειες της V Μεραρχίας

των άγγλων να εισβάλουν με τανκς στο Βύρωνα, από την Ηλιούπολη και τον Υμηττό βρίσκουν σθεναρή αντίσταση ενώ σκληρές μάχες διεξάγονται και στα όρια της Καισαριανής. Η "ορεινή ταξιαρχία" του Τσακαλώτου από το Άλσος Συγγρού (Πανεπιστημιούπολη)-Υμηττό και η III μεραρχία των άγγλων από τον Ιλισό, θα προσπαθήσουν για 33 ημέρες να κάμψουν την αντίσταση του ΕΛΑΣ της Καισαριανής. Οι βομβαρδισμοί με αεροπλάνα, κανόνια και τανκς θα μεταβάλλουν το μεγαλύτερο μέρος της πόλης σε ερείπια. Τα σημάδια από τις οδομαχίες είναι ακόμα εμφανή στις προσφυγικές πολυκατοικίες στον Αγ. Νικόλαο. Οι μάχες ήταν ιδιαίτερα σκληρές και χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από τα απομνημονεύματα του στρατηγού Τσακαλώτου για τις τελευταίες μάχες των Δεκεμβριανών, όταν ο ΕΛΑΣ είχε περιοριστεί πια στις συνοικίες Καισαριανή-Βύρωνα-Ν.Ελβετία-Παγκράτι-Γούβα: "Οι ισχυρές αγγλικές δυνάμεις ενεργούν από Κατσιπόδι-Συνοικισμό Υμηττού-Α' Νεκροταφείο-Αρδηττό-Στάδιο προς Παγκράτι για κύκλωση των δυνάμεών τους. Οι κομμουνισταί εμάχοντο υπέρ των εστιών και των οικογενειών των, γι' αυτό διεξήχθη ο σκληρότερος αγώνας. Εκαστη οικία ήτο και φρούριον..."[56] Τα τρόφιμα τελειώνουν, παρ' όλα αυτά οι ανατολικές συνοικίες κρατούν ακόμη. Στις 29.12.1944, τελειώνουν και τα πολεμοφόδια. Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας περιμένει ακόμη τη συνδρομή από την ηγεσία του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, που δεν θα έρθει ποτέ. Το μεσημέρι της ίδιας μέρας, αποφασίζεται η αποχώρηση. Στις δέκα, το ίδιο βράδυ από το στενό πέρασμα του ρέματος στη Ν. Ελβετία ("γριάς πήδημα"-Κακόρεμα), 300 μέτρα ελεύθερα από τη "λαβίδα" των άγγλων ξεκινά η αποχώρηση του ΕΛΑΣ. Μέχρι το ξημέρωμα θα περάσουν το ρέμα χωρίς να αντιληφθεί τίποτα ο εχθρός, "πολλές χιλιάδες λαϊκών αγωνιστών των πολιτικών οργανώσεων και 2.000 μαχητές της 1ης Ταξιαρχίας του ΕΛΑΣ"[57].

Παρά την υπέρτερη αριθμητικά και στρατιωτικά δύναμη των άγγλων και την αποχώρηση του ΕΛΑΣ, θα χρειαστούν τρεις μέρες για να μπουν οι άγγλοι στις ανατολικές συνοικίες. Η πρώτη τους κίνηση ήταν να συλλάβουν 800 πολίτες σαν "μαχητές" του ΕΛΑΣ, τη στιγμή που η ταξιαρχία των ανατολικών συνοικιών βρισκόταν ολόκληρη στο Κορωπί και το Λιόπεσι, μετά τη διάβαση του Υμηττού.

---

[56] "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας" Ο. Μακρή, σελ.290,Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.
[57] "Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας" Ο. Μακρή, σελ. 294,Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1985.

Η ταξιαρχία των ανατολικών συνοικιών μετά από πολυήμερες πορείες μέσα στα βουνά της Στερεάς, έφτασε σύμφωνα με τις οδηγίες της ηγεσίας στη Ναύπακτο. Λίγους μήνες μετά, παρέδωσαν τα όπλα με τη συμφωνία της Βάρκιζας και γύρισαν άοπλοι στην Αθήνα για να ακολουθήσουν το δρόμο της εξορίας, του εκτελεστικού αποσπάσματος και των πολύχρονων φυλακίσεων και διώξεων.

Ο απολογισμός για την Καισαριανή μέχρι το 1945 ήταν: περίπου 1000 νεκροί (εκτελεσμένοι, σε μάχες, από κακουχίες) μεταξύ των οποίων 25 γυναίκες και 40 παιδιά κάτω των 15 ετών, 1150 σπίτια κατεστραμμένα και μεγάλος αριθμός τραυματισμένων, φυλακισμένων και διωχθέντων που δεν είναι δυνατόν να υπολογισθεί.[58] Ο Βύρωνας είχε σχεδόν γκρεμιστεί από τους βομβαρδισμούς και τις μάχες σώμα με σώμα. Λίγα σπίτια έμεναν όρθια[59]. Πολλοί Βυρωνιώτες βρίσκονταν στις φυλακές, κατηγορούμενοι για "δολοφονίες" γερμανοτσολιάδων στην κατοχή ενώ, ο προδότης Παπαγεωργίου έγινε διευθυντής της ασφάλειας Αθηνών[60].

Στη πρώτη γραμμή των διεκδικήσεων των κατοίκων και του ΕΑΜ, η ανοικοδόμηση των σπιτιών, η υγιεινή και η καθαριότητα, η λειτουργία σχολείων για τα παιδιά της περιοχής και συγκοινωνίας για τη μετακίνηση των εργατών[61]. Και φυσικά, το αίτημα για αμνηστία και απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων και απονομή δικαιοσύνης[62].

Η ήττα του Δημοκρατικού Στρατού το 1949, βύθισε οριστικά στη σιωπή και στο φόβο τον Βύρωνα και την Καισαριανή. Οι δύο συνοικίες μέτρησαν κι άλλα θύματα στον εμφύλιο και τα στρατοδικεία του, στα ξερονήσια και τις φυλακές. Κάποιοι έφυγαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στις ανατολικές χώρες κι άρχισαν να γυρίζουν μετά το 1975.

Πέρασαν πολλά χρόνια, για να ικανοποιηθούν εν μέρει τα πρώτα αιτήματα. Τα πρώτα χρόνια, οι τρύπες και τα ερείπια από τους βομβαρδισμούς μπαλώνονταν όπως-όπως από τους κατοίκους. Μερικά

---

[58] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ.93, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996.
[59] Αρθρο "Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ" στο "ΕΑΜ. ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΑΘΗΝΑΣ 1941-1945, σελ. 33, Εκδ. 6ος Τομέας ΕΑΜ, 19.9.1945
[60] Εφημερίδα "ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ - ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ", Φύλλο 15, 9.12.1945.
[61] Αρθρο "Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ" στο "ΕΑΜ. ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΑΘΗΝΑΣ 1941-1945, σελ. 33, Εκδ. 6ος Τομέας ΕΑΜ, 19.9.1945

σημάδια υπάρχουν ακόμα να θυμίζουν τις μέρες του Δεκέμβρη. Το μετεμφυλιακό κράτος δεν είχε κανένα λόγο να συνδράμει τους συνοικισμούς της ανατολικής Αθήνας που αποτελούσαν γι'αυτό "το άντρο του Εαμοκομμουνισμού στην Αθήνα".

Η Καισαριανή βρισκόταν στην χειρότερη κατάσταση, αφέθηκε ερειπωμένη. Αθλιοι χωματόδρομοι, παράγκες ακόμα στον Αγ. Νικόλαο, χωρίς αποχέτευση και με το ρέμα του Ηριδανού ανοιχτό να πλημμυρίζει τα σπίτια σε κάθε βροχή.[63] Ο Βύρωνας και η Καισαριανή παρέμειναν υποβαθμισμένες συνοικίες όλο το διάστημα των μετεμφυλιακών κυβερνήσεων και της χούντας. Οι αγώνες για τα λαϊκά αιτήματα συνέχισαν να γίνονται, διστακτικά και άτονα όμως κάτω από το φάσμα της τρομοκρατίας και των διώξεων του μετεμφυλιακού κράτους. Και στους δύο δήμους εκλέγονται κομμουνιστές δήμαρχοι που παύει βέβαια κάθε τόσο ο νομάρχης και η ΕΔΑ διατηρεί στις δύο περιοχές ιδιαίτερα μαζικές οργανώσεις. Τα ποσοστά της ΕΔΑ είναι ιδιαίτερα υψηλά σε σχέση με τη χώρα –στην Καισαριανή είναι το πρώτο κόμμα[64]. Ο συνεκτικός κρίκος με την Αριστερά δεν έπαψε να υπάρχει ποτέ.

Το 1947-1948, δημιουργείται στο χώρο που πριν τον πόλεμο ήταν αποθήκες βλημάτων του στρατού, ο αυθαίρετος οικισμός του "Βλητικού Σταθμού" (πίσω από το Νεκροταφείο Καισαριανής και μέχρι την Κατεχάκη-Αλίμου) όπου κατοικούν μέχρι σήμερα 40 οικογένειες (περίπου 140 άτομα). Οι περισσότεροι από τους κατοίκους του Βλητικού έφθασαν εκεί από την επαρχία, εκδιωγμένοι από τις εκκαθαρίσεις περιοχών που έκανε ο στρατός στον εμφύλιο ενάντια στον ΔΣΕ.[65]

Το 1953-1954, γκρεμίζονται οι παράγκες στον Αγ. Νικόλαο και οι δικαιούχοι παίρνουν οικόπεδα στην Πάνω Καισαριανή. Σε όσες παράγκες δεν γκρεμίστηκαν μεταφέρθηκαν άστεγοι κάτοικοι από το Κερατσίνι. Το 1960 ανεγείρονται στην περιοχή του Καρέα προσφυγικές πολυκατοικίες (οι

---

[62] Εφημερίδα "ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ - ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΥΝΟΙΚΙΩΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ", Φύλλο 15, 9.12.1945.

[63] Προκύρηξη του Συνδυασμού "ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΛΑΟΣ-ΜΑΝΩΛΙΔΗΣ" για τις δημοτικές εκλογές, στις 5.4.1951.

[64] Ειδικότερα στις εκλογές του 1958, η ΕΔΑ στον Βύρωνα. ξεπερνά το 50% και στην Καισαριανή σημειώνει ποσοστό 61,2% -το δεύτερο μεγαλύτερο στην περιφέρεια πρωτεύουσας μετά την Νίκαια (65%). Πηγή: Χ.ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ-Γ.ΜΑΥΡΗΣ, «ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΔΙΚΤΑΤΟΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ», σελ. 220-221, Εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, 1991.

[65] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ.96, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996.

"εργατικές της Φρειδερίκης" όπως τις ονομάζουν οι κάτοικοι επειδή ο τύπος των οικημάτων είναι ίδιος με τις αντίστοιχες εργατικές της εποχής) όπου εγκαθίστανται ελληνορουμάνοι πρόσφυγες και κυρίως Αρμένιοι πρόσφυγες (250 οικογένειες) που μεταφέρθηκαν εκεί από το Δουργούτι, στα πλαίσια της αποκατάστασης των προσφύγων που ζούσαν από το 1922 σε τρώγλες. Πολλοί αρμένιοι έφυγαν τη 10ετία του '60 για τη Σοβιετική Ένωση που ακολουθούσε τότε πολιτική επαναπατρισμού για τους αρμένιους που εκδιώχθηκαν από τους Τούρκους στον Πόντο. Αρκετοί απ' αυτούς επιστρέφουν ξανά σήμερα (υπολογίζεται οτι μέχρι σήμερα ήλθαν στο Βύρωνα περίπου 840 άτομα).[66]

Το 1964, παρόμοιες πολυκατοικίες ("της Φρειδερίκης" τις λένε και εδώ οι κάτοικοι) χτίστηκαν στον Αγ. Νικόλαο Καισαριανής. Σ' αυτές μεταφέρθηκαν και πρόσφυγες από το Δουργούτι και τη Δραπετσώνα.[67]

Από το 1960 και μετά, η συνοικία του Βύρωνα απλώνεται. Εισρέουν νέοι κάτοικοι από την εσωτερική μετανάστευση. Νέο εργατικό δυναμικό που συρρέει στην Αθήνα. Τα στρώματα που προσελκύονται στο Βύρωνα είναι χαμηλά. Τα προβλήματα εξακολουθούν να υπάρχουν και οξύνονται με την εγκατάσταση νέων πληθυσμών απ' όλη τη χώρα.

Στην Καισαριανή τη δεκαετία του 1960, αναπτύσσονται πολλές μικρές βιοτεχνίες (κυρίως στους κλάδους της υφαντικής και του ιματισμού) και μια σειρά μικρά εμπορικά καταστήματα. Λειτουργούν ακόμα, δύο μεγάλες βιομηχανίες: η πλεκτοβιομηχανία ΕΜΙΛ (η παλιά ΕΛΒΙΠ) με 50 εργάτες και η Σωληνουργία ΕΒΕΣΚ στο σκοπευτήριο με 120 εργάτες. Σε στατιστική έρευνα που παρουσιάστηκε στο 6ο Πανελλήνιο Συνέδριο των Αρχιτεκτόνων (Αθήνα 16-23/1/1966) η επαγγελματική σύνθεση της Καισαριανής εμφανίζεται ως εξής: 45% βιοτέχνες-εργάτες-τεχνίτες, 15,8% πωλητές, 12% παροχή υπηρεσιών, 8,9% υπάλληλοι γραφείου, 5% εργ. σε μεταφορές, 2% τυπογράφοι, 0,85% δ/ντες επιχειρήσεων, 0,65% σε γεωργική απασχόληση και 6,2% με επάγγελμα μη δυνάμενο να καταχωρηθεί σε κάποια από τις ανωτέρω κατηγορίες. Βέβαια, οι κατηγορίες της έρευνας είναι συγκεχυμένες και ασαφείς. Αποτελεί όμως ένδειξη οτι στη 10ετία του 1960, η μεγάλη

---

[66] Εφημερίδα "ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα", Τεύχος 5, σελ. 4, Ιούλιος-Αύγουστος 1995.
[67] "ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ" Γ. ΚΟΥΒΑΣ, σελ.97, Εκδ. ΦΑΣΟΥΛΑΣ, 1996, Εφημερίδα "ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα", Τεύχος 1, Μάρτιος 1995.

πλειοψηφία των κατοίκων εξακολουθεί να ανήκει σε χαμηλά εισοδηματικά στρώματα.

Οι τοπικές διεκδικήσεις για ανάπλαση των προσφυγικών, απομάκρυνση του Σκοπευτηρίου, ανέγερση σχολείων και κατασκευή υποδομών συνεχίζονται όλο αυτό το διάστημα. Το κεντρικό κράτος όμως εξακολουθεί να είναι εχθρικό προς την Καισαριανή.

Με τη δικτατορία της 21.4.1967, όλοι οι αριστεροί αιρετοί δημοτικοί σύμβουλοι σε Βύρωνα και Καισαριανή και οι δήμαρχοι (Π.Μακρής και Α.Γεωργούτσος) συλλαμβάνονται και αρκετοί εξορίζονται. Το μόνο έργο που γίνεται στην Καισαριανή την 7ετία της Χούντας είναι η ανέγερση μνημείου του Αμερικανού Στρατιώτη στην κεντρική πλατεία. Η φτώχεια και η υποβάθμιση εξακολουθεί να είναι το χαρακτηριστικό της περιοχής τις 10ετίες αυτές. Οι συνοικισμοί δεν έχουν αποχέτευση, τα ρέματα πλημμυρίζουν τα αυθαίρετα αλλά και τα προσφυγικά σπίτια, δεν υπάρχουν σχολεία, κοινόχρηστοι χώροι, κλπ. Χαρακτηριστικό είναι οτι μέχρι το 1985, ο Βύρωνας διέθετε μόνο δύο γυμνάσια και λύκεια, συστεγαζόμενα στον ίδιο χώρο (σχολικό συγκρότημα Μυρακτής)[68].

Μετά τη χούντα, ο Βύρωνας μεγάλωσε κι άλλο. Νέες δασικές εκτάσεις του Υμηττού καταπατήθηκαν ή αποχαρακτηρίστηκαν και δόθηκαν για οικιστική δόμηση. Οι πολυκατοικίες με αντιπαροχή άρχισαν να ξεφυτρώνουν στο συνοικισμό από τα τέλη της 10ετίας του 1970, στα παλιά προσφυγικά οικόπεδα. Οι στενοί δρόμοι του συνοικισμού συμφορήθηκαν εντελώς από την αύξηση του πληθυσμού και των αυτοκινήτων.

Από τη δεκαετία του 1970, αρχίζει με αργούς ρυθμούς η επέκταση και της Καισαριανής και η ανέγερση των πολυκατοικιών με αντιπαροχή. Οι ρυθμοί όμως θα αυξηθούν αργότερα, στις δεκαετίες 1980-1990.

Στο Βύρωνα, την ίδια περίοδο, κύρια αιτία συγκρούσεων με το κεντρικό κράτος αποτέλεσε το αίτημα της μεταφοράς της Εταιρείας Εξορύξεων και Λατομείων "ΕΡΓΑΝΗ" από τον Κοπανά. Οι κάτοικοι της περιοχής διαμαρτύρονταν για τη σκόνη και τους θορύβους του λατομείου, που βρίσκονταν δίπλα στα σπίτια. Μετά από πολλούς αγώνες, το 1981 το

---

[68] Λόγω της μεγάλης ανάγκης για σχολικές αίθουσες κατασκευάζονταν τέτοιες στα υπόγεια. Το εν λόγω σχολικό συγκρότημα έχει ακόμη 9 αίθουσες υπογείως.

λατομείο μεταφέρθηκε στη δασική περιοχή του Κουταλά (τοποθεσία Κακόρεμα) και στα νταμάρια φτιάχτηκαν αργότερα σχολεία και το θέατρο Βράχων του Βύρωνα. Σήμερα, ο σταθμός μεταφόρτωσης απορριμμάτων που πρόκειται να εγκατασταθεί στο Κακόρεμα, δημιουργεί νέες συγκρούσεις στο Βύρωνα.

Μόλις το 1981 αρχίζει να κατασκευάζεται στους δύο δήμους το δίκτυο αποχέτευσης και κλείνεται το ρέμα του Ηριδανού. Την ίδια χρονιά, η ΔΕΠΟΣ αναλαμβάνει την "εξυγίανση" των πλινθόκτιστων προσφυγικών κατοικιών στην Καισαριανή. Το αποτέλεσμα δεν ικανοποίησε τους κατοίκους που ζητούν ακόμη την ανάπλαση της περιοχής. Και φυσικά, όσο γραφικά κι αν φαίνονται τα πλινθόκτιστα σπιτάκια στον περιπατητή είναι πολύ δύσκολο να ζήσουν πια οι κάτοικοί τους σ' αυτά, σε ένα-δύο δωμάτια το πολύ και τις περισσότερες φορές με κοινόχρηστο μπάνιο ή κουζίνα με τη διπλανή οικογένεια. Η απομάκρυνση του Σκοπευτηρίου εξακολουθεί να ερίζει ακόμα, αφού κάθε χρόνο εξαγγέλλεται και σύντομα πάλι αναβάλλεται.

Εν έτει 1997, ο Βύρωνας έχει απλωθεί σε έκταση τριπλάσια από την παλιά. Οι πολυκατοικίες του Καρέα έχουν "στραγγαλίσει" το δάσος πατώντας στη βουλιμία των εργολάβων (πολλοί από τους οποίους διετέλεσαν δήμαρχοι και δημοτικοί σύμβουλοι), στην αδιαφορία του κράτους και την απληστία της εκκλησίας που κατείχε τους τίτλους.

Οι παλιοί συνοικισμοί δεν γνωρίζονται πια, ελάχιστοι θύλακες έχουν απομείνει και πολλοί απ' αυτούς πρόκειται να γίνουν σύντομα πλατείες με υπόγεια γκαράζ. Το Δημαρχείο που στεγαζόταν από το 1934 στο οίκημα που έχτισε για νοσοκομείο η ΕΑΠ, μεταφέρθηκε το 1996 στη Ν. Ελβετία, στον όροφο πάνω από το Σούπερ Μάρκετ Βασιλόπουλος, στο χώρο που μέχρι πρόσφατα λειτουργούσε ένα από τα τελευταία θερινά σινεμά, η ΑΡΚΑΔΙΑ. Μόνο οι δρόμοι έχουν μείνει ίδιοι, επισύροντας καθημερινά την οργή των οδηγών για την κυκλοφοριακή συμφόρηση που δημιουργείται λόγω της στενότητάς τους. Οι δρόμοι έμειναν και τα μικρά σοκάκια ανάμεσα στις πολυκατοικίες πια. Τα μικρά σοκάκια με τα έρημα και ακατοίκητα προσφυγικά σπιτάκια που απόμειναν σ' αυτά και δεν τα παίρνει ο εργολάβος αντιπαροχή γιατί δεν έχουν "φάτσα" στο δρόμο.

Από το Βύρωνα που περιγράψαμε στην αρχή του κεφαλαίου πολύ λίγα έχουν μείνει, ενώ η Καισαριανή διατηρεί ακόμα αρκετούς θύλακες από την

παλιά φυσιογνωμία της και τους κοινωνικούς ιστούς που τη διαπερνούσαν. Προβλήματα και λαϊκά αιτήματα παραμένουν ακόμα και γεννιούνται νέα. Εχει αλλάξει όμως ο τρόπος που αρθρώνονται σήμερα τα προβλήματα και οι πολιτικο-κοινωνικές διεργασίες διεκδίκησης και προβολής τους. Ο συνεκτικός ιστός της παλιάς συνοικίας δεν υφίσταται. Νέες διαδικασίες συνοχής των ομάδων της περιοχής αναδεικνύονται και κυριαρχούν και αυτές πρόκειται να αναλυθούν στο κύριο μέρος της μελέτης.

4. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ.

Κάνοντας μια γενική θεώρηση όσων αναφέραμε παραπάνω, η ιστορική πορεία του Βύρωνα και της Καισαριανής σημαδεύτηκε από γεγονότα-σταθμούς στη νεότερη ιστορία της χώρας μέχρι τον εμφύλιο, τα οποία με τη σειρά τους προσδιόρισαν σε καθοριστικό βαθμό την εξέλιξη των δύο δήμων μέχρι το 1975 και επέδρασαν σημαντικά στη φυσιογνωμία και την ανάπτυξή τους από τη Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα.

Οι πληθυσμοί που εγκαταστάθηκαν στον Βύρωνα και στην Καισαριανή δέχτηκαν αλλεπάλληλες τραυματικές εμπειρίες βίαιων γεγονότων και κοινωνικών αποκλεισμών. Κατ' αρχήν, η εγκατάστασή τους στην περιοχή προήλθε από ένα βίαιο ξεριζωμό και συνοδεύτηκε από μια εξίσου βίαιη και αυτόματη προλεταριοποίησή τους. Από τις πρώτες μέρες που βρέθηκαν στην Ελλάδα, τέθηκαν σ' έναν ασφυκτικό κλοιό κοινωνικού και χωρικού αποκλεισμού. Ο αποκλεισμός των προσφύγων ήταν εσκεμμένος και συνειδητός από τη πολιτική του κράτους, της ΕΑΠ και τα αστικά στρώματα της Αθήνας[69]. Οι πρόσφυγες τοποθετήθηκαν σε περιοχές εκτός του μέχρι τότε οικιστικού ιστού[70] στην Αθήνα ενώ, στον Πειραιά συγκεντρώθηκαν γύρω από τις αναπτυσσόμενες βιομηχανίες για να τις προμηθεύουν εργατικό δυναμικό. Η εγκατάσταση συνοδεύτηκε από πρωτόγνωρες, για τα μέχρι τότε ελληνικά

---

[69] Για τις ρατσιστικές αντιδράσεις των δημοσιογράφων που εξέφραζαν την αστική τάξη και αποκαλούσαν τους προσφυγικούς πληθυσμούς με χαρακτηρισμούς όπως "Προσφυγική αγέλη", αλλά και για μια συνολική αναφορά στην έντονη μεσοπολεμική αντίθεση γηγενών-προσφύγων βλ.Ρήγος Α.,"Η Β Ελληνική Δημοκρατία 1924-1935, κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής" Αθήνα 1988, ΘΕΜΕΛΙΟ σελ.223-234.

[70] "ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" Λ. Λεοντίδου, σελ.205, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989

δεδομένα, συνθήκες εξαθλίωσης που όμως βρίσκονταν χωρικά μακριά από τα "ευαίσθητα" μάτια των κρατούντων ομάδων.

Η έλευση και εγκατάσταση των προσφύγων κάτω από αυτές τις συνθήκες δημιούργησε μια οξύτατη κοινωνική πόλωση. Η αυτόματη προλεταριοποίηση των προσφύγων δεν έδωσε τη δυνατότητα να δημιουργηθούν διαρθρωμένα μεσοστρώματα που να απορροφούν τους κραδασμούς της κοινωνικής αντίθεσης. Ακόμα και το κομμάτι του προσφυγικού πληθυσμού (που αποτελούσε σημαντική μερίδα) που δεν εντάχθηκε στη βιομηχανική παραγωγή και την επίσημη μισθωτή σχέση, το μόνο "ιδιοκτησιακό" εφόδιο που είχε, ήταν η ειδίκευσή του σε κάποια τέχνη και η ανεξάρτητη μίσθωση της εργατικής της δύναμης σε άτυπες μορφές οικονομίας. Η ιδιοκτησία προσφυγικών κατοικιών - όπου οι πρόσφυγες μπόρεσαν να την κατοχυρώσουν - δεν κατόρθωσε να λειτουργήσει μαζικά σαν αντίβαρο στην ταξική τους συνειδητοποίηση. Οι όροι απόκτησης ιδιοκτησίας (δάνεια, ομολογίες, πλειοδοσίες, κλπ.) και η ίδια η ποιότητα των προσφερόμενων κατοικιών περισσότερο "άνοιγαν" την ψαλίδα μεταξύ των προσφυγικών πληθυσμών και της μεσοαστικής τάξης, παρά συνέβαλαν στη μείωσή της. Η "ιδιοκτησία" ενός κακοκατασκευασμένου δωματίου από δύο προσφυγικές οικογένειες δεν αντιστάθμιζε την ολοκληρωτική προλεταριοποίησή τους.

Θα συμφωνήσουμε εδώ, με τα συμπεράσματα της Λ. Λεοντίδου για τις μορφές κοινωνικής πόλωσης που συνόδευσαν τη προσφυγική εγκατάσταση. Η πόλωση ήταν έντονη και πολυεπίπεδη, με τέσσερις κύριες εκφάνσεις: την πόλωση πλουσίων και φτωχών, γηγενών και προσφύγων, την πόλωση μεταξύ επίσημης και άτυπης οικονομίας και τον πολιτικό διχασμό βενιζελισμού-μοναρχισμού που σημάδεψε τα χρόνια του μεσοπολέμου.

Ο έντονος αυτός κοινωνικός διαχωρισμός και οι παρελκόμενοι αποκλεισμοί οδήγησαν σταθερά στη συνειδητοποίηση από τους πρόσφυγες της προλεταριακής τους θέσης. Κι όταν πια το βενιζελικό κίνημα οδηγήθηκε σε συντηρητικές θέσεις και εφάρμοσε "αντιλαϊκές" πολιτικές, τα πιο συνειδητοποιημένα στρώματα στράφηκαν στο νεοαναπτυσσόμενο αριστερό και κομμουνιστικό κίνημα.

Το κομμουνιστικό κίνημα της Ελλάδας, άντλησε σημαντικές δυνάμεις από τους προσφυγικούς και εργατικούς οικισμούς που αποτέλεσαν τους

χώρους ανάπτυξης και μαζικοποίησής του. Ο Βύρωνας και η Καισαριανή, αναδείχτηκαν σε πρωτοπόρες συνοικίες αυτού του κινήματος που βρέθηκε στη μεγαλύτερη έξαρσή του στα χρόνια της Κατοχής και του Εμφυλίου. Η μαζικότητα του αριστερού κινήματος στις δύο συνοικίες και η επακόλουθη μετωπική επίθεση του αστικού μετεμφυλιακού κράτους απέναντί τους, τους έδωσε το χαρακτήρα "συμβόλων" της αριστεράς στην Αθήνα. Οταν θέλει κανείς ν' αναφερθεί στο ΕΑΜικό κίνημα και την Αντίσταση στην Αθήνα, αναπόφευκτα θα μιλήσει για την Καισαριανή. Επόμενο ήταν οι δύο συνοικίες ν' αποτελούν το "κόκκινο πανί" για το μετεμφυλιακό κράτος.

Ετσι, στους κοινωνικούς αποκλεισμούς και τις αντιθέσεις που βίωναν μέχρι τότε οι πρόσφυγες και τα λαϊκά στρώματα της πόλης, προστίθεται ένας νέος διαχωρισμός. Στη μετεμφυλιακή Αθήνα, οι κάτοικοι του Βύρωνα και της Καισαριανής βρίσκονται ξανά διαχωρισμένοι από την επίσημη πολιτική που χώριζε την Ελλάδα σε "εθνικόφρονες και μιάσματα". Ο νέος αυτός πολιτικό-κοινωνικός διαχωρισμός βάζει τη σφραγίδα του στην ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής των δύο πόλεων. Οι ερειπωμένες συνοικίες από τις μάχες των Δεκεμβριανών θ' αφεθούν στην τύχη τους. Θα σιωπήσουν κάτω από την πολιτική και ιδεολογική τρομοκρατία του μετεμφυλιακού κράτους που το μόνο ενδιαφέρον που δείχνει γι' αυτές είναι να σβήσει τα σημάδια της ιστορικής μνήμης που φέρουν. Θα μείνουν στην αφάνεια και την υποβάθμιση γιατί οι συλλογικές τους μνήμες είναι επικίνδυνες για την κρατούσα ιδεολογία.

Οι πληθυσμοί όμως που τις κατοίκησαν και βίωσαν όσα διαδραματίστηκαν σ' αυτές, θα μεταφέρουν στο χρόνο τη σφραγίδα όλων αυτών των γεγονότων. Οι προσφυγικοί πληθυσμοί του Βύρωνα και της Καισαριανής, μεταφέρουν στον χρόνο και στους νέους κατοίκους της περιοχής, αλλεπάλληλες τραυματικές εμπειρίες, κοινωνικές αντιθέσεις, ήττες αλλά και νίκες. Ετσι, όταν μελετάμε την μορφή, την ανάπτυξη και τις πολιτικο-κοινωνικές σχέσεις που διαρθρώνονται στους δύο δήμους από τη Μεταπολίτευση μέχρι σήμερα, πρέπει να έχουμε υπ' όψη μας την ιστορική φόρτιση της περιοχής και του πυρήνα του πληθυσμού της.

Η ιστορική διαδρομή που ξετυλίχθηκε, ίσως είναι πιο λεπτομερειακή απ' ότι θα περίμενε κανείς σε μια τέτοια μελέτη. Είναι όμως απολύτως αναγκαίο να διασαφηνισθεί έπ' ακριβώς το κοινωνικό και ιστορικό υπόβαθρο των δύο συνοικιών, πάνω στο οποίο "χτίστηκαν" οι σημερινοί Βύρωνας και

Καισαριανή. Το υπόβαθρο αυτό δεν είναι στις μέρες μας εμφανές. Υποβόσκει όμως σε διάφορες εκφάνσεις του σύγχρονου γίγνεσθαι των δύο πόλεων και είναι διάχυτο σε διάφορες σχέσεις που μορφοποιούνται στην περιοχή σήμερα. Χωρίς την "προϊστορία" αυτή των δύο δήμων, δεν θα μπορούσαμε να αναλύσουμε και να ερμηνεύσουμε μια σειρά φαινόμενα και άτυπους κανόνες συμπεριφοράς που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τις σημερινές τοπικές σχέσεις και συγκρούσεις.

Σαν επιστέγασμα της ιστορικής διαδρομής των δύο συνοικιών, παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα της Λ. Λεοντίδου από τον πρόλογο του βιβλίου της "ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ" (σελ.7, ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΤΒΑ, 1989), που θεωρούμε οτι δίνει λιτά -αν και ίσως λογοτεχνικά- τη συμπύκνωση της ιστορικής πορείας του Βύρωνα και της Καισαριανής: "Στις παρυφές της Αθήνας και του Πειραιά, οι αυθόρμητοι οικισμοί αποτελούσαν για κάποιο διάστημα μαγνήτες και θερμοκήπια μιας εναλλακτικής κουλτούρας που αναπτύχθηκε, καταπιέστηκε, βουβάθηκε, εξερράγει κατά τη δεκαετία του 1940, αλλά έπειτα πάλι σιώπησε, ή μάλλον ηττήθηκε. Στην Καισαριανή, την Κοκκινιά, το Περιστέρι θα βρούμε τους πυρήνες της Εθνικής Αντίστασης, εκτός από την ορεινή Ελλάδα: εκεί, όπου κατοικούσε το προλεταριάτο των πόλεων της σιωπής."

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ορια σχεδίου πόλεως πριν την έλευση των προσφύγων. Τα όρια που εμφανίζονται στο χάρτη αντιστοιχούν στο 1910. Από τότε μέχρι το 1923 δεν υπήρξε ένταξη στο Σχέδιο Πόλης εκτάσεων της ευρύτερης περιοχής.

Σημερινα όρια των δήμων Καισαριανής και Βύρωνα.

Θέσεις εγκατάστασης προσφύγων εκτός των οργανωμένων πυρήνων

Περιοχή 1 : Οι πρώτοι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε σκηνές στην ανατολική πλευρά της μάνδρας του Νοσοκομείου Συγγρού μέχρι το ρέμα του Ηριδανού

Περιοχή 2 : Περιοχή ενταγμένη στο Σχέδιο Πόλης πριν το 1910 στην οποία υπήρξε αυθαίρετη εγκατάσταση προσφύγων. Στην περιοχή αυτή αρχικά βρίσκονταν κρατικές ιδιοκτησίες οι οποίες αργότερα παραχωρήθηκαν στους νέους οικιστές

Περιοχή 3 : Περιοχή ενταγμένη στο Σχέδιο Πόλης πριν το 1910. Οικοπεδοποιήθηκε και πουλήθηκε σε πρόσφυγες που είχαν περιουσία μέσω του οικοδομικού συνεταιρισμού "ΥΜΗΤΤΟΣ". Αριθμός απόφασης Υπουργών Γεωργίας και Πρόνοιας:109.189/15-12-1928

Περιοχές που εντάχθηκαν στο Σχέδιο Πόλης την περίοδο 1910-1930 και σχετίζονται με την εγκατάσταση προσφύγων.

Περιοχή 4 : Πρώτος προσφυγικός συνοικισμός Καισαριανής.
Εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης τμηματικά από τον Ιούλιο του 1923 μέχρι το 1930.

Περιοχή 5 : Πρώτος προσφυγικός συνοικισμός Βύρωνα. Εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης στις 24-10-192

Περιοχή 6 : Περιοχή Ανάληψη Βύρωνα: Εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης στις 29-12-1928

Περιοχή 7 : Περιοχή στις όχθες του ρέματος Ηριδανού, που εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης ως τμήμα του προσφυγικού οικισμού. Η περιοχή αυτή ήταν ακατάλληλη για εγκατάσταση οποιασδήποτε χρήσης και μόνο μετά το 1985 (μετά την κάλυψη του ρέματος) οικοδομείται.

Περιοχή 8 : Η περιοχή αυτή εντάχθηκε στο σχέδιο (από τις τελευταίες) στα πλαίσια του προσφυγικού συνοικισμού Καισαριανής, δεν οικοδομήθηκε όμως με οργανωμένη δόμηση (ΕΑΠ,νεώτερες προσφυγικές πολυκατοικίες).Τελικά τη δεκαετία του 1960 χωρίστηκε σε οικόπεδα που παραχωρήθηκαν σε παραπηγματούχους για τους οποίους δεν κατέστη δυνατό να εξασφαλιστεί στέγη σε προσφυγικές πολυκατοικίες

Περιοχές που εντάχθηκαν στο Σχέδιο Πόλης την περίοδο 1910-1930 χωρίς να έχουν άμεση σχέση μ την εγκατάσταση προσφύγων.

Περιοχή 9 : Νοσοκομείο Συγγρού- Αλσος Κουπουνίων. Εντάχθηκε στο Σχέδιο στις 21-12-26

Περιοχή 10 : "Νοτιοανατολικώς Παγκρατίου": Εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης το Νοέμβρη του1926

Περιοχή 11 : "Νοτίως Αρδηττού": Εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης στις 16-9-1925 .

Περιοχές που εντάχθηκαν στο Σχέδιο Πόλης την περίοδο 1931-1950.

Περιοχή 12 : Περιοχή της Καισαριανής μεταξύ του πρώτου προσφυγικού συνοικισμού και του Σκοπευτήριου. Δομήθηκε με αυθαίρετο τρόπο από πρόσφυγες τα τέλη της δεκαετίας του '20 και τη δεκαετία του '30.

Περιοχή 13 : Περιοχή που εντάχθηκε στο Σχέδιο Πόλης παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχαν στο εσωτερικό της ιδιοκτησίες ή οικιστικές χρήσεις. Σήμερα ένα τμήμα της ανήκει στην Πανεπιστημιούπολη ενώ το υπόλοιπο αποτελεί το Πάρκο των Ιλισίων.

Περιοχή 14 : Συνοικισμός Υμηττού. Αρχισε να δομείται από το 1928. Κατοικήθηκε από πρόσφυγες που ήρθαν στην Ελλάδα με τη διαδικασία ανταλλαγής πληθυσμών και είχαν περιουσίες.

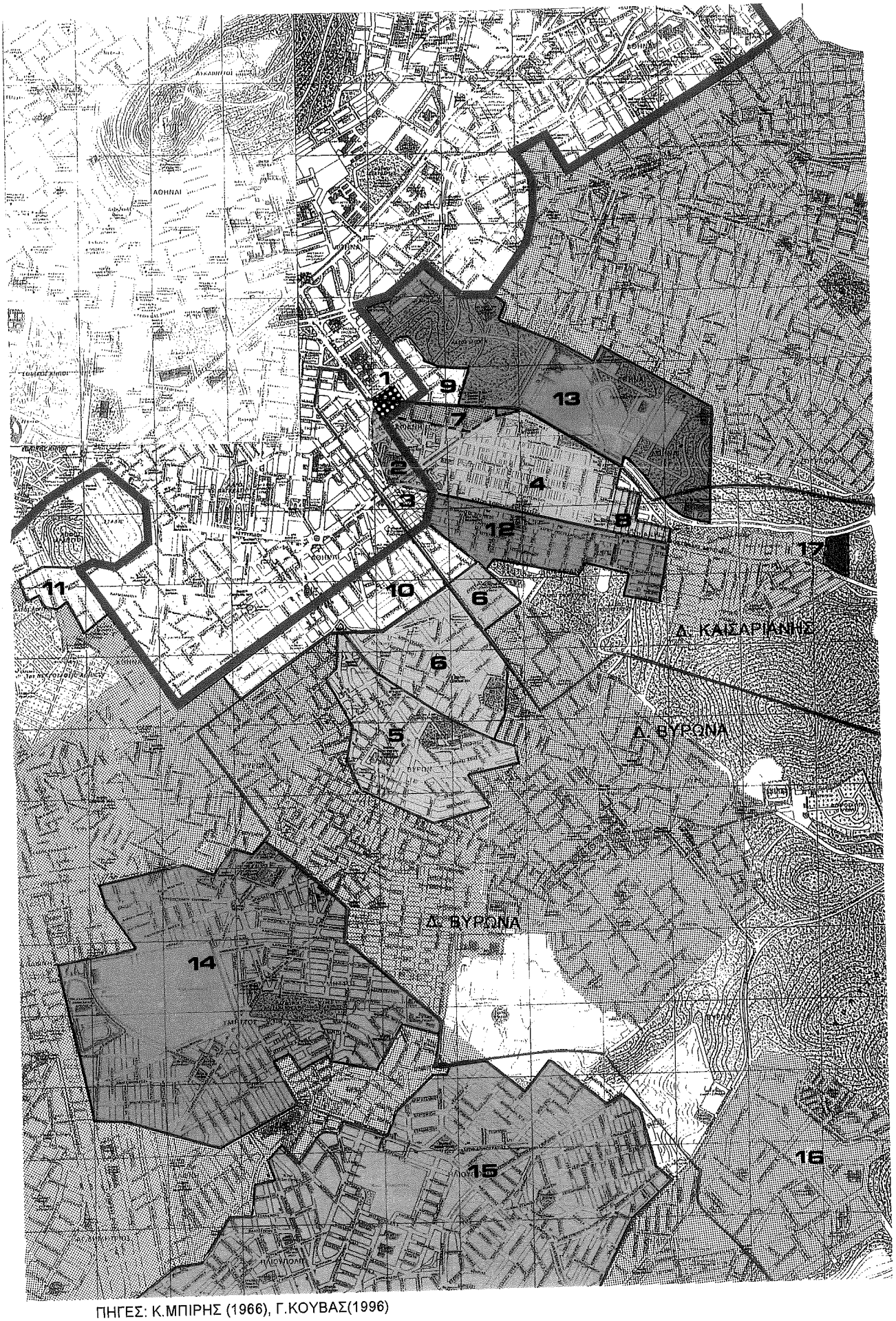
Περιοχή 15 : Ηλιούπολη: Η ένταξη της περιοχής έγινε σταδιακά, με πυρήνα έναν ιδιωτικό συνοικισμό, αυτοτελές ρυμοτομικό σχέδιο του οποίου συντάχθηκε από τον Α.Βάλβη.

Περιοχές που εντάχθηκαν στο Σχέδιο Πόλης μετά το 1950.

Ολες αυτές οι περιοχές εντάχθηκαν σταδιακά μέχρι το 1980 εκτός από τμήματα της περιοχής του Καρέ Στον Καρέα (**περιοχή 16**) όπως και σε άλλες περιοχές στους πρόποδες του Υμηττού, παρατηρούν οικιστικές πιέσεις εις βάρος του ορεινού όγκου.

Περιοχή 17 : **Αυθαίρετος οικισμός του Βλητικού Σταθμού.**
Η δημιουργία του ξεκίνησε το 1947 από εσωτερικούς μετανάστες. Δεν έχει ενταχθεί στο σχέδιο και δεν έχει νομιμοποιηθεί ως σήμερα.

ΧΑΡΤΗΣ 2 : ΤΟ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ
ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΑΝ ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΙ

ΠΗΓΕΣ: Κ.ΜΠΙΡΗΣ (1966), Γ.ΚΟΥΒΑΣ(1996)

Β. ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

Θα επιχειρήσουμε στο κεφάλαιο αυτό μια σύντομη παρουσίαση των βασικών κοινωνικών και οικονομικών δεικτών στους δύο δήμους ενδιαφέροντος όπως αυτοί προκύπτουν από τα στοιχεία των Γενικών Απογραφών των ετών 1971, 1981, 1991 καθώς και των Απογραφών Καταστημάτων και Απασχόλησης των ετών 1978, 1984, 1988.

Με τα στοιχεία αυτά θα μπορέσουμε να βγάλουμε συμπεράσματα για την κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού της περιοχής. Το ενδιαφέρον μας θα επικεντρωθεί στην ταξική σύνθεση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των δύο δήμων, την απασχόληση στους διάφορους οικονομικούς κλάδους και στον παραγωγικό ιστό στα γεωγραφικά όρια των δύο δήμων.

1. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Οι δύο οικισμοί δημιουργήθηκαν μετά την Μικρασιατική καταστροφή ως προσφυγικοί οικισμοί. Ετσι το 1920 στην περιοχή του σημερινού Βύρωνα δεν κατοικούσε κανείς ενώ στην περιοχή που βρίσκεται σήμερα η Καισαριανή είχαν απογραφεί 11 κάτοικοι, δηλαδή κάποιοι βοσκοί. Η εξέλιξη του πληθυσμού από το 1920 μέχρι την απογραφή του 1991 στις δύο περιοχές εμφανίζεται στον παρακάτω πίνακα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1:Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΒΥΡΩΝΑ - ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1920-1991

	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991
ΒΥΡΩΝΑΣ	-----	(7723)	25560	31588	39079	47340	57721	58523
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	(11)	(15357)	20151	22093	23733	26932	28897	26803

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971,1981,1991.

Για τα προηγούμενα έτη και την προσαρμογή στα σημερινά διοικητικά όρια των στοιχείων των γενικών απογραφών: Λεοντίδου Λίλα (Πόλεις της σιωπής, Αθήνα 1989, σελ.331).

Οι αριθμοί σε παρένθεση δηλώνουν ότι στις απογραφές αυτές οι δύο δήμοι ανήκαν διοικητικά στον Δήμο Αθήνας και έχει γίνει προσαρμογή των στοιχείων των σχετικών απογραφών. Παρατηρούμε από τα στοιχεία του 1928 ότι ο οικισμός της Καισαριανής ήταν αρχικά πολύ μεγαλύτερος από αυτόν του

Βύρωνα και είχε διπλάσιο πληθυσμό, ήδη όμως από το 1940 ο οικισμός του Βύρωνα είχε αναπτυχθεί εντυπωσιακά (οι 7723 κάτοικοι του 1928 έγιναν 25560 το 1940) ενώ η πληθυσμιακή αύξηση της Καισαριανής είναι πολύ πιο περιορισμένη.

Για της ανάγκες της εργασίας μας θα ασχοληθούμε κυρίως με τον πληθυσμό από την δεκαετία του 1970 και έπειτα, και συγκεκριμένα θα χρησιμοποιήσουμε τα στοιχεία των Γενικών Απογραφών 1971-1981-1991. Ο πληθυσμός και οι μεταβολές του κατά την ΕΣΥΕ είναι σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2:Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΒΥΡΩΝΑ -ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1971-81-91 ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ

ΒΥΡΩΝΑΣ	ΑΠ 1971	ΑΠ 1981	ΑΠ 1991	ΜΕΤ.71-81	ΜΕΤ.81-91	ΜΕΤ.71-91
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	24744	30548	30987	23,5%	1,4%	25,2%
ΑΝΔΡΕΣ	22596	27173	27536	20,3%	1,3%	21,9%
ΣΥΝΟΛΟ	***47340***	***57721***	***58523***	***21,9%***	***1,4%***	***23,6%***
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	ΑΠ 1971	ΑΠ 1981	ΑΠ 1991	ΜΕΤ.71-81	ΜΕΤ.81-91	ΜΕΤ.71-91
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	14224	15389	14268	8,2%	-7,3%	0,3%
ΑΝΔΡΕΣ	12708	13508	12535	6,3%	-7,2%	-1,4%
ΣΥΝΟΛΟ	***26932***	***28897***	***26803***	***7,3%***	***-7,2%***	***-0,5%***

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971-1981-1991

Παρατηρούμε λοιπόν στο **Βύρωνα** έντονη πληθυσμιακή αύξηση την περίοδο 1971-1981 που φθάνει στο 21,9%. Βασικοί λόγοι αυτής της αύξησης είναι η αγροτική έξοδος και η μετεγκατάσταση κατοίκων της επαρχίας στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας. Η αύξηση στη ζήτηση χώρων κατοικίας αλλά και χώρων για εγκατάσταση διαφόρων άλλων χρήσεων που αναπτύσσονται στην περιοχή της πρωτεύουσας, συνδυάζεται με την πιεστική ανάγκη για βελτίωση των συνθηκών κατοίκησης στην περιοχή του Βύρωνα, όπου το κόστος συντήρησης και επισκευών των παλιών κατοικιών συνεχώς αυξάνεται. Έτσι, χτίζονται συνεχώς καινούριες πολυκατοικίες στην περιοχή που υπήρχαν οι προσφυγικοί οικισμοί, πολυκατοικίες που στεγάζουν τους νέους κατοίκους της περιοχής. Η πιο διαδεδομένη μέθοδος με την οποία χτίζονται οι καινούριες πολυκατοικίες είναι, όπως σε όλη την Αττική, η μέθοδος της αντιπαροχής. Συγχρόνως νέες περιοχές μπαίνουν στο σχέδιο

πόλης και η πόλη επεκτείνεται με κατεύθυνση προς τον Υμηττό. Η περίοδος 1971-1981 είναι λοιπόν περίοδος πληθυσμιακής έκρηξης και για τον Βύρωνα.

Την περίοδο 1981-1991 στο Βύρωνα υπάρχει μικρή αύξηση του πληθυσμού (1,4%) καθώς μειώνονται οι ρυθμοί εσωτερικής μετανάστευσης και έτσι η συνολική αύξηση του πληθυσμού την περίοδο 1971-1991 είναι 23,6%. Να σημειώσουμε ότι σήμερα υπάρχει έντονη οικοδομική δραστηριότητα στην περιοχή του Καρέα, μια διαδικασία που ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '90 και δεν απεικονίζεται στην απογραφή του 1991.

Στην **Καισαριανή** παρατηρείται αύξηση πληθυσμού την περίοδο 1971-1981 κατά 7,3%. Η αύξηση αυτή γίνεται για τους ίδιους λόγους που έγινε η αύξηση στο Βύρωνα δεν ήταν όμως τόσο εντυπωσιακή λόγω της μικρότερης δυνατότητας χωρικής επέκτασης της πόλης και της διατήρησης των παλιών προσφυγικών κατοικιών σε αρκετά σημεία της. Ακολουθεί μείωση του πληθυσμού της Καισαριανής την αμέσως επόμενη δεκαετία (1981-1991) κατά αντίστοιχο σχεδόν ποσοστό (7,2%). Ετσι για την περίοδο 1971-1991 τα στοιχεία της ΕΣΥΕ δείχνουν οριακή μείωση πληθυσμού κατά 0,5%.

Και στους δύο δήμους, τέλος, παρουσιάζει ενδιαφέρον το ποσοστό του γυναικείου πληθυσμού που αυξάνεται σε σχέση με το αντίστοιχο ανδρικό. Έτσι, στο Βύρωνα ο γυναικείος πληθυσμός την περίοδο 1971-1991 αυξήθηκε κατά 25,2% έναντι αύξησης 21,9% του ανδρικού και τελικά οι γυναίκες αποτελούν το 1991 το 53% του πληθυσμού. Στην Καισαριανή ο γυναικείος πληθυσμός την περίοδο 1971-1991 αυξήθηκε οριακά κατά 0,3% έναντι μείωσης κατά 1,4% του ανδρικού και οι γυναίκες αποτελούν το 1991 το 53,2% του πληθυσμού.

Τα επίσημα αυτά στοιχεία της ΕΣΥΕ απέχουν πάντως από την πραγματικότητα. Βασικός λόγος είναι η τάση πολλών κατοίκων της Αθήνας που έχουν αγροτική καταγωγή να επιστρέφουν στα χωριά τους την ημέρα της απογραφής ώστε να απογραφούν ως μόνιμοι κάτοικοι στους τόπους καταγωγής. Η αιτία αυτής της μετακίνησης είναι ότι οι κρατικές τακτικές επιχορηγήσεις στις κοινότητες και τους δήμους της χώρας δίδονται με βασικό κριτήριο τον πληθυσμό τους κατά την ημέρα της απογραφής. Έτσι, κυρίως στις απογραφές 1981 & 1991, αυξήθηκε πλασματικά ο πληθυσμός των τόπων καταγωγής (κυρίως χωριών και κωμοπόλεων της επαρχίας) ώστε να αντλήσουν μεγαλύτερα ποσά επιχορήγησης.

Για τους δήμους της Αττικής αυτό σημαίνει ότι ο πραγματικός πληθυσμός είναι μεγαλύτερος από τα στοιχεία της απογραφής. Στο Βύρωνα, στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ο δήμαρχος υπολόγιζε τον πληθυσμό σε 80.000 κατοίκους, ενώ ο σημερινός δήμαρχος υπολογίζει τον πραγματικό πληθυσμό σε 130.000 κατοίκους[71], βασιζόμενος στον αριθμό των παιδιών των σχολείων και τις οικογενειακές μερίδες του δήμου. Ο αριθμός αυτός είναι μάλλον υπερβολικός.

2. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Για το επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων των δύο δήμων χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία των απογραφών του 1971 και 1991 καθώς για το 1981 τα στοιχεία της ΕΣΥΕ είναι ελλιπή.

Για τις δύο αναφερόμενες απογραφές (1971,1991) υπάρχουν διαφορές στην κατηγοριοποίηση. Συγκεκριμένα η κατηγορία απόφοιτοι ανωτέρων σχολών του 1971 αντιστοιχεί σε τέσσερις κατηγορίες του 1991 (κάτοχοι μεταπτυχιακού ,πτυχιούχοι ΑΕΙ, πτυχιούχοι ΤΕΙ-ΚΑΤΕΕ και πτυχιούχοι Ανωτέρων Σχολών) ενώ η κατηγορία "δεν δήλωσαν" του 1971 δεν υπάρχει το 1991 και έχει αντικατασταθεί από την κατηγορία αγράμματοι. Παρά τις διαφορές αυτές η σύγκριση των στοιχείων (βλ. πίνακες) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Παρατηρούμε λοιπόν για τον **Βύρωνα** ότι το 1971 οι απόφοιτοι Δημοτικού και αυτοί που τέλειωσαν κάποιες τάξεις του Δημοτικού χωρίς να αποφοιτήσουν αποτελούν συνολικά το 61,35% του πληθυσμού άνω των 20 ετών και αποτελούν την μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού. Οι απόφοιτοι του τότε εξατάξιου Γυμνάσιου αποτελούν το 18,79%, αυτοί που τέλειωσαν τουλάχιστον την τρίτη Γυμνασίου αλλά δεν αποφοίτησαν το 9,9% ενώ οι φοιτητές και οι απόφοιτοι ανωτέρων σχολών είναι μόλις το 7,29% του πληθυσμού. Συνολικά δίδεται η εικόνα ενός πληθυσμού χαμηλού μορφωτικού επιπέδου καθώς μόνο το *26,08%* του πληθυσμού έχει τελειώσει το εξατάξιο γυμνάσιο.

---

[71] Σύμφωνα με δηλώσεις του σε διάφορες τοπικές εφημερίδες (βλ. ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΑ τ.1 Μάρτιος 1995 σελ.5)

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 20 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1971				
	ΒΥΡ.1971	ΚΑΙΣ.1971	*% ΒΥΡΩΝ*	*%ΚΑΙΣ/ΝΗ*
Απόφοιτοι Ανωτέρων Σχολών	1512	832	*4,41%*	*4,40%*
Φοιτητές	988	384	*2,88%*	*2,03%*
Απόφοιτοι 6ταξιου Γυμνασίου	6436	2932	*18,79%*	*15,49%*
Απόφοιτοι 3ταξεων Γυμνασίου	3392	1504	*9,90%*	*7,95%*
Απόφοιτοι Δημοτικού	13712	7120	*40,02%*	*37,62%*
Δεν τέλειωσαν Δημοτικό	7308	5676	*21,33%*	*29,99%*
ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ	912	476	*2,66%*	*2,52%*
ΣΥΝΟΛΑ	**34260**	**18924**	***100,00%***	***100,00%***

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971,1991

Για την **Καισαριανή** παρατηρούμε το 1971 ότι οι απόφοιτοι Δημοτικού και αυτοί που τέλειωσαν κάποιες τάξεις του Δημοτικού χωρίς να αποφοιτήσουν αποτελούν συνολικά το 67,61% του πληθυσμού άνω των 20 ετών δηλαδή τα δύο τρίτα του πληθυσμού. Το ποσοστό αυτών που δεν τελείωσαν το δημοτικό αγγίζει μάλιστα το υψηλότατο 30%. Οι απόφοιτοι του τότε εξατάξιου Γυμνάσιου αποτελούν το 15,49%, αυτοί που τέλειωσαν τουλάχιστον την τρίτη Γυμνασίου αλλά δεν αποφοίτησαν το 7,95% ενώ οι φοιτητές και οι απόφοιτοι ανωτέρων σχολών είναι μόλις το 6,43% του πληθυσμού. Συνολικά, και εδώ υπάρχει η εικόνα ενός πληθυσμού χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Μόνο το *21,92%* του πληθυσμού έχει τελειώσει το εξατάξιο γυμνάσιο, ποσοστό αρκετά χαμηλότερο από αυτό του Βύρωνα. Συγκρίνοντας τους δύο δήμους για το 1971 παρατηρούμε ότι το μορφωτικό επίπεδο στην Καισαριανή είναι σημαντικά χαμηλότερο από το, έτσι κι αλλιώς χαμηλό, επίπεδο μόρφωσης των κατοίκων του Βύρωνα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 20 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991				
	ΒΥΡ.1991	ΚΑΙΣ.1991	% ΒΥΡΩΝ	%ΚΑΙΣ/ΝΗ
Μεταπτυχιακό	313	182	0,71%	0,88%
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	4867	1954	11,03%	9,44%
Πτυχ.ΤΕΙ,ΚΑΤΕΕ	987	418	2,24%	2,02%
Πτυχ.Ανωτέρων Σχολών	502	211	1,14%	1,02%
Φοιτητές	1434	669	3,25%	3,23%
Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	15093	6273	34,21%	30,32%
Απόφοιτοι Γυμνασίου	3523	1698	7,99%	8,21%
Απόφοιτοι Δημοτικού	13629	6796	30,89%	32,85%
Δεν τελείωσαν Δημοτικό	2193	1507	4,97%	7,28%
Αγράμματοι	1576	981	3,57%	4,74%
ΣΥΝΟΛΑ	**44117**	**20689**	**100,00%**	**100,00%**

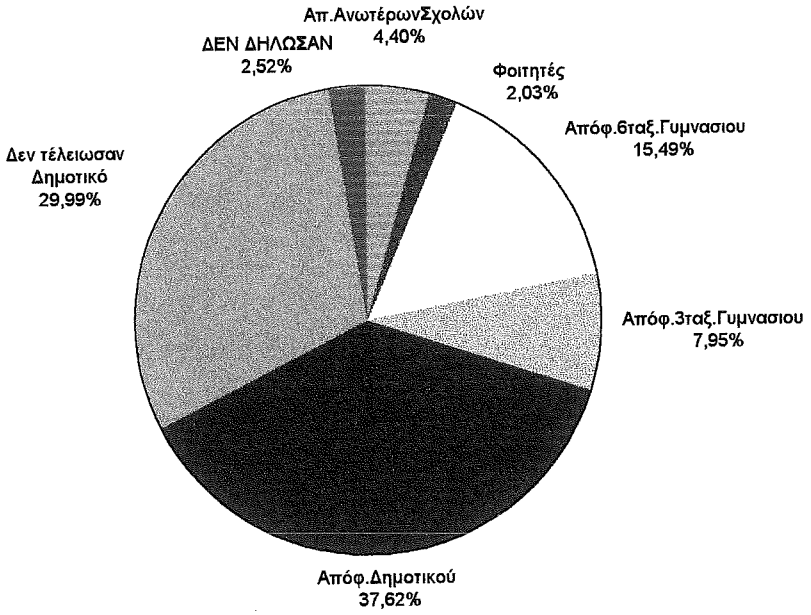
ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971,1991

Οι αλλαγές την εικοσαετία 1971-1991 είναι εντυπωσιακές. Έτσι το 1991 στον **Βύρωνα** οι απόφοιτοι Δημοτικού και αυτοί που τέλειωσαν κάποιες τάξεις του Δημοτικού χωρίς να αποφοιτήσουν αποτελούν συνολικά το 35,86% (61,35% το 1971) του πληθυσμού άνω των 20 ετών. Οι απόφοιτοι Μ.Ε. αποτελούν την μεγαλύτερη στατιστική κατηγορία με 34,21% έναντι 18,79% το 1971, αυτοί που τέλειωσαν το τριτάξιο Γυμνάσιο αποτελούν το 7,99% ενώ οι φοιτητές και οι απόφοιτοι των 4 στατιστικών κατηγοριών διαφόρων σχολών έχουν ανέλθει στο 15,12% ποσοστό υπερδιπλάσιο του 7,29% του 1971. Συνολικά δίδεται η εικόνα μιας σημαντικής ανόδου τού μορφωτικού επιπέδου καθώς το 52,58% του πληθυσμού άνω των 20 ετών έχει τουλάχιστον αποφοιτήσει από την Μέση Εκπαίδευση, ποσοστό διπλάσιο του *26,08%* του 1971.

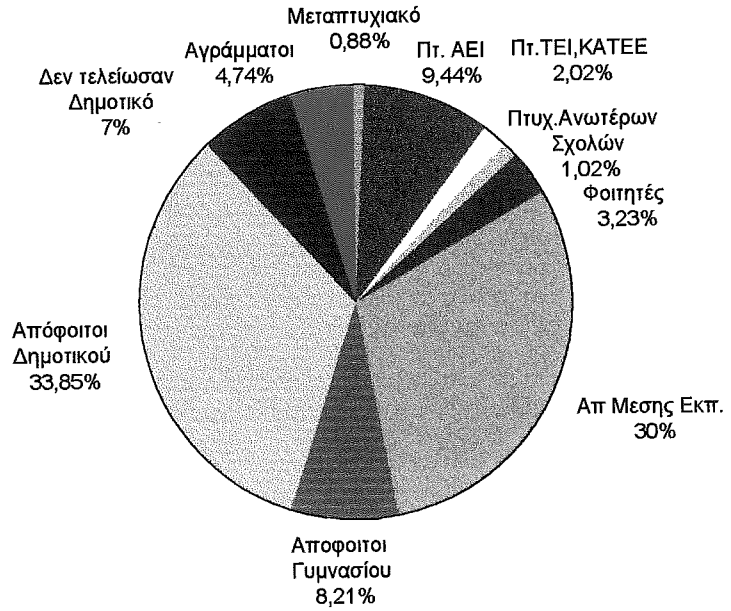
Το 1991 στην **Καισαριανή** οι απόφοιτοι Δημοτικού και αυτοί που τέλειωσαν κάποιες τάξεις του Δημοτικού χωρίς να αποφοιτήσουν αποτελούν συνολικά το 40,13% (67,61% το 1971) του πληθυσμού άνω των 20 ετών. Η κατηγορία "απόφοιτοι Δημοτικού" (32,85%) παραμένει πάντως η μεγαλύτερη

ΓΡΑΦΗΜΑ 1: ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1971 & 1991

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 20 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 20 ΕΤΩΝ & ΑΝΩ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1991

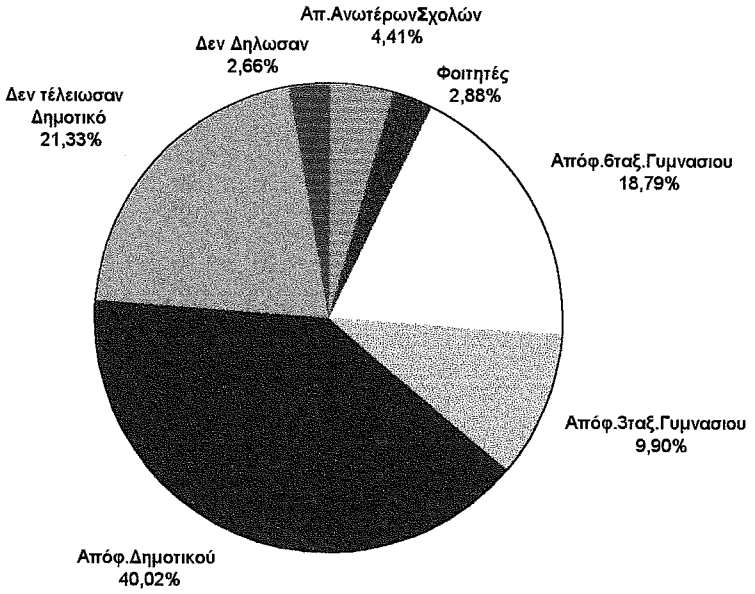

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ :

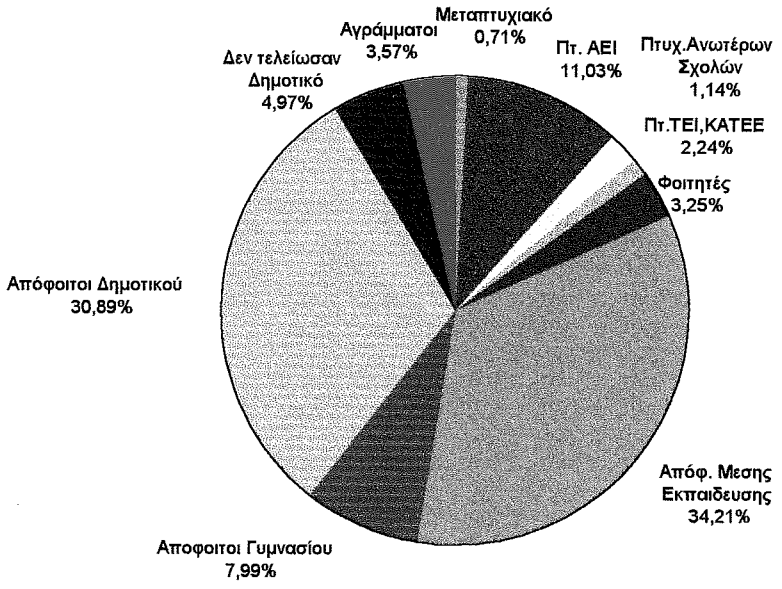
ΑΠΟΓΡ. ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971, 1991.

ΓΡΑΦΗΜΑ 2: ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΑ 1971 & 1991

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 20 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ -ΒΥΡΩΝΑΣ 1971

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 20 ΕΤΩΝ & ΑΝΩ- ΒΥΡΩΝΑΣ 1991

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ : ΑΠΟΓΡ. ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971, 1991

στατιστικά (σε αντίθεση με τον Βύρωνα). Οι απόφοιτοι Μ.Ε. αποτελούν το 30,32% του πληθυσμού άνω των 20 ετών έναντι 15,49% το 1971, αυτοί που τέλειωσαν το τριτάξιο Γυμνάσιο αποτελούν το 8,21% ενώ οι φοιτητές και οι απόφοιτοι των 4 στατιστικών κατηγοριών διαφόρων σχολών έχουν ανέλθει στο 13,36% ποσοστό και εδώ υπερδιπλάσιο του 6,43% του 1971. Συνολικά δίδεται και εδώ η εικόνα μιας σημαντικής ανόδου τού μορφωτικού επιπέδου. Το 46,61% του πληθυσμού άνω των 20 ετών έχει τουλάχιστον αποφοιτήσει από την Μέση Εκπαίδευση, ποσοστό υπερδιπλάσιο του 22,92% του 1971.

Συγκρίνοντας τους δύο δήμους παρατηρούμε ότι και στους δύο υπάρχει σημαντική βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου αλλά η χειρότερη "εκκίνηση" της Καισαριανής το 1971 έχει σαν αποτέλεσμα η περιοχή να παρουσιάζεται με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης από τον Βύρωνα. Οι τάσεις βελτίωσης είναι πάντως κοινές.

3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία για τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό των δύο δήμων, τους τομείς και κλάδους στους οποίους απασχολούνται αλλά και τη θέση τους στο επάγγελμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ-ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 10 ΕΤΩΝ & ΑΝΩ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1981-1991

ΒΥΡΩΝΑΣ	**1971**	**1981**	**1991**
ΕΝΕΡΓΟΙ	16.540	20.465	23.114
ΠΟΣΟΣΤΟ	41,19%	42,11%	44,40%
ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ	23.620	28.139	28.946
ΠΟΣΟΣΤΟ	58,81%	57,89%	55,60%
ΣΥΝΟΛΟ	40.160	48.604	52.060
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	**1971**	**1981**	**1991**
ΕΝΕΡΓΟΙ	9.516	10.376	10.452
ΠΟΣΟΣΤΟ	41,47%	42,58%	43,47%
ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ	13.428	13.990	13.594
ΠΟΣΟΣΤΟ	58,53%	57,42%	56,53%
ΣΥΝΟΛΟ	22.944	24.366	24.046

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971,1981,1991.

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι υπάρχει μια σταδιακή αύξηση του ποσοστού ενεργού πληθυσμού και στους δύο δήμους

ενδιαφέροντος. Ετσι στο Βύρωνα ο ενεργός πληθυσμός από το 41,19% το 1971 φτάνει στο 44,4% το 1991 και στην Καισαριανή από το 41,47% το 1971 στο 43,47% το 1991. Η τάση αύξησης είναι προφανώς μεγαλύτερη στον Βύρωνα (μέση ετήσια αύξηση ποσοστού του ενεργού πληθυσμού 0,16%) από ότι στην Καισαριανή (μέση ετήσια αύξηση ποσοστού του ενεργού πληθυσμού 0,10%). Πάντως ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός βρίσκεται αρκετά κάτω από το 50% του συνολικού πληθυσμού ηλικίας 10 ετών και άνω. Το ποσοστό Οικονομικά Ενεργού πληθυσμού της Καισαριανής βρίσκεται στα επίπεδα του πολεοδομικού συγκροτήματος Αθηνών (43,76%) ενώ του Βύρωνα είναι ελαφρά υψηλότερο.

Στο Βύρωνα οι γυναίκες το 1991 αποτελούν το 39,2% του ΟΕΠ και οι άνδρες το 60,8%. Στην Καισαριανή οι γυναίκες το 1991 αποτελούν το 38,2% του ΟΕΠ και οι άνδρες το 61,8%. Και οι δύο δήμοι εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στον ΟΕΠ σε σχέση με το πολεοδομικό συγκρότημα Αθηνών (37,21%).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το ποσοστό ανεργίας του ενεργού πληθυσμού και η εξέλιξη του, όπως προκύπτει από τις απογραφές πληθυσμού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2 : Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ 10 ΕΤΩΝ & ΑΝΩ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1981-1991

	1971	1981	1991
ΒΥΡΩΝΑΣ	3,3%	5,5%	8,8%
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	4,2%	4,8%	8,5%

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971,1981,1991.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι στο Βύρωνα υπάρχει μεγαλύτερη αύξηση της ανεργίας απ'ότι στην Καισαριανή τη δεκαετία του '70, και μικρότερη από την Καισαριανή στη δεκαετία του '80. Συνολικά, το ποσοστό ανεργίας αυξάνεται κατά 2,67 φορές στο Βύρωνα έναντι 2,02 φορές στην Καισαριανή μέσα στην εικοσαετία, ενώ τελικά το 1991 το ποσοστό ανεργίας βρίσκεται περίπου στα ίδια επίπεδα στους δύο δήμους.Η εικόνα του ενεργού και μη-ενεργού πληθυσμού των δύο δήμων κατά φύλο και ομάδες ηλικιών για το 1991 εμφανίζεται στους παρακάτω πίνακες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ 1991.ΒΥΡΩΝΑΣ

Δήμος Βύρωνος 1991					
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΑΣΧ/ΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΝΕΟΙ ΑΝΕΡΓΟΙ	
ΣΥΝΟΛΟ	23.114	21.090	2.024	1.028	28.946
10-14	16	10	6	6	4.208
15-19	652	393	259	228	3.344
20-24	2.769	2.120	649	488	1.627
25-29	3.453	3.057	396	211	720
30-34	3.587	3.353	234	52	855
35-39	3.290	3.149	141	19	925
40-44	3.152	3.029	123	14	1.237
45-49	2.206	2.121	85	4	1.178
50-54	2.010	1.941	69	2	1.739
55-59	1.241	1.197	44	4	2.240
60-64	561	545	16	0	2.964
65-69	128	126	2	0	2.457
70-74	41	41	0	0	1.958
75+	8	8	0	0	3.494
Άρρενες	14.045	13.122	923	448	10.039
10-14	8	6	2	2	2.192
15-19	288	182	106	98	1.635
20-24	1.360	1.088	272	206	627
25-29	1.821	1.631	190	104	126
30-34	2.018	1.917	101	25	34
35-39	1.945	1.886	59	5	42
40-44	2.007	1.950	57	3	57
45-49	1.513	1.471	42	2	103
50-54	1.506	1.463	43	0	294
55-59	989	953	36	3	602
60-64	456	443	13	0	1.131
65-69	93	91	2	0	1.025
70-74	35	35	0	0	765
75	6	6	0	0	1.406

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΑΣΧ/ΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΝΕΟΙ ΑΝΕΡΓΟΙ	
Θήλεις	9.069	7.968	1.101	580	18.907
10-14	8	4	4	4	2.016
15-19	364	211	153	130	1.709
20-24	1.409	1.032	377	282	1.000
25-29	1.632	1.426	206	107	594
30-34	1.569	1.436	133	27	821
35-39	1.345	1.263	82	14	883
40-44	1.145	1.079	66	11	1.180
45-49	693	650	43	2	1.075
50-54	504	478	26	2	1.445
55-59	252	244	8	1	1.638
60-64	105	102	3	0	1.833
65-69	35	35	0	0	1.432
70-74	6	6	0	0	1.193
75	2	2	0	0	2.088

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ 1991.ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Δήμος Καισαριανής 1991					
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΑΣΧ/ΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΝΕΟΙ ΑΝΕΡΓΟΙ	
ΣΥΝΟΛΟ	10.452	9.567	885	411	13594
10-14	13	6	7	6	1.813
15-19	315	209	106	86	1.471
20-24	1.266	1.003	263	173	827
25-29	1.547	1.373	174	92	405
30-34	1.617	1.502	115	27	415
35-39	1.386	1.324	62	10	505
40-44	1.378	1.327	51	7	585
45-49	1.042	1.006	36	8	503
50-54	864	830	34	2	754
55-59	672	641	31	0	1.137
60-64	269	263	6	0	1.464
65-69	56	56	0	0	1.154
70-74	23	23	0	0	976
75	4	4	0	0	1.585
Άρρενες	6.457	6.056	401	171	4.654
10-14	8	4	4	4	933
15-19	152	115	37	34	696
20-24	630	517	113	80	281
25-29	871	798	73	33	76
30-34	910	856	54	9	43
35-39	867	837	30	5	34
40-44	885	862	23	4	50
45-49	727	710	17	2	60
50-54	612	590	22	0	116
55-59	521	498	23	0	307
60-64	208	203	5	0	608
65-69	43	43	0	0	446
70-74	19	19	0	0	366
75	4	4	0	0	638

Δήμος Καισαριανής 1991					
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ					ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΙ
	ΣΥΝΟΛΟ	ΑΠΑΣΧ/ΝΟΙ	ΑΝΕΡΓΟΙ	ΝΕΟΙ ΑΝΕΡΓΟΙ	
Θήλεις	3.995	3.511	484	240	8.940
10-14	5	2	3	2	880
15-19	163	94	69	52	775
20-24	636	486	150	93	546
25-29	676	575	101	59	329
30-34	707	646	61	18	372
35-39	519	487	32	5	471
40-44	493	465	28	3	535
45-49	315	296	19	6	443
50-54	252	240	12	2	638
55-59	151	143	8	0	830
60-64	61	60	1	0	856
65-69	13	13	0	0	708
70-74	4	4	0	0	610
75	0	0	0	0	947

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφή πληθυσμού 1991.

Μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ανάλυση της ΕΣΥΕ είναι αυτή που παρουσιάζει τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό σύμφωνα με τη θέση στο επάγγελμα καθώς μας βοηθά στην ταξική ταξινόμηση των κατοίκων της περιοχής .

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1 : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971-1981- 1991

ΒΥΡΩΝΑΣ	1971	%1971	1981	%1981	1991	%1991
ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	1072	6,67%	700	3,42%	1817	7,86%
ΑΥΤΑΠΑΣΧ/ΝΟΙ	2984	18,56%	4121	20,14%	3770	16,31%
ΜΙΣΘΩΤΟΙ	11664	72,56%	13851	67,68%	15394	66,60%
ΣΥΜΒ/ΤΑ ΜΕΛΗ	240	1,49%	350	1,71%	369	1,60%
ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ	116	0,72%	1443	7,05%	1764	7,63%
ΣΥΝΟΛΟ	16076	100,00%	20465	100,00%	23114	100,00%
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	1971	%1971	1981	%1981	1991	%1991
ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	480	5,22%	350	3,37%	788	7,54%
ΑΥΤΑΠΑΣΧ/ΝΟΙ	1784	19,41%	1830	17,64%	1724	16,49%
ΜΙΣΘΩΤΟΙ	6724	73,15%	7299	70,35%	7024	67,20%
ΣΥΜΒ/ΤΑ ΜΕΛΗ	164	1,78%	180	1,73%	122	1,17%
ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ	40	0,44%	717	6,91%	794	7,60%
ΣΥΝΟΛΟ	9192	100,00%	10376	100,00%	10452	100,00%

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Απογραφές πληθυσμού 1971,1981,1991.

Μια σημαντική παρατήρηση στον παραπάνω πίνακα αφορά το πολύ χαμηλό ποσοστό της κατηγορίας "δεν δήλωσαν" το 1971 σε σχέση με τις δύο άλλες απογραφές. Αυτό έχει σχέση με τις μεθόδους απογραφής της ΕΣΥΕ, και δυσχεραίνει τη σύγκριση των στοιχείων της συγκεκριμένης απογραφής με τα στοιχεία των άλλων δύο απογραφών.

Για τον **Βύρωνα** παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία του ενεργού πληθυσμού ανήκει στην κατηγορία των μισθωτών παρά την πτώση του ποσοστού των μισθωτών από το 72,56% του 1971 στο 66,6% το 1991. Ακολουθεί η κατηγορία των Αυτοαπασχολουμένων που συμμετέχει με 18,56% το 1971, ανεβαίνει στο 20,14% το 1981 και ξαναπέφτει στο 16,31% το 1991. Η στατιστική κατηγορία εργοδότες εμφανίζει άνοδο την περίοδο 1971-1991 (6,67% και 7,86% αντίστοιχα) με μια ενδιάμεση εντυπωσιακή πτώση στην

απογραφή του 1981 (3,42%). Πολύ χαμηλό τέλος είναι το ποσοστό των συμβοηθούντων μελών σε όλες τις απογραφές.

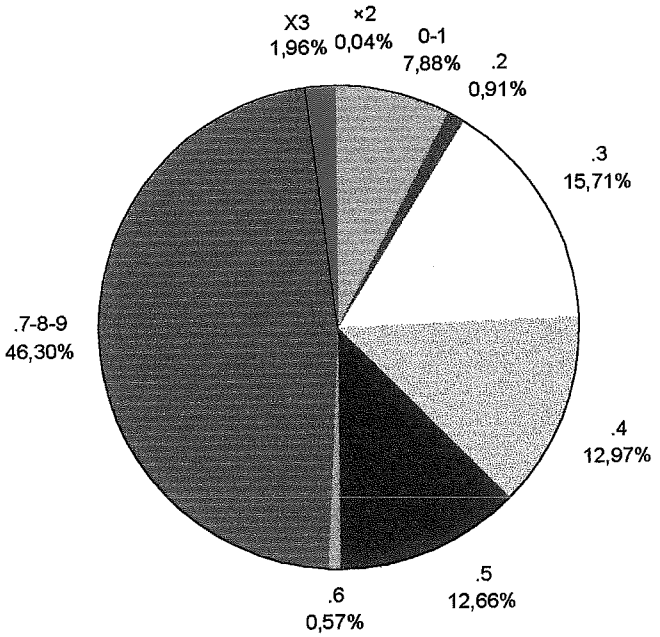
Στην **Καισαριανή**, τα αντίστοιχα ποσοστά για μισθωτούς και αυτοαπασχολούμενους είναι ελαφρώς αυξημένα σε σχέση με τον όμορο δήμο του Βύρωνα, το 1971. Οι μισθωτοί αποτελούν το 73,15% και οι αυτοαπασχολούμενοι το 19,41%. Παρατηρούμε κι εδώ την ίδια τάση μείωσης του ποσοστού των μισθωτών, το 1981 σε 70,35% και το 1991 σε 67,20%. Πάντως τα ποσοστό των μισθωτών στο σύνολο παραμένει ελαφρά μεγαλύτερο από το αντίστοιχο του Βύρωνα και στις τρεις απογραφές. Οι αυτοαπασχολούμενοι, σε αντίθεση με τον Βύρωνα, μειώνονται σταδιακά το 1981 (17,64%) και το 1991 (16,49).

Αν παρατηρήσουμε προσεκτικά τον πίνακα, εμφανίζεται ένα οξύμωρο σχήμα στη μεταβολή από το 1971 στο 1981 . Δεν μπορούμε να μελετήσουμε με ακρίβεια μετακινήσεις από μια κατηγορία σε άλλη. Παρ' ότι τα στοιχεία δείχνουν μείωση σημαντική των τριών πρώτων κατηγοριών, το άθροισμα της διαφοράς τους αποτελεί η κατηγορία "ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ" η οποία αυξάνεται δραματικά από το 1971 στο 1981, συνέπεια της μεθόδου απογραφής και δεν επιτρέπει την αποκομιδή συμπερασμάτων για τις αλλαγές στην ταξική διάρθρωση. Οσον αφορά τη μεταβολή στα στοιχεία από το 1981 στο 1991, παρατηρούμε οτι μειώνεται το ποσοστό συμμετοχής των μισθωτών, αυτοαπασχολουμένων και συμβοηθούντων μελών και το σημαντικό μέρος αυτής της διαφοράς καταγράφεται στη πρώτη κατηγορία "ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ" ενώ ένα μικρό ποσοστό της, και πάλι στην κατηγορία "ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ". Το σημαντικό στοιχείο είναι τελικά η υπεροχή των μισθωτών που αποτελούν και στους δύο δήμους περίπου τα 2/3 του ΟΕΠ.

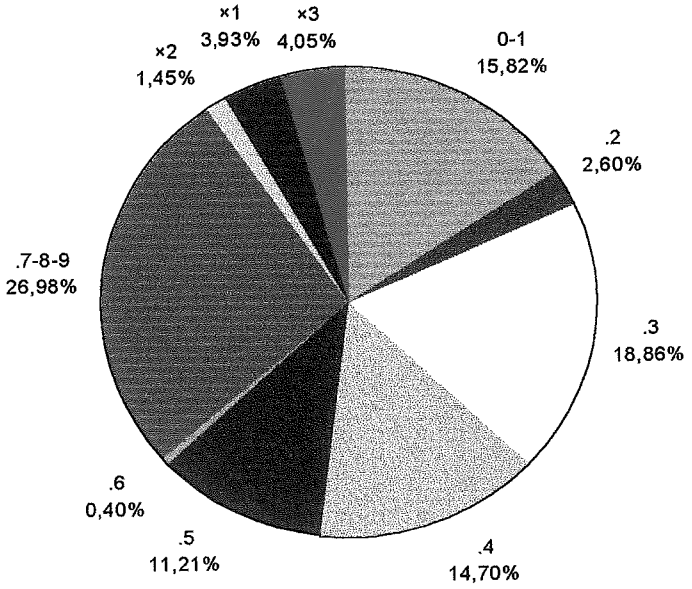
Μεγαλύτερο ενδιαφέρον για να εντοπίσουμε την ταξική διάρθρωση των δύο δήμων παρουσιάζουν οι παρακάτω πίνακες που συνδυάζουν τη θέση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στο επάγγελμα με τις ομάδες ατομικών επαγγελμάτων. Αυτό μας βοηθά, πέρα από την διαπίστωση για την συντριπτική υπεροχή των μισθωτών, να εντοπίσουμε το είδος των επαγγελμάτων που ασκούν οι κάτοικοι των δύο δήμων, κυρίως βέβαια οι μισθωτοί που αποτελούν την μεγαλύτερη κατηγορία. Στους πίνακες αυτούς παρουσιάζουμε για κάθε δήμο και για κάθε απογραφή τόσο τον αριθμό των ατόμων όσο και τα ποσοστά συμμετοχής κάθε επί μέρους κατηγορίας στο

ΓΡΑΦΗΜΑ 3.1: ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ – ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1991

ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1971

ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1991

0/1 Ασκούντες επιστ/κά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτων βοηθοί κπαε

2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη

3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε. 4 Έμποροι και πωλητές

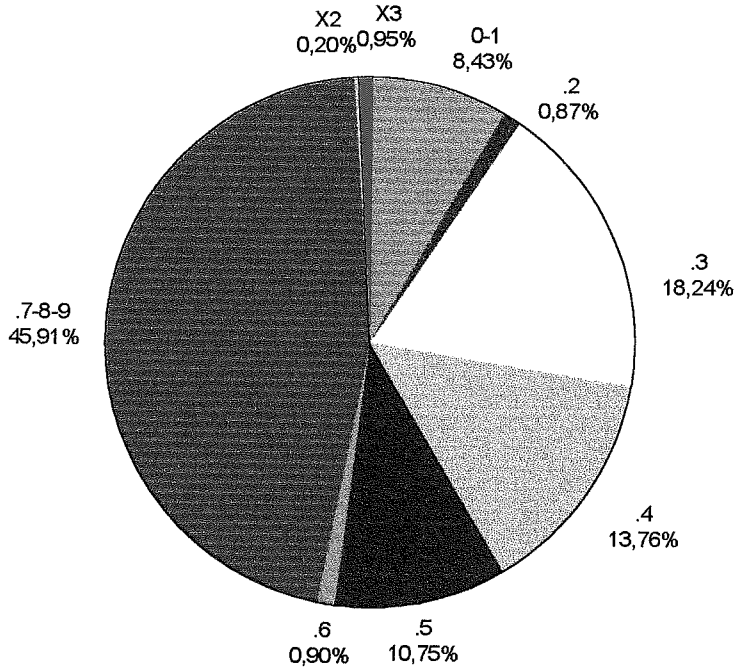
5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς

6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θηρα

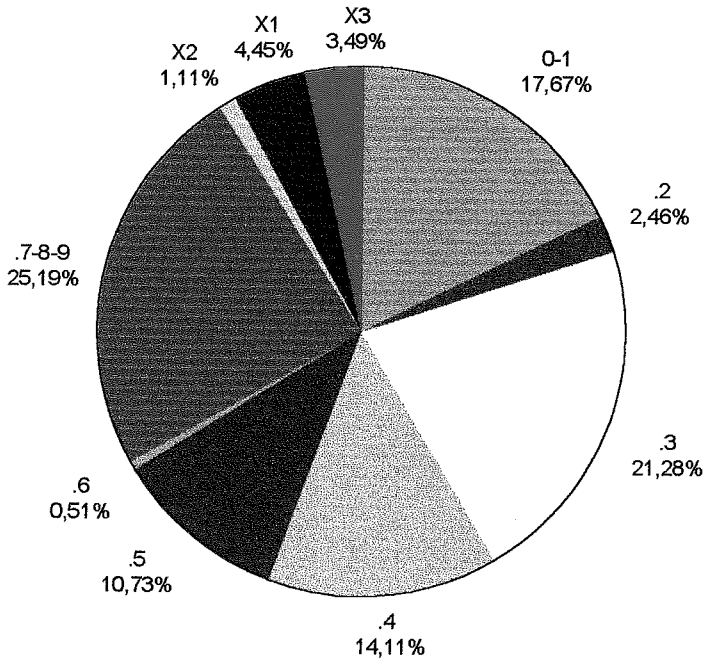
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μεσων X1 "Νέοι"

ΓΡΑΦΗΜΑ 3.2: ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ – ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1991

ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΒΥΡΩΝΑ 1971

ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΒΥΡΩΝΑ 1991

0/1 Ασκούντες επιστ/κά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτων βοηθοί κπαε
2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη 3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε.
4 Έμποροι και πωλητές 5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θηρα
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μεσων X1 "Νέοι"
X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους *ΠΗΓΗ:ΑΠΟΓΡ. ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971, 1991*

επαγγελμάτων που ασκούν οι κάτοικοι των δύο δήμων, κυρίως βέβαια οι μισθωτοί που αποτελούν την μεγαλύτερη κατηγορία. Στους πίνακες αυτούς παρουσιάζουμε για κάθε δήμο και για κάθε απογραφή τόσο τον αριθμό των ατόμων όσο και τα ποσοστά συμμετοχής κάθε επί μέρους κατηγορίας στο σύνολο του ενεργού οικονομικά πληθυσμού. Πιο σημαντική βέβαια είναι η ανάγνωση των ποσοστών συμμετοχής.

Οι πίνακες των ποσοστών διαβάζονται ως εξής: Στην πρώτη γραμμή διαβάζουμε το ποσοστό των στατιστικών κατηγοριών "Θέση στο επάγγελμα", και στην πρώτη στήλη το ποσοστό των στατιστικών κατηγοριών "Ομάδες ατομικών επαγγελμάτων". Στις υπόλοιπες θέσεις του πίνακα , παρουσιάζονται τα συνδυαστικά ποσοστά στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Έτσι για παράδειγμα, το 1971 (ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2) στο ΒΥΡΩΝΑ το 0.5% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι εργοδότες οι οποίοι ασκούν επιστημονικά & ελευθέρια επαγγέλματα, το 1,24% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού αυτοαπασχολούμενοι οι οποίοι ασκούν επιστημονικά & ελευθέρια επαγγέλματα, το 0,07% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι συμβοηθούντα μέλη τα οποία ασκούν επιστημονικά & ελευθέρια επαγγέλματα, το 6,62% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού είναι μισθωτοί που ασκούν επιστημονικά & ελευθέρια επαγγέλματα κοκ. Με αυτό τον τρόπο μπορούμε να εντοπίσουμε *το είδος του επαγγέλματος* που ασκούν κυρίως οι μισθωτοί και οι αυτοαπασχολούμενοι που αποτελούν την μεγάλη πλειοψηφία του οικονομικά ενεργού πληθυσμού καθώς και τις διαχρονικές αλλαγές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2 :ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ 1971

ΒΥΡΩΝΑΣ 1971						
ΑΤΟΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛ.
ΣΥΝΟΛΟ	16071	1072	2984	240	11664	166
0/1	1356	80	200	12	1064	
2	140	8	4		128	
3	2932	24	24	8	2852	24
4	2212	256	836	80	1028	12
5	1728	60	328	20	1312	8
6	144	4	76		60	4
7/'8/9	7380	628	1424	112	5172	44
X1						
X2						
X3	184	12	92	8	48	24
ΠΟΣΟΣΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛ.
ΣΥΝΟΛΟ	100 %	6,67%	18,57%	1,49%	72,58%	1,03%
0/1	8,44%	0,50%	1,24%	0,07%	6,62%	0,00%
2	0,87%	0,05%	0,02%	0,00%	0,80%	0,00%
3	18,24%	0,15%	0,15%	0,05%	17,75%	0,15%
4	13,76%	1,59%	5,20%	0,50%	6,40%	0,07%
5	10,75%	0,37%	2,04%	0,12%	8,16%	0,05%
6	0,90%	0,02%	0,47%	0,00%	0,37%	0,02%
7/'8/9	45,92%	3,91%	8,86%	0,70%	32,18%	0,27%
X1	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
X2	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
X3	1,14%	0,07%	0,57%	0,05%	0,30%	0,15%
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971						
ΑΤΟΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛ.
ΣΥΝΟΛΟ	9192	480	1784	164	6724	40
0/1	724	32	132	8	552	
2	84	8			76	
3	1444		24	8	1404	8
4	1192	112	516	40	512	12
5	1164	44	124	28	968	
6	52		24	4	24	
7/'8/9	4348	284	840	72	3132	20
X1						
X2						
X3	184		124	4	56	20

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971						
ΠΟΣΟΣΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛ.
ΣΥΝΟΛΟ	100%	5,22%	19,41%	1,78%	73,15%	0,44%
0/1	7,88%	0,35%	1,44%	0,09%	6,01%	0,00%
2	0,91%	0,09%	0,00%	0,00%	0,83%	0,00%
3	15,71%	0,00%	0,26%	0,09%	15,27%	0,09%
4	12,97%	1,22%	5,61%	0,44%	5,57%	0,13%
5	12,66%	0,48%	1,35%	0,30%	10,53%	0,00%
6	0,57%	0,00%	0,26%	0,04%	0,26%	0,00%
7/'8/9	47,30%	3,09%	9,14%	0,78%	34,07%	0,22%
X1	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
X2	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
X3	2,00%	0,00%	1,35%	0,04%	0,61%	0,22%

0/1 Ασκούντες επιστημονικά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτών βοηθοί κ.π.α.ε.
2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη
3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε.
4 Έμποροι και πωλητές
5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θήρα
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μέσων
X1 "Νέοι"
X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους
X3 Δεν δήλωσαν επάγγελμα

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ :
ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971,1981,
1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3 :ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ 1981

ΒΥΡΩΝΑΣ	1981					
ΑΤΟΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ
ΣΥΝΟΛΟ	20465	700	4121	350	13851	1443
0/1	2308	40	430	10	1701	127
2	471	170	50		211	40
3	4192		80	10	3891	211
4	2490	160	1130	150	990	60
5	2362	70	321	10	1899	62
6	91		40		51	
7/'8/9	7499	250	2010	140	4928	171
X1	561					561
X2	50		20		30	
X3	441	10	40	30	150	211
ΒΥΡΩΝΑΣ	1981					
ΠΟΣΟΣΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	3,42%	20,14%	1,71%	67,68%	7,05%
0/1	11,28%	0,20%	2,10%	0,05%	8,31%	0,62%
2	2,30%	0,83%	0,24%	0,00%	1,03%	0,20%
3	20,48%	0,00%	0,39%	0,05%	19,01%	1,03%
4	12,17%	0,78%	5,52%	0,73%	4,84%	0,29%
5	11,54%	0,34%	1,57%	0,05%	9,28%	0,30%
6	0,44%	0,00%	0,20%	0,00%	0,25%	0,00%
7/'8/9	36,64%	1,22%	9,82%	0,68%	24,08%	0,84%
X1	2,74%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	2,74%
X2	0,24%	0,00%	0,10%	0,00%	0,15%	0,00%
X3	2,15%	0,05%	0,20%	0,15%	0,73%	1,03%
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	1981					
ΑΤΟΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ
ΣΥΝΟΛΟ	10376	350	1830	180	7299	717
0/1	1312		220		982	110
2	210	80			130	
3	1933		10		1813	110
4	1410	90	580	70	650	20
5	1396	40	160	10	1093	93
6	20				20	
7/'8/9	3740	140	860	100	2550	90
X1	280					280
X2						
X3	75				61	14

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1981						
ΠΟΣΟΣΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤ/ΜΕΝΟΙ	ΣΥΜΒ. ΜΕΛΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑΝ
ΣΥΝΟΛΟ	100%	3,37%	17,64%	1,73%	70,35%	6,91%
0/1	12,64%	0,00%	2,12%	0,00%	9,46%	1,06%
2	2,02%	0,77%	0,00%	0,00%	1,25%	0,00%
3	18,63%	0,00%	0,10%	0,00%	17,47%	1,06%
4	13,59%	0,87%	5,59%	0,67%	6,26%	0,19%
5	13,45%	0,39%	1,54%	0,10%	10,53%	0,90%
6	0,19%	0,00%	0,00%	0,00%	0,19%	0,00%
7/'8/9	36,04%	1,35%	8,29%	0,96%	24,58%	0,87%
X1	2,70%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	2,70%
X2	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
X3	0,72%	0,00%	0,00%	0,00%	0,59%	0,13%

0/1 Ασκούντες επιστ/κά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτών βοηθοί κ.π.α.ε.
2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη
3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε.
4 Έμποροι και πωλητές
5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θήρα
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μέσων
X1 "Νέοι"
X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους
X3 Δεν δήλωσαν επάγγελμα

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ :
ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971,1981,
1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4 : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991.

ΒΥΡΩΝΑΣ 1991	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΣΥΜΒΟΗΘΟΥΝΤΑ ΜΕΛΗ	Δ.ΔΗΛΩΣΑΝ
Σύνολο	23.114	1.817	3.770	15.394	369	1.764
0/1	4.085	211	701	3.159	14	0
2	568	183	79	306	0	0
3	4.919	0	58	4.840	21	0
4	3.262	675	1.142	1.267	178	0
5	2.479	180	346	1.910	43	0
6	118	8	67	39	4	0
7	5.592	549	1.353	3.590	100	0
X1	1.028	0	0	0	0	1.028
X2	256	10	15	135	2	94
X3	807	1	9	148	7	642
ΒΥΡΩΝΑΣ 1991	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΣΥΜΒΟΗΘΟΥΝΤΑ ΜΕΛΗ	Δ.ΔΗΛΩΣΑΝ
ΠΟΣΟΣΤΑ						
ΣΥΝΟΛΟ	100%	7,86%	16,31%	66,60%	1,60%	7,63%
0/1	17,67%	0,91%	3,03%	13,67%	0,06%	0,00%
2	2,46%	0,79%	0,34%	1,32%	0,00%	0,00%
3	21,28%	0,00%	0,25%	20,94%	0,09%	0,00%
4	14,11%	2,92%	4,94%	5,48%	0,77%	0,00%
5	10,73%	0,78%	1,50%	8,26%	0,19%	0,00%
6	0,51%	0,03%	0,29%	0,17%	0,02%	0,00%
7	24,19%	2,38%	5,85%	15,53%	0,43%	0,00%
X1	4,45%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	4,45%
X2	1,11%	0,04%	0,06%	0,58%	0,01%	0,41%
X3	3,49%	0,00%	0,04%	0,64%	0,03%	2,78%

0/1 Ασκούντες επιστ/κά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτών βοηθοί κ.π.α.ε.
2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη
3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε.
4 Έμποροι και πωλητές
5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θήρα
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μέσων
X1 "Νέοι"
X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους
X3 Δεν δήλωσαν επάγγελμα

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ : ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971,1981, 1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991.

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1991	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΣΥΜΒΟΗΘΟΥΝΤΑ ΜΕΛΗ	Δ.ΔΗΛΩΣΑΝ
ΑΤΟΜΑ						
ΣΥΝΟΛΟ	10.452	788	1.724	7.024	122	794
0/1	1.653	80	307	1.262	4	0
2	272	84	39	149	0	0
3	1.971	0	12	1.948	11	0
4	1.536	297	567	617	55	0
5	1.172	60	140	961	11	0
6	42	3	17	21	1	0
7	2.820	260	621	1.901	38	0
X1	411	0	0	0	0	411
X2	152	2	10	114	1	25
X3	423	2	11	51	1	358

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1991	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΡΓΟΔΟΤΕΣ	ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΣΥΜΒΟΗΘΟΥΝΤΑ ΜΕΛΗ	Δ.ΔΗΛΩΣΑΝ
ΠΟΣΟΣΤΑ						
ΣΥΝΟΛΟ	100 %	7,54%	16,49%	67,20%	1,17%	7,60%
0/1	15,82%	0,77%	2,94%	12,07%	0,04%	0,00%
2	2,60%	0,80%	0,37%	1,43%	0,00%	0,00%
3	18,86%	0,00%	0,11%	18,64%	0,11%	0,00%
4	14,70%	2,84%	5,42%	5,90%	0,53%	0,00%
5	11,21%	0,57%	1,34%	9,19%	0,11%	0,00%
6	0,40%	0,03%	0,16%	0,20%	0,01%	0,00%
7	26,98%	2,49%	5,94%	18,19%	0,36%	0,00%
X1	3,93%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	3,93%
X2	1,45%	0,02%	0,10%	1,09%	0,01%	0,24%
X3	4,05%	0,02%	0,11%	0,49%	0,01%	3,43%

0/1 Ασκούντες επιστ/κά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτών βοηθοί κ.π.α.ε.
2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη
3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε.
4 Έμποροι και πωλητές
5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θήρα
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μέσων
X1 "Νέοι"
X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους
X3 Δεν δήλωσαν επάγγελμα

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ : ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971,1981, 1991.

Σε μια περαιτέρω προσπάθεια να καταγράψουμε το σημερινό οικονομικό προφίλ των δύο δήμων και τη μεταβολή που επήλθε σ' αυτό μέσα στην 20ετία 1971 - 1991, επεξεργαστήκαμε τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ κατά ατομικό επάγγελμα και θέση σ' αυτό και παρουσιάζουμε τους παρακάτω πίνακες που αφορούν το ποσοστό συμμετοχής στον συνολικό οικονομικά ενεργό πληθυσμό των δύο σημαντικότερων κατηγοριών εργαζομένων δηλ. των μισθωτών και των αυτοαπασχολούμενων που αποτελούν τουλάχιστον το 83% του ΟΕΠ και στις τρείς απογραφές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.6: ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟΝ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΩΝ ΜΙΣΘΩΤΩΝ &ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ. ΒΥΡΩΝΑΣ 1971-1981-1991

ΒΥΡΩΝΑΣ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ			ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991
0-1	6,62%	8,31%	13,67%	1,24%	2,10%	3,03%
2	0,80%	1,03%	1,32%	0,02%	0,24%	0,34%
3	17,75%	19,01%	20,94%	0,15%	0,39%	0,25%
4	6,40%	4,84%	5,48%	5,20%	5,52%	4,94%
5	8,16%	9,28%	8,26%	2,04%	1,57%	1,50%
6	0,37%	0,25%	0,17%	0,47%	0,20%	0,29%
7-8-9	32,18%	24,08%	15,53%	8,86%	9,82%	5,85%
X1	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
X2	0,00%	0,15%	0,58%	0,00%	0,10%	0,06%
X3	0,30%	0,73%	0,64%	0,57%	0,20%	0,04%
ΣΥΝΟΛΟ	*72,58%*	*67,68%*	*66,60%*	*18,57%*	*20,14%*	*16,31%*

0/1 Ασκούντες επιστ/κά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτών βοηθοί κ.π.α.ε.
2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη
3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε.
4 Έμποροι και πωλητές
5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θήρα
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μέσων
X1 "Νέοι"
X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους
X3 Δεν δήλωσαν επάγγελμα

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ : ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971,1981, 1991.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.7:ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟΝ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΩΝ ΜΙΣΘΩΤΩΝ & ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ. ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971-1981-1991

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ			ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991
0-1	6,01%	9,46%	12,07%	1,44%	2,12%	2,94%
2	0,83%	1,25%	1,43%	0,00%	0,00%	0,37%
3	15,27%	17,47%	18,64%	0,26%	0,10%	0,11%
4	5,57%	6,26%	5,90%	5,61%	5,59%	5,42%
5	10,53%	10,53%	9,19%	1,35%	1,54%	1,34%
6	0,26%	0,19%	0,20%	0,26%	0,00%	0,16%
7-8-9	34,07%	24,58%	18,19%	9,14%	8,29%	5,94%
X1	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
X2	0,00%	0,00%	1,09%	0,00%	0,00%	0,10%
X3	0,61%	0,59%	0,49%	1,35%	0,00%	0,11%
ΣΥΝΟΛΟ	73,15%	70,35%	67,20%	19,41%	17,64%	16,49%

0/1 Ασκούντες επιστ/κά & ελευθέρια επαγγ/τα,τεχνικοί αυτών βοηθοί κ.π.α.ε.
2 Διευθύνοντες και ανώτερα διοικητικά στελέχη
3 Υπάλληλοι γραφείου κ.π.α.ε.
4 Έμποροι και πωλητές
5 Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών
6 Απασχολούμενοι στη γεωργία, ζωοκομία, δασοκομία, αλιεία και θήρα
7-9 Τεχνίτες και εργάτες (εκτός γεωργίας) και χειριστές μετ.μέσων
X1 "Νέοι"
X2 Δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς το επάγγελμά τους
X3 Δεν δήλωσαν επάγγελμα

ΠΗΓΗ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ : ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΣΥΕ 1971,1981, 1991.

Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι οι δύο περιοχές παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες ως προς την επαγγελματική τους διαστρωμάτωση ενώ και οι τάσεις διαχρονικής αλλαγής από κατηγορία σε κατηγορία είναι κοινές. Παρά την διαχρονική τάση μείωσης οι μισθωτοί αποτελούν το 1991 και στους δύο δήμους περίπου τα 2/3 του συνολικού ενεργού πληθυσμού ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι το 16% περίπου. Να σημειωθεί ότι ενώ το 1971 το ποσοστό των μισθωτών στους δύο δήμους είναι χαμηλότερο από το συνολικό ποσοστό στο Πολεοδομικό Συγκρότημα Αθηνών (ΠΣΑ) ,(Βύρωνας 72,58%, Καισαριανή 73,15%,ΠΣΑ 74%), το 1991 είναι υψηλότερο (ΠΣΑ 65,97%,

Βύρωνας 66,6%, Καισαριανή 67,2%) κάτι που καταδεικνύει ότι οι αλλαγές στο λεκανοπέδιο, όσον αφορά την ταξική διάρθρωση του πληθυσμού, δεν έχουν ακολουθηθεί με τους ίδιους ρυθμούς στους δύο δήμους ενδιαφέροντος.

Η βασική παρατήρηση που προκύπτει από τη μελέτη των πινάκων αφορά τους μισθωτούς της επαγγελματικής κατηγορίας 7-8-9 (εργάτες-τεχνίτες εκτός γεωργίας και χειριστές μεταφορικών μέσων) που αποτελούν την "παραδοσιακή" εργατική τάξη. Τα ποσοστά είναι ιδιαίτερα υψηλά το 1971 και η κατηγορία αυτή αποτελεί περίπου το ένα τρίτο του ΟΕΠ και στους δύο δήμους. Τα ποσοστά υποχωρούν σημαντικά και στους 2 δήμους στις επόμενες απογραφές ενώ παράλληλα, αυξάνεται η συμμετοχή των μισθωτών της επαγγελματικής κατηγορίας 3 (υπάλληλοι γραφείου) κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες την περίοδο 1971-1991. Εντυπωσιακότερη είναι η αύξηση των μισθωτών της κατηγορίας 1 (ασκούντες επιστημονικά και ελευθέρια επαγγέλματα) των οποίων το ποσοστό διπλασιάζεται και στους 2 δήμους την περίοδο 1971-1991. Η τάση αυτή είναι αναμενόμενη και απολύτως συμβατή με τις μεταβολές στο μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων της περιοχής και τις γενικότερες αλλαγές στο οικονομικό επίπεδο και την παραγωγική διάρθρωση στο λεκανοπέδιο της Αττικής. Αντίθετα με τις αλλαγές αυτές δεν συμβαδίζει η σχετική σταθερότητα των μισθωτών απασχολουμένων στην παροχή υπηρεσιών (κατηγορία 5) στο Βύρωνα και η πτώση του ποσοστού τους στην Καισαριανή (10,53% το 1971 και 1981, 9,19% το 1991). Σχετικά σταθερό μένει και το ποσοστό των εμπόρων και πωλητών (κατηγορία 4). Οι ίδιες τάσεις παρατηρούνται και στους αυταπασχολούμενους και στους 2 δήμους δηλ. κάμψη του συνολικού τους ποσοστού, μείωση των αυταπασχολουμένων στην κατηγορία 7-8-9 και υπερδιπλασιασμός των αυταπασχολουμένων επιστημόνων και ελευθέρων επαγγελματιών. Οι αυταπασχολούμενοι υπάλληλοι γραφείου αποτελούν διαχρονικά ελάχιστο ποσοστό ενώ και εδώ σταθερό μένει το ποσοστό των εμπόρων και πωλητών.

Το σημαντικότερο στοιχείο που προκύπτει λοιπόν από τους πίνακες, αφορά την κατηγορία των απασχολούμενων με μισθωτή σχέση εργασίας. Η μεταβολή στην επαγγελματική διάρθρωση της κατηγορίας αυτής επηρεάζει άμεσα το προφίλ των εξεταζόμενων περιοχών αφού, οι μισθωτοί-παρά τη σχετική κάμψη του ποσοστού τους μεταξύ 1971-1991- αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού των

δύο δήμων (66,60% στον Βύρωνα και 67,20% στην Καισαριανή) ενώ παρατηρούμε μια σημαντική μεταβολή στο επάγγελμα που ασκούν οι μισθωτοί μεταξύ των ετών 1971 και 1991. Το ποσοστό των απασχολουμένων ως εργάτες - τεχνίτες στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού στον Βύρωνα παρουσιάζει μείωση 52% μεταξύ 1971 - 1991. Στην Καισαριανή, η αντίστοιχη μείωση είναι 46,6%. Το 1971, οι μισθωτοί στην πλειοψηφία τους απασχολούνται ως εργάτες - τεχνίτες και στους δύο δήμους. Η εικόνα αυτή διατηρείται και το 1981, παρά τη σημαντική μείωση του ποσοστού της κατηγορίας αυτής. Εξετάζοντας τα στοιχεία για το 1991 παρατηρούμε μια δραστική αλλαγή της επαγγελματικής σύνθεσης των μισθωτών. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μισθωτών απασχολούνται πλέον ως υπάλληλοι γραφείου και στους 2 δήμους (Βύρωνας 20,94%, Καισαριανή 18,64%,ΠΣΑθηνών 17,18%) με την Καισαριανή να έχει σαφώς υψηλότερο ποσοστό μισθωτών εργατών-τεχνιτών (18,19%) από το Βύρωνα (15,53%), ενώ και οι δύο περιοχές βρίσκοντα κάτω από τα αντίστοιχα ποσοστά του ΠΣΑθηνών (19%). Η κατηγορία πάντως που αυξάνεται εντυπωσιακά την περίοδο 1971-1991 είναι οι μισθωτοί επιστήμονες, παρεπόμενο της βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου.

4. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πίνακες της ΕΣΥΕ με την απασχόληση των ενεργών οικονομικά κατοίκων της περιοχής κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Στούς Πίνακες 6 παρουσιάζονται τα ποσοστά συμμετοχής των διαφόρων κλάδων στην συνολική απασχόληση του πληθυσμού των δύο δήμων σύμφωνα με τα στοιχεία των τριών απογραφών πληθυσμού τα έτη 1971,1981,1991.

Παρατηρούμε στους πίνακες αυτούς ότι οι κύριοι κλάδοι απασχόλησης των κατοίκων είναι τέσσερις:

Οι μεταποιητικές βιομηχανίες. Και στους δύο δήμους το 1971 στις μεταποιητικές βιομηχανίες απασχολείται περίπου το 30% των κατοίκων ενώ παρατηρείται η ίδια έντονη πτωτική τάση για όλη την εικοσαετία. Έτσι η απασχόληση στον κλάδο πέφτει κατά 7 περίπου ποσοστιαίες μονάδες και στους δύο δήμους την περίοδο 1971-1981 και κατά ακόμη 7 περίπου ποσοστιαίες μονάδες την περίοδο 1981-1991. Η απασχόληση των κατοίκων

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971-1981- 1991.ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ.

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	ΑΠ 1971	ΑΠ 1981	ΑΠ 1991
Γεωργία, κτηνοτροφία θήρα και δαςοκομία	0,48%	0,10%	0,11%
Ορυχεία και λατομεία	0,35%	0,10%	0,17%
Μεταποιητικές βιομηχανίες	29,72%	23,23%	16,21%
Παροχή ηλ/κού ρεύματος, φυσ.αερίου και νερού	1,70%	1,06%	1,10%
Κατασκευές.	12,23%	10,89%	5,71%
Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια	20,97%	20,49%	20,79%
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	7,79%	9,27%	7,13%
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	5,05%	7,71%	3,29%
Λοιπές υπηρεσίες	18,58%	23,24%	31,75%
Νέοι.	0,00%	2,70%	3,93%
Δεν δήλωσαν κλάδο	3,13%	1,22%	9,81%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ-ΒΥΡΩΝΑΣ 1971-1981- 1991.ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ:

ΒΥΡΩΝΑΣ	ΑΠ 1971	ΑΠ 1981	ΑΠ 1991
Γεωργία, κτηνοτροφία θήρα και δαςοκομία	0,72%	0,24%	0,25%
Ορυχεία και λατομεία	0,47%	0,05%	0,13%
Μεταποιητικές βιομηχανίες	30,21%	23,87%	15,19%
Παροχή ηλ/κού ρεύματος, φυσ.αερίου και νερού	1,64%	1,12%	1,16%
Κατασκευές.	10,87%	10,32%	4,93%
Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια	20,80%	17,99%	20,04%
Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	9,55%	10,62%	7,87%
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	5,57%	6,89%	4,27%
Λοιπές υπηρεσίες	17,54%	22,72%	33,56%
Νέοι.	0,00%	2,74%	4,45%
Δεν δήλωσαν κλάδο	2,61%	3,42%	8,16%
ΣΥΝΟΛΟ	100,00%	100,00%	100,00%

της Καισαριανής στον κλάδο παρουσιάζει διαχρονικά μικρότερη πτώση (13,51 μονάδες έναντι 15,02 μονάδων στο Βύρωνα) και το 1991 είναι υψηλότερη κατά 1% σε σχέση με το Βύρωνα.

2. **Οι κατασκευές**. Εδώ κατατάσσονται τα εργοτάξια και οι οικοδομικές εργασίες και ο κλάδος αυτός παρουσιάζει έντονη μείωση απασχολουμένων κατοίκων της περιοχής. Η μείωση αυτή παρουσιάζεται τη δεκαετία 1981-1991 ενώ την περίοδο 1971-1981 είναι οριακή στο Βύρωνα και μικρή στην Καισαριανή. Η έντονη οικοδομική δραστηριότητα της δεκαετίας του 1970 συγκράτησε τα ποσοστά απασχολουμένων στις κατασκευές ενώ η πτώση της την επόμενη δεκαετία συρρίκνωσε τον αριθμό των απασχολουμένων. Το ποσοστό 10,89% του 1981 πέφτει σχεδόν στο μισό το 1991 (5,71%) στην Καισαριανή και το 10,32% στον Βύρωνα πέφτει στο 4,93%. Όπως και στην μεταποίηση το 1991 η Καισαριανή εμφανίζει ελαφρά μεγαλύτερο ποσοστό.

3. Εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια. Ο κλάδος αυτός των υπηρεσιών παρουσιάζει εντυπωσιακή σταθερότητα στην Καισαριανή όπου βρίσκεται και στις τρεις απογραφές ανάμεσα στο 20 και 21% των απασχολουμένων. Αντίθετα στο Βύρωνα η απασχόληση στον κλάδο μειώνεται κατά 2,81 ποσοστιαίες μονάδες το 1981 και αυξάνεται κατά 2,05 ποσοστιαίες μονάδες το 1991 πότε ανεβαίνει στο 20%. Παρουσιάζεται λοιπόν ένα σχετικά σταθερό ποσοστό κατοίκων στους δύο δήμους να απασχολείται στον κλάδο.

4. Λοιπές υπηρεσίες. Σ'αυτόν τον κλάδο υπηρεσιών ανήκουν σύμφωνα με την κωδικοποίηση της ΕΣΥΕ (1991):

Κ Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρηματικές δραστηριότητες.

Λ Δημόσια διοίκηση και άμυνα. Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση.

Μ Εκπαίδευση.

Ν Υγεία και κοινωνική μέριμνα.

Ξ Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωνικού συνόλου και άλλων υπηρεσιών κοινωνικού ή ατομικού χαρακτήρα.

Ο Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό.

Π Ετερόδικοι οργανισμοί και όργανα.

Πρόκειται δηλαδή για ένα μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων του δημοσίου και του ιδιωτικού τριτογενούς τομέα της οικονομίας που

παρουσιάζει έντονη αύξηση απασχολουμένων κυρίως την περίοδο 1981-1991.Ετσι στην Καισαριανή το ποσοστό του κλάδου είναι 18,58% το 1971, 23,24% το 1981 και 31,75% το 1991. Αντίστοιχα στο Βύρωνα τα ποσοστά είναι 17,54% το 1971, 22,72% το 1981 και 33,56% το 1991 οπότε ένας στους 3 κατοίκους του Βύρωνα απασχολούνται στον συγκεκριμένο κλάδο. Οπως παρατηρήσαμε και στους άλλους κλάδους η Καισαριανή φαίνεται να επηρεάζεται λιγότερο από τον Βύρωνα από την τάση τριτογενοποίησης της οικονομίας. Παρουσιάζεται έτσι με μεγαλύτερο ποσοστό εργαζόμενων στον δευτερογενή τομέα το 1991 σε σχέση με το Βύρωνα. Η εισροή νέων κατοίκων στην περιοχή και η συνεχής αύξηση του πληθυσμού στο Βύρωνα έχουν αλλοιώσει σε μεγαλύτερο βαθμό τα χαρακτηριστικά της περιοχής από το 1971 ως το 1991.

Από τους υπόλοιπους κλάδους εντοπίζουμε την αύξηση του κλάδου μεταφορές την περίοδο 1971-1981 και την μείωση του το 1991 κάτω από τα επίπεδα του 1971. Επίσης την εντυπωσιακή αύξηση των στατιστικών κατηγοριών "Νέοι" και "Δεν δήλωσαν κλάδο" όπου αντικατοπτρίζεται η αύξηση της ανεργίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1:ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΒΥΡΩΝΑ 1978-1988

	ΒΥΡΩΝΑΣ	ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ			ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ		
	ΚΛΑΔΟΣ	1978	1988	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	1978	1988	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ
1	ΛΑΤΟΜΕΙΑ	118	0	-100,00%	3	0	-100,00%
20	ΒΙΟΜ.ΔΙΑΤΡ	213	222	4,23%	53	62	16,98%
21	ΒΙΟΜ.ΠΟΤΩΝ	11	0	-100,00%	1	0	-100,00%
23	ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ	145	110	-24,14%	34	21	-38,24%
24	ΕΝΔ-ΥΠΟΔΗΣΗ	720	780	8,33%	154	223	44,81%
25	ΒΙΟΜ. ΞΥΛΟΥ	165	98	-40,61%	70	53	-24,29%
26	ΕΠΙΠΛΑ	176	168	-4,55%	84	96	14,29%
27	ΒΙΟΜ.ΧΑΡΤΟΥ	3	0	-100,00%	2	0	-100,00%
28	ΕΚΤΥΠ.,ΕΚΔΟΣ	62	98	58,06%	21	36	71,43%
29	ΓΟΥΝΑ	67	110	64,18%	8	19	137,50%
30	ΕΛΑΣΤΙΚΑ	25	35	40,00%	10	11	10,00%
31	ΧΗΜ.ΒΙΟΜ	16	15	-6,25%	1	4	300,00%
33	ΜΗ ΜΕΤ.ΟΡΥΚΤΑ	81	67	-17,28%	12	17	41,67%
35	ΤΕΛ.ΠΡΟΙΟΝΤΑ	110	94	-14,55%	50	54	8,00%
36	ΜΗΧΑΝΕΣ	18	15	-16,67%	11	9	-18,18%
37	ΗΛ.ΜΗΧΑΝΕΣ	64	112	75,00%	33	41	24,24%
38	ΜΕΤ.ΜΕΣΑ	96	118	22,92%	41	83	102,44%
39	ΛΟΙΠ.ΒΙΟΜ	92	123	33,70%	27	47	74,07%
	ΣΥΝΟΛΟ 2-3	2064	2165	4,89%	612	776	26,80%
61	ΧΟΝ.ΕΜΠΟΡΙΟ	114	228	100,00%	47	81	72,34%
63	ΜΕΣΙΤΕΣ	8	0	-100,00%	3	0	-100,00%
64/65	ΛΙΑΝ.ΕΜΠΟΡΙΟ	1115	1283	15,07%	742	751	1,21%
66	ΕΣΤ-ΞΕΝΟΔ.	265	306	15,47%	123	149	21,14%
	ΣΥΝΟΛΟ 6	1502	1817	20,97%	915	981	7,21%
71	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	11	23	109,09%	6	12	100,00%
73	ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	44	52	18,18%	2	4	100,00%
	ΣΥΝΟΛΟ 7	55	75	36,36%	8	16	100,00%
81	ΤΡΑΠΕΖΕΣ	41	62	51,22%	3	5	66,67%
82	ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ	5	13	160,00%	3	5	66,67%
83	ΔΙΕΚ.ΥΠΟΘΕΣ.	155	29	-81,29%	25	21	-16,00%
84	ΕΝΟΙΚ.ΚΙΝΗΤΩΝ	7	37	428,57%	2	24	1100,00%
	ΣΥΝΟΛΟ 8	208	141	-32,21%	33	55	66,67%
92	ΥΠ.ΥΓΙΕΙΝΗΣ	62	92	48,39%	1	8	700,00%
98	ΑΝΑΨΥΧΗ	54	63	16,67%	16	42	162,50%
97	ΠΡΟΣΩΠ.ΥΠΗΡ	88	199	126,14%	61	129	111,48%
	ΣΥΝΟΛΟ 9	204	354	73,53%	78	179	129,49%
ΜΟΝΑΔΙΑΙΑ			113			4	
	ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΝΟΛΑ	4151	4665	12,38%	1649	2011	21,95%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2 :ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1978-1988

	ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ						
		ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ			ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ		
	ΚΛΑΔΟΣ	1978	1988	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ	1978	1988	ΠΟΣΟΣΤΟ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ
1	ΛΑΤΟΜΕΙΑ	3	0	-100,00%	1	0	-100,00%
20	ΒΙΟΜ.ΔΙΑΤΡΟΦ	114	116	1,75%	26	29	11,54%
21	ΒΙΟΜ.ΠΟΤΩΝ	18	10	-44,44%	4	3	-25,00%
23	ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΑ	166	32	-80,72%	13	11	-15,38%
24	ΕΝΔ-ΥΠΟΔΗΣΗ	229	428	86,90%	80	121	51,25%
25	ΒΙΟΜ.ΞΥΛΟΥ	104	46	-55,77%	52	22	-57,69%
26	ΕΠΙΠΛΑ	123	82	-33,33%	32	47	46,88%
28	ΕΚΤΥΠ.,ΕΚΔΟΣ	26	21	-19,23%	7	10	42,86%
29	ΓΟΥΝΑ	32	45	40,63%	7	10	42,86%
30	ΕΛΑΣΤΙΚΑ	15	11	-26,67%	5	6	20,00%
31	ΧΗΜ.ΒΙΟΜ	6	14	133,33%	1	3	200,00%
33	ΜΗ ΜΕΤ. ΟΡΥΚΤΑ	3	13	333,33%	2	7	250,00%
35	ΤΕΛ.ΠΡΟΙΟΝΤΑ	48	46	-4,17%	23	22	-4,35%
36	ΜΗΧΑΝΕΣ	3	10	233,33%	2	3	50,00%
37	ΗΛ.ΜΗΧΑΝ	35	28	-20,00%	15	18	20,00%
38	ΜΕΤ.ΜΕΣΑ	61	109	78,69%	34	63	85,29%
39	ΛΟΙΠ.ΒΙΟΜ	32	52	62,50%	12	24	100,00%
	ΣΥΝΟΛΟ 2-3	1015	1063	4,73%	315	399	26,67%
61	ΧΟΝ.ΕΜΠΟΡΙΟ	66	202	206,06%	15	52	246,67%
63	ΜΕΣΙΤΕΣ	18	2	-88,89%	5	2	-60,00%
64/65	ΛΙΑΝ.ΕΜΠ	583	798	36,88%	378	422	11,64%
66	ΕΣΤ-ΞΕΝ	559	701	25,40%	60	99	65,00%
	ΣΥΝΟΛΟ 6	1226	1703	38,91%	458	575	25,55%
71	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ	28	19	-32,14%	10	10	0,00%
73	ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ	12	119	891,67%	1	2	100,00%
	ΣΥΝΟΛΟ 7	40	138	245,00%	11	12	9,09%
81	ΤΡΑΠΕΖΕΣ	0	26		0	3	
82	ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ	3	5	66,67%	2	2	0,00%
83	ΔΙΕΚ,ΥΠΟΘ	20	66	230,00%	7	37	428,57%
84	ΕΝΟΙΚ.ΚΙΝ	2	26	1200,00%	2	12	500,00%
	ΣΥΝΟΛΟ 8	25	123	392,00%	11	54	390,91%
92	ΥΠ.ΥΓΙΕΙΝΗΣ	54	12	-77,78%	1	2	100,00%
98	ΑΝΑΨΥΧΗ	25	45	80,00%	13	21	61,54%
97	ΠΡΟΣΩΠ.ΥΠΗΡ	88	95	7,95%	61	64	4,92%
	ΣΥΝΟΛΟ 9	167	152	-8,98%	75	87	16,00%
ΜΟΝΑΔΙΑΙΑ			100			2	
		2476	3279	32,43%	873	1129	29,32%

ΠΗΓΗ: ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ, ΕΣΥΕ 1978, 1988.

Γ. Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

1.ΓΕΝΙΚΑ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο σκιαγραφήσαμε το κοινωνικο-οικονομικό προφίλ των κατοίκων των δήμων Βύρωνα και Καισαριανής. Για να δοθεί μια όσο το δυνατόν πλήρης εικόνα των κοινωνικο-οικονομικών δεδομένων της εξεταζόμενης περιοχής είναι αναγκαίο να ερευνηθεί και η παραγωγική δραστηριότητα στην περιοχή. Για το λόγο αυτό, χρησιμοποιήσαμε τα στοιχεία των Απογραφών Καταστημάτων και Απασχόλησης της ΕΣΥΕ, που διενεργήθηκαν τα έτη 1978, 1984 και 1988.

Πρέπει όμως να γίνουν εδώ, κάποιες αναγκαίες παρατηρήσεις για τα στοιχεία :

1). Η Απογραφή Καταστημάτων και Απασχόλησης διενεργήθηκε μόνο τα ανωτέρω τρία έτη από την ΕΣΥΕ. Δεν υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία μετά το 1988. Αυτό βέβαια δυσχεραίνει τη μελέτη αφού, έχουν παρέλθει εννέα χρόνια από την τελευταία καταγραφή και πιθανότατα τα δεδομένα έχουν μεταβληθεί. Η συγκριτική όμως εξέταση των στοιχείων των τριών αυτών απογραφών, θεωρούμε οτι μπορεί να δώσει μια γενικότερη εικόνα της παραγωγικής δραστηριότητας στους δύο δήμους και να σκιαγραφήσει τις γενικότερες τάσεις.

2). Το 1984, δεν διενεργήθηκε Απογραφή Καταστημάτων Απασχόλησης στους κλάδους 1 (γεωργία -εξορύξεις - λατομεία) και 7, 8, 9 (μεταφορές-επικοινωνίες, τράπεζες - ασφάλειες και υπηρεσίες αναψυχής, κλπ), που έχει σαν αποτέλεσμα την έλλειψη σημαντικών στοιχείων που θα επέτρεπαν τις διαχρονικές συγκρίσεις .

3). Δεν δίδονται από την ΕΣΥΕ στοιχεία για τα "μοναδιαία καταστήματα", τις επιχειρήσεις δηλ. που είναι μοναδικές στον κλάδο τους, διότι σε αντίθετη περίπτωση θεωρείται ότι "φωτογραφίζεται" η επιχείρηση. Πάντως, στους δύο δήμους δεν λειτουργεί κάποια μεγάλη επιχείρηση (π.χ. εργοστάσιο) για την οποία να μην έχουμε στοιχεία, εκτός από την περίπτωση που ακολουθεί.

4).Στον κλάδο 1 (λατομεία) με βάση τα στοιχεία των πινάκων παρατηρείται πλασματικά 100% μείωση. Αυτό συμβαίνει γιατί έκλεισαν δύο μικρότερα λατομεία μεταξύ 1978 και 1988, ενώ για το μεγάλο Λατομείο "ΕΡΓΑΝΗ" στον Βύρωνα που εξακολουθεί να λειτουργεί δεν δίδονται επίσημα στοιχεία γιατί αποτελεί "μοναδιαίο κατάστημα". Ο μεγαλύτερος πάντως αριθμός από τους 113 απασχολούμενους στα 4 μοναδιαία καταστήματα το 1998 ανήκει στην "ΕΡΓΑΝΗ".

5).Ο αριθμός των εργαζόμενων σε κάθε κλάδο αποτελεί τον μέσο όρο της ετήσιας απασχόλησης. Δηλ. κάθε "κατάστημα"-επιχείρηση δήλωσε στην έρευνα πόσους εργαζόμενους απασχολεί κατά μέσο όρο ετησίως.

6).Ο αριθμός των απασχολουμένων στα καταστήματα κάθε κλάδου σε καμία περίπτωση δεν απεικονίζει και την κατανομή απασχόλησης των κατοίκων των δύο δήμων αφού είναι δεδομένη η γεωγραφική κινητικότητα των εργαζομένων στην Αττική. Αυτό γίνεται προφανές από μια απλή απαρίθμηση των στοιχείων των διαφόρων απογραφών. Το 1988 ο Μέσος όρος απασχολουμένων στο Βύρωνα είναι 4.665 άτομα ενώ το 1991 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός φτάνει τα 23.114 άτομα. Αντίστοιχα στην Καισαριανή ο Μέσος όρος απασχολουμένων το 1988 είναι 3.279 άτομα ενώ το 1991 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός φτάνει τα 10.452 άτομα. Να προσθέσουμε ότι σύμφωνα με την έρευνα Προέλευσης Προορισμού του Οργανισμού Αστικών Συγκοινωνιών το 1983, οι δήμοι Βύρωνα και Καισαριανής ανήκουν στον τομέα 2 (μαζί με τους γειτονικούς τους δήμους της νοτιοανατολικής Αττικής) που παρουσιάζει υψηλό μέσο όρο ταξιδίων ανά άτομο την ημέρα με σκοπό την εργασία (0,33 ταξίδια/άτομο)[72]

7). Η συγκριτική μελέτη των στοιχείων επικεντρώθηκε μεταξύ των απογραφών 1978 και 1988 (βλ.Πίνακες 7.1 & 7.2) αφού με βάση όλες τις παραπάνω παρατηρήσεις θεωρήσαμε οτι εξυπηρετεί με επάρκεια το στόχο μας.

8). Η κωδικοποίηση των κλάδων σε διψήφιο κωδικό είναι διαφορετική από την αντίστοιχη κωδικοποίηση των Γενικών Απογραφών.

---

[72] Ι.Σαγιάς, Φ.Τούντα, Ι.Πολύζος "Δίκτυα μεταφορών και γεωγραφική κατανομή των μετακινήσεων στον Αθηναϊκό χώρο" στο Μαλούτας-Οικονόμου(επιμ.) "Κοινωνική δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα" Θεσσαλονίκη 1992 ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ σελ.357-365.

2. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟΥΣ

2.1.1 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ

Το 1978 στον Βύρωνα, καταγράφηκαν 1649 καταστήματα όλων των κλάδων που απασχολούσαν 4151 εργαζόμενους. Ο μεγαλύτερος αριθμός καταστημάτων καταγράφεται στον κλάδο 6 (εμπόριο - εστιατόρια - ξενοδοχεία) και αποτελεί το 55,50% του συνόλου. Ακολουθούν οι κλάδοι 2-3 (βιομηχανία-βιοτεχνία) με ποσοστό 37,10% και οι κλάδοι 7-8-9 (μεταφορές,τράπεζες, λοιπές υπηρεσίες) με 7,20%.

Το 1988, αυξάνεται ο αριθμός καταστημάτων στη βιομηχανία-βιοτεχνία (ποσοστό 38,58% επί του συνόλου) και στους κλάδους 7-8-9 (ποσοστό 12,43%) και μειώνεται ο αριθμός των καταστημάτων στον κλάδο 6 (ποσοστό 49%) που εξακολουθεί όμως να είναι ο μεγαλύτερος.

Οσον αφορά την απασχόληση και στα δύο έτη της απογραφής το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων απασχολείται στη βιομηχανία-βιοτεχνία (1978: 49,72% και 1988: 46,40%). Αξίζει εδώ να εντοπίσουμε οτι ενώ αυξάνεται ο αριθμός των καταστημάτων στη βιομηχανία-βιοτεχνία στη 10ετία 1978-1988, μειώνεται ο αριθμός των απασχολουμένων σ' αυτήν.

Στους υπόλοιπους κλάδους παρατηρείται αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων και συγκεκριμένα : α) στον κλάδο 6 το ποσοστό ανέρχεται από 36,18% στο 39% του συνόλου και β) στους κλάδους 7-8-9 από 11,25% σε 12,21%.

Στον κλάδο 14 (λοιπά ορυχεία και λατομεία) υπάρχουν το 1978 τρεις επιχειρήσεις που απασχολούν 118 εργαζόμενους. Το 1988 υπάρχει ακόμα η μεγάλη επιχείρηση (ΛΑΤΟΜΕΙΑ ΕΡΓΑΝΗ) αλλά δεν έχουμε ακριβή στοιχεία απασχολούμενων.

Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων σε όλους τους κλάδους (εκτός του 14) είναι ιδιαίτερα μικρό. Το μικρότερο μέγεθος εμφανίζει ο κλάδος 6 (1978: 1,64 εργαζόμενοι και 1988: 1,86 εργ.) και είναι προφανές οτι πρόκειται στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, για μικρές επιχειρήσεις λιανικού εμπορίου που απασχολούν το πολύ έναν υπάλληλο πλην του ιδιοκτήτη που κι αυτός απογράφεται ως απασχολούμενος. Στον κλάδο 61 (χονδρικό εμπόριο) η μέση ετήσια απασχόληση ανέρχεται σε 2,42 εργαζόμενους το 1978 και σε περίπου

3 εργ. το 1988. Κι εδώ όμως πρόκειται σε γενικές γραμμές για μικρές επιχειρήσεις.

Μικρό είναι και το μέγεθος των επιχειρήσεων των κλάδων 2 - 3, αφού η μέση ετήσια απασχόληση δεν υπερβαίνει τους 3-4 εργαζόμενους το 1978 και τους 3, το 1988. (Αναλυτικότερη επεξεργασία των επιμέρους κλάδων της βιομηχανίας - βιοτεχνίας ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο).

Στους κλάδους 7-8-9, το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων είναι περίπου 4 εργαζόμενοι το 1978 και 2,28 εργ. το 1988. Να σημειώσουμε οτι στους κλάδους αυτούς καταγράφονται δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. τράπεζες, κλπ.) και είναι χαρακτηριστικό το μέγεθος των επιχειρήσεων υπηρεσιών υγιεινής (62 εργαζόμενοι σε 1 κατάστημα το 1978 και 92 εργ.(μ.ο.11,5) σε 8 καταστήματα το 1988) όπου σαφώς περιλαμβάνονται τα Κέντρα Υγείας και τα Ιατρεία του ΙΚΑ της περιοχής.

2.1.2. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ - ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΟΝ ΒΥΡΩΝΑ

Οπως αναφέραμε και παραπάνω η βιομηχανία-βιοτεχνία απασχολεί το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων στον Βύρωνα. Στο εξής θα προτιμήσουμε μόνο τον όρο "βιοτεχνία" αφού το μέγεθος των επιχειρήσεων του κλάδου καθιστά αδόκιμο τον συμπληρωματικό όρο.

Οι επιμέρους κλάδοι όπου εμφανίζεται η μεγαλύτερη απασχόληση και των οποίων θα εξετάσουμε τις μεταβολές στη 10ετία 1978-1988 είναι οι παρακάτω :

20 Βιομηχανίες ειδών διατροφής εκτός ποτών.

23 Υφαντικές βιομηχανίες.

24 Βιομηχανίες ένδυσης - υπόδησης.

25 Βιομηχανίες ξύλου και φελλού εκτός επίπλων.

26 Βιομηχανίες επίπλων.

28 Εκτυπώσεις, Εκδόσεις.

29 Βιομηχανίες δέρματος και γούνας, εκτός ένδυσης και υπόδησης.

33 Βιομηχανίες προϊόντων από μη μεταλλικά ορυκτά (τσιμέντα).

35 Κατασκευή τελικών προϊόντων από μέταλλο, εκτός μηχανών.

37 Κατασκευή ηλεκτρικών μηχανών.

38 Κατασκευή μεταφορικών μέσων.

39 Λοιπές Βιομηχανίες.[73*]

Ο κλάδος που εμφανίζει τον μεγαλύτερο αριθμό καταστημάτων και απασχολουμένων είναι ο 24 (βιοτεχνίες ένδυσης-υπόδησης). Το 1978, απασχολούσε το 34,88% των εργαζομένων στους δευτερογενείς κλάδους της παραγωγής και ο αριθμός των καταστημάτων ήταν το 25,16% αντιστοίχως. Το 1988, παρατηρείται μικρή αύξηση τόσο στον αριθμό των καταστημάτων (28,74%) όσο και στους απασχολούμενους σ' αυτά (36,03%). Να σημειώσουμε εδώ οτι η απασχόληση στον κλάδο 24 αποτελούσε το 17,35% της συνολικής απασχόλησης στον Βύρωνα το 1978 ενώ το 1988 παρατηρείται μια μικρή κάμψη και το αντίστοιχο ποσοστό είναι 16,72%.Τα ποσοστά αύξησης είναι 8,33% στην απασχόληση του κλάδου και 44,81% στον αριθμό καταστημάτων. Το μέγεθος των επιχειρήσεων του κλάδου είναι ιδιαίτερα μικρό. Το 1978, ο μέσος όρος απασχολούμενων είναι 4,7 εργαζόμενοι και το 1988 μειώνεται σε 3,5 εργαζόμενους. Θα μπορούσαμε να πούμε οτι ο κλάδος 24 αποτελεί τη πιο διαδεδομένη παραγωγική δραστηριότητα στην περιοχή, η οποία όμως κατανέμεται σε μικρές βιοτεχνίες με τάση να εμφανίζονται νέες - μικρότερου μεγέθους όμως-μεταξύ 1978-1988 .

Ο αντίστοιχος κλάδος της Υφαντουργίας (23) εμφανίζει έντονη κάμψη τόσο στον αριθμό των απασχολουμένων (-24,14%), όσο και στον αριθμό επιχειρήσεων (-38,24%) μεταξύ των δύο απογραφών. Ετσι, το 1988 απασχολεί μόλις το 5,08% των εργαζομένων στους κλάδους 2-3 και ο αριθμός των καταστημάτων είναι το 2,71% αντίστοιχα. Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων είναι και στον κλάδο 23 μικρό. Εντοπίζεται όμως μια μικρή τάση αύξησης του μέσου όρου απασχόλησης, από 4,2 εργαζόμενους το 1978 σε 5,2 το 1988.

Ο δεύτερος σημαντικότερος κλάδος στον Βύρωνα είναι οι βιομηχανία διατροφής (20) η οποία καταλαμβάνει το 1978 το 10,32% των

---

[73] Κωδικοί αριθμοί και ανάλυση δραστηριοτήτων κλάδου κατά ΕΣΥΕ.

απασχολουμένων στους κλάδους 2-3 και το 10,25% το 1988. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις επιχειρήσεις είναι: 8,66% το 1978 και 7,99% το 1988.

Παρά τη μικρή μείωση που εμφανίζεται στο ποσοστό συμμετοχής του 20 στους κλάδους 2-3 μεταξύ 1978-1988, στην πραγματικότητα εμφανίζεται μικρή αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων και των καταστημάτων. Συγκεκριμένα ο αριθμός απασχολουμένων αυξάνει κατά 4,23% και των καταστημάτων κατά 16,98%. Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων και στον 20 τείνει να γίνεται μικρότερο, από 4 εργαζόμενους κατά μέσο όρο το 1978 σε 3,5 το 1988.

Αύξηση του αριθμού των εργαζομένων και των επιχειρήσεων εμφανίζουν οι κλάδοι 28,29,37,38 και 39 χωρίς όμως να υπερβαίνει κανείς τους το 4%-6% επί του συνόλου της απασχόλησης των κλάδων 2-3. Ο αριθμός των επιχειρήσεων κυμαίνεται μεταξύ 2,45% (κλάδος 29) και 6% (κλάδος 35) με εξαίρεση τον κλάδο 38, που αποτελεί το 10,70% των επιχειρήσεων των κλάδων 2-3. Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων των παραπάνω κλάδων είναι ιδιαίτερα μικρό εκτός από το κλάδο 29 που απασχολεί κατά μέσο όρο 8,4 εργαζόμενους το 1978 και 6 εργ. το 1988.

Το μικρότερο μέγεθος εμφανίζει ο κλάδος 38 (1,4 εργ. το 1988) ο οποίος περιλαμβάνει γενικά συνεργεία επισκευής αυτοκινήτων και τον μεγαλύτερο ο κλάδος 39 (3 εργ. το 1988) που αφορά λοιπές βιομηχανικές δραστηριότητες.

Γενικά, οι παραπάνω κλάδοι αποτελούν το 1988, το 29,13% του συνόλου των καταστημάτων της βιομηχανίας-βιοτεχνίας και απασχολούν αντίστοιχα το 26% των εργαζομένων.

Το 1988, οι κλάδοι 25,26 και 35 αποτελούν το 26,16% των καταστημάτων των δευτερογενών κλάδων ενώ απασχολούν το 16,6% των εργαζόμενων αντίστοιχα. Στους τρεις αυτούς κλάδους εμφανίζεται πτωτική τάση όσον αφορά τον αριθμό απασχολουμένων μεταξύ 1978-1988. Οσον αφορά τον αριθμό καταστημάτων, παρατηρούμε ότι πτωτική τάση εμφανίζεται μόνο στον κλάδο 25 ενώ στους κλάδους 26 και 35 η τάση είναι αυξητική. Επόμενο είναι το ήδη μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων να γίνεται μικρότερο και να μην υπερβαίνει τους 1,8 εργαζόμενους. Αρα, κατά βάση πρόκειται κυρίως για ατομικές επιχειρήσεις.

Συμπερασματικά, η παραγωγική δραστηριότητα στον β'γενή τομέα στον Βύρωνα, κατανέμεται κυρίως στους κλάδους που έχουν σχέση με άμεσα καταναλωτικά προϊόντα (όπως ρούχα, παπούτσια, δερμάτινα, έπιπλα, κλπ.). Αυτοί είναι και οι κλάδοι που απασχολούν το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων. Ακολουθούν ο κλάδος της παραγωγής προϊόντων διατροφής και οι κλάδοι που έχουν σχέση με επισκευή και συντήρηση ηλεκτρικών μηχανημάτων και αυτοκινήτων. Οι παραγωγικές δραστηριότητες που δεν κατευθύνουν τα προϊόντα τους απ' ευθείας στην τελική αγορά εμφανίζουν έντονη κάμψη, όπως φαίνεται από τις μεταβολές στους κλάδους 23 (υφαντουργίες) και 25 (βιομηχανίες ξύλου). Το βασικό πάντως χαρακτηριστικό των επιχειρήσεων του δευτερογενούς τομέα στον Βύρωνα είναι το πολύ μικρό μέγεθος των επιχειρήσεων με τάση για περαιτέρω μείωσή του. Παρατηρούμε οτι ενώ αυξάνει ο αριθμός των επιχειρήσεων του κλάδου, μειώνεται η απασχόληση και το μέγεθος των επιχειρήσεων. Από τα παραπάνω στοιχεία αλλά και από την ευρύτερη γνώση των δεδομένων της περιοχής εμπειρικά, μπορούμε να συμπεράνουμε οτι πρόκειται για μικρές επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν κυρίως "φασόν" μεγαλύτερων και οι οποίες αποτελούνται από συμβοηθούντα μέλη οικογένειας και μικρό αριθμό υπαλλήλων. Παράλληλα, εμφανίζεται η τάση συρρίκνωσης του μεγέθους αφού οι βιοτεχνίες αυτές απασχολούν όλο και λιγότερους υπαλλήλους.

2.2.1 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Το 1978 στην Καισαριανή, καταγράφηκαν 873 καταστήματα όλων των κλάδων που απασχολούσαν 2476 εργαζόμενους. Ο μεγαλύτερος αριθμός καταστημάτων καταγράφεται στον κλάδο 6 (εμπόριο - εστιατόρια - ξενοδοχεία) και αποτελεί το 52,46% του συνόλου. Ακολουθούν οι κλάδοι 2-3 (βιομηχανία - βιοτεχνία) με ποσοστό 36,10% και οι κλάδοι 7-8-9 (μεταφορές,τράπεζες, λοιπές υπηρεσίες) με 11,11%.

Το 1988, αυξάνεται ο αριθμός των καταστημάτων σε όλους τους κλάδους. Τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζουν οι κλάδοι 7-8-9 (58%) που παραμένουν όμως η μικρότερης έκτασης παραγωγική δραστηριότητα, με

ποσοστό 13,55% επί του συνόλου των καταστημάτων. Ακολουθούν οι κλάδοι 2-3 με αύξηση 26,67% και ο κλάδος 6, με αύξηση 25,55% ο οποίος συνεχίζει να περιλαμβάνει τον μεγαλύτερο αριθμό καταστημάτων στην Καισαριανή. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ την ύπαρξη ενός διατοπικού πόλου αναψυχής στην περιοχή ΚΑΡΑΒΕΛ, ένα κομμάτι του οποίου ανήκει στα διοικητικά όρια του Δήμου Καισαριανής. Στην περιοχή αυτή λειτουργεί ένας σημαντικός αριθμός καταστημάτων του κλάδου 6.

Οσον αφορά την απασχόληση, το 1978 ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων απασχολείται στον κλάδο 6 (ποσοστό 49,51% του συνόλου) και ακολουθούν οι κλάδοι 2-3 (41%) και 7-8-9 (9,37%).

Το 1988, παρατηρούμε μεγάλη αύξηση στους κλάδους 7-8-9 (78%) παραμένοντας όμως κι εδώ το μικρότερο κομμάτι της απασχόλησης αφού απασχολεί μόλις το 12,6% του συνόλου των εργαζομένων στις τρεις βασικές παραγωγικές κατηγορίες. Η μεγαλύτερη αύξηση αριθμού εργαζομένων παρατηρείται στον κλάδο 73 (επικοινωνίες) και συμπίπτει με την εγκατάσταση στην Καισαριανή του Κέντρου Διαλογής Ανατολικής Αττικής των ΕΛΤΑ (από 12 οι εργαζόμενοι το 1978, αυξάνονται σε 119 το 1988). Είναι ακόμα αξιοσημείωτη η αύξηση που παρατηρείται στον κλάδο 81 (τράπεζες) αφού το 1978 δεν υπάρχουν υποκαταστήματα στην Καισαριανή καμίας τράπεζας ενώ το 1988 έχουν ιδρυθεί 3 με 26 εργαζόμενους.

Η απασχόληση αυξάνεται σημαντικά και στον κλάδο 6 (ποσοστό αύξησης 38,91%) και κυρίως στον 61 (χονδρικό εμπόριο) όπου οι απασχολούμενοι από 66 το 1978 αριθμούν 202 το 1988.

Στους κλάδους της μεταποίησης παρατηρείται οριακή αύξηση της απασχόλησης (4,73%) η οποία δεν συμβαδίζει με την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των επιχειρήσεων. (Αναλυτική παρουσίαση των στατιστικών στοιχείων για τους κλάδους 2-3 ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο.).

Ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων - αντίθετα με τον Βύρωνα - απασχολείται στην Καισαριανή στον κλάδο 6 (εμπόριο - εστιατόρια) και αποτελεί το 52% του συνόλου της απασχόλησης. Οι απασχολούμενοι στη μεταποίηση αποτελούν σημαντικό κομμάτι (32,41% του συνόλου) αλλά σε σχέση με τον γειτονικό δήμο το ποσοστό είναι πολύ μικρότερο.

Το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων του κλάδου 6 είναι μικρό. Το 1978 οι επιχειρήσεις του κλάδου απασχολούσαν κατά μέσο όρο 2,67 εργαζόμενους

και το 1988, 3 εργ. Το μεγαλύτερο μέγεθος εμφανίζει ο κλάδος 66 ο οποίος απασχολούσε το 1978 9,31 εργαζομένους ανά κατάστημα και 7 εργ. αντίστοιχα το 1988. Ακολουθεί ο κλάδος 61 με 4,4 εργαζόμενους ανά επιχείρηση το 1978 και 3,88 εργ. το 1988. Στον κλάδο 64 το μέσο μέγεθος δεν φτάνει τους 2 εργαζόμενους και στα δύο έτη απογραφής (1,5 εργ. το 1978 και 1,9 εργ. το 1988). Πρόκειται όμως κυρίως για επιχειρήσεις συνοικιακού λιανικού εμπορίου και είναι αναμενόμενος ο μικρός αριθμός απασχολουμένων.

Αν συγκρίνουμε τα παραπάνω στοιχεία με τα αντίστοιχα του Βύρωνα, παρατηρούμε οτι ο συγκεκριμένος κλάδος (64) παρουσιάζει στην Καισαριανή μεγαλύτερο μέγεθος. Αυτό οφείλεται κυρίως στη διαφορά μεγέθους των κλάδων 66 και 61 μεταξύ των δύο δήμων. Στην Καισαριανή λειτουργούν μεν λιγότερα καταστήματα των δύο κλάδων αλλά με μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων σ' αυτά. Η γενικότερη πάντως τάση και στην Καισαριανή είναι η ύπαρξη μικρών επιχειρήσεων με τάση περαιτέρω σμίκρυνσής τους.

2.2.2 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ - ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ.

Οσον αφορά τους κλάδους 2-3 στην Καισαριανή, αυτό που παρατηρούμε αμέσως είναι η αναντιστοιχία ανάμεσα στο ποσοστό αύξησης του αριθμού των επιχειρήσεων (26,67%) και αυτό της απασχόλησης (4,73%) το διάστημα της 10ετίας 1978-1988.

Το γεγονός αυτό δείχνει σαφώς μια μείωση του μεγέθους των επιχειρήσεων μεταξύ των δύο απογραφών. Αυτό που παρατηρούμε στη συνέχεια είναι η μεγάλη συρρίκνωση που παρατηρείται σε μια σειρά επιμέρους κλάδους. Οι κλάδοι που εμφανίζουν το μεγαλύτερο αριθμό καταστημάτων και απασχόλησης και τους με τους οποίους θα ασχοληθούμε εκτενέστερα είναι σε γενικές γραμμές αντίστοιχοι με αυτούς που εξετάσαμε στον Βύρωνα και ακολουθούν παρακάτω. Να σημειώσουμε μόνο εδώ οτι τέσσερις κλάδοι που εξετάσαμε στον Βύρωνα (28,29,33 & 37) δεν συμπεριλαμβάνονται στη μελέτη της Καισαριανής αποτελούν ιδιαίτερα μικρό

ποσοστό στο σύνολο των κλάδων 2-3, τόσο στον αριθμό καταστημάτων όσο και εργαζομένων.

20 Βιομηχανίες ειδών διατροφής εκτός ποτών.
23 Υφαντικές βιομηχανίες.
24 Βιομηχανίες ένδυσης - υπόδησης.
25 Βιομηχανίες ξύλου και φελλού εκτός επίπλων.
26 Βιομηχανίες επίπλων.
35 Κατασκευή τελικών προϊόντων από μέταλλο, εκτός μηχανών.
38 Κατασκευή μεταφορικών μέσων.
39 Λοιπές Βιομηχανίες.[74]

Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγικής δραστηριότητας στη μεταποίηση κατανέμεται και στην Καισαριανή στον κλάδο 24 (βιοτεχνίες ένδυσης-υπόδησης), που αποτελεί το 30,33% των επιχειρήσεων των κλάδων 2-3 και απασχολεί το 40,26% των εργαζομένων αντίστοιχα, το 1988. Σε σχέση με το 1978, η αύξηση της συμμετοχής του κλάδου στις δραστηριότητες μεταποίησης ήταν σημαντική και κυρίως αφορούσε το μέγεθος της απασχόλησης στον κλάδο όπου από 22,56% του εργατικού δυναμικού των κλάδων 2-3 απασχολεί το 1988 το 40,26%. Ο αριθμός των επιχειρήσεων το 1978, ανερχόταν στο 25,40% του συνόλου.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε οτι η απασχόληση στον κλάδο 24 αποτελεί το 1988 το 13,05% της συνολικής απασχόλησης στην Καισαριανή ενώ ήταν 9,25% το 1978. Το ποσοστό αύξησης της απασχόλησης είναι 87% και το αντίστοιχο για τον αριθμό επιχειρήσεων 51,25%. Παρατηρούμε λοιπόν μια ραγδαία ανάπτυξη του κλάδου 24 μεταξύ 1978-1988. Παρ' όλα αυτά το μέγεθος των επιχειρήσεων είναι και στην Καισαριανή ιδιαίτερα μικρό με μέσο όρο απασχολουμένων αντίστοιχο με αυτό του Βύρωνα όσον αφορά το 1988. Εδώ όμως παρατηρείται αντίστροφη τάση σε σχέση με τη μεταβολή του μεγέθους των επιχειρήσεων στον γειτονικό δήμο. Υπάρχει μια αύξηση του αριθμού των απασχολουμένων ανά κατάστημα, από 2,8 εργαζόμενους το

---

[74] Κωδικοί αριθμοί και ανάλυση δραστηριοτήτων κλάδου κατά ΕΣΥΕ.

1978 σε 3,5 το 1988. Δεν αλλάζει όμως το γεγονός οτι πρόκειται κι εδώ για ιδιαίτερα μικρές βιοτεχνίες και δεν υπάρχει κάποια επιχείρηση που να ασκεί μαζική παραγωγή κλίμακας.

Οπως παρατηρήσαμε και παραπάνω ο κλάδος 24 εμφανίζει έξαρση της δραστηριότητάς του, η οποία σχεδόν διπλασιάζεται το 1988. Ενας από τους λόγους που οδήγησε σ' αυτή τη μεταβολή φαίνεται να είναι η παρακμή και σχεδόν εξαφάνιση της παραδοσιακής προσφυγικής παραγωγικής δραστηριότητας στον κλάδο 23 (υφαντουργία).

Η παρακμή της υφαντουργίας στην Ελλάδα αποτέλεσε την αιχμή της αποβιομηχάνισης σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές αλλά και στους προσφυγικούς δήμους της Αθήνας (π.χ. Ν.Ιωνία). Οπως είδαμε κάμψη στη δραστηριότητα του κλάδου παρουσιάζεται και στον Βύρωνα αλλά στην Καισαριανή πολύ περισσότερο αφού ενώ το 1978 απασχολούσε το 16,35% των εργαζομένων στη μεταποίηση το 1988 απασχολεί μόλις το 3%. Η μεγάλη κάμψη φαίνεται οτι επήλθε την τετραετία 1984-1988, αφού το 1984 λειτουργούσαν και οι 13 επιχειρήσεις που καταγράφονται το 1978 και η απασχόληση είχε μειωθεί κατά 34 άτομα (ποσοστό 20%). Η συρρίκνωση του κλάδου 23 στην Καισαριανή ήταν πολύ πιο έντονη απ' οτι στο Βύρωνα για δύο λόγους :

α). Στο Βύρωνα δεν ήταν τόσο διαδεδομένη η δραστηριότητα (τουλάχιστον το 1978) ή είχε παρακμάσει πολύ νωρίτερα και η παραγωγή είχε ήδη στραφεί στον κλάδο 24 ο οποίος εμφανίζεται κυρίαρχος από την πρώτη απογραφή.

β). Η σημαντικότερη διαφορά μεταξύ των δύο δήμων έγκειται στο μέγεθος των επιχειρήσεων του κλάδου. Το μέσο μέγεθος των υφαντουργιών στην Καισαριανή το 1978 ήταν περίπου 13 εργαζόμενοι - μέγεθος ρεκόρ για όλες τις επιχειρήσεις ανεξαρτήτως κλάδου και στους δύο δήμους - γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα οτι λειτουργούσαν κυρίως μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις αλλά και κάποιες μεγάλες (π.χ. η Υφαντουργία Τσιροζίδη η οποία στεγαζόταν απέναντι από το σημερινό Δημαρχείο της Καισαριανής. Σταμάτησε να λειτουργεί ως υφαντουργία πριν 10 χρόνια και συνέχισε σαν πλεκτοβιομηχανία η οποία τελικά μετέφερε τις δραστηριότητές της στη Ν. Ιωνία!!!).

Ενα σημαντικό μέρος των εργοδοτών και των εργαζομένων στον κλάδο αυτό στράφηκε μετά τη συρρίκνωσή του, στη δημιουργία μικρών

επιχειρήσεων στο συναφή κλάδο της ένδυσης-υπόδησης ο οποίος έδινε τα "πλεονεκτήματα" της παραγωγής "φασόν" για μεγαλύτερες επιχειρήσεις ή τη διάθεση των προϊόντων απ' ευθείας στη τελική αγορά της περιοχής.

Ο δεύτερος "σημαντικός" κλάδος της μεταποίησης είναι ο 20 (προϊόντα διατροφής) που συγκεντρώνει το 11% της απασχόλησης στο δευτερογενή τομέα. Ο κλάδος 20 δεν παρουσιάζει σημαντική μεταβολή μεταξύ 1978-1988. Διατηρείται κι εδώ - όπως και στο Βύρωνα - στα ίδια επίπεδα με μια ελαφρά αυξητική τάση στην απασχόληση (ποσοστό αύξησης 1,75%) και στον αριθμό επιχειρήσεων (11,54%). Το μέγεθος των επιχειρήσεων είναι μικρό (περίπου 4 εργαζόμενοι και τα δύο έτη απογραφής). Σημαντική αύξηση παρατηρείται στον κλάδο 38 τόσο στην απασχόληση (78,7%), όσο και στον αριθμό καταστημάτων όπου σημειώνεται αύξηση 85,3%. Ο κλάδος αυτός συγκεντρώνει το 1988, το 10,25% των απασχολουμένων στη μεταποίηση και το 15,8% των καταστημάτων, αντίστοιχα. Οπως και στον Βύρωνα, πρόκειται για μικρά συνεργεία επισκευής αυτοκινήτων, κυρίως αυταπασχολούμενων τεχνιτών ή το πολύ με έναν υπάλληλο. Χαρακτηριστικά είναι τα μεγέθη των επιχειρήσεων του κλάδου : 1,7 εργαζόμενοι και τα δύο έτη της απογραφής.

Οι τρεις επόμενοι κλάδοι (25,26&35) εμφανίζουν μείωση στην απασχόληση μεταξύ 1978-1988. Τη μικρότερη μείωση παρουσιάζει ο κλάδος 35 (4,17%), ακολουθεί ο κλάδος 26 (33,33%) ενώ για τον κλάδο 25 θα μπορούσαμε να πούμε οτι υπάρχει μεγάλη συρρίκνωση αφού η μείωση της απασχόλησης είναι της τάξης του 56%.

Στους κλάδους 25 και 35 εμφανίζεται αντίστοιχη μείωση και του αριθμού των επιχειρήσεων (4,35% για τον κλάδο 35 και 57,7% για τον 25). Το μέγεθος των επιχειρήσεων διατηρείται στα ίδια επίπεδα. μεταξύ 1978-1988, όντας όμως ιδιαίτερα μικρό εξ αρχής (2 εργαζόμενοι). Ειδικότερα για τον κλάδο 25, πρόκειται για μικρές επιχειρήσεις ξυλουργείων των οποίων μειώνεται δραστικά ο αριθμός.

Στον κλάδο 26 (έπιπλα) παρατηρείται ένα οξύμωρο σχήμα. Ενώ η απασχόληση το 1988 μειώνεται κατά το ένα τρίτο αυτής του 1978, ο αριθμός των επιχειρήσεων αυξάνει 46,88% (με πραγματικούς αριθμούς μιλάμε για 15 νέες επιχειρήσεις που προστίθενται στον αριθμό του 1978 -32 καταστήματα). Αυτό βέβαια έχει συνέπειες όσον αφορά το μέγεθος των επιχειρήσεων του

κλάδου, που από 4 εργαζόμενους το 1978 απασχολεί το 1988, μόλις 1,75 εργαζόμενους.

Τέλος, ο κλάδος 39 (λοιπές βιομηχανικές δραστηριότητες) παρουσιάζει αύξηση 62,5% στην απασχόληση και 100% στον αριθμό καταστημάτων και εμφανίζει κι αυτός μικρά μεγέθη επιχειρήσεων που δεν υπερβαίνουν τους 2 εργαζόμενους.

Συνολικά, οι κλάδοι 25, 26, 35 & 39 συγκεντρώνουν το 1988, το 21,26% της απασχόλησης στη μεταποίηση ενώ το 1978 συγκέντρωναν το 30,25%. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις επιχειρήσεις είναι : 28,8% το 1988 και 37,8% το 1988.

Συμπερασματικά, η μεταποιητική παραγωγική δραστηριότητα στην Καισαριανή κατανέμεται σε ένα μεγάλο αριθμό μικρού μεγέθους επιχειρήσεων, οι οποίες μάλιστα εμφανίζουν τάσεις περαιτέρω μείωσης στο μέσο αριθμό απασχολουμένων ανά έτος. Ο μοναδικός κλάδος που εμφάνιζε μεγαλύτερα μεγέθη (υφαντουργία) συρρικνώθηκε εντελώς μέσα σε μια δεκαετία. Κυρίαρχη δραστηριότητα είναι κι εδώ η παραγωγή προϊόντων ένδυσης-υπόδησης που εμφανίζει ρυθμούς ανάπτυξης τη 10ετία που εξετάζουμε η οποία όμως διασπείρεται σε όλο και μικρότερου μεγέθους επιχειρήσεις.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΙΣΤΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Με βάση την παραπάνω αναλυτική παρουσίαση των στατιστικών στοιχείων της Απογραφής Καταστημάτων και Απασχόλησης της ΕΣΥΕ τη δεκαετία 1978-1988, θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε το γενικότερο προφίλ των παραγωγικών δραστηριοτήτων στους δύο δήμους που εξετάζουμε.

Τα στοιχεία μας δίνουν την εικόνα μιας έντονης διασποράς παραγωγικών δραστηριοτήτων σε ιδιαίτερα μικρού μεγέθους επιχειρήσεις. Η κύρια εγκατεστημένη κατηγορία απασχόλησης το 1988 είναι και στους δύο δήμους η ένδυση-υπόδηση. Μεγάλες επιχειρήσεις δεν εμφανίζονται σε κανένα δήμο (εκτός του λατομείου στο Βύρωνα) και σε κανένα κλάδο, ιδιαίτερα μετά την παρακμή της υφαντουργίας.

Η ίδια ακριβώς εικόνα δίνεται και για τις επιχειρήσεις του τριτογενούς τομέα. Υπάρχει ένα πλήθος μικρών επιχειρήσεων -κυρίως λιανικού εμπορίου- στον κλάδο 6. Αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι η πολύ μικρή συμμετοχή τόσο στον αριθμό εγκατεστημένων επιχειρήσεων όσο και απασχολουμένων των κλάδων που αφορούν παροχή υπηρεσιών εκτός εμπορίου-εστιατορίων (6). Δεν υπάρχει στους δύο δήμους εγκατεστημένη παραγωγική δραστηριότητα του υπόλοιπου τριτογενούς τομέα (μεγάλα γραφεία, κλπ.) ούτε μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων του κλάδου 98 (παροχή προσωπικών υπηρεσιών) δηλ. λογιστικά, δικηγορικά γραφεία, ιατρεία,κλπ.

Βέβαια, ειδικά στους κλάδους αυτούς πολλά δεδομένα έχουν σίγουρα μεταβληθεί από το 1988 μέχρι σήμερα. Και μόνο αν περιδιαβεί κανείς τους κεντρικούς δρόμους των δύο συνοικιών διαπιστώνει τη μεταβολή. Παρ' όλα αυτά, και σήμερα δεν υπάρχουν μεγάλοι εργασιακοί χώροι στους κλάδους αυτούς.

Οι κλάδοι παραγωγικής δραστηριότητας στις δύο περιοχές εξακολουθούν να είναι οι "παραδοσιακοί" κλάδοι απασχόλησης τόσο στον δευτερογενή τομέα όσο και στον τριτογενή. Την παραδοσιακή υφαντουργία αντικατέστησε η ένδυση-υπόδηση και συναφείς της δραστηριότητες (δέρμα, γούνα,κλπ.).

Σημαντικό γεγονός αποτελεί ακόμη η ανυπαρξία μεγάλων εργασιακών χώρων της μεταποίησης. Αρκετές μεσαίες και λίγο μεγαλύτερες επιχειρήσεις που υπήρχαν κυρίως στην υφαντουργία και τον ιματισμό έκλεισαν, συρρικνώθηκαν ή αγοράστηκαν από μεγαλύτερες που τις έκλεισαν στη συνέχεια (π.χ. εργοστάσιο εσωρούχων "DORMA" στον Βύρωνα που απασχολούσε γύρω στις 50 εργαζόμενες και το οποίο αγοράστηκε από την PALCO για να κλείσει μετά, υφαντουργία-πλεκτοβιομηχανία "Σχίζα" στη Ν. Ελβετία, κλπ.) ακολουθώντας τη γενικότερη αποβιομηχάνιση του κλάδου. Τα τελευταία χρόνια πάντως έχουν δημιουργηθεί κάποιες νέες μεσαίες επιχειρήσεις στον κλάδο ένδυσης-υπόδησης που αναπτύσσεται όλο και περισσότερο στην περιοχή (π.χ. η βιοτεχνία κατασκευής γυναικείων ενδυμάτων "ebony" που απασχολεί συνολικά 50 εργαζόμενους στο Βύρωνα,

η Α.Ε. Θεοδωρίδη "Ελληνικά πλεκτά" στην Καισαριανή, με 35 εργαζόμενους, κλπ.).[75]

Επιβεβαιώνεται ακόμη μια διαπίστωση που ήδη έχει γίνει και αφορά τον τόπο εργασίας των κατοίκων των δύο δήμων. Επιχειρήθηκε μια σύγκριση των στοιχείων για την απασχόληση της απογραφής καταστημάτων της ΕΣΥΕ το 1988 με τα στοιχεία της απογραφής πληθυσμού το 1991. Τα στοιχεία δεν είναι βεβαίως συγκρίσιμα αλλά είναι ενδεικτικά για το γεγονός ότι μεγάλο μέρος των κατοίκων εργάζεται έξω από τα όρια των δύο δήμων. Για παράδειγμα, η απασχόληση στη βιομηχανία-βιοτεχνία το 1988 στο Βύρωνα ανέρχεται σε 2165 εργαζόμενους σύμφωνα με την απογραφή καταστημάτων ενώ η απογραφή πληθυσμού στις αντίστοιχες επαγγελματικές κατηγορίες δίνει αριθμό 5592 εργαζομένων. Τα αντίστοιχα στοιχεία για την Καισαριανή είναι 1063 εργαζόμενοι το 1988 και 2820 το 1991.
Αν συνυπολογίσουμε εδώ οτι μια μερίδα απασχολουμένων έρχεται να εργαστεί στους δύο δήμους από άλλες περιοχές, λόγω της έντονης γεωγραφικής μετακίνησης για εργασία στην Αττική, καθίσταται σαφές οτι το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού εργάζεται εκτός των ορίων του Βύρωνα και της Καισαριανής.

Παρ' όλα αυτά, η παραγωγική δραστηριότητα όλων των κλάδων που είναι εγκατεστημένη στους δύο δήμους κάθε άλλο παρά είναι αμελητέα. Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε το γεγονός οτι λείπουν στοιχεία για την οικοδομική δραστηριότητα στην περιοχή αφού, η ΕΣΥΕ δεν καταγράφει τα υπό κατασκευή κτίρια γιατί δεν θεωρούνται "μόνιμα εγκατεστημένη δραστηριότητα". Ειδικά όμως, τη 10ετία 1978-1988 η ανέγερση οικοδομών ήταν από τις πιο διαδεδομένες δραστηριότητες στους δύο δήμους και εξακολουθεί να υφίσταται ακόμη και σήμερα κυρίως στην περιοχή του Καρέα και στην περιοχή των πλινθόκτιστων της Καισαριανής.

Σε γενικές γραμμές δεν έχουμε μπροστά μας δυο περιοχές "υπνωτήρια", με εξαίρεση την περιοχή του Καρέα. Υπάρχει ανεπτυγμένη παραγωγική δραστηριότητα καθώς επίσης και τοπική αγορά με πληθώρα μικρών καταστημάτων λιανικού εμπορίου. Δεν υπάρχουν όμως εργοστάσια και χώροι συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού εργαζομένων και παραγωγή σε

---

[75] Εφημερίδα "ΕΝΤΟΣ της ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ", Τεύχος 22, Ιανουάριος 1996.

μαζική κλίμακα. Η ταξική σύνθεση των δύο δήμων όπως φαίνεται και από τα στατιστικά δεδομένα -στο βαθμό που μπορούν να την καταγράψουν- αποτελείται κυρίως από μισθωτούς και μικρούς επαγγελματοβιοτέχνες.

Στη πλειοψηφία τους οι επιχειρήσεις είναι "οικογενειακές" και μικρό ποσοστό αυτών απασχολεί 2-3 εργαζόμενους επιπλέον. Αξίζει να αναφέρουμε εδώ μια έρευνα που διενεργήθηκε από την τοπική εφημερίδα "ΕΝΤΟΣ"[76] για τους επαγγελματοβιοτέχνες του Βύρωνα και της Καισαριανής τον Ιούνιο του 1995. Από τις 120 επιχειρήσεις που συμμετείχαν στην έρευνα στο Βύρωνα μόνο 12 απασχολούν 2-3 εργαζόμενους εκτός των μελών της οικογένειας. Αντίστοιχα δήλωσαν πάλι 12 επιχειρήσεις στην Καισαριανή, σε σύνολο 84 ερωτηθέντων.

Αξιοσημείωτα είναι και τα στοιχεία που δημοσιεύονται στο ίδιο φύλλο από την ΔΟΥ Βύρωνα[77]. Στους δύο δήμους, οι φορολογούμενοι ανέρχονται σε 40.000 από τους οποίους οι 32.000 είναι μισθωτοί και συνταξιούχοι και μόνο 8.000 δηλώνουν επαγγελματίες. Ακόμα, στην περιοχή (με βάση τα στοιχεία της ΔΟΥ Βύρωνα) λειτουργούν 780 ομόρρυθμες & ετερόρρυθμες επιχειρήσεις και 100 ΕΠΕ. Για τον αριθμό των ατομικών επιχειρήσεων δεν δίνονται στοιχεία από την εφημερίδα, ενώ οι Α.Ε. δεν υπάγονται στις τοπικές ΔΟΥ αλλά, στις ΔΟΥ ΦΑΕΕ & ΦΑΒΕ Αθηνών .

Από τα ίδια στοιχεία προκύπτει οτι το α' εξάμηνο του 1995 είχαν δηλώσει πτώχευση 4 επιχειρήσεις και διακοπή λειτουργιών 394 ενώ παράλληλα δηλώθηκαν 396 ενάρξεις λειτουργίας στην περιοχή. Τα στοιχεία αυτά είναι βέβαια αποσπασματικά και ιδιαίτερα όσον αφορά την τοπική έρευνα μάλλον ανακριβή αφού το δείγμα είναι πολύ μικρό και άγνωστο το πώς επιλέχθηκε. Παρ' όλα αυτά, είναι ενδεικτικά για την γενικότερη εικόνα που εμφανίζεται στην περιοχή και που δεν είναι άλλη απ' αυτή της διάσπαρτης παραγωγικής δραστηριότητας σε μικρές επιχειρήσεις.

---

[76] Εφημερίδες : "ΕΝΤΟΣ του ΒΥΡΩΝΑ", Τεύχος 4, Ιούνιος 1995 και "ΕΝΤΟΣ της ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ", Τεύχος 16, Ιούνιος 1995.

[77] Στην Καισαριανή δεν Λειτουργεί ξεχωριστή Οικονομική Εφορία, ανήκει στην ΔΟΥ Βύρωνα.

1. Τα κεντρικά γραφεία του ΕΑΜ στις προσφυγικές πολυκατοικίες της Καισαριανής. Δεξιά διακρίνονται οι ζωγραφισμένες «συμμαχικές σημαίες» από τις γιορτές στην Απελευθέρωση. Το κτίριο είναι διάτρητο ακόμη από τις σφαίρες στα Δεκεμβριανά. (βλ. σημείο 9, Χάρτης 3).

2. Συνθήματα στις προσφυγικές πολυκατοικίες της Καισαριανής. Αριστερά: «ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΑΜ. ΣΤΙΣ 27.9.44 ΓΙΟΡΤΑΖΕΙ ΤΑ ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΑΓΩΝΕΣ ΜΕ ΤΟ ΛΑΟ. ΕΛΑΣ» Δεξιά: «ΤΟ ΕΑΜ ΠΑΛΕΨΕ ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ..... ΖΗΤΩ ΤΟ ΗΡΩΙΚΟ ΕΑΜ. Ε.Α.Μ.» Στη συνέχεια έγινε προσπάθεια να σβηστούν με ασβέστη. Παραμένουν όμως ακόμη ορατά σε πείσμα του χρόνου. (Θέση περιοχής στο σημείο 3, Χάρτης 3).

Δ. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΔΗΜΩΝ

Η ανάλυση που προηγήθηκε μας οδηγεί στην εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων σχετικά με την κοινωνικοοικονομική συγκρότηση της περιοχής που πρέπει να τα έχουμε υπ'όψην μας στην συνέχεια της μελέτης.

1. Οι δύο δήμοι συγκροτήθηκαν σαν προσφυγικοί οικισμοί με κατοίκους που είχαν βίαια εκδιωχθεί το 1922 από την Μικρά Ασία, κυρίως από την περιοχή της Σμύρνης, και δεν είχαν μεταφέρει ιδιοκτησιακά δικαιώματα ή χρηματική περιουσία. Μοναδική τους ιδιοκτησία ήταν (συχνά μέσω συγκρούσεων με το κράτος) τα κακής κατασκευής σπίτια τους. Οι κάτοικοι αυτοί αναγκαστικά προλεταριοποιήθηκαν. Η τραυματική εμπειρία του ξεριζωμού από τις περιοχές καταγωγής χωρίς προοπτική επιστροφής έγινε ακόμα πιο έντονη με την χωροταξική τους απομόνωση, την αναγκαστική τους προλεταριοποίηση και την εχθρική συμπεριφορά των "γηγενών" της Αττικής. Απέναντι σε αυτό το εχθρικό περιβάλλον το βασικό ενοποιητικό στοιχείο που τους βοήθησε να επιβιώσουν ήταν η αίσθηση της κοινής καταγωγής και των κοινών βιωμάτων. Δημιουργήθηκε έτσι ένας ισχυρός κοινωνικός δεσμός βασισμένος: α) στην κοινή ταξική και κοινωνική θέση β) στις καθημερινές προσωπικές σχέσεις μέσα στα πλαίσια της γειτονιάς και γ) στην κοινή καταγωγή. Ο κοινοτικός ιστός που δημιουργήθηκε είχε τη δυνατότητα να ενσωματώνει νέους κατοίκους της περιοχής όπως είναι οι Αρμένιοι πρόσφυγες και οι φτωχοί ελλαδίτες που εισρέουν στην πρωτεύουσα σε αναζήτηση εργασίας ήδη από τον μεσοπόλεμο.
2. Αντιτιθέμενοι συνεχώς στο αστικό κράτος, οι κάτοικοι των δύο περιοχών σταδιακά ριζοσπαστικοποιήθηκαν και εντάχθηκαν μαζικά στο ΚΚΕ και στη συνέχεια στο ΕΑΜ. Οι μάχες στην περιοχή την περίοδο 1943-1944 και οι πολλοί νεκροί της περιόδου δημιούργησαν δεσμούς αίματος με το "κόμμα της εργατικής τάξης". Έτσι, η ένταξη στην κομμουνιστική αριστερά αποτελεί μετά τα Δεκεμβριανά ένα ακόμη συστατικό στοιχείο του "κοινοτικού δεσμού" των κατοίκων της περιοχής. Το αυταρχικό δεξιό μετεμφυλιακό κράτος με τις διώξεις των "μη εθνικοφρόνων" βοηθά στην παραπέρα ενδυνάμωση του δεσμού αυτού. Αν στο Βύρωνα η πολεοδομική επέκταση και η πληθυσμιακή αύξηση του δήμου άμβλυνε σταδιακά την ισχύ αυτού του δεσμού, στην Καισαριανή η αδυναμία χωρικής επέκτασης και η ύπαρξη

μέχρι σήμερα πολλών παλιών προσφυγικών κατοικιών συνέτεινε στην διαιώνιση αυτών των δεσμών.

3. Οι δύο δήμοι μπορούν να χαρακτηριστούν την εποχή της μεταπολίτευσης, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, περιοχές με εργατικό πληθυσμό καθώς παρουσιάζουν πολύ υψηλό ποσοστό μισθωτών εργατοτεχνιτών, υψηλή απασχόληση στους κλάδους της μεταποίησης και των οικοδομικών εργασιών και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Την περίοδο μετά την μεταπολίτευση σταδιακά (και κυρίως τη δεκαετία του '80) βελτιώνεται το μορφωτικό επίπεδο και μειώνεται ο αριθμός των εργατοτεχνιτών και εργαζόμενων σε κλάδους του δευτερογενή τομέα της οικονομίας ενώ αυξάνεται εντυπωσιακά ο αριθμός των ελευθέρων επαγγελματιών και επιστημόνων αλλά και των υπαλλήλων γραφείου. Στο Βύρωνα, σε συνδυασμό με την αθρόα εισροή καινούριων κατοίκων, αλλάζει η κοινωνική σύνθεση προς όφελος μικρομεσαίων στρωμάτων. Στην Καισαριανή παρ' ότι παρατηρούνται παρόμοιες τάσεις, οι εργατοτεχνίτες αποτελούν μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού.
4. Η χωρική επέκταση του Βύρωνα, που συνεχίζεται στην περιοχή του Καρέα, και οι αλλαγές στη μορφή του δομημένου χώρου είχε σαν αποτέλεσμα την αλλαγή της σχέσης δημόσιου-ιδιωτικού χώρου σε βάρος του δημόσιου. Ετσι, η γειτονιά ως χώρος κοινής συμβίωσης έχει πάψει να υπάρχει με εξαίρεση ίσως τους πυρήνες των πρώτων προσφυγικών οικισμών. Παρατηρούμε σήμερα στα γεωγραφικά όρια του Δήμου Βύρωνα έντονες κοινωνικές διαφοροποιήσεις που εκφράζονται στο χώρο. Μικροί πυρήνες προσφυγικών γειτονιών που συνεχώς συρρικνώνονται, ψηλές πολυκατοικίες μικρομεσαίων αστικών στρωμάτων στην υπόλοιπη περιοχή κάτω από την περιφερειακή οδό και πολυτελείς πολυκατοικίες για μεσαία και μεγαλοαστικά στρώματα στην περιοχή του Καρέα (που γειτνιάζουν πάντως με τις παλιές εργατικές πολυκατοικίες).
5. Στην Καισαριανή, δεν υπήρχε η χωρική δυνατότητα επέκτασης στο βαθμό που υπήρχε στο Βύρωνα. Συγχρόνως, ένα σημαντικό κομμάτι προσφυγικών κατοικιών (πλινθόχτιστα και προσφυγικές πολυκατοικίες) έχουν μείνει άθικτα καθώς κανένα σχέδιο ανάπλασης δεν έγινε δυνατό να πραγματοποιηθεί. Οι κατοικίες αυτές μαζί με το Σκοπευτήριο αποτελούν σήμερα τα σημεία-σύμβολα των παλιών κατοίκων της περιοχής, σύμβολα

ενός ισχυρού κοινοτικού δεσμού που έχει υπονομευτεί από τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις. Αν ο Βύρωνας τείνει να ομογενοποιηθεί σύμφωνα με τα σημερινά μεσοαστικά πρότυπα (κάτι που έχει συμβεί και σε άλλες προσφυγικές περιοχές του λεκανοπεδίου), η διαφορετικότητα της Καισαριανής δεν αποτελεί ακόμη "ένδοξο" παρελθόν.

6. Δεν υπάρχει σε κάποιον από τους 2 δήμους κάποια μεγάλη παραγωγική μονάδα που να απορροφά το εργατικό δυναμικό της περιοχής. Κυριαρχεί η μικρού μεγέθους μεταποίηση, κύρια σε παραδοσιακούς κλάδους, τα μικρά εμπορικά μαγαζιά και οι υπηρεσίες. Η γενικότερη τάση συρρίκνωσης των παραδοσιακών μεταποιητικών κλάδων (κλωστοϋφαντουργία, κλπ) έχει σαν αποτέλεσμα την μείωση του μέσου όρου απασχολουμένων στη μεταποίηση και την άνθηση μορφών απασχόλησης τύπου "φασόν". Η μοναδική μεγάλη μονάδα (λατομείο) συνάντησε την εχθρότητα των κατοίκων λόγω της έντονης όχλησης και προωθήθηκε προς τον Υμηττό, δεν αποτέλεσε δε ποτέ βασικό παράγοντα απασχόλησης των κατοίκων των δύο περιοχών. Τέλος η μικρή απόσταση από την Αθήνα, τόπο συγκέντρωσης δραστηριοτήτων του τριτογενούς τομέα, κάνει τους δύο δήμους ελκυστικούς τόπους εγκατάστασης εργαζομένων στο κέντρο της πόλης.

ΙΙ. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥΣ ΑΠΗΧΗΣΗ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Α.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Επιχειρώντας να εντοπίσουμε τις πολιτικές διαδικασίες που διαμορφώνονται σε τοπικό επίπεδο στους δύο δήμους ενδιαφέροντος μετά το 1974, είναι αναγκαίο να αναλύσουμε την παρουσία των πολιτικών κομμάτων στους δύο δήμους για την περίοδο αυτή. Τα πολιτικά κόμματα "συνιστούν τον κύριο μοχλό και το προνομιακό εργαλείο διεξαγωγής της πολιτικής πάλης"[78] και η ανάδειξη του πολιτικού προσωπικού σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο δεν μπορεί παρά να περνά μέσα από τους κομματικούς μηχανισμούς. Δεν υποστηρίζουμε εδώ ότι τα διάφορα κόμματα "αντιπροσωπεύουν" το καθένα τα συμφέροντα μιας κοινωνικής τάξης με μηχανιστικό τρόπο, ώστε κάθε άτομο να εντάσσεται σε κάποιο κόμμα ανάλογα με την τάξη στην οποία ανήκει. Καθώς όμως αναφερόμαστε σε ένα συγκεκριμένο καπιταλιστικό κοινωνικό σχηματισμό, δηλαδή στον Ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό μετά την πτώση της 7χρονης δικτατορίας, δεν πρέπει να ξεχνάμε:

1. Την ύπαρξη κατ'αρχήν δύο κύριων ανταγωνιστικών τάξεων (αστική και εργατική), προϊόντα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.
2. Την ύπαρξη ευάριθμων κοινωνικών ομάδων/υπολλειμάτων από άλλους τρόπους παραγωγής κυρίως στην ύπαιθρο καθώς και μεσαίων στρωμάτων κυρίως στις πόλεις.
3. Την λειτουργία του αυταρχικού δεξιού μετεμφυλιακού κράτους που βασίστηκε στο διαχωρισμό εθνικοφρόνων-μη εθνικοφρόνων πολιτών και το αποκορύφωμα του, την δικτατορία 1967-1974.
4. Την ύπαρξη συγκεκριμένων κομματικών μηχανισμών πριν το 1967 (κάποιοι από τους οποίους λειτουργούσαν παράνομα και στην περίοδο της χούντας) αλλά και διαφόρων "αντιδικτατορικών" οργανώσεων που έδρασαν την περίοδο της χούντας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και στα πλαίσια τους εντάχθηκαν πολλοί νέοι.

---

[78] Θ.Διαμαντόπουλος "Τα πολιτικά κόμματα" Αθήνα 1989, ΡΟΕΣ σελ.20

5. Την έντονη πολιτικοποίηση στην ελληνική κοινωνία μετά τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, τα γεγονότα στην Κύπρο (πραξικόπημα και εισβολή των Τουρκικών δυνάμεων) και την πτώση της δικτατορίας.

Μέσα σε αυτό το σκηνικό συγκροτείται το πολιτικό-κομματικό σύστημα στην Ελλάδα που ενσωματώνει όλες τις κοινωνικές τάξεις και στρώματα της εποχής.

Παραπέρα, τα πολιτικά κόμματα έχουν την τάση, έχοντας ενταχθεί σε ένα χρονικά και τοπικά προσδιορισμένο πολιτικό σύστημα, να ενσωματώνουν και τα νέα κοινωνικά στρώματα που προκύπτουν από τον καταμερισμό της εργασίας και την αντίθεση κεφαλαίου-εργασίας. Από την άλλη, κάθε καινούριο κοινωνικό στρώμα που εμφανίζεται στο προσκήνιο τείνει κατ'αρχήν να συνεργαστεί με κάποια από τις υπάρχουσες πολιτικές οργανώσεις ώστε μέσω αυτής να εκφραστεί και να προωθήσει τα συμφέροντα του. Τα νέα πρόσωπα λοιπόν που αναδεικνύονται μέσα από την κοινωνική τους δράση, είτε εντάσσονται σε κάποιο κόμμα για την προώθηση των συμφερόντων της ομάδας που τα ανέδειξε ή συνεργάζονται προνομιακά με έναν πολιτικό σχηματισμό.

Στο εσωτερικό του κάθε κόμματος έχουν, από την άλλη μεριά, αποκρυσταλλωθεί συγκεκριμένοι συσχετισμοί δυνάμεων που φυσικά εκφράζονται μέσω προσώπων. Το επίπεδο του πολιτικού ελέγχου των προσώπων διαφέρει ανάλογα με τον φορέα αναφοράς (κόμμα, σωματείο, επιμελητήριο, κλπ) το σίγουρο όμως είναι στα πλαίσια του μεταπολιτευτικού πολιτικού σκηνικού στην Ελλάδα ότι, τα διάφορα πολιτικά πρόσωπα υπόκεινται σε μια συνεχή διαδικασία επανα-νομιμοποίησης της ισχύος τους μέσω εκλογικών αναμετρήσεων, είτε αυτές αφορούν εσωκομματικές εκλογές, είτε εκλογές σωματείων-φορέων, είτε δημοτικές ή εθνικές εκλογές.

Τα πρόσωπα λοιπόν που θέλουν να εξασφαλίσουν τη συνεχή παρουσία τους στο πολιτικό σκηνικό και να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις πρέπει να φροντίζουν να δημιουργούν και να συντηρούν τους όρους που θα τα βοηθήσουν να επανα-νομιμοποιήσουν την ισχυρή θέση τους. Σημαντικός όρος της πολιτικής τους "επιβίωσης" είναι η επιβεβαίωση της ισχύος τους μέσα στον κομματικό μηχανισμό που εντάσσονται διότι έτσι έχουν και την ευχέρεια παρέμβασης στις επιλογές του κομματικού μηχανισμού προς όφελος τους. Έτσι, τα διάφορα

πρόσωπα,συγκροτώντας συχνά και άτυπες ομάδες μέσα στα πλαίσια των κομμάτων όπου εντάσσονται, παίζουν σημαντικό ρόλο στις επιλογές των κομμάτων, κύρια σε τοπικό επίπεδο, ενώ απ'την άλλη τα ιδεολογικά όρια του κάθε κόμματος και οι συνολικότερες πολιτικές συγκυρίες και στρατηγικές κομματικές επιλογές αποτελούν και το όριο δράσης των στελεχών αυτών.

Στην προσπάθεια μας να εντοπιστούν οι όροι και οι διαδικασίες εμφάνισης τέτοιων πολιτικών ομαδοποιήσεων στις τοπικές κοινωνίες θα επιχειρηθεί μια ανάλυση του συστήματος των πολιτικών κομμάτων στην περιοχή, των λειτουργιών και μηχανισμών τους, μετά το 1974.

Για την ανάλυση αυτή θα χρησιμοποιθούν σαν βάση:

1. Η εκλογική τους παρουσία στις εκλογές για το εθνικό και το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, ώστε να εντοπίσουμε τους πολιτικούς συσχετισμούς στην περιοχή.
2. Οι εκλογικοί συνδυασμοί στις δημοτικές εκλογές, που θα καταδείξουν τις κομματικές συνεργασίες, καθώς και τα εκλογικά αποτελέσματα των εκλογών αυτών. Μέσω των εκλογικών συνεργασιών θα μπορέσουμε να εντοπίσουμε τις σχέσεις των τοπικών οργανώσεων των διαφόρων κομμάτων μεταξύ τους αλλά και τις σχέσεις με τους κεντρικούς κομματικούς τους μηχανισμούς.

Β. Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΣΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ 1974-1996.

Θα αναλυθεί η εκλογική παρουσία των κομμάτων στην περιοχή με βάση τα αποτελέσματα των εκλογών για το Εθνικό και Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από την μεταπολίτευση και μέχρι τις εκλογές του 1996. Τα αποτελέσματα για όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις είναι επίσημα και έχουν παρθεί από το τμήμα εκλογών του Υπουργείου Εσωτερικών. Σκοπός μας είναι να καταγράψουμε την εκλογική απήχηση των πολιτικών κομμάτων στην περιοχή και να συγκρίνουμε τις εκλογικές αυτές τάσεις με τις γενικότερες τάσεις του εκλογικού σώματος στο σύνολο της Επικράτειας, αλλά και στην περιοχή που ανήκουν διοικητικά οι δύο Δήμοι, την 2η εκλογική περιφέρεια Αθηνών (Β΄Αθηνών).

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.1: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ 1974-1996

ΒΥΡΩΝΑΣ	Β74	Β77	Β81	Β85	Β89 Ιούν	Β89 Νοεμ	Β90	Β93	Β 96
ΝΔ	42,95	35,40	25,95	33,73	37,89	39,27	41,21	32,91	30,54
ΠΑΣΟΚ	12,03	24,92	47,78	45,20	35,95	38,44	36,66	45,40	38,23
ΕΚΝΔ	24,64								
ΕΑ	19,44								
ΕΔΗΚ		11,07	0,91		0,26				
ΚΚΕ		17,43	19,37	16,14				7,99	9,99
ΕΘΝ.ΠΑΡ.		4,12							
ΣΥΜΜΑΧΙΑ		5,71							
ΚΚΕεσωτ.			3,08	4,00					
ΣΥΝ					22,49	19,75	18,38	6,34	9,44
ΔΗΑΝΑ					1,11		0,81		
ΠΟΛΑΝ								5,90	2,40
ΔΗ.Κ.ΚΙ.									5,45
ΛΟΙΠΟΙ	0,94	1,35	2,91	0,93	2,30	2,54	2,94	1,46	3,95
ΣΥΝΟΛΑ	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

ΠΗΓΗ: ΤΜΗΜΑ ΕΚΛΟΓΩΝ ΥΠ.ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ 1974-1996

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.2: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1974-1996

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	Β74	Β77	Β81	Β85	Β89 Ιούν	Β89 Νοεμ	Β90	Β93	Β 96
ΝΔ	33,47	26,66	20,82	24,96	28,00	30,40	32,37	26,55	26,08
ΠΑΣΟΚ	11,06	22,97	40,14	43,92	34,74	39,36	37,98	47,19	37,27
ΕΚΝΔ	21,09								
ΕΑ	33,94								
ΕΔΗΚ		7,55	0,47		0,26				
ΚΚΕ		28,61	29,62	24,85				13,56	15,83
ΕΘΝ.ΠΑΡ.		3,37							
ΣΥΜΜΑΧΙΑ		9,51							
ΚΚΕεσωτ.			6,00	5,22					
ΣΥΝ					34,11	28,56	26,28	6,99	10,98
ΔΗΑΝΑ					0,82		0,75		
ΠΟΛΑΝ								4,48	1,72
ΔΗ.Κ.ΚΙ.									5,25
ΛΟΙΠΟΙ	0,44	1,33	2,95	1,05	2,07	1,68	2,62	1,23	2,87
ΣΥΝΟΛΑ	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

ΠΗΓΗ: ΤΜΗΜΑ ΕΚΛΟΓΩΝ ΥΠ.ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ 1974-1996

1.Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ

Για την καλύτερη σύγκριση των εκλογικών αποτελεσμάτων στους δύο δήμους με τα αντίστοιχα αποτελέσματα στο σύνολο της Επικράτειας και στην εκλογική περιφέρεια της Β΄Αθηνών χρησιμοποιήσαμε έναν απλό δείκτη : το λόγο του ποσοστού του κάθε κόμματος σε κάθε ένα Δήμο, προς το ποσοστό του κόμματος στην Β΄Αθήνας και την Επικράτεια, δηλ.:

$$\frac{\text{ποσοστό κόμματος στον Δήμο}}{\text{ποσοστό κόμματος στην Επικράτεια}} \,,\quad \frac{\text{ποσοστό κόμματος στον Δήμο}}{\text{ποσοστό κόμματος στην Β΄ Αθήνας.}}$$ [79]

Για κάθε κόμμα λοιπόν υπάρχουν δύο δείκτες για κάθε ένα Δήμο. Τον δείκτη αυτό τον ονομάσαμε Δείκτη Σύγκλισης\Απόκλισης (Δ) επειδή μας δείχνει πόσο συγκλίνουν ή αποκλίνουν τα εκλογικά ποσοστά κάθε κόμματος στο Δήμο με τα ποσοστά του στην Επικράτεια και τη Β΄ Αθήνας. Οταν ο δείκτης παίρνει την τιμή ένα (Δ=1) το ποσοστό του κόμματος στο δήμο είναι ίδιο με το ποσοστό του στην Β΄Αθήνας ή την Επικράτεια. Όταν παίρνει τιμές κάτω από ένα (Δ<1) το ποσοστό του κόμματος στο δήμο είναι μικρότερο από το ποσοστό του στην Β΄Αθήνας ή την Επικράτεια. Έστω η τιμή π.χ. Δ(Βύρωνας/Επικράτεια)=0,80. Αυτό σημαίνει ότι το εκλογικό ποσοστό του κόμματος στο Βύρωνα είναι το 80% του ποσοστού του στην Επικράτεια. Όταν ο δείκτης παίρνει τιμές πάνω από ένα (Δ>1) το ποσοστό του κόμματος στο δήμο είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό του στην Β΄Αθήνας ή την Επικράτεια. Όσο μεγαλύτερη απόκλιση υπάρχει από την τιμή 1, τόσο μεγαλύτερη απόκλιση υπάρχει στα ποσοστά του κόμματος στον Δήμο από τα ποσοστά του στην ευρύτερη περιοχή. Ο δείκτης έχει κάτω όριο το μηδέν (0) ενώ προς τα επάνω μπορεί να φτάσει σε πολύ υψηλές τιμές, κυρίως σε περιπτώσεις συνδυασμών που έχουν υποψήφιους σε μία μόνο περιφέρεια της χώρας.

---

[79] Ο Δείκτης αυτός βασίζεται στον συντελεστή συμμετοχής (Location Quotient) που χρησιμοποιείται στην περιφερειακή οικονομική ανάλυση και θα μπορούσε να αναλυθεί ως εξής:

$$\frac{\text{Ψήφοι κόμματος Α στο Δήμο χ / Εγκυρα ψηφοδελτια στον Δήμο χ}}{\text{Ψήφοι κόμματος Α στην Επικράτεια/ Εγκυρα ψηφοδέλτια στην Επικράτεια}}$$

Ο λόγος που χρησιμοποιούμε τον δείκτη αυτό για την Επικράτεια είναι ότι θέλουμε να ανιχνεύσουμε την τάση αύξησης ή μείωσης της επιρροής των διαφόρων πολιτικών κομμάτων στις συγκεκριμένες περιοχές, *ανεξάρτητα με τις γενικότερες τάσεις του εκλογικού σώματος*. Ιδιαίτερα μας ενδιαφέρει:

- **Η απόκλιση του δείκτη από την τιμή 1.** Όταν ο δείκτης παρουσιάζει μικρή απόκλιση από την τιμή 1, αυτό σημαίνει ότι η εκλογική επιρροή του κόμματος στο δήμο ενδιαφέροντος είναι περίπου ίδια με την εκλογική του επιρροή στην επικράτεια. Αντίθετα τυχόν μεγάλη απόκλιση από την τιμή 1 (προς τα πάνω ή προς τα κάτω) μας δείχνει ότι η επιρροή του κόμματος στο δήμο ενδιαφέροντος διαφέρει από την επιρροή του στην Επικράτεια συνολικά. Εντοπίζοντας τις αποκλίσεις των διαφόρων κομμάτων, σε συνδυασμό με την ανάλυση των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των δήμων ενδιαφέροντος, μπορούμε να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα για την πολιτική ένταξη των κατοίκων των δήμων αυτών και να επιβεβαιώσουμε τυχόν χαρακτηρισμούς περί "αριστερών" δήμων, "εκλογικών κάστρων" κλπ.
- **Οι διαχρονικές διακυμάνσεις του δείκτη.**

Τυχόν διαχρονική *σταθερότητα* του δείκτη βοηθά να διαπιστώσουμε ότι η τοπική εκλογική επιρροή του κόμματος ακολουθεί τις γενικότερες τάσεις του εκλογικού σώματος καθώς εάν ο λόγος :

$$\frac{\text{ποσοστό κόμματος στον Δήμο}}{\text{ποσοστό κόμματος στην Επικράτεια}}$$

παραμένει σταθερός, οι τάσεις αυξομείωσης του ποσοστού στο Δήμο (τον αριθμητή του κλάσματος) ακολουθούν αναλογικά τις αντίστοιχες τάσεις του ποσοστού στην επικράτεια (τον αριθμητή του κλάσματος).

Αντίθετα όταν για ένα κόμμα παρατηρείται διαχρονική αύξηση ή μείωση του δείκτη αυτό σημαίνει ότι οι τάσεις αυξομείωσης του ποσοστού στο δήμο δεν ακολουθούν αναλογικά τις αντίστοιχες τάσεις στην επικράτεια αλλά μας προϊδεάζουν για κάποιες "τοπικές" εκλογικές συμπεριφορές που διαφοροποιούνται από τις γενικότερες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ιδιαίτερα η *διαχρονική τάση* του δείκτη για κάθε κόμμα (ανοδική, καθοδική ή σταθερότητα). Η παρατήρηση του δείκτη σε χρονολογική σειρά για κάθε κόμμα μπορεί να μας βοηθήσει στον εντοπισμό -αν υπάρχει- κάποια σαφούς

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝ. & ΠΟΛΙΤ. ΕΠΙΣΤ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τάσης αύξησης ή μείωσης της εκλογικής επιρροής του κόμματος αυτού στους συγκεκριμένους δήμους πέρα από τις γενικότερες τάσεις του εκλογικού σώματος. Από κει και πέρα η ερμηνεία των τάσεων αυτών πρέπει να γίνει σε συνδυασμό με τις παρατηρήσεις για τις τυχόν κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις στο δήμο ενδιαφέροντος αλλά και με τις εξελίξεις και ανακατατάξεις που παρατηρούνται στο πολιτικό σύστημα της χώρας στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Τέλος η **συνδυαστική σύγκριση** των τάσεων αυτών για τα διάφορα κόμματα είναι πιθανό να μας προϊδεάσει για τις διαχρονικές αλλαγές στην εκλογική συμπεριφορά των τοπικών κοινωνιών και τις μετατοπίσεις ψηφοφόρων από το ένα κόμμα στο άλλο.

Τον ίδιο δείκτη χρησιμοποιούμε για τη σύγκριση των εκλογικών ποσοστών των κομμάτων στους δύο δήμους με τα ποσοστά τους στην Δεύτερη εκλογική περιφέρεια της Αθήνας (Β΄Αθηνών). Η εκλογική αυτή περιφέρεια στην οποία ανήκουν οι δύο δήμοι Βύρωνα και Καισαριανής παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και έχει ένα ιδιαίτερο "εκλογικό βάρος". Έτσι, πριν αναφερθούμε στην εκλογική παρουσία κάθε κόμματος, θα κάνουμε μια μικρή αναφορά στην εκλογική περιφέρεια όπου ανήκουν οι Δήμοι Βύρωνα & Καισαριανής, την Β΄ Αθηνών.

2.Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Η Β΄ Αθηνών είναι η μεγαλύτερη εκλογική περιφέρεια της χώρας και περιλαμβάνει 44 Δήμους του λεκανοπεδίου Αττικής, ουσιαστικά όλους τους Δήμους εντός του λεκανοπεδίου πλην του Δ.Αθηναίων και τους δήμους της περιοχής του Πειραιά. Στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές του 1996 είχε 1.110.324 εγγεγραμμένους ψηφοφόρους (ποσοστό 12,15% της Επικράτειας) ενώ τα έγκυρα ψηφοδέλτια ήταν 861.595 (ποσοστό 12,7% των εγκύρων της Επικράτειας). Στις εκλογές του 1974-1978 & 1981 οι βουλευτικές έδρες της περιφέρειας ήταν 28, στις εκλογές από το 1985 μέχρι και το 1993 οι έδρες ήταν 32, και στις εκλογές του 1996 οι έδρες αυξήθηκαν σε 38. Οι αλλαγές των εδρών γίνονται, σύμφωνα με τον εκλογικό νόμο, μετά την οριστικοποίηση των αποτελεσμάτων των γενικών απογραφών με τέτοιο τρόπο ώστε να υπάρχει όσο το δυνατό μεγαλύτερη αντιστοιχία του αριθμού των εδρών και των

κατοίκων κάθε εκλογικής περιφέρειας. Οι 38 έδρες του 1996 αντιστοιχούν στο 12,67% των βουλευτικών εδρών, ποσοστό σχεδόν αντίστοιχο με το ποσοστό των εγκύρων ψηφοδελτίων της περιφέρειας στο σύνολο της χώρας .

Πέρα από το μέγεθος, κύριο χαρακτηριστικό της περιφέρειας είναι η ανομοιογένεια των περιοχών που περιλαμβάνει όσον αφορά την κοινωνική τους συγκρότηση, τις οικονομικές τους λειτουργίες, την πολεοδομία τους, τις χρήσεις γης αλλά και την ιστορία τους. Συνυπάρχουν στην περιφέρεια περιοχές κατοικίας υψηλών εισοδημάτων (Ψυχικό,Φιλοθέη,Κηφισιά), λαϊκές συνοικίες με υψηλά ποσοστά εργατικού πληθυσμού (Ταύρος, Περιστέρι, Αγ.Δημήτριος,Αιγάλεω), παλιοί δήμοι με έντονη παρουσία μεσαίων εισοδηματικών τάξεων (Ηλιούπολη, Καλλιθέα), αλλά και περιοχές με ταχύτατη αύξηση πληθυσμού, κυρίως μεσαίων εισοδηματικών στρωμάτων, την τελευταία δεκαετία που μπορούν να χαρακτηριστούν υπνουπόλεις (Βριλλήσια, Μελίσσια αλλά και Καρέας που είναι κομμάτι του Βύρωνα).

Θα μπορούσε κανείς να κατατάξει τους διάφορους Δήμους της περιφέρειας με διαφορετικούς τρόπους, πέρα από την αναφορά σε εισοδηματικές διαφορές, άλλωστε κανένας Δήμος δεν είναι ταξικά ομοιογενής. Ο τρόπος εξάλλου που οι ταξικές διαφορές εκφράζονται στο χώρο, και οι διαδικασίες που οδηγούν στην επιλογή κατοικίας και την γεωγραφική κινητικότητα των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων, ιδιαίτερα στην Αττική, ξεφεύγουν από τα πλαίσια διερεύνησης αυτής της εργασίας. Ενδιαφέρον πάντως, σε σχέση με την εκλογική επιρροή των πολιτικών κομμάτων, παρουσιάζουν οι προσφυγικές και εργατικές συνοικίες με "αριστερή παράδοση" (Καισαριανή, Βύρωνας, Ν.Ιωνία, Ταύρος, Περιστέρι κλπ.) σε αντιδιαστολή με περιοχές "αμιγούς κατοικίας" που πολεοδομήθηκαν ειδικά για να στεγάσουν την μεγαλοαστική τάξη (Φιλοθέη, Ψυχικό) και τους στρατιωτικούς (Παπάγου).

Είναι πάντως σαφές ότι στους Δήμους της Β΄ Αθήνας τα εργατικά και μεσαία στρώματα, συνολικά επικρατούν αριθμητικά. Αυτό κατ'αρχήν εξηγεί και τα χαμηλά ποσοστά της ΝΔ στην περιοχή (4 έως 9 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από το ποσοστό της στην Επικράτεια σε όλες τις εκλογές από το 1974 έως το 1996) και αντίστοιχα τα υψηλά ποσοστά της κοινοβουλευτικής Αριστεράς (6 έως 9 ποσοστιαίες μονάδες πάνω από το ποσοστό της στην Επικράτεια σε όλες τις εκλογές από το 1974 έως το 1996)

Το πολεοδομικό συγκρότημα της Πρωτεύουσας, είναι ο χώρος όπου γεννιούνται, αναπτύσσονται αλλά και συναντιούνται μεταξύ τους τα περισσότερα κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά ρεύματα της σύγχρονης Ελλάδας, είναι ο τόπος που έχουν αναπτυχθεί έντονοι κοινωνικοί αγώνες και πολιτικά κινήματα. Είναι επόμενο, στην περιοχή αυτή, όλα τα πολιτικά κόμματα και οι πολιτικές κινήσεις, να προσπαθούν να διαδόσουν τις ιδέες τους, κύρια στις κοινωνικές ομάδες που θεωρούν ότι οι ιδέες αυτές μπορεί να έχουν κάποια απήχηση. Για τα πολιτικά κόμματα λοιπόν ο βαθμός απήχησης των ιδεών και πολιτικών τους στην περιοχή της Β' Αθήνας, είναι πολύ σημαντικός και αυτό γιατί η περιφέρεια έχει ένα "ειδικό εκλογικό βάρος":

1. Λόγω του αριθμού των ψηφοφόρων και των εδρών της ίδιας της περιφέρειας.
2. Λόγω των πολλών ετεροδημοτών, εκλογέων δηλαδή που ενώ κατοικούν στις περιοχές αυτές και η εκλογική τους συμπεριφορά επηρεάζεται από τις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές στο λεκανοπέδιο, ψηφίζουν στην γενέτειρα τους και επηρεάζουν τα εκλογικά αποτελέσματα σε άλλες περιοχές. Ο αριθμός των ετεροδημοτών είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστεί, αν αναλογιστεί κανείς τη δυσκολία υπολογισμού ακόμα και του πραγματικού μόνιμου πληθυσμού των Δήμων της Αττικής, όπως έχει ήδη αναφερθεί.
3. Λόγω του ότι η περιοχή του λεκανοπέδιου Αττικής συγκεντρώνει το μεγαλύτερο κομμάτι του ενεργού οικονομικά πληθυσμού στο Δευτερογενή και Τριτογενή τομέα της οικονομίας, ενώ εξακολουθεί να είναι ο βασικός τόπος υποδοχής νέων ανθρώπων από την επαρχία καθώς τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια νέα μορφή αγροτικής εξόδου προς τα αστικά κέντρα. Όλες οι γενικότερες στρατηγικές επιλογές του κεντρικού κράτους σε ζητήματα παραγωγής & διανομής αλλά και επί μέρους πολιτικές (στεγαστική πολιτική, κοινωνική πολιτική) κρίνονται, ως προς την αντίδραση των πολιτών και την ευνοϊκή ή μη αποδοχή τους, κατά κύριο λόγο στο λεκανοπέδιο. Οι αντιδράσεις σε κάθε αντιλαϊκή πολιτική γεννιούνται εδώ. Η Β΄Αθήνας, ως η μεγαλύτερη περιφέρεια του λεκανοπεδίου αποκτά ιδιαίτερη σημασία για το εκάστοτε κυβερνών κόμμα, καθώς η συναίνεση της πλειοψηφίας των κατοίκων της περιφέρειας στις κρατικές στρατηγικές και πολιτικές αποτελεί προϋπόθεση της επιτυχίας αυτών των επιλογών, η δε απουσία συναίνεσης αποτελεί πρόκριμα αποτυχίας του κυβερνώντος κόμματος στις επόμενες, κάθε φορά, εκλογές.

4. Λόγω του γεγονότος ότι αποτελεί περιφέρεια όπου κρίνεται σε μεγάλο βαθμό η πορεία πολιτικών κομμάτων που εμφανίζονται και προσπαθούν να επιβιώσουν στην κεντρική πολιτική σκηνή, καθώς δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην εκλογική τους διείσδυση στην εκλογική αυτή περιφέρεια . Παράδειγμα το ΔΗ.Κ.ΚΙ. που απευθύνθηκε κύρια στους εκλογείς και τις κοινωνικές ομάδες των "λαϊκών" περιοχών της Δ.Αθήνας (η κεντρική προεκλογική συγκέντρωση του κόμματος έγινε στο Περιστέρι) και το 1996 είχε στην Β΄Αθήνας ποσοστό 5,89% (4,43% στην Επικράτεια). Χαρακτηριστικότερη περίπτωση είναι της ΠΟΛιτικής ΑΝοιξης. Το 1993 το ποσοστό της στην Β' Αθήνας ήταν 6,31% (4,87% στην Επικράτεια). Όντας ένα καινούριο κόμμα που εμφανιζόταν ιδιαίτερα δυναμικό στην πολιτική σκηνή, και έχοντας χρονική αδυναμία να οργανωθεί πανελλαδικά έδωσε μεγάλη σημασία στη διείσδυση του στην περιοχή του λεκανοπεδίου. Η πτώση της εκλογικής απήχησης της ΠΟΛ.ΑΝ. στη Β΄Αθήνας(2,65% στην περιφέρεια το 1996, ποσοστό μικρότερο απ'ότι στην Επικράτεια (2,94%)), αποτέλεσμα και της επιλογής του κόμματος να εστιάσει την προεκλογική του εκστρατεία στα "εθνικά θέματα" και να απευθυνθεί στους ψηφοφόρους της Μακεδονίας και της Θράκης, είχε σαν συνέπεια να μην μπορέσει να υπερβεί το εκλογικό όριο του 3% και να αποτύχει να εκπροσωπηθεί στη Βουλή.

3.Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Η Νέα Δημοκρατία ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1974 από τον Κ.Καραμανλή και συμπεριλάμβανε τα περισσότερα στελέχη της προδικτατορικής ΕΡΕ, κάποια καινούρια στελέχη από το δεξιό χώρο ενώ αποκλείστηκαν κάποιοι δεξιοί που συνεργάστηκαν σε υψηλά πόστα με την χούντα της 21ης Απριλίου. Στο ξεκίνημα της η ΝΔ είχε τα χαρακτηριστικά ενός κόμματος στελεχών[80], χωρίς μαζικές τοπικές οργανώσεις, βασισμένο στις

---

[80] Για την τυπολογική προσέγγιση των κομμάτων, όπως παρουσιάζεται στη διεθνή βιβλιογραφία βλ.τα έργα του Θανάση Διαμαντόπουλου "Τα πολιτικά κόμματα" Αθήνα, εκδ.ΡΟΕΣ 1988 και "Κόμματα και Κομματικά συστήματα:Συγκριτική προσέγγιση και θεωρία" Αθήνα, εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ 1989.Ειδικά για τον ορισμό των "κομμάτων στελεχών" σε αντιδιαστολή με τα "κόμματα μαζών" της αριστεράς βλ.Διαμαντόπουλος,1988 οπ.π.,σελ.76-79.Για μια κριτική στην τυπολογική προσέγγιση των κομμάτων βλ.Σπουρδαλάκης Μ.,"Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων",Αθήνα, εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ 1990 σελ.22-26 όπου η τυπολογική προσέγγιση χαρακτηρίζεται στατική.

διασυνδέσεις με την αστική τάξη της χώρας και σε κάθετα τοπικά πελατειακά δίκτυα. Τα δίκτυα αυτά, που αποτέλεσαν το βασικό πλαίσιο συναίνεσης και ενσωμάτωσης στα πλαίσια του Ελληνικού κράτους ήδη από τον 19ο Αιώνα, ανασυγκροτήθηκαν μετά την Μεταπολίτευση[81]. Το 1974 προβλήθηκε σαν η μόνη βιώσιμη λύση για την διακυβέρνηση της χώρας και κέρδισε τις εκλογές με ποσοστό 54,37%, κάτι που της επέτρεψε να έχει στο κοινοβούλιο την απαραίτητη πλειοψηφία (220 βουλευτές) για να ψηφίσει το καινούριο Σύνταγμα χωρίς συνεργασία με άλλα κόμματα. Αποτέλεσε έτσι, την ιστορική συνέχεια των δεξιών μετεμφυλιακών κομμάτων (Συναγερμός, ΕΡΕ) που κυριάρχησαν στην Ελλάδα μετά τον εμφύλιο και μέχρι το 1967 (με ένα μικρό διάλειμμα διακυβέρνησης της χώρας από την Ένωση Κέντρου το 1964-1965). Με αυτά τα χαρακτηριστικά, είχε την εξουσία μέχρι τον Οκτώβρη του 1981, μετά την εκλογική της νίκη και το 1977. Να σημειωθεί ότι την περίοδο 1979-1980 προσχώρησαν στη ΝΔ αρκετά στελέχη και βουλευτές κεντρώων κομμάτων. Βραχυπρόθεσμος στόχος της προσχώρησης των βουλευτών ήταν η εκλογή του Κ.Καραμανλή στην Προεδρία της Δημοκρατίας από το Κοινοβούλιο το 1980, και μακροπρόθεσμη προοπτική το "άνοιγμα" του κόμματος προς τους κεντρώους ψηφοφόρους, καθώς το ΠΑΣΟΚ εμφάνιζε πολύ μεγάλη απήχηση στο χώρο αυτό και ήταν φανερό πως στις επόμενες εκλογές θα είχε τον πρώτο λόγο για την κατάληψη της εξουσίας.

Η ΝΔ συμμετείχε ακόμη (μαζί με τον Συνασπισμό) στην κυβέρνηση Τζαννετάκη την περίοδο Ιουνίου-Νοεμβρίου 1989, στην κυβέρνηση Ζολώτα μαζί με τον ΣΥΝ και το ΠΑΣΟΚ (Νοέμβριος 1989-Απρίλιος 1990) και κυβέρνησε με αυτοδυναμία την περίοδο Απρίλιος 1990-Οκτώβριος 1993.

Ας παρατηρήσουμε την εκλογική συμπεριφορά του κόμματος στους 2 δήμους ενδιαφέροντος στις βουλευτικές εκλογές την περίοδο 1974-1996 (Πίνακας 9.1)

---

[81] Για τη συγκρότηση και λειτουργία του διαπροσωπικού-πελατειακού συστήματος στην Ελλάδα ως εξωθεσμικού πλαισίου συναίνεσης και ενσωμάτωσης στα πλαίσια του Ελληνικού κράτους ήδη από τον 19ο Αιώνα βλ.Χαραλάμπης Δ. "Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός" Αθήνα εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, 1989.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9.1 ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΗΣ ΝΔ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 ΣΕ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ- Β' ΑΘΗΝΑΣ- ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΝΔ	Β 74	Β 77	Β 81	Β 85	Β 89 Ι	Β 89Ν	Β 90	Β 93	Β 96
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ	54,37	41,54	35,87	40,84	44,37	46,19	46,88	39,29	38,12
Β ΑΘΗΝΑΣ	46,58	36,14	26,36	34,79	39,44	40,83	42,72	34,10	32,07
ΒΥΡΩΝΑΣ	42,95	35,40	25,95	33,73	37,89	39,27	41,21	32,91	30,54
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	33,47	26,66	20,82	24,96	28,00	30,40	32,37	26,55	26,08

Η εκλογική απήχηση της ΝΔ στην Καισαριανή είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Δεν κατάφερε ποτέ να πάρει την πρώτη θέση στις εκλογές. Ακόμη και το 1974 όταν είχε πανελλήνιο ποσοστό 54,37%, στην Καισαριανή ήταν 2ο κόμμα με ποσοστό 33,47% (πρώτη η Ενωμένη Αριστερά με ποσοστό 33,94%). Καλύτερη επίδοση της στις εθνικές εκλογές παραμένει το 33,47% του 1974 και χειρότερη το 20,8% του 1981. Στις Ευρωπαϊκές εκλογές η εκλογική της δύναμη κυμαίνεται από 18,1%(1981) έως 25,34% (1989). Τα ποσοστά του κόμματος είναι χαμηλότερα και από τα ποσοστά του στη Β΄Αθήνας.

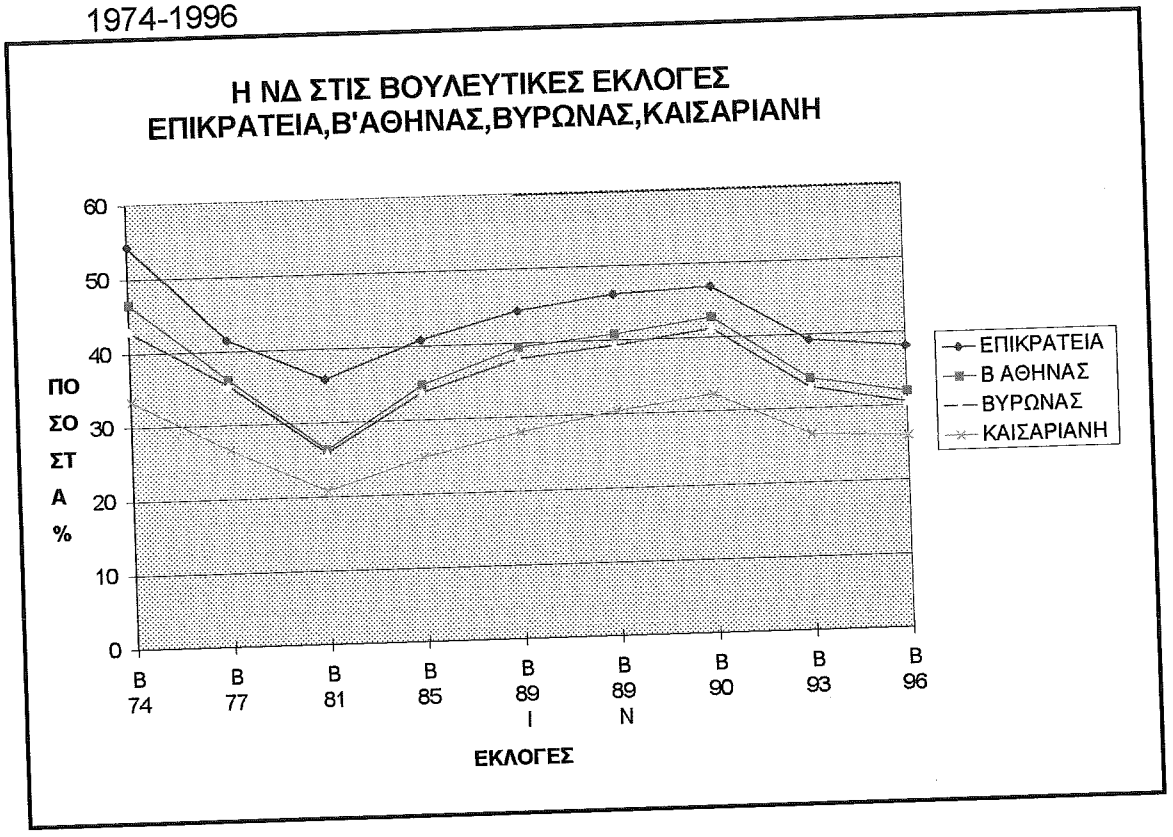
Παρατηρώντας το Δείκτη Σύγκλισης/Απόκλισης (Δ) του κόμματος στην Καισαριανή παρατηρούμε τα εξής:

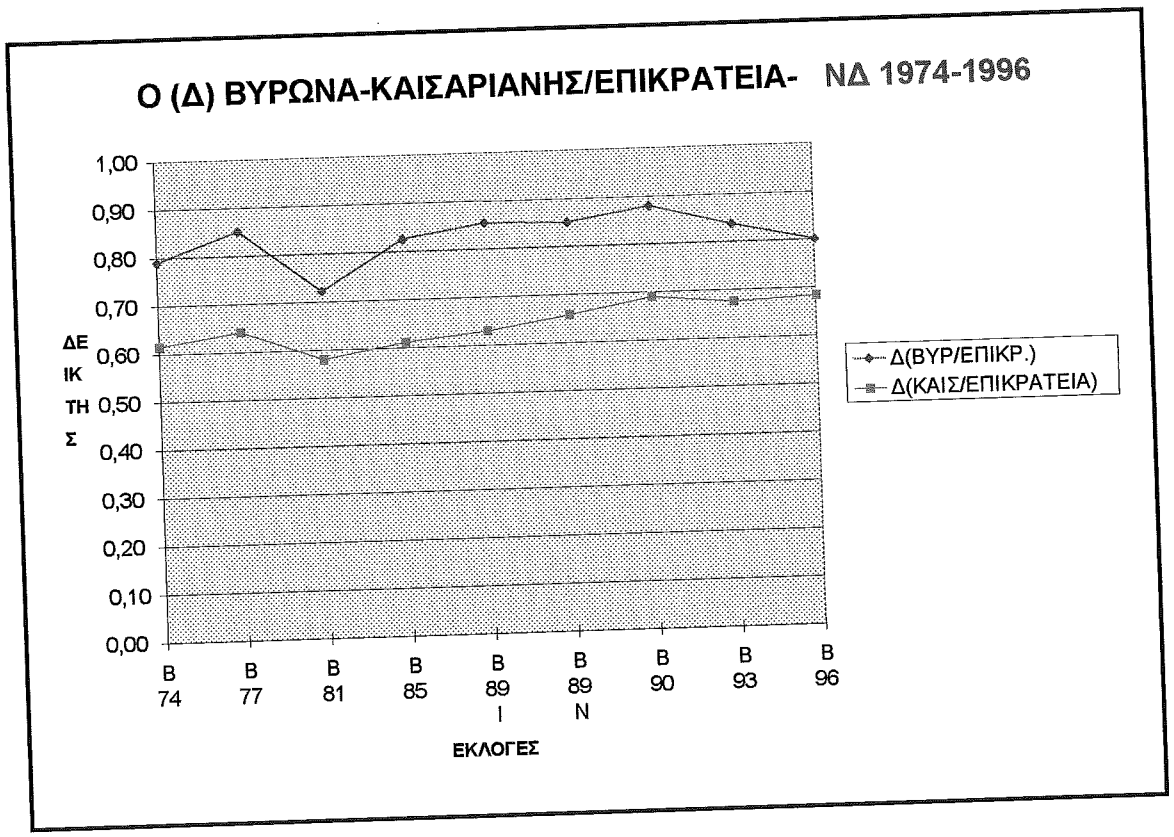
ΠΙΝΑΚΑΣ 9.2: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΤΗΣ ΝΔ 1974-1996 ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ & ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΝΔ	Β 74	Β 77	Β 81	Β 85	Β 89 Ι	Β89 Ν	Β 90	Β 93	Β 96
Δ(ΒΥΡ/ΕΠΙΚΡ.)	0,79	0,85	0,72	0,83	0,85	0,85	0,88	0,84	0,80
Δ(ΚΑΙΣ/ΕΠΙΚΡ.	0,62	0,64	0,58	0,61	0,63	0,66	0,69	0,68	0,68
Δ(ΒΥΡ/Β΄ΑΘΗΝ)	0,92	0,98	0,98	0,97	0,96	0,96	0,96	0,97	0,95
Δ(ΚΑΙΣ/Β΄ΑΘΗΝ)	0,72	0,74	0,79	0,72	0,71	0,74	0,76	0,78	0,81

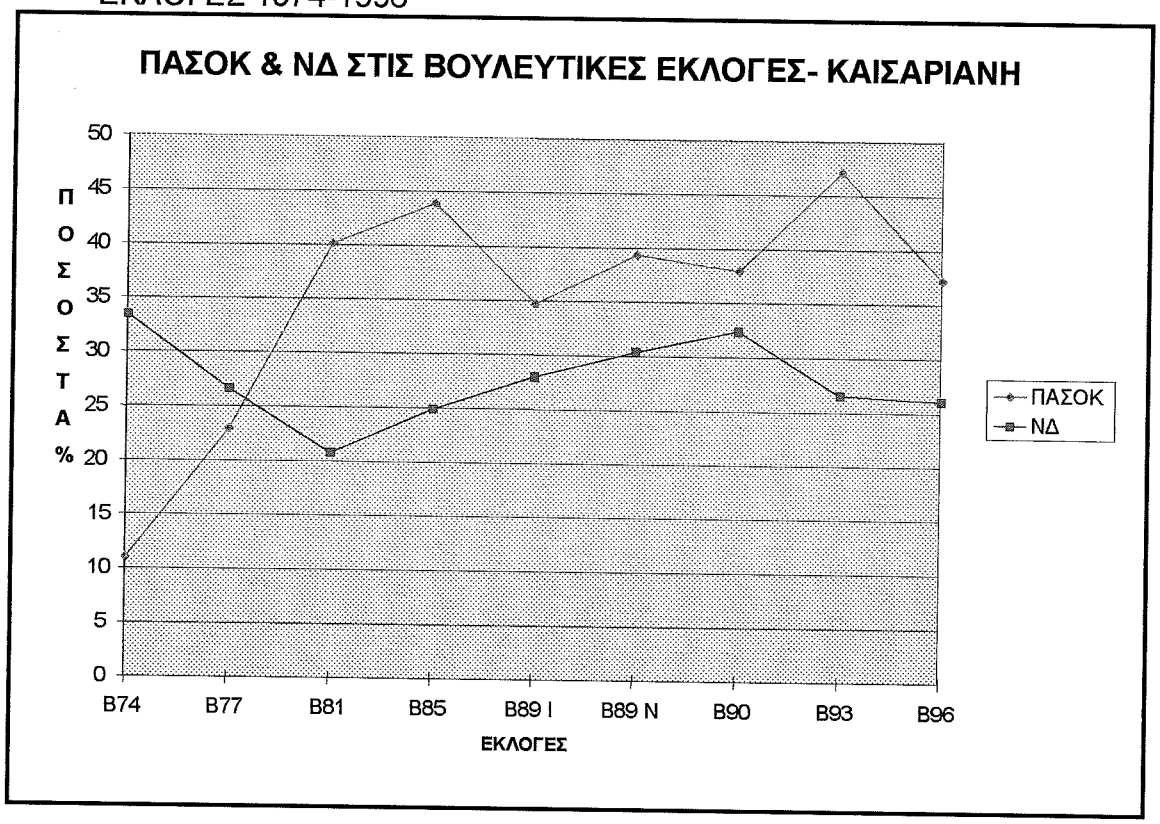
Ο Δ(Καισαριανή/Επικράτεια) παίρνει τιμές που κυμαίνονται από 0,58 έως 0,69. Απεικονίζεται εδώ η χαμηλή απήχηση του κόμματος στο Δήμο. Όπως φαίνεται στον σχετικό πίνακα η εκλογική της δύναμη αυξομειώνεται σύμφωνα με τις γενικότερες τάσεις του εκλογικού σώματος, κινούμενη όμως

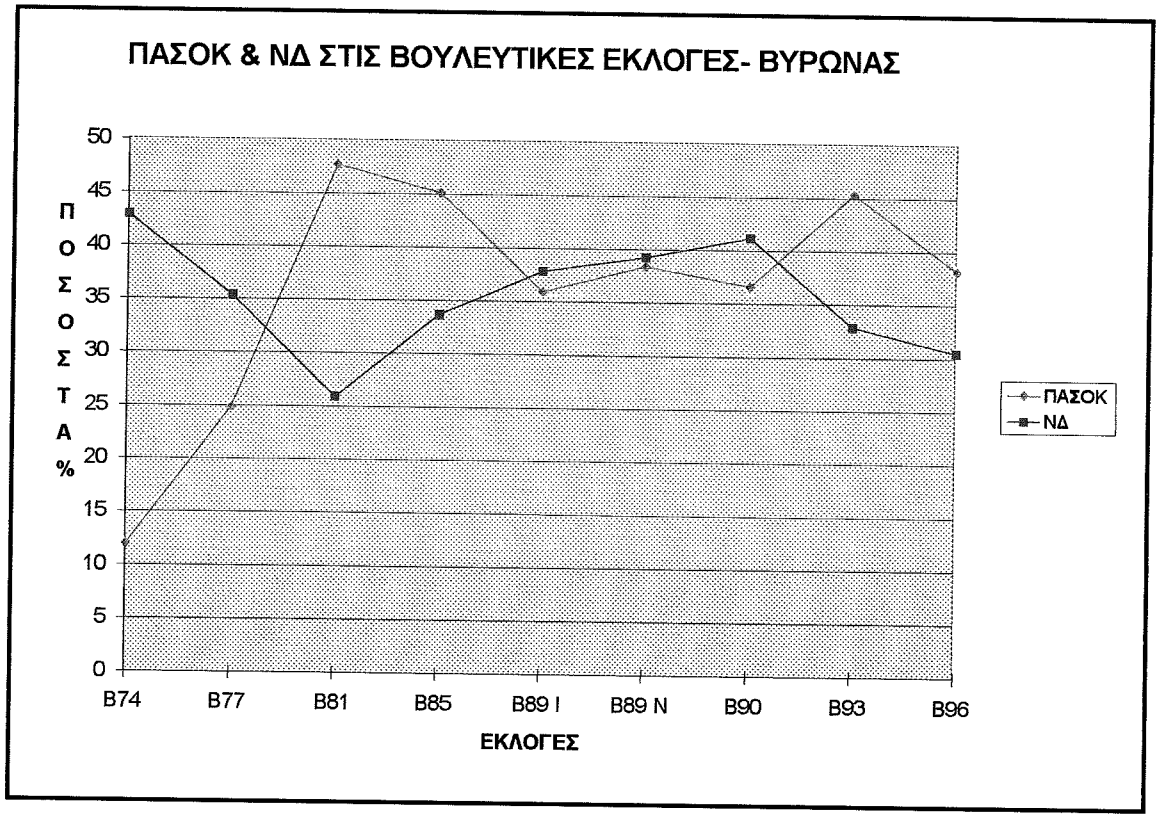
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.1 : Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ) ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996

ΓΡΑΦΗΜΑ 4.2 : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996

σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα. Πάντως ο Δείκτης παρουσιάζει ελαφρά ανοδική τάση από το 1981 και μετά. Η σχετική σταθερότητα του δείκτη δείχνει ότι η ΝΔ δεν έχει καταφέρει να αυξήσει τη διείσδυση της στην τοπική κοινωνία συγκρινόμενη με την Επικράτεια. Ο Δ(Καισαριανή/Β΄Αθήνας) κυμαίνεται από 0,71 έως 0,81. Ενδιαφέρον πάντως παρουσιάζει το γεγονός ότι ο δείκτης ξεπερνά το 0,80 πρώτη φορά στις εκλογές του 1996. Συνολικά είναι ένας δήμος με μικρή απήχηση της ΝΔ κάτι που εξηγείται από την κοινωνική συγκρότηση της περιοχής (υψηλή συμμετοχή εργατών-τεχνιτών στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό), την ιστορικά ισχυρή παρουσία της Αριστεράς, τις μνήμες του εμφυλίου αλλά και του δεξιού μετεμφυλιακού κράτους και τέλος με την αίσθηση ιδιαίτερης ταυτότητας των κατοίκων της Καισαριανής βασισμένης στην προσφυγική τους ιδιότητα αλλά και την σύνδεση τους με την ιστορία των κομμάτων της αριστεράς . Μετά την ήττα του 1981 το κόμμα άλλαξε χαρακτηριστικά και προσπάθησε να μαζικοποιηθεί συγκροτώντας σε όλη τη χώρα τοπικές οργανώσεις και οργανωτική δομή παρόμοια με της παραδοσιακής αριστεράς (τοπικές και νομαρχιακές επιτροπές), αλλά δεν κατάφερε να αυξήσει την απήχηση της στις παραδοσιακά αριστερές συνοικίες παρά μόνον οριακά καθώς παρέμεινε το βασικό δεξιό-συντηρητικό κόμμα της χώρας. Η οριακή αυτή αύξηση πάντως σχετίζεται και με τις κοινωνικοοικονομικές και πολεοδομικές αλλαγές στην Καισαριανή τα τελευταία χρόνια.

Στον Βύρωνα η ΝΔ παρουσιάζει υψηλότερα ποσοστά απ'αυτά της Καισαριανής αλλά και πάλι η εκλογική της δύναμη είναι χαμηλότερη από την Επικράτεια. Ήταν πάντως 1ο κόμμα στο Βύρωνα σε όλες τις αναμετρήσεις που ήταν 1ο κόμμα και στην Επικράτεια (1974, 1977, Ιούνιος1989, Νοέμβριος 1989, 1990) και 2ο κόμμα στις υπόλοιπες εκλογικές αναμετρήσεις. Καλύτερη επίδοση της παραμένει το 42,95% του 1974 και χειρότερη το 25,95% του 1981. Στις Ευρωεκλογές η δύναμη της κυμαίνεται από 22,06%(1981) έως 33,55%(1989).

Ο Δ(Βύρωνας/Επικράτεια) κυμαίνεται από 0,72 το 1981 έως 0,88 το 1990 με σχετική σταθερότητα από το 1985 μέχρι σήμερα. Ο δείκτης Δ(Βύρωνας/Β΄Αθήνας) παίρνει τιμές από 0,92 το 1974 έως 0,98. Αν εξαιρέσουμε το 1974 ο δείκτης είναι ιδιαίτερα σταθερός (0,95-0,98) κάτι που δείχνει ότι η απήχηση της ΝΔ στην περιοχή είναι σταθερά, ελαφρά

χαμηλότερη από την απήχηση της στην Β΄Αθήνας (εκλογική περιφέρεια όπου πάρ' όλα αυτά η ΝΔ υστερεί σημαντικά σε σχέση με το σύνολο της χώρας).

Συνολικά, ο Βύρωνας είναι Δήμος με σαφώς καλύτερα ποσοστά για τη ΝΔ από την Καισαριανή, αλλά πάντως με χαμηλότερα ποσοστά από την Επικράτεια, στα επίπεδα περίπου της Β΄Αθήνας, περιφέρειας της οποίας τις εκλογικές τάσεις ακολουθεί.

4. ΤΟ ΠΑΣΟΚ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Το ΠΑΣΟΚ ιδρύθηκε το Σεπτέμβριο του 1974 έχοντας σαν βάση το ΠΑΚ (αντιστασιακή οργάνωση την περίοδο της χούντας), παλιούς κεντρώους και προσωπικότητες από το σοσιαλιστικό χώρο. Ο ριζοσπαστικός πολιτικός του λόγος και η δυναμική του παρουσία την πρώτη περίοδο ύπαρξης του είχαν σαν αποτέλεσμα την μεγάλη του απήχηση στην ελληνική κοινωνία και τη δημιουργία μαζικών οργανώσεων σε όλη τη χώρα. Το αποτέλεσμα ήταν η ταχύτατη αύξηση της εκλογικής του δύναμης το 1977 και η άνοδος στην εξουσία το 1981, καθώς η πολυδιάσπαση της ΕΔΗΚ οδήγησε στο ΠΑΣΟΚ έναν μεγάλο αριθμό κεντρώων στελεχών αλλά και το μεγαλύτερο κομμάτι των ψηφοφόρων του κέντρου . Το τίμημα αυτής της ανόδου ήταν οι διάφορες μαζικές αποχωρήσεις και διαγραφές στελεχών που εξέφραζαν τις ριζοσπαστικότερες αριστερές τάσεις στα πλαίσια του κόμματος (Καράγιωργας, "Ξεκίνημα", Κωνσταντόπουλος)[82]. Από το 1985, μετά και την νέα του νίκη στις βουλευτικές εκλογές, το ΠΑΣΟΚ εδραιώθηκε σαν ένα από τα δύο μεγάλα πολιτικά κόμματα εξουσίας στον πολιτικο χάρτη της χώρας και κυβέρνησε με αυτοδύναμες κυβερνήσεις τις περιόδους Οκτώβριος 1981-Ιούνιος 1989, και από τον Οκτώβριο του 1993 ως σήμερα. Συμμετείχε ακόμη μαζί με τη ΝΔ και το ΣΥΝ στην κυβέρνηση από τον Νοέμβριο του 1989 μέχρι τον Απρίλη του 1990.

---

[82] Για την οργανωτική δομή του ΠΑΣΟΚ και τις διάφορες τάσεις που υπήρχαν στους κόλπους του την πρώτη περίοδο ύπαρξής του βλ.Σπουρδαλάκη Μ."ΠΑΣΟΚ, Δομή Εσωκομματικές

ΠΙΝΑΚΑΣ 10.1 : ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 ΣΕ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ- Β΄ΑΘΗΝΑΣ- ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΠΑΣΟΚ	Β 74	Β 77	Β 81	Β 85	Β 89 Ι	Β 89 Ν	Β 90	Β 93	Β 96
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ	13,58	25,34	48,07	45,82	39,10	40,67	38,62	46,88	41,49
Β ΑΘΗΝΑΣ	13,17	27,58	48,73	45,00	35,81	39,09	37,38	46,03	38,75
ΒΥΡΩΝΑΣ	12,03	24,92	47,78	45,20	35,95	38,44	36,66	45,40	38,23
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	11,06	22,97	40,14	43,92	34,74	39,36	37,98	47,19	37,27

Η εκλογική απήχηση του ΠΑΣΟΚ στην Καισαριανή παρουσιάζει ενδιαφέρουσες διακυμάνσεις. Από το 11,06% του 1974, υπερδιπλασίασε την εκλογική του δύναμη το 1977 (22,97%) και ήταν πρώτο κόμμα από το 1981 και μετά σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις με ποσοστά που κυμαίνονται από 34,74% τον Ιούνιο του 1989 έως το 47,19% του 1993. Η εκλογική επίδοση του ΠΑΣΟΚ το 1993 είναι εντυπωσιακή, γιατί είναι για πρώτη φορά υψηλότερη από το Πανελλήνιο ποσοστό του, γιατί παρουσιάζει αύξηση περισσότερο από 9 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 1990, και γιατί η αμέσως καλύτερη επίδοση του κόμματος ήταν το 43,92% του 1985. Αν συνυπολογίσουμε το γεγονός ότι το 1981 το ΠΑΣΟΚ ξεπέρασε ελάχιστα το 40% (40,14%) ενώ είχε ποσοστά 48,07% στην επικράτεια και 48,73% στην Β΄Αθήνας είναι ξεκάθαρο ότι η εκλογική του απήχηση στην Καισαριανή παρουσιάζει ιδιαίτερη άνοδο το 1985, και μετά τα χαμηλά ποσοστά την περίοδο του ενιαίου Συνασπισμού 1989-1990, κορυφώνεται το 1993. Σίγουρα αυτό έχει σχέση με την κρίση της Αριστεράς στη δεκαετία του '90 μετά την αποχώρηση του ΚΚΕ από τον Συνασπισμό, όπως θα δούμε παρακάτω.

Εξίσου εντυπωσιακή είναι η πτώση του εκλογικού ποσοστού του ΠΑΣΟΚ από το 1993 μέχρι το 1996 κατά 10 σχεδόν ποσοστιαίες μονάδες, οπότε επιστρέφει στο επίπεδο ποσοστών του 1990. Η "δεξιά" στροφή του κόμματος την περίοδο 1993-1996 οπότε προβάλλει το προφίλ του κόμματος που μπορεί να διαχειριστεί καλύτερα από τη ΝΔ την οικονομική κρίση και να οδηγήσει την Ελλάδα στην οικονομική σύγκλιση με την Ευρωπαϊκή Ένωση,

---

κρίσεις και Συγκεντρωση εξουσίας" Αθήνα εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ 1988,και ιδιαίτερα για τις σημαντικότερες διαστάσεις την περίοδο 1975-1977 σελ.143-200.

σε συνδυασμό με την αλλαγή ηγεσίας και το συντηρητικό πολιτικό προφίλ του Κώστα Σημίτη, αύξησε την απήχηση του στις μεγαλοαστικές συνοικίες ενώ παρουσίασε πτώση στις εργατικές και αριστερές συνοικίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο Ψυχικό ανέβηκε από το 18,95% του 1993 στο 25,7% το 1996 ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά στην Φιλοθέη ήταν 17,47% το 1993 και 24,59% το 1996. Αντίθετα σε άλλες εργατικές περιοχές με αριστερή παράδοση (εκτός της Καισαριανής) παρουσιάζει σημαντική πτώση (Ταύρος 38,6% το 1996 έναντι 51,3% το 1993, Αιγάλεω 42,04% το 1996 έναντι 52,72% το 1993 κλπ). Την τάση αυτή την διαπιστώνει και το ίδιο το ΠΑΣΟΚ στην "Εκτίμηση του εκλογικού αποτελέσματος" που παρουσίασε ο γραμματέας του στην συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος στις 19-20 Οκτωβρίου 1996. Εκεί διαπιστώνεται ότι "Το ΠΑΣΟΚ ενισχύθηκε σημαντικά στις αμιγώς αστικές περιοχές, εμφάνισε μικρή πτώση στα μικροαστικά στρώματα αλλά είχε εκλογικές απώλειες σε εργατολαϊκές περιοχές και σε οικονομικοκοινωνικά ασθενή τμήματα του πληθυσμού".[83] Στις Ευρωεκλογές τα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ κυμαίνονται από 30,51% το 1981 έως 35,07% το 1984.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10.2: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ 1974-1996 ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ & ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

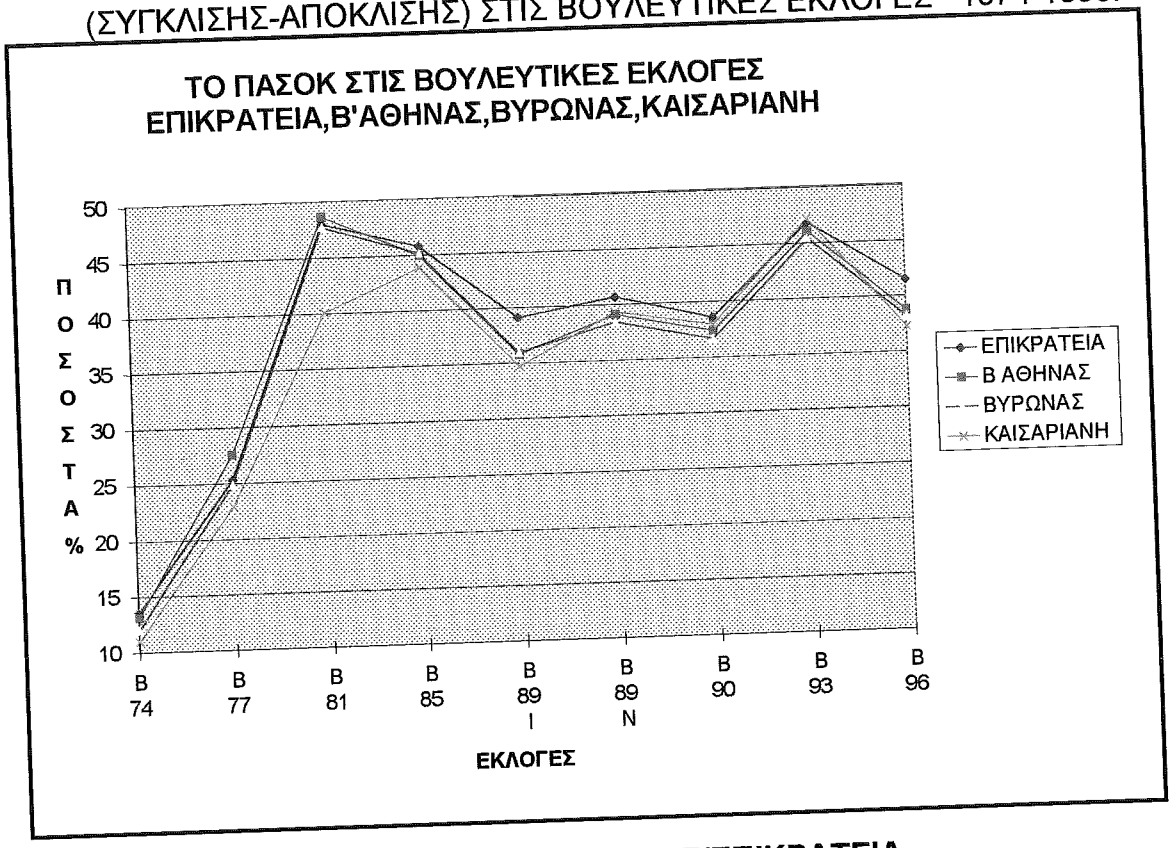
ΠΑΣΟΚ	Β 74	Β 77	Β 81	Β 85	Β 89 Ι	Β 89 Ν	Β 90	Β 93	Β 96
Δ(ΒΥΡ/ΕΠΙΚΡ.)	0,89	0,98	0,99	0,99	0,92	0,95	0,95	0,97	0,92
Δ(ΚΑΙΣ/ΕΠΙΚΡ.)	0,81	0,91	0,84	0,96	0,89	0,97	0,98	1,01	0,90
Δ(ΒΥΡ/Β΄ΑΘΗΝ)	0,91	0,90	0,98	1,00	1,00	0,98	0,98	0,99	0,99
Δ(ΚΑΙΣ/Β΄ΑΘΗΝ)	0,84	0,83	0,82	0,98	0,97	1,01	1,02	1,03	0,96

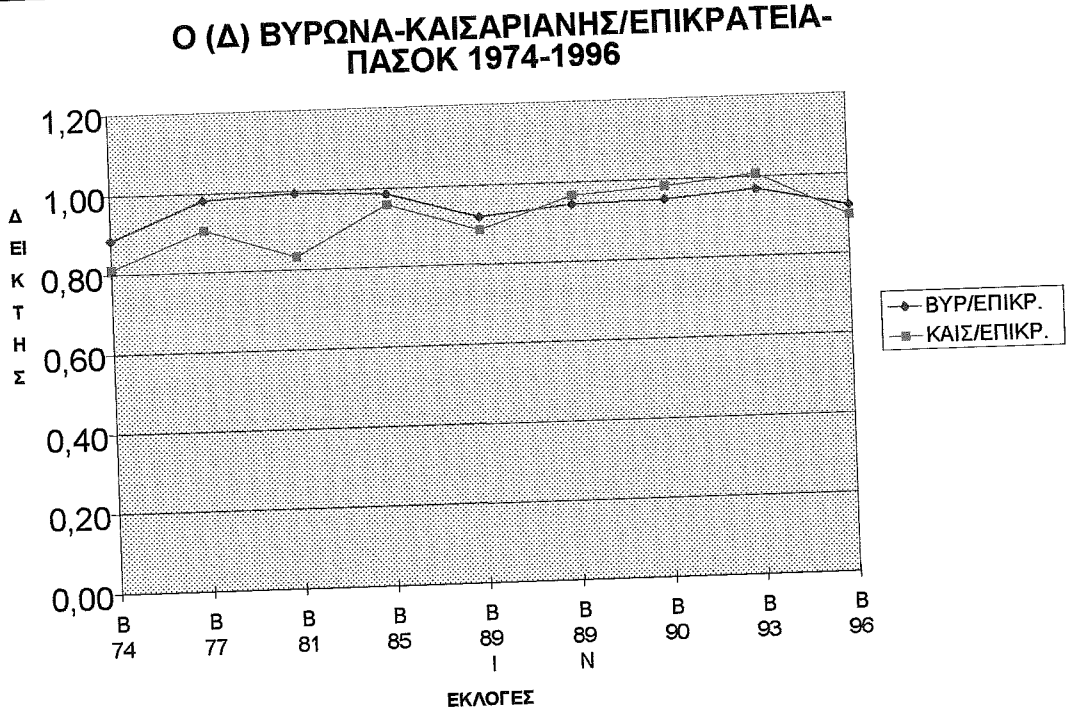
Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο δείκτης Δ στην περιοχή.

Ο Δ(Καισαριανή/Επικράτεια) παρουσιάζει έντονες διακυμάνσεις. Από το 0,81 το 1974 ανεβαίνει στο 0,91 το 1977 ενώ το 1981 πέφτει στο 0,84. Το 1985 ανεβαίνει στο 0,96 και ξαναπέφτει τον Ιούνιο του 1989 οπότε έχει τιμή 0,89. Από τότε μέχρι το 1993 παρουσιάζει συνεχή άνοδο και το 1993 φτάνει

[83] Το απόσπασμα ανφέρεται σε σχετικό άρθρο με τίτλο "Το ΠΑΣΟΚ αναλύει το εκλογικό αποτέλεσμα" στην εφημερίδα ΠΟΝΤΙΚΙ,24-10-1996, σελ 12-13.

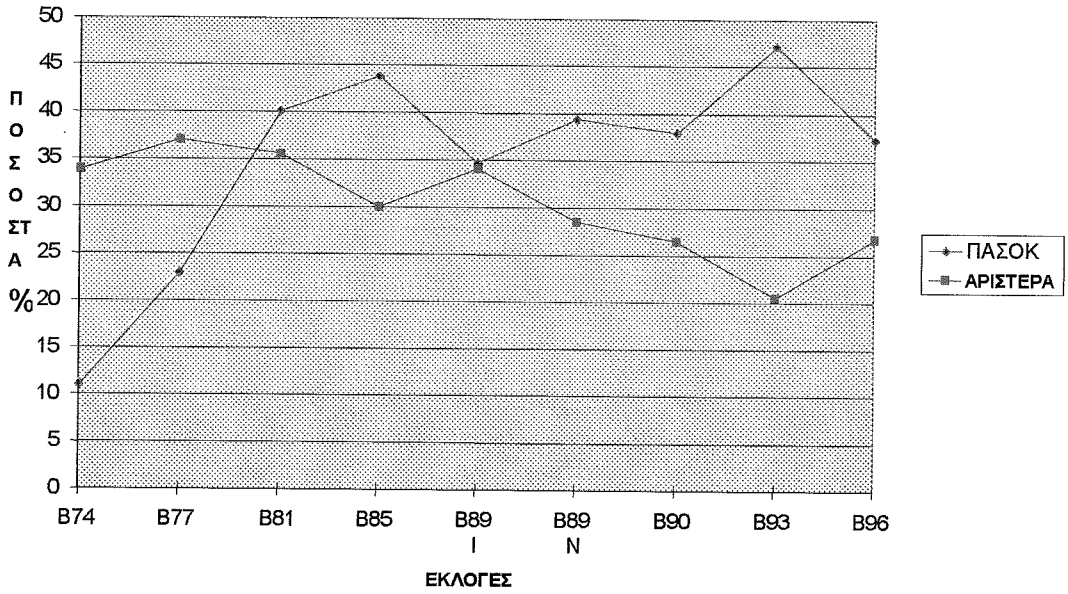
ΓΡΑΦΗΜΑ 5.1 : Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ) ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996.

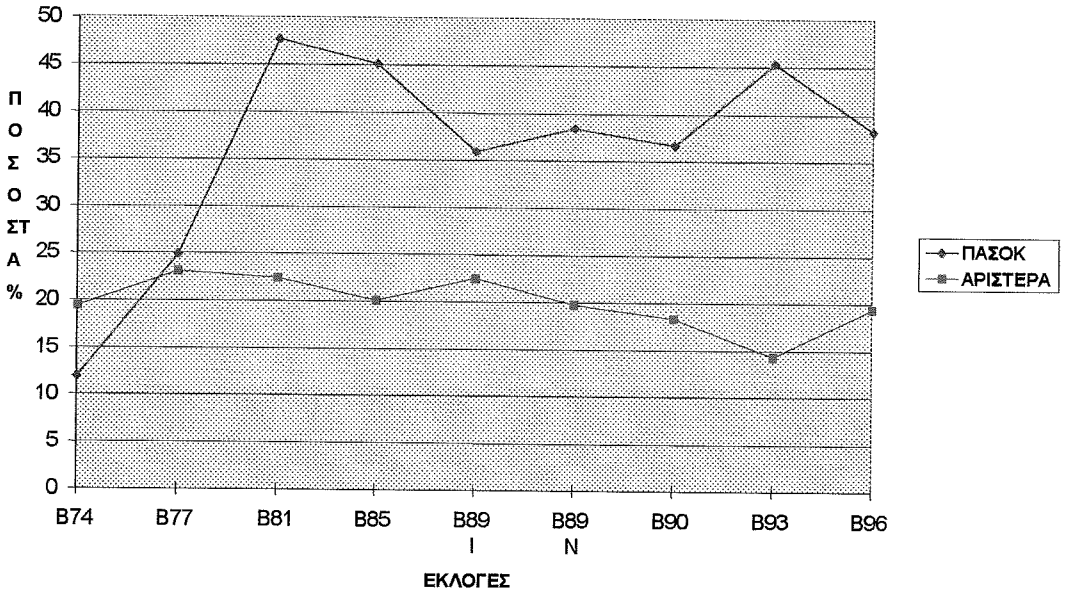

ΓΡΑΦΗΜΑ 5.2 : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996

ΠΑΣΟΚ-ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1974-1996

ΠΑΣΟΚ-ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
ΒΥΡΩΝΑΣ 1974-1996

το 1,01. Το 1993 είναι λοιπόν η μοναδική φορά που το ποσοστό του ΠΑΣΟΚ στο Δ.Καισαριανής είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό του στην Επικράτεια, για να πέσει στα επίπεδα του Ιουνίου 1989 στις τελευταίες εκλογές του 1996(0,90).

Ο Δ(Καισαριανή/Β΄ Αθήνας) παραμένει περίπου στα ίδια επίπεδα την περίοδο 1974-1981 (0,82-0,84) πλησιάζει την τιμή 1 το 1985 και 1989 Ιούνιο, και τελικά ξεπερνά το 1 έχοντας συνεχή άνοδο από τον Νοέμβρη του 1989 έως το 1993. Από το 1985 και μετά το ΠΑΣΟΚ στην Καισαριανή βρίσκεται λοιπόν στα επίπεδα της Β΄Αθήνας με μια μικρή αλλά σαφή ανοδική τάση. Και αυτός ο δείκτης υποχωρεί το 1996 στα επίπεδα του Ιουνίου του 1989 (0,96). Από το 1985 και μετά το ΠΑΣΟΚ έχει αυξήσει την επιρροή του στην τοπική κοινωνία σε σχέση με την περίοδο 1974-1981, την περίοδο δηλαδή της διακυβέρνησης της χώρας από τη ΝΔ. Η επιρροή του φαίνεται να κορυφώνεται μετά την κυβέρνηση Τζαννετάκη που δημιούργησε έντονες τριβές στην αριστερά και οδήγησε τους αριστερούς ψηφοφόρους της περιοχής να ψηφίσουν ΠΑΣΟΚ, και μέχρι το 1993 -οπότε αναλαμβάνει πάλι την διακυβέρνηση της χώρας- κυριαρχεί στην περιοχή, ενώ παρουσιάζει μείωση στις τελευταίες εκλογές.

Στο Βύρωνα το ΠΑΣΟΚ ήταν πρώτο κόμμα σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις που ήταν 1ο κόμμα και πανελλαδικά (1981,1985,1993,1996). Συνολικά η θέση του κόμματος στο Δήμο είναι ίδια με τη θέση του στην Επικράτεια. Υψηλότερο ποσοστό του το 47,78% του 1981 και χειρότερο (μετά το 1981) το 35,95% του Ιουνίου του 1989. Στις Ευρωεκλογές τα ποσοστά του κόμματος κυμαίνονται από 32,12%(1989) έως 39,84% το 1984.

Στο Βύρωνα ο Δείκτης Σύγκλισης/Απόκλισης παρουσιάζει λιγότερες διακυμάνσεις σε σχέση με την Καισαριανή. Ο Δ(Βύρωνας/Επικράτεια), μετά το 0,89 του 1974 σταθεροποιείται λίγο κάτω από το 1 με εξαίρεση τον Ιούνιο 1989 και το 1996 οπότε παίρνει την τιμή 0,92 και στις δύο περιπτώσεις. Και εδώ παρατηρούμε ότι η συγκρότηση του Συνασπισμού της αριστεράς είχε σαν αποτέλεσμα την επιστροφή των ψηφοφόρων στην αριστερά, ενώ η συμμετοχή στην κυβέρνηση μαζί με τη Ν.Δ. έστρεψε τους διαφωνούντες

αριστερούς στο να ψηφίσουν ΠΑΣΟΚ το Νοέμβριο 1989[84], το 1990 και το 1993. Η σταθερότητα του Δ(Βύρωνας/Β΄Αθήνας) είναι εντυπωσιακή. Στις δύο πρώτες εκλογές παίρνει τιμές 0,90 & 0,91, ενώ στις 7 εκλογικές αναμετρήσεις από το 1981-1996 παίρνει τιμές 0,98-1. Ουσιαστικά μετά το 1981 τα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ στο Βύρωνα, είναι σχεδόν ίδια με τα ποσοστά του στην Β΄Αθήνας. Διαπιστώνουμε, τελικά ότι ενώ στην Καισαριανή το ΠΑΣΟΚ κατάφερε να αυξήσει την επιρροή του από το 1985 και μετά, αυτό το είχε καταφέρει στο Βύρωνα από το 1981. Αυτό εμφανίζεται παραστατικά και στο γράφημα 4.1 όπου φαίνεται ότι από το 1985 και μετά τα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ στους 2 Δήμους και στη Β΄Αθήνας συγκλίνουν, με την Καισαριανή να έχει τις προαναφερθείσες ενδιαφέρουσες διακυμάνσεις.

5.Η ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Κατ' αρχήν, πρέπει να γίνει μια διευκρίνηση στον τρόπο με τον οποίο αναφερόμαστε στα συνολικά ποσοστά της Αριστεράς στους δύο δήμους και γενικότερα, αλλά και στο πώς υπολογίζουμε τους δείκτες. Σε αυτό το σημείο, γίνεται μια συνολική θεώρηση των ποσοστών της Αριστεράς, αθροίζοντας το ποσοστό των Αριστερών κομμάτων που εκπροσωπήθηκαν στις εκλογικές αναμετρήσεις στο Κοινοβούλιο. Η Αριστερά κατεβαίνει στις εκλογές "διασπασμένη" σε τουλάχιστον δύο συνδυασμούς στις περισσότερες εκλογικές αναμετρήσεις εκτός από το 1974 και την περίοδο 1989-1990. Εδώ, να σημειώσουμε ακόμη οτι, μελετούμε τα ποσοστά των κομμάτων της "κοινοβουλευτικής" Αριστεράς αφήνοντας κατά μέρος τα ποσοστά των διαφόρων κομμάτων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς αφού, η εκλογική απήχησή τους στους δύο δήμους αλλά και στο σύνολο της χώρας είναι ελάχιστη και η παράλειψή τους δεν επηρεάζει τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης.

Για την κατανόηση των ευρύτερων τάσεων στο εκλογικό της σώμα, είναι χρησιμότερο στην παρούσα φάση να αναλύσουμε <u>συνολικά</u> τα ποσοστά της πριν περάσουμε στην ξεχωριστή ανάλυση για κάθε κόμμα.

---

[84] Για ποσοτικά στοιχεία σχετικά με την τάση αυτή σε εργατικές συνοικίες και προάστια του λεκανοπεδίου το Νοέμβριο του 1989 βλ.Νικολακόπουλος Ηλίας, "Εκλογική επιρροή των πολιτικών δυνάμεων" στο συλλογικό τόμο της ΕΕΠΕ "Εκλογές και κόμματα στη δεκαετία του '80" Αθήνα εκδ.ΘΕΜΕΛΙΟ 1990, ιδιαίτερα πίνακες 4,5,6 σελ.219-222.

Παρακάτω, διευκρινίζουμε τα ποσοστά ποιων αριστερών κομμάτων έχουμε αθροίσει σε κάθε εκλογική αναμέτρηση.

α). 1974 : Η Αριστερά μετά την Χούντα κατεβαίνει συνασπισμένη με τους συνδυασμούς της ΕΝΩΜΕΝΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ, στην οποία συμμετέχουν το ΚΚΕ, το ΚΚΕεσ., η ΕΔΑ και άλλα μικρότερα αριστερά κόμματα.

β). 1977 : Αθροίζονται τα ποσοστά του ΚΚΕ και της ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ (η οποία περιελάμβανε το ΚΚΕεσ., την ΕΔΑ, την Χριστιανική Δημοκρατία, την Σοσιαλιστική Πρωτοβουλία του Γ.Α. Μαγκάκη και τη Σοσιαλιστική Πορεία που προήλθε από διάσπαση του ΠΑΣΟΚ με επικεφαλή το Ν. Κωνσταντόπουλο)

γ). 1981 - 1985 : Αθροίζονται τα ποσοστά του ΚΚΕ και του ΚΚΕεσ.

δ). 1989 - 1990 : Ενιαίος ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ.

ε). 1993 - 1996 : Αθροίζονται τα ποσοστά του ΚΚΕ και του ΣΥΝ (μετά την διάσπαση και την αποχώρηση του ΚΚΕ). Εδώ δεν υπολογίζουμε το ποσοστό του ΔΗΚΚΙ, θεωρώντας οτι δεν προκύπτει από το εκλογικό σώμα της Αριστεράς αλλά από αυτό του ΠΑΣΟΚ.

στ). Το 1981 το ΚΚΕεσ. δεν εκπροσωπήθηκε στο Κοινοβούλιο, όπως και το 1993 ο ΣΥΝ. Τα ποσοστά τους όμως αθροίζονται μιας και είναι σημαντικά στους δύο δήμους και χωρίς τον υπολογισμό τους η εικόνα της Αριστεράς στον Βύρωνα και την Καισαριανή θα ήταν λανθασμένη. Τους λόγους για τους οποίους τα ποσοστά της Αριστεράς στους 2 Δήμους είναι τόσο υψηλά σε σχέση με το μικρό πανελλαδικά ποσοστό τους στις συγκεκριμένες εκλογικές αναμετρήσεις θα τους δούμε στο κεφάλαιο όπου θα εξετάσουμε αναλυτικά κάθε κόμμα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11.1: ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 ΣΕ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ- Β' ΑΘΗΝΑΣ- ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΑΡΙΣΤΕΡΑ	Β 74	Β 77	Β 81	Β 85	Β 89 Ι	Β 89 Ν	Β 90	Β 93	Β 96
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ	9,47	12,08	12,27	11,73	13,01	10,96	10,28	7,47	10,73
Β ΑΘΗΝΑΣ	17,82	21,42	20,79	19,07	20,83	17,70	16,30	12,16	17,03
ΒΥΡΩΝΑΣ	19,44	23,14	22,45	20,14	22,49	19,75	18,38	14,33	19,43
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	33,94	38,12	35,62	30,07	34,11	28,56	26,28	20,55	26,81

Υστερα από αυτές τις αναγκαίες διευκρινήσεις μπορούμε να προχωρήσουμε στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων του δείκτη Σύγκλισης/ απόκλισης για την Αριστερά στους δύο δήμους.

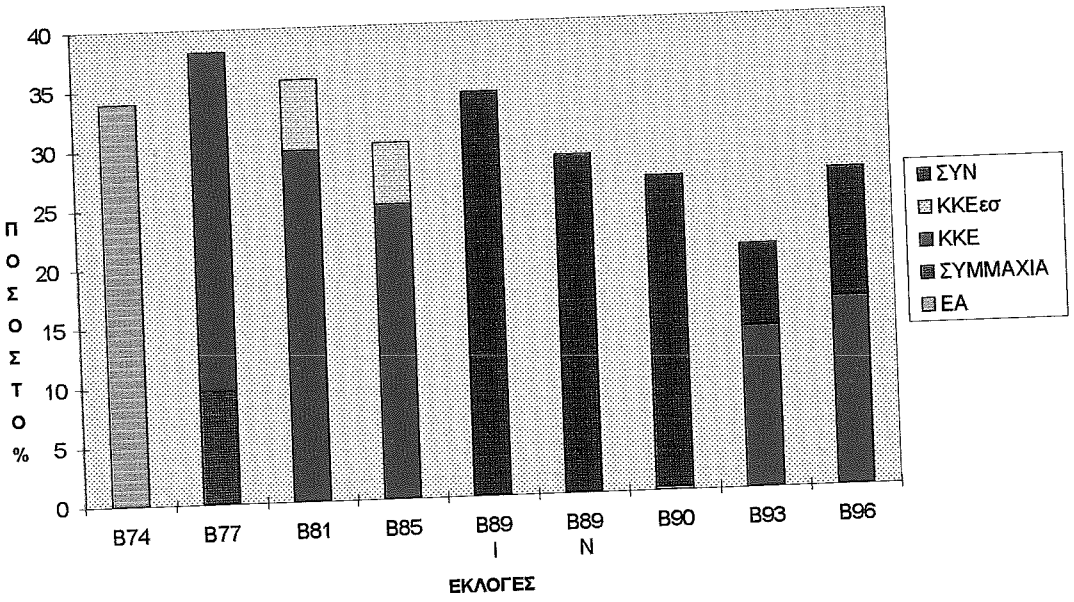
ΠΙΝΑΚΑΣ 11.2: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ 1974-1996 ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ & ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΑΡΙΣΤΕΡΑ	Β 74	Β 77	Β 81	Β 85	Β 89 Ι	Β 89 Ν	Β 90	Β 93	Β 96
ΒΥΡ/ΕΠΙΚΡ.	2,05	1,92	1,83	1,72	1,73	1,80	1,79	1,92	1,81
ΚΑΙΣ/ΕΠΙΚΡ.	3,58	3,16	2,90	2,56	2,62	2,61	2,56	2,75	2,50
ΒΥΡ/Β΄ΑΘΗΝ	1,09	1,08	1,08	1,06	1,08	1,12	1,13	1,18	1,14
ΚΑΙΣ/Β΄ΑΘΗΝ	1,90	1,78	1,71	1,58	1,64	1,61	1,61	1,69	1,57

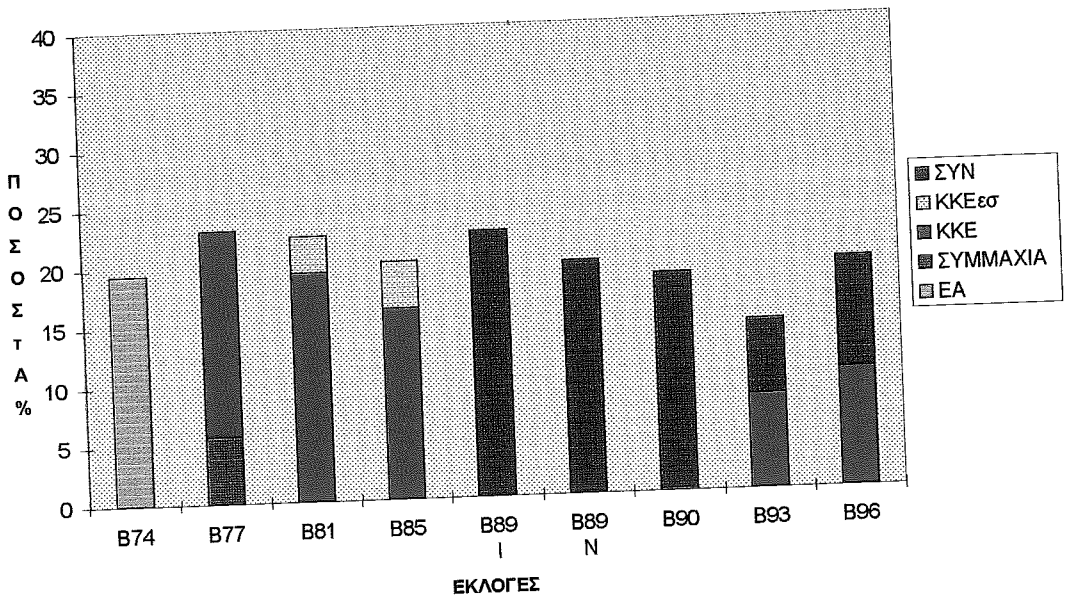
Εξετάζοντας τον Δ(Καισαριανή/Επικράτεια) παρατηρούμε οτι η απόκλιση των ποσοστών της Αριστεράς από αυτό της χώρας είναι θετική και πολύ μεγάλη σε όλο το φάσμα των εκλογικών αναμετρήσεων από το 1974 έως το 1996. Ο Δείκτης κυμαίνεται μεταξύ του 2,5 το 1996 και του 3,58 το 1974. Γενικά παρατηρείται μια φθίνουσα τάση στον δείκτη από το 1974 μέχρι σήμερα χωρίς όμως να πέφτει ποτέ κάτω από το 2,5. Τα ποσοστά της Αριστεράς στην Καισαριανή είναι τουλάχιστον τα διπλάσια από αυτά του συνόλου της χώρας και δύο φορές (1974, 1977) φτάνουν το τριπλάσιο, δικαιολογώντας το χαρακτηρισμό της Καισαριανής ως «κόκκινης συνοικίας». Οσον αφορά τη σύγκριση με την Β' Αθήνας (περιφέρειας έτσι κι αλλιως ευνοϊκής για την Αριστερά), το ποσοστό της βρίσκεται κοντά στο διπλάσιο τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια και παρουσιάζει μικρή αλλά σταθερά φθίνουσα πορεία τις 10ετίες 1980 - 1990.

ΓΡΑΦΗΜΑ 6.1 :ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΕ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996

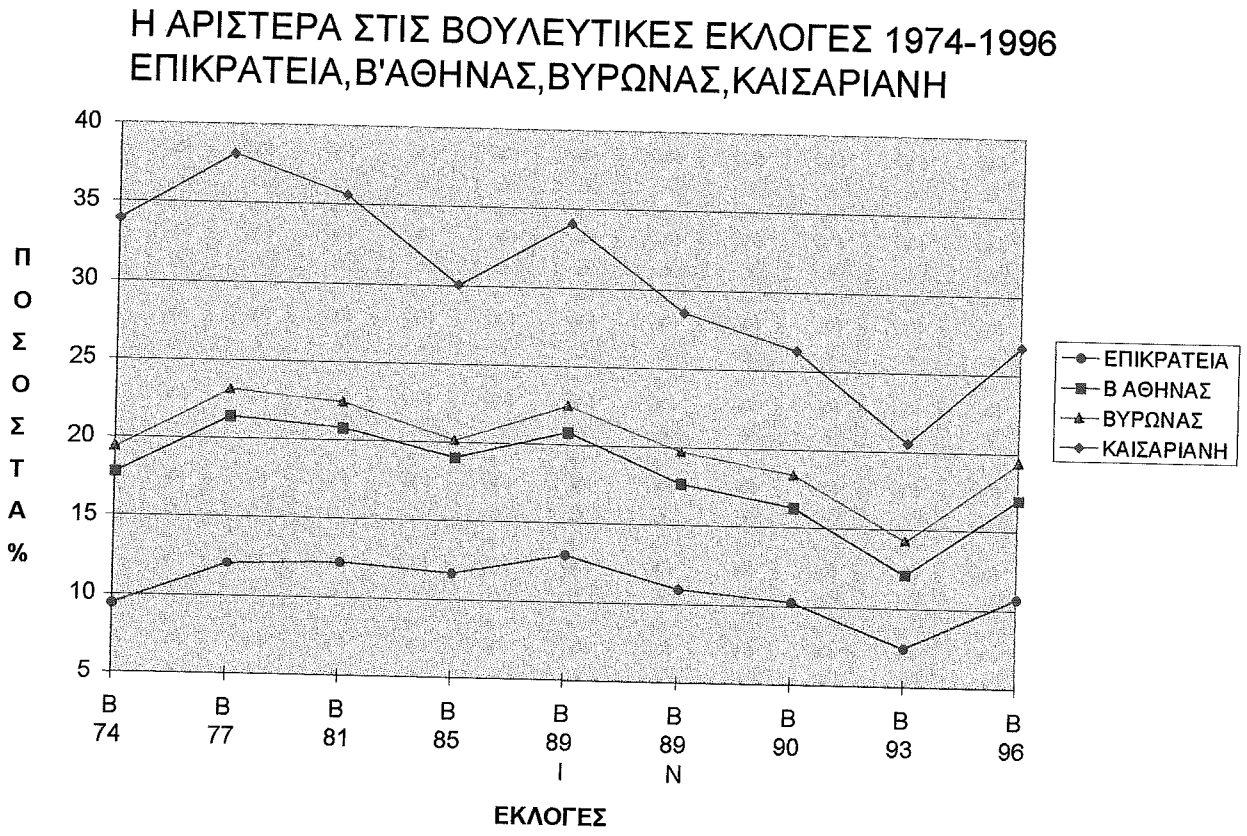
ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1974-1996

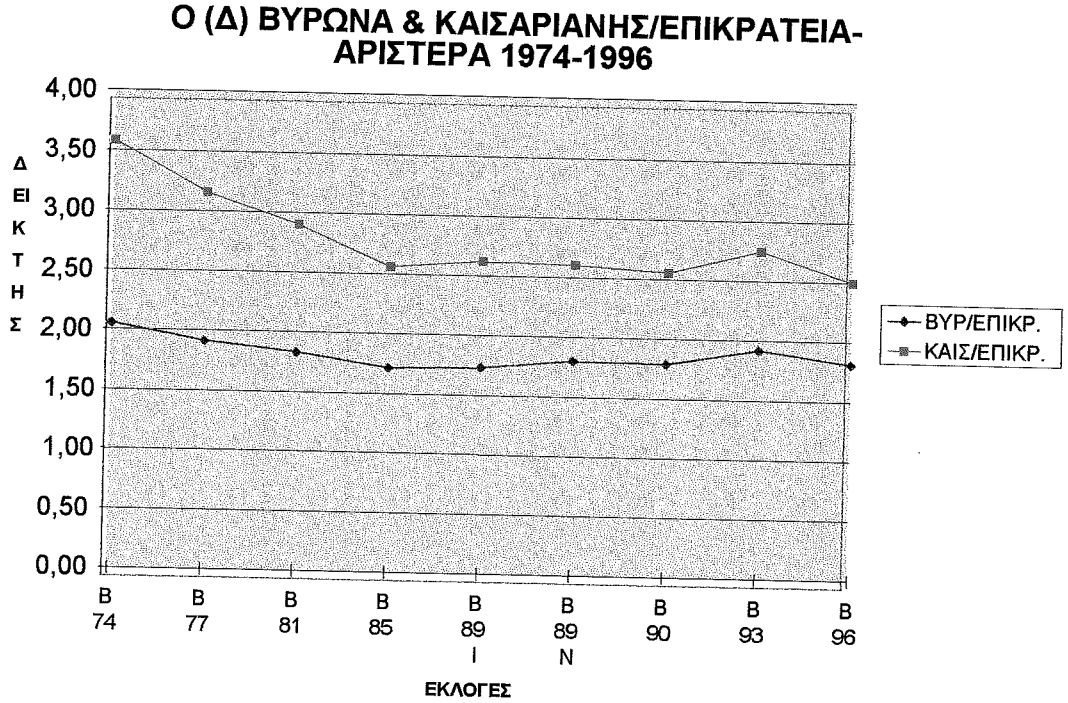

ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ-ΒΥΡΩΝΑΣ 1974-1996

ΓΡΑΦΗΜΑ 6.2 : Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ) ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996.

Ετσι, ενώ το 1974 η θετική απόκλιση από τα ποσοστά της Β' Αθήνας είναι 1,9 (η μεγαλύτερη τιμή) το 1996 ο δείκτης αγγίζει τη μικρότερη τιμή, 1,57. Είναι ενδιαφέρον ότι η αριστερά παρουσιάζει τη μικρότερη ιστορικά απήχηση της το 1996. Αντίστοιχα χαμηλό δείκτη είχε παρουσιάσει το 1985. Η διαχρονική πορεία του δείκτη μας δίνει πάντως σαν σημείο καμπής τις εκλογές του 1985. Ο Δείκτης(Καισαριανή/Επικράτεια) από την τιμή 3,58 το 1974 πέφτει στο 2,9 το 1981 και στο 2,56 το 1985, ενώ μετά παραμένει σχετικά σταθερός **με μια μικρή άνοδο το 1993, τη χρονιά δηλαδή που πανελλαδικά η αριστερά εμφανίζει τα χειρότερα ποσοστά της**. Ο Δείκτης(Καισαριανή/Β΄Αθηνας) από το 1,9 το 1974 πέφτει στο 1,58 το 1985 και παραμένει σχετικά σταθερός με μια μικρή αύξηση το 1993. Σε κάθε περίπτωση οι τιμές των τριών πρώτων εκλογικών αναμετρήσεων παραμένουν απλησίαστες. Παρ' όλα αυτά η απόκλιση από τα πανελλήνια ποσοστά αλλά και τα ποσοστά της Β΄Αθηνών εξακολουθεί να παραμένει σημαντική και δικαιολογεί τον τίτλο της "κόκκινης συνοικίας" που είχε δοθεί στην περιοχή.

Το συμπέρασμα αυτό είναι ενδιαφέρον να συγκριθεί με το αντίστοιχο για την απήχηση του ΠΑΣΟΚ στην Καισαριανή. Στην περίπτωση του ΠΑΣΟΚ το 1985 είναι το χρονικό σημείο που η απήχηση του ανεβαίνει και στη συνέχεια συμβαδίζει (με ενδιαφέρουσες αλλά μικρές αποκλίσεις) με την απήχηση του στην Β΄Αθήνας. Θυμίζουμε εδώ το κυρίαρχο σύνθημα του ΠΑΣΟΚ το 1985 που ήταν "ο λαός δεν ξεχνά τι σημαίνει δεξιά", απευθύνθηκε με επιτυχία στους αριστερούς ψηφοφόρους και εν πολλοίς επαναλαμβάνεται μεταλλασόμενο στις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Δεν πρέπει να ξεχνάμε επίσης ότι το ΠΑΣΟΚ ήταν κυβέρνηση την περίοδο 1981-1989 και είχε την δυνατότητα συγκρότησης κάθετων πελατειακών δικτύων όπου μπορούσαν να ενταχθούν και οι "μη προνομιούχοι" αριστεροί ψηφοφόροι. Πάνω σε αυτό το ζήτημα ο Νίκος Μουζέλης παρατηρεί ότι " το ΠΑΣΟΚ ακολούθησε περίπου την τυπική τακτική κάθετης ενσωμάτωσης που ανέκαθεν ακολουθούσαν στην Ελλάδα τα κυβερνητικά κόμματα. ....Δεδομένης της μαζικής οργάνωσης του κόμματος, ο "ημετερισμός" που συνοδεύει συνήθως την άνοδο ενός νέου κόμματος στην εξουσία, επιχειρήθηκε κατά πιο συστηματικό και μεθοδικό τρόπο. ....Ιδίως μετά την ανάληψη της κυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ, σταμάτησε ο συστηματικός αποκλεισμός των κομμουνιστών και άλλων

"αριστερών στοιχείων" από τη δημόσια διοίκηση"[85] Θα προσθέταμε εδώ, και με δεδομένη την μαζική οργάνωση και την συστηματικότητα τέτοιων επιλογών του ΠΑΣΟΚ, ότι αυτή η επιλογή ένταξης των κομμουνιστών στα πελατειακά του δίκτυα ενίσχυσε την "αποδοτικότητα της "αντιδεξιάς" στρατηγικής του".[86]

Στον Βύρωνα, οι αντίστοιχες αποκλίσεις είναι όπως θα περίμενε κανείς σαφώς μικρότερες. Σε σχέση με τα πανελλαδικά ποσοστά όμως είναι αρκετά μεγάλη η θετική απόκλιση και κυμαίνεται γύρω στο διπλάσιο σ' όλη την χρονική περίοδο που εξετάζουμε.

Συγκεκριμένα, η μεγαλύτερη απόκλιση του δείκτη εντοπίζεται και στο δήμο Βύρωνα το 1974 σε σχέση με τα πανελλαδικά ποσοστά και είναι 2,05. Η μικρότερη όμως, απόκλιση δεν εμφανίζεται όπως θα περίμενε κανείς στις εκλογικές αναμετρήσεις της 10ετίας του 1990 αλλά το 1985 και είναι 1,72.

Αρκετό ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η τιμή του δείκτη το 1993. Αγγίζει σχεδόν το διπλάσιο σε σχέση με το ποσοστό της Αριστεράς στο σύνολο της χώρας, σε μια εκλογική αναμέτρηση που έδωσε τα χαμηλότερα ποσοστά στην Αριστερά στην Μεταπολίτευση και ισούται με την τιμή του δείκτη το 1977, η οποία και αποτελεί την δεύτερη μεγαλύτερη απόκλιση σε όλο το φάσμα της εκλογικής αναμέτρησης από το 1974. Η συμπεριφορά αυτή του δείκτη είναι κοινή και στους δύο Δήμους. Η εξήγηση είναι ότι την περίοδο αυτή, που λόγω των διασπάσεων η αριστερά περνά μεγάλη κρίση και τα ποσοστά της μειώνονται πανελλαδικά, στους παραδοσιακά "αριστερούς" δήμους όπου υπάρχουν οι μαζικότερες οργανώσεις και λειτουργούν οι συναισθηματικές ταυτίσεις των κατοίκων με τα αριστερά κόμματα η εκλογική πτώση τους δεν είναι τόσο έντονη όσο στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Οσον αφορά τις τιμές του δείκτη για ΒΥΡ/Β' ΑΘΗΝΑΣ, παρατηρούμε ότι η απόκλιση κυμαίνεται μεταξύ 1,06 στις βουλευτικές εκλογές του 1985 και 1,18 το 1993. Τα ποσοστά θα μπορούσαμε να πούμε οτι είναι σε αντιστοιχία με αυτά της Β' Αθήνας με μια ελαφριά θετική απόκλιση. Γενικά πάντως παρατηρείται μια αντίστροφη διαδικασία από αυτή που εμφανίζεται στην Καισαριανή. Η απόκλιση του δείκτη σε σχέση με την Β' Αθήνας στον Βύρωνα,

---

[85] Μουζέλης Ν., "Παράδοση και αλλαγή στην ελληνική πολιτική:Από τον Ελευθέριο Βενιζέλο στον Ανδρέα Παπανδρέου" στο "Η Ελλάδα σε εξέλιξη" επιλογή κειμένων από το τεύχος 473 του γαλλικού περιοδικού Les Temps Modernes, Αθήνα 1986 εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ σελ.156-157.

παρουσιάζει μια μικρή αλλά σταθερά ανοδική θετική απόκλιση από το 1989 και μετά. Και σ'αυτή την περίπτωση ο δείκτης παίρνει την μεγαλύτερη τιμή του το 1993. Για τις εκλογές του 1993-1996, μετά την διάσπαση στο Συνασπισμό παραπέμπουμε στην ξεχωριστή ανάλυση για τα αριστερά κόμματα και τις εκλογικές τους συνεργασίες που ακολουθεί.

6. ΕΝΩΜΕΝΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ-1974

Στις εκλογές του 1974 τα κόμματα της αριστεράς (ΚΚΕ, ΚΚΕεσ, ΕΔΑ) συγκροτούν τον εκλογικό συνδυασμό Ενωμένης Αριστεράς (ΕΑ) που λαμβάνει ποσοστό 9,47% στην Επικράτεια, 17,82% στην Β΄Αθήνας ενώ στους δύο δήμους έχει ποσοστά 19,44% στο Βύρωνα και 33,94% στην Καισαριανή όπου παίρνει την πρώτη θέση. Είναι οι πρώτες μετεμφυλιακές εκλογές με επίσημη παρουσία της κομμουνιστικής αριστεράς μετά από τριανταοκτώ χρόνια παρανομίας (δικτατορία Μεταξά, Κατοχή, εμφύλιος, μετεμφυλιακό κράτος, χούντα 21ης Απριλίου). Η Καισαριανή ήταν ακόμα μια υποβαθμισμένη εργατική συνοικία με προσφυγικές κατοικίες φθαρμένες από το χρόνο, με πολλούς Καισαριανιώτες στο κομμουνιστικό κίνημα, και με τοποθεσίες φορτισμένες ιστορικά (σκοπευτήριο, προσφυγικές πολυκατοικίες όπου ακόμα και σήμερα φαίνονται τα σημάδια από τις σφαίρες των μαχών την περίοδο των Δεκεμβριανών). Μια συνοικία που η βιωμένη αντίθεση γηγενών-προσφύγων του 1922, συμπληρώνεται από την αντίθεση κομμουνιστών-δεξιού κράτους μετά τον εμφύλιο. Συνοπτικά μια μικρή (26.576 κάτοικοι το 1971) αλλά έντονα δυναμική "κόκκινη" συνοικία με μαζικές οργανώσεις των κομμουνιστικών κομμάτων, που δίνει εντυπωσιακό ποσοστό στην ΕΑ.

Ο Βύρωνας, επίσης εργατικός προσφυγικός Δήμος, ήταν μεγαλύτερος σε μέγεθος και πληθυσμό (47.340 κάτοικοι το 1971), ήδη είχαν αρχίσει να κτίζονται πολυκατοικίες, ενώ η αίσθηση της κοινής προσφυγικής ταυτότητας και της ταύτισης με την αριστερά ήταν ισχυρή στις παλιότερες, προσφυγικές συνοικίες του Δήμου (Αγ.Λάζαρος, Κέντρο, Κοπανάς), αλλά όχι στον ίδιο βαθμό και στις νεώτερες συνοικίες που είχαν δημιουργηθεί σχετικά πρόσφατα. Έτσι, το ποσοστό της ΕΑ ήταν σαφώς μεγαλύτερο από την

---

[86] Μοσχονάς Γ.,"Η διαιρετική τομή δεξιάς- αντιδεξιάς στη Μεταπολίτευση" στο Δεμερτζής

Επικράτεια και την Β΄Αθήνας, αλλά σε καμία περίπτωση δεν πλησίαζε το ποσοστό της Καισαριανής.

7.ΣΥΜΜΑΧΙΑ- 1977

Στις εκλογές του 1977, και ενώ το ΚΚΕ επιλέγει την αυτόνομη κάθοδο, εμφανίζεται η ΣΥΜΜΑΧΙΑ, μια εκλογική συνεργασία πέντε (5) κομμάτων της αριστεράς. Την αποτελούν το ΚΚΕ εσωτερικού που είναι και το μεγαλύτερο κόμμα της συνεργασίας, η ΕΔΑ, η Χριστιανική Δημοκρατία, η Σοσιαλιστική Πρωτοβουλία και η Σοσιαλιστική Πορεία.

Η Συμμαχία εμφανίζεται σαν η συσπείρωση της εκτός ΚΚΕ αριστεράς και λαμβάνει ποσοστά: 2,72% στην Επικράτεια, 5,26% στην Β΄Αθήνας, 5,71% στο Βύρωνα και 9,51% στην Καισαριανή. Το αποτέλεσμα θεωρήθηκε αποτυχία και δεν υπήρξε καμία συνέχεια στην προσπάθεια αυτή. Συγχρόνως το πολύ υψηλότερο ποσοστό του ΚΚΕ (9,36%) οριστικοποίησε την κυριαρχία του "ορθόδοξου" κομμουνιστικού κόμματος στο χώρο της αριστεράς, κυριαρχία που ήταν προφανής για μια περίπου δεκαετία μετά τις εκλογές αυτές, όχι μόνο στις βουλευτικές εκλογές αλλά και στους μαζικούς χώρους και στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

ΣΥΜΜΑΧΙΑ	Β77
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ	2,72%
Β' ΑΘΗΝΑΣ	5,26%
ΒΥΡΩΝΑΣ	5,71%
Δείκτης(Β/ΕΠΙΚ)	2,09
Δείκτης(ΒΥΡ/Β' ΑΘΗΝ)	1,08
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	9,51%
Δ(Κ/ΕΠΙΚ)	3,50
Δ(Κ/Β' ΑΘΗΝ)	1,80

8. ΚΚΕ εσωτερικού.

Η ιστορία του ΚΚΕ εσωτερικού (ΚΚΕεσ.) ξεκινά το 1968 με την διάσπαση του ΚΚΕ οπότε και διαγράφηκαν τα στελέχη του κλιμακίου

Ν.(επιμ.)"Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα" Αθήνα 1994,εκδ.ΟΔΥΣΣΕΑΣ σελ.199.

"εσωτερικού" δηλ. τα μέλη του ΚΚΕ που βρίσκονταν στον Ελλαδικό χώρο αφού η ηγεσία του κόμματος μετά την ήττα του εμφυλίου και την μακρόχρονη παρανομία του κόμματος βρίσκονταν στην ΕΣΣΔ.

Γι' αυτό και διατηρήθηκε το προσωνύμιο "εσωτερικού" στον τίτλο του κόμματος για να διαχωρίζεται από το "ορθόδοξο" ΚΚΕ. (είναι γνωστό βέβαια οτι η ονομασία αυτή αποτέλεσε κυρίαρχο σημείο τριβής μεταξύ των δύο κομμουνιστικών κομμάτων.). Ο τίτλος του κόμματος επιβεβαιώθηκε στο 1ο συνέδριο του κόμματος το 1976 παρά τον προβληματισμό που αναπτύχθηκε. Μέχρι τότε το κόμμα διεκδικούσε τον τίτλο του ΚΚΕ και η λέξη εσωτερικού αναφερόταν σε παρένθεση, το δε συνέδριο αναφερόταν σαν 1ο(9ο) με την αρίθμηση σε παρένθεση να προσπαθεί να καταδείξει ότι το κόμμα αποτελούσε την γνήσια "συνέχεια" του ενιαίου ΚΚΕ [87]

Το ΚΚΕεσ. εκτός από το 1974 και το 1977 που συμμετείχε στα σχήματα της ΕΑ και της ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ αντίστοιχα, κατέβηκε αυτόνομα στις βουλευτικές εκλογές του 1981 και 1985 και στις ευρωεκλογές του 1981 και 1984.

Στο Κοινοβούλιο εκπροσωπήθηκε μόνο το 1985 με ένα βουλευτή και με πανελλαδικό ποσοστό 1,84%. Στις εκλογές του 1981 είχε λάβει 1,34% και δεν κατόρθωσε να εκλέξει βουλευτή.

Ας δούμε όμως τι συμβαίνει με το κόμμα αυτό στους δύο Δήμους που εξετάζουμε. Τα ποσοστά του ΚΚΕεσ. στο Βύρωνα είναι για τις δύο εκλογικές αναμετρήσεις όπου κατήλθε αυτόνομα : 3,08% το 1981 και 4% το 1985. Στην Καισαριανή αντίστοιχα : 6% το 1981 και 5,22% το 1985.

Είναι σαφές οτι η εκλογική απήχηση του ΚΚΕεσ. στους δύο αυτούς δήμους είναι κατά πολύ μεγαλύτερη απ' ότι στο σύνολο της χώρας. Το ίδιο ισχύει και για την απήχησή του στη Β' Αθήνας. Το ποσοστό που λαμβάνει στην Καισαριανή το 1981 είναι το μεγαλύτερο στη Β' Αθήνας (2,75%). Είναι ακόμα αξιοσημείωτο οτι ο Βύρωνας και η Καισαριανή είναι οι μοναδικοί δήμοι χαμηλών εισοδηματικών στρωμάτων όπου το ΚΚΕεσ. έχει ποσοστά υψηλότερα από αυτό της Β' Αθήνας, ενώ τα υπόλοιπα υψηλά ποσοστά του

---

[87] Για το 1ο Συνέδριο του ΚΚΕ εσωτερικού και το ζήτημα του ονόματος βλέπε το άρθρο του Ελεφάντη Αγγελου,"Το συνέδριο του ΚΚΕεσ. και η ελληνική αριστερά" περιοδικό ΠΟΛΙΤΗΣ τευχος 3-4,Ιούλιος- Αύγουστος 1976.

εντοπίζονται σε περιοχές μεσαίων και υψηλών εισοδηματικών τάξεων όπως : Ν. Σμύρνη 4,6%, Φιλοθέη 4,38% (1981) και 5,28% (1985), Ψυχικό 4,15%.

Η γενικότερη εικόνα των ποσοστών του ΚΚΕεσ. στη Β' Αθήνας δείχνει ότι η εκλογική απήχηση του κόμματος εντοπίζεται σε μεσαία και περισσότερο σε υψηλά εισοδηματικά στρώματα και είναι μικρή σε περιοχές εργατικές και χαμηλών εισοδημάτων (π.χ. Ταύρος 2,25%, Περιστέρι 2,29%).

Τα υψηλά ποσοστά που εμφανίζει το ΚΚΕεσ. στον Βύρωνα και την Καισαριανή προκύπτουν από ιστορικούς περισσότερο λόγους. Οι δύο αυτοί δήμοι αποτελούν τα παραδοσιακά προπύργια της Αριστεράς στην Β' Αθήνας και οι ντόπιοι κάτοικοί τους διατηρούν ιδιαίτερους δεσμούς με τα κόμματα της Αριστεράς. Ειδικότερα στην Καισαριανή τα υψηλά ποσοστά του ΚΚΕεσ. είναι αποτέλεσμα προσωπικών στάσεων και επιλογών ενός κομματιού της Αριστεράς μετά τις εσωκομματικές διαμάχες και διασπάσεις του κομμουνιστικού χώρου. Είναι εύλογο σε περιοχές με δεσμούς αίματος της Αριστεράς όπως είναι οι δύο αυτοί δήμοι και με αντίστοιχα μεγάλο αριθμό οργανωμένων μελών στο ενιαίο ΚΚΕ (κι ας ήταν παράνομο), οι επιλογές στελεχών και προσώπων με μεγάλη αγωνιστική παράδοση στα κατοχικά, μετεμφυλιακά και δικτατορικά χρόνια να βρίσκουν ευρύτερο πεδίο συμπάθειας και στράτευσης. Είναι γνωστό οτι ένα μεγάλο μέρος καταξιωμένων στη συνείδηση των κατοίκων, αγωνιστών της Αριστεράς εντάχθηκε μετά τη διάσπαση στο ΚΚΕεσ. Αυτό είχε σαν φυσικό αποτέλεσμα την προσέλκυση της συμπάθειας ευρύτερων τμημάτων στο νέο κόμμα, αξιολογώντας τον χώρο αυτό σαν τον πιο κατάλληλο και γνήσιο ίσως συνεχιστή μιας μακρόχρονης αγωνιστικής πορείας.

Παρ' όλα αυτά, παρατηρούμε οτι ενώ στον Βύρωνα το ποσοστό του κόμματος αυξάνεται από το 1981 στο 1985 ακολουθώντας την γενικότερη τάση στην Β' Αθήνας αλλά και πανελλαδικά, στην Καισαριανή το ποσοστό μειώνεται στην εκλογική αναμέτρηση του 1985. Η εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι, οτι στον Βύρωνα -λόγω της χωρικής του επέκτασης και της εισροής νέων κατοίκων- το κόμμα βρίσκει απήχηση σε ψηφοφόρους με άλλα χαρακτηριστικά που το προσεγγίζουν για διαφορετικούς λόγους απ' ότι οι παραδοσιακοί ψηφοφόροι της Αριστεράς. Στην Καισαριανή, εξ αιτίας της μικρής κινητικότητας των κατοίκων και της επιβίωσης για μεγαλύτερο χρονικό

διάστημα της παλαιότερης δομής της συνοικίας το κόμμα απευθύνεται και πάλι σε παραδοσιακούς ψηφοφόρους του χώρου.
Παράλληλα όμως, το 1985 είναι η εκλογική αναμέτρηση όπου το ΠΑΣΟΚ θέτει τα αντιδεξιά διλήμματα. Είναι προφανές ότι πολιτικές τέτοιου τύπου μπορούν να βρουν μεγαλύτερη απήχηση σε παραδοσιακό κόσμο της Αριστεράς που έχει υποστεί όλη τη βία, την τρομοκρατία και τον αποκλεισμό που συνεπαγόταν το μετεμφυλιακό κράτος της δεξιάς.

Το ΚΚΕεσ. όμως στηρίζεται σ' αυτά ακριβώς τα στρώματα στην Καισαριανή. Κι αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να χάνει ψηφοφόρους προς το ΠΑΣΟΚ στη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση κάτω από την επικράτηση των συγκινησιακών διλημμάτων : ΠΑΣΟΚ ή επιστροφή της Δεξιάς.

Αξίζει, μιλώντας για το ΚΚΕεσ., να κάνουμε μια μνεία για τα ποσοστά του στις Ευρωεκλογές. Τα αξιοπρεπή ποσοστά που σημείωνε το ΚΚΕεσ. στις Ευρωπαϊκές εκλογές και τα οποία δεν συνοδεύτηκαν ποτέ από αντίστοιχα στις βουλευτικές, κατέπλησσαν τόσο τις άλλες πολιτικές δυνάμεις, όσο και το ίδιο το κόμμα που προβληματίζονταν γι' αυτή τη τάση του εκλογικού σώματος. Ακριβώς, βέβαια η ίδια εικόνα μας δίνεται από τα ποσοστά του ΚΚΕεσ., σε Βύρωνα και Καισαριανή.

Στις ευρωεκλογές του 1981, το ΚΚΕεσ. λαμβάνει στο Βύρωνα πάνω από το τριπλάσιο ποσοστό από αυτό των βουλευτικών εκλογών που διενεργήθηκαν ταυτόχρονα (ποσοστό 10,27% έναντι 3,08). Στην Καισαριανή λαμβάνει υπερδιπλάσιο σε σχέση με τις βουλευτικές (12,9% έναντι 6%). Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η διαφορά του ποσοστού του κόμματος στο Βύρωνα. Στις Ευρωεκλογές είναι 3,5 φορές μεγαλύτερο και αυτό και πιθανότατα οφείλεται στη μετακίνηση ψηφοφόρων από τα δύο μεγάλα κόμματα προς τ' αριστερά. Ψηφοφόρων που προτιμούν το ΚΚΕεσ. πιθανότατα λόγω της "φιλικότερης" προς την ΕΟΚ πολιτικής του. Αντίστοιχα μπορεί να ερμηνευθεί η τάση αυτή και στην Καισαριανή.

Στις Ευρωεκλογές του 1984, τα ποσοστά είναι πιο χαμηλά και στους δύο δήμους (6,41% στο Βύρωνα και 8,78% στην Καισαριανή) παραμένουν όμως ιδιαίτερα σημαντικά σε σχέση με τα ποσοστά της επόμενης χρονιάς (Βουλευτικές 1985). Είναι αξιοσημείωτο ότι και στις δύο αναμετρήσεις για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο που κατήλθε το ΚΚΕεσ., εξέλεξε ευρωβουλευτή.

Τέλος, το ΚΚΕεσ. δεν μπόρεσε κι αυτό να υπερβεί τα εσκαμμένα και να υποσκελίσει πολιτικά τον άλλο πόλο της Κομμουνιστικής Αριστεράς. Δεν κατόρθωσε να αποκτήσει μια ισχυρή οργανωμένη βάση και να παρέμβει ουσιαστικά στις διεργασίες της ελληνικής κοινωνίας. Αυτοί οι λόγοι σε συνδυασμό με εσωκομματικές τριβές και διαφωνίες οδήγησαν σε νέα διάσπαση στους κόλπους του, το 1987. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθούν δύο νέα κόμματα : η ΕΑΡ και το ΚΚΕεσ.- Α.Α. Βραχύβια και τα δύο ως σχηματισμοί, η μεν ΕΑΡ συμμετείχε στον ενιαίο Συνασπισμό της Αριστεράς και αφομοιώθηκε απ' αυτόν μετά την αποχώρηση του ΚΚΕ, το δε ΚΚΕεσ.- Α.Α. μετά την αυτόνομη κάθοδο στις εκλογές του Ιουνίου 1989 και 1990 όπου κατέγραψε ποσοστά 0,28% και 0,13% (στον Βύρωνα 0,14% και στην Καισαριανή 0,24%) αντίστοιχα, επανιδρύθηκε ως Α.Κ.Ο.Α και συνεργάστηκε εκλογικά κατά καιρούς με άλλα σχήματα της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς.

9. ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ & ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

α). Περίοδος 1988 - 1992

Ο Συνασπισμός της Αριστεράς (ΣΥΝ) δημιουργήθηκε το Φθινόπωρο του 1988 μετά από μακροχρόνιες διεργασίες και διαβουλεύσεις στις δύο κύριες πολιτικές του συνιστώσες, το ΚΚΕ και την ΕΑΡ. Στον ενιαίο τότε ΣΥΝ συμμετείχαν το ΚΚΕ, η ΕΑΡ, ένα κομμάτι της ΕΔΑ με τον Α. Λεντάκη, το ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ. με τον Χ. Πρωτόπαπα, η ΕΣΠΕ με τον Σ. Παναγούλη και προσωπικότητες της Αριστεράς όπως ο Ν. Κωνσταντόπουλος, Μ. Δρεττάκης, Σ. Γιώτας, Λ. Βάσσης, κλπ.

Στα πλαίσια προγραμματικής συμφωνίας, ο ΣΥΝ στόχευε στη δημιουργία ενός ισχυρού ενωτικού πόλου της Αριστεράς, ο οποίος θα μπορούσε να έχει καθοριστική συμβολή στις εκλογικές διεργασίες και προοπτική συσπείρωσης του αριστερού και ευρύτερα δημοκρατικού κόσμου. Είναι γεγονός οτι οι απλοί ψηφοφόροι των κομμάτων της Αριστεράς συχνά μέχρι τότε, έθεταν σαν ουσιαστικό ζήτημα στις ηγεσίες την ένωση του χώρου. Η δημιουργία του ΣΥΝ θέλησε να απαντήσει και σ' αυτήν την ανάγκη.

Ας δούμε τι απήχηση είχε η κάθοδος της "συνασπισμένης" Αριστεράς στους δύο Δήμους που εξετάζουμε :

Στην πρώτη του κάθοδο στις βουλευτικές εκλογές της 18-6-1989, ο ενιαίος ΣΥΝ επιτυγχάνει ποσοστό 22,49% στον Βύρωνα και 34,11% στην Καισαριανή. Το ποσοστό αυτό αποτελεί στον Βύρωνα τη μέγιστη καταγεγραμμένη σε βουλευτικές εκλογές δύναμη της Αριστεράς στη Μεταπολίτευση. Στην Καισαριανή βέβαια, δεν αγγίζεται το ποσοστό ρεκόρ του 1977 (38,12%), αλλά αποτελεί το καλύτερο από το 1985 και μετά.

Είναι φανερό οτι ο ΣΥΝ πάτησε σε μια υπαρκτή ανάγκη του κόσμου της Αριστεράς κι αυτό εκφράστηκε με τον καλύτερο τρόπο σε δύο δήμους παραδοσιακά ισχυρούς γι' αυτήν.

Η απόκλιση από τα αντίστοιχα μεγέθη για την Αριστερά σε πανελλαδικό επίπεδο αγγίζει τις 9,5 μονάδες στον Βύρωνα και τις 21 !! μονάδες στην Καισαριανή. Στο επίπεδο των ποσοστών της Β' Αθήνας η διαφορά είναι περίπου 2 ποσοστιαίες μονάδες στον Βύρωνα και 13 στην Καισαριανή.

Ομως η εκλογική αναμέτρηση του Ιουνίου 1989 είναι η πρώτη των τριών αλλεπάλληλων αναμετρήσεων της περιόδου.

Στη συνέχεια επέρχεται κάμψη στην απήχηση του ΣΥΝ στις άλλες δύο εκλογικές αναμετρήσεις που ακολούθησαν.

Τον Νοέμβριο του 1989, το ποσοστό του ΣΥΝ μειώνεται σε 19,75% στον Βύρωνα και σε 28,56% στην Καισαριανή. Μέσα σε πέντε μήνες ο ΣΥΝ χάνει 2,5 ποσοστιαίες μονάδες στον Βύρωνα και 6 στην Καισαριανή. Στις εκλογές του Απριλίου 1990, μετά από άλλους πέντε μήνες τα ποσοστά στους δύο δήμους διαμορφώνονται ως εξής : Βύρωνας 18,38% και Καισαριανή 26,28%. Και στους δύο δήμους έχουμε τότε τα μικρότερα ποσοστά για την αριστερά από τη μεταπολίτευση μέχρι το 1990. Η απόκλιση από τα ποσοστά του Ιουνίου 1989 φτάνει τις 4 ποσοστιαίες μονάδες στον Βύρωνα και τις 6 μονάδες στην Καισαριανή. Επίσης μειώνεται και η θετική απόκλιση σε σχέση με το πανελλαδικό ποσοστό του ΣΥΝ και το αντίστοιχο της Β' Αθήνας. Η απόκλιση είναι 8 μονάδες για τον Βύρωνα σε σχέση με το πανελλαδικό και 2 σε σχέση με το ποσοστό της Β' Αθήνας και για την Καισαριανή αντίστοιχα, 16 και 10.

Τα συμπεράσματα που μπορούμε να συνάγουμε από αυτή την εικόνα είναι :

α). Ο ΣΥΝ δεν μπόρεσε να αντέξει το βάρος των τριών διαδοχικών αναμετρήσεων, να πείσει ως δύναμη εξουσίας και να ανεβάσει ή έστω να διατηρήσει τα ποσοστά του. Οι ψηφοφόροι του κινήθηκαν προς τα δύο μεγάλα κόμματα αναζητώντας "βιώσιμη" κυβέρνηση. Ο ΣΥΝ δεν κατόρθωσε να εμφανιστεί ως εναλλακτική λύση στο πολιτικό σκηνικό και μοιραία επικράτησαν τα συνθήματα των δύο μεγάλων κομμάτων. Ακόμα και το παραδοσιακό σώμα των ψηφοφόρων του επηρεάστηκε από το γενικότερο πολιτικό κλίμα και σε περιοχές "κάστρα" όπως οι Δήμοι που εξετάζουμε εμφανίζεται το 1990 η μεγαλύτερη μέχρι τότε εκλογική κάμψη.

β). Ο ΣΥΝ χρεώθηκε στις συνειδήσεις των παραδοσιακών ψηφοφόρων της Αριστεράς την επιλογή της συγκυβέρνησης με τη Ν.Δ.. Πλήρωσε αυτή την επιλογή με τη μείωση των ποσοστών του ιδιαίτερα σε περιοχές με παραδοσιακούς δεσμούς της Αριστεράς και δεδομένη αντιδεξιά συνείδηση των κατοίκων. Η φρασεολογία περί "εθνικής συμφιλίωσης" και το συμβολικό κάψιμο των φακέλων υπονόμευσαν τους ίδιους τους όρους συγκρότησης της μετεμφυλιακής κομμουνιστικής αριστεράς. Ο ΣΥΝ υποτίμησε το γεγονός ότι η τομή δεξιάς- αντιδεξιάς στο ελληνικό πολιτικό σύστημα δεν ήταν ένα ιδεολόγημα του ΠΑΣΟΚ αλλά αποτελούσε βασικό συστατικό στοιχείο του μεταπολιτευτικού πολιτικού συστήματος. Το γεγονός αυτό αντικατοπτρίζεται στην αύξηση των ποσοστών του ΠΑΣΟΚ τον Νοέμβριο 1989, κυρίως στις περιοχές που ο ΣΥΝ παρουσίασε υψηλά ποσοστά στις εκλογές του Ιουνίου, ενώ εξακολουθούν να μαίνονται οι κατηγορίες για σκάνδαλα. Ο ΣΥΝ όχι μόνο αδυνατεί να "απεγκλωβίσει" ψηφοφόρους από την "αριστερή" πτέρυγα του ΠΑΣΟΚ, αλλά και χάνει δικούς του ψηφοφόρους προς το ΠΑΣΟΚ, *ιδιαίτερα από το παραδοσιακό κομμάτι της εκλογικής του βάσης.*

γ). Στον Βύρωνα η πτώση της εκλογικής δύναμης του ΣΥΝ το 1990 συνίσταται στο 18% των ψήφων που έλαβε τον Ιούνιο 1989 και είναι μικρότερη από την αρνητική μεταβολή που υπέστη ο ΣΥΝ στα εκλογικά ποσοστά του στην επικράτεια (21%) και στη Β' Αθήνας (21,75%).
Παρατηρούμε οτι στον δήμο αυτό που εμφανίζει μεν υψηλά ποσοστά της Αριστεράς αλλά όχι στο βαθμό που να ονομαστεί "κόκκινη" συνοικία όπως η

Καισαριανή ή η Κοκκινιά, εμφανίζεται σταθερότερο το εκλογικό της σώμα σε σχέση με την γενικότερη εκλογική τάση.

δ). Στην Καισαριανή η εκλογική δύναμη του ΣΥΝ το 1990 μειώνεται κατά 23% σε σχέση με αυτή του Ιουνίου 1989 και είναι σαφώς μεγαλύτερη από την αρνητική μεταβολή τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και στη Β' Αθήνας. Η "κόκκινη" συνοικία της Β' Αθήνας, χάνει το 1990 μεγαλύτερη μάζα ψηφοφόρων από άλλες λιγότερο "αριστερές" περιοχές.

Γενικά, ο ΣΥΝ στους δήμους που εξετάζουμε εμφανίστηκε δυναμικά τον Ιούνιο του 1989 δημιουργώντας προϋποθέσεις για ευοίωνες προοπτικές, για αύξηση της εκλογικής του δύναμης και για ευρύτερη απήχησή του. Οι απανωτές εκλογικές αναμετρήσεις, το πολιτικό σκηνικό και οι κεντρικές πολιτικές επιλογές άλλαξαν άρδην το αισιόδοξο κλίμα οδηγώντας τα ποσοστά της Αριστεράς το 1990 στο χαμηλότερο μέχρι τότε σημείο της Μεταπολιτευτικής της πορείας.

β. Ο ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΧΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΚΚΕ.

Το δυσοίωνο κλίμα στον ΣΥΝ συνεχίζεται και μετά την μείωση των εκλογικών ποσοστών στις βουλευτικές του 1990. Αυτή τη φορά τα προβλήματα είναι ακόμα μεγαλύτερα και αφορούν την ίδια τη ύπαρξή του ως Συνασπισμού της Αριστεράς. Το 1992 γίνεται μια προσπάθεια να λειτουργήσει ο ΣΥΝ ως το κόμμα της Αριστεράς και όχι ως συνασπισμός αυτόνομων και ανεξάρτητων κομμάτων. Το κύριο βάρος στρέφεται προς το ΚΚΕ, τον μεγάλο δηλαδή όγκο του ΣΥΝ, σε μια προσπάθεια να "πειστεί" να αυτοδιαλυθεί μέσα στο ΣΥΝ και να μην διατηρεί οργανωτική αυτοτέλεια. Το βάρος πέφτει στο ΚΚΕ καθώς είναι το μοναδικό μαζικό κόμμα που συμμετέχει στο ΣΥΝ.

Η αντίδραση μέσα στο ίδιο το ΚΚΕ - η οποία είχε αρχίσει σχεδόν ταυτόχρονα με την ίδρυση του ΣΥΝ και είχε οδηγήσει ήδη το 1989 σε διάσπαση και αποχώρηση του μεγαλύτερου τμήματος της νεολαίας του - κορυφώνεται με την προοπτική της αυτοδιάλυσης μέσα στο ΣΥΝ.

Εξάλλου, μεγάλη μερίδα της εκλογικής του βάσης επέκρινε την πολιτική του ΣΥΝ και του ΚΚΕ για τη συμμετοχή τους στην Κυβέρνηση της Ν.Δ. (Τζαννετάκη) το καλοκαίρι του 1989.

Κάτω από αυτή την πίεση και μετά από σκληρές εσωκομματικές αντιπαραθέσεις που οδηγούν σε νέα διάσπαση, το ΚΚΕ αποχωρεί από τον ΣΥΝ. Μεγάλη ομάδα ηγετικών στελεχών αλλά και απλών μελών του ΚΚΕ προσχωρεί μετά τη διάσπαση απ' ευθείας στον ΣΥΝ ο οποίος μετεξελίσσεται τελικά σε κόμμα, διατηρώντας την ονομασία.

Ας δούμε όμως τι συμβαίνει μετά από αυτές τις πολιτικές εξελίξεις στους δύο δήμους που εξετάζουμε.

Στις εκλογές του 1993 τα ποσοστά του ΣΥΝ σε Βύρωνα και Καισαριανή, είναι : 6,34% και 6,99% αντίστοιχα. Είναι αυξημένα σε σχέση με το ποσοστό του κόμματος στη Β' Αθήνας (5,27%) και μάλιστα της Καισαριανής είναι το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό μετά τον Δήμο Ν. Σμύρνης. Σαφώς αυξημένα είναι τα ποσοστά στους δύο δήμους σε σύγκριση με το πανελλαδικό ποσοστό του ΣΥΝ που ήταν 2,94% και με το οποίο απέτυχε να πιάσει το πλαφόν του 3% και έμεινε έτσι εκτός βουλής την τριετία 1993-1996.

Παρ' όλα αυτά τα αθροιστικά ποσοστά του ΚΚΕ και του ΣΥΝ είναι και στους δύο δήμους, όπως είδαμε και παραπάνω, τα χαμηλότερα της Μεταπολιτευτικής περιόδου.

Η διάσπαση του ΣΥΝ και η Συγκυβέρνηση με την Ν.Δ. το 1989 σε συνδυασμό με τη σκληρή νεοφιλελεύθερη πολιτική της κυβέρνησης Μητσοτάκη και τα αντιδεξιά συνθήματα του ΠΑΣΟΚ, έστρεψαν ακόμη μια φορά και σε μεγαλύτερη κλίμακα το 1993 τους παραδοσιακούς ψηφοφόρους της Αριστεράς στην εκλογική ενίσχυση του ΠΑΣΟΚ, την στιγμή μάλιστα που ο ΣΥΝ (όπως και το ΚΚΕ) προσπαθούσαν να ανασυγκροτηθούν οργανωτικά μετά την διάσπαση.

Το 1993 βρίσκει το ΣΥΝ και στους δύο δήμους αποδυναμωμένο αλλά με ένα ποσοστό που μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο για το μέλλον.

Το 1996, τα πράγματα είναι συνολικά πολύ καλύτερα για την Αριστερά και για τον ΣΥΝ ειδικότερα. Το πανελλαδικό του ποσοστό (5,12%) του επιτρέπει να αντιπροσωπευθεί στη Βουλή. Στον Βύρωνα και την Καισαριανή τα ποσοστά του, το 1996 είναι : 9,44% και 10,98% δηλ, το διπλάσιο του

πανελλαδικού ποσοστού και κατά πολύ πάνω από τα αντίστοιχα ποσοστά του 1993. Σε σχέση με την Β' Αθήνας (8,68%) τα ποσοστά είναι αυξημένα.

Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι παρ' όλο που τα ποσοστά του ΣΥΝ στους δύο δήμους ξεπερνούν το αντίστοιχο της Β' Αθήνας είναι χαμηλότερα από αυτά του ΚΚΕ και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις. Αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία το 1996, χρονιά την οποία ο ΣΥΝ κατακτά μεγαλύτερο ποσοστό από το ΚΚΕ στη Β' Αθήνας. Η σύγκριση αυτή μας οδηγεί στο συμπέρασμα οτι ο παραδοσιακός πυρήνας της Αριστεράς στους δύο δήμους παραμένει σταθερά με το ΚΚΕ και ότι σε παραδοσιακές περιοχές οι "ιστορικοί" δεσμοί κόβονται πολύ πιο δύσκολα. Αντίθετα ο ΣΥΝ παρουσιάζει πολύ υψηλότερα ποσοστά από το ΚΚΕ σε μεγαλοαστικές περιοχές, (Ψυχικό:ΣΥΝ 9,3%- ΚΚΕ 2,4%, Παπάγου:ΣΥΝ 7%- ΚΚΕ 1%, Φιλοθέη:ΣΥΝ 9,1%- ΚΚΕ 1,8%) δείγμα μιας πολυσυλλεκτικότητας που υπερβαίνει τα δεδομένα της κομμουνιστικής αριστεράς.

10. ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

Επιλέξαμε να εξετάσουμε τελευταίο το ΚΚΕ παρ' οτι είναι το μοναδικό κόμμα της Αριστεράς που έχει διαρκή παρουσία στο πολιτικό σκηνικό της Μεταπολίτευσης θεωρώντας ότι για τον παραπάνω λόγο κι επειδή μέχρι σήμερα (περισσότερο βέβαια στις 10ετίες του 1970 και του 1980) αποτελεί το βασικό και μαζικότερο πυρήνα της Αριστεράς στη χώρα. Η μελέτη της πορείας του τόσο συνολικά όσο και στους δύο δήμους που εξετάζουμε συνοψίζει μ' ένα τρόπο, την πορεία ολόκληρης της Αριστεράς στη Μεταπολίτευση αφού εκτός από βασικός κορμός της, οι επιλογές του σαν κόμμα είχαν μεγάλη επίδραση στη φυσιογνωμία του χώρου αλλά και στα άλλα κόμματα και σχηματισμούς της Αριστεράς.

Προσπαθώντας να σκιαγραφήσει κανείς την εκλογική και γενικότερη πορεία του ΚΚΕ στους δύο αυτούς δήμους της Ανατολικής Αθήνας στην ουσία γράφει κι ένα μεγάλο -αν όχι το μεγαλύτερο- μέρος της ίδιας της ιστορίας τους και της φυσιογνωμίας τους.

Το ΚΚΕ έχει οργανώσεις στον Βύρωνα και την Καισαριανή από το 1936. Με αργά βήματα τον Μεσοπόλεμο η Αριστερή ιδεολογία και κουλτούρα

παρεμβαίνει στους δύο προσφυγικούς δήμους για να εξελιχθεί σε κυρίαρχη στην Κατοχή, Αντίσταση και Εμφύλιο.

Η Αχτίδα των Ανατολικών συνοικιών του ΚΚΕ έχει την έδρα της στην Καισαριανή το 1944. Οι μάχες των Δεκεμβριανών γίνονται μέσα στα όρια των δύο δήμων και άπειρα θα μπορούσε να γράψει κανείς γι' αυτά.

Οι δύο αυτές συνοικίες έχουν να μετρήσουν πολυάριθμα θύματα στην Κατοχή, στον Εμφύλιο και στο Μετεμφυλιακό κράτος. Το ΚΚΕ είναι βαθιά ριζωμένο και έχει δεσμούς αίματος με τους πρώτους κατοίκους των δύο δήμων, τους μικρασιάτες πρόσφυγες. Και οι δεσμοί αυτοί μπόλιασαν και πολλούς από τους νέους κατοίκους των δύο πόλεων που ήρθαν από τις επαρχίες της χώρας. Θεωρούνται ως οι παραδοσιακά Αριστερές συνοικίες της Β' Αθήνας, όπου η Αριστερά αντλούσε πάντα δυνάμεις. Πριν δούμε όμως πώς εκφράζεται η παράδοσή τους αυτή στη Μεταπολίτευση, ας κάνουμε μια παρένθεση σε σχέση με την γενικότερη εκλογική φυσιογνωμία του ΚΚΕ κατά τη Μεταπολίτευση. Εκτός από το 1974 που το ΚΚΕ συμμετέχει στον εκλογικό συνδυασμό της ΕΑ και την περίοδο 1989 - 1990 που συμμετέχει στον ΣΥΝ στις υπόλοιπες εκλογικές αναμετρήσεις κατεβαίνει αυτόνομα. Ο παρακάτω πίνακας μας δίνει τα ποσοστά του στους δύο δήμους που εξετάζουμε και τα αντίστοιχα ποσοστά στην Β' Αθήνας και την Επικράτεια για τις απαιτούμενες συγκρίσεις :

ΠΙΝΑΚΑΣ 11.3: ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (Σ/Α) ΤΟΥ ΚΚΕ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1977-1986. ΒΥΡΩΝΑΣ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΚΚΕ	Β77	Β81	Β85	Β93	Β96
ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ	9,36	10,93	9,89	4,53	5,61
Β' ΑΘΗΝΑΣ	16,16	18,04	15,51	6,89	8,35
ΒΥΡΩΝΑΣ	17,43	19,37	16,14	7,99	9,99
ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ	28,61	29,62	24,85	13,56	15,83
ΒΥΡ/ΕΠΙΚΡ	1,86	1,77	1,63	1,76	1,78
ΒΥΡ/Β' ΑΘ	1,07	1,07	1,04	1,15	1,19
ΚΑΙΣ/ΕΠΙΚΡ	3,05	2,7	2,51	2,99	2,82
ΚΑΙΣ/Β' ΑΘ	1,77	1,64	1,6	1,96	1,89

Αυτό που παρατηρούμε εξετάζοντας τον παραπάνω πίνακα είναι ότι τα ποσοστά του ΚΚΕ στις αυτόνομες εκλογικές του καθόδους στους δύο δήμους

είναι ιδιαίτερα υψηλά σε σχέση με τα ποσοστά της επικράτειας αλλά και υψηλότερα από αυτά της Β' Αθήνας, περιφέρειας όπου παραδοσιακά αντλεί την εκλογική του δύναμη το ΚΚΕ.

Συγκεκριμένα στον Βύρωνα τα ποσοστά του ΚΚΕ σε σχέση με το πανελλαδικό ποσοστό του αγγίζουν το διπλάσιο ενώ στην Καισαριανή είναι σαφώς 2,5 φορές ψηλότερα και σε τρεις εκλογικές αναμετρήσεις (1977,1993,1996) περίπου τριπλάσια. Τα στοιχεία επιβεβαιώνουν τον γνωστό χαρακτηρισμό της Καισαριανής σαν "κόκκινης συνοικίας".

Σε σχέση με τη Β' Αθήνας τα ποσοστά του ΚΚΕ στο Βύρωνα είναι ελαφρά υψηλότερα, ενώ της Καισαριανής ξεπερνούν την 1,5 φορά και στις εκλογικές αναμετρήσεις του 1993, 1996 αγγίζουν το διπλάσιο του ποσοστού της εκλογικής περιφέρειας. Διαπιστώνεται ακόμη μια φορά έτσι, μέσα από την ανάλυση των ποσοστών, οτι έχουμε να κάνουμε με δυο περιοχές με ισχυρό έρεισμα της παραδοσιακής Αριστεράς το οποίο εκφράζεται και στα εκλογικά της αποτελέσματα.

Θα διερευνήσουμε την εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ σε κάθε δήμο χωρίζοντας δύο χρονικές περιόδους, από το 1977 έως το 1985 και από το 1993 μέχρι σήμερα.

Ο διαχωρισμός κρίνεται αναγκαίος αφού η πολιτική κατάσταση αλλά και η πορεία του ίδιου του κόμματος έχει μεταβληθεί ουσιαστικά στις δεκαετίες που πέρασαν και γιατί και το εκλογικό σώμα του ΚΚΕ εμφανίζει διαφορετικές συμπεριφορές μέσα στο χρόνο.

Το 1977 το ΚΚΕ παρουσιάζει υψηλό εκλογικό ποσοστό και στους δύο δήμους και ειδικότερα στην Καισαριανή είναι το πρώτο κόμμα.

Είναι η πρώτη εκλογική αναμέτρηση που οι ψηφοφόροι της κομμουνιστικής Αριστεράς μπορούν να εκφραστούν "ελεύθερα". Μετά από χρόνια παρανομίας του ΚΚΕ και τις εκλογές του 1974 που βάραινε η μνήμη της Χούντας και το σύνθημα "Καραμανλής ή τανκς", οι παραδοσιακά αριστερές συνοικίες του Βύρωνα και της Καισαριανής ψηφίζουν αυτό που τόσα χρόνια δεν μπορούσαν. Στα υψηλά αυτά ποσοστά συντελεί και η σχετικά μικρή ακόμα απήχηση του ΠΑΣΟΚ που είναι νεαρό κόμμα και αυτή τη περίοδο αναπτύσσεται, δυναμικά βέβαια.

Στις βουλευτικές εκλογές του 1981 το ΚΚΕ αυξάνει την εκλογική του δύναμη και στους δύο δήμους. Στο Βύρωνα επιτυγχάνει το μεγαλύτερο

ποσοστό του μέχρι σήμερα. Στην Καισαριανή κατακτά επίσης το ανώτερο ποσοστό του αλλά δεν είναι πια πρώτο κόμμα. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι οτι τη χρονιά της μεγάλης νίκης του ΠΑΣΟΚ, στους δύο αυτούς δήμους δεν έχουμε μετατόπιση ψηφοφόρων του ΚΚΕ προς το ΠΑΣΟΚ αλλά, αντίθετα ενδυνάμωση του. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί στην επιβεβαίωση της διαπίστωσης οτι τα χρόνια αυτά το ΚΚΕ δυναμώνει οργανωτικά, συγκινεί ευρύτερες μάζες και τους δίνει ουσιαστική προοπτική. Αυτό ισχύει βέβαια στο σύνολο της χώρας μόνο που στις περιοχές που εξετάζουμε είναι πιο έντονο λόγω των παραδοσιακών δεσμών που διατηρεί το κόμμα αυτό με τους κατοίκους τους. Θα μπορούσαμε να πούμε μάλιστα ότι εάν το ΚΚΕ είχε επιτύχει και πανελλαδικά τα ποσοστά που κατέκτησε στον Βύρωνα και την Καισαριανή το 1981, θα είχε εξασφαλίσει τον "πολυπόθητο" τότε στόχο του 17% και την είσοδό του στην Β' κατανομή εδρών.

Η περίοδος αυτή κλείνει με τις Βουλευτικές εκλογές του 1985. Τα ποσοστά του ΚΚΕ στους δύο δήμους υποχωρούν αισθητά και είναι κάτω και από τα αντίστοιχα του 1977. Συγκεκριμένα, στο Βύρωνα έχουμε πτώση 1 ποσοστιαίας μονάδας σε σχέση με το 1977 και στην Καισαριανή 4 μονάδες. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται το 1985 και συνολικά στη Β' Αθήνας, μόνο που η υποχώρηση της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ είναι μικρότερη σε σύγκριση με τους δήμους που εξετάζουμε (περίπου μισή μονάδα).

Το ενδιαφέρον στην περίπτωση αυτή παρουσιάζει η σύγκριση με το πανελλαδικό ποσοστό του ΚΚΕ. Το 1985 το ΚΚΕ βρίσκεται πανελλαδικά κάτω βέβαια από το ποσοστό του 1981 αλλά, μισή μονάδα πάνω από το αντίστοιχο ποσοστό του το 1977. Για να μπορέσουμε να δώσουμε μια επαρκή ερμηνεία αυτής της εκλογικής συμπεριφοράς πρέπει να ανατρέξουμε για λίγο στο κλίμα των εκλογών του 1985. Σ' αυτή την εκλογική αναμέτρηση, για πρώτη φορά το ΠΑΣΟΚ, θέτει τα αντιδεξιά διλήμματα στους ψηφοφόρους της Αριστεράς. Μετά από μια τετραετία στην εξουσία, έχοντας ήδη υποστεί τη φθορά που η άσκηση της συνεπάγεται και με ισχυρότατες επικρίσεις για μη πραγματοποίηση των υποσχέσεων για "αλλαγή", το ΠΑΣΟΚ δίνει με διαφορετικό τρόπο αυτή την εκλογική μάχη. Τα συνθήματα της "αλλαγής" και του "τρίτου δρόμου προς τον Σοσιαλισμό" δίνουν τη θέση τους στο δίλημμα "ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά" το οποίο απευθύνεται αποκλειστικά στο εκλογικό σώμα της Αριστεράς και στο βαρύ συγκινησιακό φορτίο που φέρει αυτό το σώμα από το

μετεμφυλιακό κράτος. Η πολιτική του αυτή στέφεται με επιτυχία και κατακτά ξανά την κυβέρνηση με ποσοστό βέβαια χαμηλότερο από το καταπληκτικό εκείνο του 1981 απορροφώντας όμως σημαντικές δυνάμεις από την Αριστερά ιδιαίτερα σε περιοχές με έντονες μνήμες του παρελθόντος και παραδοσιακά αριστερά στρώματα όπως οι δήμοι που εξετάζουμε και η Β' εκλογική περιφέρεια της Αθήνας. Είναι γνωστό επίσης, οτι σ' αυτή την εκλογική αναμέτρηση σημαντική μερίδα αγωνιστών της Αντίστασης και του Εμφυλίου μετακινείται εκλογικά προς το ΠΑΣΟΚ. Είναι αναμενόμενο οτι σε περιοχές όπως ο Βύρωνας και η Καισαριανή, με έντονη παρουσία του στοιχείου αυτού, η μετακίνηση παραδοσιακών ψηφοφόρων της Αριστεράς στο ΠΑΣΟΚ είναι μεγαλύτερη από περιοχές που προσεγγίζουν την Αριστερά από διαφορετικούς δρόμους. Ο φόβος για επιστροφή στο παρελθόν βαραίνει καταλυτικά στην εκλογική συμπεριφορά αυτού του κόσμου απ' οτι η κριτική του ΚΚΕ για την προδοσία των οραμάτων της "αλλαγής" προς το ΠΑΣΟΚ. Το ίδιο το γεγονός της αναφοράς του ΚΚΕ στην "πραγματική αλλαγή" καταδεικνύει τον ετεροκαθοριζόμενο χαρακτήρα των πολιτικών συνθημάτων του ΚΚΕ εκείνη την περίοδο.

Με αυτή τη γενική εικόνα κλείνει η πρώτη περίοδος που εξετάζουμε για το ΚΚΕ.

Στις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις (1989-1990) το ΚΚΕ δεν κατέρχεται αυτόνομα αλλά συμμετέχει ως η κύρια συνιστώσα του ΣΥΝ. Παρ' ότι δεν μπορούμε να μελετήσουμε σ' αυτή τη φάση την εκλογική του απήχηση ως ανεξάρτητου κόμματος οφείλουμε να κάνουμε κάποιες νύξεις για τη στάση του στα πολιτικά πράγματα της χώρας αλλά και μέσα στον ενιαίο ΣΥΝ σαν αναγκαία παρένθεση για την κατανόηση της πορείας του από το 1993 και μετά.

Βρισκόμαστε στη δεύτερη τετραετία διακυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ, το οποίο έχει υποστεί τη μεγαλύτερή του φθορά μέχρι τότε και κατηγορείται για μια σειρά σκάνδαλα και λάθη. Τα οράματα της "αλλαγής" και του "σοσιαλισμού" έχουν πάψει από καιρό να αναφέρονται ακόμα και σαν λέξεις. Παράλληλα, δημιουργείται ο Συνασπισμός της Αριστεράς με φιλοδοξία να αποτελέσει ισχυρό και δυναμικό πόλο στην Αριστερά.

Οι αλλεπάλληλες εκλογικές αναμετρήσεις της περιόδου 1989 - 1990 γίνονται κάτω από φορτισμένο κλίμα με κατηγορίες για οικονομικά σκάνδαλα

του ΠΑΣΟΚ και με κυρίαρχο το σύνθημα της "κάθαρσης". Σύνθημα το οποίο ενστερνίζεται και ο ΣΥΝ και το αναγορεύει κι αυτός ως κυρίαρχο, βάζοντας στο περιθώριο παλιότερα αιτήματα της Αριστεράς για κοινωνική δικαιοσύνη, εργατική πολιτική, αποδέσμευση από την ΕΟΚ, κλπ.

Στις εκλογές του Ιουνίου 1989 ο ΣΥΝ δείχνει όπως είδαμε και πιο πάνω μια αξιόλογη δυναμική. Ομως, οι τακτικές πολιτικές του κινήσεις και συνεργασίες την περίοδο αυτή (συμμετοχή στη κυβέρνηση Τζαννετάκη και στην "Οικουμενική" κυβέρνηση) σε συνδυασμό με την περιθωριοποίηση παραδοσιακών αιτημάτων της Αριστεράς στον πολιτικό λόγο που αρθρώνει ο ΣΥΝ, δημιουργούν προβλήματα τόσο στο εσωτερικό της συμμαχίας όσο και στο ίδιο το ΚΚΕ και το εκλογικό του σώμα.

Αναφέραμε στο κεφάλαιο που εξετάσαμε την εκλογική πορεία του ενιαίου ΣΥΝ το πως εγγράφηκε η συγκυβέρνηση με τη Ν.Δ. στο σώμα των παραδοσιακών ψηφοφόρων της Αριστεράς και πως χρεώθηκε αυτό στα εκλογικά του ποσοστά στις αναμετρήσεις του Νοεμβρίου 1989 και του 1990.

Τα προβλήματα όμως δεν σταματούν στη μείωση των εκλογικών ποσοστών του ενιαίου ΣΥΝ. Μέσα στο ίδιο το ΚΚΕ, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, υπήρξαν αντιδράσεις από τη γέννηση του ΣΥΝ. Αντιδράσεις που εστιάζονταν κατ' αρχήν στην απώλεια της επαναστατικής φυσιογνωμίας του κόμματος και κατά δεύτερο λόγο αντιτίθενταν στην πολιτική συμμετοχής στο "αστικό πολιτικό παιχνίδι".

Η πολιτική επιλογή του ΣΥΝ να συμμετάσχει στην προσωρινή κυβέρνηση Τζαννετάκη στο όνομα της "κάθαρσης" όξυνε ακόμα περισσότερο τα προβλήματα αφού μια σοβαρή εσωκομματική μερίδα κατηγορούσε την τότε ηγεσία του ΚΚΕ και του ΣΥΝ ότι τη μόνη που "αποκαθάρει" μ' αυτό τον τρόπο είναι τη Ν.Δ. και τη δεξιά πολιτική "στα μάτια των εργαζομένων".

Στο ΚΚΕ, το 1989 υπάρχουν τρεις οργανωμένες ομάδες (φράξιες).

Η πρώτη αποχωρεί με τη διάσπαση του Σεπτεμβρίου 1989 οπότε και διαγράφονται με συνοπτικές διαδικασίες περίπου 6.000 μέλη. Τη μεγάλη πλειοψηφία τους αποτελούν οι δύο μεγάλες και ισχυρές οργανώσεις της σπουδάζουσας της ΚΝΕ σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη αλλά και μεγάλο μέρος στελεχών του ΚΚΕ στην Αθήνα. Από τους διαγραφέντες αυτούς, μια μεγάλη ομάδα ίδρυσε τελικά το Νέο Αριστερό Ρεύμα, πολιτικό κόμμα που εκλογικά συνεργάζεται με διάφορα μικρά κόμματα της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς

((μ-λ)ΚΚΕ,ΣΚΕ τροτσκιστές κλπ.) στα πλαίσια της Μαχόμενης Αριστεράς, με πενιχρά εκλογικά αποτελέσματα. Διατηρεί πάντως ισχυρές οργανώσεις στα πανεπιστήμια (ΕΑΑΚ) συνεργαζόμενο πάντα με κόμματα της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και ανεξάρτητους αριστερούς. Το ΝΑΡ έχει αρκετά μέλη στο Βύρωνα αλλά όχι στην Καισαριανή.

Στη συνέχεια η εσωκομματική πάλη εντείνεται μεταξύ των δύο άλλων ομάδων. Το κλίμα για την Αριστερά τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη γενικότερα είναι βαρύ μετά την κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης και του δήθεν "υπαρκτού σοσιαλισμού". Ανοίγει μια περίοδος σκεπτικισμού και προσπάθειας ανακαθορισμού της φυσιογνωμίας των αριστερών και κομμουνιστικών κομμάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Η εσωκομματική πάλη στο ΚΚΕ εντείνεται κάτω από το πρίσμα αυτών των γεγονότων. Η προοπτική της διάχυσης του ΚΚΕ μέσα στο ΣΥΝ γίνεται το κρίσιμο ζήτημα αντιπαράθεσης ανάμεσα στις δύο φράξιες του ΚΚΕ. Το ζήτημα λύνεται με τον κλασσικό για τον ελλαδικό κομμουνιστικό χώρο τρόπο, με αποχώρηση και διαγραφή το 1992 της τάσης που ζητούσε διάχυση στο ΣΥΝ.

Μεγάλη ομάδα κορυφαίων στελεχών του κόμματος αλλά και μεγάλος αριθμός μελών προσχωρεί στο ΣΥΝ που μετεξελίσσεται σε κόμμα. Το ΚΚΕ βρίσκεται μετά και αυτή τη διάσπαση αποδυναμωμένο σε μεγάλο βαθμό και με διαλυμένες μεγάλες οργανώσεις του.

Στους δύο δήμους που εξετάζουμε, οι προαναφερθείσες διασπάσεις είχαν μεγάλη επίδραση στα τοπικά πολιτικά πράγματα. Στη διάσπαση του 1989, αποχωρεί ένας σημαντικός αριθμός στελεχών και μελών της νεολαίας του κόμματος - κυρίως στον Βύρωνα. Με τη διάσπαση του 1992, οι οργανώσεις του ΚΚΕ στο Βύρωνα και την Καισαριανή αποδεκατίζονται, οδηγώντας στο σημείο της κατάργησης της "Αχτίδας Βύρωνα-Καισαριανής" λόγω του μικρού αριθμού μελών και της ένταξης των οργανώσεων των δύο περιοχών σε ευρύτερο οργανωτικό σχήμα της Ανατολικής Αθήνας.

Το ΚΚΕ προσπαθεί να ανασυνταχθεί και σε πρώτο βήμα να περιχαρακώσει και να διατηρήσει τις δυνάμεις που του απέμειναν. Κόβονται όλες οι γέφυρες με το ΣΥΝ.

Στους δήμους που εξετάζουμε γίνεται προσπάθεια ανασυγκρότησης του κόμματος μέσα από την προσέγγιση της παραδοσιακής αριστερής βάσης

του κόμματος, ιδιαίτερα σε ανθρώπους της Αντίστασης που καλούνται να επανδρώσουν το κόμμα ως μέλη αλλά και μεσαία στελέχη.

Η πολιτική του κόμματος προς τους ανθρώπους αυτούς αλλά και το ευρύτερο παραδοσιακό εκλογικό του σώμα, έγκειται στην επιστροφή στις πολιτικές θέσεις του ΚΚΕ πριν το ΣΥΝ και στην επίρριψη των πολιτικών ευθυνών για τη συμμετοχή στη κυβέρνηση Τζαννετάκη στη μερίδα των στελεχών που αποχώρησε προς το ΣΥΝ.

Το κεντρικό πολιτικό σύνθημα του ΚΚΕ στις εκλογικές αναμετρήσεις του 1993 - 1996 είναι "πέντε κόμματα - δύο πολιτικές" κρατώντας για μια ακόμη φορά για τον εαυτό του το προφίλ της μοναδικής δύναμης που εκφράζει τα "γνήσια συμφέροντα των εργαζομένων". Προσπαθώντας μ' αυτό το τρόπο να εμφανίσει στη συνείδηση του αριστερού κόσμου το ΣΥΝ σαν δύναμη έξω από την πραγματική Αριστερά.

Και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις, ο φόβος του ΚΚΕ στις δύο αυτές παραδοσιακά αριστερές περιοχές, είναι ο ίδιος με την περίοδο που κατέβαινε το ΚΚΕεσ. Να έχει μεγαλύτερο ποσοστό και να εγγράφεται έτσι ως η μόνη κυρίαρχη ιστορικά, αριστερή δύναμη της περιοχής.

Μόνο, που στην προκειμένη περίπτωση ο φόβος είχε γίνει εφιάλτης αφού στο ΣΥΝ είχε προσχωρήσει το μεγαλύτερο μέρος στελεχών του κόμματος με ευρεία απήχηση στην τοπική κοινωνία.

Παρ' όλ' αυτά, την επόμενη των εκλογών του 1993 ο εφιάλτης έγινε πραγματικότητα για το ΣΥΝ που δεν κατάφερε να μπει στη Βουλή, ενώ το ΚΚΕ ήταν πανελλαδικά αλλά και στους δύο αυτούς δήμους πάνω από τα ποσοστά του ΣΥΝ.

Το 1993, είναι η χρονιά της μεγάλης καθίζησης της Αριστεράς και ειδικότερα του ΚΚΕ, που κατακτά το μικρότερο ποσοστό από το 1974 ως σήμερα. Ας δούμε όμως τα ποσοστά στους δύο δήμους του ενδιαφέροντός μας :

Στο Βύρωνα το ποσοστό του ΚΚΕ είναι σχεδόν το διπλάσιο του πανελλαδικού ποσοστού του κόμματος και πάνω από το αντίστοιχο της Β' Αθήνας. Στην Καισαριανή, το ποσοστό του ΚΚΕ είναι τριπλάσιο από το πανελλαδικό και διπλάσιο απ' αυτό της Β' Αθήνας. Παρ' όλα αυτά, το ΚΚΕ το 1993 είναι πολύ κάτω από τα ποσοστά που είχε στην τελευταία αυτόνομη εκλογική του κάθοδο, το 1985, που δεν ήταν και τα καλύτερά του στην

περιοχή. Συγκεκριμένα, στο Βύρωνα έχει απόσταση 8 ποσοστιαίες μονάδες από το ποσοστό του 1985 και στην Καισαριανή, 11 μονάδες. Σε σύγκριση με το 1985, το ΚΚΕ έχει χάσει στο Βύρωνα το 49,5% της εκλογικής του δύναμης και στην Καισαριανή, το 44,2%. Πάντως, έχει σχετικά μικρότερες απώλειες στους δύο αυτούς δήμους τόσο σε σχέση με το ποσοστό του στην Επικράτεια που μειώνεται κατά 54%, όσο και με τη Β' Αθήνας όπου η μείωση είναι της τάξης του 55,5% της εκλογικής του δύναμης. Θα μπορούσαμε και σ' αυτή την περίπτωση, να διαπιστώσουμε με σχετική ασφάλεια οτι καθοριστικό ρόλο για μια φορά ακόμα παίζει η ύπαρξη ακόμα, ισχυρού πυρήνα παλιών αγωνιστών του κόμματος στις δύο αυτές συνοικίες.

Το 1996, τα ποσοστά του κόμματος έχουν σημαντική σε σχέση με το 1993 άνοδο. Παραμένουν όμως πολύ μακριά από αυτά των δεκαετιών '70 - '80.

Θα σταθούμε εδώ σε τρία σημεία :

α). Η επιλογή του αριστερού ψηφοφόρου ανάμεσα στο ΚΚΕ και το ΣΥΝ έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτή μεταξύ του ΚΚΕεσ. στους δύο δήμους που μελετάμε.

Η επιλογή προς το ΣΥΝ, είναι σε πολιτική βάση, απόρροια αλλαγής πολιτικής σκέψης σε μια προσπάθεια ανακαθορισμού του ρόλου και της φυσιογνωμίας που ζητά ο ψηφοφόρος από την Αριστερά σήμερα και δεν έγκειται στο ποιο είναι το "γνήσιο" αριστερό κόμμα, όπως παλιότερα.

β). Το ΚΚΕ, κατορθώνει να διατηρήσει σε πρώτη φάση, εκείνο το κομμάτι της παραδοσιακής εκλογικής του δύναμης, το οποίο είναι συνδεδεμένο ιστορικά μαζί του. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, το ΚΚΕ απευθύνεται σε αριστερό κόσμο που ζητά από ένα αριστερό κόμμα, ευδιάκριτο αριστερό λόγο. Το σύνθημα "5 κόμματα-2 πολιτικές" βρίσκει απήχηση σ' αυτή τη μερίδα ψηφοφόρων που ζητά από την Αριστερά να διαχωρίζει πλήρως τη θέση της από τη πολιτική των αστικών κομμάτων.

γ). Παρ' ότι η εκλογική επιρροή του ΚΚΕ μεγαλώνει από το 1993 στο 1996, μικραίνει η ψαλίδα ανάμεσα σ' αυτό και το ΣΥΝ. Βέβαια, στους δύο αυτούς δήμους το ΚΚΕ διατήρησε την υπεροχή του ποσοστού του σε σχέση με το ΣΥΝ και δεν παρατηρούμε εδώ αυτό που συνέβη στη Β΄ Αθήνας. Ομως, έχει μειωθεί η διαφορά των δύο κομμάτων μεταξύ των δύο εκλογικών

αναμετρήσεων και συγκεκριμένα στο Βύρωνα είναι μόλις μισή μονάδα υπέρ του ΚΚΕ.

Αυτό που θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε είναι, οτι το ΚΚΕ παρουσιάζει μια βραδύτητα στην εξάπλωση της επιρροής του στους δύο δήμους ενώ, ο ΣΥΝ εμφανίζεται πιο δυναμικός. Το συμπέρασμα, πάντως, αυτό είναι παρακινδυνευμένο αφού ο ΣΥΝ, δεν έχει πείσει συνολικά ως κόμμα ότι μπορεί να έχει μακρόπνοη σταθερή πορεία.

11. ΑΛΛΑ ΚΟΜΜΑΤΑ

Εκτός από τα δύο μεγάλα κόμματα και την Αριστερά εμφανίζονται κατά καιρούς διάφορα άλλα μεγάλα και "μικρά" κόμματα στις εκλογικές αναμετρήσεις.

Το 1974 συγκροτήθηκε η **Ένωση Κέντρου- Νέες Δυνάμεις** (ΕΚ-ΝΔ) από στελέχη της προδικτατορικής Ένωσης Κέντρου και ανθρώπους με αντιδικτατορική δράση για να εκφράσει τον κεντρώο χώρο. Η ΕΚ-ΝΔ ήταν αξιωματική αντιπολίτευση το 1974 με ποσοστό 20,42% και 60 έδρες. Στους δήμους Βύρωνα & Καισαριανή η ΕΚ-ΝΔ είχε υψηλότερα ποσοστά από την επικράτεια (Βύρωνας 24,64%, Καισαριανή 21,09%) ακολουθώντας την τάση του κόμματος στα αστικά κέντρα.

Μετεξέλιξη της ΕΚ-ΝΔ, που ήταν βασικά εκλογικό σχήμα, ήταν η **ΕΔΗΚ** που φιλοδοξούσε να καλύψει το χώρο του Κέντρου. Η ΕΔΗΚ ήταν τρίτο κόμμα το 1977 με ποσοστό 11,95% και 16 έδρες. Αντίθετα με το 1974, η ΕΔΗΚ το 1977 είχε στην περιοχή χαμηλότερα ποσοστά από την επικράτεια (11,07 % και στους δύο δήμους(!)). Η ΕΔΗΚ στη συνέχεια πολυδιασπάστηκε και προέκυψαν διάφορα κόμματα του Κέντρου (Κόμμα Φιλελευθέρων, ΚΟΔΗΣΟ) ενώ η ίδια η ΕΔΗΚ λειτουργεί ως σήμερα. Όλα αυτά τα κόμματα είχαν πολύ μικρή εκλογική απήχηση καθώς οι ψηφοφόροι τους αλλά και πολλά στελέχη στράφηκαν κυρίως προς το ΠΑΣΟΚ αλλά και τη ΝΔ.

Στις ίδιες εκλογές του 1977 είχαν εκπροσωπηθεί στη Βουλή :

Α) Το **κόμμα Νεοφιλελευθέρων** που είχε ποσοστό 1,08% στην επικράτεια, η δύναμή του δε εντοπιζόταν στην Κρήτη όπου εξελέγησαν δύο βουλευτές (Μητσοτάκης, Π.Βαρδινογιάννης). Το Κ.ΝΦ. είχε πολύ μικρά ποσοστά στον Βύρωνα και την Καισαριανή:0,47% και 0,38% αντίστοιχα.

Β) Η ακροδεξιά **Εθνική Παράταξη (ΕΠ)** που ήταν το μοναδικό κόμμα του χώρου που εκπροσωπήθηκε ποτέ στην Βουλή μετά το 1974, με το υψηλό ποσοστό 6,82% και 5 έδρες. Στους δήμους που εξετάζουμε η ΕΠ είχε: 4,12% στο Βύρωνα και 3,37% στην Καισαριανή, σαφώς κατώτερα από την πανελλαδική της επίδοση. Μετά την επιλογή κάποιων βουλευτών της ΕΠ να ψηφίσουν τον Κ.Καραμανλή για πρόεδρο της δημοκρατίας το 1980, η παράταξη διασπάστηκε και τελικά διαλύθηκε. Η ΕΠ δεν είχε ποτέ γραφεία σε Βύρωνα-Καισαριανή, είχε όμως οργάνωση στο γειτονικό Παγκράτι.

Η **ΔΗ.ΑΝΑ.,** κόμμα που προήλθε από την αποχώρηση του Κ.Στεφανόπουλου από τη ΝΔ το 1984, εμφανίστηκε στις εκλογές τον Ιούνιο του 1989 και το 1990. Τον Ιούνιο του 1989 με ποσοστό 1,01% εξέλεξε βουλευτή τον Κ.Στεφανόπουλο. Στους δήμους που εξετάζουμε είχε ποσοστά: 1,11% στο Βύρωνα και 0,82% στην Καισαριανή. Το Νοέμβριο του 1989 δεν κατέβηκε στις εκλογές μετά από πιέσεις της ΝΔ. Το 1990 είχε ποσοστό 0,67% και εξέλεξε βουλευτή τον Θ.Κατσίκη που σύντομα προσχώρησε στη ΝΔ. Στους δήμους που εξετάζουμε είχε: 0,81% στο Βύρωνα και 0,75% στην Καισαριανή.

Το εκλογικό σχήμα των **Οικολόγων-Εναλλακτικών** εμφανίστηκε το Νοέμβριο του 1989, και κατέλαβε μία έδρα με ποσοστό 0,58%. Η απήχηση τους στους δήμους που εξετάζουμε ήταν υψηλότερη: 1,26% στο Βύρωνα και 0,67% στην Καισαριανή. Στις εκλογές του 1990 αύξησε τα ποσοστά του λαμβάνοντας 0,77% (1 έδρα) στην Επικράτεια ενώ τα αύξησε και στους δήμους που εξετάζουμε: 1,56% στο Βύρωνα και 1,01% στην Καισαριανή. Οι προσωπικές συγκρούσεις στα πλαίσια του πολιτικού αυτού σχηματισμού οδήγησαν στην πολυδιάσπαση του.

Το 1993 ο Α.Σαμαράς (πρώην Υπ.Εξωτερικών) αποχώρησε από τη ΝΔ και την άνοιξη του 1993 ίδρυσε την **Πολιτική Άνοιξη** (ΠΟΛΑΝ). Ακολούθησαν προσχωρήσεις στο κόμμα του και άλλων βουλευτών και η κυβέρνηση της ΝΔ έχασε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία και οδήγησε τη χώρα σε εκλογές. Η ΠΟΛ.ΑΝ. το 1993, αφού συσπείρωσε διάφορες ετερόκλητες πολιτικές δυνάμεις (Λεντάκης, Βενιζέλος, Σ.Παναγούλης) ήταν 3ο κόμμα με ποσοστό 4,87% και 10 βουλευτές. Στους δήμους που εξετάζουμε είχε: 5,9% στο Βύρωνα, 4,48% στην Καισαριανή ενώ στη Β΄Αθήνας είχε 6,31%.

Παρατηρούμε για το Βύρωνα ότι το ποσοστό βρίσκεται κοντά στο ποσοστό της Β΄Αθήνας, ενώ στην Καισαριανή η εκλογική απήχηση της ΠΟΛΑΝ ήταν μικρότερη και από αυτή της χώρας. Η ΠΟΛΑΝ έχασε μεγάλο μέρος της δύναμης της στα αστικά κέντρα το 1996 με αποτέλεσμα να έχει πανελλαδικό ποσοστό 2,94% και να μην εκλέξει βουλευτές. Στην Β΄Αθήνας έπεσε στο 2,65% ενώ στο Βύρωνα είχε 2,4% και στην Καισαριανή 1,72%.

Το 1995 ο Δ.Τσοβόλας (πρώην υπουργός Οικονομικών του ΠΑΣΟΚ) αποχώρησε από το ΠΑΣΟΚ και ίδρυσε το **Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα (ΔΗ.Κ.ΚΙ.),** που εμφανίστηκε στις πρόσφατες εκλογές του 1996. Το ΔΗΚΚΙ ήταν 5ο κόμμα με 4,43% και 9 έδρες ενώ εμφανίστηκε ιδιαίτερα ισχυρό στη Β΄Αθήνας (5,89%). Στο Βύρωνα είχε ποσοστό 5,45%, και στην Καισαριανή 5,25% κοντά δηλαδή στο ποσοστό του στη Β΄Αθήνας.

12.ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου το 1949, οι νικητές του και κάτοχοι πια της εξουσίας, χρησιμοποίησαν τα ιδεολογήματα του "έθνους" και της "εθνικοφροσύνης" για να επιβάλλουν στο πολιτικό πεδίο τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους νικητές και τους ηττημένους. Ετσι, οι ηττημένοι του πολέμου θεωρούνταν "μη εθνικόφρονες" και ως τέτοιοι, εχθροί του έθνους και του ελληνικού κράτους.

Ο πολιτικός αυτός διαχωρισμός είχε εξ αρχής και απέκτησε στη συνέχεια ακόμη πιο έντονα κοινωνικά-οικονομικά χαρακτηριστικά. Ολόκληρες ομάδες πληθυσμού αποκλείστηκαν από το κράτος και τα προνόμια που αυτό παρείχε (επιχειρηματικές συναλλαγές με το κράτος, διορισμοί στο δημόσιο[88], κλπ.) με βασικό εργαλείο τα "πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων", ενώ συγχρόνως υπήρξε εκτεταμένη χρήση των κατασταλτικών μηχανισμών.

Η αυταρχική αυτή λειτουργία του δεξιού κράτους δεν είχε σαν θύματα μόνο τους "μη εθνικόφρονες", δηλ. την αριστερά. Η συντηρητική παράταξη

---

[88] Ο Α.Ν.516/1948 αναφέρει κατηγορηματικά πως δεν έχουν δικαίωμα εργασίας οι μη-νομιμόφρονες δηλ. αυτοί που 'εμφορούνται από αντεθνικάς αντιλήψεις'(άρθρο 3). Μια ενδιαφέρουσα ανάλυση πάνω στους 'αντικομμουνιστικούς νόμους' που θεσπίστηκαν κυρίως λίγο πριν τελειώσει ο εμφύλιος και ίσχυαν μέχρι την μεταπολίτευση του 1974,κάνει ο Νίκος Ψυρούκης στο "Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας" Τόμος 1, εκδ. Επικαιρότητα 1983, κυρίως σελ. 378-400 και 442-445.

απέκλειε από τα προνόμια του κράτους και όλους όσους δεν αποδείκνυαν συστηματικά την "εθνικοφροσύνη" τους. Έτσι, ο μετριοπαθής κεντρώος χώρος βρέθηκε σταδιακά στην πλευρά των αποκλειομένων. Το αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή δημιουργία ενός νέου σχίσματος στην πολιτική ζωή, μιας πολιτικής διαιρετικής τομής (political cleavage)[89], της τομής δεξιάς-αντιδεξιάς που είχε σαν συστατικό στοιχείο την "αντιπαράθεση μεταξύ των οπαδών της μετεμφυλιακής διάρθρωσης του πολιτικού συστήματος (και του τριγώνου εξουσίας που συγκροτούν ο στρατός, το παλάτι και η συντηρητική κυβέρνηση) και των οπαδών της "δημοκρατικής τομής".[90] Οι εκλογές του 1961, όπου οι κατασταλτικοί μηχανισμοί του κράτους έδρασαν σχεδόν ανεξέλεγκτα με σκοπό τη σίγουρη νίκη της ΕΡΕ,[91] οριστικοποίησαν το σχίσμα. Η Ένωση Κέντρου απέκτησε ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά και έπαψε να αποτελεί μια αστική πολιτική δύναμη που θα εναλλασσόταν με την ΕΡΕ στην εξουσία συμμαχώντας μαζί της καθώς το δεξιό κόμμα ήθελε να παραμείνει στην εξουσία με οποιοδήποτε τρόπο. Ακολούθησε η νίκη της Ένωσης Κέντρου (ΕΚ) στις εκλογές του 1963 και ο θρίαμβος της το 1964 όταν συνέστησε αυτοδύναμη κυβέρνηση. Η ρήξη του Γ.Παπανδρέου με το βασιλιά και οι κυβερνήσεις των αποστατών στη συνέχεια, πέρασαν στη συνείδηση των "αντιδεξιών" δυνάμεων ως η αντίδραση της αυταρχικής και "μη δημοκρατικής" δεξιάς απέναντι στις υπόλοιπες "δημοκρατικές" δυνάμεις. Τα γεγονότα του Ιουλίου του 1965, όταν δεκάδες χιλιάδες πολίτες διαδήλωναν αυθόρμητα καθημερινά κατά του βασιλιά και των κυβερνήσεων των αποστατών αποτέλεσαν και την κοινωνική επιβεβαίωση της ρήξης[92].

Το αποκορύφωμα της λειτουργίας των κατασταλτικών μηχανισμών του "εθνικόφρονος" κράτους ήταν το πραξικόπημα της 21-4-1967 και η χούντα. Η

---

[89] Για την έννοια της πολιτικής διαιρετικής (ή διαχωριστικής) τομής και για μια ανάλυση τέτοιων τομών στο επίπεδο της πολιτικής κουλτούρας στην Ελλάδα από τον εμφύλιο μέχρι σήμερα βλ. Μοσχονάς Γ. "Η διαιρετική τομή δεξιάς-αντιδεξιάς στη μεταπολίτευση 1974-1990" στο Δεμερτζής Ν.(επιμ.)"Η Ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα" Αθήνα 1994 ΟΔΥΣΣΕΑΣ σελ.159-215. Ακόμη βλ. Νικολακόπουλος Ηλ.,"Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964" ΕΚΚΕ 1985, σελ.65-72.

[90] Μοσχονάς Γ.(1994)ό.π.,σελίδες 167-168.

[91] Τόσο η ΕΚ όσο και η ΕΔΑ εξέδωσαν ξεχωριστά το 1962 τη "Μαύρη Βίβλο του εκλογικού πραξικοπήματος της 29ης Οκτωβρίου 1961". Τα δύο βιβλία επανακυκλοφόρησαν από τις εκδόσεις ΠΟΝΤΙΚΙ το 1996.

[92] Σε συνεδρίαση της Βουλής ελέχθη ότι σε διάστημα 40 ημερών είχαν πραγματοποιηθεί τετρακόσιες λαϊκές συγκεντρώσεις σε ανοικτό χώρο. Βλ.Βερναρδάκης Χ.,Μαυρής Γ.,"Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα" Εξάντας 1991, σελ.259.

διάθεση της ΕΚ να πιέσει για εκσυγχρονιστικές αλλαγές και η ύπαρξη στον κεντρώο σχηματισμό μιας 'αριστερής' ομάδας θεωρήθηκαν απειλή για το κράτος που βασιζόταν στους διαχωρισμούς. Η απειλή για σταδιακή κατάργηση των διαχωρισμών αυτών (κάτι που είχε γίνει και κοινωνικό αίτημα) σε συνδυασμό με την τότε πολιτική των ΗΠΑ που ευνοούσε τα πραξικοπήματα στις περιοχές όπου υπήρχε "κομμουνιστικός κίνδυνος", ενεργοποίησαν τους παρακρατικούς μηχανισμούς στην κατεύθυνση της βίαιης κατάλυσης της αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας.

Με την μεταπολίτευση και τη νομιμοποίηση της κομμουνιστικής αριστεράς (που πάντως είχε διασπαστεί το 1968) φάνηκε προς στιγμήν ότι το πολιτικό σχίσμα δεξιάς-αντιδεξιάς θα μπορούσε να γεφυρωθεί. Αυτή η προοπτική αδυνάτισε πολύ γρήγορα καθώς:

1. Είχε εδραιωθεί και σε κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο όχι μόνο μέχρι το 1967 αλλά και κατά την περίοδο της χούντας όταν επέστρεψε εντονότερη από την πλευρά της εξουσίας η διάκριση εθνικοφρόνων-μη εθνικοφρόνων.
2. Το νέο δεξιό κόμμα (ΝΔ) αποτέλεσε την συνέχεια της ΕΡΕ τόσο σε επίπεδο αυταρχικών πολιτικών όσο και σε επίπεδο προσώπων (με επικεφαλή τον "πολιτικά υπεύθυνο" για τα γεγονότα του 1961 Κ.Καραμανλή). Είναι χαρακτηριστικό ότι η ΝΔ έχοντας την απαραίτητη πλειοψηφία στη Βουλή για να ψηφίσει το νέο Σύνταγμα της χώρας επέμεινε στη χρήση του όρου Έθνος στο άρθρο 1[93]. Η αντιπολίτευση δε, (ΕΚ-ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, Ενωμένη Αριστερά), τήρησε ενιαία στάση (επιμένοντας ότι η χρήση του όρου Έθνος ήταν πλεονάζουσα και χωρίς νόημα αφού υπήρχε αναφορά στον Λαό) και είχε κοινούς εισηγητές με επικεφαλή τον συνταγματολόγο βουλευτή της ΕΚ-ΝΔ Δημήτριο Τσάτσο.
3. Το δεξιό μεταπολιτευτικό κράτος επέλεξε αυταρχικές πολιτικές και συχνά την επιλογή της βίαιης αντιπαράθεσης με το εργατικό κίνημα, την λειτουργία του οποίου δεν μπορούσε να ελέγξει. Οι κατασταλτικοί μηχανισμοί παρέμεναν στελεχωμένοι με "ημετέρους" εθνικόφρονες.

---

[93] Αρθρο 1 παρ.3:Απασαι αι εξουσίαι πηγάζουν εκ του λαού και υπάρχουν υπέρ αυτού και του Εθνους, ασκούνται δε καθ'ον τρόπον ορίζει το Σύνταγμα.

Έτσι, η τομή δεξιάς- αντιδεξιάς επανήλθε στο πολιτικό σκηνικό και το καθορίζει από το 1974 και μετά. Η τομή αυτή είναι ιδιαίτερα ανθεκτική καθώς "απορροφά πολλές από τις μεγάλες συγκρούσεις που αναφαίνονται στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, τις νοηματοδοτεί, με το να τις εντάσσει στη δική της διχοτομική λογική, αλλά και προσλαμβάνει η ίδια -μέσω αυτών- νέο νόημα".[94]

Η πολυδιάσπαση της ΕΔΗΚ μετά την εκλογική ήττα του 1977, επανακαθορίζει τα όρια της τομής. Από τη μια μεριά βρίσκεται η ΝΔ, που συμπεριλαμβάνει και το συντηρητικότερο κομμάτι του κέντρου και από την άλλη το ΠΑΣΟΚ και τα κομμουνιστικά κόμματα, ενώ η διακυβέρνηση της χώρας από το ΠΑΣΟΚ την περίοδο 1981-1985 εμπλουτίζει το νόημα της τομής καθώς:

- Η αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης και η επιστροφή των πολιτικών προσφύγων επιβεβαιώνει τον δημοκρατικό-πατριωτικό χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ. Ιδιαίτερα σε περιοχές όπως η Καισαριανή, αυτές οι επιλογές βοηθούν το ΠΑΣΟΚ να προσεγγίσει αριστερούς ΕΑΜογενείς ψηφοφόρους. Με την έντονη αντίδρασή της η ΝΔ αυτοπροσδιορίζεται ως η συντηρητική δεξιά δύναμη που αντιπαρατίθεται στο αντιδεξιό "μπλοκ" χρησιμοποιώντας μετεμφυλιακή ρητορεία, και επαναβεβαιώνει έτσι τη ρήξη.
- Το νέο οικογενειακό δίκαιο, η εισαγωγή του πολιτικού γάμου, η κοινωνική του πολιτική και γενικά οι εκσυγχρονιστικές ρυθμίσεις του ΠΑΣΟΚ συναντούν την έντονη αντίδραση της ΝΔ.
- Το ΠΑΣΟΚ, ελέγχοντας τον κρατικό μηχανισμό τον χρησιμοποιεί με τον ίδιο τρόπο που τον χρησιμοποιούσε και η δεξιά προσφέροντας δηλαδή προνομιακή μεταχείριση στους "ημετέρους". Δημιουργούνται έτσι δύο σχεδόν ανεξάρτητοι μηχανισμοί πελατειακών δικτύων. Δίπλα στους παλιούς δεξιούς μηχανισμούς αναδύονται πελατειακά δίκτυα που ενσωματώνουν τους "μη προνομιούχους", όχι μόνο δηλαδή τα μέλη του ΠΑΣΟΚ αλλά πολίτες από όλο το φάσμα των "δημοκρατικών δυνάμεων".
- Η επιλογή του ΠΑΣΟΚ το 1985 να προτείνει τον Χ.Σαρτζετάκη για τη θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας αντί του Κ.Καραμανλή (πολιτικού- σύμβολο

---

[94] Γ.Μοσχονάς ό.π., σελ 200..

για τη δεξιά) λίγους μήνες πριν τις εκλογές αποτελεί και συμβολική πράξη ρήξης με την δεξιά.

Αυτές οι επιλογές του ΠΑΣΟΚ, σε συνδυασμό με την ρητορεία του περί ανεξάρτητης εξωτερικής πολιτικής σε αντιδιαστολή με την δεξιά πολιτική του παρελθόντος που "υπηρετεί τις ξένες δυνάμεις", το καταδεικνύουν στον βασικό αντιδεξιό πόλο στις εκλογές του 1985.

Μέσα στα πλαίσια της παραπάνω τομής πρέπει να διαβάσουμε τα αποτελέσματα των εκλογών και τα συμπεράσματα για την επιρροή των κομμάτων στους δύο δήμους ενδιαφέροντος με δεδομένο ότι και οι δύο είναι παραδοσιακά αριστερές περιοχές που αντλούν τους δεσμούς τους μ' αυτό τον πολιτικό χώρο από την Αντίσταση και τον Εμφύλιο.

Η απήχηση του δεξιού κόμματος (ΝΔ) είναι σταθερά πολύ χαμηλότερη από την απήχηση του στην Επικράτεια κυρίως στην Καισαριανή (ο Δ(Καισαριανή/ Επικράτεια) παίρνει τιμές 0,58-0,69 όλη την περίοδο 1974-1996) και σε μικρότερο βαθμό στο Βύρωνα (Δ(Βύρωνας/Επικράτεια 0,72-0,88).

Οι "αντιδεξιές δυνάμεις" είναι οι κυρίαρχοι του παιχνιδιού, με την αριστερά να έχει την Καισαριανή εκλογικό της "κάστρο" και στο Βύρωνα να επιτυγχάνει πολύ υψηλά ποσοστά. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι ενώ στο Βύρωνα το ΠΑΣΟΚ βρίσκεται κοντά στα πανελλήνια ποσοστά του από το 1981, στην Καισαριανή κερδίζει αριστερούς ψηφοφόρους μετά την 4χρονη διακυβέρνηση της χώρας. Ο Δ(Καισαριανή/Επικράτεια) εκτοξεύεται από το 0,84 του 1981 στο 0,96 το 1985 ενώ οι δείκτες της αριστεράς παίρνουν την μέχρι τότε μικρότερη τιμή τους.

Με την συγκρότηση του Συνασπισμού, οι ψηφοφόροι της αριστεράς στους 2 δήμους δείχνουν να επιστρέφουν στο αριστερότερο κομμάτι του αντιδεξιού "πόλου" τον Ιούνιο του 1989. Η επιλογή της συγκυβέρνησης με την δεξιά, προσπάθεια υπέρβασης της πολιτικής τομής δεξιάς-αντιδεξιάς από την πλευρά του ΣΥΝ, αποτέλεσε και διαλυτικό στοιχείο για τον ίδιο τον πολιτικό αυτό σχηματισμό, καθώς η κυρίαρχη θέση της διαιρετικής τομής δεξιάς-αντιδεξιάς, με τα καινούρια χαρακτηριστικά της, στο κοινωνικό επίπεδο είχε διαφύγει των αναλύσεων της ηγεσίας του. Έτσι το ΠΑΣΟΚ κατάφερε να συσπειρώσει τις δυνάμεις του και να αυξήσει τα ποσοστά του τον Ιούνιο του 1989. Στην Καισαριανή, με τα αντιδεξιά σύνδρομα να λειτουργούν έντονα

στους αριστερούς ψηφοφόρους, το ΠΑΣΟΚ κέρδισε σχεδόν πέντε(5) ποσοστιαίες μονάδες ενώ ο ΣΥΝ έχασε 5,5 ποσοστιαίες μονάδες.

Παραπέρα, η συμμετοχή του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση Ζολώτα, δεν βιώθηκε από τους αριστερούς ψηφοφόρους τόσο ως υπέρβαση της τομής, όσο σαν τακτική κίνηση αποτροπής της επιστροφής της δεξιάς.

Ο ΣΥΝ μετά την - ουσιαστικά- ήττα του 1990 και τη συνεχή απώλεια ψηφοφόρων κυρίως στις αριστερές περιοχές της χώρας, προσπάθησε να επιστρέψει στην "φυσική του" θέση στα πλαίσια του πολιτικού συστήματος. Η αυταρχική διακυβέρνηση της ΝΔ το 1990, κύρια σε οικονομικό επίπεδο, οδήγησε τον ΣΥΝ στην κεντρική εκλογική συμφωνία με το ΠΑΣΟΚ για τις δημοτικές εκλογές του 1990. Ο ΣΥΝ επαναβεβαίωσε από την πλευρά του τον διαχωρισμό "δεξιάς- αντιδεξιάς", δικαιώνοντας ουσιαστικά το ΠΑΣΟΚ, χωρίς πάντως να αποτραπεί η διάσπαση του το 1992. Μετά την διάσπαση, στις εκλογές του 1993 τα δύο αριστερά κόμματα (ΚΚΕ-ΣΥΝ) βρίσκονταν στη φάση της ανασυγκρότησης. Πέτυχαν τελικά τα ιστορικά χαμηλότερα ποσοστά της αριστεράς μετά το 1974. Το ΠΑΣΟΚ αύξησε τα ποσοστά του στους δύο δήμους, στην Καισαριανή δε, πέτυχε το μεγαλύτερο ιστορικά ποσοστό του ενώ στο Βύρωνα βρισκόταν λίγο παραπάνω από το ποσοστό του το 1985.

Στις εκλογές του 1996 φαίνεται ότι η λειτουργία της αντιδεξιάς τομής υπονομεύεται σοβαρά από μια νέα διαίρεση που προσπαθεί να επιβάλλει το ΠΑΣΟΚ σε πολιτικό επίπεδο, τη διαίρεση ανάμεσα σε "εκσυγχρονιστές" και "λαϊκιστές" (μια διαίρεση που έχει εμφανιστεί στον πολιτικό λόγο από τις αρχές τις δεκαετίας του 1990). Η δημοσιονομική κρίση που επιβάλλει την ατελή λειτουργία των πελατειακών δικτύων και την συρρίκνωση της κοινωνικής πολιτικής, δύο βασικών συστατικών στοιχείων της αντιδεξιάς τομής μετά το 1981, ανάγκασαν το ΠΑΣΟΚ να προσπαθήσει, μέσω της νέας αυτής διαίρεσης, να υπερβεί την αντιδεξιά τομή και να διεισδύσει σε παραδοσιακά δεξιούς ψηφοφόρους. Η διείσδυση αποδείχθηκε επιτυχημένη, το τίμημα όμως της υπέρβασης του ΠΑΣΟΚ φαίνεται πως ήταν η δημιουργία το Δεκέμβριο του 1995 και η εκλογική επιτυχία του ΔΗ.Κ.ΚΙ., που συσπείρωσε τους κατ'εξοχήν αντιδεξιούς ψηφοφόρους κυρίως στην περιοχή της Β' Αθηνών. Συγχρόνως ο ΣΥΝ εμφανίζει νέα χαρακτηριστικά, μια πολυσυλλεκτικότητα που υπερβαίνει την δεξιά τομή και το τοποθετεί, στη βάση της διαίρεσης εκσυγχρονιστών-λαϊκιστών, στην πλευρά των "εκσυγχρονιστικών" δυνάμεων (χωρίς να θέλει να

απεμπολήσει την αριστερή του φυσιογνωμία). Το ΚΚΕ, καταγγέλλοντας όλα τα υπόλοιπα κόμματα ως κόμματα "δεξιάς πολιτικής", προσπαθήσει να συντηρήσει την αντιδεξιά τομή προς όφελος του και αύξησε τα ποσοστά του το 1996.

Η διαιρετική τομή "δεξιάς- αντιδεξιάς" φαίνεται λοιπόν να αποκτά σήμερα μικρότερη σημασία από ποτέ. Στην παρούσα όμως εργασία, η χρονική περίοδος που μας ενδιαφέρει (1974-1996) χαρακτηρίζεται σε πολιτικό επίπεδο απ'αυτήν. Αυτό συμβαίνει πολύ περισσότερο στους 2 δήμους ενδιαφέροντος και ιδιαίτερα στην Καισαριανή. Το ρήγμα δεξιάς-αντιδεξιάς είναι εμπεδωμένο στις τοπικές κοινωνίες με μια σειρά από έντονες ταυτίσεις. Για ένα κομμάτι των κατοίκων, από τη μια μεριά υπάρχουν οι "δημοκράτες-πατριώτες" αριστεροί από την άλλη οι "αντιδημοκράτες- ξενόδουλοι" δεξιοί. Πέρα από τις αλλαγές στην πληθυσμιακή σύνθεση των δύο δήμων, εξακολουθεί να υπάρχει ένας ευάριθμος πυρήνας ΕΑΜογενών κατοίκων που καθορίζει την πολιτική του στάση από αυτές τις ταυτίσεις. Γίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρον στα πλαίσια της παρούσης εργασίας να εντοπίσουμε εάν αυτές οι ταυτίσεις παίζουν ρόλο στις επιλογές των κατοίκων της περιοχής στις δημοτικές εκλογές, τόσο σε επίπεδο κομμάτων όσο και σε επίπεδο προσώπων. Περνώντας έτσι στην αναφορά μας στις δημοτικές παρατάξεις και στις σχέσεις τους με τα πολιτικά κόμματα στους δύο δήμους ενδιαφέροντος, πρέπει να έχουμε συνεχώς υπ'όψην μας την παραπάνω ανάλυση.

Πριν απ'αυτό και σαν επιστέγασμα όσων σκιαγραφήθηκαν μέχρι αυτό το σημείο, πρέπει να εντοπίσουμε κάποια γενικότερα ζητήματα της εκλογικής μορφολογίας των δύο δήμων :

1. Κατ' αρχήν, να επαναλάβουμε για μια ακόμη φορά, οτι οι δύο αυτοί δήμοι είναι παραδοσιακά αριστερές περιοχές που αντλούν τους δεσμούς τους μ' αυτό τον πολιτικό χώρο από την Αντίσταση και τον Εμφύλιο. Αυτή η διαπίστωση θέτει εξ αρχής στο κέντρο της προσοχής μας την Αριστερά και τα εκλογικά της σχήματα.

2. Λόγω της μεγάλης -συγκριτικά- μάζας ψηφοφόρων και οπαδών της Αριστεράς στους δύο αυτούς δήμους, οι ροές εκλογικής δύναμης από και

προς αυτή, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το εκλογικό σκηνικό και το αποτέλεσμα στο Βύρωνα και τη Καισαριανή.

3. Επαληθεύονται και στους δύο δήμους που μελετάμε οι γενικότερες διαπιστώσεις για τη ροή του εκλογικού σώματος, σε κάθε ξεχωριστή αναμέτρηση, που παρατηρούνται και στο σύνολο της χώρας. Σε αυτό που διαφέρει η περιοχή, είναι η ένταση.

Σε γενικές γραμμές, θα μπορούσαμε να πούμε, οτι ροές προς την Αριστερά ή από την Αριστερά προς το ΠΑΣΟΚ, ροές δηλαδή μέσα στα πλαίσια του "αντιδεξιού πολιτικού υποσυστήματος", εκφράζονται πιο έντονα στο Βύρωνα και ειδικότερα στην Καισαριανή (λόγω της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας της) απ' οτι στη Β' Αθήνας και στο σύνολο της χώρας. Αντίθετα, οι ροές προς τη Δεξιά είναι κατά πολύ μικρότερες της γενικής τάσης και στους δύο δήμους.

4. Ο Βύρωνας γρήγορα συντονίζεται με τη γενικότερη τάση του εκλογικού σώματος στη Β' Αθήνας, διατηρώντας ελαφρά υψηλότερα τα ποσοστά της Αριστεράς, λόγω του πυρήνα των μικρασιατών κατοίκων που υπάρχει ακόμα. Η εισροή πληθυσμού στην πόλη (κυρίως από το 1970 και μετά) από εσωτερική μετανάστευση και η επέκταση του δομημένου χώρου, επέφερε αλλαγές στη φυσιογνωμία της πόλης κι έσπασε την παραδοσιακή κοινωνία που είχαν συγκροτήσει οι πρόσφυγες από το 1923 και μετά.

5. Η Καισαριανή διατήρησε για πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα τα χαρακτηριστικά της "κόκκινης" συνοικίας. Οι γενικότερες εκλογικές τάσεις που διαγράφονται στο πολιτικό σκηνικό της χώρας δεν την αφήνουν βέβαια ανεπηρέαστη. Εισβάλλουν όμως με πολύ πιο αργούς ρυθμούς και επιδρούν λιγότερο στην πρακτική του εκλογικού σώματος, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980.

Παρατηρούμε όμως οτι και σ' αυτή τη συνοικία, μετά τα πολιτικά γεγονότα του 1989 - 1990, τη διάσπαση του ΣΥΝ και την κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, οι γενικότερες τάσεις αρχίζουν σιγά-σιγά να γίνονται κι εδώ κυρίαρχες. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθεί να υφίσταται ένας παραδοσιακός αριστερός πυρήνας που δίνει εξαιρετικά υψηλά ποσοστά στην Αριστερά και ιδιαίτερα στο ΚΚΕ.

III Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ. ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ - ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟΝ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

Θα ασχοληθούμε στη συνέχεια με τους εκλογικούς συνδυασμούς που εμφανίζονται στις δημοτικές εκλογές στους Δήμους Βύρωνα και Καισαριανής την Περίοδο 1975-1994. Βασικό σημείο διερεύνησης είναι ο τρόπος συγκρότησης των συνδυασμών αυτών, και οι σχέσεις τους με τα πολιτικά κόμματα που δρουν στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα θα εξετάσουμε τις επιλογές κάθε κόμματος διερευνώντας της εξής πιθανότητες:

1. Την συγκρότηση και στήριξη "αμιγών" κομματικών συνδυασμών.
2. Τις τυχόν συνεργασίες με άλλα κόμματα που αποτελούν συνέπεια κεντρικών πολιτικών επιλογών πανελλαδικά.
3. Τις τυχόν συνεργασίες με άλλα κόμματα κατά βάση σε τοπικό επίπεδο.
4. Την πιθανότητα συγκρούσεων είτε μέσα στα πλαίσια των τοπικών κομματικών οργανισμών, είτε στα πλαίσια των κεντρικών οργάνων, είτε τέλος στο επίπεδο αντιπαράθεσης των τοπικών οργανώσεων με τα κεντρικά κομματικά όργανα. Μας ενδιαφέρουν κυρίως οι συγκρούσεις που έχουν σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση δύο ή περισσότερων συνδυασμών από τον ίδιο πολιτικό χώρο σε μία εκλογική αναμέτρηση.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι συμμαχίες στις δημοτικές εκλογές ανάμεσα στα στελέχη των κομμάτων που διαφοροποιούνται από τις επιλογές των κομματικών οργάνων (είτε των κεντρικών είτε των τοπικών) και σε "συγγενή ιδεολογικά" κόμματα, συμμαχίες που αποτελούν τη βασική επιλογή των διαφοροποιούμενων στελεχών.

Θα αναφερθούμε επίσης και στους ανεξάρτητους συνδυασμούς που έχουν εμφανιστεί στις 6 εκλογικές αναμετρήσεις χωρίς η παρουσία τους να είναι αποτέλεσμα εσωκομματικών διασπάσεων.

Θα επικεντρωθούμε δηλαδή στο ρόλο των κομμάτων στις Δημοτικές εκλογές εξετάζοντας κάθε κόμμα χωριστά. Από την πρώτη αυτή περιγραφή θα αναδειχθούν:

- **Οι σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στους τοπικούς κομματικούς οργανισμούς** που δρουν στους δύο δήμους οι οποίοι παρουσιάζουν τα ιδιαίτερα πολιτικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που έχουμε ήδη αναφέρει.
- **Τα πρόσωπα** που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στις πολιτικές διεργασίες μετά την μεταπολίτευση και διαμόρφωσαν ιστορικά την "πολιτική ελίτ" των περιοχών, δραστηριοποιούμενα κυρίως στα πλαίσια των ΟΤΑ των δύο πόλεων.

Πριν απ'αυτό είναι απαραίτητη μια σύνδεση με το παρελθόν. Η αριστερά την περίοδο πριν τη χούντα, και πιο συγκεκριμένα η ΕΔΑ καθώς το κομμουνιστικό κόμμα ήταν παράνομο, είχε υποστηρίξει επίσημα τους 2 Δημάρχους που βρήκε η Χούντα, τον Παναγιώτη Μακρή στην Καισαριανή και τον Αχιλλέα Γεωργούτσο στο Βύρωνα. Πριν το 1967 ο διορισμένος Νομάρχης, ως όργανο της κεντρικής εξουσίας, μπορούσε να τιμωρήσει τους αιρετούς δημάρχους της περιοχής του με την ποινή της προσωρινής παύσης εάν κατά τη γνώμη του υπέπεπταν σε κάποιο παράπτωμα. Τέτοιες τιμωρίες είχαν επιβληθεί πολλές φορές στο Μακρή που ήταν μέλος του (παράνομου) ΚΚΕ και εξέφραζε αριστερές πολιτικές απόψεις. Η επίσημη άποψη του κράτους της δεξιάς, που αντικατοπτριζόταν και στο θεσμικό πλαίσιο, ήταν ότι οι ΟΤΑ και οι Δήμαρχοι δεν είχαν δικαίωμα να εκφράζουν πολιτικές απόψεις αλλά θα έπρεπε να ασχολούνται με την διαχείριση ήσσονος σημασίας τοπικών ζητημάτων. Αυτή η άποψη είχε στηλιτευτεί από την αριστερά σαν αντίληψη που ήθελε τους Δημάρχους "σκουπιδιάρηδες".

Η αντίληψη των πρώτων δεξιών κυβερνήσεων της μεταπολίτευσης για το ρόλο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης πολύ λίγο απείχε από την άποψη αυτή, το δε θεσμικό πλαίσιο έδινε πολύ μικρά περιθώρια αυτόνομης δράσης των ΟΤΑ ενώ παρέμενε και η δυνατότητα του διορισμένου Νομάρχη να παύει προσωρινά αλλά ακόμα και να απολύει τον δήμαρχο. Μετά το 1974 και κάτω από τις διαμαρτυρίες της αντιπολίτευσης, η κυβέρνηση της ΝΔ κατήργησε τον χουντικό νόμο Περί Δήμων και Κοινοτήτων και επανέφερε τον Ν.2588/1954 ο οποίος άλλαξε μόλις το 1980. Η ΝΔ εξακολουθούσε να κατηγορείται ότι επιθυμεί "τον ασφυκτικό περιορισμό των αρμοδιοτήτων της τοπικής

αυτοδιοίκησης στο ρόλο του εργολάβου συλλογής απορριμμάτων, έκδοσης πιστοποιητικών, απλού διεκπεραιωτή των εντολών της κυβέρνησης και πολιτικά υποχείριας σ'αυτήν"[95].

Στους δύο δήμους που εξετάζουμε, και με δεδομένα τα οργανωτικά χαρακτηριστικά του κόμματος της ΝΔ και τη χαλαρή κομματική συγκρότηση της σε τοπικό επίπεδο, η αντίληψη αυτή είχε σαν αποτέλεσμα τα πολύ χαμηλά ποσοστά των δεξιών συνδυασμών. Σ'αυτό συνέτεινε και η παρουσία τοπικών παραγόντων της αριστεράς που είχαν διωχθεί την περίοδο της χούντας (Μακρής στην Καισαριανή, Φατσέας στο Βύρωνα) και είχαν αναπτύξει έντονη δράση σε τοπικό επίπεδο αλλά και η παρουσία στους συνδυασμούς της ΝΔ υποψηφίων Δημοτικών Συμβούλων που ήταν διορισμένοι την περίοδο της χούντας. Το ΠΑΣΟΚ από την άλλη μεριά δεν είχε τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια αρκετή εκλογική δύναμη ώστε να μπορέσει αυτόνομα να διεκδικήσει την εξουσία στους δήμους.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί οτι οι εκλογές διεξάγονται την πρώτη Κυριακή μετά τις 10 Οκτωβρίου κάθε τέσσερα χρόνια, η δε θητεία των νέων δημοτικών συμβουλίων και Δημάρχων αρχίζει την 1η Ιανουαρίου του επομένου έτους και λήγει στις 31 Δεκεμβρίου του τέταρτου έτους. Έτσι οι εκλεγέντες το 1978 ανέλαβαν την 1-1-1979 και η θητεία τους έληξε στις 31-12-1982, οι εκλεγέντες το 1982 ανέλαβαν την 1-1-1983 κοκ. Εξαίρεση αποτελεί το 1975. Μετά την μεταπολίτευση στην διοίκηση των δήμων είχαν διοριστεί ως δημαρχεύοντες δικαστικοί, επικεφαλείς των δημοτικών συμβουλίων που είχαν εκλεγεί το 1964 και με βασική αποστολή τη διενέργεια εκλογών. Οι εκλογές έγιναν τον Μάρτιο-Απρίλιο του 1975 και οι εκλεγέντες ανέλαβαν καθήκοντα την 1η Αυγούστου του 1975.

Το εκλογικό σύστημα που ισχύει για τις δημοτικές εκλογές έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Μετέχουν μόνο εκλογικοί συνδυασμοί (όχι ανεξάρτητοι υποψήφιοι) με επικεφαλή τον υποψήφιο δήμαρχο
- Για να εκλεγεί κάποιος δήμαρχος, πρέπει ο συνδυασμός του να έχει την απόλυτη πλειοψηφία (50%+ 1 ψήφους), αλλιώς διεξάγεται δεύτερος γύρος

---

[95] Νικολαΐδης Δ., "Δύο χρόνια δράσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης", άρθρο του μετέπειτα δημάρχου Βύρωνα στην Κομμουνιστική Επιθεώρηση Νο8/1977 σελ.27-36.

με την συμμετοχή των δύο πρώτων σε ψήφους συνδυασμών. Στο δεύτερο γύρο δήμαρχος εκλέγεται ο υποψήφιος του συνδυασμού που παίρνει τις περισσότερες ψήφους.

- Ο υπολογισμός των εδρών των συνδυασμών στο δημοτικό συμβούλιο γίνεται μετά την οριστικοποίηση των αποτελεσμάτων του δεύτερου γύρου. Στις δύο πρώτες εκλογικές αναμετρήσεις (1975-1978) τα 2/3 των εδρών τα κέρδιζε ο συνδυασμός του εκλεγέντος δημάρχου και το 1/3 των εδρών ο δεύτερος σε ψήφους συνδυασμός (Ν.8/75). Έτσι, όπως θα δούμε παρακάτω, συνδυασμοί που έλαβαν ακόμη και πάνω από 20% των ψήφων, δεν εξέλεξαν δημοτικούς συμβούλους επειδή πήραν την τρίτη θέση. Το σύστημα λοιπόν μπορεί να χαρακτηριστεί "διπολικό".
- Από τις εκλογές του 1982 και έπειτα ο συνδυασμός του εκλεγέντος δημάρχου λαμβάνει τα 3/5 των εδρών. Τα υπόλοιπα 2/5 μοιράζονται στους υπόλοιπους συνδυασμούς με αναλογικό τρόπο, και με βάση τα έγκυρα ψηφοδέλτια τους στον α΄ γύρο. Εάν ο πλειοψηφών συνδυασμός λάβει περισσότερο από τα 3/5 των ψήφων (60%) στον πρώτο γύρο, η κατανομή των εδρών γίνεται αναλογικά (Ν.1270/82). Τέτοια περίπτωση υπάρχει στην ιστορία των εκλογών των 2 δήμων το 1990 στο Βύρωνα.
- Ο αριθμός των εδρών είναι μονός και εξαρτάται από τον πληθυσμό του δήμου κατά την προηγούμενη επίσημη Απογραφή πληθυσμού. Για όλη την περίοδο που εξετάζουμε στην Καισαριανή υπήρχαν 19μελή δημοτικά συμβούλια και στο Βύρωνα 25μελή.
- Ο δήμαρχος δεν συμπεριλαμβάνεται στα μέλη του δημοτικού συμβουλίου και δεν έχει δικαίωμα ψήφου στις ψηφοφορίες στα πλαίσια των συνεδριάσεων του δημοτικού συμβουλίου, έχει μόνο δικαίωμα λόγου.

Τα 2 εκλογικά συστήματα μετά την μεταπολίτευση είναι λοιπόν πλειοψηφικά εκλογικά συστήματα που δίνουν την απόλυτη πλειοψηφία στον συνδυασμό του εκλεγέντος δημάρχου. Έτσι η παράταξη του Δημάρχου μπορεί να ελέγχει τις αποφάσεις στο δημοτικό συμβούλιο. Στις περιπτώσεις μονοκομματικών συνδυασμών αυτό σημαίνει ότι το αντίστοιχο κόμμα αποκτά τον έλεγχο των μηχανισμών του τοπικού κράτους με όλες τις συνέπειες που ο έλεγχος αυτός συνεπάγεται στη λειτουργία και διαχείριση του ΟΤΑ.

Μια από τις παρενέργειες του εκλογικού νόμου που θα μας απασχολήσει είναι και η στάση των υποψηφίων δημάρχων που δεν μπήκαν στο β΄ γύρο απέναντι στους 2 υποψήφιους που προκρίθηκαν για την επαναληπτική εκλογή. Μας ενδιαφέρει αν, και κάτω από ποιες συνθήκες, υπήρξε ανοιχτή υποστήριξη κάποιου από τους δύο άλλους υποψήφιους.

3. Οι προσφυγικές κατοικίες που έκτισε η ΕΑΠ στην Καισαριανή (Πλινθόκτιστα) κι ο εσωτερικός κοινόχρηστος χώρος των τετραγώνων. (Θέση συνοικίας σημείο 1, Χάρτης 3).

4. .....και οι προπολεμικές προσφυγικές πολυκατοικίες με έντονα ακόμη τα σημάδια από τις μάχες των Δεκεμβριανών.

Α. ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1975-1994

ΚΟΜΜΑΤΑ	ΠΑΡΑΤΑΞΗ	ΕΤΟΣ	Α' ΓΥΡ	Β' ΓΥΡ
ΚΚΕ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ-ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ	1975	42,8	50,4
ΝΔ	ΝΕΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ	1975	15,7	
ΑΝΕΞ.ΔΕΞΙΟΣ	ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ-ΔΡΑΣΙΣ-ΕΝΟΤΗΣ	1975	9,7	
ΚΚΕεσ.ΠΑΣΟΚ ΕΚΝΔ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	1975	31,8	49,6
ΚΚΕεσ.	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	1978	25,08	
ΚΚΕ ΠΑΣΟΚ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ-ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ	1978	54,11	
ΑΝΕΞ.ΔΕΞΙΟΣ	ΑΝΕΞ.ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ Θ.ΚΑΡΑΚΑΣΗ	1978	5,3	
ΝΔ	ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗΣ	1978	15,5	
ΝΔ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ	1982	17,19	
ΚΚΕ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ-ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ	1982	52,44	
ΚΚΕεσ. ΠΑΣΟΚ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	1982	30,37	
ΚΚΕ.μέληΚΚΕεσ.	ΕΝΩΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	1986	50,15	
ΠΑΣΟΚ	ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ	1986	21,6	
ΝΔ	ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΑΝΑΠΛΑΣΗ	1986	23,09	
ΚΚΕεσ.	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	1986	5,15	
ΣΥΝεν.. ΠΑΣΟΚ	ΕΝΩΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	1990	53,12	
ΝΔ	ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ- ΑΝΑΠΛΑΣΗ	1990	24,73	
ΑΝΕΞ.ΑΡΙΣΤΕΡΟΣ	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ	1990	22,15	
ΝΔ	ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ	1994	18,92	
ΣΥΝ ΠΑΣΟΚ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	1994	38,24	50,44
ΑΝΕΞ.ΑΡΙΣΤΕΡΟΣ	ΑΔΕΣΜΕΥΤΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ	1994	10,44	
ΚΚΕ	ΕΝΩΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	1994	32,4	49,56

1. ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΝΔ στήριξε σε όλες τις εκλογές την περίοδο 1975-1994 αμιγείς κομματικούς συνδυασμούς. Στις εκλογές 1975 και 1978 υποψήφιος δήμαρχος ήταν ο Επαμεινώνδας Μηλιώνης που κατέλαβε περίπου ίδια ποσοστά και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις (15,7% το 1975 και 15,5% το 1978), χωρίς να εκλέξει δημοτικούς συμβούλους. Τα πολύ χαμηλά ποσοστά εξηγούνται από το γεγονός της έντονης παρουσίας της αριστεράς στα τοπικά ζητήματα και πριν το 1974 αλλά και στο ότι ο Μηλιώνης ήταν διορισμένος Δημοτικός Σύμβουλος επί χούντας.

Στις ίδιες εκλογικές αναμετρήσεις εμφανίζεται ο δεξιός ανεξάρτητος συνδυασμός του Θεμιστοκλή Καρακάση που πήρε 9,7% το 1974 και 5,3% το 1978. Ο Καρακάσης ήταν υποψήφιος δήμαρχος της δεξιάς το 1934, δήμαρχος

επί Γερμανικής κατοχής (Ιούνης 1943-Σεπτέμβρης 1944) και επί Χούντας (1967-1973). Η ΝΔ δεν δέχτηκε να τον υποστηρίξει το 1974 οπότε δημιούργησε δικό του συνδυασμό. Η παρουσία του Θ.Καρακάση και το ποσοστό που έλαβε ο συνδυασμός του (κυρίως το 1975) δείχνουν και την αδυναμία της ΝΔ να αναδείξει δραστήριους τοπικούς παράγοντες που θα συσπείρωναν τους ψηφοφόρους της δεξιάς στις δημοτικές εκλογές.

Στις 4 εκλογές από το 1982 ως το 1994 υπήρχε ένας επίσημος συνδυασμός της ΝΔ με υποψήφιο δήμαρχο σε όλες τις περιπτώσεις τον Θεόδωρο Ιωαννίδη. Τα ποσοστά των συνδυασμών αυτών ήταν πάντα πολύ χαμηλότερα από τα ποσοστά του κόμματος στις βουλευτικές εκλογές (1982: 17,19% και 2 έδρες στο δημοτικό συμβούλιο, 1986: 23,09% και 4 έδρες, 1990:24,73% και 4 έδρες, 1994: 18,92% και 2 έδρες.) Ο Ιωαννίδης δεν εκφράστηκε το 1994 που υπήρχε β΄ γύρος υπέρ κάποιου από τους δύο άλλους υποψηφίους.

2.ΠΑΣΟΚ

Το ΠΑΣΟΚ στην Καισαριανή έχει υποστηρίξει "αμιγώς" κομματικό συνδυασμό μόνο στις εκλογές του 1986, ενώ σε όλες τις υπόλοιπες εκλογές έκανε συνεργασίες συμμετέχοντας σε συνδυασμούς με υποψήφιο δήμαρχο από άλλο πολιτικό χώρο. Πιο συγκεκριμένα:

Το 1975 και το 1978 η μικρή απήχηση του κόμματος δεν του επέτρεπε να σχηματίσει δικό του συνδυασμό με ελπίδες να κερδίσει τις εκλογές κόντρα στους ισχυρούς συνδυασμούς της αριστεράς. Επέλεξε έτσι, στα πλαίσια της "συνεργασίας των δημοκρατικών δυνάμεων" την τακτική των επιλεκτικών συνεργασιών, μετά από συμφωνίες σε τοπικό επίπεδο. Το 1975 συνεργάστηκε με το ΚΚΕεσ και εξέλεξε έναν από τους 6 συμβούλους της "Δημοκρατικής Ενότητας" (Μιχάλης Κραουνάκης). Το 1978, αντίθετα συνεργάστηκε με το ΚΚΕ και παρότι ο συνδυασμός "Δημοκρατία-Ανοικοδόμηση" κέρδισε τις εκλογές και εξέλεξε 13 δημοτικούς συμβούλους, ο μόνος δημοτικός σύμβουλος προερχόμενος από το ΠΑΣΟΚ ήταν και πάλι ο Μιχ.Κραουνάκης.

Το 1982 παρά την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία και τα υψηλά ποσοστά των βουλευτικών εκλογών, το ΠΑΣΟΚ προτιμά και πάλι την

συνεργασία με το ΚΚΕεσ., με την προοπτική να αμφισβητήσει την κυριαρχία του ΚΚΕ και του δήμαρχου Π.Μακρή που είχαν πια παγιώσει την κυρίαρχη θέση τους στο δήμο. Όμως, ο Μ.Κραουνάκης διαφώνησε και ήταν υποψήφιος με το συνδυασμό του Μακρή και μάλιστα εξελέγη. Από τους 5 δημοτικούς συμβούλους του συνδυασμού Δημοκρατική Ενότητα (με υποψήφιο δήμαρχο το μέλος του ΚΚΕεσ, Ελ. Μακρόπουλο), οι 2 ήταν μέλη του ΠΑΣΟΚ.

Το 1986 το ΠΑΣΟΚ επέλεξε την αυτόνομη κάθοδο με υποψήφιο δήμαρχο τον Γιώργο Πάντζα και χαρακτηριστική ονομασία του συνδυασμού "Αλλαγή στη Συνοικία". Παρότι το 1985 στις βουλευτικές εκλογές, το ΠΑΣΟΚ είχε αυξήσει τα ποσοστά του και εμφάνισε έντονη δυναμική στην Καισαριανή, ο συνδυασμός του Γ. Πάντζα (ο γνωστός ηθοποιός- σήμερα ΔΗΚΚΙ) ήταν τρίτος σε ψήφους (21,6%), και εξέλεξε 3 δημοτικούς συμβούλους.

Το 1990, ήταν η χρονιά που υπήρξε κεντρική συμφωνία ΠΑΣΟΚ-ενιαίου ΣΥΝ για κοινούς συνδυασμούς στις δημοτικές εκλογές. Έτσι το ΠΑΣΟΚ συνεργάστηκε με το ΣΥΝ και στην Καισαριανή (Ενωτική Αγωνιστική Πορεία). Πάντως κάποια μέλη του ΠΑΣΟΚ διαφώνησαν και συγκρότησαν μαζί με διαφωνούντες της αριστεράς το συνδυασμό Προοδευτική Κίνηση Πολιτών. Βασική αιτία διαφωνίας ήταν η επιλογή του Θανάση Μπαρτσώκα ως υποψήφιου δημάρχου- διάδοχου του Π.Μακρή. Η Ενωτική Αγωνιστική Πορεία κέρδισε από τον α' γύρο με 53,12% και το ΠΑΣΟΚ εξέλεξε 2 δημοτικούς συμβούλους. Ο ανεξάρτητος συνδυασμός Προοδευτική Κίνηση Πολιτών έλαβε 22,15% και εξέλεξε 3 συμβούλους από τους οποίους η Μ. Χολέβα ανήκε στο ΠΑΣΟΚ (ήταν δημ. σύμβουλος και το 1986 με τον Πάντζα). Το 1994 υπήρξε νέα κεντρική συμφωνία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ στις δημοτικές και νομαρχιακές εκλογές. Στην Καισαριανή έγινε κοινή κάθοδος με υποψήφιο τον Θ.Μπαρτσώκα που κέρδισε οριακά στο β΄ γύρο με ποσοστό 50,44% (διαφορά 135 ψήφων) με αντίπαλο τον Μακρή που υποστηρίχθηκε από το ΚΚΕ. Από τους 12 δημοτικούς συμβούλους οι 4 ανήκουν στο ΠΑΣΟΚ.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι το ΠΑΣΟΚ δεν κατάφερε ποτέ να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στην Καισαριανή και όποτε συνεργάστηκε με κόμματα της αριστεράς ο επικεφαλής του συνδυασμού προερχόταν από την αριστερά, ενώ στην μοναδική του αυτόνομη κάθοδο, ο συνδυασμός του έμεινε τρίτος σε ψήφους. Μικρός είναι και ο αριθμός των δημοτικών συμβούλων-μελών του ΠΑΣΟΚ όλη αυτή την περίοδο που εξετάζουμε.

3. ΚΚΕ εσωτερικού

Το ΚΚΕεσ. είχε μαζικές τοπικές οργανώσεις στην Καισαριανή και πολλά στελέχη με έντονη τοπική δράση. Έτσι, είτε εμφανιζόταν σαν βασικός πόλος εκλογικών συνδυασμών είτε επέλεγε την αυτόνομη κάθοδο. Πάντοτε δε είχε ποσοστά στις δημοτικές εκλογές πολύ υψηλά σε σχέση με την απήχηση του κόμματος στις βουλευτικές εκλογές.

Το 1975 συνεργαζόμενο με το ΠΑΣΟΚ και την ΕΚ-ΝΔ και με υποψήφιο δήμαρχο τον Ελευθέριο Μακρόπουλο, διεκδίκησε την πρώτη θέση στον β΄ γύρο και έχασε με ελάχιστη διαφορά 116 ψήφων (ποσοστό 49,6%). Από τους 6 δημοτικούς συμβούλους που εξέλεξε ο συνδυασμός οι 5 ήταν μέλη του ΚΚΕεσ.

Το 1978, επέλεξε την αυτόνομη κάθοδο με υποψήφιο δήμαρχο τον Ελ. Μακρόπουλο και έλαβε ποσοστό 25,08%, ήταν δεύτερος και εξέλεξε 6 δημοτικούς συμβούλους.

Το 1982 έγινε νέα συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ. Το ποσοστό έφτασε στο 30,37% και από τους 5 δημοτικούς συμβούλους το ΚΚΕεσ εξέλεξε τους τρεις. Να σημειώσουμε εδώ ότι ο, για τρίτη φορά υποψήφιος δήμαρχος, Ελ. Μακρόπουλος παραιτήθηκε αμέσως μετά την εκλογή του (τον αντικατέστησε ο Δ.Καραντιλιόν) και δεν συμμετείχε σε καμία συνεδρίαση αφήνοντας επικεφαλή του συνδυασμού το Στέλιο Παππά.

Το 1986, υπήρχαν στο κόμμα έντονες διαφωνίες λόγω της ύπαρξης δύο τάσεων: της τάσης για μετεξέλιξη (σε ΕΑΡ) και της τάσης για αναβάθμιση. Οι τοπικοί παράγοντες του κόμματος που ανήκαν στην τάση της μετεξέλιξης συνεργάστηκαν, κατόπιν συνεννοήσεων σε τοπικό επίπεδο, με το ΚΚΕ και το συνδυασμό του Π.Μακρή που βγήκε δήμαρχος από τον α΄ γύρο με ποσοστό 50,15%. Από τους 12 δημοτικούς συμβούλους οι 3 ήταν από το ΚΚΕεσ (Βουγιούκογλου, Ελευθερίου, Χατζησάββας). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δύο πρώτοι ήταν δημοτικοί σύμβουλοι πριν τη Χούντα (1964-67) και μετά το

πραξικόπημα της 21ης Απριλίου είχαν εξοριστεί στη Γυάρο μαζί με τον τότε δήμαρχο Π. Μακρή και δύο ακόμη δημοτικούς συμβούλους της Καισαριανής. Η τάση της αναβάθμισης έχοντας την επίσημη κομματική υποστήριξη και με υποψήφιο δήμαρχο το Σ. Παππά έλαβε 5,15% χωρίς να εκλέξει δημοτικούς συμβούλους.

Στη συνέχεια το κόμμα διασπάστηκε σε ΕΑΡ και ΚΚΕεσ-ΑΑ. Η ΕΑΡ δεν κατέβηκε ποτέ σε οποιεσδήποτε εκλογές καθώς συμμετείχε στη διαμόρφωση του ΣΥΝ. Το ΚΚΕεσ-ΑΑ δεν συμμετείχε ποτέ σε δημοτικές εκλογές έχοντας μικρή εκλογική απήχηση.

4. ΕΚ-ΝΔ & ΕΔΗΚ

Στην Καισαριανή όπου κυριαρχούσε η αριστερά, τα κόμματα του κέντρου δεν μπόρεσαν να παίξουν ποτέ σημαντικό ρόλο στις τοπικές εκλογές καθώς δεν ανέδειξαν ποτέ κάποια πρόσωπα με έντονη τοπική δραστηριότητα μετά το 1974. Το 1975 και το 1978 υποστήριξαν τον συνδυασμό Δημοκρατική Ενότητα χωρίς να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση των ψηφοδελτίων και χωρίς φυσικά να εκλέξουν δημοτικούς συμβούλους.

5. ΕΝΙΑΙΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ

Ο ενιαίος Συνασπισμός συνεργάστηκε στην Καισαριανή το 1990 με το ΠΑΣΟΚ κατόπιν κεντρικής πολιτικής συμφωνίας. Για τις διαφωνίες στο πρόσωπο του υποψήφιου δημάρχου που θα διαδεχόταν τον Π. Μακρή έχουμε αναφερθεί. Ο συνδυασμός κέρδισε τις εκλογές από τον πρώτο γύρο με 53,12%. Από τους 12 δημοτικούς συμβούλους πού εξελέγησαν οι 6 ήταν μέλη του ενιαίου ΣΥΝ, ενώ οι δύο ήταν ανεξάρτητοι αριστεροί και ιδεολογικά κοντά στο ΣΥΝ.

6. ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ 1994

Ο ΣΥΝ του 1994 (μετά την διάσπαση και αποχώρηση του ΚΚΕ) συνεργάστηκε με το ΠΑΣΟΚ στην Καισαριανή όπως και σε πολλούς δήμους

και νομαρχίες της χώρας. Ο κοινός συνδυασμός με υποψήφιο τον Θ.Μπαρτσώκα (μέλος του ΣΥΝ που προερχόταν από το ΚΚΕ) κέρδισε την πρώτη θέση στον β' γύρο οριακά με 50,44% και αντίπαλο τον Μακρή. Από τους 12 δημοτικούς συμβούλους οι 5 είναι μέλη του ΣΥΝ ενώ οι 3 συμμετείχαν σαν συνεργαζόμενοι με το ΣΥΝ χωρίς να έχουν την ιδιότητα του μέλους.

7. ΚΚΕ

Όπως έχει διαφανεί από τις αναφορές μας στα υπόλοιπα κόμματα, το ΚΚΕ είχε τον κυρίαρχο ρόλο στην Καισαριανή μέχρι το 1990. Στις 4 εκλογικές αναμετρήσεις 1975-1986 είτε υποστήριζε αμιγείς κομματικούς συνδυασμούς, είτε συνεργαζόταν με άλλα κόμματα ευρισκόμενο όμως στις διαπραγματεύσεις σε θέση ισχύος. Σε όλες τις περιπτώσεις υποψήφιος δήμαρχος ήταν ο Παναγιώτης Μακρής.

Το 1975 ο "αμιγής" συνδυασμός του ΚΚΕ κέρδισε τις εκλογές στο Β΄ γύρο εκλέγοντας 13 δημοτικούς συμβούλους.

Το 1978 συνεργάστηκε με το ΠΑΣΟΚ και ο συνδυασμός ήταν πρώτος από τον α΄ γύρο με 54,11%. Από τους 13 δημοτικούς συμβούλους οι 12 ανήκαν στο ΚΚΕ.

Το 1982 το ΚΚΕ υποστήριξε αμιγή κομματικό συνδυασμό και έλαβε ποσοστό 52,44% στον α΄ γύρο. Παρ'όλα αυτά ο ένας από τους 12 δημοτικούς συμβούλους προερχόταν από το ΠΑΣΟΚ (Μ. Κραουνάκης) και ένας ακόμα ήταν ανεξάρτητος αριστερός- συνεργαζόμενος με το ΚΚΕ (Δ.Παπακωνσταντίνου- εκπαιδευτικός, για πολλά χρόνια λυκειάρχης σε λύκειο της πόλης).

Το 1986 το ΚΚΕ συνεργάστηκε με μέλη του ΚΚΕεσ και εξέλεξε και πάλι δήμαρχο από τον α΄ γύρο με ποσοστό 50,14%. Οι 3 από τους 12 δημοτικούς συμβούλους προέρχονταν από το ΚΚΕεσ. και οι υπόλοιποι από το ΚΚΕ.

Είναι προφανές ότι το ΚΚΕ στην Καισαριανή από την στιγμή που βρισκόταν σε θέση ισχύος επέλεγε τις συνεργασίες που του έδιναν τη δυνατότητα να εκλέξει τόσους δημοτικούς συμβούλους όσους χρειαζόταν για να έχει την πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο. Έτσι ώστε κι αν ακόμα συνεργαζόμενοι με το ΚΚΕ σύμβουλοι διαφωνούσαν με τις κομματικές του

επιλογές να έχει άνετη πλειοψηφία. Τα ποσοστά των συνδυασμών του ΚΚΕ είναι πάντως εντυπωσιακά και ερμηνεύονται και από την ευρεία αποδοχή που έχει ο Παναγιώτης Μακρής στους κατοίκους της περιοχής. Εξ άλλου η άσκηση της τοπικής εξουσίας έδινε σημαντικό πλεονέκτημα στο Μακρή και το ΚΚΕ, που πέρα από την κινητοποίηση των κατοίκων στη βάση επίλυσης τοπικών προβλημάτων (σε μια λογική σύγκρουσης με το κεντρικό κράτος), είχαν την ευχέρεια συγκρότησης τοπικών πελατειακών δικτύων εξυπηρέτησης μικροσυμφερόντων στην περιοχή. Σημαντικό ρόλο για τη μεγάλη δημοτικότητα του Μακρή φαίνεται να παίζουν και οι αγωνιστικές του περγαμηνές και οι διαρκείς διώξεις και παύσεις από το Νομάρχη κατά τη διάρκεια της θητείας του πριν το 1967.

Το 1990 στα πλαίσια του ενιαίου ΣΥΝ επιλέγεται σαν υποψήφιος δήμαρχος ο Θανάσης Μπαρτσώκας, στέλεχος τότε του ΚΚΕ, ενώ ο Μακρής παίρνει τον τιμητικό τίτλο του "επίτιμου Δήμαρχου". Η επιλογή του Μπαρτσώκα ως διαδόχου του Μακρή δημιούργησε σοβαρές τριβές στο κόμμα με αποτέλεσμα την αποχώρηση ομάδας μελών του ΣΥΝ προερχομένων κυρίως από το ΚΚΕ που με επικεφαλή το Δ. Λαζαρίδη, σημαντικού στελέχους του ΚΚΕ στην περιοχή ο οποίος είχε εκλεγεί δημοτικός σύμβουλος με τους συνδυασμούς του κόμματος σε όλες τις προηγούμενες εκλογές (1978-1986), και σε συνεργασία με δυσαρεστημένα μέλη του ΠΑΣΟΚ κατέβασαν εκλογικό συνδυασμό που πήρε 22,15% και 3 έδρες. Οι διαφωνήσαντες που ήταν μέλη του ΚΚΕ διαγράφηκαν.

Με τη διάσπαση του ΣΥΝ και την αποχώρηση του ΚΚΕ ο Μπαρτσώκας έμεινε στο ΣΥΝ. Έτσι σαν υποψήφιος δήμαρχος του αμιγούς συνδυασμού το ΚΚΕ το 1994 επιστρατεύτηκε πάλι ο Π. Μακρής που πήρε 32,4% στον α΄ γύρο και 49,56% στο β΄ γύρο (έχασε με διαφορά 135 ψήφων). Ο συνδυασμός εξέλεξε 4 δημοτικούς συμβούλους. Οι 3 είναι μέλη του κόμματος, και ο ένας (Σαραφάκης) προσωπικός φίλος του Μακρή και ψηφοφόρος του ΚΚΕ.

8. ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ

Εκτός από τις περιπτώσεις Καρακάση (1975,1978) και της Κίνησης Πολιτών με επικεφαλή το Λαζαρίδη(1990), το 1994 εμφανίστηκε στην

Καισαριανή η "Αδέσμευτη Πρωτοβουλία για την Καισαριανή" με μέλη κυρίως προερχόμενα από την αριστερά και υποψήφιο δήμαρχο τον Νίκο Κουρή ο οποίος ήταν δημοτικός σύμβουλος εκλεγμένος με τον συνδυασμό του Μακρή το 1982. Στην κίνηση πάντως συμμετείχε και ο Λαζαρίδης, επικεφαλής του ανεξάρτητου συνδυασμού το 1990, ο οποίος ήταν πρώτος σε ψήφους. Συμμετείχαν ακόμα αρκετοί πολίτες του ανεξάρτητου συνδυασμού του 1990. Η Αδέσμευτη Πρωτοβουλία έλαβε 10,44% και μία έδρα (Κουρής), ενώ στο β΄γύρο επίσημα ζητούσε από το λαό της Καισαριανής την καταψήφιση και των δύο υποψηφίων δημάρχων. Η πρωτοβουλία διακήρυττε την ανεξαρτησία της τοπικής αυτοδιοίκησης από τα κόμματα, έγιναν πάντως συζητήσεις με τον δεξιό Θ. Ιωαννίδη στην προοπτική κοινής καθόδου χωρίς κομματική ταυτότητα.[96] Το καλοκαίρι του 1996 ο Ν. Κουρής δήλωσε ότι έχει προσεγγίσει τον Μπαρτσώκα. Ύστερα από αυτό τα υπόλοιπα μέλη της κίνησης με δημόσια επιστολή τους δηλώνουν ότι ο Κουρής δεν εκφράζει πια την κίνηση τους και τον κάλεσαν να παραιτηθεί, κάτι που δεν έγινε.

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου 1975-1990 είναι η κυριαρχία του ΚΚΕ που ελέγχει πλήρως το δήμο, κάνοντας συνεργασίες τέτοιες ώστε να μην αμφισβητείται η κυριαρχία του αυτή. Σ' όλη αυτή την περίοδο, η συμμετοχή του ΚΚΕεσ στα τοπικά ζητήματα είναι έντονη ενώ ΠΑΣΟΚ και ΝΔ δεν καταφέρνουν να επηρεάσουν τις εξελίξεις. Υπάρχουν συγχρόνως, αρκετές τριβές και διαφωνίες στα πλαίσια των οργανώσεων των δύο κομμάτων της αριστεράς, τριβές που οφείλονται, είτε σε διαφωνίες για επιλογές προσώπων σε τοπικό επίπεδο, είτε σε διαφωνίες στις γενικότερες πολιτικές και ιδεολογικές επιλογές των κομμάτων.

Η επιλογή του Μπαρτσώκα ως δημάρχου το 1990 είναι καταλυτική καθώς ένα σημαντικό κομμάτι του τοπικού ΚΚΕ διαφωνεί και αποχωρεί (επιτυγχάνοντας υψηλό ποσοστό στις εκλογές), ενώ ο ίδιος ο Μπαρτσώκας

---

[96] Βλέπε και επιστολή μελών της Πρωτοβουλίας στην εφημερίδα ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ του Ιουνίου του 1996 όπου αναφέρουν σαν αδιαπραγμάτευτο όρο που είχαν θέσει στον Ιωαννίδη την "ουσιαστική, και όχι φαινομενική, ανεξάρτητη, αδέσμευτη κσι ακηδεμόνευτη από κόμματα λειτουργία της κίνησης".

αποχωρεί από το ΚΚΕ το 1992 και μένει στο ΣΥΝ όπως και πολλά άλλα στελέχη. Έτσι, ΠΑΣΟΚ και ΣΥΝ αποκτούν τον έλεγχο του δήμου σε συνεργασία, κάτι που συνεχίζεται ως σήμερα, μετά την οριακή νίκη του 1994. Στο δημοτικό συμβούλιο πάντως την πλειοψηφία έχει ο ΣΥΝ με τους συνεργαζόμενους με αυτόν ανεξάρτητους.

Συνολικά, παρατηρούμε πολλών ειδών συνεργασίες ανάμεσα στα κόμματα του αντιδεξιού πολιτικού υποσυστήματος ενώ η ΝΔ εμφανίζεται απομονωμένη και με χαμηλά εκλογικά ποσοστά.

Β. ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ - ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1975 – 1994. ΒΥΡΩΝΑΣ.

ΚΟΜΜΑΤΑ	ΠΑΡΑΤΑΞΗ	ΕΤΟΣ	α ΓΥΡ	β ΓΥΡ
ΠΑΣΟΚ-ΕΚΝΔ-ΚΚΕεσ	ΠΑΝΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ	1975	35,24	52,25
ΚΚΕ	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ	1975	28,92	47,75
ΝΔ	ΕΝΟΤΗΣ,ΠΡΟΟΔΟΣ,ΕΡΓΑ,ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ	1975	21,56	
Αν. Κέντρου	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΑΝΑΝΕΩΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ	1975	14,28	
ΚΚΕ	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ	1978	36,81	57,26
ΠΑΣΟΚ-ΕΔΗΚ	ΠΑΝΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ	1978	23,21	42,73
Αν.Κέντρου-ΚΚΕεσ	ΠΑΝΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	1978	17,84	
ΝΔ	ΕΝΟΤΗΣ,ΠΡΟΟΔΟΣ,ΕΡΓΑ,ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ	1978	16,67	
ΑΝΕΞ.ΔΕΞΙΑΣ	ΝΕΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ	1978	5,45	
ΚΚΕ	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ	1982	43,12	60,3
ΠΑΣΟΚ,ΚΚΕεσ.	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	1982	31,7	39,7
ΝΔ	ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ	1982	21,83	
ΑΝΕΞ.ΔΕΞΙΑΣ	ΚΙΝΗΣΗ ΕΥΡΕΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ	1982	3,35	
ΚΚΕ-ΚΚΕες	ΕΝΩΤΙΚΗ ΠΑΜΒΥΡΩΝΙΩΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ	1986	44,23	62,38
ΝΔ	ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ	1986	31,63	37,62
ΠΑΣΟΚ	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ- ΛΑΪΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ	1986	22,01	
ΑΝΕΞ.ΔΕΞΙΑΣ	ΝΕΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ	1986	2,13	
ΣΥΝεν..ΠΑΣΟΚ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	1990	66,76	
ΝΔ	ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΑΝΑΝΕΩΣΗ	1990	33,24	
ΝΔ	ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ	1994	27,19	49,21
ΚΚΕ	ΕΝΩΤΙΚΗ ΠΑΜΒΥΡΩΝΙΩΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ	1994	22,08	50,79
ΣΥΝ,μέληΠΑΣΟΚ	ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ	1994	22,02	
ΠΑΣΟΚ	ΒΥΡΩΝΑΣ-ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ	1994	20,92	
ΠΟΛ.ΑΝ.	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ	1994	3,99	
ΑΝΕΞ.ΑΡ/ΡΑΣ	ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ	1994	2,14	
ΑΝΕΞ\ΤΟΣ	ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΑ	1994	1,65	

1.ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΝΔ στο Βύρωνα υποστήριξε σε όλες τις εκλογές αμιγείς κομματικούς της συνδυασμούς. Στις τέσσερις όμως από τις έξι εκλογές υπήρξε παράλληλα και άλλος δεξιός συνδυασμός.

Το 1975, ο επίσημος συνδυασμός Ενότης-Πρόοδος-Έργα-Αναδημιουργία (Ε.Π.Ε.Α.) είχε επικεφαλή τον Παναγιώτη Ρισβά που ήταν διορισμένος δημοτικός σύμβουλος επί χούντας. Η ΕΠΕΑ έλαβε 21,56% αλλά δεν εξέλεξε δημ. σύμβουλο λόγω του εκλογικού νόμου.

Το 1978, εκτός του ίδιου συνδυασμού (Ε.Π.Ε.Α. με υποψήφιο δήμαρχο και πάλι τον Π. Ρισβά) παρουσιάστηκε ο δεξιός συνδυασμός ΝΕΟΙ

ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ με υποψήφιο δήμαρχο τον Γ. Γκόνο, που έλαβε 5,45%. Η Ε.Π.Ε.Α. παρουσίασε πτώση και με 16,67% δεν εξέλεξε δημ. σύμβουλο.

Το 1982, η ΝΔ αποφάσισε να αλλάξει υποψήφιο δήμαρχο και έδωσε το χρίσμα στο Δημήτριο Δράκο. Αυτό ήταν και το ξεκίνημα μιας έντονης αντιπαλότητας μεταξύ του Π. Ρισβά και του Δ. Δράκου η οποία συνεχίζεται ως σήμερα. Πάντως, το 1982 ο Ρισβάς ήταν υποψήφιος δημ. σύμβουλος με το συνδυασμό του Δ. Δράκου και εξελέγη. Ο ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ έλαβε 21,83% και εξέλεξε 3 δημοτικούς συμβούλους. Ο Ρισβάς πάντως είχε δηλώσει σε συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου ότι μετά τις εκλογές ο Δημοκρατικός Συναγερμός έπρεπε να διαλυθεί καθώς ο σκοπός του δηλ. η εκλογή συμβούλων είχε ολοκληρωθεί. Στις ίδιες εκλογές, εμφανίστηκε ο συνδυασμός " Κίνηση Ευρείας Συνεργασίας" του δεξιού Φίλιππου Σαμαρά. Ο Σαμαράς είχε συνεργαστεί το 1978 με τον κεντρώο Δ. Κωνσταντιλιέρη και είχε εκλεγεί δημοτικός σύμβουλος. Ο συνδυασμός του πήρε 3,35%. Ο Σαμαράς συμμετείχε και στις εκλογές του 1986 οπότε έλαβε 2,13% και δεν ξαναεμφανίστηκε.

Ο επίσημος συνδυασμός της ΝΔ στις εκλογές του 1986, με επικεφαλή πάλι τον Δ. Δράκο πέρασε στο δεύτερο γύρο όπου έλαβε 37,62% και εξέλεξε 7 δημοτικούς συμβούλους. Ο Ρισβάς δεν θέλησε να συμμετάσχει στο ψηφοδέλτιο.

Το 1990, καθώς οι τριβές ανάμεσα σε Δράκο και Ρισβά συνεχίζονταν η ΝΔ αποφάσισε να δώσει το χρίσμα σε νέο υποψήφιο δήμαρχο, τον Γεώργιο Λάσκαρη (κάτοικο Γλυφάδας), αποστασιοποιημένο από τις συγκρούσεις των τοπικών στελεχών, γιο του πρώην Υπουργού Εργασίας της ΝΔ τη δεκαετία του '70. Ο Λάσκαρης με μοναδικό αντίπαλο τον Δημήτρη Νικολαΐδη έλαβε 33,24% και ο συνδυασμός εξέλεξε 8 δημοτικούς συμβούλους.

Τέλος το 1994, το επίσημο χρίσμα δόθηκε ξανά στο Δ. Δράκο με αποτέλεσμα ο Ρισβάς να παρουσιάσει ανεξάρτητο συνδυασμό. Είναι ενδιαφέρον ότι η ΠΟΛΑΝ ανακοίνωσε ότι υποστηρίζει τον Ρισβά, χωρίς να υπάρχει σχετική συμφωνία και χωρίς να υπάρχει συμμετοχή στελεχών της ΠΟΛ.ΑΝ στο συνδυασμό. Ο ίδιος ο Ρισβάς επικαλείτο κομματική ανεξαρτησία και έλαβε 3,99% χωρίς να εκλέξει δημοτικούς συμβούλους.

Ο Δράκος το 1994, ήταν 1ος στον α΄γύρο με 27,19%, έχασε δε οριακά στο β΄γύρο (49,21%) με διαφορά 354 ψήφων, και εξέλεξε 4 δημοτικούς συμβούλους.

Η ΝΔ δεν κατάφερε ποτέ να προσεγγίσει τα ποσοστά των βουλευτικών εκλογών. Πέρα από τις αρχικές μας παρατηρήσεις για τη χαμηλή απήχηση της ΝΔ στις δημοτικές εκλογές στην περιοχή, πρέπει να προσθέσουμε και την προσωπική διαμάχη Δράκου- Ρισβά. Ο Ρισβάς υποστηρίζει ότι ο Δράκος δεν είναι δεξιός κι ότι ανήκε στη νεολαία Λαμπράκη και όχι στην ΕΡΕΝ (νεολαία της ΕΡΕ). Θεωρεί δε υπεύθυνη για το ότι δεν πήρε το χρίσμα το 1994, την βουλευτή Φάνη Πάλλη-Πετραλιά, ενώ ο Βαρβιτσιώτης του το είχε υποσχεθεί (Συνέντευξη του κου Ρισβά στην εφημερίδα "ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα", 12-1995).

2. ΠΑΣΟΚ

Το ΠΑΣΟΚ στο Βύρωνα συνεργάστηκε το 1975 με την ΕΚ-ΝΔ και εξέλεξε δήμαρχο τον Δ. Κωνσταντιλιέρη. Το 1978 συνεργάστηκε και πάλι με το κεντρώο κόμμα (ΕΔΗΚ) λαμβάνοντας τη δεύτερη θέση με υποψήφιο δήμαρχο και πάλι τον Δ. Κωνσταντιλιέρη. Στις εκλογές του 1982 και του 1986 επέλεξε την συνεργασία με το ΚΚΕεσ. χωρίς να καταφέρει να ξανακερδίσει την πρώτη θέση. Το 1986 μάλιστα επέλεξε ως υποψήφιο δήμαρχο και πάλι τον Δ. Κωνσταντιλιέρη με αποτέλεσμα ο κοινός συνδυασμός με το ΚΚΕεσ. να πάρει την τρίτη θέση στις εκλογές. Το 1990 συνεργάστηκε με τον ενιαίο ΣΥΝ ενώ το 1994, εμφανίστηκε διασπασμένο.

Το 1975 υποψήφιος δήμαρχος ΠΑΣΟΚ- ΕΚ-ΝΔ ήταν ο κεντρώος Δημήτρης Κωνσταντιλιέρης, γιος του παλιού Δημάρχου του Βύρωνα Άγγελου Κωνσταντιλιέρη ο οποίος ήταν δήμαρχος Βύρωνα την περίοδο 1951-1963. Ο Κωνσταντιλιέρης εξελέγη δήμαρχος στο Β΄ γύρο με ποσοστό 52,25% (17 έδρες). Το ΠΑΣΟΚ το 1978 υποστήριξε ξανά συνδυασμό με υποψήφιο δήμαρχο των Κωνσταντιλιέρη που δεν κατάφερε να επανεκλεγεί καθώς πήρε 23,21% στον α΄γύρο και 42,73% στο β΄γύρο (8 έδρες). Από τους 8 δημοτικούς συμβούλους οι 6 ανήκαν στο ΠΑΣΟΚ.

Ο ίδιος ο Κωνσταντιλιέρης δεν ήταν ποτέ μέλος του ΠΑΣΟΚ. Έχοντας κεντρώες καταβολές, συνεργαζόταν με το ΠΑΣΟΚ, ενώ στους συνδυασμούς

του συμμετείχαν διάφοροι τοπικοί παράγοντες. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά τον δεξιό Φ. Σαμαρά που εξελέγη το 1978 και τον Γρηγόρη Παππά που εξελέγη το 1975 (πρόεδρος της Ένωσης Ηπειρωτών της περιοχής και υποψήφιος με τον επίσημο δεξιό συνδυασμό του Δ. Δράκου το 1982).

Το 1982 υποψήφιος δήμαρχος ήταν ο Δ. Κουκουλάκης, μέλος του ΠΑΣΟΚ, που δεν κατάφερε να ανατρέψει το τοπικό ρεύμα υπέρ του Νικολαΐδη. Ο τελευταίος, που ανέλαβε δήμαρχος το 1979 μετά το θάνατο του εκλεγμένου δημάρχου Θ. Φατσέα, είναι ντόπιος Βυρωνιώτης προσφυγικής καταγωγής, αντιστασιακός και είχε πολύ μεγάλη απήχηση στους παλιούς Βυρωνιώτες. Ο κοινός συνδυασμός ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕεσ. πήρε 39,70 % στον β΄γύρο και εξέλεξε 7 δημοτικούς συμβούλους από τους οποίους οι 5 ανήκαν στο ΠΑΣΟΚ ο ένας στο ΚΚΕεσ και ο ένας ήταν ανεξάρτητος της αριστεράς. Ο Δημήτρης Κουκουλάκης παραιτήθηκε τον Δεκέμβρη του 1983 καθώς διορίστηκε Νομάρχης Καρδίτσας.

Το 1986 το ΠΑΣΟΚ υποστήριξε εκ νέου το Δ. Κωνσταντιλιέρη ο οποίος όμως ήρθε τρίτος με ποσοστό 22 % και εξέλεξε 3 δημοτικούς συμβούλους. Το ΠΑΣΟΚ πέρα από την αδυναμία του να ανατρέψει την κυριαρχία του ΚΚΕ και του Νικολαΐδη, πήρε πολύ χαμηλά ποσοστά λόγω της συγκεκριμένης επιλογής προσώπου (ο Κωνσταντιλιέρης δεν θεωρείτο πετυχημένος δήμαρχος) και του γενικότερου πολιτικού κλίματος καθώς από το φθινόπωρο του 1985 ίσχυε το οικονομικό πρόγραμμα λιτότητας της κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ. Πάντως το ΠΑΣΟΚ στο β΄γύρο υποστήριξε επίσημα τον Νικολαΐδη.

Το 1990 το ΠΑΣΟΚ συνεργάστηκε με τον ενιαίο ΣΥΝ κατόπιν κεντρικής πολιτικής συμφωνίας και ο κοινός υποψήφιος Δ. Νικολαΐδης εξελέγη από τον α΄γύρο με ποσοστό 66,76% και 17 έδρες. Από τους 17 δημοτικούς συμβούλους, οι 8 προέρχονταν από το ΠΑΣΟΚ. Αυτό ήταν μια σημαντική επιτυχία για το κόμμα που μπορούσε να παίζει σημαντικό ρόλο στα τοπικά πράγματα, καθώς δεν μπορούσαν να ληφθούν αποφάσεις χωρίς τη συναίνεση των δημοτικών συμβούλων του ΠΑΣΟΚ. Μετά μάλιστα τη διάσπαση του ΣΥΝ η ομάδα των δημοτικών συμβούλων του ΠΑΣΟΚ ήταν η μεγαλύτερη αριθμητικά.

Το 1994, ενώ το ΠΑΣΟΚ πανελλαδικά συνεργάστηκε με το ΣΥΝ, στο Βύρωνα εμφανίστηκε διασπασμένο. Το υψηλό ποσοστό του κόμματος στις βουλευτικές εκλογές του 1993, η σημαντική δύναμη του ΣΥΝ στο δήμο στις

ίδιες εκλογές και η αποχώρηση του Νικολαΐδη έδιναν εκ προοιμίου φαβορί για το δήμο τον όποιο υποψήφιο του ΠΑΣΟΚ. Για το πρόσωπο του επικεφαλής του συνδυασμού δημιουργήθηκαν όμως έντονες διαφωνίες. Το ΠΑΣΟΚ σε κεντρικό επίπεδο πρότεινε αρχικά ως υποψήφιο τον Δ. Κουκουλάκη, στη συνέχεια ανακοίνωσε την υποψηφιότητα του Ι.Προμπονά και τελικά επανεξετάζοντας τη θέση του, υποστήριξε τον Απόστολο Χριστοδούλου.

Ο Κουκουλάκης αντιδρώντας μαζί με πολλά τοπικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ συνεργάστηκε με το ΣΥΝ. Τελικά τα τοπικά στελέχη του ΠΑΣΟΚ μοιράστηκαν στις δύο παρατάξεις αν και τα περισσότερα υποστήριξαν και συμμετείχαν στον επίσημο συνδυασμό του κόμματος. Στον α΄γύρο ο επίσημος συνδυασμός του Χριστοδούλου έλαβε 20,92% και ήταν τέταρτος ενώ ο Κουκουλάκης με ποσοστό 22,02% έμεινε τρίτος πίσω από τον υποψήφιο του ΚΚΕ Νίκο Ρογκάκο, με διαφορά μόλις 14 ψήφων. Κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου υπήρξαν έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ Χριστοδούλου και Κουκουλάκη. Τελικά, οι δύο αυτοί συνδυασμοί εξέλεξαν από 3 δημοτικούς συμβούλους. Από το συνδυασμό του Κουκουλάκη και εκτός από τον ίδιο που εκλέχτηκε, ο ένας δημοτικός σύμβουλος (Δ.Σάρολας) είναι μέλος του ΣΥΝ, ενώ η Κατίνα Ζούκα συμμετείχε μέχρι τότε σε όλους τους επίσημους συνδυασμούς του ΠΑΣΟΚ και είναι από τα παλιότερα μέλη του κόμματος στο Βύρωνα. Τα δύο αυτά πρόσωπα είναι οι μοναδικοί δημοτικοί σύμβουλοι που εκλέγονται συνεχώς από το 1975. Από τον "επίσημο" συνδυασμό του Χριστοδούλου και οι τρεις δημοτικοί σύμβουλοι είναι κομματικά μέλη του ΠΑΣΟΚ.

Διαφοροποίηση υπήρξε και στη στάση των δύο υποψηφίων εν όψει του β΄γύρου. Ενώ το επίσημο ΠΑΣΟΚ και ο Χριστοδούλου δήλωσαν ότι στηρίζουν τον Ρογκάκο στη βάση της υποστήριξης προοδευτικού δήμαρχου, ο Δ. Κουκουλάκης μίλησε για ψήφο κατά συνείδηση.

Το ΠΑΣΟΚ λοιπόν, δεν κατάφερε να αμφισβητήσει την κυριαρχία του ΚΚΕ στο δήμο από το 1978 μέχρι σήμερα παρότι είχε κάποιες προϋποθέσεις να το επιτύχει την περίοδο 1992-1994. Την περίοδο αυτή το ΠΑΣΟΚ είχε τη σχετική πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο και οι δημοτικοί σύμβουλοι πού είχε εκλέξει ο ενιαίος ΣΥΝ (8 συν τον Δήμαρχο) ήταν διασπασμένοι. Οι εσωκομματικές όμως διαμάχες που οδήγησαν στην κάθοδο δύο συνδυασμών

του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του 1994 δεν του επέτρεψαν να εκμεταλλευτεί τους συσχετισμούς αυτούς και τη διάσπαση της αριστεράς.

3. ΕΚ-ΝΔ & ΕΔΗΚ

Σε αντίθεση με την Καισαριανή όπου η παρουσία της ΕΚ-ΝΔ και της ΕΔΗΚ στις δημοτικές εκλογές τόσο σε επίπεδο συνδυασμών όσο και προσώπων ήταν ελάχιστη, στο Βύρωνα οι παράγοντες του κέντρου εμφανίζονται με έντονη δραστηριότητα την δεκαετία του 1970.

Στις πρώτες εκλογές του 1975, η ΕΚ-ΝΔ συνεργάζεται με το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕεσ. με υποψήφιο δήμαρχο τον Δ.Κωνσταντιλιέρη. Ο συνδυασμός αυτός με την ονομασία "Πανδημοκρατικός Συνδυασμός" ήταν πρώτος σε ψήφους στον α' γύρο με ποσοστό 35,24% και κέρδισε στον β' γύρο με ποσοστό 52,25% εκλέγοντας 17 δημοτικούς συμβούλους από τους οποίους οι 4 ανήκαν στην ΕΚ-ΝΔ.

Την ίδια χρονιά εμφανίστηκε όμως ένας ακόμη κεντρώος συνδυασμός με επικεφαλή τον Παναγιώτη Λεκατσά, σημαντικό στέλεχος του κόμματος στην περιοχή, ο οποίος ήταν και υποψήφιος βουλευτής με την ΕΚ-ΝΔ στην Β΄Αθηνών το 1974. Ο Λεκατσάς διαφώνησε με την επιλογή του Δ.Κωνσταντιλιέρη καθώς επιθυμούσε ο ίδιος την επίσημη υποστήριξη του κόμματος. Ο "Δημοκρατικός Ανανεωτικός Συνδυασμός" του πήρε το 14,28% χωρίς να εκλέξει δημοτικούς συμβούλους.

4. ΚΚΕεσ.

Στην Καισαριανή το ΚΚΕεσ διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις εκλογικές αναμετρήσεις την περίοδο 1975-1986 κάνοντας διάφορες συμμαχίες, ενώ πάντα στο δημοτικό συμβούλιο υπήρχαν μέλη του κόμματος. Αντίθετα, στο Βύρωνα το ΚΚΕεσ ούτε μαζικές οργανώσεις κατάφερε να δημιουργήσει, ούτε ανέδειξε πολλά στελέχη με ισχυρή παρουσία στην τοπική κοινωνία.

Το 1975 υποστήριξε τον συνδυασμό Πανδημοκρατικός Συνδυασμός του Δημήτρη Κωνσταντιλιέρη χωρίς να εκλέξει δημοτικούς συμβούλους. Το 1978 συνεργάστηκε με τον Αχιλλέα Γεωργούτσο χωρίς να εκλέξει επίσης δημοτικούς συμβούλους. Το 1982 συνεργάστηκε με το ΠΑΣΟΚ και από τους 7

δημοτικούς συμβούλους οι 2 ήταν μέλη του ΚΚΕεσ. (Καραγιάννης, Λαγιανδρέου).

Το 1986 το ΚΚΕεσ συνεργάστηκε με το ΚΚΕ[97]. Είναι χαρακτηριστικό ότι ενώ στις 3 προηγούμενες εκλογές ο συνδυασμός του ΚΚΕ είχε την ονομασία "Προοδευτική Δημοτική Παράταξη", με την συνεργασία με το ΚΚΕεσ το 1986 ο συνδυασμός ονομάστηκε "Ενωτική Παμβυρωνιώτικη Δημοτική Κίνηση". Ο συνδυασμός ήταν πρώτος στο β΄γύρο με 62,38% και εξέλεξε 15 δημοτικούς συμβούλους από τους οποίους ο ένας (Καραγιάννης) ήταν μέλος του ΚΚΕεσ και είχε εκλεγεί και το 1982 στη συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ.

Στη συνέχεια το κόμμα διασπάστηκε σε ΕΑΡ και ΚΚΕεσ-ΑΑ. Η ΕΑΡ δεν κατέβηκε ποτέ σε οποιεσδήποτε εκλογές καθώς συμμετείχε στη διαμόρφωση του ΣΥΝ. Το ΚΚΕεσ-ΑΑ δεν συμμετείχε ποτέ σε δημοτικές εκλογές έχοντας μικρή εκλογική απήχηση.

5. ΚΚΕ & Ενιαίος ΣΥΝ

Το ΚΚΕ στο Βύρωνα υποστήριξε σε όλες τις εκλογές από το 1975 "αμιγείς" κομματικούς συνδυασμούς, εκτός από το 1990 οπότε συνεργάστηκε με το ΠΑΣΟΚ στα πλαίσια του ενιαίου ΣΥΝ.

Το 1975 υποψήφιος δήμαρχος ήταν ο Θεόφιλος Φατσέας που πήρε 28,92% στον α΄γύρο και 47,75% στο β΄γύρο, εξέλεξε δε 8 δημοτικούς συμβούλους. Ο Φατσέας ήταν αγωνιστής της Αντίστασης και εξόριστος επί χούντας. Παράλληλα, η εμβέλεια του ΚΚΕ στην περιοχή, η ύπαρξη μαζικών οργανώσεων του και η ενασχόληση των στελεχών του με τα τοπικά ζητήματα, έδιναν ιδιαίτερη δυναμική στο συνδυασμό του. Έτσι, το 1978 το ΚΚΕ με επικεφαλή το Φατσέα, κέρδισε τις εκλογές με ποσοστό 57,26% στο β΄γύρο και εξέλεξε 17 δημοτικούς συμβούλους. Ο Φατσέας ουσιαστικά δεν άσκησε ποτέ τα δημαρχιακά του καθήκοντα καθώς ήταν σοβαρά άρρωστος και πέθανε λίγο μετά την ανάληψη των καθηκόντων του το 1979. Στη θέση του ανέλαβε ο Δημήτρης Νικολαΐδης, ο οποίος παρέμεινε δήμαρχος μέχρι το 1994

---

[97] Τα δύο κόμματα συνεργάστηκαν σε περίπου 100 δήμους σε όλη τη χώρα, μια συνεργασία που προωθήθηκε κυρίως από τις οργανώσεις του ΚΚΕεσ όπου πλειοψηφούσε η τάση της

κερδίζοντας 3 συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις. Ο Δημήτρης Νικολαΐδης είναι δικηγόρος, αντιστασιακός της περιόδου της κατοχής και συλληφθείς στο μπλόκο του Βύρωνα το 1944. Από το 1974 και μετά ήταν σημαντικό στέλεχος του ΚΚΕ με αρμοδιότητες σε θέματα τοπικής αυτοδιοίκησης. Ήταν ένας από τους συντάκτες των επίσημων προτάσεων του ΚΚΕ για τα νομοθετικά ζητήματα όλων των βαθμίδων της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Το 1982 ο συνδυασμός του ΚΚΕ είχε ποσοστό 60,3 % στο β΄γύρο, και το 1986 οπότε συνεργάστηκε με το ΚΚΕεσ έλαβε 62,38% στο β΄γύρο και από τους 15 δημοτικούς συμβούλους οι 14 ήταν μέλη του ΚΚΕ. Σε όλη την περίοδο 1979-1990 η πλειοψηφία των δημοτικών συμβούλων ήταν λοιπόν μέλη του ΚΚΕ. Όπως και ο Μακρής στην Καισαριανή, ο Νικολαΐδης στο Βύρωνα επέλεξε σαν βασική τακτική του την μόνιμη αντιπαράθεση με το κεντρικό κράτος και τη συνεχή κινητοποίηση των δημοτών για διεκδίκηση λύσεων σε τοπικά προβλήματα. Συγχρόνως, δημιουργήθηκαν και παγιώθηκαν τοπικά πελατειακά δίκτυα, που με την πάροδο του χρόνου και τη σταθερή κυριαρχία του ΚΚΕ στο δήμο, συνεχώς ισχυροποιούνταν και παράλληλα ισχυροποιούσαν με τη σειρά τους την κυριαρχία του κόμματος στο δήμο. Την κυριαρχία όχι μόνο του ΚΚΕ, αλλά και συγκεκριμένων προσώπων που έπαιζαν ιδιαίτερο ρόλο μέσα σε αυτά τα δίκτυα τα οποία αναδείχθηκαν σε ισχυρούς δημοτικούς παράγοντες (Ρογκάκος, Σάρολας, Σφανδός κλπ.).

Το 1990, ο Νικολαΐδης ήταν επικεφαλής του συνδυασμού "Δημοκρατική Συνεργασία" υποστηριζόμενος από το ΠΑΣΟΚ και τον ενιαίο ΣΥΝ. Ο ενιαίος ΣΥΝ εξέλεξε 9 δημοτικούς συμβούλους και το δήμαρχο ενώ το ΠΑΣΟΚ 8 δημοτικούς συμβούλους. Η διάσπαση του ΣΥΝ το 1992 είχε σαν αποτέλεσμα τη διάσπαση και στο δήμο. Έτσι οι 4 δημοτικοί σύμβουλοι προσχώρησαν στο ΣΥΝ και οι άλλοι 4, μαζί με τον δήμαρχο παρέμειναν στο ΚΚΕ. Να σημειώσουμε εδώ ότι οι 2 από τους δημοτικούς συμβούλους που προσχώρησαν στο ΣΥΝ ήταν μέλη του ΚΚΕ και φυσικά διαγράφησαν. Λίγο μετά την διάσπαση του ΣΥΝ, απεβίωσε ο δημοτικός σύμβουλος Γ. Αποστολάκης, μέλος του ΚΚΕ που αντικαταστάθηκε από τον Γ. Τσαρουχά

μετεξέλιξης του κόμματος σε ΕΑΡ και αποτέλεσε εν πολλοίς τον προπομπό της δημιουργίας του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου.

που είναι μέλος του ΠΑΣΟΚ. Έτσι την περίοδο 1992-1994 οι δημοτικοί σύμβουλοι ήταν ως προς την κομματική τους ταυτότητα: ΠΑΣΟΚ 9 δ.σ., ΝΔ 8, ΣΥΝ 4, ΚΚΕ 3, με δήμαρχο τον Δ. Νικολαΐδη που παρέμεινε στο κόμμα. Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρχει στο δημοτικό συμβούλιο δυσχέρεια λήψης αποφάσεων, ενώ το ΠΑΣΟΚ, είχε την ευχέρεια να κάνει θεματικές συμμαχίες πότε με τους συμβούλους του ΚΚΕ και πότε με τους δημοτικούς συμβούλους του ΣΥΝ (κυρίως) ώστε να υπάρξει συμφωνία και λήψη απόφασης.

Ο Νικολαΐδης αποχώρησε το 1994, αφού εξάντλησε την θητεία του, και σαν "διάδοχος του", υποψήφιος για τη Δημαρχία επιλέχτηκε από το ΚΚΕ ο Νίκος Ρογκάκος, δημοτικός σύμβουλος συνέχεια από το 1982 και μετά. Η εμφάνιση 2 συνδυασμών του ΠΑΣΟΚ το 1994 τον βοήθησε να μπει στο β΄γύρο με διαφορά 14 ψήφων και , με αντίπαλο τον Δ. Δράκο, και να εκλεγεί δήμαρχος. Εξελέγησαν ακόμη 17 δημοτικοί σύμβουλοι από τον συνδυασμό του. Από τους 17 αυτούς δημοτικούς συμβούλους μόνο οι 8 είναι μέλη του ΚΚΕ, η μία δηλώνει οπαδός του ΚΚΕ ενώ οι υπόλοιποι 8 είναι ανεξάρτητοι της αριστεράς, συνεργαζόμενοι με την παράταξη.

Συνοψίζοντας, το ΚΚΕ είχε στο δήμο τον απόλυτο έλεγχο από το 1979 μέχρι το 1990. Μετά τη διάσπαση του 1992, βρέθηκε μειοψηφία στο Δημοτικό Συμβούλιο, παρότι δήμαρχος παρέμενε ο Νικολαΐδης, επανέκτησε δε τελικά την πλειοψηφία στο Δημοτικό Συμβούλιο, με τις εκλογές του 1994, αν και ο αριθμός των συνεργαζόμενων με αυτό, ανεξάρτητων συμβούλων, είναι υψηλός.

6. ΑΛΛΟΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ

Το 1994, εκτός από τους "διασπαστικούς" συνδυασμούς του Ρισβά και του Κουκουλάκη, έλαβαν μέρος στις εκλογές δύο ακόμη συνδυασμοί:

α) Ο συνδυασμός Αριστερή Παρέμβαση με υποψήφιο δήμαρχο τον Τζιορτζιώτη, συγκροτήθηκε από μέλη του Νέου Αριστερού Ρεύματος (κόμμα της αριστεράς που προήλθε από την διάσπαση στην ΚΝΕ και το ΚΚΕ το 1989) και ανεξάρτητους πολίτες από το χώρο κυρίως της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, έλαβε δε 2,14%, ποσοστό αρκετά υψηλό για τα δεδομένα του συγκεκριμένου πολιτικού χώρου.

β) Ο συνδυασμός "Παμβυρωνιώτικη Συσπείρωση Για την Ανάσταση του Βύρωνα" που συγκροτήθηκε από τον Δ.Φωτόπουλο. Ο Φωτόπουλος, παλιός Βυρωνιώτης και προσωπικός φίλος του Δ.Νικολαΐδη θέλησε να δείξει με τον συνδυασμό αυτό (όπως δήλωσε) την αντίθεση του στην αποχώρηση του Νικολαΐδη και την επιλογή του Ρογκάκου ως υποψηφίου δημάρχου. Η παρουσία του Φωτόπουλου, που έλαβε 1,65%, είναι χαρακτηριστική για την προσωπική δημοτικότητα του Νικολαΐδη σε παλιούς κατοίκους του δήμου που δεν ήταν αναγκαστικά οπαδοί του ΚΚΕ.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο Βύρωνα υπάρχει, όπως και στην Καισαριανή, για το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα μετά τη μεταπολίτευση κυριαρχία του ΚΚΕ στο δήμο, κυριαρχία που ξεκινά το 1978 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, παρ' ότι στο Βύρωνα η εκλογική δύναμη του ΚΚΕ στις βουλευτικές εκλογές δεν έφτασε ποτέ στα επίπεδα της Καισαριανής. Η κυριαρχία αυτή αμφισβητήθηκε εκλογικά από το ΠΑΣΟΚ αρκετές φορές ενώ και η ΝΔ το 1994 με το συνδυασμό του Δ. Δράκου έχασε οριακά στο β΄γύρο. Εντυπωσιάζει εδώ, σε σχέση με την Καισαριανή, η απουσία από τα δρώμενα του ΚΚΕεσ, που είχε μικρή εκπροσώπηση στο δήμο ενώ και όλοι οι σύμβουλοι του ΣΥΝ προέρχονται από το ΚΚΕ.

Οι εσωκομματικές τριβές εντοπίζονται κύρια στο χώρο της ΝΔ σχεδόν όλη την περίοδο 1975-1994, ενώ στο ΠΑΣΟΚ παρατηρήθηκε ο τοπικός διαμελισμός του εκλογικού του σώματος στις εκλογές του 1994 που είχε σαν αποτέλεσμα την μικρή του εκπροσώπηση στο σημερινό Δημοτικό Συμβούλιο, μετά την συγκυριακή σχετική πλειοψηφία της περιόδου 1992-1994.

Μετά από την παρουσίαση των εκλογικών συνδυασμών και των αποτελεσμάτων της περιόδου 1975-1994 καταρτίσαμε κάποιους πίνακες για κάθε κόμμα με κριτήριο την διάθεση τους για συνεργασία με άλλα κόμματα. Από την ανάλυση που προηγήθηκε προέκυψαν τέσσερις πιθανές κομματικές επιλογές και συμπεριφορές.

1. Υποστήριξη αυτόνομου κομματικού συνδυασμού.
2. Συνεργασία με άλλο κόμμα ή άλλα κόμματα σε τοπικό επίπεδο.

3. Τοπική συνεργασία με άλλο κόμμα που είναι συνέπεια κεντρικής πολιτικής συμφωνίας των κομμάτων.
4. Συνεργασία με οργανωμένη ομάδα διαφωνούντων άλλου κόμματος.

Στους ίδιους πίνακες σημειώνεται για κάθε κόμμα η τυχόν ύπαρξη συνδυασμού όπου συμμετέχουν μέλη του κόμματος που διαφώνησαν με τις κομματικές επιλογές και συγκρότησαν ξεχωριστό "διασπαστικό" συνδυασμό.

Να σημειωθεί ότι σε όλες τις περιπτώσεις είναι πιθανή και η συμμετοχή κομματικά ανεξάρτητων (μη-κομματικών μελών) πολιτών ως συνεργαζόμενων με τον συνδυασμό χωρίς αυτό να αλλοιώνει τον χαρακτήρα του σε σχέση με την παραπάνω ταξινόμηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Η ΔΙΑΘΕΣΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

ΠΑΣΟΚ	**ΒΥΡΩΝΑΣ**	**ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ**
Αυτόνομη κάθοδος	2 (1986-94)	1(1986)
Τοπική Συμφωνία	3(1975-78-82)	3(1975-78-82)
Κεντρική Συμφωνία	1(1990)	2(1990-94)
Συμφωνία με Διάσπαση	-	-
Διάσπαση	1	1
Έτη διάσπασης	1994	1990
ΝΔ	**ΒΥΡΩΝΑΣ**	**ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ**
Αυτόνομη κάθοδος	6	6
Τοπική Συμφωνία	-	-
Κεντρική Συμφωνία	-	-
Συμφωνία με Διάσπαση	-	-
Διάσπαση	4	2
Έτη διάσπασης	1978-82-86-94	1975-78
ΕΚ-ΝΔ, ΕΔΗΚ	**ΒΥΡΩΝΑΣ**	**ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ**
Αυτόνομη κάθοδος	-	-
Τοπική Συμφωνία	2	2
Κεντρική Συμφωνία	-	-
Συμφωνία με Διάσπαση	-	-
Διάσπαση	2	-
Έτη διάσπασης	1975-78	-
ΚΚΕεσωτερικού	**ΒΥΡΩΝΑΣ**	**ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ**
Αυτόνομη κάθοδος	-	1
Τοπική Συμφωνία	4	3(1975-78-82)
Κεντρική Συμφωνία	-	-
Συμφωνία με Διάσπαση	-	-
Διάσπαση	-	1
Έτη διάσπασης	-	1986
ΚΚΕ	**ΒΥΡΩΝΑΣ**	**ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ**
Αυτόνομη κάθοδος	4(1975-78-82-94)	3(1975-82-94)
Τοπική Συμφωνία	1(1986)	1(1978)
Κεντρική Συμφωνία	-	-
Συμφωνία με Διάσπαση	-	1(1986)
Διάσπαση	-	-
Έτη διάσπασης	-	-
Ενιαίος ΣΥΝ	**ΒΥΡΩΝΑΣ**	**ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ**
1990	Κεντρική Συμφωνία	Κεντρική Συμφωνία
ΣΥΝ	**ΒΥΡΩΝΑΣ**	**ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ**
1994	Συμφωνία με Διάσπαση του ΠΑΣΟΚ	Κεντρική Συμφωνία

Μια πρώτη παρατήρηση από την ανάγνωση των πινάκων είναι ότι το μοναδικό κόμμα που δεν έχει κάνει οποιουδήποτε είδους συνεργασία είναι η Νέα Δημοκρατία. Σε πρώτη ανάγνωση αυτό ερμηνεύεται σαν αποτέλεσμα της ύπαρξης της πολιτικής διαιρετικής τομής δεξιάς-αντιδεξιάς που λειτουργεί και σε τοπικό επίπεδο. Από τα υπόλοιπα κόμματα, το χαμηλότερο βαθμό διάθεσης συνεργασίας παρουσιάζει το ΚΚΕ ενώ τα υπόλοιπα κόμματα επιλέγουν κυρίως την τακτική των συνεργασιών. Πριν αναφερθούμε όμως στην λειτουργία της διαιρετικής τομής, πρέπει να αποσαφηνίσουμε όσο είναι δυνατό τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στους 4 τύπους κομματικών επιλογών που προέκυψαν εμπειρικά καθώς και στις διαδικασίες με τις οποίες οριστικοποιούνται οι συμφωνίες για κοινή εκλογική κάθοδο.

Γ.ΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ.

Από τους 4 τύπους κομματικών συμπεριφορών που ανιχνεύσαμε, ο πιο απλός είναι η **αυτόνομη κάθοδος**, η υποστήριξη αμιγώς κομματικού συνδυασμού. Σ΄αυτή την περίπτωση η επιλογή του υποψηφίου δημάρχου και των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων γίνεται με τη συνεργασία των διαφόρων επιπέδων της κομματικής οργάνωσης. Καθοριστικοί παράγοντες για την τελική μορφή του συνδυασμού είναι:

- Η ύπαρξη τοπικών κομματικών οργανώσεων και η δράση τους.
- Η οργανωτική δομή του κόμματος και ο βαθμός συγκεντρωτισμού στη λήψη των αποφάσεων.
- Οι σχέσεις των Τοπικών Οργανώσεων με τα νομαρχιακά και κεντρικά όργανα.
- Η πιθανή ύπαρξη κομματικών μελών με έντονη δραστηριοποίηση σε τοπικά ζητήματα.

Οι πιθανές τριβές και συγκρούσεις ανάμεσα σε στελέχη του κόμματος που επιθυμούν το χρίσμα του υποψήφιου δήμαρχου μπορεί να αποδυναμώσουν το συνδυασμό, να δημιουργήσουν δυσλειτουργίες στους τοπικούς κομματικούς οργανισμούς και ενδεχομένως να μεταφερθούν σε υψηλότερα οργανωτικά επίπεδα του κόμματος. Δεν είναι ασυνήθιστο, όταν οι τριβές αυτές ενταθούν να έχουν σαν αποτέλεσμα την εμφάνιση

ανταγωνιστικών συνδυασμών από τον ίδιο κομματικό χώρο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της ΝΔ στο Βύρωνα όπου στις 4 από τις 6 εκλογικές αναμετρήσεις εμφανίστηκαν τέτοιοι συνδυασμοί. Αξιοσημείωτη είναι και η περίπτωση του ΠΑΣΟΚ στο Βύρωνα το 1994, όπου οι παλινωδίες των κεντρικών οργάνων του στην επιλογή υποψηφίου δημάρχου (άλλαξε τρεις φορές ο υποψήφιος δήμαρχος) αντικατόπτριζαν τις συγκρούσεις των κομματικών στελεχών τόσο σε τοπικό όσο και σε κεντρικό επίπεδο. Οι τοπικές οργανώσεις του ΠΑΣΟΚ είχαν προτείνει ως υποψήφιο δήμαρχο τον Δημήτρη Κουκουλάκη, η εισήγηση έγινε αρχικά δεκτή στη συνέχεια όμως αποφασίστηκε από τα κεντρικά όργανα του κόμματος να χριστεί υποψήφιος ο Ιάκωβος Προμπονάς. Οι αντιδράσεις από το τοπικό ΠΑΣΟΚ ήταν έντονες και τελικά υποψήφιος δήμαρχος ήταν ο Δημήτρης Χριστοδούλου. Η εμφάνιση διασπαστικού συνδυασμού (σε συνεργασία με τον ΣΥΝ) όπου συμμετείχαν πολλά τοπικά στελέχη αποδεικνύει ότι στα πλαίσια τόσο των τοπικών οργανώσεων όσο και των κεντρικών οργάνων είχαν δημιουργηθεί διαφορετικές τάσεις που συγκρούονταν. Στην συγκεκριμένη συγκυρία (1994) παρόμοιες συγκρούσεις στο ΠΑΣΟΚ είχαν εμφανιστεί σε πολλούς δήμους της χώρας όπως στον γειτονικό Υμηττό, στο Αιγάλεω, στη Ζάκυνθο και αλλού. Οι συγκρούσεις αυτές είχαν σαν ιδεολογικό υπόβαθρο τις διαφορετικές αντιλήψεις για το ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στο σύγχρονο ελληνικό κρατικό σχηματισμό, αλλά και συνολικότερα τις διαφορετικές αντιλήψεις για την στρατηγική του κόμματος στην κρατική διαχείριση με δεδομένο ότι εκείνη την περίοδο το ΠΑΣΟΚ είχε αυτοδύναμη κυβέρνηση και ήταν προφανής η "δεξιά" του ιδεολογική στροφή ως προς τον ρόλο του κράτους. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυτή η διαφοροποίηση χρησιμοποιήθηκε σαν ιδεολογικό επίχρισμα σε συγκρούσεις που είχαν κυρίως προσωπικό χαρακτήρα. Στην περίπτωση του Βύρωνα όμως, εκτιμούμε ότι η συγκρότηση διασπαστικού συνδυασμού είχε σαφές ιδεολογικό υπόβαθρο καθώς ο Δημήτρης Κουκουλάκης επέμενε να αναφέρεται σε ζητήματα λαϊκής συμμετοχής στο Δήμο και να κατακρίνει τη λογική επιλογής του καλύτερου διαχειριστή που προέβαλλαν οι βασικοί υποψήφιοι, συμπεριλαμβανομένου του Ρογκάκου, υποψήφιου με το ΚΚΕ.

Στις περιπτώσεις αυτόνομης καθόδου, δεν απουσιάζουν λοιπόν οι συγκρούσεις που γίνεται προσπάθεια να διευθετηθούν μέσα στα πλαίσια του

κόμματος. Οι τριβές πάντως γίνονται λιγότερες στις περιπτώσεις που υπάρχει κάποιο πρόσωπο με μεγάλη απήχηση στην τοπική κοινωνία (όπως ο Π. Μακρής στην Καισαριανή) ή καταφέρνει να ελέγχει τις τυχόν αντιδράσεις έχοντας καλή συνεργασία με τα υψηλότερα οργανωτικά κομματικά επίπεδα.

Αντίθετα με την παραπάνω περίπτωση, οι διαδικασίες κατάρτισης των συνδυασμών που προέρχονται από συμφωνίες κομμάτων είναι περισσότερο πολύπλοκες. Στην περίπτωση **συμφωνιών-συνεργασιών σε τοπικό επίπεδο** σαν βασικούς παράγοντες για την κατ'αρχήν συμφωνία κοινής καθόδου θεωρούμε:

1. Την πεποίθηση των συνεργαζομένων κομμάτων ότι η συνεργασία θα αποφέρει καλύτερα εκλογικά αποτελέσματα για κάθε ένα από τα συνεργαζόμενα κόμματα, απ' ότι αν επιλεγόταν η αυτόνομη κάθοδος. Αναφέροντας καλύτερα αποτελέσματα εννοούμε τόσο το εκλογικό ποσοστό του συνδυασμού, τον αριθμό των δημοτικών συμβούλων και βέβαια την εκλογή δημάρχου και την παρεπόμενη (λόγω εκλογικού συστήματος) πλειοψηφία του συνδυασμού στο δημοτικό συμβούλιο.
2. Την δυνατότητα κατάρτισης ενός κοινού προεκλογικού προγράμματος. Για να επιτευχθεί αυτό, χρειάζεται κάποιος βαθμός ιδεολογικής συγγένειας των κομμάτων, ώστε τουλάχιστον οι στόχοι του προγράμματος να μην συγκρούονται με τις βασικές ιδεολογικές αρχές των συνεργαζομένων κομμάτων.
3. Την αποδοχή από τα κεντρικά όργανα των κομμάτων της προοπτικής συνεργασίας με άλλα κόμματα, έστω και σε τοπικό επίπεδο. Οι τοπικές συμφωνίες δεν μπορούν αντιβαίνουν στην συνολική στρατηγική των κομμάτων στο ζήτημα των συνεργασιών.

Σε κάθε περίπτωση, ο κάθε φορά υπαρκτός συσχετισμός πολιτικών δυνάμεων στο τοπικό επίπεδο καθορίζει και τις επιλεγείσες τακτικές συνεργασίας αλλά και την διαπραγματευτική ισχύ των συνεργαζομένων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τόσο οι διαδικασίες που συνήθως ακολουθούνται για την οριστικοποίηση της συνεργασίας και την κατάρτιση των ψηφοδελτίων όσο και τα αντικείμενα της συμφωνίας.

Οι τοπικές οργανώσεις των κομμάτων που προτίθενται να συνεργαστούν, επιλέγουν αντίστοιχες αντιπροσωπείες ειδικά γι'αυτό το σκοπό, που διαπραγματεύονται για τα αντικείμενα της συμφωνίας. Οι

αντιπροσωπείες αυτές είναι ολιγάριθμες (2-4 πρόσωπα από κάθε κόμμα) και φυσικά τα συμφωνηθέντα πρέπει να επικυρωθούν από τα κόμματα. Τα μέλη των αντιπροσωπειών είναι πάντως σημαντικά στελέχη των κομμάτων στην περιοχή (γραμματείς τοπικών οργανώσεων, έμπειροι δημοτικοί σύμβουλοι) και διαπραγματεύονται έχοντας υπ'όψην τους τόσο την διαπραγματευτική τους ισχύ όσο και την πολιτική γραμμή του κόμματος τους που επιτρέπει κάθε φορά συγκεκριμένα όρια ελιγμών. Αντικείμενο των διαπραγματεύσεων είναι συνήθως:

1. Ο υποψήφιος δήμαρχος. Προέρχεται συνήθως από το κόμμα που έχει μεγαλύτερη εκλογική απήχηση στις δημοτικές εκλογές ή είναι πρόσωπο ευρείας αποδοχής και μπορεί να έλξει ψηφοφόρους από όλο το πολιτικό φάσμα.
2. Ο αριθμός των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων που θα προέρχονται από κάθε κόμμα και η πιθανή συμμετοχή ανεξάρτητων κομματικά υποψήφιων στον συνδυασμό.
3. Η διανομή των θέσεων στο δημοτικό συμβούλιο (πρόεδρος, αντιδήμαρχοι) εφόσον πλειοψηφήσει ο συνδυασμός.
4. Η αντικατάσταση των παραιτηθέντων ή εκλιπόντων δημοτικών συμβούλων κατά τη διάρκεια της θητείας του δημοτικού συμβουλίου. Συνήθως η συμφωνία είναι, ο παραιτηθείς ή εκλιπών να αντικαθίσταται από σύμβουλο του ίδιου κόμματος (να παραιτούνται δηλαδή όσοι ενδεχομένως προηγούνται στην λίστα των αναπληρωματικών συμβούλων και δεν ανήκουν στο κόμμα αυτό).
5. τα βασικά σημεία του κοινού προγράμματος.

Αφού επέλθει συμφωνία στα παραπάνω θέματα, ρυθμίζονται από κοινού οι λεπτομέρειες και συντάσσονται τα βασικά κείμενα του συνδυασμού (βασική εκλογική διακήρυξη, πρόγραμμα, κλπ) και γίνεται ο προγραμματισμός δράσης (ομιλίες, εξορμήσεις κλπ)

Παρόμοιες διαδικασίες ακολουθούνται και στην περίπτωση **τοπικών συνεργασιών που είναι αποτέλεσμα κεντρικής πολιτικής συμφωνίας.** Η βασική και βέβαια πολύ σημαντική διαφορά είναι ότι σ'αυτή την περίπτωση η κατ'αρχήν συμφωνία για κοινή κάθοδο είναι αποτέλεσμα κομματικών διαπραγματεύσεων σε κεντρικό επίπεδο. Η κεντρική συμφωνία εμπεριέχει

δεσμεύσεις που οι τοπικοί κομματικοί οργανισμοί δεν μπορούν να υπερβούν. Οι δεσμεύσεις αυτές είναι κυρίως:

- Η ίδια η αναγκαιότητα της κοινής καθόδου. Οι διαπραγματευτές σε τοπικό επίπεδο είναι αναγκασμένοι να φτάσουν σε κάποια συμφωνία στα επί μέρους σημεία χωρίς να έχουν την επιλογή να έλθουν σε ρήξη, διεκπεραιώνουν μια πολιτική απόφαση με την οποία μπορεί να διαφωνούν. Το κριτήριο της αποτελεσματικότητας δεν ισχύει απαραίτητα για τον συγκεκριμένο δήμο αλλά υποχωρεί στο γενικότερο κομματικό συμφέρον όπως το κρίνουν οι κεντρικές ηγεσίες.
- Το πρόσωπο του υποψήφιου δήμαρχου. Το ποσοστό των υποψηφίων δημάρχων κάθε κόμματος στο σύνολο των δήμων συνεργασίας (στην περίπτωση της συνεργασίας ΠΑΣΟΚ- Ενιαίου ΣΥΝ το 1990 σε όλους τους δήμους της Ελλάδας) αλλά και τα συγκεκριμένα πρόσωπα, εκλέγονται από τους κεντρικούς μηχανισμούς. Αυτή η διαδικασία μπορεί να δημιουργήσει (και έχει δημιουργήσει) αντιδράσεις στους τοπικούς κομματικούς σχηματισμούς. Στο Βύρωνα το 1990, υπήρχε στο ΚΚΕ έντονη δυσαρέσκεια καθώς το κόμμα έλεγχε τις λειτουργίες του δήμου συνεχώς από το 1978 και μετά. Με τη συμφωνία του 1990 οι τοπικοί παράγοντες του κόμματος δυσανασχέτησαν με την προοπτική της "συνδιαχείρισης" του δήμου με το ΠΑΣΟΚ. Την ίδια χρονιά στην Καισαριανή η επιλογή του Μπαρτσώκα συνάντησε έντονες αντιδράσεις ώστε οι διαφωνούντες και των δύο πόλων της συνεργασίας (ΠΑΣΟΚ-Ενιαίος ΣΥΝ) συνεργάστηκαν και συγκρότησαν εκλογικό συνδυασμό που έλαβε υψηλό ποσοστό (22,15%).

Στην περίπτωση της πανελλαδικής συμφωνίας ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ το 1994, είχε συμφωνηθεί από τα δύο κόμματα να γίνει οριστικοποίηση των συμφωνιών σε κάθε δήμο ή Νομαρχία με τη σύμφωνη γνώμη των τοπικών και Νομαρχιακών οργανώσεων. Στο Βύρωνα, η διάσπαση του ΠΑΣΟΚ βοήθησε την τοπική οργάνωση του ΣΥΝ να αποδεσμευτεί από την υποχρέωση συνεργασίας με τον επίσημο υποψήφιο του ΠΑΣΟΚ και να συνεργαστεί με τους διαφωνούντες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση **συνεργασίας ενός κόμματος με οργανωμένη ομάδα διαφωνούντων κάποιου άλλου κόμματος.** Και εδώ οι διαδικασίες των διαπραγματεύσεων είναι παρόμοιες με την περίπτωση

των τοπικών κομματικών συνεργασιών. Οι οργανωμένες ομάδες διαφωνούντων εμφανίζονται σαν συγκροτημένες "τοπικές κινήσεις" και διαπραγματεύονται με κάποιο άλλο κόμμα. Εδώ βρίσκεται και η διαφορά ανάμεσα σε περιπτώσεις οργανωμένων ομάδων που συνεργάζονται με κάποιο άλλο κόμμα (ΚΚΕεσ στην Καισαριανή το 1986, ΠΑΣΟΚ στο Βύρωνα το 1994) και σε περιπτώσεις προσώπων με συγκεκριμένη κομματική ένταξη που σε τοπικό επίπεδο συνεργάζονται με άλλο κόμμα (Περίπτωση Μιχάλη Κραουνάκη, μέλους του ΠΑΣΟΚ στην Καισαριανή που συνεργάστηκε με το ΚΚΕ το 1982 παρ'ότι το ΠΑΣΟΚ συνεργάστηκε με το ΚΚΕεσ.). Στην δεύτερη περίπτωση τα πρόσωπα αυτά εκπροσωπούν μόνο τον εαυτό τους και όχι κάποια "κομματική τάση" και αντλούν την διαπραγματευτική τους ισχύ από την προσωπική τους απήχηση στην τοπική κοινωνία.

Πρέπει να αναφερθεί ακόμη η διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στους προαναφερθέντες τύπους συνεργασιών και στην περίπτωση που κάποιο κόμμα απλώς ανακοινώνει την υποστήριξη του σε κάποιο συνδυασμό. Τέτοια περίπτωση ήταν η υποστήριξη του συνδυασμού του Ρισβά από την Πολιτική Άνοιξη στο Βύρωνα το 1994. Το κόμμα αυτό ανακοίνωσε την υποστήριξη του Ρισβά χωρίς να μετέχει στην κατάρτιση του συνδυασμού ή του προγράμματος.

Δ.ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥΣ

Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι παρατάξεις που μετέχουν στις εκλογές δεν αποτελούν αυτόνομες πολιτικές οργανώσεις, δεν τηρούν κάποιες προϋποθέσεις για να χαρακτηριστούν ξεχωριστοί και διακριτοί από τα κόμματα, πολιτικοί οργανισμοί. Δεν υπάρχει καταστατικό, διαδικασίες και όργανα λήψης αποφάσεων και οι πολιτικές εκδηλώσεις τους εξαντλούνται συνήθως στις προεκλογικές τους εκδηλώσεις. Στην περίπτωση των "αμιγώς" κομματικών παρατάξεων, αυτές αποτελούν μια προεκλογική έκφραση των τοπικών οργανώσεων και λειτουργούν ουσιαστικά στα πλαίσια του κόμματος. Στην περίπτωση κομματικών συνεργασιών οι δημοτικές παρατάξεις έχουν πρόσκαιρο χαρακτήρα και λειτουργούν σαν κοινός "χώρος" συσπείρωσης των μελών των συνεργαζομένων κομμάτων κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου. Μετά τις εκλογές, οι δημοτικοί σύμβουλοι λειτουργούν πολιτικά

μέσα στα πλαίσια των κομματικών τους οργανώσεων. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν τηρούνται οι προεκλογικές συμφωνίες των κομμάτων μέσα στα πλαίσια του δήμου (θέσεις αντιδημάρχων κλπ). Σημαίνει ότι κατά τη λειτουργία του δημοτικού συμβουλίου δρουν με γνώμονα το κομματικό συμφέρον και όχι με την ιδιότητα του μέλους μιας δημοτικής παράταξης που έχει σαφή και διακριτά ίδια συμφέροντα, ανεξάρτητα των κομμάτων. Έτσι, οι τυχόν συμφωνίες και κοινές αποφάσεις στα πλαίσια των συνεδριάσεων των δημοτικών συμβουλίων γίνονται κάθε φορά αντικείμενο διαπραγμάτευσης ανάμεσα στις κομματικές ομάδες που δρουν στο δήμο. Οι δημοτικές αυτές παρατάξεις αποτελούν τελικά πολιτικούς οργανισμούς "εν αδρανεία" και ενεργοποιούνται μόνο όταν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος λόγος συνήθως την περίοδο πριν τις εκλογές.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που οι δημοτικές παρατάξεις αποτελούν αυτόνομους πολιτικούς οργανισμούς λόγω κυρίως των όρων συγκρότησης τους. Αναφερόμαστε σε δύο κυρίως περιπτώσεις:

α) Παρατάξεις που προήλθαν από διασπάσεις-διαφοροποιήσεις κάποιου κόμματος ή πολιτικού χώρου. Τέτοιες παρατάξεις είχαν στην ιστορία των δύο δήμων είτε προσωποπαγή χαρακτήρα όπως οι συνδυασμοί του Καρακάση στην Καισαριανή (1975-1978) του Γκόνου, του Ρισβά και του Σαμαρά στον Βύρωνα, είτε αποτέλεσαν οργανωμένες ομάδες διαφωνούντων που συνεργάστηκαν με άλλα κόμματα στις εκλογές. Η διαφοροποίηση από τις κομματικές επιλογές οδηγεί στην ανεξάρτητη λειτουργία των παρατάξεων αυτών που εξαντλείται πάντως στην προεκλογική περίοδο.

β) Παρατάξεις που εμφανίζονται σαν κινήσεις πολιτών με στόχο την διαρκή παρέμβαση τους στην τοπική κοινωνία ενώ οι εκλογές θεωρούνται σαν ένα μόνο -όχι αποκλειστικό- πεδίο παρέμβασης. Τέτοιες περιπτώσεις στην ιστορία των δύο δήμων είναι: ι) Η Προοδευτική Κίνηση Πολιτών της Καισαριανής που εξέλεξε 3 Δημοτικούς συμβούλους το 1990. Παρά την διακηρυγμένη πρόθεση της για διαρκή συμμετοχή και παρέμβαση στην τοπική κοινωνία αποτελούσε στην ουσία προϊόν πρόσκαιρης συμμαχίας ανάμεσα σε τοπικούς παράγοντες του ΠΑΣΟΚ και του ενιαίου ΣΥΝ και γρήγορα η λειτουργία του αδράνησε. ιι) Η Αδέσμευτη Πρωτοβουλία στην Καισαριανή το 1994. Συμμετείχαν σ'αυτήν αρκετά μέλη της Προοδευτικής Κίνησης Πολιτών και εξέλεξαν ένα δημοτικό σύμβουλο. Οι συγκρούσεις των περισσοτέρων μελών της κίνησης με τον επικεφαλή της στις εκλογές και εκλεγμένο δημοτικό σύμβουλο Κουρή, την

έχουν αποδυναμώσει, συνεχίζει όμως να λειτουργεί και είναι πιθανό να εμφανιστεί στις εκλογές του 1998. iii) Η Αριστερή Παρέμβαση Βύρωνα που συσπειρώνει τα μέλη διαφόρων μικρών οργανώσεων της αριστεράς (ΝΑΡ, ΚΚΕ(μλ),ΣΚΕ) και ανεξάρτητους αριστερούς του Βύρωνα. Η ΑΡ.ΠΑ. εμφανίστηκε στις εκλογές του 1994 και έκτοτε προσπαθεί να παρέμβει σε όλα τα ζητήματα που απασχολούν την τοπική κοινωνία, λειτουργώντας σαν ανεξάρτητος τοπικός πολιτικός οργανισμός με διάρκεια. Η εμφάνιση της και στις εκλογές του 1998 είναι σχεδόν βέβαιη.

Ε. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΔΕΞΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΥΠΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Όπως παρατηρήσαμε και νωρίτερα, στις δημοτικές εκλογές στους δύο δήμους ενδιαφέροντος το μοναδικό κόμμα που δεν έχει προβεί σε κανενός είδους συνεργασίας όλη την περίοδο από το 1975 έως το 1994 είναι η Νέα Δημοκρατία. Το δεξιό-συντηρητικό κόμμα του ελληνικού πολιτικού σχηματισμού εμφανίζεται απομονωμένο σε τοπικό επίπεδο και υποστηρίζει αμιγείς κομματικούς συνδυασμούς από την μεταπολίτευση και μετά. Αντίθετα, όλα τα υπόλοιπα κόμματα που έχουν την απαραίτητη υποδομή για να παρέμβουν στην τοπική κοινωνία εμφανίζουν υψηλό βαθμό διάθεσης για συνεργασία. Οι ρίζες του φαινομένου αυτού βρίσκονται φυσικά στην περίοδο πριν τη χούντα, στην λειτουργία του μετεμφυλιακού δεξιού κράτους , στον επίσημο διαχωρισμό των πολιτών σε εθνικόφρονες και μη-εθνικόφρονες, σε όλα τα στοιχεία που μας οδήγησαν στην διαπίστωση για την ύπαρξη της διαιρετικής τομής δεξιάς-αντιδεξιάς πριν το 1974. Η ύπαρξη της τομής αυτής έπρεπε όμως να επαναεπιβεβαιωθεί αμέσως μετά την μεταπολίτευση με δεδομένη και την νομιμοποίηση των κομμουνιστικών κομμάτων. Η πρώτη επιβεβαίωση σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο προήλθε από την μετωπική αντιπαράθεση, από την μια μεριά της δεξιάς πλειοψηφίας κι από την άλλη μεριά της συνασπισμένης αντιπολίτευσης, στο κοινοβούλιο κατά την ψήφιση του νέου συντάγματος της χώρας. Η επόμενη επιβεβαίωση της διαιρετικής τομής δεξιάς-αντιδεξιάς αλλά και της ύπαρξης ενός πολιτικού αντιδεξιού υποσυστήματος που κατ'αρχήν συγκροτείται και οριοθετείται με βάση ακριβώς τον αντιδεξιό του προσδιορισμό, είναι οι πολιτικές διεργασίες που έλαβαν χώρα κατά την διάρκεια των δημοτικών εκλογών του 1975.

Ο πρώτος γύρος των δημοτικών και κοινοτικών εκλογών προκηρύχθηκε για την τελευταία Κυριακή του Μάρτη του 1975, τέσσερις μήνες μετά τις βουλευτικές εκλογές όπου η ΝΔ είχε πάρει ποσοστό 54,37% και εξέλεξε 220 βουλευτές. Ενδιάμεσα, στις 8-12-1974 είχε γίνει το δημοψήφισμα για την μορφή του πολιτεύματος όπου υπέρ της αβασίλευτης δημοκρατίας ψήφισε το 69,81% των ψηφοφόρων. Τα πρώτα δείγματα

διακυβέρνησης της χώρας από την δεξιά κατέδειξαν ότι ο κρατικός μηχανισμός εξακολουθούσε να διέπεται από την λογική του διαχωρισμού σε εθνικόφρονες και μη. Η κοινοβουλευτική πλειοψηφία της ΝΔ της επέτρεψε να κάνει ρυθμίσεις για ζητήματα που είχαν σχέση με την "αποχουντοποίηση" και την τιμωρία των χουντικών (τιμωρία μόνο των "πρωταιτίων", ελάχιστες απολύσεις αστυνομικών-βασανιστών,) που νομιμοποιούσαν την αντιπολίτευση να χαρακτηρίζει την κυβέρνηση της ΝΔ σαν " "αλλαγή φρουράς". Σαν μετάβαση από την στρατιωτική Δεξιά στην πολιτική Δεξιά κάτω από την εποπτεία του ΝΑΤΟ και των ΗΠΑ"[98], ενώ ο βίαιος κατασταλτικός ρόλος των σωμάτων ασφαλείας θύμιζε την προχουντική περίοδο (επιθέσεις της αστυνομίας κατά της απαγορευμένης πορείας στην πρώτη επέτειο του Πολυτεχνείου και κατά απεργών-διαδηλωτών).

Το κλίμα που είχε διαμορφωθεί, συνδυάστηκε με την επιθυμία των κομμάτων της αντιπολίτευσης να καταδείξουν ότι το ποσοστό της ΝΔ στις βουλευτικές εκλογές ήταν συγκυριακό και δεν αντικατόπτριζε την πραγματική απήχηση των πολιτικών δυνάμεων. Η διαχωριστική λογική εμφανίζεται έντονη στον πολιτικό λόγο των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Οι δυϊστικές αναφορές σε προοδευτικές ή δημοκρατικές δυνάμεις σε αντιπαράθεση με τις συντηρητικές-αντιδραστικές (δηλ. την δεξιά) αποτελούν το βασικό χαρακτηριστικό πολλών κειμένων πριν τις δημοτικές εκλογές. Σε πολλούς δήμους της χώρας το ΠΑΣΟΚ και τα δύο Κ.Κ. κατήρτισαν κοινούς συνδυασμούς ενώ σε πολλές περιπτώσεις συνεργάστηκε μαζί τους και η ΕΚ-ΝΔ. Ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες κάθε δήμου, υπήρξαν πάντως διαφορετικοί συνδυασμοί συμμαχιών ανάμεσα σε αυτά τα κόμματα. Έτσι, στον Βύρωνα και την Καισαριανή το ΚΚΕ εκτιμώντας ότι μπορούσε να πάρει την πλειοψηφία χωρίς συνεργασίες υποστήριξε κομματικούς συνδυασμούς, ενώ οι υπόλοιποι (ΠΑΣΟΚ,ΚΚΕεσ.,ΕΚ-ΝΔ) συνεργάστηκαν. Σε άλλους δήμους αμιγείς κομματικούς συνδυασμούς υποστήριξε η ΕΚ-ΝΔ. Οι ονομασίες των συνδυασμών είναι χαρακτηριστικές. Στο Βύρωνα για παράδειγμα ο συνδυασμός του ΚΚΕ ονομάζεται "Προοδευτική Δημοτική Παράταξη" ενώ ο συνδυασμός των υπολοίπων κομμάτων της αντιπολίτευσης ονομάζεται

---

[98] Απόσπασμα από λόγο του Ανδρέα Παπανδρέου στις 7-1-1976. Αναφέρεται στο βιβλίο του "Για μια σοσιαλιστική κοινωνία" εκδ.Αιχμή Αθήνα, 1981.

"Πανδημοκρατικός Συνδυασμός". Την ίδια εποχή σε πολλούς δήμους υποβάλλουν υποψηφιότητα και οι διορισμένοι δήμαρχοι επί χούντας αποδυναμώνοντας κυρίως τους συνδυασμούς της ΝΔ.(Καρακάσης στην Καισαριανή).

Με την ευκαιρία λοιπόν των δημοτικών εκλογών η διαιρετική τομή επαναχαράσεται και ισχυροποιείται . Είναι ενδεικτική η ανακοίνωση του Π.Γ. της ΚΕ του ΚΚΕ στις 31-3-1975 (ανάμεσα στους δύο γύρους των εκλογών) όπου αναφέρεται: " Το μεγάλο δίδαγμα που βγαίνει από τις χτεσινές εκλογές είναι ότι η νίκη του λαού είναι πιο έκδηλη όπου πραγματοποιήθηκε η δημοκρατική ενότητα. Όπου οι προοδευτικές δυνάμεις κατόρθωσαν να κατέβουν ενωμένες στις εκλογές εκεί οι υποψήφιοι των συνασπισμένων δημοκρατικών δυνάμεων εκλέχτηκαν με την πρώτη ψηφοφορία ή έρχονται πρώτοι για το δεύτερο γύρο των εκλογών της επόμενης Κυριακής". Η ανακοίνωση κλείνει ως εξής: "Εμπρός για προοδευτικούς δημάρχους, δημοτικά και κοινοτικά Συμβούλια και στους υπόλοιπους Δήμους και Κοινότητες."

Το βασικό χαρακτηριστικό των εκλογών αυτών είναι λοιπόν η πολιτική απομόνωση της ΝΔ. Το γεγονός ότι η συνεργασία των "προοδευτικών" πολιτικών δυνάμεων γίνεται σε εκτεταμένο βαθμό σε τοπικό επίπεδο δεν οφείλεται όμως μόνο στο φόβο της επικράτησης της δεξιάς μετά το εντυπωσιακό της ποσοστό στις βουλευτικές εκλογές του 1974. Η τοπική αυτοδιοίκηση και οι τοπικές κοινωνίες αποτελούν προνομιακό πεδίο τέτοιων κομματικών συνεργασιών. Αυτό συμβαίνει διότι στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό τα κόμματα του αντιδεξιού υποσυστήματος παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στις θέσεις τους σε σημαντικά ζητήματα[99]. Αντίθετα, στα τοπικά πλαίσια μπορούν να αποφευχθούν οι τριβές πάνω σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής ή σε ζητήματα που αφορούν το επιθυμητή μελλοντική μορφή της ελληνικής κοινωνίας, ώστε να αναδειχθούν τα "τοπικά προβλήματα". Παρά τις ιδεολογικά συγγενείς αναφορές (κυρίως του ΠΑΣΟΚ και των ΚΚ) σε ζητήματα λαϊκής συμμετοχής και άμεσης δημοκρατίας στα πλαίσια του τοπικού κράτους, το βασικό στοιχείο που συσπειρώνει τις

---

[99] Αναφέρουμε ενδεικτικά τη διαφορετική θέση της ΕΚ-ΝΔ και του ΚΚΕεσ. από το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ στο ζήτημα της ένταξης στην ΕΟΚ, την οποία τα δυο πρώτα επιθυμούσαν.

αντιδεξιές δυνάμεις είναι η κοινή τους αντίδραση στην προσπάθεια του δεξιού κράτους να "ποδηγετήσει την Τοπική Αυτοδιοίκηση"[100] επαναφέροντας το προδικτατορικό θεσμικό πλαίσιο για τους ΟΤΑ. Η συνεργασία αυτή είναι λοιπόν κυρίως πολιτική και όχι προγραμματική για κάθε ξεχωριστό δήμο, και συντείνει στην εμπέδωση της ύπαρξης της διαιρετικής τομής από τις τοπικές κοινωνίες. Η σταδιακή διάλυση της ΕΔΗΚ μετά τις βουλευτικές εκλογές του 1977 βοηθά το ΠΑΣΟΚ να ενσωματώσει το αριστερό κομμάτι του κέντρου και παγιοποιεί σαν βασικές "προοδευτικές" δυνάμεις το ΠΑΣΟΚ, το ΚΚΕ και το ΚΚΕ εσωτερικού. Ο ουσιαστικός κερδισμένος από αυτή τη διαδικασία είναι το ΠΑΣΟΚ. Κατ'αρχήν, ενώ σε τοπικό επίπεδο συνεργάζεται με την ΕΚ-ΝΔ το 1975 ώστε να εμφανίζεται σαν σημαντική πολιτική δύναμη και να εμπλακεί στην διαχείριση του τοπικού κράτους (όπως στο Βύρωνα το 1975), σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο επιτίθεται συνεχώς στο κόμμα του κέντρου καταλογίζοντας του διάθεση συνεργασίας με τη δεξιά. Στην συνέχεια, μετά το 1977, καταφέρνει να συντηρήσει τη εικόνα του αριστερού-προοδευτικού κινήματος πότε συνεργαζόμενο με τα Κ.Κ. (κυρίως σε τοπικό επίπεδο και στους εργασιακούς χώρους) και πότε αρθρώνοντας ένα ριζοσπαστικό αριστερό λόγο, επιτιθέμενο συγχρόνως στα δύο ΚΚ για διαφορετικούς λόγους στο κάθε ένα. Το ΚΚΕ κατηγορείται συστηματικά για την σύνδεση του με την ΕΣΣΔ (άρα δεν μπορεί να ασκήσει αδέσμευτη εξωτερική πολιτική) και παρεπόμενα για την αντίληψη του για το επιθυμητό "γραφειοκρατικό" μοντέλο ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας. Το ΚΚΕεσ κατηγορείται για την θέση του για την για ανάγκη συγκρότησης αντιδικτατορικού και όχι αντιδεξιού μετώπου καθώς και για τις θέσεις του υπέρ της σύνδεσης με την ΕΟΚ "των μονοπωλίων". Το ΠΑΣΟΚ καταφέρνει έτσι να προσδώσει καινούρια χαρακτηριστικά στην αντιδεξιά τομή που συνοψίζονται στο σύνθημα του για Εθνική Ανεξαρτησία- Λαϊκή Κυριαρχία. Ενώ το ΚΚΕεσ. μετά την αποτυχία στις εκλογές του 1977 εμφανίζεται συρρικνωμένο, το ΚΚΕ αποτελεί πια το βασικό και κυρίαρχο πόλο της αριστεράς. Το ΚΚΕ, καθώς αποδέχεται το ρόλο του ΠΑΣΟΚ μέσα στο μπλοκ των προοδευτικών δυνάμεων, και συνεργαζόμενο μαζί του σε τοπικό επίπεδο και σε μαζικούς χώρους, συμβάλλει στον

---

[100] Επιστολή του Ανδρέα Παπανδρέου προς τους αρχηγούς των κομμάτων στις 9-11-1976. Αναφέρεται στο βιβλίο του "Για μια σοσιαλιστική κοινωνία" εκδ.Αιχμή Αθήνα, 1981.

επανακαθορισμό της διαιρετικής τομής με τους όρους που θέτει το ΠΑΣΟΚ. Μετά το 1977 αντί να επιμείνει στο διαχωρισμό αστικών- επαναστατικών κομμάτων και να καταδείξει τον αστικό χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ μετά την ενσωμάτωση των κεντρώων δυνάμεων, επιμένει στο διαχωρισμό συντηρητικών- προοδευτικών πολιτικών δυνάμεων ισχυροποιώντας τα επιχειρήματα του ΠΑΣΟΚ. Ακόμα και στις δημοτικές εκλογές του 1982, με το ΠΑΣΟΚ ήδη ένα χρόνο στην εξουσία, το ΚΚΕ επιμένει στη συνεργασία των προοδευτικών δυνάμεων παρ'ότι η δεξιά δεν έχει πια την εξουσία. Είναι ενδιαφέρον το απόσπασμα που ακολουθεί από την Κομουνιστική Επιθεώρηση του Μάρτη του 1982: "Κεντρική μας κατεύθυνση είναι. σε όλους τους δήμους και στις μεγάλες κοινότητες να κατέβουμε στις εκλογές με συνδυασμούς 'πλατιάς δημοκρατικής συνεργασίας'. Επιδιώκουμε συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ και τις άλλες δημοκρατικές δυνάμεις, χωρίς να αποκλείουμε συνεργασία και με άλλους ικανούς τίμιους παράγοντες που δεν είναι αντικομμουνιστές"[101]. Στο Βύρωνα μάλιστα, το ΠΑΣΟΚ κατηγορείται επειδή δεν συνεργάζεται με το ΚΚΕ και έχρισε υποψήφιο τον Δ.Κουκουλάκη. «Η υποψηφιότητα αυτή αποτελεί διάσπαση των λαϊκών δυνάμεων, έχει δε τον κίνδυνο ή μάλλον την βεβαιότητα ότι η δημοτική πολιτική θα κινδυνεύσει να μετατραπεί σε όργανο κυβερνητικής πολιτικής»[102]. Το ΚΚΕ λοιπόν για λόγους τακτικής, για να μην χάσει τον έλεγχο των δήμων, και με δεδομένη την εκλογική δύναμη του ΠΑΣΟΚ επιμένει στην δημοκρατική συνεργασία, υπονομεύοντας μακροπρόθεσμα το μέλλον του σαν ταξική πολιτική δύναμη, χωρίς να αμφισβητήσει παράλληλα τον κυρίαρχο ρόλο του ΠΑΣΟΚ στον πολιτικό χώρο ανάμεσα στην κεντροδεξιά και την κομμουνιστική αριστερά .

Στις τρεις πρώτες εκλογικές αναμετρήσεις οι συνεργασίες των αντιδεξιών δυνάμεων είναι η βασική επιλογή των κομμάτων. Στο Βύρωνα το ΠΑΣΟΚ, η ΕΚ-ΝΔ και το ΚΚΕεσ συνεργάζονται συστηματικά, ενώ το ΚΚΕ υποστηρίζει κομματικούς συνδυασμούς. Στην Καισαριανή, περιοχή με

---

[101] Γεωργάτος Δ., "Τα σημερινά προβλήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης και ο αγώνας για την δημοκρατική αλλαγή" ΚΟΜ.ΕΠ. 4/1982 Σελ.28. Η πιθανότητα συνεργασίας με αυτούς που "δεν είναι αντικομμουνιστές" αποτελεί ουσιαστικά μια αναφορά στο διαχωρισμό της "άλλης πλευράς" σε εθνικόφρονες και μη-εθνικόφρονες.

[102] Πρωτοσέλιδο δημοσιευμα στην εφημερίδα "Ο ΒΥΡΩΝΑΣ" της παράταξης του ΚΚΕ, (Προοδευτική Δημοτική Παράταξη) τον Αύγουστο του 1982. Η συγκεκριμένη εφημερίδα ξεκίνησε να εκδίδεται τον Ιούνιο του 1982, πέντε μήνες πριν τις εκλογές, και σταμάτησε την έκδοση της στα τέλη του 1983.

μικρότερο πληθυσμό και εντονότερο το ενοποιητικό στοιχείο της ιδιαίτερης κοινοτικής ταυτότητας όπως έχει διαμορφωθεί ιστορικά, οι συνεργασίες είναι περισσότερο πολύπλοκες τόσο σε επίπεδο κομμάτων όσο και σε επίπεδο προσώπων. Το ΠΑΣΟΚ συνεργάστηκε δύο φορές με το ΚΚΕεσ και την ΕΚ-ΝΔ και μια φορά (το 1978) με το ΚΚΕ. Το 1982, ο Μιχάλης Κραουνάκης, το μοναδικό μέλος του ΠΑΣΟΚ που εκλέχθηκε στη συνεργασία με το ΚΚΕ το 1978, επιθυμούσε την εκ νέου συνεργασία με το ΚΚΕ και τελικά διαχώρισε τη θέση του και ήταν υποψήφιος με τον συνδυασμό του Μακρή. Αντίστοιχα στο Βύρωνα, ο Φίλιππος Αναστασιάδης, που εξελέγη το 1978 ως συνεργαζόμενος με τον κομματικό συνδυασμό του ΚΚΕ, προσχώρησε (ως μέλος του Δ.Σ.) στην Πανδημοκρατική Ενότητα το 1979 στο ψηφοδέλτιο της οποίας και έθεσε υποψηφιότητα το 1982, χωρίς όμως να εκλεγεί. Τέτοιου είδους μετακινήσεις προσώπων είναι γενικά αποδεκτές από τους κατοίκους, δεν θεωρούνται αφύσικες καθώς αποτελούν μετακινήσεις μέσα στα πλαίσια των "προοδευτικών δυνάμεων".

Στις εκλογές του 1986 εμφανίζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στα πλαίσια του αντιδεξιού υποσυστήματος. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 1982-1986 το ΚΚΕ έχει συγκρουστεί με την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ σε μια σειρά ζητήματα. Η πρώτη σημαντική σύγκρουση έγινε την άνοιξη του 1983 με αφορμή τον νόμο περί κοινωνικοποίησης των οργανισμών κοινής ωφέλειας και κυρίως του άρθρου 4 του νόμου που περιόριζε το δικαίωμα της απεργίας στις κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις.[103] Από το φθινόπωρο του 1985 η νεοεκλεγμένη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ βάζει σε εφαρμογή το πρόγραμμα λιτότητας. Την ίδια εποχή στο ΚΚΕεσ. έχουν διαμορφωθεί δύο βασικές τάσεις, η μία υποστηρίζει την μετεξέλιξη του κόμματος σε ένα καινούριο κόμμα με σαφή σοσιαλδημοκρατικά χαρακτηριστικά και η άλλη την αναβάθμιση του κόμματος και την ιδεολογική εμμονή στον ευρωκομμουνιστικό του χαρακτήρα χωρίς αλλαγή του ονόματος.

Το ΚΚΕ αναγνωρίζει πια τον αστικό χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ και αποφασίζει να απευθυνθεί σε ένα πολιτικό χώρο πέραν της μη-

---

[103] Τα Δ.Σ. των δύο δήμων ενδιαφέροντος είχαν καταδικάσει το νομοσχέδιο με ψηφίσματα τους. Και στους δύο δήμους, οι σύμβουλοι που προέρχονταν από το ΚΚΕεσ. και είχαν εκλεγεί σε συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ είχαν καταδικάσει το νομοσχέδιο. Οι σύμβουλοι της ΝΔ είτε απείχαν της συνεδρίασης, είτε καταψήφισαν και αυτοί το νομοσχέδιο.

κομμουνιστικής αριστεράς που θίγεται από την κυβερνητική πολιτική. Έτσι ο ΓΓ του κόμματος Χ.Φλωράκης αναφέρεται συνεχώς στην "συσπείρωση των δυνάμεων της αριστεράς". Η τακτική του ΠΑΣΟΚ να υποστηρίξει δικούς του υποψήφιους σε όλους τους δήμους της χώρας ευνοεί την τακτική αυτή του ΚΚΕ το οποίο διαμορφώνει δημοτικούς συνδυασμούς "Συμπαράταξης όλων των αριστερών και προοδευτικών δυνάμεων" και σε αυτό το πλαίσιο συνεργάζεται σε πολλούς δήμους με το ΚΚΕεσ. (για πρώτη φορά μετά το 1974 έγινε συνεργασία των δύο αυτών κομμάτων σε τέτοια έκταση). Είναι η πρώτη φορά που το ΚΚΕ ασκεί ουσιαστική επεκτατική πολιτική προς ένα χώρο όπου είχε καταφέρει να κυριαρχήσει το ΠΑΣΟΚ.

Στο Βύρωνα, τα δύο Κ.Κ. καταρτίζουν κοινό συνδυασμό με την εύγλωττη ονομασία "Ενωτική Παμβυρωνιώτικη Δημοτική Κίνηση". Στην Καισαριανή το ΚΚΕεσ υποστηρίζει δικό του συνδυασμό αλλά πολλά μέλη του (η τάση της μετεξέλιξης) συνεργάζονται με το ΚΚΕ στα πλαίσια της Συμπαράταξης. Η εκλογική τακτική του ΚΚΕ στέφθηκε με επιτυχία καθώς επανεξέλεξε τους περισσότερους δημάρχους όπου είχε ήδη την εξουσία (με βασική απώλεια την Πάτρα), ενώ κέρδισε σε κάποιους δήμους τους οποίους μέχρι τότε ήλεγχε το ΠΑΣΟΚ (Γιάννενα, Περιστέρι, Αιγάλεω, Δραπετσώνα κλπ). Η επιτυχία αυτής της τακτικής ήταν και πρόκριμα για την συγκρότηση του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου. Στους δήμους ενδιαφέροντος, η επιλογή αυτόνομης καθόδου από το ΠΑΣΟΚ αποδείχθηκε καταστροφική. Και οι δύο υποψήφιοι (Πάντζας στην Καισαριανή, Κωνσταντιλιέρης στο Βύρωνα) πήραν την τρίτη θέση, πίσω από τους υποψήφιους της "Συμπαράταξης" και της ΝΔ. Εκτός από την κακή επιλογή προσώπων, το ΠΑΣΟΚ χρεώθηκε την συντηρητική του οικονομική πολιτική, που στους δύο δήμους έθετε υπό αμφισβήτηση και τον προοδευτικό-αντιδεξιό του χαρακτήρα. Κι αυτό διότι η "φιλολαϊκή" οικονομική και κοινωνική πολιτική του ΠΑΣΟΚ αποτελούσαν νέα συστατικά στοιχεία της αντιδεξιάς τομής μετά το 1981.

Από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα της ισχύος της διαιρετικής τομής δεξιάς- αντιδεξιάς εμφανίζεται στις απανωτές εκλογικές αναμετρήσε της περιόδου 1989-1990. Η συγκυβέρνηση ΝΔ-ΣΥΝ, έχει για τους αριστερ κατοίκους της περιοχής το χαρακτήρα της "ανίερης" υπέρβασ διαιρετικής τομής ενώ το ΠΑΣΟΚ εμφανίζεται, αν μη τι άλλο, ως

αντιδεξιά πολιτική δύναμη. Ο ΣΥΝ, χάνοντας ψηφοφόρους στις περιοχές όπου η αριστερά είχε παραδοσιακά μεγάλα ποσοστά (κυρίως σε ΕΑΜογενείς περιοχές όπως στο Βύρωνα και την Καισαριανή) στις εκλογές του Νοέμβρη του 1989 και του Απρίλη του 1990 αναγκάστηκε να συνεργαστεί κεντρικά με το ΠΑΣΟΚ σε όλους τους δήμους της χώρας, επανερχόμενος στην λογική του διαχωρισμού και ουσιαστικά δικαιώνοντας το ΠΑΣΟΚ. Είναι χαρακτηριστική η αμηχανία ορισμένων κειμένων στις ΚΟΜ.ΕΠ. την εποχή αυτή, όταν γίνεται προσπάθεια αιτιολόγησης της συνεργασίας: "Ο διαχωρισμός δεξιές και αντιδεξιές δυνάμεις ήταν λαθεμένος γιατί δεν ισχύει πως κάθε τι το μη δεξιό ή το πολέμιο στη ΝΔ είναι και προοδευτικό. ...Όμως, ο διαχωρισμός προόδου-συντήρησης δεν καταργείται ούτε γενικά στην πολιτική, ούτε ειδικά σε ζητήματα όπως η Τοπική Αυτοδιοίκηση και αλλού"[104]. Η συνεργασία στο Βύρωνα όπου συμμετείχαν μόνο δύο συνδυασμοί, δηλαδή αυτός της δεξιάς και αυτός των "προοδευτικών" δυνάμεων με την ονομασία Δημοκρατική Συνεργασία είχε εντυπωσιακά εκλογικά αποτελέσματα, ανέδειξε όμως το ΠΑΣΟΚ που εξέλεξε 8 συμβούλους σαν συνδιαχειριστή του Δήμου για πρώτη φορά. Στην Καισαριανή, οι εξελίξεις ήταν περισσότερο πολύπλοκες, καθώς οι διαφωνούντες και του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ επέτυχαν ποσοστό 22,15%. Πέρα από την προσωπική απήχηση διαφόρων στελεχών του συνδυασμού, η εκλογική επίδοση του συνδυασμού αποδίδεται από την μια μεριά σε ψηφοφόρους του ΠΑΣΟΚ που δεν ήθελαν τη συνεργασία με την "επίορκη" αριστερά, κι από την άλλη σε ψηφοφόρους του ΣΥΝ που δεν μπορούσαν να δεχθούν την συνεργασία με ένα κόμμα όπως το "αμαρτωλό" ΠΑΣΟΚ. Συνολικά οι αντιδεξιές δυνάμεις είχαν ποσοστό στην Καισαριανή 75,27%.

Η διάλυση του ενιαίου ΣΥΝ είχε σαν συνέπεια τις μετακινήσεις προσώπων, κυρίως από το ΚΚΕ προς τον ΣΥΝ. Εκτός από τα μέλη του ΚΚΕ που παρέμειναν στον Συνασπισμό και φυσικά διαγράφτηκαν από το ΚΚΕ, παρατηρείται στην Καισαριανή το φαινόμενο των μετακινήσεων τοπικών "ανεξάρτητων αριστερών" παραγόντων που δείχνουν διάθεση συνεργασίας πότε με το ΚΚΕ πότε με τον κοινό συνδυασμό ΣΥΝ-ΠΑΣΟΚ και πότε με το τοπικό αριστερό πολιτικό ρεύμα από το οποίο προήλθαν οι δύο ανεξάρτητοι συνδυασμοί το 1990 και το 1994.

---

[104] Καραγκουλές Δ., "Απ'αφορμή τις δημοτικές εκλογές" ΚΟΜ.ΕΠ. Νοέμβριος 1990.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 το ΠΑΣΟΚ προσπαθεί με τον πολιτικό του λόγο να υπερβεί την αντιδεξιά τομή και να προβάλλει το διαχωρισμό εκσυγχρονιστών- λαϊκιστών στην πολιτική ζωή. Η δεξιά στροφή του κόμματος και η προσπάθεια υπέρβασης της τομής είχε σαν συνέπεια σε τοπικό επίπεδο την συγκρότηση διαφορετικών τάσεων μέσα στις οργανώσεις του ΠΑΣΟΚ κυρίως στις λαϊκές και ΕΑΜογενείς περιοχές με αποτέλεσμα την εμφάνιση διασπαστικών συνδυασμών σε αρκετούς δήμους της χώρας το 1994 και αργότερα την συγκρότηση του ΔΗΚΚΙ. Στους δήμους ενδιαφέροντος αποτέλεσμα ήταν και τα πολύ καλά εκλογικά αποτελέσματα το 1994 για το ΚΚΕ που κέρδισε τις εκλογές στο Βύρωνα, όπου εξελέγη ένας από τους 3 μόλις δημάρχους του ΚΚΕ στο λεκανοπέδιο. Στην Καισαριανή, ο συνδυασμός με επικεφαλή τον "καταξιωμένο" Π.Μακρή πήρε 32,4% στον πρώτο γύρο και 49,56% στο δεύτερο.

Το ΚΚΕ φαίνεται να επιμένει στην τομή δεξιάς- αριστεράς με καινούριους όρους. Τονίζει τις διαφορετικές πολιτικές και προγράμματα ως βασικό στοιχείο της διαφοροποίησης προοδευτικών-συντηρητικών δυνάμεων και εμμένει στην ανάγκη συγκρότησης ενός αντιιμπεριαλιστικού-αντιμονοπωλιακού κοινωνικού και πολιτικού μετώπου στο οποίο δεν χωρούν οι υπόλοιπες υπάρχουσες πολιτικές δυνάμεις. Αυτοπροβάλλεται σε αυτό το καινούριο πλαίσιο ως η μοναδική αντιδεξιά πολιτική δύναμη, η πολιτική δύναμη που εναντιώνεται στις δεξιές πολιτικές σε αντίθεση με το ΠΑΣΟΚ και τον ΣΥΝ που έχουν περάσει πια στην "άλλη πλευρά".

Η διαιρετική τομή δεξιάς-αντιδεξιάς έχει υπονομευτεί πλέον σε κοινωνικό επίπεδο αλλά και στο επίπεδο του πολιτικού λόγου από τον ίδιο τον πολιτικό φορέα-το ΠΑΣΟΚ- που για λόγους τακτικής την συντήρησε, την επανανοηματοδότησε και την χρησιμοποίησε για να φτάσει και να συντηρηθεί στην εξουσία. Καθώς όμως η τομή αυτή λειτούργησε σε κοινωνικό πεδίο για πολλά χρόνια και αποδείχθηκε ανθεκτική, εξακολουθεί να επηρεάζει την πολιτική ζωή, έστω σε δεύτερο επίπεδο, κυρίως σε περιοχές με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως ο Βύρωνας και κυρίως η Καισαριανή.

5. Προσφυγικές κατοικίες της ΕΑΠ στον Βύρωνα. Από τις ελάχιστες που απόμειναν πια.

6. Τα στενά δρομάκια στο εσωτερικό των προσφυγικών τετραγώνων στον Βύρωνα. Στο βάθος, κατοικία με «φάτσα» στο στενό.

ΧΑΡΤΗΣ 3: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1 Πλινθόκτιστα.

2 Προσφυγικές πολυκατοικίες Αγίου Νικολάου Καισαριανής.

3 Προσφυγικές πολυκατοικίες (προγενέστερες του 1940) στην Καισαριανή.

4 Αυθαίρετος οικισμός Βλητικού Σταθμού.

5 Προσφυγικές πολυκατοικίες Καρέα.

6 Ρέμα Ηριδανού.

7 Μπαζωμένο ρέμα "Γριάς πήδημα".

8 Κτίριο ΜΑΤ.

9 Κεντρικά γραφεία ΕΑΜ Ανατολικής Αθήνας.

10 Παλιό Δημαρχείο Καισαριανής (1934-1996).

11 Νέο Δημαρχείο Καισαριανής.

12 Σκοπευτήριο.

13 Διοικητήριο ΕΑΠ. Το πρώτο σπίτι που χτίστηκε στο Βύρωνα.

14 Παλιό Δημαρχείο Βύρωνα (1934-1997).

15 Παλιά σχολή ταπητουργίας. Σήμερα λειτουργεί ως βιοτεχνία ταπήτων (Ισόγειο) και ως πολιτιστικό στέκι νεολαίας του Δήμου Βύρωνα (1^{ος} όροφος).

16 Παλιό πολυϊατρείο Βύρωνα (σήμερα είναι Κέντρο Υγείας).

17 Κατοικία Ισιδώρας Ντάνκαν.

18 Αρχηγείο ΕΛΑΣ στην κατοχή και τα Δεκεμβριανά.

19 Νέο Δημαρχείο Βύρωνα.

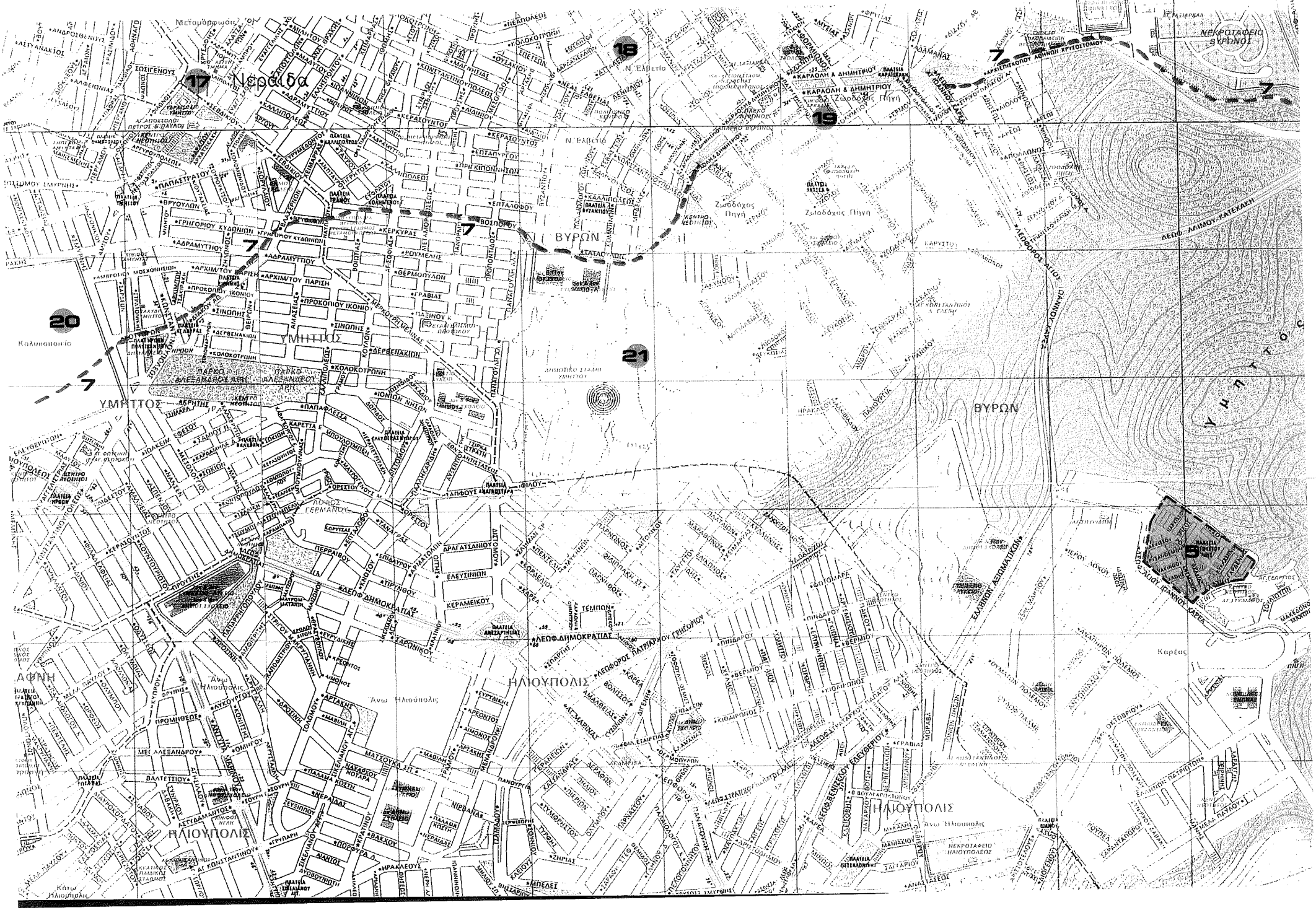
20 Εργοστάσιο ΠΥΡ-ΚΑΛ (παλιά μηχανουργεία Μαλτσινιώτη).

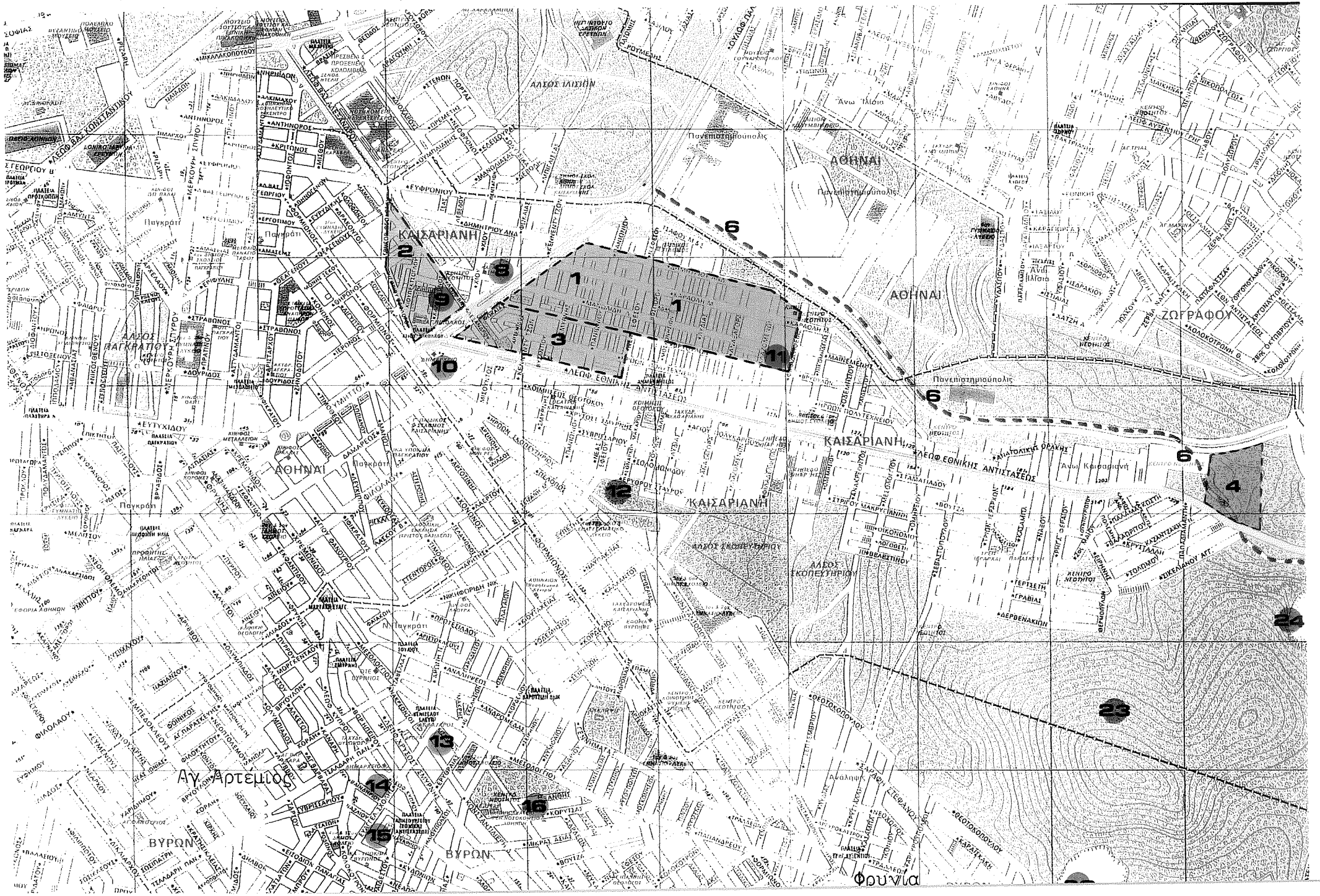
21 Λόφος Κοπανά - Παλιά λατομεία ΕΡΓΑΝΗ.

22 Προπολεμικά Λατομεία Πολυδώρου.

23 Λόφος Αλεποβούνι (Αράπης).

24 Παλιά Λατομεία Καισαριανής.

Νεράιδα
Ν. Ελβετία
ΒΥΡΩΝ
ΥΜΗΤΤΟΣ
ΗΛΙΟΥΠΟΛΙΣ
Άνω Ηλιούπολις
Κάτω Ηλιούπολις
Καλυκοπούλειο
Ζωοδόχος Πηγή
Καρέας
ΑΦΙΔΝΗ
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΒΥΡΩΝΟΣ
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΗΛΙΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΠΑΡΚΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΡΠ.
ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΤΑΔΙΟ ΥΜΗΤΤΟΥ
ΛΕΩΦ. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΛΕΩΦ. ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ
ΛΕΩΦ. ΑΛΙΜΟΥ-ΚΑΤΕΚΑΚΗ
ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΑΡΚΑ
ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΣΩΜΑΤΙΚΩΝ
ΙΕΡΟΥ ΛΟΧΟΥ 300
17
18
19
20
21
7
5

ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ
ΑΘΗΝΑΙ
Πανεπιστημιούπολις
ΖΩΓΡΑΦΟΥ
ΑΛΣΟΣ ΙΛΙΣΙΩΝ
ΑΛΣΟΣ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ
ΑΛΣΟΣ ΣΚΟΠΕΥΤΗΡΙΟΥ
Αγ. Αρτεμιος
ΒΥΡΩΝΑΣ
Φρυνίχη
ΛΕΩΦ. ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ
1
2
3
4
6
8
9
10
11
12
13
14
15
16
23
24

IV.ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ 1974.

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο σημείο αυτό η μελέτη εστιάζεται στην περιγραφή και στην ανάλυση των διαδικασιών συγκρότησης και εξέλιξης του τοπικού κράτους και των μηχανισμών του στους δύο δήμους, σε συνδυασμό με τις πολιτικές αντιλήψεις που κυριάρχησαν τόσο στους κόλπους του, όσο και στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό και παράλληλα, τα συμφέροντα που τις υπαγόρευσαν ή συγκρούστηκαν με αυτές.

Θα ήταν χρήσιμο, στην προσπάθεια ανάλυσης των μηχανισμών ανάπτυξης και λειτουργίας των τοπικών ελίτ των δύο δήμων, να γίνει αναφορά στο γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο που βασίζεται η ανάλυση για τη φύση και το ρόλο του τοπικού κράτους και των ελίτ στην ελληνική καπιταλιστική κοινωνία όπως αυτή διαμορφώνεται στη μεταπολίτευση.

Το θεωρητικό αυτό πλαίσιο για την ανάλυση των μηχανισμών του τοπικού κράτους βασίζεται στη μαρξιστική αντίληψη για τον ενιαίο ρόλο του κράτους στη διαδικασία εξασφάλισης των όρων αναπαραγωγής σε έναν ιστορικά διαμορφωμένο κοινωνικό καταμερισμό εργασίας.

Θεωρούμε ότι, "το τοπικό κράτος, θα πρέπει να κατανοηθεί, αφ' ενός ως πεδίο άσκησης πολιτικών, που στο μεγαλύτερο βαθμό τους καθορίζονται κεντρικά και αφ' ετέρου ως πεδίο διαπλοκής τοπικών κοινωνικοοικονομικών συμφερόντων που διαρθρώνονται στη βάση των θεσμοποιημένων ή μη προσβάσεων στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων." Γνωρίζοντας ότι, "στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες τα "τοπικά" προβλήματα προκύπτουν ως διαπλοκή σχέσεων που ξεπερνούν το τοπικό επίπεδο και ανάγονται στον τύπο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο",[105] και με δεδομένη την υπέρμετρα συγκεντρωτική και αυταρχική - για πολλές δεκαετίες- δομή του κρατικού

---

[105] "ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ". Επιμέλεια Θ. Μαλούτας - Δ. Οικονόμου, Κεφ.4, "Η συγκρότηση του Τοπικού Κράτους στην Ελλάδα", Π.Γετίμης, σελ.158. Εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ,1988.

μηχανισμού στην Ελλάδα, καθίσταται αναγκαία η μελέτη των κεντρικών πολιτικών και του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας του τοπικού κράτους στη διερεύνηση των όρων συγκρότησης των τοπικών μηχανισμών αναπαραγωγής.

Παράλληλα, το κράτος σε κάθε του μορφή, πέρα από "όργανο της άρχουσας τάξης" -ρόλο τον οποίο σαφώς διαδραματίζει- περικλείει και το ίδιο τις κυρίαρχες ταξικές αντιθέσεις και αποτελεί πεδίο σύγκρουσης και πάλης ανταγωνιστικών συμφερόντων.

Το τοπικό κράτος περιέχει κι αυτό αντικειμενικά τη βασική αντίθεση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και διατηρεί βέβαια τη σχετική του αυτοτέλεια ως "εποικοδόμημα". Παρουσιάζει όμως μια ιδιαιτερότητα σε σχέση με το κεντρικό κράτος, η οποία απορρέει από την αντικειμενική του θέση, ως η "κατώτερη" βαθμίδα της κρατικής εξουσίας.

Ειδικότερα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση όπως διαμορφώθηκε ως θεσμός από το 1975, αποτελεί "τη μορφή εκείνη κρατικής εξουσίας στο τοπικό επίπεδο, που αν και αποτελεί μέρος του κρατικού μηχανισμού και κινείται μέσα στα πλαίσια της κεντρικής κρατικής πολιτικής, χαρακτηρίζεται από αυτοτέλεια στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων της".[106]

Ένα ακόμα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελεί το στοιχείο της Συμμετοχής. Η συμμετοχή σαν έννοια εμπεριέχεται στον όρο "αυτοδιοίκηση" και θα απασχολήσει τη μετέπειτα μελέτη αφού για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα αποτέλεσε κυρίαρχο σύνθημα της πολιτικής εξουσίας.

Ο "ελληνικός δρόμος προς το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας" σύμφωνα με τις διακηρύξεις του ΠΑΣΟΚ την περίοδο που ήταν αντιπολίτευση και τα πρώτα χρόνια που κατείχε την πολιτική εξουσία περνούσε μέσα από την ανάπτυξη διαδικασιών λαϊκής συμμετοχής και αποκέντρωσης ουσιαστικών αρμοδιοτήτων προς την τοπική αυτοδιοίκηση στα πλαίσια του λεγόμενου "δημοκρατικού προγραμματισμού".

Στο Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης 1983-1987, αναφέρεται ότι : "Η λαϊκή συμμετοχή στη διαδικασία του

---

[106] "Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ", Ο.Στασινοπούλου, σελ.88, ΠΑΣΠΕ, 1987.

Δημοκρατικού Προγραμματισμού ξεκινά από τις αναπτυξιακές οργανώσεις βάσης που θα εξασφαλίζουν, σε συνεργασία με τα άλλα όργανα προγραμματισμού και μέσα από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, στο επίπεδο του χωριού και της πόλης, την προβολή των τοπικών επιδιώξεων και στόχων, αλλά και τη γνήσια έκφραση της λαϊκής γνώμης πάνω στους γενικότερους αναπτυξιακούς στόχους της χώρας. Στα πλαίσια αυτής της επιλογής, προέχει η θεσμοθέτηση της παρέμβασης και ουσιαστικής συμμετοχής του ίδιου του Λαού στο δημοκρατικό θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με στόχο το μετασχηματισμό της κρατικής μηχανής και την ουσιαστική συμμετοχή της στη συνολική αναπτυξιακή διαδικασία της χώρας μας."

Ο όρος "λαϊκή συμμετοχή" με την έννοια της συμμετοχής των καταπιεζόμενων τάξεων - του λαού στη λήψη αποφάσεων, σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού και υλοποίησης προγραμμάτων, αποτελεί σύμφωνα με τη μαρξιστική προσέγγιση μέτωπο ταξικής πάλης, όπου τονίζονται οι αντιφάσεις του καπιταλισμού, οξύνονται οι αντιθέσεις και προωθείται η επαναστατική ιδεολογία. Επίσης, η λαϊκή συμμετοχή μπορεί μακροπρόθεσμα να λειτουργήσει ως πεδίο άσκησης και "προετοιμασίας του προλεταριάτου"[107] στη δημοκρατική διοίκηση τόσο της οργανωμένης πάλης όσο και της μελλοντικής σοσιαλιστικής κοινωνίας. Η επίτευξη βέβαια του δεύτερου σκέλους, προϋποθέτει την πάλη για να μη λειτουργήσει η συμμετοχή ως διαδικασία ενσωμάτωσης και απορρόφησης των κοινωνικών κραδασμών.

Με βάση τις παραπάνω θεωρητικές και προγραμματικές θέσεις, η λαϊκή συμμετοχή ως θεσμός στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης έπαιρνε το χαρακτήρα βασικού εργαλείου για τον ομαλό ή και τον επαναστατικό μετασχηματισμό της ελληνικής κοινωνίας την περίοδο που εξετάζουμε.

Έτσι, η μελέτη της λειτουργίας και εφαρμογής της λαϊκής συμμετοχής στους δήμους Βύρωνα και Καισαριανής αποτελεί κομβικό σημείο της ανάλυσης για τη συγκρότηση του τοπικού κράτους, για τους εξής λόγους :

1. Το επίπεδο της λαϊκής συμμετοχής αποτελεί κύριο δείκτη εκδημοκρατισμού και διαφάνειας της λειτουργίας και των μηχανισμών της τοπικής εξουσίας.

---

[107] "ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ", Β.Ι.ΛΕΝΙΝ, σελ.112, Εκδ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ, 1984.

2. Η εξουσία στους δύο δήμους, κατά το μεγαλύτερο χρονικά και καθοριστικό διάστημα ασκείται από αιρετούς ενταγμένους ή προσκείμενους στο κομμουνιστικό κίνημα.

3. Το αίτημα της λαϊκής συμμετοχής αποτέλεσε σημείο πάλης δεκαετιών από τους πολίτες των δύο δήμων αλλά και γενικότερα της χώρας μας.

4. Η "λαϊκή συμμετοχή" ως θεσμός στα πλαίσια των διαδικασιών του "δημοκρατικού προγραμματισμού" αποτέλεσε βασικό άξονα της κεντρικής κρατικής πολιτικής τη δεκαετία του 1980.

5. Ο βαθμός προώθησης του θεσμού της "λαϊκής συμμετοχής", η σύγκρουσή του με τα κατεστημένα ή νεοεμφανιζόμενα τοπικά και ευρύτερα συμφέροντα και το αποτέλεσμα αυτής της πάλης καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις διαδικασίες συγκρότησης και λειτουργίας του μηχανισμού της τοπικής εξουσίας.

Όπως έγινε φανερό μέχρι τώρα, η ενασχόληση με πλευρές της γενικότερης πολιτικής των κομμάτων της αριστεράς και κυρίως του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ ήταν εκτενής. Ο λόγος δεν είναι τυχαίος. Εξετάζοντας, τη συγκρότηση των μηχανισμών της τοπικής εξουσίας, των ηγετικών ομάδων ή προσώπων και το ρόλο τους στη λειτουργία αυτών των μηχανισμών, δεν μπορούν να παρακαμφθούν γενικότερες πολιτικές επιλογές και επιδιώξεις των κεντρικών φορέων των κομμάτων που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στον τρόπο άσκησης της τοπικής εξουσίας.

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, οι Δήμοι Βύρωνα και Καισαριανής εμφανίζουν ιδιομορφίες ως προς την πολιτική απήχηση του αριστερού χώρου της 10ετίας του 1970 και ιδιαίτερα του ΚΚΕ. Επίσης, είναι σημαντικό ότι η τοπική εξουσία ελέγχεται από τον χώρο του ΚΚΕ σε όλη τη διάρκεια της μεταπολίτευσης μέχρι σήμερα (με μικρές μόνο διακοπές, στον Βύρωνα την πρώτη μετά τη χούντα τετραετία και στην Καισαριανή την τελευταία, μετά το 1994).

Είναι αναγκαίο λοιπόν, να δούμε πως εντάσσεται η διαχείριση της τοπικής εξουσίας στις γενικότερες πολιτικές επιδιώξεις και τακτικές του συγκεκριμένου κόμματος. Ειδικότερα, έχει μεγάλη σημασία η μελέτη της πορείας συγκρότησης μηχανισμών τοπικής εξουσίας σε σχέση με την πολιτική πορεία του ΚΚΕ, αφού κάποια στιγμή οι τοπικοί μηχανισμοί του χωρίς να

αποσπούνται από τη γενικότερη πολιτική στρατηγική του συγκεκριμένου χώρου, αυτονομούνται και δημιουργούν αυτόνομες διαδικασίες αναπαραγωγής τους.

Η ανάπτυξη αυτών των διαδικασιών αναπαραγωγής και ο χαρακτήρας που παίρνουν δεν μπορεί να αναλυθεί ανεξάρτητα από την ευρύτερη πορεία του κομματικού φορέα. Οι λόγοι που καθιστούν αναγκαία αυτή την ανάλυση είναι κυρίως:

α). Η συγκρότηση και η αναπαραγωγή των μηχανισμών του ίδιου του πολιτικού φορέα εμφανίζει πολλές ιδιομορφίες, αδυναμίες και αντιφάσεις μεταξύ της επίσημης πολιτικής τοποθέτησης και της καθημερινής πολιτικής πρακτικής και εφαρμογής. Αυτό αντανακλάται και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη δράση και λειτουργία των ομάδων και των προσώπων που δρουν στον χώρο της Τ.Α. και ασκούν την τοπική εξουσία, αφού η επιλογή και η ανάδειξή τους στον χώρο αυτό ρυθμίζεται σε μεγάλο βαθμό από την εσωκομματική διαδικασία.

β). Η διαχείριση της τοπικής εξουσίας από το ΚΚΕ, λόγω της φύσης του θεσμού που είναι ευάλωτος στις λαϊκές πιέσεις και πιο κοντά στο λαό, δεν μπορεί να μελετηθεί ανεξάρτητα από τη συνολική πρακτική του κόμματος προς τα μαζικά κινήματα και τις διαδικασίες με χαρακτήρα άμεσης δημοκρατίας.

γ). Η πραγματική ουσία του θεσμού, που αποτελεί μηχανισμό του αστικού κράτους και ως τέτοιος, συνεπάγεται την άσκηση -περιορισμένης έστω- πολιτικής εξουσίας σε τοπικό επίπεδο με βάση τους δοσμένους συσχετισμούς κυριαρχίας στα πλαίσια της κεντρικής εξουσίας και έχει θεσμοθετημένη δομή οργάνωσης, λειτουργίας και ιεραρχίας, δημιουργεί ειδικότερα ζητήματα μελέτης όταν τη διαχείριση του ασκεί ένας πολιτικός φορέας που έχει, τουλάχιστον επίσημα, σαν κεντρική επιλογή τη σύγκρουση με το αστικό κράτος και επιδιώκει στρατηγικά την επαναστατική κατάλυσή του.

Υπαρκτές αδυναμίες πλήρους θεωρητικής ένταξης του θεσμού της Τ.Α. στις πραγματικές διαστάσεις που θέτουν τα όρια ενός καπιταλιστικού συστήματος, σε συνδυασμό με άμεσες πολιτικές επιδιώξεις και το ρόλο που παίζει σε αυτές η άσκηση τοπικής εξουσίας, μπορούν να ερμηνεύσουν μια αντιφατική εικόνα στην δομή και τους μηχανισμούς της τοπικής διοίκησης και

να εξηγήσουν τη διαδικασία συγκρότησης ηγετικών ομάδων και ελίτ που δρουν ανεξάρτητα στα πλαίσια ενός τοπικού κέντρου εξουσίας.

Πέρα από τα παραπάνω δεδομένα για τον κυρίαρχο ρόλο του ΚΚΕ σε όλες αυτές τις διαδικασίες, θα ήταν λάθος να παραγνωριστεί η διαδικασία ένταξης και δράσης στους τοπικούς μηχανισμούς των άλλων πολιτικών φορέων και ιδιαίτερα του ΠΑΣΟΚ.

Το ΠΑΣΟΚ δεν κατείχε την τοπική εξουσία όλα αυτά τα χρόνια. Η ευρύτατη όμως σύνδεση και πολιτική απήχησή του στην τοπική κοινωνία των δύο δήμων και η ενεργή συμμετοχή του σε διεκδικητικού και συμμετοχικού χαρακτήρα διαδικασίες, κύρια τη 10ετία του 1970 που ήταν αντιπολίτευση, σε συνδυασμό με την ανάδειξή του στην πολιτική εξουσία το 1981 και τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραμάτισε πλέον στην εξέλιξη του μαζικού κινήματος και της Τ.Α., καθιστούν αναγκαία τη μελέτη της πορείας του και των ομάδων-προσώπων που έδρασαν στο τοπικό κράτος της περιοχής την περίοδο που εξετάζουμε.

Τέλος, ο πολιτικός χώρος της Ν.Δ. βρίσκεται για τους λόγους που έχουν ήδη αναλυθεί στο περιθώριο της δημοτικής ηγεσίας τη δεκαετία του '70 και εμφανίζει τάσεις ανόδου της επιρροής του αρκετά αργότερα. Εξ άλλου, ο συγκεκριμένος πολιτικός χώρος δεν εδράστηκε ποτέ σε λαϊκές ή συμμετοχικές διαδικασίες.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, η διερεύνηση της εμφάνισης, εδραίωσης και διαπλοκής με τους τοπικούς και υπερτοπικούς μηχανισμούς των τοπικών προσώπων -ομάδων ελίτ βασίζεται στη γενικότερη θεώρηση των μηχανισμών συγκρότησης και λειτουργίας της ελληνικής δημόσιας διοίκησης και των σχέσεων της με την τοπική και κεντρική εξουσία.
Χωρίς βέβαια, να παραγνωρίζεται η σημασία και η βαρύτητα άλλων δικτύων και μηχανισμών προβολής και προώθησης συμφερόντων που διαπλέκονται ή δρουν παράλληλα με τους θεσμούς και παίζουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία ηγετικών ομάδων.

Η αυταρχική και συγκεντρωτική δομή του ελληνικού μετεμφυλιακού κράτους, ο επί δεκαετίες κατασταλτικός και ασφυκτικός έλεγχος της κεντρικής διοίκησης στην τοπική αυτοδιοίκηση, το εδραιωμένο πελατειακό σύστημα και η παντελής έλλειψη ακόμα και τυπικών διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου και συμμετοχής σε συνδυασμό με την αποσπασματικότητα των κρατικών

πολιτικών σε τοπικό επίπεδο διαμόρφωσαν ένα αδιαφανές πλαίσιο ρυθμίσεων που αναπαράγει το προνομιακό status διαφόρων τοπικών, κοινωνικών και επαγγελματικών ομάδων. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, η πολιτική της τοπικής εξουσίας προκύπτει ως η συνισταμένη των επί μέρους συμφερόντων και πιέσεων που ασκούνται είτε μέσω του νόμιμου πλέγματος σχέσεων (συμμετοχικές διαδικασίες, εκπροσώπηση φορέων, συμβούλια, αιτήματα, παραστάσεις) είτε μέσω "άτυπων" μηχανισμών πρόσβασης στα τοπικά κέντρα εξουσίας (μεσολάβηση πολιτικών και κομματικών μηχανισμών, ρουσφέτι, κλπ.).[108]

Τέλος, ιδιαίτερα σημαντική θέση σ' αυτή την ανάλυση έχει το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της τοπικής αυτοδιοίκησης και κυρίως οι αρμοδιότητες που ασκεί σε κάθε χρονική περίοδο καθώς μέσα από αυτές σκιαγραφείται ο ευρύτερος μετασχηματισμός της ελληνικής αστικής κοινωνίας και ο ρόλος που καλείται να παίξει η τοπική εξουσία κάθε φορά για την αναπαραγωγή των όρων του συστήματος.

Σε ένα άλλο επίπεδο, αυτό που πρέπει να μελετηθεί είναι οι μηχανισμοί ανάδειξης ηγετικών προσώπων ή ομάδων μέσα από τη συνολική λειτουργία της τοπικής κοινωνίας και τις διαδικασίες που διαθέτει.

Ένα ερώτημα θα μπορούσε να είναι κατ' αρχή: ποιοι επιλέγονται κάθε φορά να τεθούν στην κρίση του εκλογικού πληθυσμού και με ποια κριτήρια γίνεται αυτή η επιλογή. Οι πολιτικοί φορείς επιδιώκουν να αναδείξουν στα τοπικά όργανα, ομάδες ή πρόσωπα που θα ασκήσουν με συνέπεια την πολιτική γραμμή κάθε χώρου. Σε καμία περίπτωση όμως, δεν μπορούν να αγνοήσουν τις διαθέσεις της τοπικής κοινωνίας και την εμβέλεια που έχουν αποκτήσει κάποια πρόσωπα σε αυτήν. Σε όσες περιπτώσεις παρακάμφθηκε σε σοβαρό βαθμό η τοπική διάθεση και προτίμηση ή παρουσιάστηκε αδυναμία να ενταχθεί οργανικά στον συνδυασμό, υπήρξε άμεση συνέπεια στο εκλογικό αποτέλεσμα του συγκεκριμένου πολιτικού φορέα. (Αναφέρουμε εδώ ενδεικτικά τα παραδείγματα της μη εκλογής δημάρχου από το ΚΚΕ το 1975 στον Βύρωνα, την αντίδραση για την ανάδειξη του Π. Μακρή στην Καισαριανή

---

[108] "ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ". Επιμέλεια Θ. Μαλούτας - Δ. Οικονόμου, Κεφ.4, "Η συγκρότηση του Τοπικού Κράτους στην Ελλάδα", Π.Γετίμης, σελ.167-168, Εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ,1988.

το 1964, τα ποσοστά των συνδυασμών των Δ. Λαζαρίδη στην Καισαριανή και Δ. Κουκουλάκη στον Βύρωνα το 1990 και 1994 αντίστοιχα που διαχωρίστηκαν από την επίσημη επιλογή του κομματικού τους φορέα, κλπ.).

Στο πλαίσιο αυτό, προσπαθούν να εντάξουν στους συνδυασμούς τους πρόσωπα που έχουν αναδειχθεί και καταξιωθεί σε μια σειρά διαδικασίες της τοπικής κοινωνίας. Οι τοπικές διαδικασίες δεν είναι πάντα ανεξάρτητες από την οργανωμένη δράση των πολιτικών φορέων. Σε πολλές μορφές τους εμπλέκονται άμεσα με τη λειτουργία και πολιτική των κομμάτων. Διατηρούν όμως και σ' αυτές τις περιπτώσεις, μια σχετική αυτονομία ως προς τα κριτήρια με τα οποία οι συμμετέχοντες και η τοπική κοινωνία αντιλαμβάνονται τις διαδικασίες και καταξιώνουν πρόσωπα μέσα από αυτές. Λέγοντας "τοπικές διαδικασίες" δεν εννοούνται μόνο συλλογικές μορφές δράσης και οργάνωσης (σύλλογοι, σωματεία, συνελεύσεις, κλπ.) αλλά και η γενικότερη διαδικασία αναπαραγωγής της τοπικής κοινωνίας που έχει αναφορά σε οικονομικές, πολιτισμικές ή και κάποιου ιδιόμορφου χαρακτήρα τοπικές σχέσεις.

Έτσι, έχουμε κατ' αρχή την ανάδειξη προσώπων μέσα από την ενεργό δράση τους σε μαζικές διαδικασίες. Η συμμετοχή και ενεργοποίηση σε τοπικο-λαϊκούς συλλόγους αποτέλεσε σε πολλές περιπτώσεις το έναυσμα για την ανάδειξή τους στην τοπική κοινωνία. Η λειτουργία των μορφωμάτων αυτών ήταν άμεσα συνδεδεμένη με το πολιτισμικό φαινόμενο της "γειτονιάς" στις συνοικίες της Αθήνας και ανάγεται στην προδικτατορική περίοδο. Στους δήμους που εξετάζουμε, συνεχίζουν τη λειτουργία τους με φθίνοντες ρυθμούς μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80. Εμφανίζουν όμως, αξιόλογη δράση τη δεκαετία του '70. Αντίστοιχους χώρους αποτέλεσαν τοπικά παραρτήματα συνδικάτων (κυρίως οι οικοδόμοι), επαγγελματικές ενώσεις, σύλλογοι γυναικών και νεολαίας που γνωρίζουν μαζικότητα και συσπειρώνουν τμήματα της τοπικής κοινωνίας για μια περίπου δεκαετία (1974-1985).

Εξ άλλου, οι διαδικασίες άμεσης δημοκρατίας, συμμετοχής και λαϊκής αγωνιστικής διεκδίκησης που εντάσσονταν στο πρόγραμμα και τις αρχικές επιδιώξεις της τοπικής ηγεσίας, με τα όποια προβλήματα και στο βαθμό που λειτούργησαν, ανέδειξαν πρόσωπα που καταξιώθηκαν μέσα από τη δράση τους για ζητήματα της τοπικής κοινωνίας.

Αυτό αποτελεί το ένα σκέλος ανάδειξης προσώπων και ομάδων και αναφέρεται βέβαια στα πρώτα χρόνια μετά τη δικτατορία, αφού στην πορεία τέτοιες συλλογικές μορφές αδράνησαν και σταμάτησαν να λειτουργούν.

Χωρίς να παραγνωρίζεται ο ρόλος των παραπάνω συλλογικών μορφών στην ανάδειξη προσώπων στην τοπική κοινωνία που ήταν σημαντικός στα πρώτα χρόνια συγκρότησης και εδραίωσης της τοπικής εξουσίας, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο παίζουν και άλλα τοπικά δίκτυα, ορισμένα από τα οποία δεν είναι απολύτως προφανή στην τοπική κοινωνία. Δίκτυα οικονομικών και πολιτισμικών σχέσεων λειτουργούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε κάθε τοπική κοινωνία. Η δράση τους μπορεί να είναι ταυτόχρονα, παράλληλη με διαδικασίες όπως αυτές που προαναφέραμε ή να εμπλέκεται σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό με τέτοιου είδους συλλογικές μορφές.

Στους δήμους που εξετάζονται εντοπίζονται κυρίως δύο δίκτυα τέτοιας μορφής. Η πρώτη περίπτωση που είναι κοινή στους δύο δήμους - αν και εμφανίζει ιδιαίτερη ένταση και διάρκεια στην Καισαριανή - είναι η διατήρηση στο μεγαλύτερο διάστημα της περιόδου 1974 - 1997, δικτύων πολιτισμικών σχέσεων που εδράζονται στην κοινή καταγωγή του πληθυσμού - πυρήνα των δύο πόλεων και το ιστορικό-συναισθηματικό φορτίο των σχέσεων αυτών. Για την ιστορική συγκρότηση των δύο τοπικών κοινωνιών έχουμε αναφερθεί ήδη αναλυτικά. Το συναισθηματικό και πολιτισμικό βάρος αυτού του φορτίου, έχει διαμορφώσει από νωρίς ήδη την αίσθηση της συλλογικότητας και της κοινής ταυτότητας των κατοίκων των δύο συνοικιών.

Στο βαθμό που ο παραδοσιακός κοινωνικός ιστός δεν έχει διαρραγεί ή συνεχίζει να αποτελεί κυρίαρχο τμήμα του πληθυσμού, επιδρά άμεσα και καθοριστικά στην ανάδειξη προσώπων ή ομάδων στην τοπική κοινωνία. Τουλάχιστον μέχρι τη στιγμή που οι δύο πόλεις φτάνουν στο μέγιστο της οικιστικής τους επέκτασης και εισρέει σημαντικά μεγάλος αριθμός νέου πληθυσμού, που "αισθάνεται" - αν και με τελείως διαφορετικούς όρους από τον πληθυσμό-πυρήνα - δημότης των δύο συνοικιών, οι διαδικασίες ανάδειξης "ντόπιων" ηγετικών προσώπων είχαν πολλές φορές καθοριστική συμβολή.

Να διευκρινίσουμε εδώ, οτι ανάγεται σε κομβικό σημείο η χρονική περίοδος που ο πρόσφατα εγκατεστημένος πληθυσμός "αισθάνεται" δημότης. Ο λόγος είναι πολύ απλός και το φαινόμενο εντοπίζεται κύρια στο Δήμο του Βύρωνα που είχε δυνατότητες οικιστικής επέκτασης και γρήγορα δέχτηκε

νέους κατοίκους από την εσωτερική μετανάστευση. Στην Καισαριανή λόγω του περιορισμένου χώρου και της ιδιομορφίας στην οικιστική αποκατάσταση των προσφύγων, η παραδοσιακή κοινωνία διατηρήθηκε πολύ περισσότερο και κατόρθωσε να ενσωματώνει με τους δικούς της όρους σε μεγαλύτερο βαθμό τους νεοεισερχόμενους κατοίκους.

Ενώ, ιδιαίτερα μετά τη δικτατορία, συρρέει μεγάλος αριθμός νέων κατοίκων που σημαντικά τμήματά του συμμετέχουν σε μαζικές και άλλες διαδικασίες, κατά το γνωστό πρότυπο όλης της χώρας, δεν μεταφέρουν τα εκλογικά τους δικαιώματα στον τόπο κατοικίας τους. Έτσι, ενώ παίρνουν μέρος σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό σε τοπικές διαδικασίες και επιδρούν μέσα από αυτές στις εξελίξεις της τοπικής κοινωνίας, δεν διαθέτουν ένα κρίσιμο δικαίωμα επιλογής, την ψήφο για τα θέματα της τοπικής κοινωνίας. Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα του Δ. Βύρωνα όπου το 1977, ενώ οι κάτοικοι υπολογίζονται περίπου σε 70.000, οι ψηφοφόροι είναι 20.000 και για μεγάλο χρονικό διάστημα η ψαλίδα ανοίγει όλο και περισσότερο, δηλ. ενώ αυξάνονται οι κάτοικοι ο αριθμός των δημοτών παραμένει σχετικά σταθερός.

Το γεγονός αυτό έδωσε τη δυνατότητα στα τοπικά κοινωνικά δίκτυα να διατηρήσουν το σημαίνοντα ρόλο τους για ακόμη μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.

Ακόμα, ιδιαίτερα σημαντικό δίκτυο αποτελούν οι οικονομικές σχέσεις στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας. Εξετάζοντας δύο δήμους του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας, που βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής από το κέντρο και δεν διαθέτουν ουσιαστική τοπική παραγωγική βάση ή χώρους συγκέντρωσης μεγάλου αριθμού εργαζομένων στην περιοχή κατοικίας τους (όπως π.χ. το Κερατσίνι, το Πέραμα, η Δραπετσώνα, κλπ.) γνωρίζουμε εξ αρχής οτι, οι βασικές οικονομικές σχέσεις και συμφέροντα εκφράζονται μέσα από γενικότερους τυπικούς ή άτυπους θεσμούς που διαρθρώνονται στο συνολικό πλέγμα σχέσεων στην Πρωτεύουσα. Όμως, παρ' ότι ισχύουν όλα αυτά, εντοπίζεται προφανώς τοπικό δίκτυο τέτοιων σχέσεων στον Βύρωνα που σχετίζεται άμεσα με το σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας στο χώρο της οικοδομής. Το τοπικό δίκτυο που σχετίζεται με όλο το φάσμα της οικοδομικής δραστηριότητας της περιοχής αλλά κύρια με την παραγωγή κατοικίας, εμφανίζεται να δρα σε ένα πλέγμα σχέσεων με τους θεσμούς, τους φορείς και τις διαδικασίες της τοπικής κοινωνίας και

παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η μελέτη του. Η διαδικασία συγκρότησης και ανάπτυξης του δικτύου αυτού θα αναλυθεί αργότερα εξετάζοντας τις γενικότερες συνθήκες που συνέβαλαν στη ύπαρξη και λειτουργία του.

Όπως έγινε φανερό από τη μέχρι τώρα ανάλυση, η συγκρότηση και ανάπτυξη του τοπικού κράτους από τη μεταπολίτευση μέχρι σήμερα δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί ενιαία. Η εκάστοτε πολιτική του κεντρικού κράτους για την τοπική αυτοδιοίκηση και οι αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της σε συνδυασμό με την κυρίαρχη πολιτική θεώρηση και πρακτική των δύο δήμων και την εξέλιξη στη διάρθρωση της τοπικής κοινωνίας διαμορφώνουν διαφορετική εικόνα για κάθε χρονική περίοδο.

Έτσι, για λόγους τόσο μεθοδολογικούς, όσο και αναντίρρητα αντικειμενικούς, η εξέλιξη του τοπικού κράτους στους δύο δήμους χωρίζεται σε τρεις χρονικές περιόδους : 1974 - 1981, 1982 - 1989 και από το 1990 ως το 1997. Όπως θα γίνει κατανοητό και από την παραπέρα ανάλυση, οι περίοδοι αυτές δεν επιλέχθηκαν τυχαία. Αντίθετα, η καθεμία αποτελεί ένα ξεχωριστό σταθμό στην ανάπτυξη και μορφοποίηση του τοπικού κράτους στους δύο δήμους και χαρακτηρίζεται από τις τομές που επήλθαν σε αλληλεπίδραση με τις προηγούμενες, παγιωμένες ή σε εξέλιξη διαδικασίες.

Β. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1974 - 1981

1. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

Η περίοδος αυτή αποτελεί πολιτικό σταθμό για τη χώρα και κάτω απ' αυτό το πρίσμα και για τον θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Τ.Α.). Ειδικότερα, για τους δήμους που εξετάζουμε αποτελεί ουσιαστική καμπή όσον αφορά τις δυνατότητες έκφρασης της τοπικής κοινωνίας.

Πριν όμως προχωρήσουμε στη μελέτη της περιόδου είναι σκόπιμο να περιγραφούν σε αδρές γραμμές οι συνθήκες και τα δεδομένα που κυριαρχούσαν προδικτατορικά και στη διάρκεια της χούντας στο χώρο της Τ.Α. και καθόρισαν σε σημαντικό βαθμό το πολιτικό κλίμα των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης και τις προσδοκίες για τον θεσμό.

Η Τ.Α. λόγω της φύσης ως θεσμού που βρίσκεται πολύ κοντά στην τοπική κοινωνία και επηρεάζεται άμεσα από τις λαϊκές διαθέσεις βρέθηκε εξ αρχής στο στόχαστρο του μετεμφυλιακού ελληνικού κράτους που επεδίωξε και κατόρθωσε σε θεσμικό επίπεδο να την ελέγχει ασφυκτικά και να αφαιρέσει κάθε ουσιαστική της αρμοδιότητα. Ο αυταρχισμός διαπερνούσε όλα τα επίπεδα λειτουργίας της Τ.Α. τόσο με τον έλεγχο όλων των αρμοδιοτήτων όσο και με την απαγόρευση οποιασδήποτε "ανάμιξης" των αιρετών με την πολιτική ή ακόμη και την έκφραση δημόσια της γνώμης σχετικά με πολιτικές ή κυβερνητικές επιλογές. Η άρνηση "συμμόρφωσης" των αιρετών επέσυρε ποινές αργίας και απόλυσης που νομιμοποιούνταν να επιβάλλει ο δοτός νομάρχης. Το δεύτερο αυτό σημείο έχει ιδιαίτερη βαρύτητα για τους δύο δήμους αφού το γεγονός της παύσης του εκλεγμένου από την τοπική κοινωνία δήμαρχου ήταν το σύνηθες τις προηγούμενες δεκαετίες (1951 - 1967). Είναι αξιοσημείωτο οτι, οι αιρετοί δήμαρχοι των δύο περιοχών που εκλέγονταν με την υποστήριξη της προδικτατορικής ΕΔΑ ποτέ δεν κατόρθωσαν να ασκήσουν τα καθήκοντά τους στο σύνολο της τετραετίας για την οποία είχαν εκλεγεί. Πέρα από τις πολυάριθμες αργίες που τους επιβάλλονταν, σε διάστημα που κυμαινόταν από 1-3 χρόνια απολύονταν μετά

από "παύση" του εκάστοτε διορισμένου νομάρχη.[109] Αποκορύφωμα όλων αυτών υπήρξε βέβαια η κατάργηση από τη χούντα των αιρετών δημοτικών συμβουλίων που είχαν προκύψει από τις δημοτικές εκλογές του 1964 και ο διορισμός δοτών δημάρχων και συμβουλίων. Ειδικά για τον Βύρωνα και την Καισαριανή, οι εκλεγμένοι δήμαρχοι του 1964 (Γεωργούτσος και Μακρής) όχι μόνο καθαιρέθηκαν αλλά ακολούθησε ταυτόχρονα σύλληψη και εξορία στη Γυάρο μαζί με αρκετά άλλα μέλη των δημοτικών συμβουλίων.

Τον πρώτο χρόνο της μεταπολίτευσης επανέρχονται τα εκλεγμένα από το 1964 δημοτικά συμβούλια (χρέη δημάρχων εκτελούν δικαστικοί λειτουργοί) που δεν μπορούν όμως στην ουσία να ασκήσουν καμία πολιτική αφού οι περισσότεροι δήμοι βρίσκονται σε οικονομική χρεοκοπία λόγω της αδιαφανούς διαχείρισης και του υπέρογκου δανεισμού την περίοδο της χούντας. Εξάλλου, το πλαίσιο λειτουργίας και αρμοδιοτήτων εξακολουθεί να ρυθμίζεται από τον χουντικό Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων.[110]

Με αυτά τα δεδομένα εκλέγεται η τοπική ηγεσία των δύο δήμων το 1975 και αρχίζει να συγκροτείται το τοπικό κράτος. Παρά την συνταγματική κατοχύρωση της διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειας της Τ. Α. (Άρθρο 102, παρ. 2 & 6) οι αρμοδιότητές της εξακολουθούν να είναι περιορισμένες και να διέπονται μέχρι το 1980 από τον Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων του 1954 (ΝΔ 2888/54). Ο Κώδικας του 1980 (ΝΔ 1065/80) δεν επέφερε παρά ελάχιστες τροποποιήσεις. Οι αποκλειστικές αρμοδιότητες εξαντλούνται στις υπηρεσίες καθαριότητας, την αποχέτευση, τους δρόμους, τις πλατείες, τις παιδικές χαρές, κλπ. Αλλά και οι συντρέχουσες αρμοδιότητες παραμένουν περιορισμένες παρ' ότι προβλέπεται συμμετοχή στον προγραμματισμό οικιστικής ανάπτυξης, στον έλεγχο των επιχειρήσεων και των κατασκευών, την κατοικία και την κοινωνική μέριμνα.[111]

Παράλληλα, εξακολουθεί να υφίσταται ασφυκτικός έλεγχος από την κεντρική διοίκηση και την νομαρχία, που πηγάζει τόσο από την δομή της δημόσιας διοίκησης που συνεχίζει να λειτουργεί συγκεντρωτικά και με

---

[109] Γ.Α.,Αρθρο: "Το ενωτικό κίνημα των μαζών στην περιοχή της πρωτεύουσας",Περιοδικό: ελληνική αριστερά, τεύχος 43, σελ. 44, Φλεβάρης 1967.
[110] Δ.Νικολαΐδη, Αρθρο: "ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ", Κομμουνιστική Επιθεώρηση (ΚΟΜΕΠ), Αύγουστος 1977, σελ. 27-28.
[111] Πηγή: Η. Τσενές,"Τοπική Αυτοδιοίκηση, Θεωρία και Πράξη", πίνακες 2.7 και 2.8, σελ. 47, Εκδ. Φοίβος, 1986.

αδιαφάνεια όλη αυτή την περίοδο, όσο και από τον θεσμοθετημένο έλεγχο σκοπιμότητας και νομιμότητας της νομαρχίας στα έργα και τους προγραμματισμούς της Τ.Α.

Εξακολουθεί να συντηρείται από τον νέο κώδικα το καθεστώς επιβολής από τον νομάρχη ποινών αργίας και έκπτωσης στους αιρετούς για "σοβαρή παράβαση των καθηκόντων τους ή υπέρβαση της αρμοδιότητας τους"[112] ή για "σοβαρούς λόγους δημοσίου συμφέροντος"[113] που προβλέπονταν από τον Κώδικα του 1954.

Ακόμα, η οικονομική αυτοτέλεια που βασίζεται στις τακτικές επιχορηγήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό σύμφωνα με τον διαπιστωμένο από απογραφή πληθυσμό κάθε δήμου αίρεται επί της ουσίας από το γεγονός του πλασματικού αριθμού πληθυσμού που δίνουν οι απογραφές, το μη θεσμικά καθορισμένο ύψος ετήσιας τακτικής επιχορήγησης από τον κρατικό προϋπολογισμό και λόγω του καθεστώτος των εκτάκτων επιχορηγήσεων προς την Τ.Α. που δίνονται με πλήρη αδιαφάνεια αφού δεν υπάρχουν θεσμοθετημένα κριτήρια για τη χορήγησή τους και ειδικές διαδικασίες ελέγχου.

Έτσι, εκτός από το διοικητικό έλεγχο η Τ.Α. είναι απόλυτα εξαρτημένη και οικονομικά με αποτέλεσμα την αδυναμία ουσιαστικού σχεδιασμού έργων και προγραμματισμού ολοκληρωμένης παρέμβασης με βάση την ιεράρχηση αναγκών. (Είναι χαρακτηριστικό ότι, το ύψος της τακτικής επιχορήγησης γίνεται γνωστό στο τέλος Νοεμβρίου κάθε έτους με την κατάθεση στη Βουλή του κρατικού Προϋπολογισμού, ενώ οι ΟΤΑ πρέπει βάσει του νόμου να έχουν καταρτίσει τους προϋπολογισμούς τους ένα μήνα νωρίτερα).[114]

Παράλληλα, ουσιαστικοί τομείς που θα απαιτούσαν την παρέμβαση της Τ.Α., όπως ο οικιστικός σχεδιασμός, η κοινωνική μέριμνα, η εγκατάσταση και ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων και μεγάλα έργα υποδομών, βρίσκονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κεντρικών υπουργείων ή πολλές φορές ρυθμίζονται χωρίς κανένα γενικότερο σχεδιασμό από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Ειδικά στον τομέα της οικιστικής ανάπτυξης οι δύο

---

[112] ΝΔ 1065/80, Αρθρο 120,παρ. 2.
[113] ΝΔ 1065/80, Αρθρο 124,παρ. 1.
[114] Ν. Τάτσος, "ΟΙ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ",σελ. 29, ΠΑΣΠΕ, 1987.

δήμοι ακολουθούν απαρέγκλιτα το γενικό μοτίβο οικοδομικής δραστηριότητας της πρωτεύουσας, αν και με κάποια χρονική υστέρηση. Η εξάπλωση της οικοδομικής δραστηριότητας με το σύστημα της "αντιπαροχής" γνωρίζει τη μεγαλύτερη ακμή της στον Βύρωνα τις δεκαετίες 1970 - 1980, στην Καισαριανή από το τέλος της δεκαετίας του 1980 και εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική δραστηριότητα μέχρι σήμερα.

Στις δημοτικές εκλογές του 1975, κυριαρχούν τα αιτήματα για δημοκρατικοποίηση και αποχουντοποίηση της Τ.Α., οικονομική και διοικητική αυτοτέλεια, εκχώρηση ουσιαστικών αρμοδιοτήτων και θεσμοθέτηση της λαϊκής συμμετοχής που θέτουν οι παρατάξεις του τότε δημοκρατικού χώρου. Οι εκλογές παίρνουν έντονο πολιτικό χαρακτήρα από τα κόμματα του Κέντρου και της Αριστεράς στην προσπάθεια να αμβλυνθούν οι εντυπώσεις της περιστασιακής απόλυτης πλειοψηφίας (54%) της Ν.Δ. και του Κ. Καραμανλή στις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές.[115]

Παρ' ότι η επίσημη πολιτική του ΚΚΕ την περίοδο αυτή είναι η προσπάθεια επίτευξης πλατειάς πολιτικής συμμαχίας στους συνδυασμούς των δημοτικών εκλογών, στους Δήμους Βύρωνα και Καισαριανής επιλέγει την αυτόνομη κάθοδο θεωρώντας οτι το ισχυρό έρεισμα που διέθετε τα προηγούμενα χρόνια στην τοπική κοινωνία μπορεί να φέρει την εκλογική νίκη. Η εκλογή κομμουνιστών Δημάρχων συνεισέφερε πολιτικά στην εδραίωση του κόμματος στο πολιτικό σκηνικό μετά από τρεις δεκαετίες παρανομίας, τη μη επιλογή αυτόνομης καθόδου στις βουλευτικές εκλογές του 1974 και τον ανταγωνισμό με το κόμμα του ΚΚΕεσ. για την ηγεμόνευση του παραδοσιακού αριστερού χώρου.

Παρ' όλα αυτά, οι συνδυασμοί που υποστήριξε το ΚΚΕ το 1975 στους δύο δήμους δεν έχουν την εκλογική επιτυχία που σημειώνεται τα επόμενα χρόνια. Στον Βύρωνα ο υποψήφιος που υποστήριξε το ΚΚΕ δεν κατόρθωσε να εκλεγεί ενώ μπήκε στον β' γύρο και στην Καισαριανή εκλέχθηκε με οριακή πλειοψηφία στη δεύτερη εκλογή.

Στο αποτέλεσμα αυτό συνέτειναν τρεις κυρίως λόγοι. Κατ' αρχήν, τα πολιτικά κόμματα μετά την 7χρονη δικτατορία δεν είχαν κατορθώσει ακόμα να

---

[115] Ανακοίνωση του Π.Γ. του ΚΚΕ, "ΤΟ ΔΙΔΑΓΜΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ", Αθήνα, 31.3.1975, ΚΟΜΕΠ, Απρίλης 1975, σελ.127-128.

ανασυγκροτήσουν τους κομματικούς και τοπικούς τους μηχανισμούς και να αναπτύξουν τα δίκτυα που απαιτούσε η νέα πολιτική πραγματικότητα (το δεύτερο ισχύει ιδιαίτερα, για το ΚΚΕ που εκφραζόταν όλο το προηγούμενο διάστημα της παρανομίας μέσα από την ΕΔΑ και για το ΠΑΣΟΚ που πρωτοεμφανίζεται στο πολιτικό προσκήνιο).

Σε αυτό το πλαίσιο, η υποστήριξη από το ΚΚΕ υποψηφίων που είχαν μεν προδικτατορικά υποδειχθεί, εκλεγεί και δραστηριοποιηθεί στους δύο δήμους αλλά δεν ήταν "ντόπιοι" -γεγονός που και πριν τη χούντα είχε δημιουργήσει προβλήματα και διενέξεις στους κόλπους της ΕΔΑ και του παράνομου τότε κόμματος- και παράλληλα η υποστήριξη από κοινού από το ΠΑΣΟΚ, την Ένωση Κέντρου και το ΚΚΕεσ. "ντόπιων" που είχαν κι αυτοί μακρόχρονη αγωνιστική παράδοση στο δήμο (Ε. Μακρόπουλος στην Καισαριανή, μέλος του ΚΚΕεσ. και Δ. Κωνσταντιλιέρης στον Βύρωνα, γιος του Α. Κωνσταντιλιέρη δήμαρχου από το 1951 - 1964) έδωσε τη δυνατότητα να λειτουργήσουν σαν κριτήριο ψήφου και άλλοι παράγοντες που σχετίζονταν περισσότερο με την προσωπική σχέση, την καταγωγή και την ικανότητα για "νοικοκύρεμα του δήμου" και λιγότερο με το πολιτικό πρόγραμμα για την Τ.Α. που προπαγάνδιζε κάθε παράταξη.

Στην αδυναμία καθοριστικής παρέμβασης των κομματικών μηχανισμών συνέβαλλε και η παγιωμένη επί δεκαετίες κουλτούρα και αντίληψη για την τοπική αυτοδιοίκηση -προϊόν του μετεμφυλιακού κράτους και νομικά θεσμοθετημένη επιλογή της κεντρικής εξουσίας- που ήθελε τη διαχείριση του δήμου πεδίο εκτός πολιτικής πάλης και απαγόρευε στους αιρετούς την οποιαδήποτε ενασχόληση με την πολιτική.

Βέβαια, εδώ χρειάζεται να διευκρινίσουμε οτι το αποτέλεσμα των δημοτικών εκλογών ποτέ δεν μπορεί να εξαρτηθεί απόλυτα από την κατεύθυνση και τις επιλογές των κομματικών μηχανισμών, όσο καλά οργανωμένοι και δικτυωμένοι μπορούν να είναι, αφού εξ ορισμού η τοπική κοινωνία διαθέτει και εξασκεί το συγκεκριμένο εκλογικό δικαίωμα σύμφωνα και με άλλα ιδιαίτερα κριτήρια ανάλογα με την τοπική διάρθρωση και φυσιογνωμία της περιοχής, εκτός των αμιγώς πολιτικών κριτηρίων.

Τα παραπάνω ισχύουν για ολόκληρο το φάσμα τοὺ πολιτικού χώρου τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης μόνο, που παρουσιάζεται ένα ιδιαίτερο στοιχείο στο χώρο της "δεξιάς". Ο πολιτικός αυτός χώρος δεν διέθετε την

περίοδο από το 1974 - 1982 και τις προηγούμενες δεκαετίες 1950-1960 οργανώσεις βάσεις με κάποιες εσωκομματικές ή ενδοπαραταξιακές διαδικασίες δημοκρατικού χαρακτήρα και νομιμοποίησης. Οι οργανώσεις περιελάμβαναν τα προσωπικά δίκτυα των "κομματαρχών"-υποψηφίων και άλλων παραγόντων και το ρόλο του μηχανισμού έπαιζαν ανοιχτά οι θεσμοί του κράτους.

Ιδιαίτερα σημαντικό για την απήχηση του συγκεκριμένου πολιτικού χώρου στους δύο δήμους -που για τους γνωστούς ιστορικούς λόγους ήταν έτσι κι αλλιώς συγκριτικά περιορισμένη- είναι το γεγονός οτι οι υποψήφιοι δήμαρχοι που υποστήριξε η Ν.Δ. στις πρώτες μετά τη δικτατορία εκλογές, ήταν ο διορισμένος επί χούντας δήμαρχος Βύρωνα Π. Ρισβάς, και ο διορισμένος δημοτικός σύμβουλος αντίστοιχα στην Καισαριανή Επ. Μηλιώνης.

Ολα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα, την καθήλωση της Δεξιάς στα συγκριτικά μικρά ποσοστά των παραδοσιακών ψηφοφόρων της στις δύο περιοχές και, δεδομένου του πλειοψηφικού εκλογικού συστήματος που επέτρεπε μόνο στους συνδυασμούς που αναδείχνονταν στον β' γύρο να εκλέγουν δημοτικούς συμβούλους, την απουσία εκπροσώπησης του συγκεκριμένου χώρου στα όργανα των δύο δήμων.

Στις δημοτικές εκλογές του 1978, το ΚΚΕ καταφέρνει να εκλέξει και στους δύο δήμους τους Δήμαρχους που υποστήριξε και οι οποίοι είναι κομματικά του μέλη, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία.

Έτσι, το γενικότερο πολιτικό σκηνικό της περιόδου από το 1974 ως το 1981 δίνεται από τη σύγκρουση δύο αντίρροπων τάσεων, της αυταρχικής κεντρικής εξουσίας που ελέγχεται από τη Δεξιά και της τοπικής εξουσίας που αν και περιορισμένη και ελεγχόμενη ασκείται από τις "δημοκρατικές δυνάμεις". Ένα ακόμη χαρακτηριστικό αποτελούν οι σαφείς τάσεις ανόδου του αριστερού χώρου τις εποχής και ιδιαίτερα του ΚΚΕ ενώ η επιρροή του αντίστοιχου συντηρητικού χώρου μειώνεται και περιθωριοποιείται στα πλαίσια του τοπικού κράτους των δύο δήμων.

Όπως περιγράψαμε παραπάνω, το πλαίσιο μέσα στο οποίο αρχίζει να συγκροτείται και να δομείται η φυσιογνωμία του τοπικού κράτους είναι ιδιαίτερα περιορισμένο λόγω του περιοριστικού ελέγχου και της αυταρχικής υπερσυγκέντρωσης της κρατικής κεντρικής εξουσίας και των

μηχανισμών της. Η Τ.Α. βρίσκεται σε οικονομική και διοικητική κρίση που αποτελεί άμεση συνέπεια των κεντρικών πολιτικών επιλογών για αποδυνάμωση του ρόλου της εξαιτίας αυτής της ιδιαίτερης θέσης της ως θεσμού που την καθιστά ιδιαίτερα ευαίσθητη στις λαϊκές πιέσεις και στο ανερχόμενο δημοκρατικό - διεκδικητικό μαζικό κίνημα της εποχής.

Όπως είναι αναμενόμενο, σε τοπικές κοινωνίες όπως αυτές που εξετάζουμε που για ιστορικούς αλλά και αντικειμενικούς λόγους υπάρχει διαμορφωμένο μαζικό κίνημα που ασκεί αγωνιστικές πιέσεις και εκφράζεται ως πλειοψηφούσα πολιτικά θέση στην Τ.Α., οι κρατικοί μηχανισμοί δεν παρέχουν ουσιαστική νομιμοποίηση. Η φυσιογνωμία του κεντρικού κράτους της εποχής που παραμένει αδιαφοροποίητη και συνεχίζει να λειτουργεί με τα κριτήρια της μετεμφυλιακής συγκρότησής του, εξαντλεί το ρόλο της απέναντι στην κατώτερη βαθμίδα του μηχανισμού της, με τον ασφυκτικό έλεγχο και τον περιορισμό της δράσης της Τ.Α. Η πολιτική εξουσία εμφανίζεται απρόθυμη να προχωρήσει σε αστικό εκδημοκρατισμό των κρατικών μηχανισμών και συνεχίζει να επιδιώκει την κοινωνική ενσωμάτωση μέσα από τη λειτουργία των μηχανισμών καταστολής. Καθώς οι προσδοκίες για ουσιαστική δημοκρατικοποίηση μετά την πτώση της χούντας γρήγορα διαψεύδονται και τα τοπικά λαϊκά προβλήματα εξακολουθούν να οξύνονται, εντείνεται η πολιτική πάλη και παράλληλα, αυξάνει η συμμετοχή σε κινηματικές διαδικασίες ευρύτερων τμημάτων του πληθυσμού. Τα δεδομένα αυτά έχουν άμεσο αντίκτυπο στην συγκρότηση του τοπικού κράτους. Οι τοπικές ηγεσίες στους δύο δήμους εντάσσονται πολιτικά στο χώρο της αριστεράς γεγονός που τις καθιστά "μη αποδεκτές" από τους επίσημους μηχανισμούς και παράλληλα ακόμα πιο ευάλωτες στις λαϊκές πιέσεις.

Στο ίδιο πλαίσιο, η πολιτική που επιλέγεται από τους φορείς της αριστεράς την ίδια χρονική περίοδο είναι αυτή των διεκδικητικών μαζικών αγώνων - στην ουσία, είναι η μόνη δυνατή επιλογή απέναντι σε μια αυταρχική κρατική διαχείριση - και τα αιρετά μέλη της Τ.Α. καλούνται να παίξουν σημαντικό ρόλο στην προοπτική αυτή.

Η άμεση συνέπεια όλων των παραπάνω παραγόντων είναι η προσπάθεια της ηγεσίας του τοπικού κράτους να αντλήσει τη νομιμοποίησή της από "τα κάτω". Για να μπορέσει η Τ.Α. να ασκήσει ακόμα και τις περιορισμένες αρμοδιότητες διαχείρισης και προγραμματισμού των τοπικών

υποθέσεων έχει ανάγκη τη ενεργή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Η λαϊκή διεκδίκηση και οι αγωνιστικές κινητοποιήσεις αποτελούν τη μοναδική προοπτική επίλυσης τοπικών προβλημάτων μέσα από την πολιτική πίεση που ασκούν στο κεντρικό κράτος.

Η λειτουργία της ενεργής συμμετοχής των πολιτών στα προβλήματα που αντιμετωπίζει η τοπική κοινωνία έχει αμφίδρομη σχέση. Η αυταρχική φυσιογνωμία του κράτους, οι γραφειοκρατικοί του μηχανισμοί και η άρνηση επίλυσης χρόνιων τοπικών, λαϊκών και γενικότερα πολιτικών ζητημάτων ωθεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στην ανάγκη ενεργής συμμετοχής και διεκδίκησης. Παράλληλα, οι θέσεις των κομμάτων της αριστεράς για την ανάπτυξη συμμετοχικών διαδικασιών και θεσμών λαϊκού ελέγχου που προβάλλονται σαν μέσα για την αλλαγή του πολιτικού συστήματος (με ουσιαστικές βέβαια διαφορές στην αντίληψη καθενός, που τις αμβλύνει όμως στο επίπεδο της εκλαΐκευσής τους και τις ομαδοποιεί η αυταρχική πολιτική της κεντρικής εξουσίας) και το κάλεσμα για ενεργό πολιτική συμμετοχή και πάλη, κινητοποιούν σημαντικά τμήματα των πολιτών σε αγωνιστικές διεκδικήσεις και καλλιεργούν την διάθεση συμμετοχής σε πολιτικές και τοπικές διαδικασίες.

Αντίστροφα, οι πολιτικοί φορείς αποκτούν τη δυνατότητα μέσα από αυτές τις διαδικασίες, να επικοινωνούν με ευρύτερα λαϊκά τμήματα, να διευρύνουν τη λαϊκή τους βάση και να αυξάνουν την πολιτική τους επιρροή. Στα ίδια πλαίσια, οι αριστερές ηγεσίες της Τ.Α. έχουν ανάγκη τη λαϊκή συμμετοχή, τόσο για να μπορέσουν να ανταποκριθούν και να ικανοποιήσουν τα τοπικά αιτήματα για τα οποία έχουν δεσμευθεί, αφού δεν διαθέτουν καμία άλλη διαπραγματευτική δυνατότητα από το κεντρικό κράτος αλλά και, για να προχωρήσουν οι ίδιες παραπέρα στη διεκδίκηση ενός νέου, ουσιαστικού ρόλου της Τ.Α.

Έτσι, παρά την απουσία θεσμικού πλαισίου για την λαϊκή συμμετοχή, τα εκλογικά προγράμματα των συνδυασμών της αριστεράς και στους δύο δήμους, όλη αυτή τη χρονική περίοδο δεσμεύονται για τη δημιουργία και λειτουργία τέτοιων θεσμών. Από το 1977, λειτουργούν στον Βύρωνα και την Καισαριανή θεσμοί λαϊκών δημοτικών συνελεύσεων και λαϊκών επιτροπών από μαζικούς φορείς (τοπικο-λαϊκούς συλλόγους, μορφωτικά σωματεία, σύλλογοι γυναικών και νεολαίας, συνδικάτα, κλπ.) της περιοχής. Και παρά την αντίδραση της κρατικής εξουσίας που προβαίνει σε κατασταλτικά μέτρα

(απαγόρευση λαϊκών συνελεύσεων, μηνύσεις σε δημάρχους, κλπ.)[116] υπάρχει συμμετοχή δημοτών και μαζικών φορέων της περιοχής σε διαδικασίες άμεσης δημοκρατίας και αναπτύσσονται σειρά αγωνιστικών πρωτοβουλιών και κινητοποιήσεων. Ενδεικτικά εδώ αναφέρουμε, τις λαϊκές κινητοποιήσεις στον Βύρωνα για την απομάκρυνση της χωματερής και την απαλλοτρίωση του χώρου στο λατομείο της ΕΡΓΑΝΗ και στον Καρέα από το 1977, τη διαμαρτυρία για τη δημιουργία νεκροτομείου στη Μεταμόρφωση το 1980, κλπ. Στην Καισαριανή, τις κινητοποιήσεις για την απόδοση του Σκοπευτηρίου στο Δήμο, την ανάπλαση των προσφυγικών κατοικιών (Πλινθόκτιστα), κλπ.

Παράλληλα, μέσα από τους Δήμους και τις λαϊκές διαδικασίες αναδεικνύονται και γίνονται αντικείμενο πάλης και γενικότερα πολιτικά αιτήματα εκδημοκρατισμού, εκπαίδευσης, υγείας, φιλολαϊκής οικονομικής πολιτικής, αναγνώρισης της ΕΑΜικής αντίστασης, κλπ.

Οι διεκδικητικοί αγώνες για τα τοπικά προβλήματα φέρνουν αποτελέσματα και κάμπτουν πολλές φορές την αδιαλλαξία της κεντρικής διοίκησης και εξουσίας. Η επίσημη τακτική του ΚΚΕ για "ενότητα και πάλη στη βάση" και ολόπλευρη σύνδεση της Τ.Α. με τους δημότες και τους μαζικούς φορείς μεταφράζεται στην καθημερινή πρακτική σε συνεχή επαφή του Δήμαρχου και των Δημοτικών Συμβούλων με τους δημότες μέσα από περιοδείες, συνοικιακές συνελεύσεις, συσκέψεις με μαζικούς φορείς και κοινές επιτροπές, ενημερωτικά δελτία, κλπ.

Έτσι, κτίζεται σταδιακά το προφίλ του "κομμουνιστή Δημάρχου" που έχει άμεση επαφή με το λαό, διεκδικεί αγωνιστικά και κερδίζει. Η τακτική αυτή είχε άμεση και απτή πολιτική επιτυχία. Ηδη το 1978, στην πλειοψηφία των Δήμων της περιοχής Πρωτεύουσας και Πειραιά εκλέγονται Δήμαρχοι που υποστήριξε το ΚΚΕ. Ειδικότερα, στον Βύρωνα και την Καισαριανή οι υποψήφιοί του απολαμβάνουν άνετη εκλογή.

Μέχρι αυτό το σημείο, έγινε προσπάθεια να περιγραφεί το γενικότερο πολιτικό πλαίσιο που λειτούργησε η Τ.Α. την επταετία 1975-1981 και οι πολιτικές τακτικές που ακολουθήθηκαν. Στη συνέχεια, θα γίνει προσπάθεια να αναλυθεί ο τρόπος συγκρότησης της τοπικής εξουσίας και των ηγετικών

---

[116] Κ. ΤΡΙΓΑΖΗ, Αρθρο: "Ενημέρωση και ενεργητική συμμετοχή του λαού στις δραστηριότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης", ΚΟΜΕΠ, Σεπτέμβρης 1979, σελ.60,65.

ομάδων-προσώπων που δρουν και λειτουργούν στο συγκεκριμένο θεσμό στους δύο δήμους.

Περνώντας στη μελέτη των μηχανισμών ανάδειξης προσώπων στην τοπική εξουσία την ίδια περίοδο θα πρέπει να επαναλάβουμε κάποιες αρχικές επισημάνσεις.

Στις δημοτικές εκλογές του 1975 τα κόμματα (κυρίως της αριστεράς) δεν έχουν προλάβει να ανασυγκροτήσουν πλήρως τα δίκτυα σύνδεσης τους με το σύνολο της τοπικής κοινωνίας μετά την 7χρονη διακοπή της πολιτικής τους δράσης. Επίσης, στη διάρκεια της χούντας, σπάνε τα μέχρι τότε διαμορφωμένα δίκτυα φορέων και συλλόγων, αφού δεν υφίστανται δημοκρατικοί θεσμοί όπου θα μπορούσαν να δράσουν και να εκφραστούν απρόσκοπτα, και διακόπτονται κάθε είδους μαζικές και δημοκρατικές διαδικασίες.

Τα δεδομένα αυτά δεν συνιστούν βέβαια και παύση της λειτουργίας ανάδειξης και καταξίωσης προσώπων αφού αποτελεί συστατικό στοιχείο και αναπόσπαστη διαδικασία κάθε κοινωνίας. Κατά τον ίδιο τρόπο, η πολιτική δράση δεν σταματά, απλά δεν νομιμοποιείται από την αυταρχική εξουσία, αφού με την σειρά της αποτελεί νομοτελειακή διαδικασία σε κάθε ταξική κοινωνία.

Έτσι, κατά την διάρκεια της δικτατορίας η τοπική κοινωνία συνεχίζει να αναδεικνύει πρόσωπα, με κριτήριο καταξίωσης τους την πολιτική δράση και αντίσταση ενάντια στη χούντα. Για όλους τους παραπάνω λόγους, ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην ανάδειξη της τοπικής εξουσίας μετά το 1974 παίζουν τα παγιωμένα παραδοσιακά δίκτυα που διαμορφώθηκαν στη βάση της κοινής καταγωγής των κατοίκων και της ιστορίας των δύο πόλεων.

Ενδεικτικά, για τον σημαντικό ρόλο που έπαιξαν οι παραπάνω διαδικασίες στην ανάδειξη της τοπικής ηγεσίας των δύο δήμων, είναι ορισμένοι αριθμοί που αφορούν στα πρόσωπα που εξελέγησαν το 1975. Παρατηρούμε ότι στο Βύρωνα οι 14 από τους 26 δημοτικούς συμβούλους και το δήμαρχο (54%) το 1975 είναι προσφυγικής καταγωγής, ενώ οι αντίστοιχοι αριθμοί στην Καισαριανή είναι 14 στους 19 (74%). Η κατανομή των προσφυγικής καταγωγής συμβούλων ανά συνδυασμό είναι: Στο Βύρωνα 7 σε σύνολο 17 δημοτικών συμβούλων του συνδυασμού συνεργασίας ΕΚΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕεσ και 5 στους 8 του συνδυασμού του ΚΚΕ. Στην Καισαριανή 8

στους 13 του συνδυασμού του ΚΚΕ και όλοι (6) οι δημοτικοί σύμβουλοι του κοινού συνδυασμού ΚΚΕεσ-ΠΑΣΟΚ-ΕΚΝΔ. Αξιοσημείωτο είναι και το ποσοστό των Δημοτικών Συμβούλων που εκλέχτηκαν το 1975 στο Βύρωνα και είχαν εκλεγεί και το 1964. Ήταν 13 από τους 26 (50%). Στην Καισαριανή ο αριθμός των συμβούλων που εκλέχθηκαν και το 1964 και το 1975 είναι πολύ μικρότερος, μόνο 5 στους 20, συμπεριλαμβανομένου του δημάρχου Παναγιώτη Μακρή. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε το γεγονός ότι πολλά από τα μέλη του ΚΚΕ στην Καισαριανή μετά την διάσπαση του 1968 συντάχθηκαν με το ΚΚΕεσ. και ο συνδυασμός που το ΚΚΕεσ υποστήριξε το 1975 εξέλεξε μόνο 6 συμβούλους. Πάντως, δύο ακόμη μέλη του Δ.Σ. του 1964 εκλέχθηκαν σε μεταγενέστερες εκλογές (1978 και 1982).

Βέβαια, στα παραπάνω δεδομένα δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το ρόλο που έπαιξαν οι κεντρικές κομματικές επιλογές. Όσο κι αν τα κόμματα της αριστεράς βρίσκονται αυτή την περίοδο σε φάση ανοικοδόμησης των μηχανισμών τους και αναδιοργάνωσης οι δημοτικές εκλογές ήταν πάνω από όλα μια σημαντική πολιτική μάχη και ως τέτοια έγιναν αντιληπτές από τα κεντρικά επιτελεία. Έτσι, το ΚΚΕ χωρίς να αγνοεί τις διαθέσεις της τοπικής κοινωνίας, είχε πάντα σαν κυρίαρχη επιλογή την ανάδειξη σε θέσεις κλειδιά της δημοτικής ηγεσίας, κομματικά μέλη και στελέχη που θα εφάρμοζαν με συνέπεια την πολιτική του γραμμή. Στους δυο δήμους υποστήριξε ως υποψήφιους δημάρχους στελέχη του που δεν ήταν "ντόπιοι" και παρ'ότι είχαν αναδειχθεί από την προδικτατορική περίοδο στην τοπική εξουσία (Π. Μακρής-Δήμαρχος στην Καισαριανή, Θ. Φατσέας-Πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου 1964-67) υπήρχαν αντιδράσεις των τοπικών κοινωνιών για την προβολή τους. Το ΚΚΕ στήριξε αυτή την επιλογή του στην μεγάλη εκλογική του επιρροή στους δύο δήμους με αποτέλεσμα να δώσει σκληρή μάχη και στους δύο και στον Βύρωνα να χάσει. Άλλωστε, δεν είναι τυχαία η επιλογή του ΠΑΣΟΚ και στους δύο δήμους να υποστηρίξει υποψήφιους δημάρχους που δεν ήταν μέλη του, ήταν όμως προσφυγικής καταγωγής, είχαν ιδιαίτερη απήχηση στις τοπικές κοινωνίες και αυξημένο κύρος στον πληθυσμό-πυρήνα των δύο πόλεων. Ειδικά στην Καισαριανή η στήριξη από το ΠΑΣΟΚ του συνδυασμού που αποτελούνταν κυρίως από μέλη του ΚΚΕεσ. και το αποτέλεσμα των εκλογών (5 από τους 6 Δ.Σ. ανήκαν στο ΚΚΕεσ και ένας στο ΠΑΣΟΚ) δείχνουν την απήχηση των ατόμων αυτών στην τοπική κοινωνία. Ας

μην ξεχνάμε ότι μετά την διάσπαση του ΚΚΕ το 1968, το τμήμα που αποτέλεσε το ΚΚΕ εσωτερικού περιελάμβανε στην πλειοψηφία τους στελέχη που είχαν συστηματική πολιτική δράση στο εσωτερικό της χώρας την εποχή της παρανομίας.

Σε ένα άλλο επίπεδο, εντοπίζεται ήδη από την σύνθεση του Δ.Σ. που προέκυψε από τις εκλογές του 1975 στο Βύρωνα, η ύπαρξη ενός άτυπου δικτύου που σχετίζεται με την δραστηριότητα της ανέγερσης οικοδομών στον δήμο αυτό αλλά και στη γύρω περιοχή. Έξι από τους 25 δημοτικούς συμβούλους είχαν επαγγελματική σχέση με την οικοδομική δραστηριότητα, είναι δηλαδή εργολάβοι ανέγερσης οικοδομών -πτυχιούχοι μηχανικοί και μη- καθώς και ένας εργολήπτης δημοσίων έργων. Αυτό είναι αποτέλεσμα της έντονης οικοδομικής δραστηριότητας, με το σύστημα της αντιπαροχής, που παρατηρείται στο Βύρωνα από την περίοδο της δικτατορίας. Η δραστηριότητα αυτή βρίσκεται σε έξαρση αυτή την περίοδο στο νότιο και νοτιοδυτικό τμήμα του δήμου (στις περιοχές που συνορεύει με το Παγκράτι). Οι 5 εργολάβοι δημοτικοί σύμβουλοι εκλέχθηκαν το 1975 για πρώτη φορά, αντίθετα ο εργολήπτης δημοσίων έργων (Ι. Ευδοξιάδης) είχε εκλεγεί και το 1964. Οι νέες συνθήκες και σχέσεις που διαμορφώνονται στην πόλη με την οικιστική της επέκταση εκφράζονται γρήγορα και στα όργανα της τοπικής κοινωνίας.

Τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν την πρώτη προσέγγιση στο ζήτημα της ανάδειξης της τοπικής ηγεσίας, και αποτελούν το έδαφος για την παραπέρα ανάπτυξη των διαδικασιών συγκρότησης της τοπικής εξουσίας και των μηχανισμών της στην πορεία.

Η φυσιογνωμία της τοπικής εξουσίας την επταετία 1975-1981 διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση τοπικών και υπερτοπικών παραγόντων με καθοριστικότερο την πολιτική του ΚΚΕ που κυριαρχεί στο χώρο αυτό. Εχουν ήδη αναφερθεί κάποιες πλευρές της γενικότερης πολιτικής και τακτικής του στην τοπική κοινωνία. Εχει όμως ιδιαίτερη σημασία τόσο η μελέτη της στάσης του απέναντι στην άσκηση της τοπικής εξουσίας και πως αυτή εντάσσεται στις κεντρικές πολιτικές επιδιώξεις του κόμματος στην περίοδο αυτή, όσο και η σχέση των κεντρικών και τοπικών μηχανισμών του με τους αντίστοιχους των δήμων αλλά και της τοπικής κοινωνίας.

Βασική επιδίωξη του ΚΚΕ ως πολιτικού φορέα την περίοδο αυτή είναι κατ' αρχήν η εδραίωσή του στο πολιτικό σκηνικό και η διεύρυνση της βάσης

του. Παρά τη ραγδαία εσωοργανωτική του ανάπτυξη και την είσοδο νέων μελών (κύρια στη νεολαία) την δεκαετία του '70, δεν κατορθώνει να καταστεί ο δεύτερος πόλος στις πολιτικές εξελίξεις της χώρας. Κατόρθωσε να ηγεμονεύσει το χώρο της κομμουνιστικής αριστεράς εκτοπίζοντας τον ανταγωνιστικό πόλο του ΚΚΕεσ. αλλά βασική του επιδίωξη παραμένει να καταστεί ο κύριος εκφραστής του αριστερού και "προοδευτικού" (όπως ονομαζόταν από το ίδιο και το ΠΑΣΟΚ) τμήματος της ελληνικής κοινωνίας. Σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο, φαινόταν ήδη από το 1977 ότι έχανε το έδαφος σε σχέση με τον ραγδαία ανερχόμενο πολιτικό χώρο του ΠΑΣΟΚ. Θεωρώντας ενδεικτικό το ποσοστό του στις βουλευτικές εκλογές του 1977 (9,36%), είναι φανερό οτι παρ' ότι καθίσταται υπαρκτή πλέον πολιτική δύναμη δεν έχει κατορθώσει να ηγηθεί του πολιτικού χώρου στον οποίο απευθύνεται.

Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με το θεωρητικό του πλαίσιο για τη λειτουργία του ως "κόμμα μαζών" και "πολιτικής για τις μάζες" στρέφει την προσοχή του και την οργανωμένη δράση του προς τους μαζικούς χώρους. Αναντίρρητα, την ίδια περίοδο η απήχησή του σε μαζικούς χώρους (συνδικάτα, ενώσεις, φοιτητικοί σύλλογοι, κλπ.) είναι πολύ ευρύτερη και αποφασιστική σε σχέση με τα εκλογικά του ποσοστά. Εμφανίζεται έτσι, μια ουσιαστική αντίφαση. Σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο του ΚΚΕ, η επίτευξη εκλογική πλειοψηφίας ενός επαναστατικού κόμματος της εργατικής τάξης (στο βαθμό που μπορούμε να θεωρήσουμε οτι είναι το ΚΚΕ - τουλάχιστον αυτό διακηρύττει το ίδιο) στα πλαίσια του αστικού κοινοβουλευτικού συστήματος είναι σχεδόν αδύνατη όταν αυτό λειτουργεί ομαλά και δεν έχουν αναπτυχθεί συνολικά τα στοιχεία επαναστατικής ανατροπής του. Στην πολιτική πρακτική του κόμματος οι εκλογικές μάχες παίρνουν το χαρακτήρα σταθμού και κορύφωσης της δράσης και της πολιτικής του. Από την άλλη μεριά, ο συνολικός ρόλος του ΚΚΕ και η πολιτική του αδυνατούσαν να πείσουν ευρύτερα τμήματα της εργατικής τάξης της χώρας και άλλων κοινωνικών στρωμάτων, να το αναδείξουν ως ηγετική δύναμη στις πολιτικές εξελίξεις για την "αλλαγή" του δοσμένου πολιτικού συστήματος. Πολύ περισσότερο βέβαια, αδυνατούσε να πείσει για την αναγκαιότητα συνολικής επαναστατικής ανατροπής του.

Στην πορεία αυτή, δημιουργείται μια νέα αντίφαση που συνίσταται στην όλο και μεγαλύτερη επιρροή που αποκτά σε μαζικούς χώρους και την

αδυναμία του ταυτόχρονα να την αποκρυσταλλώσει στο κεντρικό πολιτικό πεδίο, δηλ. να επιτύχει υψηλά ποσοστά στις κοινοβουλευτικές εκλογές.

Έτσι, η τοπική αυτοδιοίκηση αναδεικνύεται σε προνομιακό πεδίο για τον συγκεκριμένο φορέα. Η κατάκτηση της τοπικής εξουσίας σε μεγάλο αριθμό σημαντικών δήμων της χώρας και σε νευραλγικές περιοχές (Λεκανοπέδιο Αττικής, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, κλπ.) σε συνδυασμό με τον αυξανόμενο ρόλο και έλεγχο που επιτυγχάνει στο μαζικό κίνημα, δίνουν στο ΚΚΕ τη δυνατότητα να εισέλθει με αξιώσεις στο κεντρικό πολιτικό παιγνίδι, χρησιμοποιώντας σαν αντίβαρο στα μικρά κοινοβουλευτικά του ποσοστά τη νομιμοποίηση και απήχηση που διέθετε σε θεσμούς και χώρους που βρίσκονται πολύ πιο κοντά στη βάση.

Κάτω από αυτό το πρίσμα, στους δήμους που ασκεί την τοπική εξουσία έχει ανάγκη να φροντίσει για τη δημιουργία των όρων αναπαραγωγής και συνέχισής της. Με δεδομένο το ασφυκτικό θεσμικό πλαίσιο της κεντρικής εξουσίας, που αφαιρεί τη δυνατότητα αναπαραγωγής της τοπικής εξουσίας μέσα από τα παραδοσιακά διαμορφωμένα δίκτυα του ελληνικού κράτους (πελατειακό, συναλλαγή παραγόντων, κλπ.), στρέφεται με τον τρόπο που αναλύθηκε νωρίτερα στην καταξίωση και αναπαραγωγή του από τη βάση της τοπικής κοινωνίας, προβάλλοντας το πρότυπο του "αγωνιστή στη δημοτική ηγεσία".

Παράλληλα με αυτή τη λειτουργία και επιδιώκοντας ταυτόχρονα γενικότερους πολιτικούς και τοπικούς στόχους είναι έντονη η προσπάθεια διασύνδεσης και ηγεμόνευσης των μαζικών φορέων και συλλόγων της περιοχής.

Τόσο από το ίδιο το ΚΚΕ, όσο και μέσα από τους φορείς που ασκούν την τοπική εξουσία, επιδιώκεται η σύνδεση και η κυριαρχία σε όλες τις μαζικές διαδικασίες της τοπικής κοινωνίας (συνδικάτα, τοπικο-λαϊκοί σύλλογοι, κλπ.) και η λειτουργία τους ως φορείς στήριξης της συνολικής πολιτικής του και ως μοχλού δραστηριοποίησης σε αγωνιστική κατεύθυνση των ευρύτερων τμημάτων της τοπικής κοινωνίας στα οποία έχουν αναφορά, δεσμούς και επιρροή οι συγκεκριμένοι μαζικοί χώροι. Ενδεικτικά για τη λειτουργία αυτή είναι τόσο τα επίσημα κείμενα του κόμματος που προτρέπουν τα μέλη του σ'

αυτή την κατεύθυνση[117] όσο και η σχέση αυτών των χώρων με την τοπική εξουσία. Είναι χαρακτηριστικό το πλήθος των αποφάσεων των Δημοτικών Συμβουλίων των δύο δήμων σε κάθε συνεδρίαση, για επιχορηγήσεις προς τους μαζικούς φορείς, η υλικοτεχνική στήριξή τους από τους δήμους, η σύσταση επιτροπών με εκπροσώπους τους για συγκεκριμένα ζητήματα της τοπικής κοινωνίας αλλά και για γενικότερα πολιτικά θέματα, κλπ.

Ιδιαίτερα αντιφατική εμφανίζεται η στάση του ΚΚΕ σε σχέση με τις συμμετοχικές διαδικασίες με χαρακτήρα άμεσης δημοκρατίας (δημοτικές και συνοικιακές λαϊκές συνελεύσεις). Σε επίσημα κείμενα γίνεται αρκετός λόγος γι' αυτές και τον αποφασιστικό χαρακτήρα που πρέπει να έχουν (τακτικός απολογισμός του δημαρχιακού έργου, σύνταξη ετήσιου τεχνικού προγράμματος του δήμου, κλπ.). Ακόμα όμως και τότε, η λειτουργία τους έχει χαρακτήρα συμβουλευτικό και εντάσσεται στα πλαίσια της προβολής και της υποστήριξης του έργου και της πολιτικής της τοπικής εξουσίας στους δήμους που ελέγχει το ΚΚΕ.[118]

---

[117] Χαρακτηριστικό είναι το αποσπασμα που ακολουθεί για την πολιτική του ΚΚΕ προς τους τοπικούς μαζικούς φορείς: "Ποια είναι τα κανάλια που έχει στη διάθεσή της η Τοπική Αυτοδιοίκηση για να συνδεθεί με το δημότη, να τον ενημερώνει και να ενημερώνεται από αυτόν,να τον κινητοποιεί,τέλος,για τη διεκδίκηση των αιτημάτων; Αυτοί οι μαζικοί φορείς, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, μπορούν να βοηθήσουν αποτελεσματικά τις δημοτικές αρχές, ενημερώνοντάς τες για τα συγκεκριμένα προβλήματα, προτείνοντας λύσεις, κινητοποιώντας τα μέλη τους και τους κατοίκους της συνοικίας στο πλευρό της δημοτικής αρχής." Ακόμα δίνονται οδηγίες για την παρέμβαση του κόμματος στους χώρους αυτούς: "Πρέπει να γίνεται σωστή επιλογή των συντρόφων που θα δουλέψουν στους μαζικούς φορείς. .... Οι σύντροφοι που θα προωθούνται στα Διοικητικά Συμβούλια των μαζικών φορέων, πρέπει να έχουν έφεση προς τη μαζική δουλειά και να μην τη θεωρούν αγγαρεία, να είναι στοιχειώδικα ενημερωμένοι πάνω στα προβλήματα του μαζικού φορέα που θα δουλέψουν, και γενικότερα της συνοικίας." Ν.Μ., Αρθρο: "Οι μαζικοί φορείς και η Τοπική Αυτοδιοίκηση",ΚΟΜΕΠ,Απρίλης 1979,σελ.103-104.

[118] Παρατίθονται δύο αποσπάσματα από επίσημα κείμενα του ΚΚΕ, που δίνουν σαφή εικόνα της στάσης του απέναντι σε τέτοιες διαδικασίες: α) "....οι συνελεύσεις αποτελούν γνήσια έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας και έμπρακτη επιβεβαίωση της δημοκρατικότητας του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Μέσα από αυτές σφυρηλατείται η ενότητα και συσπείρωση του λαού γύρω από τα προβλήματα που τον απασχολούν και του δίνεται η δυνατότητα να ασκεί καθημερινά το δημοκρατικό έλεγχο πάνω στο έργο των αντιπροσώπων, που ο ίδιος έστειλε στο δήμο ή την κοινότητα και δεν περιμένει έτσι μια φορά στα τέσσερα χρόνια να εγκρίνει ή να απορρίψει μόνο με την ψήφο του το έργο της κάθε φορά απερχόμενης δημοτικής αρχής." Κ.ΤΡΙΓΑΖΗ, Αρθρο: "Ενημέρωση και ενεργητική συμμετοχή του λαού στις δραστηριότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης", ΚΟΜΕΠ, Σεπτέμβριος 1979,σελ. 65. Το παραπάνω απόσπασμα περιέχεται στο κεφάλαιο που αφορά "ΜΟΡΦΕΣ ΑΜΕΣΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΚΛΕΓΜΕΝΩΝ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΚΑΙ ΤΙΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΤΟ ΛΑΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥΣ".
β) "Σημαντικό ρόλο στην άμεση επικοινωνία με το λαό και την ωφέλεια, που θα αποκομίσουν τα Δημοτικά και Κοινοτικά συμβούλια από αυτή, παίζουν οι λαϊκές δημοτικές συνελεύσεις. Με την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή του λαϊκού στοιχείου. Η πείρα από την σύγκλιση μιας τέτοιας συνέλευσης στο Δήμο του Βύρωνα Αττικής, είναι αξιόλογη και πολύ

Στα συνολικά επίσημα αιτήματα του κόμματος για την τοπική αυτοδιοίκηση όπου γίνεται ιεράρχηση στόχων για το θεσμό (αλλαγή του νομικού καθεστώτος, οικονομική αυτάρκεια, ουσιαστικές αρμοδιότητες, ανεξαρτησία και διοικητική αυτοτέλεια, αιρετή αυτοδιοίκηση δευτέρου βαθμού[119]) το ζήτημα της λαϊκής συμμετοχής απουσιάζει.

Στην καθημερινή πρακτική των μελών και στελεχών του ΚΚΕ που ασκούν την τοπική εξουσία, η κατάσταση είναι ακόμα πιο αντιφατική. Από πολύ νωρίς, το ΚΚΕ στους δύο δήμους αρνείται να δεχθεί το ρόλο τέτοιων διαδικασιών σαν μόνιμου και αποφασιστικού χαρακτήρα. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα από ομιλία του Δημοτικού Σύμβουλου, κου Σ. Σφανδού (μέλους του ΚΚΕ) σε συνεδρίαση του Δημ. Συμβουλίου τον Μάρτη του 1977, όπου συζητούνταν η προετοιμασία και ο χαρακτήρας της λαϊκής συνέλευσης που έγινε στις 3.4.77: "Νομίζω οτι δεν είναι ηθικό να δεσμευόμαστε από τη λαϊκή συνέλευση γιατί εκλεχθήκαμε από 30.000 κατοίκους, συμμετείχαν 1000, δεν μπορούμε να εκχωρούμε το δικαίωμα σε αυτούς ακόμα κι αν γίνουν 20.000. Δεν ασκούμε δικαιώματα δικά μας για να τα μεταβιβάσουμε, ασκούμε δικαιώματα 50.000 οι οποίοι μας είπαν "χρησιμοποιείστε τα, κάντε χρήση, γιατί εμείς δεν μπορούμε να κάνουμε χρήση αυτών των δικαιωμάτων".[120] Αντίθετα πολλές φορές οι έκτακτες λαϊκές συνελεύσεις που συγκαλεί η τοπική εξουσία για προβλήματα-αιτήματα πάλης του Δήμου, με αναλογικά αντίστοιχη ή και μικρότερη συμμετοχή,

---

ενθαρρυντική. Οι συνελεύσεις αυτές αποτελούν την έμπρακτη εφαρμογή της έννοιας της λαϊκής κυριαρχίας και την επιβεβαίωση της δημοκρατικότητας του θεσμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η πρακτική σημασία τους είναι σημαντική. Σφυρηλατείται έτσι η ενότητα και η συσπείρωσή του γύρω από τα προβλήματα. Διαπιστώνει τους υπαίτιους, που βάζουν εμπόδια στη λύση τους και προετοιμάζεται για την αγωνιστική επίλυσή τους μαζί με τους εκλεγμένους εκπροσώπους του δημοτικούς και κοινοτικούς συμβούλους, **που μετουσιώνουν τις προτάσεις, σκέψεις και διαπιστώσεις του στα προγράμματα των έργων που πρέπει να εκτελεστούν και στον προϋπολογισμό."** Δ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Αρθρο: "ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ", ΚΟΜΕΠ, Αύγουστος 1977, σελ. 34.

[119] Δ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Αρθρο: "ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ", ΚΟΜΕΠ, Αύγουστος 1977, σελ. 33 και Κ. ΤΡΙΓΑΖΗ, Αρθρο: "Τα βασικά προβλήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης και ο νέος δημοτικός κώδικας", ΚΟΜΕΠ, Δεκέμβριος 1980, σελ. 40-48.

[120] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 1.3.1977.

αναγορεύονται "σε ουσιαστική έκφραση της θέλησης των κατοίκων του Βύρωνα μέσα από παλλαϊκή συγκέντρωση"[121]

Έτσι, η πολιτική του διολισθαίνει συνεχώς προς την απενεργοποίηση τέτοιων διαδικασιών. Ηδη, από το 1978 που το ΚΚΕ παγιώνεται στην τοπική εξουσία των δύο δήμων, οι λαϊκές συνελεύσεις αποκτούν χαρακτήρα περιστασιακό. Συγκαλούνται είτε μπροστά στην ανάγκη για αγωνιστική κινητοποίηση για κάποιο τοπικό πρόβλημα που η πλατειά λαϊκή στήριξη είναι αναγκαία για την διαπραγματευτική δύναμη και τη νομιμοποίηση των ενεργειών του Δήμου απέναντι στην κεντρική εξουσία, είτε το χρονικό διάστημα πριν τις δημοτικές εκλογές όπου γίνεται δημόσιος απολογισμός και προβάλλεται το έργο της δημοτικής αρχής.

Η αντίφαση αυτή στην τακτική του ΚΚΕ, προκύπτει από τον συνδυασμό δύο παραγόντων. Το ΚΚΕ έχει δεχθεί πολλές φορές κριτική για τον φόβο του προς την αυτενέργεια και το "αυθόρμητο" των μαζών και για κάθε διαδικασία που δεν μπορεί να ελέγξει και να καθοδηγήσει. Το στοιχείο αυτό στη λειτουργία του είναι έντονο, διαπερνά την όλη του ιστορική πορεία και εκφράστηκε άμεσα σε αγωνιστικές και άλλες μαζικές κινητοποιήσεις και διαδικασίες και της πρόσφατης πολιτικής περιόδου.

Ένα δεύτερο μεγάλο θεωρητικό ζήτημα είναι η άσκηση της όποιας εξουσίας και της πρωτοπορίας από το κόμμα εξ ονόματος της εργατικής τάξης και του λαού. Στην πολιτική πραγματικότητα της δεκαετίας του '70 (και μετέπειτα βέβαια), πολιτική πρακτική του αποτέλεσε η υπαγωγή κάθε μαζικής διαδικασίας στις εκάστοτε πολιτικές επιδιώξεις του, λειτουργία που προκύπτει σε μεγάλο βαθμό από την ερμηνεία που δίνει ο συγκεκριμένος φορέας στο παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο. Στην ουσία αποτελεί λειτουργικό συμπλήρωμα της αγωνίας του κομματικού φορέα να κρατήσει τον ηγεμονικό του ρόλο έστω και σε μικρότερα τμήματα της κοινωνίας παρά να διακινδυνεύσει τη συμμετοχή σε διαδικασίες που δεν ελέγχει, γεγονός που θα μπορούσε να απειλήσει την πολιτική του επιβίωση και την αναπαραγωγή των μηχανισμών του.

---

[121] Αρθρο του Δήμαρχου Βύρωνα, Δ. Νικολαΐδη στην τοπική εφημερίδα "Ο ΒΥΡΩΝΑΣ", Φύλλο 3, Αύγουστος 1982. (Το πρόβλημα αφορούσε την αντίθεση στην κατασκευή δεξαμενών σε δασικό χώρο του Σκοπευτηρίου από την ΕΥΔΑΠ).

Στο πλαίσιο αυτής της αναπαραγωγής εντάσσεται και η πολιτική του πρακτική προς την Τ.Α. όπου την ελέγχει και την τοπική κοινωνία. Έτσι, στο επίπεδο της ανάδειξης προσώπων γίνεται προσπάθεια καλλιέργειας του γνωστού πρότυπου του αγωνιστή δήμαρχου ή συμβούλου όλων των κατοίκων, που αγωνίζεται και διαχειρίζεται αποτελεσματικά τα τοπικά ζητήματα προς όφελος και στο όνομα της τοπικής κοινωνίας. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, την καταξίωση και παγίωση συγκεκριμένων προσώπων στη συνείδηση της τοπικής κοινωνίας ως οι μόνοι ικανοί να ασκήσουν αποτελεσματικά την τοπική εξουσία. Με την παγίωση και αποδοχή από την τοπική συλλογική συνείδηση αυτής της λειτουργίας των συγκεκριμένων προσώπων, ο πολιτικός φορέας εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό τους όρους αναπαραγωγής της εξουσίας του, επιδρώντας μ' αυτό τον τρόπο ουσιαστικά σ' ένα από τα βασικά κριτήρια της τοπικής κοινωνίας που είναι να γνωρίζει και να αποδέχεται τη δράση αυτών που θα εκλέξει.

Ένα δεύτερο επίπεδο στο οποίο το ΚΚΕ παρεμβαίνει για την ανάδειξη ηγετικών προσώπων ή ομάδων στην τοπική εξουσία, αποτελεί η λειτουργία των εσωκομματικών του μηχανισμών και οργάνων και η προώθηση μέσα από αυτά στελεχών. Μέσα στο ίδιο το κόμμα σε τοπικό επίπεδο και ειδικά σε πόλεις όπως ο Βύρωνας και η Καισαριανή, που η οργανωμένη βάση του τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν αριθμητικά μεγάλη, αναπαράγεται σ' ένα ιδιαίτερο πλαίσιο η σχέση της τοπικής κοινωνίας με την τοπική εξουσία. Η οργανωμένη βάση αποτελείται σε μεγάλο βαθμό από δημότες-ψηφοφόρους και φυσικά είναι όλοι κάτοικοι των δύο δήμων. Εξ άλλου, η οργανωτική δομή του κόμματος προβλέπει την γνωμοδότηση και την έκφραση προτάσεων από τη βάση για τους υποψήφιους δήμαρχους και δημοτικούς συμβούλους που θα υποστηριχθούν. Βέβαια, την τελική απόφαση έχει το ιεραρχικά ανώτερο όργανο σε κάθε περιοχή.

Φυσικό επακόλουθο είναι τα τοπικά άτυπα δίκτυα που λειτουργούν, να συνδέονται άμεσα με τους κομματικούς φορείς, τόσο γιατί διάφορα μέλη και στελέχη του κόμματος συμμετέχουν σε αυτά (όπως συμβαίνει με τα δίκτυα πολιτισμικής συνοχής, μαζικών φορέων, κλπ.) είτε να επιδιώκουν τη διασύνδεση και έκφρασή τους όταν δεν συμμετέχουν αυτονόητα. Η παρέμβαση στις κομματικές αποφάσεις και διαδικασίες καθίσταται αναγκαία για την ανάδειξη προσώπων, αν ληφθεί υπ' όψη η πρακτική του ΚΚΕ να

πριμοδοτεί και να κατευθύνει τη σταυροδοσία των μελών και των οπαδών του στα συγκεκριμένα πρόσωπα που έχει επιλέξει κάθε φορά. Με αυτό τον τρόπο, οι εσωκομματικοί μηχανισμοί αποτελούν το κύριο πεδίο ανταγωνισμού για την αναρρίχηση στην τοπική εξουσία αφού οι αποφάσεις τους καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη σύνθεση του επόμενου Δημοτικού Συμβουλίου και τον Δήμαρχο.

Για την περίοδο που εξετάζεται, η επικρατούσα άποψη όπως εκφράζεται από τα εκλογικά αποτελέσματα είναι η ανάδειξη ως επί το πλείστον δραστήριων κομματικών μελών που μπορούν να εκπροσωπούν με συνέπεια την κομματική "γραμμή" για τις δύο πόλεις. Η υποστήριξη συγκεκριμένων προσώπων με εμβέλεια στην τοπική κοινωνία, στο βαθμό που συνδυάζουν και την απαιτούμενη κομματική δραστηριότητα, είναι ιδιαίτερα επιθυμητή από τον κομματικό φορέα. Με δύο λόγια, όλη αυτή την περίοδο το ΚΚΕ προσπαθεί να ελέγξει και να ηγεμονεύσει το χώρο της Τ.Α., τους μαζικούς φορείς και ευρύτερα τμήματα της τοπικής κοινωνίας, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο την παραμονή του στην τοπική εξουσία. Παράλληλα, οι άτυποι μηχανισμοί τοπικών σχέσεων και συμφερόντων και τα δίκτυα των μαζικών φορέων εμπλέκονται σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό με τις διαδικασίες και τα όργανα του κόμματος που έχει εδραιώσει πλέον την κυριαρχία του στο τοπικό κράτος.

Το ΠΑΣΟΚ, την ίδια περίοδο ακολουθεί πολιτική που σε πολλά σημεία της ταυτίζεται ή και υπερβαίνει μερικές φορές την αντίστοιχη του ΚΚΕ. Η συγκρότηση και η οργάνωση του με δομή "κινήματος" καθώς και οι προωθημένες αριστερές θέσεις του που σε πολλά σημεία υπερέβαιναν τους συγκρουσιακούς τόνους του ΚΚΕ, το ωθούν την πρώτη αυτή περίοδο εμφάνισής του, σε άμεση επικοινωνία και σύνδεση με τη βάση και την τοπική κοινωνία.

Σε μεγάλο βαθμό, η σύνδεση αυτή εκπορεύτηκε από την αντιδραστική πολιτική της ΝΔ που δεν άφηνε περιθώρια πρόσβασης στον κρατικό μηχανισμό και στις αποφάσεις, ακόμα και των υπόλοιπων αστικών κομμάτων (όπως σαφώς ήταν το ΠΑΣΟΚ). Ο κύριος λόγος όμως ήταν η έγκαιρη διαπίστωση από την ηγεσία του, του κενού που υπήρχε στον κεντρώο και ευρύτερα αριστερό χώρο μετά τη διάλυση της ΕΚ και της ΕΔΑ. Γρήγορα κατόρθωσε να ενσωματώσει στην πολιτική του παραδοσιακά αιτήματα της

αριστεράς και του ευρύτερου προοδευτικού χώρου (εκσυγχρονισμός και εκδημοκρατισμός της δημόσιας διοίκησης, διαφάνεια στη διαχείριση, φιλολαϊκή οικονομική πολιτική, έξοδο από ΕΟΚ και ΝΑΤΟ, κλπ.) που ήταν από καιρό ώριμα στη συνείδηση της πλειοψηφίας της ελληνικής κοινωνίας αλλά αρνούνταν να ικανοποιήσει η κρατική εξουσία και η κυβέρνηση της ΝΔ. Έτσι, γρήγορα κατάφερε να πείσει οτι αποτελεί "κόμμα εξουσίας".

Με τρόπο αντίστοιχο με το ΚΚΕ, το ΠΑΣΟΚ προσπαθεί να αντλήσει τη νομιμοποίηση του από τα κάτω και να διευρύνει τη λαϊκή του βάση και την εκλογική του επιρροή. Η πολιτική του για τις τοπικές λαϊκές συμμετοχικές διαδικασίες είναι ριζοσπαστικότερη τα χρόνια αυτά από το ΚΚΕ, τουλάχιστον στις επίσημες διακηρύξεις του. Ηδη, το 1975 στο προεκλογικό πρόγραμμα του Δ. Κωνσταντιλιέρη υπήρχε ρητή δέσμευση οτι οι λαϊκές συνελεύσεις θα έχουν αποφασιστικό χαρακτήρα, ο δήμαρχος και το δημοτικό συμβούλιο θα λογοδοτεί σ' αυτές και θα έχουν δικαίωμα ανάκλησης αιρετών, παρά το νομικό πλαίσιο λειτουργίας των ΟΤΑ που δεν προέβλεπε τέτοιες διαδικασίες.[122] Χαρακτηριστική είναι η τοποθέτηση του Δ. Κουκουλάκη (από τα ανερχόμενα τότε πρόσωπα του ΠΑΣΟΚ στον Βύρωνα) στις συνεδριάσεις του δημοτικού συμβουλίου, όπου ζητά οι λαϊκές συνελεύσεις να έχουν "αποφασιστικό" χαρακτήρα, δηλ. "το 80% των προτάσεων θα λαμβάνεται υπ' όψη από το Δημοτικό Συμβούλιο"[123] και η κριτική του προς το ΚΚΕ οτι προσπαθεί μέσα από τους εξωραϊστικούς συλλόγους και τις επιτροπές με εκπροσώπους των συλλόγων να παρακάμψει τις λαϊκές συνελεύσεις και να μειώσει το κύρος τους.[124]

Η έλλειψη οργανωμένου εσωκομματικού μηχανισμού την δεκαετία του '70, αναγκάζει το ΠΑΣΟΚ να στρέφεται στις άμεσες λαϊκές διαδικασίες για να προβάλλει τις θέσεις του, βασιζόμενο στην πλατειά απήχηση που έβρισκαν στη βάση, ιδιαίτερα σε τοπικές κοινωνίες που είχε να ανταγωνιστεί ένα ισχυρά οργανωμένο και δικτυωμένο ΚΚΕ, όπως στους δύο αυτούς δήμους.

Το ΠΑΣΟΚ δεν διαθέτει τους ιστορικούς δεσμούς που έχει με τους δύο δήμους το ΚΚΕ, ούτε ισχυρή εσωοργανωτική δομή όντας βασικά κόμμα

---

[122] Τα παραπάνω κατοχυρώθηκαν με απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Βύρωνα στη Συνεδρίαση της 26-9-76.
[123] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 1.3.1977.
[124] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 12.4.1977.

"αρχηγικό". Έτσι, προσπαθεί να προσεταιριστεί πρόσωπα και χώρους του κέντρου, ανεξάρτητους της αριστεράς και της δεξιάς που διαθέτουν τοπική εμβέλεια στον Βύρωνα ενώ στην Καισαριανή παρουσιάζεται πραγματική αδυναμία να προβάλλει πρόσωπα δικά του στο τοπικό επίπεδο. Στα πλαίσια αυτά, στον Βύρωνα συμμαχεί με προσωπικότητες του κέντρου (Δ. Κωνσταντιλιέρης, Γ. Οικονομίδης), της ευρύτερης αριστεράς (Ι. Ακτύπης) ή και ανεξάρτητους κεντροδεξιούς που είχαν όμως αναφορά σε τοπικούς συλλόγους (Φ. Σαμαράς-Πρόεδρος Εξωραϊστικού Συλλόγου "Αγ. Ελευθέριος" στην Ν. Ελβετία, Γ. Παππάς-μέλος Δ.Σ. της Ένωσης Ηπειρωτών και του Εξωραϊστικού Συλλόγου Καρέα). Στην Καισαριανή στηρίζει το συνδυασμό του ΚΚΕεσωτερικού, πετυχαίνοντας όμως πολύ μικρή εκπροσώπηση στο δημοτικό συμβούλιο (έναν δημοτικό σύμβουλο το 1975 και δύο αρχικά το 1978 -μετά υπήρξε παραίτηση του ενός). Στην Καισαριανή το ΠΑΣΟΚ δεν κατόρθωσε την περίοδο αυτή -αλλά και μετέπειτα- να αναδείξει ηγετικές φυσιογνωμίες που να λειτουργούν σαν πόλοι συσπείρωσης στην τοπική κοινωνία και να του επιτρέπουν να διεκδικήσει αυτόνομα την τοπική εξουσία. μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο Μ. Κραουνάκης ο οποίος κατορθώνει να εκλέγεται όλη αυτή την περίοδο.

2. ΟΙ ΜΑΖΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί, σημαντική λειτουργία και δράση εμφανίζουν οι τοπικο-λαϊκοί σύλλογοι, ενώσεις, κλπ. στους δύο δήμους. Στον Βύρωνα και στην Καισαριανή υπάρχει και λειτουργεί ένας σημαντικός αριθμός εξωραϊστικών και πολιτιστικών συλλόγων (π.χ. Εξωραϊστικός Σύλλογος "Αύρα" στη συνοικία Νεράιδα-Αγ. Αρτέμιος, Εξωραϊστικός Σύλλογος "Αγ. Ελευθέριος" στην Ν. Ελβετία, Εξωραϊστικός Σύλλογος Καισαριανής, Φιλοπρόοδος Όμιλος Υμηττού, Πολιτιστικός Σύλλογος Καισαριανής "Η Επιστροφή", Προσφυγικός Σύλλογος, Πανιώνιος Στέγη Βύρωνα, κλπ.). Η βάση λειτουργίας αυτών των συλλόγων είναι συνυφασμένη με την ύπαρξη της παραδοσιακής "γειτονιάς" και συνίσταται στην διοργάνωση πολιτιστικών και μορφωτικών εκδηλώσεων, ερασιτεχνικής δημιουργίας των μελών τους (θέατρο, μουσική), λειτουργία αίθουσας-στέκι ψυχαγωγίας αλλά και στην προβολή και διεκδίκηση λύσεων για τα προβλήματα της συνοικίας τους (π.χ.

νομιμοποίηση αυθαιρέτων, δημιουργία χώρων πρασίνου και πλατειών, σχολείων, βρεφονηπιακών σταθμών, ανάπλαση προσφυγικών κατοικιών όπως στα Πλινθόκτιστα, κλπ.).[125] Την δεκαετία του 1970, οι γειτονιές και στους δύο δήμους διατηρούν σε μεγάλο βαθμό το παλιό χρώμα τους και ως εκ τούτου, οι διάφοροι αυτοί σύλλογοι συσπειρώνουν ένα σημαντικό τμήμα των κατοίκων. Καθώς μάλιστα, τα τοπικά προβλήματα είναι οξυμένα και η τοπική ηγεσία έχει ανάγκη τη συμβολή τους, οι σύλλογοι αυτοί αποκτούν μια ιδιαίτερη σχέση με τον Δήμο. Πολύ περισσότερο, λόγω της φύσης της τοπικής εξουσίας ως η βαθμίδα διοίκησης που έχουν σημείο αναφοράς αυτοί οι χώροι, καταφεύγουν στον Δήμο τόσο για την επίλυση προβλημάτων όσο και για στήριξη στις διάφορες λειτουργίες τους. Επόμενα, είναι λογικό ότι οι τοπικοί σύλλογοι που υποβοηθούν με τη δράση τους την πολιτική της ηγεσίας του Δήμου έχουν και προνομιακή υποστήριξη από αυτόν. Χαρακτηριστικά είναι κάποια παραδείγματα ανάδειξης δημοτικών συμβούλων μέσα από τη δράση τους σε τοπικούς συλλόγους όπως π.χ. ο Γρ. Παππάς (Ένωση Ηπειρωτών και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Καρέα), η Κ. Ζούκα (Εξωραϊστικός Σύλλογος Κοπανά), ο Φ. Σαμαράς (Εξωραϊστικός Σύλλογος "Αγ. Ελευθέριος), κλπ.

Ενας άλλος μαζικός χώρος καλύπτεται από τη λειτουργία και δράση συνδικάτων (οικοδόμοι, εργάτες μετάλλου, εργαζόμενοι ΟΤΑ, συνταξιούχοι ΙΚΑ, κλπ.), συλλόγων γυναικών, αντιστασιακών σωματείων, συλλόγων γονέων, κλπ., που εμφανίζουν αξιόλογη δραστηριότητα και μαζικότητα την περίοδο αυτή. Οι φορείς αυτοί πέρα από τη λειτουργία τους ως παραρτήματα ομοσπονδιών και κεντρικών οργανώσεων και την προβολή γενικότερων πολιτικών και συνδικαλιστικών ζητημάτων έχουν στην πλειοψηφία τους άμεση αναφορά και σύνδεση με την τοπική εξουσία και τις τοπικές οργανώσεις των κομμάτων. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το σωματείο των εργαζομένων στους ΟΤΑ. Είναι αυτονόητο οτι τόσο η τοπική εξουσία όσο και τα πολιτικά κόμματα έχουν ανάγκη τον έλεγχο της διοίκησης του σωματείου και των εργαζομένων κατ' επέκταση, καθώς ο ρόλος τους είναι νευραλγικός

---

[125] Πέρα από αυτές τις δραστηριότητες, η λειτουργία και η δράση των συλλόγων αυτών τις δεκαετίες του '50-'60 υποκαθιστούσε για την αριστερά το ρόλο μαζικών κινηματικών χώρων που απαγόρευε να συσταθούν και να λειτουργήσουν το μετεμφυλιακό κράτος. Ετσι, οι σύλλογοι αυτοί ως η μόνη νομότυπη και αποδεκτή συλλογική οργάνωση έπαιζαν το ρόλο χώρων πολιτικής ζύμωσης και διεκδίκησης στην τοπική κοινωνία.

για την ομαλή λειτουργία του Δήμου και την προώθηση της εκάστοτε πολιτικής της δημοτικής ηγεσίας.

Οι υπόλοιποι φορείς (εκτός από τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων, παρ' οτι έγιναν αντίστοιχες απόπειρες δημιουργίας κεντρικού συντονιστικού οργάνου χωρίς όμως επιτυχία) εντάσσονται στις ευρύτερες λειτουργίες των κομμάτων. Ειδικότερα, οι σύλλογοι γυναικών, οι αντιστασιακές οργανώσεις, κλπ. ελέγχονται απ' ευθείας από τα κόμματα, αφού το καθένα ιδρύει τη δική του οργάνωση στο χώρο αυτό (π.χ. ΟΓΕ, ΕΓΕ, ΚΓΕ). ενώ για τα συνδικάτα είναι γνωστή η προσπάθεια των κομμάτων να ελέγχουν τις ηγεσίες τους και να αυξάνουν την επιρροή τους στα μέλη τους. Ιδιαίτερα στα συνδικάτα που έχουν παραρτήματα στους δύο δήμους (οικοδόμοι, εργάτες μετάλλου, συνταξιούχοι) το ΚΚΕ διαθέτει παραδοσιακά την πλειοψηφία. Ενδεικτικά αναφέρονται κι εδώ κάποια πρόσωπα, όπως π.χ. η Δ. Ιωάννου (Δημοκρατικός Σύλλογος Γυναικών Βύρωνα), η Ζ. Τσιροζίδου (Δημοκρατικός Σύλλογος Γυναικών Καισαριανής), οι Κ. Θεολογίτης και Π. Αϊβάζης (μέλη της διοίκησης των τοπικών παραρτημάτων της ΠΕΑΕΑ στους δύο δήμους), ο Δ. Δάρρας (Σωματείο Οικοδόμων Βύρωνα), οι Χ. Παριανός και Στ. Πρεβολαράκης (Σωματείο Οικοδόμων Καισαριανής), κλπ.

Τα κόμματα αλλά και η τοπική εξουσία για τους λόγους που αναλύθηκαν ήδη, επιζητά τη σύνδεση με τέτοιους χώρους και προβάλλει τα πιο δραστήρια και καταξιωμένα μέλη τους στην τοπική κοινωνία. Ιδιαίτερα κατά την κατάρτιση ψηφοδελτίου των δημοτικών συνδυασμών γίνεται έντονη προσπάθεια να πλαισιωθεί με τέτοια πρόσωπα, ακόμα και σε θέσεις μη εκλόγιμες (δηλ. όταν ο κομματικός φορέας δεν προτίθεται να τους πριμοδοτήσει) καθώς η συμμετοχή τους προσδίδει εμβέλεια και ευρύτητα στον συνδυασμό. Αλλά και οι ίδιοι οι φορείς επιζητούν τη σύνδεση και την ανάδειξη μελών τους, εξασφαλίζοντας έτσι "από τα μέσα" την προβολή και ικανοποίηση των ζητημάτων τους.

Ομως, παρά την άμεση ή έμμεση σύνδεση τους με τους κομματικούς φορείς, όλοι οι παραπάνω μαζικοί χώροι διατηρούν στα πλαίσια της λειτουργίας τους μια σχετική αυτονομία και ο καθένας τους έχει απήχηση σε ένα ιδιαίτερο τμήμα της τοπικής κοινωνίας. Κατ' αυτό τον τρόπο, η ανάδειξη απ' αυτούς προσώπων στην τοπική εξουσία είναι σκόπιμη στο βαθμό που αυτό διευκολύνει τη δράση τους και παράλληλα, ικανοποιεί την επιθυμία της

βάσης τους να έχει αναφορά σε κάποιο θεσμό εξουσίας. Έτσι, έχοντας σαν διαπραγματευτική δύναμη την επιρροή σε τμήματα της τοπικής κοινωνίας, μπορούν να πιέσουν τους κομματικούς μηχανισμούς για την ανάδειξη μελών τους στην τοπική ηγεσία.

3. ΤΑ ΑΤΥΠΑ ΤΟΠΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ

Περνώντας στο επίπεδο της μελέτης των άτυπων δικτύων ανάδειξης προσώπων στην τοπική κοινωνία είναι σκόπιμο να διευκρινιστεί οτι το στοιχείο που αποτελεί ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι η σχέση της ανάπτυξης της οικοδομικής δραστηριότητας στον Βύρωνα και των προσώπων-φορέων της με την τοπική εξουσία.

Η ύπαρξη και λειτουργία τέτοιου δικτύου διαπιστώνεται τόσο από αντικειμενικούς παράγοντες ανάπτυξης της οικοδομικής δραστηριότητας, σύνδεσης με την τοπική κοινωνία και αριθμούς προσώπων που σχετίζονται επαγγελματικά με την οικοδομή και αναδεικνύονται στην τοπική ηγεσία, όσο και από τη λειτουργία της τοπικής εξουσίας σχετικά με ζητήματα που αφορούν τη συγκεκριμένη δραστηριότητα (αποφάσεις δημοτικών συμβουλίων για όρους δόμησης, αναθέσεις έργων, συμμετοχή σε ειδικές επιτροπές, κλπ.).

Παρ' ότι τη δεκαετία του '70 παρατηρείται σχετική κάμψη της οικοδομικής δραστηριότητας συνολικά, στον Βύρωνα μόλις τότε αρχίζει να αναπτύσσεται, για να κορυφωθεί τη δεκαετία του '80 και να διατηρηθεί σε αξιόλογα επίπεδα μέχρι και σήμερα. Σε αντίθεση με την Καισαριανή, ο Βύρωνας είναι ένας μεγάλος σε κατοικημένη έκταση δήμος και είχε για αυτό το λόγο δυνατότητες οικιστικής επέκτασης. Το μοντέλο ανέγερσης πολυκατοικιών στην περιοχή παραμένει κι εδώ η αντιπαροχή. Οι κάτοικοι του Βύρωνα - όπως άλλωστε και σε όλη την Αθήνα- είδαν με "καλό μάτι" τη διαδικασία αυτή. Με την αντιπαροχή λυνόταν το πρόβλημα της ανάπλασης του προσφυγικού οικισμού (που καμία μέριμνα δεν έλαβε ποτέ γι' αυτόν το κεντρικό κράτος) που εκτός από τις παρωχημένες συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων του και την ερείπωση των οικημάτων, δημιουργούσε επιπλέον προβλήματα νομής των ιδιοκτησιών. Με την πάροδο των γενεών των προσφύγων, το ένα ή δύο δωμάτια που αντιστοιχούσαν αρχικά σε κάθε οικογένεια έπρεπε να μοιραστεί σε ακόμα περισσότερους. Έτσι, οι

περισσότερες προσφυγικές κατοικίες αντιμετώπιζαν ένα πολύπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς (εξ αδιαιρέτου σε πολλά μέρη, ελλιπείς τίτλοι, κλπ.). Με το σύστημα της αντιπαροχής λυνόταν σε μεγάλο βαθμό το ζήτημα αυτό, αφού επέτρεπε σε καθέναν από τους συνιδιοκτήτες την απόκτηση ενός μικρότερου ή μεγαλύτερου διαμερίσματος βάσει των ποσοστών επί του οικοπέδου. Παράλληλα, γινόταν δυνατό να πραγματοποιηθεί το "όνειρο" για την απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας.

Για αντίστοιχους λόγους και οι κάτοικοι αρκετών άλλων οικισμών του δήμου δέχτηκαν τη διαδικασία αυτή. Ιδιαίτερα σε περιοχές του Βύρωνα που ήταν ακόμα εκτός σχεδίου πόλεως και είχαν κτιστεί αυθαίρετες κατοικίες, οι κάτοικοι θεωρούσαν οτι έλκοντας το ενδιαφέρον των εργολάβων πολύ πιο εύκολα θα πίεζαν για ένταξή τους στο σχέδιο πόλης και νομιμοποίηση των κτισμάτων και εκμετάλλευση των οικοπέδων τους, που κάλλιστα τότε θα μπορούσαν να δώσουν αντιπαροχή.

Κάνοντας εδώ μια παρένθεση, θα πρέπει να ειπωθεί οτι η ίδια διαδικασία άργησε πολύ περισσότερο να αναπτυχθεί στην γειτονική Καισαριανή. Οι λόγοι συνίστανται, τόσο στην περιορισμένη οικιστική έκταση του δήμου[126] και σε πολυπλοκότερα ιδιοκτησιακά καθεστώτα (πολλοί τίτλοι ιδιοκτησίας δεν είχαν ακόμη απονεμηθεί στις προσφυγικές κατοικίες), όσο και στην προοπτική ανάπλασης τους από κρατικούς οργανισμούς (ΔΕΠΟΣ) που πρόβαλε έντονα σαν αίτημα η τοπική ηγεσία και συσπείρωνε σ' αυτή την κατεύθυνση την πλειοψηφία των κατοίκων. Η συλλογική διεκδίκηση της ανάπλασης των προσφυγικών κατοικιών και η συνειδητοποίηση οτι ο αγώνας ήταν η μόνη λύση «προφύλαξε» την Καισαριανή τις δεκαετίες '70-'80 από την «τσιμεντοποίηση» και την άναρχη οικοδόμηση.

Στο παραπάνω πλαίσιο, αναπτύσσεται συνεχώς από την δεκαετία του '70 η δραστηριότητα ανέγερσης πολυκατοικιών στις περιοχές του Βύρωνα. Οι οικονομικές σχέσεις της τοπικής κοινωνίας με τους εργολάβους οικοδομών γίνονται αντικειμενικά εκτεταμένες και πολύπλευρες. Κατ' αρχήν, μεγάλη μερίδα των κατοίκων απασχολείται σε οικοδομικές εργασίες, ιδιαίτερα τα

---

[126] Ο οικιστικός ιστός της Καισαριανής "περιορίζεται" από δασικές και άλλες κοινόχρηστες ζώνες και χώρους (Αλσος Πανεπιστημιούπολης και Ιλισίων στα Βόρεια και Βορειοδυτικά, το Αλσος του Σκοπευτηρίου και τους λόφους του Υμηττού στα Νότια και τη δασική ζώνη του Υμηττού στα Ανατολικά) με αποτέλεσμα την αδυναμία οριζόντιας επέκτασής του.

νεοεισερχόμενα στρώματα που έρχονται από την ύπαιθρο αλλά και πολλοί παλιοί κάτοικοι. Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, εντοπίζεται η σχέση των ιδιοκτητών των οικοπέδων καθώς και των νέων αγοραστών και ενοικιαστών των πολυκατοικιών με τους εργολάβους οικοδομών.

Έτσι εκ των πραγμάτων, οι άνθρωποι που ασχολούνται με την ανέγερση οικοδομών αποκτούν απήχηση και γίνονται ευρύτερα γνωστοί στην τοπική κοινωνία. Παράλληλα, είναι εξ ίσου αναμενόμενο οι εργολάβοι να επιδιώκουν την πρόσβαση σε θεσμούς και διαδικασίες που λαμβάνουν αποφάσεις που αφορούν την οικοδομική δραστηριότητα και επηρεάζουν τα συμφέροντά τους. Ο συνδυασμός αυτών των δύο παραγόντων είναι καθοριστικός για τη λειτουργία του άτυπου δικτύου ανάδειξης προσώπων από το συγκεκριμένο οικονομικό κύκλωμα στην τοπική ηγεσία.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στις εκλογές του 1975 εκλέγονται έξι πρόσωπα που συνδέονται με την οικοδομική και συναφή δραστηριότητα. Το 1978 μειώνονται σε πέντε. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελούσε για τη συγκεκριμένη ομάδα οικονομικών συμφερόντων προνομιακό πεδίο παρέμβασης καθώς αποτελούσε έναν σημαντικό μοχλό πίεσης προς την κεντρική εξουσία για ρύθμιση ζητημάτων όρων δόμησης (ένταξη στο σχέδιο πόλης, καθορισμός συντελεστή δόμησης, ποσοστά κάλυψης, κλπ.), μη διαθέτοντας η ίδια την περίοδο αυτή, αρμοδιότητες για οικιστικά θέματα.

Η σταχυολόγηση αποφάσεων των Δημοτικών Συμβουλίων της περιόδου είναι ενδεικτική για το ρόλο που έπαιζε η συγκεκριμένη ομάδα οικονομικών συμφερόντων. Έτσι, την συγκεκριμένη περίοδο οι αποφάσεις περιλαμβάνουν την ένταξη στο σχέδιο πόλης της περιοχής νοτιοδυτικά του Νεκροταφείου Βύρωνα (στις παρυφές του Υμηττού)[127] και των αυθαίρετων οικισμών της Ζωοδόχου Πηγής και Μεταμόρφωσης Κοπανά (απέναντι από τα λατομεία "ΕΡΓΑΝΗ", δηλ. το σημερινό Θέατρο Βράχων)[128], υπαγωγή του προσφυγικού οικισμού, των κεντρικών και δυτικών περιοχών του δήμου στον Τομέα Υψών Ι (Σ.Δ. 3,6)[129], δικαίωμα στους εργολάβους να προσμετρούν στον ακάλυπτο χώρο των ανεγειρομένων πολυκατοικιών που προβλέπουν οι όροι δόμησης, τα σοκάκια του προσφυγικού οικισμού (τα οποία αποτελούσαν

---

[127] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 15.2.1977.
[128] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 25.7.1980.
[129] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 1.9.1980.

κοινόχρηστους χώρους που ανήκαν στον Δήμο)[130], κλπ. Επίσης, σωρεία αποφάσεων αφορούν τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου προκειμένου μεγάλος αριθμός οικοπέδων να καταστούν άρτια προς οικοδόμηση.[131]

Ενδεικτικό είναι ακόμη το γεγονός οτι η διεκδικητικού χαρακτήρα λαϊκή συνέλευση που διοργανώνεται από τον Δήμο στις 12.11.1980, έχει σαν ένα από τα κύρια θέματά της (μαζί με τη διεκδίκηση του χώρου της ΕΡΓΑΝΗ και την οικονομική ενίσχυση του Δήμου) την υπαγωγή του δήμου σε ανώτερο Τομέα Υψών (Ι) και την αύξηση του συντελεστή δόμησης σε πολλές περιοχές του.[132]

Παράλληλα την ίδια περίοδο, η δημοτική αρχή απέκλειε το ενδεχόμενο -που αποτελούσε αίτημα μερίδας κατοίκων του Καρέα και εκφραζόταν κύρια μέσα από τον τοπικό σύλλογο και τον εκπρόσωπό του στο Δημοτικό Συμβούλιο, κο Γ. Παππά- για επέκταση του οικισμού στον Καρέα σε βάρος της δασικής έκτασης. Σε αντίστοιχα πλαίσια, διεκδικούσε τον χώρο των παλιών λατομείων ΕΡΓΑΝΗ, που η εταιρεία χρησιμοποιούσε σαν χωματερή και ετοιμαζόταν να εντάξει την περιοχή στο σχέδιο πόλεως και να προχωρήσει σε οικοπεδοποίησή της. Από το 1976, η δημοτική αρχή ξεκινά τη διεκδίκηση του χώρου αυτού πατώντας και στις διαθέσεις της τοπικής κοινωνίας με μια σειρά ενέργειες (αγωνιστικές κινητοποιήσεις και παραστάσεις, κατάληψη του χώρου το 1977 προκειμένου να εμποδιστεί η εταιρεία να ισοπεδώσει με ανατινάξεις τους βράχους, δενδροφυτεύσεις σε τμήματά του το 1978,κλπ.). Παρ' όλα αυτά, υπήρχαν έντονες διαφωνίες στο Δημοτικό Συμβούλιο τόσο για την πραγματική έκταση του χώρου που κατείχε η ΕΡΓΑΝΗ, όσο και την έκταση που θα απαλλοτριωνόταν από το Δήμο και το ποσοστό που θα

---

[130] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 15.2.1977.

[131] Αναφέρουμε εδώ ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: ο Δ. Κουκουλάκης παρεμβαίνει στη Συνεδρίαση του Δημ. Συμβουλίου στις 25.11.1980, όπου δεν έχει εκλεγεί αλλά παρίσταται ως Πολιτικός Μηχανικός που έχει αναλάβει την ανέγερση οικοδομής σε οικόπεδο κατοίκου (Οδός Κολοκοτρώνη και Βαϊνδηρίου) που έχει πρόβλημα αρτιότητας καθώς ο Δήμος έχει φτιάξει πρασιά στα όρια της ρυμοτομικής γραμμής και ζητά την προσκύρωση του χώρου αυτού ως πρασιά που υποχρεούται να αφήσει ο κατασκευαστής βάσει του συστήματος δόμησης. Το θέμα είχε θέσει ο ιδιοκτήτης από παλαιότερα και είχε συζητηθεί πολλές φορές στο Δημ. Συμβούλιο, που όμως δυσκολεύονταν να κάνει δεκτό το αίτημα αφού η πρασιά είχε κατασκευαστεί από τον Δήμο. Βέβαια, με τη συγκεκριμένη παρέμβαση λαμβάνεται θετική απόφαση για τον οικοπεδούχο. Αντίστοιχες αποφάσεις και παρεμβάσεις είναι το πλέον σύνηθες σε κάθε συνεδρίαση του Δημ. Συμβουλίου, αφού απαιτούνταν η πράξη εφαρμογής του Δήμου για να εκδοθεί από το αρμόδιο πολεοδομικό γραφείο η οικοδομική άδεια.

[132] Πρακτικά συνεδρίασης Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα στις 25.10.1980.

μπορούσε -όντας ήδη σε κάποια τμήματα καταπατημένο- να ενταχθεί στο σχέδιο και να οικοδομηθεί.

Με βάση όλα τα παραπάνω, γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτή η σύνδεση του άτυπου δικτύου των εργολάβων οικοδομών με την τοπική κοινωνία και εξουσία. Για να ολοκληρωθεί η εικόνα, πρέπει να σκιαγραφηθεί πώς το άτυπο δίκτυο συνδέεται και με τους πολιτικούς φορείς της περιοχής που παίζουν καθοριστικό ρόλο στις αποφάσεις και την πολιτική της τοπικής εξουσίας.

Μελετώντας τη σύνθεση των Δημοτικών Συμβουλίων που αναδείχθηκαν το 1975 και 1978, παρατηρείται οτι από τα μέλη που εκλέγονται για πρώτη φορά σε αυτά, τέσσερις από τους επτά νέους δημοτικούς συμβούλους που εξέλεξε το 1975 ο συνδυασμός που υποστήριξε το ΠΑΣΟΚ και ένας στους τρεις του ΚΚΕ, είναι εργολάβοι οικοδομών. Αντίστοιχα το 1978, το ΚΚΕ ανέδειξε δύο εργολάβους για πρώτη φορά σε σύνολο οκτώ νεοεκλεγέντων (και εξέλεξε ξανά τον ένα που είχε το 1975), ενώ το ΠΑΣΟΚ (που χάνει στον β' γύρο) εκλέγει ένα εργολάβο στους δύο νέους (ξαναεκλέγεται και πάλι ο ένας από τους 4 που είχε το 1975). Οι αριθμοί δείχνουν οτι και τα δύο κόμματα που εκπροσωπούνταν στον Δήμο, αναδείκνυαν και προωθούσαν άτομα από τη συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα στην τοπική εξουσία. Η ένταξη τους στα δύο κόμματα της αριστεράς και η προώθησή τους στην τοπική εξουσία αλλά και στους κομματικούς μηχανισμούς δεν συγκρούονταν με το θεωρητικό πλαίσιο και τη γενικότερη πολιτική τους. Καθώς οι επιχειρήσεις τους στήνονταν και λειτουργούσαν -ειδικά τα πρώτα χρόνια- με πολύ μικρό κεφάλαιο και σχετικά περιορισμένο αριθμό απασχολουμένων, τους κατέτασσε στα "μικρομεσαία στρώματα" της κοινωνίας, τα οποία μεν το ΚΚΕ θεωρούσε "φυσικούς συμμάχους της εργατικής τάξης" και για δε το ΠΑΣΟΚ αποτελούσαν την κύρια βάση του και το χώρο που έβρισκε άμεση απήχηση.

Βέβαια, η προοπτική της «τσιμεντοποίησης» της πόλης και του συνεχούς περιορισμού των ελεύθερων και των κοινόχρηστων χώρων (που ήταν ήδη λιγοστοί) ήταν εμφανέστατη και έθετε από τότε ζητήματα για τη φυσιογνωμία της και το επίπεδο ζωής των κατοίκων της. Το γεγονός αυτό δημιουργούσε μια υπαρκτή αντίφαση μεταξύ των επίσημων τοποθετήσεων του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ που ζητούσαν την αλλαγή της μέχρι τότε κρατούσας πολιτικής για την κατοικία και το περιβάλλον των πόλεων και των

διαπιστώσεων τους για την υποβάθμιση της ζωής στις πόλεις με την πολιτική πρακτική που ακολουθούσε η ελεγχόμενη από αυτήν τοπική εξουσία. Ετσι, ενώ διαπιστώνονταν τα προβλήματα των λαϊκών συνοικιών (στενοί δρόμοι, έλλειψη πρασίνου, κυκλοφοριακά προβλήματα, κλπ.) που αντιστέλλονταν με τις συνθήκες στέγασης και διαβίωσης στα αστικά προάστια (που διέθεταν «πολυτελείς κατασκευές, χαμηλό συντελεστή δόμησης, πράσινο», κλπ.[133]), γινόταν κριτική στην πολιτική των κυβερνήσεων της δεξιάς γιατί «το πρόβλημα της εξεύρεσης λαϊκής στέγης κατέληγε σ' ένα αμφίβολης ποιότητας διαμέρισμα σε πολυκατοικία ή σ' ένα αυθαίρετο εκτός σχεδίου χωρίς τις στοιχειώδεις εξυπηρετήσεις»[134] και η τοπική αυτοδιοίκηση αναγορευόταν σε μοχλό πάλης για τη λύση αυτών των ζητημάτων προς φιλολαϊκή κατεύθυνση, η εφαρμογή στην πράξη από την τοπική εξουσία που στήριζαν οι συγκεκριμένοι πολιτικοί φορείς έδινε αποφάσεις Δημοτικών Συμβουλίων σαν αυτές που αναφέρθηκαν νωρίτερα.

Σε καμία περίπτωση όμως το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ δεν επιθυμούσαν τη διένεξη και τη σύγκρουση με τα μέλη και τα στελέχη τους και την ευρύτερη τοπική κοινωνία που είχε, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, οικονομικές σχέσεις εξάρτησης ή απολαβής από την οικοδομική δραστηριότητα όπως αυτές που προαναφέρθηκαν (εργαζόμενοι, οικοπεδούχοι, αγοραστές, κλπ.). Αρκετοί μάλιστα από τους εργολάβους-μέλη του ΚΚΕ είχαν ενταχθεί στο κόμμα πολύ πριν αποκτήσουν τη συγκεκριμένη επαγγελματική ιδιότητα. Πιθανή σύγκρουση και αμφισβήτηση του ρόλου της συγκεκριμένης οικονομικής ομάδας στην τοπική εξουσία, θα έθιγε παράλληλα και τα μικροσυμφέροντα των μελών και οπαδών των κομμάτων και των κατοίκων του δήμου και θα είχε βέβαια, άμεσο αντίκτυπο στην απήχηση και την λειτουργία των κομμάτων καθώς και στους συσχετισμούς δυνάμεων και επιρροής που προσπαθούσαν να διαμορφώσουν.

Ετσι, την περίοδο αυτή το δίκτυο που σχετίζεται με την οικοδομική δραστηριότητα αρχίζει να παγιώνεται στους μηχανισμούς της τοπικής

---

[133] Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΟΣ, Αρθρο: «ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΣΕ ΟΦΕΛΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ», Περιοδικό ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, Ιούλιος-Αύγουστος 1984, σελ. 27. Ακόμα, ΠΡΟΚΑΤΑΡΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΕΝΤΑΕΤΟΥΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 1983-1987, Κεφ. ΙΙ, σελ. 24.

εξουσίας και των κομμάτων και λειτουργεί στην κατεύθυνση αναπαραγωγής τόσο των οικονομικών συμφερόντων του μέσα από την πολιτική πρακτική της τοπικής εξουσίας όσο και των όρων ανάδειξης μελών του σε κρίσιμες θέσεις για την εξασφάλιση των όρων της αναπαραγωγής αυτής μέσα στο Δήμο και τις τοπικές οργανώσεις των κομμάτων. Την εικόνα αυτή δίνει πιο ολοκληρωμένα η πορεία των πραγμάτων στον δήμο την δεκαετία του '80 και εκεί θα εξεταστεί αναλυτικότερα.

Κλείνοντας την ανάλυση της περιόδου αυτής, θα μπορούσε να περιγραφεί συνοπτικά ως η πιο πολύπλοκη αλλά και σε μεγάλο βαθμό καθοριστική για τη μετέπειτα εξέλιξη της οργάνωσης και της λειτουργίας της τοπικής εξουσίας. Καθώς η δεκαετία του '70 αποτελεί το μεταίχμιο για τις δύο πόλεις, που διατηρούν σε μεγάλο βαθμό ακόμη τον παραδοσιακό κοινωνικό ιστό, η πρόσβαση σε λειτουργίες της κεντρικής κρατικής εξουσίας είναι ακόμα αδύνατη και υπάρχει έντονη συμμετοχή σε μαζικούς χώρους ευρύτερης πολιτικής δράσης, μια σειρά από ψυχολογικούς, πολιτικούς και αντικειμενικούς παράγοντες διαπλέκονται στη διαδικασία ανάδειξης προσώπων και ομάδων στην τοπική εξουσία.

Βέβαια, το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περιόδου αποτελεί η σταδιακή συγκρότηση στον Βύρωνα άτυπου δικτύου προώθησης οικονομικών συμφερόντων στην τοπική εξουσία και τους υπόλοιπους μηχανισμούς και παίζει με τη σειρά του καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της φυσιογνωμίας της πόλης και το γκρέμισμα του παραδοσιακού ιστού της. Με το πέρασμα στη δεκαετία του '80 και τη συνολική αναδιάρθρωση που επέρχεται τόσο στην οικονομία όσο και στις σχέσεις και τους όρους αναπαραγωγής της εξουσίας στο σύνολο της χώρας και την αντανάκλαση τους σε τοπικό επίπεδο, πολλοί από τους παραπάνω παράγοντες ατονούν ή εξαφανίζονται και οι σχέσεις διαπλοκής γίνονται πιο ξεκάθαρες.

---

[134] Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΟΣ, Αρθρο: «ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΣΕ ΟΦΕΛΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ», Περιοδικό ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, Ιούλιος-Αύγουστος 1984, σελ. 28.

Β. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1982-1989

Η περίοδος αυτή σηματοδοτείται από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κρατική εξουσία. Η αλλαγή αυτή στο κυβερνητικό επίπεδο ήρθε σαν αποτέλεσμα της ανάγκης για εκσυγχρονισμό της κρατικής εξουσίας στα πλαίσια της γενικότερης αναδιάρθρωσης του κεφαλαίου στη χώρα αλλά και διεθνώς. Τον εκσυγχρονισμό αυτό καθιστούσε ακόμη πιο επιτακτικό η όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων που το κατεστημένο αυταρχικό μετεμφυλιακό πολιτικό σκηνικό αδυνατούσε πλέον να ελέγξει και να καταστείλει μέσω των αποκλεισμών. Από την πλευρά της πλειοψηφίας του πληθυσμού η ανάληψη της διακυβέρνησης από το ΠΑΣΟΚ σηματοδοτούσε την ελπίδα για τη λύση χρόνιων λαϊκών προβλημάτων και την άρση των αποκλεισμών.

Οσον αφορά την Τοπική Αυτοδιοίκηση (Τ.Α.) και τη συμμετοχή του λαού σε κέντρα αποφάσεων, αυτά αναγορεύονται σε κρίσιμα ζητήματα και καθίστανται το μεγαλύτερο μέρος της περιόδου σαν ένα από τα σημαντικά πεδία πολιτικής αντιπαράθεσης. Οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ της περιόδου αυτής, παρά τις μεγαλόσχημες εκφράσεις για την Τ.Α.–«τρίτο βάθρο της δημοκρατίας» και για αποκέντρωση αρμοδιοτήτων, δεν άλλαξαν ουσιαστικά την κατάσταση στο θεσμικό επίπεδο.

Με τους νόμους 1270/82, 1416/84, 1622/86 και το Π.Δ. 76/85 που ρύθμιζαν τις αρμοδιότητες, τα οικονομικά και το λειτουργικό πλαίσιο των ΟΤΑ υπήρξαν σημαντικές βελτιώσεις σε σχέση με το παλαιότερο θεσμικό πλαίσιο χωρίς όμως να ανταποκρίνονται στα αιτήματα της Τ.Α. που ενστερνίζονταν πλήρως το ΠΑΣΟΚ στα χρόνια της αντιπολίτευσης. Νέες αποκλειστικές αρμοδιότητες δεν δόθηκαν στην Τ.Α., αυξήθηκαν όμως σε κάποιο βαθμό οι συντρέχουσες αρμοδιότητες και προβλέφθηκε η δυνατότητα να μεταβιβάζονται αρμοδιότητες από την κεντρική διοίκηση στους ΟΤΑ με Π.Δ., όπου και όποτε αυτό κρίνονταν σκόπιμο. Το πάγιο αίτημα για διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια της Τ.Α. παραμερίστηκε αφού διατηρήθηκαν τόσο ο έλεγχος σκοπιμότητας από τον Νομάρχη και οι πειθαρχικές διατάξεις (που κατέστησαν βέβαια στην πράξη σχεδόν ανενεργές) όσο και η άμεση οικονομική εξάρτηση. Το αίτημα για καθιέρωση σταθερού minimum ποσοστού 8% επί του κρατικού προϋπολογισμού για τις δαπάνες της Τ.Α. που είχε έντονα υποστηρίξει το ΠΑΣΟΚ πριν ανέλθει στην κυβέρνηση δεν

θεσμοθετήθηκε ποτέ και αντί αυτού έγινε μόνιμη πρακτική η έκτακτη επιχορήγηση προς του ΟΤΑ, που δινόταν όμως επιλεκτικά και με καθεστώς αδιαφάνειας.[135]

Στο επίπεδο της αποκέντρωσης αρμοδιοτήτων και της λαϊκής συμμετοχής υπήρξαν και πάλι θετικές ρυθμίσεις όχι όμως στο βαθμό που είχαν εξαγγελθεί μέχρι τότε. Με το Ν. 1270/82 (Άρθρο 24) καθιερώνεται ο θεσμός των συνοικιακών συμβουλίων και των λαϊκών συνελεύσεων. Οι θεσμοί αυτοί όμως, δεν διαθέτουν ουσιαστικές αρμοδιότητες και πόρους. Ο ρόλος τους είναι συμβουλευτικός-γνωμοδοτικός προς το Δημοτικό Συμβούλιο και αφορά κύρια τον εντοπισμό και την καταγραφή των προβλημάτων της γειτονιάς, αν και αργότερα (Π.Δ. 76/85, Άρθρο 147) δόθηκε η δυνατότητα να εκχωρεί ο Δήμος κάποιες αρμοδιότητες προς αυτά, όπου και όταν κρίνει σκόπιμο.

Αντίστοιχα, ως προς την αποκέντρωση και τον εκδημοκρατισμό της διοίκησης, παρά τη σύσταση των Νομαρχιακών Συμβουλίων με συμμετοχή σ' αυτά διαφόρων φορέων και της Τ.Α., το αίτημα για αιρετούς νομάρχες και συμβούλους παρέμεινε στα σχέδια όλο αυτό το χρονικό διάστημα. Στο ίδιο μήκος κύματος, κινήθηκαν και οι ρυθμίσεις για τη σύσταση και λειτουργία δημοτικών επιχειρήσεων. Ο συγκεκριμένος θεσμός προβλήθηκε έντονα από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ –ειδικά τα πρώτα χρόνια- ως μοχλός για την αλλαγή των παραγωγικών σχέσεων στα πλαίσια του «τρίτου δρόμου για το σοσιαλισμό». Τα μεγέθη όμως και οι τομείς δραστηριότητας που προέβλεπε το θεσμικό πλαίσιο κινούνταν κατά βάση στην αποδυνάμωση ενός τέτοιου χαρακτήρα, αν θεωρήσουμε ότι μπορούσαν να συμβάλλουν ουσιαστικά προς «σοσιαλιστική κατεύθυνση». Τα μικρο-μεσαία μεγέθη που ορίζονταν για τέτοιου είδους επιχειρήσεις (και τα μόνα δυνατά άλλωστε να υπάρξουν με τα δεδομένα οικονομικά των δήμων) εναρμονίζονταν με το συνολικό πλαίσιο της πολιτικής του ΠΑΣΟΚ για την ανάπτυξη της μικρο-μεσαίας επιχείρησης. Παράλληλα, από τις σφαίρες δραστηριότητας εξαιρούνταν σχεδόν όλοι οι «ανταγωνιστικοί» τομείς, δηλ. που λειτουργούσαν μεγάλες ή μικρότερες ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ετσι, στην Τ.Α. απέμεναν τομείς που δεν

---

[135] Ν. ΤΑΤΣΟΣ, ΟΙ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΠΑΣΠΕ 1987, ΚΕΦ. 2, Παρ. 2.4.2., σελ. 161-169.

συγκέντρωναν το ενδιαφέρον του κεφαλαίου καθώς δεν ήταν ιδιαίτερα κερδοφόροι και κυρίως αυτοί της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.

Πέρα όμως από τα πλαίσια της Τ.Α., αλλαγή σε θετική κατεύθυνση υπήρξε και στο γενικότερο πολιτικό κλίμα. Παρά τις άμεσες υπαναχωρήσεις του ΠΑΣΟΚ, λύθηκαν μια σειρά αιτήματα κυρίως εκδημοκρατισμού που ήταν ιδιαίτερα έντονα αλλά δεν έθιγαν την ουσία των όρων αναπαραγωγής του οικονομικού και πολιτικού συστήματος (αναγνώριση ΕΑΜικής Αντίστασης, οικογενειακό δίκαιο, ελεύθερη λειτουργία συνδικάτων και φορέων, κλπ.). Παράλληλα, στον οικονομικό τομέα δόθηκαν μια σειρά παροχές (συντάξεις αγροτών, αυξήσεις, επιδόματα, ΑΤΑ, κλπ.) χωρίς όμως και πάλι να θίγονται οι βασικές σχέσεις και με χαρακτήρα περισσότερο «λαϊκίστικο» παρά ενταγμένες σ' ένα συνολικό πλαίσιο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων σε «σοσιαλιστική πορεία».

Η κυρίαρχη όμως, λειτουργία του ΠΑΣΟΚ την περίοδο αυτή –στο βαθμό που ενδιαφέρει στην παρούσα μελέτη- ήταν η ενσωμάτωση του μαζικού κινήματος που είχε αναπτυχθεί όλη την προηγούμενη περίοδο και ο σταδιακός αφοπλισμός του. Στην κατεύθυνση αυτή, η χρήση από το ΠΑΣΟΚ των κρατικών μηχανισμών με τους όρους της πολιτικής της δεξιάς (πελατειακό σύστημα, ρουσφέτι, συναλλαγή, κλπ.) αντί των θέσεων για εκδημοκρατισμό και κοινωνικό έλεγχο –αν και πολλές φορές στο όνομά τους- είχε καθοριστική συμβολή και συμπαρέσυρε σε αρκετό βαθμό αντίστοιχες πρακτικές του ΚΚΕ στους θεσμούς που κατείχε, δηλ. κυρίως την Τ.Α.

Οι βελτιωτικές ρυθμίσεις σε συνδυασμό με τη λειτουργία αυτή, έδωσαν τη δυνατότητα σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού που ήταν αποκλεισμένα από οποιαδήποτε πρόσβαση σε κρατικούς μηχανισμούς λόγω της ιστορικής τους συγκρότησης μετά τον εμφύλιο, να συνδεθούν μέσα από διάφορα κανάλια («κλαδικές», εκλογική πελατεία, συμβάσεις έργων, κλπ.) ικανοποιώντας πλέον τα άμεσα μικροσυμφέροντά τους. Ετσι, η αγωνιστική διεκδίκηση και η σύγκρουση με τους κρατικούς μηχανισμούς που αποτελούσε μονόδρομο για ευρύτερα τμήματα όλη την προηγούμενη περίοδο και λειτουργούσε συνενωτικά για τους διάφορους -συντεχνιακούς ή μη- μαζικούς χώρους, έδωσε τη θέση της στον πελατειακό ανταγωνισμό και οδήγησε είτε στην αδράνεια πολλούς από αυτούς είτε στη συγκρότηση τους ως πελατειακού υποσυστήματος.

Σ' αυτά τα δεδομένα, το ΚΚΕ ως ο κύριος εκφραστής της «άλλης» αριστεράς (αφού το ΚΚΕεσ είχε ήδη συρρικνωθεί και δεν διέθετε ουσιαστική απήχηση στη βάση) στάθηκε πολλές φορές με αμηχανία, ελλείψεις αλλά και αυταπάτες τόσο για το ρόλο που θα έπαιζε τελικά το ΠΑΣΟΚ όσο και για τις δικές του δυνατότητες να κυριαρχήσει ή έστω να παίξει σημαντικό ρόλο στο πολιτικό σκηνικό. Ακόμη και μέχρι το 1986, το ΚΚΕ καλλιεργεί τη λογική της συμμαχίας με το ΠΑΣΟΚ σε κυβερνητικό επίπεδο.[136] Ιδιαίτερα τα πρώτα χρόνια, γίνεται φανερό ότι πίστευε πως το ΠΑΣΟΚ θα μπορούσε να πραγματοποιήσει μια σειρά προεκλογικές διακηρύξεις του με συγκρουσιακό χαρακτήρα και σε αυτή την κατεύθυνση θεωρούσε πως μια κυβερνητική συμμαχία θα διευκόλυνε και θα ριζοσπαστικοποιούσε τις γενικότερες πολιτικές εξελίξεις.

Παράλληλα, η ενσωματωτική λειτουργία του ΠΑΣΟΚ, με την αγωνιστική αδράνεια που επέφερε στο μαζικό κίνημα, στένευε αντικειμενικά τα περιθώρια διεύρυνσης της βάσης του ΚΚΕ και της εκλογικής του απήχησης αφού οι μαζικοί χώροι και αγώνες που αποτελούσαν το προνομιακό πεδίο του περιορίζονταν σταδιακά. Πολύ περισσότερο, που τη συγκεκριμένη περίοδο ο πολιτικός «αντίπαλος» ήταν κάθε άλλο παρά οφθαλμοφανής και σίγουρα δεν είχε το «αποκρουστικό πρόσωπο του κράτους της Δεξιάς».

---

[136] Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του Μ. Σπουρδαλάκη για τη στάση του ΚΚΕ προς το ΠΑΣΟΚ απ' όπου παρατίθενται εκτενή αποσπάσματα: «Ωστόσο, θα ήταν φυσικό να περιμένει κανείς από την κομμουνιστική αριστερά, όχι μόνο να κριτικάρει σοβαρά τον νέο πολιτικό προσανατολισμό του ΠΑ.ΣΟ.Κ., αλλά να προσπαθήσει να προωθήσει έναν εναλλακτικό ορισμό του «πολιτικού» ή τουλάχιστον να αντιταχθεί έμπρακτα στην αποκλειστικά μετριοπαθή κοινοβουλευτική ερμηνεία της Αλλαγής.
....το Κ.Κ.Ε. φάνηκε ανίκανο να οικειοποιηθεί τα οφέλη που προέκυπταν για λογαριασμό της αριστεράς (από έναν αυξανόμενο συμβιβασμό του ριζοσπαστισμού του ΠΑ.ΣΟ.Κ.). Περιορίσθηκε κυρίως σε πολυάριθμες φθηνές συγκυριακές κριτικές σε ζητήματα μικροπολιτικής ή τακτικής και προσπάθησε να επωφεληθεί (στον τομέα της στρατολόγησης) από την απογοήτευση των αριστερών στελεχών του Κινήματος. Εχοντας παρόμοιες απόψεις με το ΠΑ.ΣΟ.Κ. σε πιο ουσιαστικά θέματα (βασικά στην ιδέα της εξαρτημένης φύσης του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού), το Κ.Κ.Ε. δυσκολεύτηκε στις κριτικές του να ξεπεράσει τα όρια των προειδοποιήσεων για τις «επικίνδυνες» και «διαιρετικές» συνέπειες των «συνθημάτων μερικών δημοκρατικών δυνάμεων για το σχηματισμό αυτοδύναμης κυβέρνησης».....Αλλά ακόμη κι όταν το Κ.Κ.Ε. έφθασε να αρθρώσει μια πιο ουσιαστική και σε θεωρητικό επίπεδο κριτική απέναντι στο ΠΑ.ΣΟ.Κ., η κριτική του δεν μπορούσε να είναι αποτελεσματική, αφού στις θεωρητικές του αναμετρήσεις με το Κίνημα, το Κ.Κ.Ε. δεν επικέντρωσε τις κριτικές του στο τι πραγματικά ήταν ή έπραξε το ΠΑ.ΣΟ.Κ., αλλά μάλλον στο τι θα μπορούσε να είναι ή στο για ποιο θέμα δεν μίλησε το κόμμα του Παπανδρέου.».
Μ. ΣΠΟΥΡΔΑΛΑΚΗΣ, «ΠΑ.ΣΟ.Κ. ΔΟΜΗ ΕΣΩΚΟΜΜΑΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ, Κεφ.V, σελ. 266-267, Εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, 1988.

Οι αυταπάτες για το ρόλο του ΠΑΣΟΚ, η προσπάθεια για έλεγχο των μαζικών χώρων και κινημάτων και η απώθηση κάθε στοιχείου αυθόρμητου πέρα από την προώθηση της πολιτικής γραμμής του κόμματος συνέτειναν στην απομαζικοποίηση των αγώνων και την ενσωμάτωση των φορέων τους.

Σ' ένα άλλο επίπεδο, το ΚΚΕ προσπαθώντας να κάνει αισθητή την παρουσία του και να αντιπολιτευθεί το ΠΑΣΟΚ προσπαθεί να μειώσει τις θετικές εντυπώσεις μέτρων θεσμικού χαρακτήρα (λαϊκή συμμετοχή, κοινωνικοποιήσεις, επιτροπές ελέγχου από εργαζόμενους στις επιχειρήσεις, κλπ.) κάνοντας μεν κριτική σε θεωρητική βάση ότι οι θεσμοί αυτοί έχουν περιορισμένο ρόλο μέσα σ' ένα αστικό σύστημα αλλά κυρίως στρέφοντας την πολιτική του σε οικονομικές διεκδικήσεις από την κρατική εξουσία.

Ολοι αυτοί οι παράγοντες προκαλούν στασιμότητα στην ανάπτυξη του κόμματος, πράγμα που εκφράζεται και στην εκλογική του δύναμη (το 1985 έπεσε κάτω από 10%). Μπροστά στα γεγονότα αυτά και την πιθανότητα περιθωριοποίησης του στο κεντρικό πολιτικό παιχνίδι, στρέφεται και πάλι προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η κατάκτηση της τοπικής εξουσίας και η διατήρηση της σε νευραλγικούς και πυκνοκατοικημένους δήμους καλύπτει ως ένα σημείο την εκλογική του υποχώρηση και αξιοποιείται ως διαπραγματευτική δύναμη.

Στο πλαίσιο αυτό, οι δήμοι που ελέγχει το ΚΚΕ λειτουργούν πολλές φορές ως προμετωπίδα σύγκρουσης με την κυβερνητική πολιτική του ΠΑΣΟΚ, κύρια με οικονομικά αιτήματα (κίνηση των 35 Δημάρχων το 1984 για την οικονομική ενίσχυση και αυτοτέλεια των δήμων, συγκρούσεις με αφορμή την απεργία των εργαζομένων στους ΟΤΑ τον Απρίλη του 1985, κλείσιμο Δήμων και διαμαρτυρία για την οικονομική δυσπραγία[137] το καλοκαίρι του 1985 και το 1987, κλπ.)

Ουσία της πολιτικής του ΚΚΕ προς την τοπική κοινωνία αποτελεί η άρνηση αύξησης των δημοτικών φόρων και τελών και η διεκδίκηση πόρων από την κεντρική διοίκηση. «Οι Δήμοι δεν πρέπει και δεν μπορούν να γίνουν φορομπήχτες» αποτελεί το κύριο πλαίσιο πολιτικής στον οικονομικό τομέα.

---

[137] Ο Δήμος Βύρωνα ήταν ο πρώτος που «έκλεισε» διαμαρτυρόμενος για αδυναμία να ανταποκριθεί στις οικονομικές του υποχρεώσεις τον Ιούλιο του 1985 (Περιοδικό ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, Τεύχη 9 (Σεπτέμβρης, Οκτώβρης 1985) & 17.18 (Γενάρης, Φλεβάρης 1987), σελ.4-5 και 9-11.

Παράλληλα, η δημοτική αρχή πρέπει να ενημερώνει τους κατοίκους για την αιτία της οικονομικής δυσπραγίας των Δήμων και της αδυναμίας εκτέλεσης έργων και ν' αποτελεί τον συντονιστή διεκδικητικών αγώνων για τη λύση του οικονομικού προβλήματος της Τ.Α. Είναι γεγονός ότι το διάστημα αυτό στον Βύρωνα και την Καισαριανή η δημοτική φορολογία δεν αυξήθηκε παρά ελάχιστα και γενικά προωθήθηκαν έργα ουσιαστικής ανακούφισης των κατοίκων που παρέμεναν άλυτα για πολλά χρόνια (δίκτυα ύδρευσης και αποχέτευσης σε όλη την έκταση των δήμων, κατασκευή νέων σχολικών κτιρίων μετά από πιέσεις στον ΟΣΚ, κλπ.). Επίσης, υπάρχει σημαντική δραστηριότητα στον τομέα του πολιτισμού με προσπάθειες ενίσχυσης της ερασιτεχνικής δημιουργίας (υλικοτεχνική στήριξη του Δήμου σε εκδηλώσεις συλλόγων, μαθητικών κοινοτήτων, κλπ.) αλλά και ελεύθερη πρόσβαση των δημοτών σε ευρύτερες πολιτιστικές εκδηλώσεις (καλές θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, εικαστικές εκθέσεις, κλπ.).

Στο πλαίσιο αυτό προβάλλεται ξανά για τους Δήμους που ελέγχει το ΚΚΕ το δοκιμασμένο και πετυχημένο «πρότυπο της αγωνιστικότητας για τα λαϊκά προβλήματα, σεμνής στάσης, νοικοκυρεμένης διαχείρισης, βασισμένης στην πλήρη ενημέρωση και συμμετοχή του λαού για την αντιμετώπιση των δημοτικών υποθέσεων, χωρίς διακρίσεις».[138]

Μέσα όμως στο συνολικό πλέγμα αλλαγών του πολιτικού σκηνικού αλλά και της διάρθρωσης της τοπικής κοινωνίας, το συγκεκριμένο «πρότυπο» λειτουργεί με άλλους όρους από αυτούς της δεκαετίας του '70. Η Καισαριανή και κυρίως ο Βύρωνας αλλάζουν σταδιακά φυσιογνωμία. Με την οικιστική επέκταση διευρύνονται τα όρια των δήμων, αποσυντίθενται οι παραδοσιακές γειτονιές, εγκαθίστανται σημαντικά μεγάλος αριθμός νέων κατοίκων και σπάζουν οι παραδοσιακές κοινωνικές σχέσεις. Οι παλιές περιοχές αυθαιρέτων έχουν πλέον ενταχθεί στο σχέδιο πόλης και οικοδομούνται. Δεν απομένουν παρά ελάχιστες περιπτώσεις, όπως ο συνοικισμός του Βλητικού Σταθμού στην Καισαριανή που παραμένει περιοχή αυθαιρέτων μέχρι σήμερα. Παλιά και χρονίζοντα προβλήματα, όπως η ύδρευση, η αποχέτευση, το οδικό δίκτυο, κλπ. των συνοικιών έχουν σε μεγάλο βαθμό διευθετηθεί και στη θέση

---

[138] ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΚΕ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ, ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΚΚΕ, ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ, Παρ.65, σελ.215, 12-16/5/1987.

τους αναφύονται νέα που αποτελούν συνέπεια της άναρχης οικοδόμησης του χώρου (τεράστιες ελλείψεις σε χώρους πρασίνου και κοινόχρηστους, πλατείες, σχολεία, κλπ.). Η σύνθεση του πληθυσμού μεταβάλλεται και αρχίζουν να υπερισχύουν τα μικρομεσαία στρώματα.

Οι αλλαγές αυτές στη φυσιογνωμία και τη διάρθρωση των δύο πόλεων σε συνδυασμό με την μεταβολή των συσχετισμών και δεδομένων στο ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο οδηγούν σταδιακά σε αδράνεια και διάλυση της πλειοψηφίας των τοπικών συλλόγων. Στο βαθμό που η λειτουργία τους δεν διακόπτεται (όπως συνέβη με την πλειοψηφία αυτών των μορφωμάτων) απομαζικοποιούνται, παύουν πια να αποτελούν σημείο αναφοράς της γειτονιάς και χάνουν την απήχησή τους καθώς αδυνατούν να προσαρμοστούν και ν' αποτελέσουν πόλο έλξης στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται στις συνοικίες. Παράλληλα, οι κομματικοί φορείς προσπαθούν να ελέγξουν τις διοικήσεις και τη λειτουργία τους εντάσσοντας τις στις διαπαραταξιακές τους επιδιώξεις κι έτσι χάνουν ακόμα περισσότερο τον αυτόνομο ρόλο τους, με αποτέλεσμα στο βαθμό που παύουν να χρησιμεύουν ως συνδετικός κρίκος με την τοπική κοινωνία για την διεύρυνση της βάσης των κομμάτων –που περνά πλέον πιο αποτελεσματικά μέσα από άλλα κανάλια (ισχυρή οργανωτική δομή του ΚΚΕ, Κρατικοί Μηχανισμοί για το ΠΑΣΟΚ)- να καθίστανται αδρανείς και να διαλύονται.

Η αλλαγή στη φυσιογνωμία και τη διάρθρωση της πόλης δημιουργεί αντίστοιχες επιπτώσεις και στα άτυπα δίκτυα που βασίζονται στην κοινή καταγωγή και την «εντοπιότητα». Παρ' ότι η λειτουργία τους δεν σταματά καθώς ο πυρήνας τους παραμένει στις συνοικίες, μειώνεται ο ρόλος και η εμβέλεια τους στην τοπική κοινωνία. Βέβαια, η λειτουργία του δικτύου αναπαράγεται εν μέρει μέσα στους τοπικούς κομματικούς μηχανισμούς καθώς αποτελεί κι εκεί τον πυρήνα (ιδιαίτερα στο ΚΚΕ) αλλά είναι πολύ πιο δύσκολο να προωθήσει και να αναδείξει πρόσωπα μέσα στα κομματικά όργανα βασιζόμενο απλά και μόνο σε όρους κοινής καταγωγής.

Όπως γίνεται φανερό, οι κομματικοί μηχανισμοί αποτελούν πλέον την κυρίαρχη διαδικασία ανάδειξης προσώπων στην τοπική ηγεσία και όλα τα υπόλοιπα δίκτυα (θεσμοθετημένα ή άτυπα) συνδέονται σ' αυτό το επίπεδο μαζί τους. Εξετάζοντας τους μηχανισμούς κάθε κόμματος παρατηρούμε στο ΚΚΕ μια ιδιαίτερη αντίφαση, όσον αφορά τη βάση του. Στο «κόμμα της

εργατικής τάξης» αυξάνει η συμμετοχή μικρο-μεσαίων στρωμάτων ενώ εμφανίζει προοδευτική μείωση ο αριθμός των εργατών[139], το οποίο έρχεται σαν αποτέλεσμα της αλληλοδιαπλοκής μιας σειράς παραγόντων (δομή και συγκρότηση του φορέα, ιστορική συγκρότηση της ελληνικής κοινωνίας και του ΚΚΕ, πολιτική πρακτική και πρόγραμμα, κλπ.).

Στον Βύρωνα και την Καισαριανή το φαινόμενο γίνεται ιδιαίτερα έντονο καθώς αυξάνει η σύνθεση του πληθυσμού προς όφελος των μικροαστικών στρωμάτων και ο πληθυσμός πυρήνας των δύο πόλεων εντάσσεται σ' αυτά. Σημαντική επίδραση σ' αυτό, έχει η ανυπαρξία μεγάλων εργασιακών βιομηχανικών χώρων και η φθίνουσα πορεία μεσαίων επιχειρήσεων παραδοσιακών κλάδων του δευτερογενούς τομέα (υφαντουργία, ιματισμός) που συνοδεύεται από σχετική αύξηση του αριθμού μικρών επιχειρήσεων στους κλάδους αυτούς. Εξ άλλου, συνολικά η εργατική τάξη της χώρας στην ιστορική της συγκρότηση απείχε από το «προλεταριάτο που κατέχει μόνο την εργατική του δύναμη» καθώς πάντα υπήρχε σύνδεση με μικροϊδιοκτησία στο χωριό ή στην πόλη, παράλληλη απασχόληση σε μικρές ατομικές ή οικογενειακές επιχειρήσεις, κλπ.

Τα δεδομένα αυτά εκφράζονται τόσο στη βάση του όσο και στη συγκρότηση των μηχανισμών του ΚΚΕ. Ηδη περίπου στα μέσα της δεκαετίας του '80 διαλύει τις οργανώσεις μεγάλων εργοστασίων και εντάσσει τα μέλη τους στις συνοικιακές, ενώ παράλληλα, δημιουργείται ένα ολόκληρο θεωρητικό υπόβαθρο για τα μικροαστικά στρώματα και τη συμμαχία μαζί τους.[140] Στα πλαίσια αυτά διευρύνεται συνεχώς η πολιτική για τα προβλήματα

---

[139] ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΚΕ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ, ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΚΚΕ 12-16/5/1987, ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ, Παρ. 80, σελ. 228-229 : «Ο αριθμός των εργατών στη συνολική κομματική δύναμη, ιδιαίτερα των βιομηχανικών, κι οι ρυθμοί στρατολογίας τους καθυστερούν αρκετα...», ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ, Παρ. 20, σελ. 171: «...σπάει η κοινωνική ομοιομορφία στην περιφέρεια των μεγάλων πόλεων. Στις λαϊκές συνοικίες, που παλιά κατοικούσαν αποκλειστικά φτωχά, προλεταριακά στρώματα, ζουν, τώρα, και μικροαστικά στρώματα.», κλπ.

[140] ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΕΛΛΑΔΑΣ (σελ. 26-27). Επίσης στο ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΚΕ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ, ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΚΚΕ 12-16/5/1987, ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ, Παρ. 21, σελ. 172-173 : «Η κατάσταση των ΕΒΕ, που το 90% περίπου ανήκουν στα παλιά μεσαία στρώματα της πόλης και το υπόλοιπο στη μη μονοπωλιακή αστική τάξη, συνολικά χειροτερεύει. Μειώθηκαν οι μισθωτοί που απασχολούν. Πάνω από τους μισούς ΕΒΕ είναι πλέον αυτοαπασχολούμενοι, χωρίς μισθωτούς. Μειώνεται ο κύκλος εργασιών τους και επιδεινώνονται οι συνθήκες εργασίας τους. Ολο και πιο μικρό είναι το κομμάτι των παλιού τύπου μεσαίων στρωμάτων της πόλης, που περνά, και με μεγάλες δυσκολίες, στην αστική τάξη.....Οι εξελίξεις στην κατάσταση των μεσαίων στρωμάτων στην πόλη και στο χωριό, εντείνουν τους παράγοντες πολιτικής-

των Επαγγελματιών-Βιοτεχνών (ΕΒΕ) και η ενδυνάμωση του ρόλου τους μέσα από επαγγελματικές ενώσεις. Ετσι, δημιουργούνται νέα άτυπα δίκτυα που συνδέονται άμεσα με τους κομματικούς μηχανισμούς και στο βαθμό που δεν συγκρούονται με τις επιλογές και την πολιτική του κεντρικού μηχανισμού ή μεταξύ τους για τον έλεγχο των τοπικών μηχανισμών, συνεχίζουν να αναπαράγονται ομαλά και να καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τα πρόσωπα που θα αναδειχθούν. [141]

Παράλληλα, κατέχοντας ήδη επί αρκετά χρόνια την τοπική εξουσία και στην προσπάθεια διατήρησης της συγκροτούνται και οι όροι και οι μηχανισμοί αναπαραγωγής της, τόσο από το ίδιο το κόμμα, όσο και από τα πρόσωπα που την ασκούν. Ετσι, πέρα από τους πολιτικο-ιδεολογικούς όρους αναπαραγωγής της εξουσίας, γίνεται και χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρουν πελατειακοί και άλλοι μηχανισμοί συναλλαγής. Στο βαθμό που το ΚΚΕ έχει πολιτικά οφέλη από αυτή τη διαδικασία (πλειοψηφία στους εργαζομένους των ΟΤΑ, διατήρηση της τοπικής εξουσίας, διεύρυνση της εκλογικής του βάσης, προβολή των θέσεων του από ευρύτερους θεσμούς, κλπ.) δεν αντιδρά σε κεντρικό επίπεδο. Βέβαια, στους τοπικούς κομματικούς μηχανισμούς δημιουργούνται προστριβές και διενέξεις καθώς μέσα από αυτή τη λειτουργία ισχυροποιούνται πρόσωπα και ομάδες και εξασφαλίζουν ως ένα βαθμό την ανάδειξη τους χωρίς να εξαρτώνται απόλυτα από την εκλογική πριμοδότηση του ΚΚΕ.

Ειδικά το πρώτο μισό της δεκαετίας του '80, η πελατειακή λειτουργία απευθύνεται κυρίως στα μέλη και τους στενούς οπαδούς του κόμματος (προσλήψεις, εξυπηρετήσεις, κλπ.), στοχεύοντας έτσι και στην εξασφάλιση των όρων κυριαρχίας στους εσωκομματικούς μηχανισμούς.

Η παράλληλη χρήση ιδεολογικο-πολιτικών και τέτοιων μηχανισμών στην προσπάθεια εδραίωσης και αναπαραγωγής της τοπικής εξουσίας εξηγεί

ιδεολογικής ταλάντευσής τους. Ταυτόχρονα, οι αντικειμενικές συνθήκες μεγαλώνουν τις δυνατότητες και τις ανάγκες συμμαχίας τους με το προλεταριάτο.»

[141] Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διαγραφή το 1987 στον Βύρωνα από το ΚΚΕ ομάδας στελεχών και μελών του για «φραξιονιστική δράση». Κύρια κατηγορία υπήρξε η λειτουργία άτυπου δικτύου που λειτουργούσε παράλληλα με τα επίσημα όργανα και προωθούσε τα μέλη της στην κομματική και δημοτική ηγεσία. Πολλά μέλη της ομάδας ήταν δημοτικοί σύμβουλοι. Ενδεικτικό είναι ακόμα ότι στην πλειοψηφία τους ανήκαν στα μεσαία στρώματα (Διανοούμενοι, Επιχειρηματίες, κλπ.) και ήταν ντόπιοι.

σ' ένα βαθμό και τη στάση των δημοτικών ηγεσιών των δύο δήμων προς τους θεσμούς λαϊκής συμμετοχής –Συνοικιακά Συμβούλια, Λαϊκές Συνελεύσεις.

Αναμφισβήτητα, οι δημοτικές αρχές που έλεγχε το ΚΚΕ λειτούργησαν άμεσα και στήριξαν περισσότερο τους νέους αυτούς θεσμούς από αντίστοιχες του ΠΑΣΟΚ, κάνοντας ταυτόχρονα ουσιαστική κριτική στο θεσμικό τους πλαίσιο, που δεν προέβλεπε κανενός είδους αρμοδιότητα αλλά μόνο γνωμοδοτικό χαρακτήρα. Η μόνη δυνατότητα που έδινε το θεσμικό πλαίσιο ήταν η μεταβίβαση από τον ίδιο το Δήμο αρμοδιοτήτων και πόρων προς αυτά. Με δεδομένες τις περιορισμένες αρμοδιότητες και την οικονομική δυσπραγία της Τ.Α. ήταν πολύ δύσκολο σε δήμους τέτοιου μεγέθους να εκχωρηθούν προς κατώτερο επίπεδο αρμοδιότητες.

Η κεντρική πολιτική του ΚΚΕ αντιμετώπιζε τους θεσμούς αυτούς σαν ένα εν δυνάμει πεδίο ανάπτυξης τοπικών αγώνων και διεκδικήσεων που θα λειτουργούσε θετικά στην διεύρυνση της σφαίρας επιρροής του και παραπέρα εδραίωσης του πρότυπου της «αγωνιστικής δημοτικής αρχής», γνωρίζοντας εξ αρχής βέβαια, τις περιορισμένες δυνατότητες παρέμβασης οποιουδήποτε συμμετοχικού θεσμού στα πλαίσια του αστικού συστήματος. Εξ άλλου, υπήρχε πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη προς τέτοια κατεύθυνση των συμμετοχικών θεσμών αφού οι αγωνιστικές κινητοποιήσεις για τοπικά προβλήματα συνεχίζονται και συσπειρώνουν ευρύτερα τμήματα της τοπικής κοινωνίας. (Παραδείγματα τέτοιων τοπικών κινητοποιήσεων αποτελούν η διεκδίκηση του χώρου στο Ταπητουργείο του Βύρωνα το 1983 για λειτουργία Στεκιού Νεολαίας, η άρνηση εγκατάστασης δεξαμενών της ΕΥΔΑΠ σε πευκόφυτο χώρο του Σκοπευτηρίου στα όρια των δύο δήμων το 1982, οι συνεχείς κινητοποιήσεις στην Καισαριανή για την απομάκρυνση της Σκοπευτικής Εταιρείας και την ανάπλαση του χώρου, κλπ.).

Παρ' όλες αυτές τις προϋποθέσεις οι συμμετοχικοί θεσμοί δεν κατόρθωσαν να λειτουργήσουν ως τέτοιοι και να εδραιωθούν, αφού τελικά, οι ανασχετικοί παράγοντες έπαιξαν καθοριστικό ρόλο. Τα Συνοικιακά Συμβούλια και οι Λαϊκές Συνελεύσεις υπονομεύθηκαν από την αρχή από το ίδιο το ΠΑΣΟΚ που τα είχε εξαγγείλει ως μέσα για «αποφασιστική συμμετοχή του Λαού στην εξουσία»[142] αφού οι αρμοδιότητές τους περιορίζονταν στην

---

[142] Διακύρηξη Κυβερνητικής Πολιτικής του ΠΑ.ΣΟ.Κ.: Συμβόλαιο με το Λαό, Αθήνα 1981.

καταγραφή ήσσονος σημασίας προβλημάτων της γειτονιάς και εισήγηση τους γι' αυτά στο Δήμαρχο, που με τη σειρά του θα έκρινε ποιες από αυτές τις προτάσεις θα συζητούνταν στο Δημοτικό Συμβούλιο (Δ.Σ.). Τελικά, με βάση το θεσμικό πλαίσιο μετατρέπονταν στην ουσία σε γραφείο παραπόνων προς την τοπική εξουσία χωρίς να δίνεται κανένα περιθώριο αυτόνομης ύπαρξης και δράσης. Η εξαγγελία και η θεσμοθέτηση τους από το ΠΑΣΟΚ εκπορεύτηκε στην πραγματικότητα, από την ανάγκη για κοινωνική συναίνεση στα πλαίσια του αστικού εκσυγχρονισμού της κρατικής εξουσίας.[143]

Εξ άλλου, το ΠΑΣΟΚ σταδιακά μετά από την ανάληψη της κυβερνητικής εξουσίας έπαψε να έχει λόγο νομιμοποίησης του από τέτοιες διαδικασίες της βάσης –πολύ περισσότερο διεκδικητικού χαρακτήρα προς την κεντρική εξουσία. Ετσι, η πολιτική του και προς αυτούς τους θεσμούς κινήθηκε στα πλαίσια της θέσης «ο αγώνας τώρα δικαιώνεται» και της προσπάθειας για γενικότερη αδρανοποίηση και ενσωμάτωση των μαζικών χώρων.

Στα πλαίσια αυτά, η πολιτική της τοπικής εξουσίας του ΚΚΕ εμφανίζεται στους συγκεκριμένους δήμους ιδιαίτερα αντιφατική και συντελεί με τη σειρά της, στους παράγοντες που οδήγησαν στην αδρανοποίηση και διάλυση αυτών των θεσμών από τα πρώτα τους βήματα. Βασικό παράγοντα αποτέλεσε η αδυναμία μαζικοποίησης των θεσμών (ιδιαίτερα των Λαϊκών Συνελεύσεων) και κατάκτησης σταθερής και τακτικής συμμετοχής ευρύτερων τμημάτων των κατοίκων στις διαδικασίες τους. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι όλο το προηγούμενο διάστημα υπήρχε συλλογική εμπειρία αντίστοιχων διαδικασιών και διεκδικητικών αγώνων. Στο βαθμό που το ΚΚΕ συντελεί στην αδρανοποίηση των λειτουργιών της βάσης, αποτελεί συνέπεια της πολιτικής συμπεριφοράς του προς τους τοπικούς και γενικότερα τους μαζικούς αγώνες. Ετσι, ενώ επιδιώκεται η συμμετοχή της τοπικής βάσης στις αγωνιστικές κινητοποιήσεις, απουσιάζει στη διαχείριση και αξιοποίηση του θετικού αποτελέσματος της διεκδίκησης (π.χ. η κατάκτηση ενός χώρου από

---

[143] Μ. ΣΠΟΥΡΔΑΛΑΚΗ, ΠΑ.ΣΟ.Κ. ΔΟΜΗ ΕΣΩΚΟΜΜΑΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ, ΕΞΑΝΤΑΣ, 1988, σελ. 261: «Μάλιστα με μια πιο προσεκτική ματιά σε αυτού του είδους τις υποσχέσεις, εύκολα θα καταλήγαμε πως η συμμετοχή του λαϊκού παράγοντα στην Αλλαγή δεν ήταν απλά προεκλογικό τέχνασμα. Ηταν η ανάγκη για κοινωνική συναίνεση που οδήγησε το ΠΑ.ΣΟ.Κ. στην υιοθέτηση αυτών των θέσεων. Μάλιστα δεν δίστασε να

τον Δήμο -όπως τα Λατομεία ΕΡΓΑΝΗ. Η διαμόρφωση και αξιοποίηση του δεν απαιτεί τη συμμετοχή και το διάλογο με τους κατοίκους που διεκδίκησαν μαζί με τον Δήμο τον χώρο, καθώς αποτελεί πλέον αρμοδιότητα της τοπικής εξουσίας που την ασκεί βέβαια «σύμφωνα με τη θέληση και προς όφελος της τοπικής κοινωνίας» βάσει των εκλογικών αποτελεσμάτων). Μ' αυτό τον τρόπο, τα τμήματα της τοπικής κοινωνίας που έχουν αγωνιστική διάθεση, αποκλείονται από τη συνολική διαδικασία επίτευξης του στόχου με συνέπεια την απογοήτευση και την αδράνεια.

Ενα δεύτερο επίπεδο, αφορά τη λειτουργία του τοπικού κράτους ως μηχανισμού αναπαραγωγής της εξουσίας του. Στο βαθμό που η λειτουργία των Συνοικιακών Συμβουλίων και των Λαϊκών Συνελεύσεων μπορούσε να αμφισβητήσει την εδραίωση και διατήρηση της τοπικής ηγεσίας, οι μηχανισμοί της δημιουργούσαν πρόσθετα εμπόδια στην καθιέρωση και λειτουργία των θεσμών αυτών.

Στις Συνοικιακές Συνελεύσεις και τα Συνοικιακά Συμβούλια μετείχαν σύμφωνα με το νόμο όλοι οι κάτοικοι του δήμου. Ενα σώμα πολύ πιο ευρύτερο από το εκλογικό και όπου οι συσχετισμοί μεταξύ των πολιτικών φορέων δεν ήταν καταγεγραμμένοι και δεδομένοι. Εξ άλλου, σε διαδικασίες άμεσου δημοκρατικού χαρακτήρα που θα συμμετείχαν ευρύτερα τμήματα, δεν ήταν εύκολο να ελέγχονται πάντα οι διαθέσεις της βάσης. Η κυριαρχία ενός άλλου πολιτικού φορέα ή η αμφισβήτηση της τοπικής εξουσίας θα δημιουργούσε προβλήματα στην ομαλή αναπαραγωγή και διατήρηση της ηγεσίας στον Δήμο.

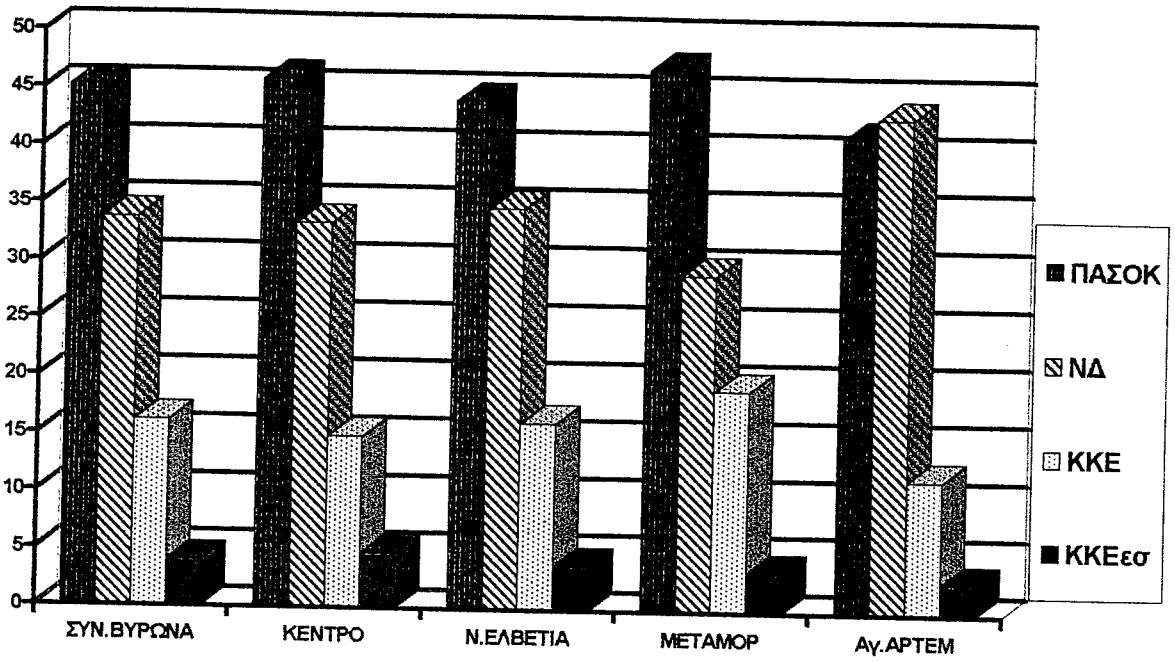
Ετσι, το 1983 στον Βύρωνα εμφανίζεται μια προσπάθεια να ελεγχθούν απόλυτα οι συσχετισμοί που θα προέκυπταν από τις εκλογές στα Συν. Συμβούλια. Γνωρίζοντας τις ιδιομορφίες στην συγκρότηση των συνοικιών (ο Δήμος χωρίστηκε σε 13 συνοικίες) και την πολιτική απήχηση του ΚΚΕ σε κάθε μία[144], ήταν βέβαιο ότι σε κάποιες από αυτές δεν θα μπορούσε να εκλέξει την πλειοψηφία της διοίκησης. (Για τις διαφορές στην εκλογική συμπεριφορά ανά συνοικία είναι ενδεικτικό το Γράφημα ... που ακολουθεί, με τα εκλογικά

ομολογήσει πως «....χωρίς τη λαϊκή συμμετοχή και πρωτοβουλία δεν μπορεί να επιτευχθεί η λαϊκή συναίνεση».

[144] Στην Καισαριανή οι συνοικίες ήταν πολύ πιο ομοιόμορφες στην πολιτική τους συμπεριφορά καθώς διατηρούνταν σε μεγάλο βαθμό ο παραδοσιακός ιστός.

αποτελέσματα κατά ενορία το 1985). Παράλληλα, η συμμετοχή στις συνοικιακές εκλογές κατοίκων που δεν ήταν δημότες θα μπορούσε να αλλάξει τους συσχετισμούς πολιτικής δύναμης που είχαν καταγραφεί στις δημοτικές

ΓΡΑΦΗΜΑ 7: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 1985 ΚΑΤΑ ΕΝΟΡΙΑ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΒΥΡΩΝΑ

εκλογές και να αμφισβητήσει σε κάποιο βαθμό την νομιμοποίηση της τοπικής εξουσίας ως εκφραστή της πλειοψηφίας και των τοπικών διαθέσεων. Στο πλαίσιο αυτό και με την πλειοψηφία που διαθέτει το ΚΚΕ στο Δ.Σ. βάσει του εκλογικού συστήματος (ενισχυμένη αναλογική), αποφασίζεται την άνοιξη του 1983[145] για τις συνοικιακές εκλογές που ορίστηκαν στις 6.11.83, να μην μετέχουν ψηφοδέλτια συνδυασμών και πολιτικών παρατάξεων αλλά να υπάρχει ενιαία λίστα υποψηφίων. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνονταν τόσο ο μεγαλύτερος δυνατός έλεγχος στο αποτέλεσμα (αφού η οργανωτική δομή του ΚΚΕ του επέτρεπε να ελέγχει και να κατευθύνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τη σταυροδοσία και που σε καμία περίπτωση δεν μπορούσαν να εφαρμόσουν σε μαζική κλίμακα οι υπόλοιπες παρατάξεις) αλλά και άμβλυνση των εντυπώσεων στις περιπτώσεις που και πάλι δεν θα μπορούσε να ελέγξει την

[145] Συνεδρίαση Δ.Σ. Δήμου Βύρωνα στις 16.5.83.

πλειοψηφία, καθώς το σύστημα αυτό δεν επέτρεπε την καταγραφή του αποτελέσματος υπέρ κάποιου πολιτικού χώρου[146].

Στην πρακτική αυτή αντέδρασαν τα υπόλοιπα κόμματα αλλά παρ' όλ' αυτά, δέχθηκαν να συμμετάσχουν οι υποψήφιοι τους σε ενιαία λίστα, εκτιμώντας ότι υπήρχαν και με αυτόν τον τρόπο δυνατότητες ανάδειξης τους στα όργανα του θεσμού. Το δεύτερο ζήτημα που αποτέλεσε σημείο τριβής ήταν η μη ολοκλήρωση της απογραφής των κατοίκων και της οριστικοποίησης των εκλογικών καταλόγων. Πράγματι, ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να καταγραφεί ένας πληθυσμός περίπου 80.000 κατοίκων χωρίς μάλιστα καμία οικονομική ενίσχυση από την κεντρική εξουσία για την διαδικασία αυτή. Μπροστά σ' αυτό το πρόβλημα, η πλειοψηφία της Εκλογικής Επιτροπής που ορίστηκε από το Δ.Σ. αποφάσισε να μπορούν να ψηφίζουν όσοι δεν ήταν καταγεγραμμένοι στους καταλόγους με «υπεύθυνη δήλωση». Το γεγονός αυτό προκάλεσε έντονη αντίδραση από το ΠΑΣΟΚ και τη ΝΔ, θεωρήθηκε απόπειρα νόθευσης του αποτελέσματος και ότι έθιγε το αδιάβλητο των εκλογών. Η άρνηση της πλειοψηφίας να υπαναχωρήσει στην απόφαση αυτή, είχε σαν αποτέλεσμα την αποχή όλων των υπολοίπων κομμάτων –πλην του ΚΚΕ- από τις εκλογές και τη μη νομιμοποίηση των αποτελεσμάτων τους. Τα γεγονότα αυτά επέφεραν ουσιαστικό πλήγμα στο κύρος του θεσμού από τις πρώτες μέρες ζωής του και ποτέ δεν κατόρθωσε ν' αποκτήσει μαζικότητα και αξιόλογο βαθμό συμμετοχής των κατοίκων. Συνοικιακές Εκλογές έγιναν ξανά μετά από 4 χρόνια (το 1987) με ψηφοδέλτια παρατάξεων, χωρίς όμως ο θεσμός να λειτουργήσει ουσιαστικά.

Στην Καισαριανή που δεν σημειώθηκαν αντίστοιχα γεγονότα, η λειτουργία του θεσμού καθυστέρησε σημαντικά λόγω της οικονομικής αδυναμίας του Δήμου να κάνει ολοκληρωμένη απογραφή των κατοίκων και να συντάξει εκλογικούς καταλόγους. Οι πρώτες Συνοικιακές Εκλογές έγιναν το 1986 και ξανά το 1988. Στην Καισαριανή, όπως ήταν αναμενόμενο, το ΚΚΕ κατόρθωσε να ελέγχει την πλειοψηφία των συμβουλίων. Η πορεία του θεσμού ήταν κι εδώ, ταυτόσημη.

---

[146] Φαινόμενα τέτοιας πολιτικής συμπεριφοράς προς τους τοπικούς συμμετοχικούς θεσμούς που εντοπίζονται στον Βύρωνα, δεν παρατηρούνται σε άλλους Δήμους που ελέγχει το ΚΚΕ (π.χ. Κερατσίνι, Ν. Φιλαδέλφεια) κάνοντας σαφές ότι δεν επρόκειτο για κεντρικά διαμορφωμένη πολιτική γραμμή.

Ετσι, οι διαδικασίες αυτές αδράνησαν εντελώς και μετά το 1988 είχαν πάψει να λειτουργούν. Εντύπωση πάντως, προκαλεί το γεγονός ότι παρά τη φθίνουσα πορεία του θεσμού και ενώ τα επίσημα κείμενα του ΚΚΕ συνεχίζουν να μιλούν για «ανάπτυξη θεσμών άμεσης δημοκρατίας στους τόπους κατοικίας», πουθενά στις θέσεις του κόμματος για την Τ.Α. δεν γίνεται αναφορά σε τέτοιους θεσμούς, ούτε περιλαμβάνεται στα κύρια αιτήματα η αναβάθμιση και ενίσχυση τους, όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

Η αποτυχία και η διάλυση του θεσμού αυτού είχε επιπτώσεις και στην ίδια την πολιτική ανάπτυξη και επιρροή του ΚΚΕ, καθώς πιο δύσκολα έβρισκε πλέον δρόμους «να συναντηθεί με την τοπική κοινωνία» σε μαζικού χαρακτήρα διαδικασίες. Παράλληλα, η τοπική εξουσία ξεκόβει οριστικά με διαδικασίες άμεσης δημοκρατίας και λογοδοσίας προς τη βάση κι έτσι, -θεωρητικά τουλάχιστον- επιτρέπει σε μεγαλύτερο βαθμό την ανάπτυξη και διαπλοκή άτυπων δικτύων πρόσβασης στα τοπικά κέντρα λήψης αποφάσεων.

Το ΠΑΣΟΚ την ίδια περίοδο, ανέρχεται κι εδραιώνεται στην κυβερνητική εξουσία. Πέρα όμως από τη γενικότερη πολιτική του ως κυβέρνηση προς την Τ.Α. και τους θεσμούς συμμετοχής, σε τοπικό επίπεδο παρουσιάζεται μια πτώση της δραστηριότητας για τοπικά ζητήματα. Μετά και την αποτυχία του το 1982, ενώ είχε τις καλύτερες προϋποθέσεις με την εκλογική νίκη του 1981, να κυριαρχήσει στους Δήμους, διαπιστώνεται ύφεση στην ενασχόληση με τα προβλήματα τις τοπικής κοινωνίας. Όπως έχει ήδη περιγραφεί, το ΠΑΣΟΚ αποσύρεται την περίοδο αυτή από τις αγωνιστικές διαδικασίες της βάσης και παράλληλα, τα τοπικά στελέχη του που αναδείχθηκαν απ' αυτές δραστηριοποιούνται σε μηχανισμούς της κεντρικής εξουσίας που κατέχει πλέον το κόμμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Δ. Κουκουλάκης -ένα από τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ με μεγάλη απήχηση στην τοπική κοινωνία- που παραιτείται από το Δ.Σ. καθώς αναλαμβάνει χρέη Νομάρχη.

Η αδράνεια και η διάλυση των τοπικών συλλόγων και των θεσμών λαϊκής συμμετοχής, σε συνδυασμό με την αλλαγή προσανατολισμού των τοπικών οργανώσεων του, που γίνονται βέβαια πιο μαζικές αλλά ο ρόλος τους περιορίζεται τόσο από την έλλειψη εσωκομματικής δημοκρατίας, όσο και από τον διαμεσολαβητικό χαρακτήρα που παίρνουν στα πλαίσια του

πελατειακού δικτύου που αναπτύσσει το ΠΑΣΟΚ, αφήνουν ακόμα περισσότερο χώρο για την ανάδειξη προσώπων και ομάδων που συνδέονται με άτυπα τοπικά δίκτυα συμφερόντων.

Ετσι, η λειτουργία του στην τοπική εξουσία χαρακτηρίζεται από αυτό το πλέγμα σχέσεων, τόσο μέσα από την ίδια, για την εξυπηρέτηση μικροσυμφερόντων, όσο κυρίως μέσα από τις αρμοδιότητες που διαθέτει η νομαρχία (προσλήψεις, αναθέσεις έργων, κλπ.)[147].

Η αποστασιοποίηση του από τη συμμετοχή στην διεκδίκηση τοπικών προβλημάτων και η απογοήτευση που εκφράστηκε γρήγορα, με την μη ικανοποίηση και πραγμάτωση των στόχων που έθετε πριν το '81, σε συνδυασμό με την αδυναμία ανάδειξης πλέον καταξιωμένων τοπικών στελεχών, είχε σαν αποτέλεσμα την μεγάλη εκλογική του αποτυχία στις δημοτικές του 1986.

Μην έχοντας στους συγκεκριμένους δήμους, στελέχη ικανά να διεκδικήσουν την τοπική εξουσία και βασιζόμενο περισσότερο στις προεκλογικές υποσχέσεις βουλευτών και υπουργών του (Κουλουμπής στην Καισαριανή και Βερυβάκης στον Βύρωνα) και τα πελατειακά του δίκτυα, υποστήριξε και στους δύο δήμους πρόσωπα που δεν μπορούσαν να έχουν ευρύτερη απήχηση και ακτινοβολία (Γ. Πάντζας στην Καισαριανή και Δ. Κωνσταντιλιέρης στον Βύρωνα). Ο συνδυασμός όλων αυτών των παραγόντων, έφερε το ΠΑΣΟΚ για πρώτη φορά στην τρίτη θέση, με χαμηλότερα ποσοστά από το 1982.

Μετά το 1986, ξεκινά και η γενικότερη κρίση που διέρχεται το ΠΑΣΟΚ ως κυβέρνηση, με κορύφωση το 1989 και αποτέλεσμα την όλο και μεγαλύτερη αποκοπή του από την κοινωνική βάση και την πλήρη συντηρητικοποίηση του. Στο τοπικό επίπεδο, το γεγονός αυτό εκφράζεται σε όλο και μεγαλύτερη διαπλοκή του με τα τοπικά δίκτυα οικονομικών συμφερόντων, που γίνεται πιο απτή την τετραετία 1990-1994.

---

[147] Στο επίπεδο αυτό δεν μπορούν να υπάρξουν συγκεκριμένα στοιχεία καθώς τέτοιες διαδικασίες δεν καταγράφονται επίσημα. Συνάγονται όμως τόσο από τη συνολική πολιτική πρακτική του ΠΑΣΟΚ την περίοδο αυτή, όσο και έμμεσα, από άλλα δεδομένα όπως π.χ. ο συσχετισμός των παρατάξεων στα σωματεία των εργαζομένων στους Δήμους, όπου παρατηρούμε να εκπροσωπούνται μόνο το ΚΚΕ και το ΠΑΣΟΚ (και μετά τις διασπάσεις του ΚΚΕ, ο ΣΥΝ στην Καισαριανή και το ΝΑΡ στον Βύρωνα). Πηγή: Αποτελέσματα εκλογων στους Συλλόγους Εργαζομένων ΟΤΑ (Εφημερίδες «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» και «ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής», Φύλλα 14, ΜΑΪΟΣ 1996 και 23, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1996).

Την δεκαετία του '80, εμφανίζεται και η Ν.Δ. στη σύνθεση των Δ.Σ. αφού αλλάζει ο εκλογικός νόμος και γίνεται αντιπροσωπευτικότερος. Παράλληλα, στις εκλογές του 1986 και λόγω της σημαντικής υποχώρησης των ποσοστών του ΠΑΣΟΚ, κατόρθωσε να εισέλθει στον β' γύρο. Την ίδια χρονιά, σημειώνεται και σημαντική αύξηση του ποσοστού της (από 22% περίπου που κυμαίνονταν όλα τα προηγούμενα χρόνια, φθάνει στο 32%). Η αύξηση της οφείλεται κυρίως στην προσπάθεια δημιουργίας ισχυρής εσωκομματικής οργάνωσης και συσπείρωσης του πολιτικού της χώρου, μετά τις εκλογικές αποτυχίες της και την απογοήτευση που δημιουργήθηκε σε ευρύτερα τμήματα από την συντηρητική στροφή του ΠΑΣΟΚ, την οποία δεν στάθηκε ικανή να καρπωθεί η Αριστερά.

Στο τοπικό επίπεδο ο συγκεκριμένος χώρος, όντας αποκλεισμένος επί δύο τετραετίες από την συμμετοχή στην τοπική εξουσία και με έντονη την παρουσία στην τοπική κοινωνία της διαχωριστικής γραμμής «δεξιά-αντιδεξιά», βρίσκεται σε γενικές γραμμές στο περιθώριο των εξελίξεων και των μηχανισμών. Είναι βέβαια αξιοσημείωτο ότι, σε μια σειρά αποφάσεις του Δ.Σ. για καταγγελία της κυβερνητικής πολιτικής για διάφορα θέματα, οι σύμβουλοι του συνδυασμού της ψηφίζουν υπέρ μαζί με την πλειοψηφία του ΚΚΕ (π.χ. ψήφισμα κατά του Άρθρου 4 του Νομοσχεδίου για τις Κοινωνικοποιήσεις, στις 1.6.83). Το γεγονός όμως αυτό απορρέει από τη γενικότερη αντιπολιτευτική στάση του κόμματος προς το ΠΑΣΟΚ, χωρίς να εκφράζει τίποτε περισσότερο σε κεντρικό ή τοπικό επίπεδο.

Ο συνδυασμός της Ν.Δ. στον Βύρωνα, αντιμετωπίζει μια σειρά ενδοπαραταξιακά προβλήματα και κύρια τη διαμάχη μεταξύ Δ.Δράκου και Π.Ρισβά για την πρωτοκαθεδρία. Στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού και ευρύτερου ανοίγματος, η Ν.Δ. προσπαθεί ν' αποκοπεί από πρόσωπα και καταστάσεις που είχαν ταυτιστεί στην τοπική συνείδηση με τον αυταρχισμό του μετεμφυλιακού κράτους της δεξιάς (π.χ. Δημ. Σύμβουλοι και παράγοντες επί χούντας). Στο πλαίσιο αυτό προσπαθεί ν' αναδείξει νέα πρόσωπα. Η αντίδραση όμως των τοπικών παραγόντων-κομματαρχών στον παραγκωνισμό τους δημιουργεί μια σειρά εσωκομματικών τριβών και αποδυνάμωση του ρόλου της σε τοπικό επίπεδο. (Χαρακτηριστικά αναφέρεται εδώ ότι, μετά τις δημοτικές εκλογές του '82, όπου πρωτοεμφανίζεται ως υποψήφιος ο Δ.Δράκος και παρ' ότι ο Π.Ρισβάς συμμετείχε στο ψηφοδέλτιο,

οι ενδοπαραταξιακές διαμάχες τους οδηγούν σε σύντομο διάστημα στη διάλυση του συνδυασμού και τη συμμετοχή των συμβούλων που εξέλεξε ως ανεξάρτητων).

Βέβαια, υπήρχε σύνδεση της παράταξης της Ν.Δ. με τοπικά δίκτυα συμφερόντων , αφού αποτελούσε και το γνήσιο εκφραστή τους, πρώτα απ' όλα σε κεντρικό επίπεδο. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, ότι το νέο πρόσωπο που διάλεξε ήταν πολιτικός μηχανικός που ασχολούνταν με την ανέγερση πολυκατοικιών.

Στην Καισαριανή ανανεώνονται κι εκεί τα πρόσωπα και παρατηρείται μια αύξηση 5% σε σχέση με τα προηγούμενα ποσοστά (που κυμαίνονται μεταξύ 15,5% και 17%), εξακολουθούν όμως να παραμένουν εξαιρετικά χαμηλά σε σύγκριση με τη γενικότερη τάση. Εξ άλλου, λόγω της ιδιομορφίας που εντοπίζεται στην πολιτική συμπεριφορά των κατοίκων και στην ακόμα πιο έντονη παρουσία των διαχωριστικών γραμμών, η παράταξη παραμένει στο περιθώριο των τοπικών πολιτικών εξελίξεων και των συσχετισμών της τοπικής εξουσίας.

Όπως έχει γίνει ήδη φανερό, μια σειρά χώροι και σχέσεις που λειτουργούσαν εν δυνάμει ως δίκτυα ανάδειξης προσώπων φθίνουν και περίπου στα μέσα της δεκαετίας του '80, εξαφανίζονται ή χάνουν το σημαντικότερο μέρος της εμβέλειας τους. Αυτό ισχύει τόσο για μαζικούς φορείς (οι τοπικοί πολιτιστικοί-εξωραϊστικοί σύλλογοι στην πλειοψηφία τους διαλύθηκαν), όσο και για τον ιστό των κοινωνικών σχέσεων που συνεπάγονταν η κοινή καταγωγή και ιστορική πορεία. Χωρίς βέβαια, να υποστηρίζεται ότι οι κοινωνικές σχέσεις δεκαετιών (που σε αρκετό βαθμό έπαιξαν ρόλο ακόμα και την προηγούμενη δεκαετία) διαλύονται μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα. Αμβλύνεται όμως, σταδιακά όλο και περισσότερο, η απήχηση και η εμβέλεια τους λόγω της εισροής και μόνιμης εγκατάστασης νέων κατοίκων και της ισχυροποίησης άλλων μηχανισμών ανάδειξης. Μειώνεται διαρκώς ο ρόλος τους και περνά κύρια μέσα από τους κομματικούς μηχανισμούς που έχουν ενσωματώσει ήδη από την προηγούμενη περίοδο τη λειτουργία τέτοιων άτυπων δικτύων σχέσεων.

Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζουν τα δεδομένα σχετικά με το άτυπο δίκτυο που σχετίζεται με την οικοδομή και το οποίο έχει εντοπιστεί από την προηγούμενη περίοδο. Παρατηρείται και τη δεκαετία του '80, μια σταθερότητα

συμμετοχής ατόμων που σχετίζονται επαγγελματικά με τον οικονομικό αυτό χώρο, στη σύνθεση των Δ.Σ. του Βύρωνα (6 το 1982 και 5 το 1986). Παρατηρείται επίσης, κάποια ανανέωση προσώπων. Βασικά όμως, οφείλεται στη δυνατότητα εκπροσώπησης και του τρίτου συνδυασμού στο Δ.Σ. οπότε μειώνονται οι σύμβουλοι του δεύτερου συνδυασμού. Ετσι, ενώ στο ΚΚΕ τα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται στο συγκεκριμένο οικονομικό χώρο παραμένουν γενικά σταθερά και παγιώνονται, έχουμε ανάδειξη νέων από το χώρο της Ν.Δ. αλλά και ένα νέο πρόσωπο στο ΠΑΣΟΚ. Ειδικότερα, αρκετά από τα πρόσωπα αυτά συνεχίζουν να εκλέγονται και την επόμενη δεκαετία (Ν.Ρογκάκος, Δ.Δράκος, Ν.Δραγκιώτης, Α.Κεραμιδάς, Δ.Κουκουλάκης). Παράλληλα, πρόσωπα της επαγγελματικής αυτής ομάδας που είχαν εκλεγεί στο παρελθόν (Ε. Ραχήλης, Χ.Βαχλιώτης) συμμετείχαν ξανά ως υποψήφιοι χωρίς όμως να εκλεγούν. Στους συνδυασμούς συμμετέχουν κι άλλα πρόσωπα που ασχολούνται με τη δραστηριότητα αυτή χωρίς όμως να εκλεγούν.[148] Κάποιους από αυτούς, τους συναντάμε ξανά σε αποφάσεις του Δ.Σ. όπου τους ανατίθενται δημοτικά έργα (π.χ. κατασκευή αποχετευτικών αγωγών στον Ε.Ραχήλη, αποπεράτωση του κτιρίου ΝΤΑΝΚΑΝ στον Χ.Βαχλιώτη)[149].

Πέρα απ' όλα αυτά, χαρακτηριστικές για τη λειτουργία του δικτύου και τη σύνδεση του με την τοπική εξουσία είναι οι γενικότερες αποφάσεις του Δ.Σ. που αφορούν τη φυσιογνωμία της πόλης και τους όρους οικιστικής της επέκτασης.

Σ' αυτό το σημείο, παρατίθεται ολόκληρο το κείμενο των προτάσεων προς την ΕΠΑ (Επιχείρηση Πολεοδομική Ανασυγκρότηση) το 1983, που αποφάσισε ομόφωνα το Δ.Σ. του Δήμου Βύρωνα: « Η συγκεκριμένη περίπτωση θα πρέπει να αποτελέσει έναρξη της συνεργασίας του δήμου με τις αρμόδιες υπηρεσίες πάνω στο τεράστιο θέμα της πολεοδομικής ανάπλασης του Βύρωνα. Επειδή όμως η πλήρης και ολοκληρωμένη μελέτη είναι αδύνατη μέσα στα εντελώς περιορισμένα χρονικά πλαίσια που ορίστηκαν από την πολεοδομία και το ΥΧΟΠ, το Δ.Σ. διατηρεί την επιφύλαξη να υποβάλει όταν είναι σε θέση και αφού πάρει στοιχεία από τις αρμόδιες

---

[148] Πηγή: Εφημερίδα Ο ΒΥΡΩΝΑΣ, Φύλλο 5, ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1982.
[149] Απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Δ. Βύρωνα, Συνεδρίαση της 13.6.83.

κρατικές υπηρεσίες, για το τι συγκεκριμένα ζητάνε, νέα μελέτη για την πολεοδομική ανάπλαση του Βύρωνα. Επειδή όμως πρέπει να υποβληθούν οι απόψεις του δήμου, ενδεικτικά δίνουμε τα παρακάτω στοιχεία. Τα προβλήματα που απασχολούσαν και απασχολούν ακόμη σήμερα τον δήμο και μέσα στα πλαίσια της πολεοδομικής ανασυγκρότησης είναι τα εξής:

1. Αύξηση συντελεστού όρων δόμησης στις υποβαθμισμένες από πλευράς Σ.Δ. περιοχές όπως Ζωοδόχος Πηγή (Σ.Δ.= 1,40), Ν.Ελβετία-Μεταμόρφωση-Κοπανά-Αλεποβούνι Δεξαμενής (Σ.Δ.= 1,80).
2. Η ένταξη των Ο.Τ. 362,363,364 στον τομέα όπου ο Σ.Δ. είναι 3,60 που αν και είναι στον προσφυγικό οικισμό εξαιρέθηκαν απ' αυτόν και εντάχθηκαν στον τομέα όπου ο Σ.Δ. είναι 3,00.
3. Επέκταση σχεδίου πόλης μέχρι την περιοχή Λατομείων Εργάνη σύμφωνα και με τις παλιές προτάσεις του δήμου μας.
4. Απόδοση χώρων πρασίνου στο δήμο μας και ειδικότερα των πιο κάτω περιοχών: α) Μεταξύ των οδών Γρανικού-Λ.Καρέα-Αλίμου Κατεχάκη και ορίων Δ. Ηλιουπόλεως β) Λ.Καρέα-Αλίμου Κατεχάκη-Αρχ. Αθηνών Χρυσοστόμου και οικισμού Αναπηρικών και γ) μεταξύ των οδών Αλίμου Κατεχάκη και Κλεισούρας. Στους χώρους αυτούς (α,β,γ) θα γίνουν πάρκα, γήπεδα ποδοσφαίρων και αθλοπαιδιών, σχολεία, νοσοκομεία, παιδότοποι, ειδικοί χώροι αναψυχής και περιπάτου, βρεφικοί και νηπιακοί σταθμοί, παιδικές χαρές, αθλητικά στάδια, κλπ.
5. Εκτέλεση προγράμματος των υπολοίπων παιδοτόπων σύμφωνα με το αντίστοιχο διάταγμα έγκρισης των.
6. Δημιουργία χώρου αθλοπαιδιών και παιδικής χαράς κάτω από το κλειστό γυμναστήριο.
7. Απαλλοτρίωση διαφόρων χώρων όπως: α) Λατομεία Εργάνη, β) Πλατεία Μαριάννας, γ) υπολοίπου τμήματος Πλατείας Τσιρακοπούλου, δ) του χώρου μεταξύ Απομάχων-Θυμάτων Πολέμου-28ης Οκτωβρίου (Ο.Τ. 25) και ε) απαλλοτρίωση κτίσματος για την διάνοιξη των οδών Γ.Παπανδρέου, Ιμβρου, Λυδίας.

8. Αποχαρακτηρισμός του χώρου μεταξύ των οδών Βοσπόρου-Βυζαντίου-Ταταούλων από χώρο πρασίνου σε Ο.Τ. γιατί ήδη έχουν κτιστεί σπίτια.
9. Να περιέλθουν τα νταμάρια: Πολυδώρου, Καρέα, Εργάνη στο δήμο μας για να χρησιμοποιηθούν για τους ίδιους όπως παραπάνω (υπό στοιχ. 4) αναφέρεται σκοπούς.
10. Να κατασκευαστούν οι δρόμοι Β.Γεωργίου, Εθν. Μακαρίου, Θεοτοκοπούλου και Π.Μελά.
11. Τα στη μέση των οικοδομικών τετραγώνων του προσφυγικού συνοικισμού στενά δρομάκια να θεωρηθούν σχετικά με τις παρακείμενες οικοδομές, ακάλυπτοι χώροι. Ετσι, και τα στενά αυτά θα χρησιμοποιηθούν και θα απαλλαγούν οι κάτοικοι από αυτές τις εστίες μόλυνσης»[150]

Χαρακτηριστικές ήταν και προτάσεις δημοτικών συμβούλων που δεν συμπεριλήφθηκαν στην απόφαση αλλά, δίνουν το συνολικότερο κλίμα που επικρατούσε σχετικά με την οικιστική πολιτική της τοπικής εξουσίας, π.χ. η πρόταση του Π.Ρισβά για την ένταξη στο σχέδιο πόλης του λατομείου ΕΡΓΑΝΗ και ή πρόταση του Δ.Σάρολα να δίνεται αντιπαροχή ένα οικόπεδο εάν συμφωνεί το 75% των συνιδιοκτητών και να μην «μπλοκάρει ένας την διαδικασία».[151]

Εξ άλλου, όλη αυτή την περίοδο, λαμβάνονται αποφάσεις τέτοιου χαρακτήρα, όπως η έγκριση της πράξης εφαρμογής για ένταξη στο σχέδιο πόλης νέων οικοδομικών τετραγώνων σε ημιδασοκάλυπτη έκταση [152] (παρά τις διαμαρτυρίες και τις ενστάσεις τμήματος των κατοίκων της περιοχής και του Εκπολιτιστικού Συλλόγου Καρέα[153]), η άρνηση διεκδίκησης από τον Δήμο δύο χώρων θερινών κινηματογράφων που επρόκειτο να ανεγείρει πολυκατοικίες ο Ι.Κόνσουλας[154] (την πρόταση έφερε στο Δ.Σ. η σύμβουλος Κ.Ζούκα σαν αίτημα των κατοίκων), καθώς κι ένας μεγάλος αριθμός

---

[150] Απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Δ. Βύρωνα, Εκτακτη Συνεδρίαση της 14.4.83.
[151] Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Δ. Βύρωνα, Εκτακτη Συνεδρίαση της 14.4.83.
[152] Απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου Δ. Βύρωνα, Συνεδρίαση της 24.4.82.
[153] Εφημερίδα Ο ΒΥΡΩΝΑΣ, Φύλλο 5, ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1982, Επιστολή Κατοίκων και Συλλόγου 7.11.82.
[154] Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Δ. Βύρωνα, Συνεδρίαση της 14.12.87.

τροποποιήσεων ρυμοτομικών σχεδίων, προκειμένου μια σειρά οικόπεδα να καταστούν άρτια και οικοδομήσιμα.

Σε μια πόλη που οι πολυκατοικίες κτίστηκαν άναρχα μέσα στους στενούς δρόμους του συνοικισμού και στις περιοχές αυθαιρέτων, που δεν υπάρχουν παρά ελάχιστες πλατείες και κοινόχρηστοι χώροι, βασική πρόταση για την ανάπλαση του Βύρωνα αποτελεί η αύξηση του Συντελεστή Δόμησης στο ανώτατο επιτρεπόμενο όριο, για όλο τον δήμο. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης, η σύγκριση των αποφάσεων αυτών με την επίσημη αρθρογραφία του ΚΚΕ, στα πλαίσια της κριτικής για την ΕΠΑ και των προτάσεων για συνολική αλλαγή στην οικιστική πολιτική.

Χαρακτηριστικό είναι ένα απόσπασμα που αναφέρεται στην ανάπλαση των προσφυγικών κατοικιών της Καισαριανής και τους κινδύνους που θα αντιμετώπιζε η πόλη αν δεν κατόρθωνε η δημοτική αρχή, μαζί με τους κατοίκους, να διεκδικήσει «ένα άλλο πρόσωπο για την πόλη», που παρατίθεται αυτούσιο: «Η πλεονεκτική θέση της Καισαριανής μέσα στο πολύπλοκο πολεοδομικό Συγκρότημα της Αθήνας, κάνει ελκυστική την επιχειρηματική οικοδομική δραστηριότητα με στόχο το κέρδος. Το αποτέλεσμα θα ήταν η ανοικοδόμηση της περιοχής με ψηλές πυκνότητες, μεγάλους συντελεστές δόμησης και υπερβολική εκμετάλλευση γης. Θα ήταν το στοίβαγμα ανθρώπων μέσα σε ανθυγιεινό οικιστικό περιβάλλον, όπως έγινε σε τόσες συνοικίες.»[155] Παράλληλα, σε αντίστοιχα κείμενα για την έλλειψη πρασίνου, κοινόχρηστων-κοινωφελών χώρων και την υποβάθμιση των συνθηκών ζωής και κατοικίας στην πόλη, σαν αιτίες διαπιστώνονται: «Η καταστροφή των δασών και της γεωργικής γης για να μετατραπούν σε οικοπεδοποιήσιμες εκτάσεις, η καταπάτηση των πλατειών, των κοινόχρηστων ή δημόσιων εκτάσεων, το ξεπούλημα της εκκλησιαστικής και μοναστηριακής γης, οι αλλαγές στους συντελεστές δόμησης, η άρνηση τήρησης αναγκαίων αποστάσεων ανάμεσα στα κτίσματα, η μη θεσμοθέτηση ρυθμιστικών και πολεοδομικών σχεδίων, η άρνηση σύνταξης εθνικού κτηματολογίου είναι

---

[155] Χ. ΑΝΤΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Αρχιτέκτονας Πολεοδόμος, Αρθρο: ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΩΝ ΠΛΙΝΘΟΚΤΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ, Περιοδικό: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, Τεύχος 7, ΜΑΗΣ-ΙΟΥΝΗΣ 1985, σελ. 35.

μορφές έκφρασης της ίδιας πολιτικής, που σκοπό της είχε το ιδιωτικό κέρδος, αδιαφορώντας για το παρόν και το μέλλον του λαού της πρωτεύουσας».[156]

Βέβαια, στις προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών τίθενται, κατά κύριο λόγο, αιτήματα για απαλλοτρίωση της εκκλησιαστικής περιουσίας και των μεγάλων ιδιόκτητων εκτάσεων για τη δημιουργία κοινόχρηστων χώρων, έτσι ώστε να μην επιβαρύνονται με εισφορά σε γη και σε χρήμα οι μικροϊδιοκτήτες, ο έλεγχος των μεγάλων τεχνικών εταιρειών, ο έλεγχος στις τιμές των οικοδομικών υλικών και ολοκληρωμένη στεγαστική πολιτική από το κράτος. Για το ΚΚΕ, στην αντιμετώπιση και λύση τέτοιων ζητημάτων, κυρίαρχο ρόλο μπορεί να παίξει η Τ.Α., προϋποθέτοντας όμως, πέρα από την αυτοτέλεια, τους οικονομικούς πόρους, κλπ.: «τις πολιτικές εκείνες αποφάσεις που μακροχρόνια αντιμετωπίζουν το οικιστικό πρόβλημα, αλλά βραχυπρόθεσμα ίσως έχουν πολιτικό κόστος (απαλλοτριώσεις, μείωση συντελεστών, κλπ.)»[157].

Η αντίφαση αυτή πολιτικών θέσεων και πολιτικής πρακτικής της πλειοψηφίας του Δ.Σ. στον Δήμο Βύρωνα μπορεί να κατανοηθεί μόνο στο βαθμό της διαπλοκής των μηχανισμών της τοπικής εξουσίας με πρόσωπα και ομάδες που έχουν αντικειμενικά, διαφορετικά οικονομικά συμφέροντα και μπορούν να επηρεάζουν τα κέντρα λήψης αποφάσεων, τα οποία τελικά, έχουν σαν κυρίαρχο κριτήριο την αποφυγή πολιτικού κόστους.

Παράλληλα παρατηρείται ότι, σε όλες τις δημοτικές επιτροπές που σχετίζονται με δημοπρατήσεις, παραλαβή έργων και προμηθειών συμμετέχει πάντα κάποιος σύμβουλος που σχετίζεται με την οικοδομική δραστηριότητα (π.χ. μέχρι το 1982 συμμετείχε ο Ε.Ραχήλης, το 1983-84 ο Α.Κατσαρός, το 1985-87 ο Ν.Ρογκάκος, στην επιτροπή κρίσεως αυθαιρέτων το 1987, εκπρόσωποι του Δ.Βύρωνα είχαν οριστεί ο Ν.Ρογκάκος και Ι.Αλέπης, κλπ.)[158].

Τη δεύτερη αυτή περίοδο, η σύνδεση της τοπικής εξουσίας με τα άτυπα δίκτυα συμφερόντων των επαγγελματιών κατασκευαστών εδραιώνεται και

---

[156] Θ.Β. (Ομάδα Χωροταξίας ΚΜΕ), Αρθρο: Η πολιτική για το πράσινο στην Αθήνα, Περιοδικό: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, Τεύχος 8, ΙΟΥΛΗΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1985, σελ. 19.

[157] Σ. ΒΑΡΟΥΤΣΗ, Αρθρο: Ο ρόλος της Τ.Α. στο στεγαστικό πρόβλημα, Περιοδικό: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΤΕΥΧΟΣ 3, ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ-ΟΚΤΩΒΡΗΣ 1984, σελ. 25.

καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την πολιτική του Δήμου σε οικιστικά και πολεοδομικά ζητήματα. Η παγίωση αυτής της σχέσης γίνεται δυνατή τόσο μέσα από τη σύνδεση με τους τοπικούς μηχανισμούς των κομμάτων, όσο και μέσα από τις διαθέσεις των μικροϊδιοκτητών –που αποτελούν σημαντικό τμήμα της τοπικής κοινωνίας- για όσο το δυνατόν πιο κερδοφόρα γι' αυτούς εκμετάλλευση της ιδιοκτησίας τους, που με τη σειρά τους επιδρούν στην πολιτική των κομμάτων που βασίζεται στο κριτήριο της ελαχιστοποίησης του πολιτικού κόστους.

Ετσι, όσο η τοπική εξουσία αποκόπτεται από μαζικές διαδικασίες και από τον έλεγχο της τοπικής βάσης της, αποκτά όλο και περισσότερο συνδέσεις με κυρίαρχες οικονομικές ομάδες σε τοπικό επίπεδο και τείνει, σε καίρια ζητήματα που επηρεάζουν συμφέροντα τέτοιων επαγγελματικών ομάδων, να γίνεται εκφραστής τους στο όνομα της ικανοποίησης των τοπικών διαθέσεων.

Γ. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1990-1997

Εχοντας υπ' όψη την πορεία και τις εξελίξεις στην τοπική εξουσία των δύο δήμων τις προηγούμενες δεκαετίες, η περίοδος αυτή συνιστά τομή τόσο για τους ίδιους τους μηχανισμούς της, όσο και για τους πολιτικούς φορείς που δρουν σ' αυτούς.

Το ξεκίνημα της περιόδου σηματοδοτείται από την ανάληψη της κυβέρνησης από τη ΝΔ, στην Τρίτη κατά σειρά εκλογική αναμέτρηση, μέσα σ' ένα έντονο πολιτικό κλίμα που είχαν δημιουργήσει οι καταγγελίες για σκάνδαλα της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ. Είχαν προηγηθεί, η συγκυβέρνηση ΝΔ-ΣΥΝ το καλοκαίρι του '89 και η «οικουμενική κυβέρνηση». Παράλληλα, από το 1988 βρισκόταν σε εξέλιξη το πείραμα της ένωσης των δυνάμεων της Αριστεράς μέσα από τη δημιουργία του ΣΥΝ. Ηδη, οι δημοτικές εκλογές του 1986 είχαν αποτελέσει την πρώτη «δοκιμή», καθώς το ΚΚΕ συνεργάστηκε στους συνδυασμούς του με μερίδα του ΚΚΕεσ (το τμήμα που το 1987 μετεξελίχθηκε σε ΕΑΡ) και ειδικότερα, από τους υποψηφίους του εκλέχθηκαν 4 Δημοτικοί Σύμβουλοι στην Καισαριανή και 1 στον Βύρωνα.

---

[158] Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Δ. Βύρωνα, Συνεδριάσεις 10.2.83, 9.2.87.

Η δημιουργία του ΣΥΝ απαντούσε στο αίτημα για κοινή δράση των δυνάμεων της Αριστεράς που έθετε ο κόσμος της αλλά και σε μια πραγματική πολιτική ανάγκη δημιουργίας ενός τρίτου πόλου στο πολιτικό σκηνικό της χώρας και στην κυριαρχία του ΠΑΣΟΚ στο χώρο της. Την ανάγκη αυτή έκανε ορατή τόσο η συρρίκνωση των δυνάμεων και των ποσοστών της Αριστεράς, όσο και ο εγκλωβισμός της στις τακτική των διαχωριστικών γραμμών του ΠΑΣΟΚ.

Ετσι, τον Ιούνη του '89 και δεδομένης της αδυναμίας σχηματισμού αυτοδύναμης κυβέρνησης από τη ΝΔ, συνέπεια και του εκλογικού συστήματος, ο ΣΥΝ προχωρά στην στήριξη κοινής κυβέρνησης, με μόνο ενοποιητικό στοιχείο την «κάθαρση από τα σκάνδαλα». Η κίνηση αυτή που έδωσε για πρώτη φορά τη δυνατότητα στο χώρο της δεξιάς να αναγορευτεί σε δύναμη εξυγίανσης του πολιτικού συστήματος και των κρατικών μηχανισμών, υπαγορεύτηκε από την αγωνία της ηγεσίας του ΣΥΝ «να βγει από τη γωνία», ν' αναγορευτεί σε σημαντικό παράγοντα στο πολιτικό παιχνίδι, προσδοκώντας ότι μ' αυτόν τον τρόπο θα μπορούσε να σπάσει τις διαχωριστικές γραμμές δεξιάς-αντιδεξιάς, να αποκτήσει ευρύτερη εμβέλεια και διαπραγματευτική δύναμη. Οι επιλογές αυτές εντάσσονταν βέβαια, σε γενικότερες προσπάθειες προσαρμογής των αριστερών και κομμουνιστικών κομμάτων στην εκσυγχρονιστική λογική που κυριαρχούσαν τόσο στη χώρα, όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Το αποτέλεσμα των επιλογών αυτών φάνηκε καθαρά στις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις, όπου τα ποσοστά του ΣΥΝ υποχώρησαν σημαντικά προς όφελος του ΠΑΣΟΚ. Κατανοώντας ότι το «αντιδεξιό σύνδρομο» κυριαρχούσε στις επιλογές της βάσης και ότι η πολιτική του αντί να απεγκλωβίζει δυνάμεις του ΠΑΣΟΚ προς αυτόν, έστρεφε παραδοσιακά κομμάτια της βάσης του προς το ΠΑΣΟΚ και αδυνατώντας παράλληλα να αναπτύξει μια ουσιαστικά διαφορετική πολιτική πρόταση που να έρχεται σε ρήξη με τις συντηρητικές επιλογές και των δύο άλλων κομμάτων, προχωρά σε μια σειρά σπασμωδικές κινήσεις προκειμένου να αμβλύνει τις εντυπώσεις από την περίοδο της «συγκυβέρνησης». Ετσι, τον Νοέμβρη του '89, στηρίζει ανεξάρτητους υποψήφιους με το ΠΑΣΟΚ στις μονοεδρικές και το '90, αποφασίζει μετά από κεντρική πολιτική συμφωνία να κατέλθει στις δημοτικές εκλογές με το ΠΑΣΟΚ. Οι δημοτικές εκλογές τον Οκτώβρη του 1990

διεξήχθησαν σε φορτισμένο κλίμα, λόγω των γεγονότων που προηγήθηκαν στην κεντρική πολιτική σκηνή και της αντίδρασης της Τ.Α. στην πολιτική που ακολουθούσε η ΝΔ γι' αυτήν. Η ΝΔ έκανε σαφείς τις προθέσεις της για την Τ.Α. από τους πρώτους μήνες διακυβέρνησης. Ανέβαλε επ' αόριστον και με νόμο τη διεξαγωγή εκλογών για την Αυτοδιοίκηση Β' βαθμού (Νομαρχιακή), την οποία είχε θεσμοθετήσει την περίοδο της «συγκυβέρνησης». Η πολιτική προς τους ΟΤΑ βρισκόταν κι αυτή στα πλαίσια της νεοσυντηρητικής κατεύθυνσης για λιγότερο κράτος και κριτήρια ανταποδοτικότητας στις κοινωνικές παροχές. Η Τ.Α. καλείται στα πλαίσια αυτά να παίξει ένα νέο ρόλο, «να λειτουργήσει δηλ. με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια στην παροχή τοπικών υπηρεσιών και αγαθών».[159]

Η κριτική του ΠΑΣΟΚ και του ΣΥΝ εστιάστηκε στην «αμφισβήτηση από την πολιτική της ΝΔ του δημοκρατικού, κοινωνικού και αναπτυξιακού ρόλου της Αυτοδιοίκησης», στη διατήρηση των αυταρχικών σχέσεων κεντρικού-τοπικού κράτους και των «πελατειακών σχέσεων κράτους-πολίτη»[160]. Παράλληλα το ΠΑΣΟΚ, μπροστά στη νεοφιλελεύθερη πολιτική της ΝΔ, προέβαλε τα όποια θετικά μέτρα είχε πάρει για την Τ.Α., παρακάμπτοντας βέβαια, τις δικές του ευθύνες και την πολιτική του στον τομέα αυτό.

Στην Αριστερά και στα πλαίσια του ενιαίου ΣΥΝ, η πολιτική για την Τ.Α. αρχίζει σταδιακά να διαμορφώνεται σε άλλη κατεύθυνση απ' αυτή των προηγούμενων ετών. Τα αιτήματα για διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια, αποκέντρωση αρμοδιοτήτων παραμένουν. Αρχίζουν όμως να διατυπώνονται με άλλους όρους από αυτούς της συγκρουσιακής και διεκδικητικής λογικής που είχε στο παρελθόν το ΚΚΕ. Τα παρακάτω αποσπάσματα είναι ενδεικτικά της στροφής αυτής. Στην Κεντρική Διακήρυξη του ΣΥΝ για τις δημοτικές εκλογές του '90 διαβάζουμε για το ρόλο της αυτοδιοίκησης στην αποκέντρωση: «Ιδιαίτερα σήμερα, με τη νεοσυντηρητική επίθεση σε εξέλιξη, ο δήμος και η κοινότητα, στο όνομα του στενού θεσμικού πλαισίου, δεν μπορεί να μένει απλά ένας φορέας διαμαρτυρίας. Αλλά σαν εξουσία, με την δύναμη

---

[159] ΓΕΤΙΜΗΣ Π.- ΓΡΑΒΑΡΗΣ Δ. «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ», Αρθρο: «Κοινωνικές Πολιτικές και Τοπικό Κράτος», Π. ΓΕΤΙΜΗΣ, σελ. 116, Εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, 1993.

[160] ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ, ΔΙΑΚΥΡΗΞΗ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1990, Παρ. 1, Αθήνα, 7.6.90.

των πολιτών, πρέπει να παίρνει πρωτοβουλίες που δεν θα περιορίζονται στο αναχρονιστικό θεσμικό πλαίσιο....Η ουσιαστική αυτοτέλεια της Τ.Α., κατοχυρώνεται με σταθερούς και επαρκείς οικονομικούς πόρους οι οποίοι δεν θα εξαρτώνται από την εκάστοτε κυβέρνηση. Αυτό διασφαλίζεται με κατευθείαν πρόσβαση της Τ.Α. –στα πλαίσια της δημοκρατικής αναμόρφωσης και αποκέντρωσης του φορολογικού συστήματος- στις διαδικασίες επιβολής, είσπραξης και διαχείρισης του φορολογικού προϊόντος, παράλληλα με ορισμένες αναγκαίες τοπικού χαρακτήρα φορολογίες.»[161] Ενδεικτικό είναι και το παρακάτω απόσπασμα για το χαρακτήρα που πρέπει να παίρνουν οι πρωτοβουλίες της Τ.Α.: «Μαζί με τη διεκδίκηση, καλεί σε πρωτόβουλη δράση. Αναγνωρίζει έμπρακτα στους δημότες το δικαίωμα να λειτουργήσουν σαν ενεργά μέλη της κοινωνίας. Ν' αντισταθούν στην υποβάθμιση της ζωής τους όχι μόνο διεκδικώντας αλλά προχωρώντας και σε κάποιες θυσίες. Τους αναγνωρίζει την ευθύνη να στερηθούν μια μπύρα, ένα φαγοπότι, ένα παντελόνι, για να έχουν κινηματογράφο.»[162]

Ετσι, η Αριστερά αφήνοντας το προφίλ του «αγωνιστή δήμαρχου» που διεκδικεί μαζί με τους δημότες από την κεντρική εξουσία αναδιανομή των πόρων προς όφελος της Τ.Α., εντάσσεται στη διαχειριστική λογική και δέχεται ως αναγκαίο κακό τη λειτουργία της ανταποδοτικότητας στις κοινωνικές παροχές. Η στροφή αυτή εκφράζεται και στην πολιτική των δήμων που ελέγχει ως τότε το ΚΚΕ και ξανακερδίζει ο ενιαίος ΣΥΝ το 1990.

Το 1988 στην Καισαριανή και το 1990 στον Βύρωνα, ιδρύονται οι πρώτες Δημοτικές Επιχειρήσεις (Δ.Ε.) Το ΚΚΕ παρ' ότι είχε χαρακτηρίσει σαν θετικό βήμα το θεσμό το 1984, στη συνέχεια δεν τον ενεργοποίησε ποτέ στους δήμους που έλεγχε. Θεωρώντας ότι οι Δ.Ε θα έπρεπε να ιδρύονται σε τομείς ανταγωνιστικούς με την ιδιωτική πρωτοβουλία και με προνομιακή μεταχείριση στα κίνητρα που θα τους παρέχονταν, έτσι ώστε να γίνεται ουσιαστικός ο ρόλος τους σε μια κατεύθυνση σύγκρουσης με το καπιταλιστικό

---

[161] ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ, ΔΙΑΚΥΡΗΞΗ ΤΗΣ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1990, Παρ. 2, Αθήνα, 7.6.90.

[162] Χ. ΚΟΥΤΡΟΥΛΗ, Αρθρο: «Πιο ανθρώπινη η αίσθηση του ανθρώπου (η συμβολή των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης)», ΚΟΜΕΠ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1990, σελ. 40-41.
Το απόσπασμα περιέχεται σε παράδειγμα που φέρνει η αρθρογράφος για τις πρωτοβουλίες που πρέπει να αναπτύσσει η Τ.Α. Το παράδειγμα αφορά υποθετική προσπάθεια διεκδίκησης από τον Δήμο ενός κινηματογράφου ως πολιτιστικού χώρου.

σύστημα, το ΚΚΕ έκανε ισχυρή κριτική στον θεσμό. Οι δήμαρχοι που υποστηρίχθηκαν από το ΚΚΕ, δεν ίδρυσαν δημοτικές επιχειρήσεις θεωρώντας ότι με το υπάρχον νομικό πλαίσιο, στην ουσία θα εκχωρούνταν αρμοδιότητες του Δήμου, κύρια κοινωνικών παροχών, με αποτέλεσμα να μετακυλίεται το κόστος στους δημότες.

Μια πρώτη τομή σε σχέση με την προηγούμενη αντίληψη, υπήρξε η ίδρυση Δ.Ε. στους δύο δήμους στον τομέα της διαχείρισης κυλικείων και της αναψυχής (κυλικεία νεκροταφείων, αναψυκτήρια σε κοινόχρηστους χώρους, κλπ.). Στην κατεύθυνση αυτή δεν έπαιξε ρόλο μόνο η ιδεολογική στροφή στα πλαίσια του ΣΥΝ, αλλά και οι συσχετισμοί δυνάμεων στα Δ.Σ. των δύο Δήμων. Με την κεντρική συμφωνία ΠΑΣΟΚ-ΣΥΝ στις δημοτικές του '90, στους δήμους που κατείχε ήδη το ΚΚΕ, υποστηρίχθηκαν δήμαρχοι μέλη του. Ετσι, στην Καισαριανή υποστηρίχθηκε από κοινού ο Θ.Μπαρτσώκας, που οι κεντρικοί μηχανισμοί του κόμματος και ο ίδιος ο Π.Μακρής προετοίμαζαν ως διάδοχο. Στον Βύρωνα, η ανάδειξη ως διαδόχου του Ν.Ρογκάκου προσέκρουε τόσο στις διαθέσεις μερίδας των τοπικών οργανώσεων, όσο και ευρύτερα στις οργανώσεις του ΣΥΝ και του ΠΑΣΟΚ σχετικά με το συγκεκριμένο πρόσωπο. Ετσι, υποστηρίχθηκε για μια ακόμη φορά ο Δ.Νικολαΐδης που τύγχανε αποδοχής απ' όλα τα διαπλεκόμενα μέρη. Κέρδισε άνετα τις εκλογές, από τον α' γύρο με ποσοστό 67%, δηλ. πλειοψηφία πάνω από τα 2/3 και ο συνδυασμός ανέδειξε βάσει του εκλογικού νόμου 17 Δημοτικούς Συμβούλους.

Στην Καισαριανή, η νίκη του κοινού συνδυασμού δεν ήταν συντριπτική όπως στο γειτονικό δήμο. Ο Θ.Μπαρτσώκας κέρδισε τις εκλογές με ποσοστό 53% στον α' γύρο, ενώ ο συνδυασμός που υποστηρίχθηκε από διαφωνούντες του ΚΚΕ και του ΠΑΣΟΚ έλαβε 22% και εξέλεξε 3 Δημοτικούς Συμβούλους, από τους οποίους ο Δ.Λαζαρίδης εκλέγονταν με το ΚΚΕ από το 1978 και θεωρούσε ότι θα έπρεπε να διαδεχτεί ο ίδιος τον Π.Μακρή, δεδομένου ότι ήταν και ντόπιος σε αντίθεση με τον Μπαρτσώκα. Η Μ.Χολέβα –που ήταν η δεύτερη- είχε εκλεγεί και το 1986 με το ΠΑΣΟΚ, διαφώνησε με τα συγκεκριμένα πρόσωπα που υποστηρίχθηκαν το 1990. Αξιοσημείωτο στην περίπτωση αυτή είναι το γεγονός οτι ενώ η διαφωνία και η ανεξάρτητη κάθοδος του Δ.Λαζαρίδη συνοδεύτηκε ταχύτατα με διαγραφή του από το ΚΚΕ, η Μ.Χολέβα όχι μόνο δεν διαγράφηκε αλλά, στις εκλογές του 1994

εκλέχθηκε Νομαρχιακή Σύμβουλος με το ψηφοδέλτιο του ΠΑΣΟΚ και του επίσης Καισαριανιώτη Ε.Κουλουμπή.

Πέρα από την ευρύτερη αυτή συμφωνία για το πρόσωπο του δήμαρχου, τόσο το ΠΑΣΟΚ, όσο και το ΚΚΕ ως η κυρίαρχη και η μόνη με οργανωτική δομή συνιστώσα του ΣΥΝ, προσπάθησαν να αναδείξουν από το χώρο τους την πλειοψηφία των εκλεγέντων συμβούλων, έτσι ώστε να εξασφαλίσουν τον έλεγχο στο Δ.Σ. Ιδιαίτερα για τους δύο αυτούς δήμους, η εκλογή της πλειοψηφίας των συμβούλων από το ΚΚΕ εξασφάλιζε οτι -σε μια πιθανή ρήξη μεταξύ των δύο πολιτικών φορέων- ο έλεγχος του Δήμου δεν θα «άλλαζε χέρια». Πραγματικά, ο ΣΥΝ κατόρθωσε να αποτελεί την πλειοψηφούσα ομάδα στο Δ.Σ., έχοντας εκλέξει 8 μέλη του στην Καισαριανή και 9 στον Βύρωνα. Ειδικότερα στον Βύρωνα οι 7 από τους 9 ήταν μέλη και στελέχη του ΚΚΕ. Με τις εξελίξεις όμως στο εσωτερικό του Συν και του ΚΚΕ, οι συσχετισμοί ανατράπηκαν. Μετά το 13ο συνέδριο του ΚΚΕ και την άρνησή του να «διαχυθεί» στον ΣΥΝ που προωθούσε η δεξιά τάση στο εσωτερικό του, ακολούθησε η αποχώρηση του από τον ΣΥΝ και ταυτόχρονα, η αποχώρηση και διαγραφή των μελών και στελεχών που διαφώνησαν. Η διάσπαση αυτή επηρέασε συνολικά τη βάση του κόμματος, το οποίο έχασε μεγάλη μερίδα των μελών και στελεχών του. Το ίδιο συνέβη και στους συσχετισμούς στα Δ.Σ. των δήμων Βύρωνα και Καισαριανής. Στην Καισαριανή, τόσο ο δήμαρχος όσο και η πλειοψηφία των συμβούλων του αποχώρησαν από το ΚΚΕ και παρέμειναν στον ΣΥΝ. Μόνο τρεις έμειναν στο ΚΚΕ. Στον Βύρωνα, με τον ΣΥΝ συντάχθηκαν οι 5 από τους 9. Στο ΚΚΕ παρέμειναν ο δήμαρχος και 4 σύμβουλοι. Ετσι, για πρώτη φορά το ΚΚΕ χάνει τον ουσιαστικό έλεγχο των δύο δήμων παρ' ότι στον Βύρωνα διατηρεί τον δήμαρχο.

Με τη διάσπαση του ΚΚΕ και του ΣΥΝ, το πρώτο επανέρχεται στις πάγιες θέσεις του για την Τ.Α. ασκώντας κριτική στα υπόλοιπα κόμματα οτι «επιδιώκουν την βαθύτερη ενσωμάτωση της Τ.Α. στη λογική της καπιταλιστικής ανασυγκρότησης»[163]. Το 1994 μάλιστα, έχοντας χάσει την πλειοψηφία των δήμων που έλεγχε παλαιότερα, αρχίζει να καταρρίπτει παλιές

---

[163] Χ. Τζιντζιλώνης, Αρθρο: «Η ΛΑΪΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ», Περιδικό ΚΟΜΕΠ, Τεύχος 4, Ιούλης-Αύγουστος 1994, σελ. 20-29.

αυταπάτες σχετικά με το ρόλο της Τ.Α. στα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος.[164] Οι δυνάμεις του ΚΚΕ που παρέμειναν στον ΣΥΝ κινούνται πλέον τόσο ιδεολογικά, όσο και αντικειμενικά προς την κατεύθυνση του ΠΑΣΟΚ. Τόσο η συνολικότερη πολιτική του ΣΥΝ, όσο και αυτή για την Τ.Α. εντάσσονται στα γενικότερα πλαίσια των διαχειριστικών λογικών της σοσιαλδημοκρατίας και η διαφορά του με την αντίστοιχη πολιτική του ΠΑΣΟΚ (που κυριαρχεί οριστικά μετά το 1993) έγκειται στη χρήση ενός ανθρωπιστικότερου λεξιλογίου, καθώς οι διεκδικητικού και συγκρουσιακού χαρακτήρα αναφορές έχουν πλέον εκλείψει. Με την επάνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση και τη βαθύτερη αποδοχή και εφαρμογή από μέρους του συντηρητικής πολιτικής, συντηρητικοποιούνται περισσότερο και οι θέσεις του ΣΥΝ, αφού γίνεται πια εμφανής η τάση μεγάλης μερίδας των στελεχών του για κεντρική συμμαχία με το ΠΑΣΟΚ ή και διάχυση του ΣΥΝ σε αυτό.

Ετσι μετά την διάσπαση του ενιαίου ΣΥΝ και για το υπόλοιπο της τετραετίας, ο έλεγχος των Δήμων Βύρωνα και Καισαριανής περνά ουσιαστικά στο ΠΑΣΟΚ αφού αποτελεί τον πλειοψηφούντα πολιτικό χώρο στα Δ.Σ. και συνεργάζεται άμεσα με τις δυνάμεις του ΣΥΝ. Δημιουργεί έτσι, τις προϋποθέσεις για την εκλογική του επιτυχία στις δημοτικές εκλογές του 1994, αξιοποιώντας την διάσπαση των δυνάμεων της Αριστεράς σε δήμους που κατείχε παραδοσιακά και εξασφαλίζοντας τη σίγουρη συνεργασία του ΣΥΝ.

Παρ' όλα αυτά και λόγω των εσωκομματικών διενέξεων που αντιμετωπίζει την περίοδο αυτή το ΠΑΣΟΚ, στον Βύρωνα δεν κατορθώνει να εκλέξει δήμαρχο (κανένας από τους δύο συνδυασμούς του δεν μπήκε στον β' γύρο). Στην Καισαριανή εκλέγεται οριακά στον β' γύρο, ο Θ. Μπαρτσώκας με αντίπαλο τον Π.Μακρή του ΚΚΕ και στον Βύρωνα –επίσης οριακά στον β' γύρο με αντίπαλο τον υποψήφιο της ΝΔ Δ.Δράκο- ο Ν.Ρογκάκος του ΚΚΕ.

Πέρα όμως από τις έντονες πολιτικές ανακατατάξεις της περιόδου αυτής, πολλά δεδομένα έχουν αλλάξει στις τοπικές κοινωνίες. Ο Βύρωνας είναι πλέον μια μεγαλούπολη 120.000 ανθρώπων με ποσοστό πρασίνου και ελεύθερων χώρων στον οικιστικό ιστό 2,3% του συνόλου της αστικής

---

[164] Χ. Τζιντζιλώνης, Αρθρο: «Η ΛΑΪΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΣΗΜΕΡΙΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ», Περιδικό ΚΟΜΕΠ, Τεύχος 4, Ιούλης-Αύγουστος 1994, σελ. 20-29.

έκτασης[165]. Η πόλη συνεχίζει να οικοδομείται ακόμη τόσο στο κέντρο σε όσα οικόπεδα έχουν απομείνει, όσο και στα όρια της επεκτεινόμενη όλο και περισσότερο σε βάρος του Υμηττού. Στην Καισαριανή το θέμα του Σκοπευτηρίου παραμένει ακόμα ανοικτό και η ανάπλαση στα πλινθόκτιστα είναι πλέον αντικειμενικά αδύνατη καθώς συνεχώς κτίζονται πολυκατοικίες με αντιπαροχή στην περιοχή αυτή αλλά και στα υπόλοιπα τμήματα του δήμου. Με την εισροή νέου πληθυσμού αρχίζει κι εδώ να διαλύεται ο παραδοσιακός κοινωνικός ιστός.

Τα συλλογικά μορφώματα, όσα επέζησαν στην προηγούμενη δεκαετία –όπως σύλλογοι, επαγγελματικές ενώσεις, σωματεία, συμμετοχικοί θεσμοί, έχουν πια συρρικνωθεί ή διαλυθεί. (Ενδεικτικά: οι πολιτιστικοί-εξωραϊστικοί σύλλογοι διαλύθηκαν από τα μέσα της δεκαετίας του '80, οι τοπικές ενώσεις των ΕΒΕ το 1988, τα σωματεία οικοδόμων, εργατών μετάλλου, κλπ. λόγω της απομαζικοποίησης τους λειτουργούν μόνο κεντρικά χωρίς παραρτήματα και οι συμμετοχικοί θεσμοί διαλύθηκαν οριστικά το 1989-90). Στη θέση τους δεν αναδείχθηκαν νέα, πέρα από κάποιους εθνοτοπικούς συλλόγους που η λειτουργία τους όμως είναι εντελώς διαφορετική από τις μαζικές τοπικές διαδικασίες που προϋπήρξαν. Η κατάρρευση των αξιών της συλλογικότητας και η διάλυση των αντίστοιχων τοπικών θεσμών σε συνδυασμό με την κυριαρχία της νεοσυντηρητικής πολιτικής και την υποχώρηση των μαζικών κινημάτων, αποκόπτει πλέον την τοπική εξουσία από την τοπική βάση, αδρανοποιώντας και διαλύοντας, ακόμα και τις υποτυπώδεις μορφές λαϊκής διεκδικητικής συμμετοχής και ελέγχου. Στο πλαίσιο αυτό, οι διαχειριστικές λογικές που είχαν αρχίσει ήδη να εμφανίζονται στους κόλπους της παραδοσιακής Αριστεράς, τείνουν να γίνουν κυρίαρχες στην άσκηση της τοπικής εξουσίας. Η αποδυνάμωση και η απομαζικοποίηση δεν εντοπίζεται μόνο σε ευρύτερα μαζικά μορφώματα. Επηρεάζει άμεσα και τα ίδια τα κόμματα. Σταδιακά, οι οργανώσεις της βάσης απομαζικοποιούνται και λειτουργούν με παραγοντίστικη λογική στα δύο μεγάλα κόμματα αλλά και στον ΣΥΝ –που δεν κατόρθωσε ποτέ ν' αποκτήσει οργανωμένη βάση. Η λειτουργία των οργανώσεων του ΠΑΣΟΚ όλο το προηγούμενο διάστημα σαν

---

[165] Εφημερίδα «Βύρωνας», Αρ. Φύλλου 7, Απρίλιος 1996, Συνέντευξη του Αντιδήμαρχου Περιβάλλοντος και Πρασίνου, Γ. Μακρή.

υποσύστημα των πελατειακών μηχανισμών της κρατικής εξουσίας, κατέστησε το ρόλο τους ευκαιριακό και σε συνδυασμό με την έλλειψη δημοκρατίας και ελέγχου της γενικότερης πολιτικής του κόμματος, οδήγησε στο μαρασμό τους. Το ΚΚΕ έχοντας υποστεί μέσα σε τρία χρόνια δύο διασπάσεις, έχασε σημαντικότατη μερίδα των μελών και στελεχών του.

Η απογοήτευση και η κυριαρχία του νεοσυντηρητικού προτύπου απαξιώνει πλέον στη συνείδηση της πλειοψηφίας της βάσης τις αξίες της συλλογικής πάλης και διεκδίκησης, με αποτέλεσμα να προβάλλει σαν μοναδική λύση η ατομική ικανότητα διαπραγμάτευσης και κατάκτησης του όποιου ζητήματος. Ετσι, και οι ίδιοι οι τοπικοί μηχανισμοί των κομμάτων βρίσκονται αποδυναμωμένοι και μειώνονται σημαντικά οι δυνατότητες παρέμβασης τους στην πολιτική της τοπικής εξουσίας και στην ανάδειξη των ηγετικών προσώπων-ομάδων.

Η κυριαρχία του δήμαρχου-manager και της λογικής της διαχείρισης είναι εμφανής και παγιώνεται από το 1994 στους δύο δήμους. Οσο μάλιστα η κεντρική εξουσία προσπαθεί να μεταθέσει τις ευθύνες για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής στην Τ.Α. και εντείνεται η κρίση του λεγόμενου «κοινωνικού κράτους», τόσο οι αντιλήψεις και οι πρακτικές διαχείρισης της κρίσης γίνονται πιο έντονες στους δύο δήμους. Η διεκδίκηση πόρων για την απόδοση κοινωνικού έργου από την Τ.Α. στους κατοίκους, μετατρέπεται σε επιχειρηματική ικανότητα των δήμων και σε ανταποδοτικότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Κι εδώ παρουσιάζεται ένα «οξύμωρο σχήμα». Τη μεγαλύτερη στροφή προς αυτή την κατεύθυνση παρουσιάζει ο Δ. Βύρωνα από το 1994 και μετά, που τον δήμο καταλαμβάνει και πάλι αυτοδύναμα το ΚΚΕ. Ετσι, τα ανταποδοτικά τέλη και οι δημοτικοί φόροι αυξάνονται συνεχώς κάθε έτος από το 1994 και μετά, και στους δύο δήμους ενώ, τις προηγούμενες τετραετίες παρέμεναν γενικά καθηλωμένα καθώς η κύρια πολιτική του ΚΚΕ ήταν –και παραμένει επίσημα- να μην μετατραπεί η Τ.Α. σε φορομπήχτη. Ενδεικτικά στον Βύρωνα τα δημοτικά τέλη και οι δημοτικοί φόροι αυξήθηκαν 17% το 1995, 15% και 20% αντίστοιχα το 1996, 10% και 20% το 1997.[166]

---

[166] Φυσικά εν όψει των δημοτικών εκλογών η αύξηση των δημοτικών τελών και φόρων στον Βύρωνα για το 1998 ήταν μηδενική και ανακοινώθηκε με πηγαίους τίτλους από την εφημερίδα του δήμου («Ο Βύρωνας», Φύλλο 4, 11.12.97). Ο δήμαρχος βέβαια ισχυρίζεται οτι «πονηροί είναι εκείνοι που το λένε πονηρό» το συγκεκριμένο μέτρο «γιατί, εν πάση περιπτώσει, είναι

Στην Καισαριανή τα δημοτικά τέλη και ο δημοτικός φόρος αυξήθηκαν αντίστοιχα 10% το 1995, 19% και 20% το 1996, 28% και 33% το 1997. [167] [168]

Και οι δύο νέοι δήμαρχοι προσπαθούν ν' αποκοπούν από το παρελθόν και την πολιτική που ακολουθήθηκε τότε. Στα πλαίσια αυτά, όλο το βάρος των προβλημάτων «πέφτει στις πλάτες» των προηγούμενων διοικήσεων και κυρίως των δημάρχων, ξεχνώντας βέβαια, οτι και οι δύο μετείχαν σ' αυτές ως αντιδήμαρχοι (από το 1982 ο Ν.Ρογκάκος και από το 1986 ο Θ.Μπαρτσώκας).[169] Ταυτόχρονα, όταν οι πολιτικές ανάγκες το απαιτούν, δηλώνουν και οι δύο συνεχιστές του έργου των επίτιμων δημάρχων.

Τα ελλείμματα και τα χρέη των δήμων γίνεται προσπάθεια να αντιμετωπιστούν με την αύξηση της φορολογίας και την μεταφορά κονδυλίων από έργα στην κάλυψη των λειτουργικών αναγκών. Παρ' όλα αυτά, και οι δύο δήμαρχοι δηλώνουν επίσημα οτι αντιτίθενται σ' αυτές τις πρακτικές.[170] Ο δήμος Βύρωνα μάλιστα, απέκτησε Ταμειακή Υπηρεσία καθώς εξάλειψε το χρέος 1,2 δις που είχε. Η εξάλειψη βέβαια, ήταν λογιστική και όχι πραγματική καθώς μεταφέρθηκαν κονδύλια από άλλους λογαριασμούς και λήφθηκε δάνειο 400εκ. για αποπληρωμή των προηγουμένων.[171]

αποτέλεσμα μιας σύγχρονης διαχείρησης, μ' ευλάβεια στο δημοτικό χρήμα, με ευλάβεια σ' αυτά που δίνει μέσα από τα δημοτικά τέλη ο δημότης για να του προσφέρουμε υπηρεσίες...» Συνέντευξη του δήμαρχου Βύρωνα, Ν.Ρογκάκου στην τοπική εφημερίδα «Μέτρο», Αρ. Φύλλου 12, 20.12.1997.

[167] Αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Βύρωνα, Συνεδρίαση της 28.11.95 και 25.11.96. Αποφάσεις Δημοτικού Συμβουλίου Δήμου Καισαριανής, Συνεδρίαση της 24.11.94, 16.1.95, 25.11.96 και 26.11.96. Ακόμη, Εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα», Φύλλο 13, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996, σελ. 14.

[168] Παράλληλα, αξίζει να αναφερθεί οτι η πρόταση των Δ. Συμβούλων του ΚΚΕ στην Καισαριανή ήταν για το 1996 και 1997, αύξηση 8% των δημοτικών τελών και φόρων. Επίσης χαρακτηριστική ήταν, στην πρόταση για 7% αύξηση των τελών -μετά από τέσσερα χρόνια που ήταν μηδενική- του τότε δήμαρχου Δ.Νικολαΐδη, η αντιπρόταση του νυν δήμαρχου Βύρωνα σε Συνεδρίαση του Δ.Σ. το 1987 (30.11.87) για «αύξηση 5% με παράλληλη αναδιάρθρωση των υπηρεσιών του δήμου.»

[169] Στην προσπάθεια αυτή φθάνουν κάποιες φορές και σε τραγελαφικά σημεία, όπως η αναδημοσίευση άρθρου από την εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» (φύλλο της 22.3.96, Αρθρο με τίτλο «Με αγώνες έκλεισαν τις παλιές πληγές») στην εφημερίδα του Δ.Βύρωνα («Βύρωνας», φύλλο 7, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996), όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται οτι «μέχρι και πριν 10 χρόνια οι κάτοικοι (Σ.Σ. του Βύρωνα) αντιμετώπιζαν βασικά προβλήματα. Τα ρέματα είχαν μετετραπεί σε σκουπιδότοπους. Ολα αναπτύσσονταν άναρχα. Ούτε νερό είχαν, ούτε αποχέτευση, ούτε ένα δεντράκι. Ετσι, στα γρήγορα, ο Βύρωνας έπηξε στο τσιμέντο και τις πολυκατοικίες».

[170] Συνέντευξη του Ν.Ρογκάκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 13, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996) και του Θ.Μπαρτσώκα στο «ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής» (Φύλλο 24, ΜΑΡΤΙΟΣ 1996).

[171] Συνέντευξη του Ν.Ρογκάκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 13, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996) και στην ίδια εφημερίδα –Φύλλο 18, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1996.

Παράλληλα, όλο και περισσότερες αρμοδιότητες του δήμου εκχωρούνται στις Δημοτικές Επιχειρήσεις (Δ.Ε.) και η παροχή των υπηρεσιών τους γίνεται με ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια. Ετσι, μετά τις Δ.Ε. αναψυχής (που περιελάμβαναν και τις λειτουργίες των νεκροταφείων των δύο δήμων), στην Καισαριανή ιδρύεται η Δ.Ε. Πληροφορικής με αρμοδιότητα την διαχείριση των προγραμμάτων επιμόρφωσης και κατάρτισης ανέργων της Ε.Ε. και στη συνέχεια Κοινοπραξία μεταξύ των δύο δήμων και της Δ.Ε. Πληροφορικής σχετικά με τη διαχείριση του προγράμματος HORIZON. Τα Πνευματικά Κέντρα μετατρέπονται σε Ν.Π.Ι.Δ. και περνούν και οι πολιτιστικές παροχές στο επίπεδο της ανταποδοτικότητας. Ακόμη, οι δύο δήμοι προγραμματίζουν την ίδρυση Δ.Επιχειρήσεων Τεχνικών και Κατασκευαστικών Έργων.

Η εισπρακτική πολιτική γίνεται κυρίαρχη στους δύο δήμους αφού και άλλες ενέργειες αποκτούν τέτοιο προσανατολισμό. Ο προγραμματισμός έργων περιλαμβάνει στον Βύρωνα την κατασκευή υπογείων parking στις πλατείες σε συνδυασμό με το μέτρο της ελεγχόμενης στάθμευσης. Δημιουργούνται και στους δύο δήμους σωρεία διαφημιστικών χώρων και προβλέπονται ποινές για όσους διαφημίζονται παράνομα. Προκρίνεται από την πλειοψηφία της δημοτικής ηγεσίας του Βύρωνα, η εγκατάσταση Σταθμού Μεταφόρτωσης Απορριμμάτων στη θέση Κακόρεμα του Υμηττού (Β' ζώνη προστασίας) παρά τις τοπικές αντιδράσεις καθώς τα αντισταθμιστικά οφέλη υπολογίζονται σε 250 εκ. ετησίως. Ταυτόχρονα, χρόνια αιτήματα της δημοτικής αρχής και των κατοίκων –που συμπεριλαμβάνονται στα προεκλογικά προγράμματα των δύο δημάρχων- εγκαταλείπονται καθώς οι τοπικές αρχές πρέπει να έχουν «ρεαλιστικούς στόχους».[172]

Η στάση της τοπικής εξουσίας προς την αναθέρμανση του θεσμού των συνοικιακών συμβουλίων και συνελεύσεων είναι αδιάφορη ως αρνητική[173]. Η τοπική συμμετοχή δεν αποτελεί πλέον ζητούμενο καθώς ο κάτοικος αντιμετωπίζεται σαν καταναλωτής.

---

[172] Συνέντευξη του Ν.Ρογκάκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 13, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996) και του Θ.Μπαρτσώκα στο «ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής» (Φύλλο 24, ΜΑΡΤΙΟΣ 1996).

[173] Συνέντευξη του Ν.Ρογκάκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 13, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996) και του Θ.Μπαρτσώκα στο «ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής» (Φύλλο 24, ΜΑΡΤΙΟΣ 1996).

Στα πλαίσια αυτά κινείται και η πολιτική των κομμάτων στην τοπική κοινωνία. Η πολιτική του ΠΑΣΟΚ είναι κυρίαρχη και οι επιλογές της εφαρμόζονται άσχετα με το αν τυπικά ή όχι ελέγχει τους δύο δήμους. Ο ΣΥΝ δεν διαφοροποιείται ουσιαστικά πέρα από κάποιες δηλώσεις του Θ.Μπαρτσώκα για διεκδίκηση των θεσμοθετημένων πόρων που οφείλει στην Τ.Α. το κράτος. Η ΝΔ ζητά λιγότερο κράτος, περισσότερες Δ.Ε., περισσότερη εναρμόνιση στους νόμους της αγοράς.[174] Το ΚΚΕ βρίσκεται πλέον στη θέση της αντιπολίτευσης στην Καισαριανή και υποστηρίζει τις πάγιες θέσεις του για «αγωνιστικές διεκδικήσεις και λύσεις»[175] ενώ, στον Βύρωνα στέκεται αμήχανο και αντιφατικό. Ελέγχει την τοπική εξουσία καθώς κέρδισε το '94 ο συνδυασμός του και πολλοί από τους δημοτικούς συμβούλους και ο δήμαρχος είναι μέλη του. Από την άλλη, η πολιτική που εφαρμόζει η δημοτική ηγεσία συνίσταται σε οτι το ΚΚΕ καταγγέλλει στους δήμους που δεν ελέγχει, αφού ούτε στο επίπεδο των δηλώσεων της τοπικής ηγεσίας δεν ακούγονται οι θέσεις του. Ταυτόχρονα, ο Βύρωνας, ο Ταύρος και η Πετρούπολη είναι οι μοναδικοί δήμοι που κατόρθωσε να ελέγχει και πάλι σε όλη την Αττική. Ετσι και πάλι στα πλαίσια μιας κεντρικότερης πολιτικής σκοπιμότητας είναι απρόθυμο να έρθει σε ρήξη στο τοπικό επίπεδο, φοβούμενο την ολοκληρωτική περιθωριοποίηση του σε περιοχές που παραδοσιακά αντλούσε δυνάμεις.[176]

Με όλα αυτά τα δεδομένα, καθίσταται σαφές οτι στην επιλογή και στην ανάδειξη προσώπων, σταδιακά χάνουν την βαρύτητα τους παράγοντες που σχετίζονταν περισσότερο με άτυπα ή θεσμοθετημένα δίκτυα στα οποία συμμετείχαν ευρύτερα τμήματα της τοπικής κοινωνίας. Ακόμα και οι οργανωμένες βάσεις των κομμάτων και οι τοπικοί τους μηχανισμοί παίζουν πολύ μικρότερο και δευτερεύοντα ρόλο. Οι συμφωνίες και οι πολιτικές

---

[174] Συνέντευξη του Δ.Δράκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 15, ΙΟΥΝΙΟΣ 1996), του Θ.Ιωαννίδη στο «ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής» (Φύλλο 26, ΜΑΪΟΣ 1996) και του Ν.Χαρδαλιά (δημ. Σύμβουλος της ΝΔ στον Βύρωνα) στην εφημερίδα «Βύρωνας» (Αρ. Φύλλου 10, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1996) και στο «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 25, ΙΟΥΝΙΟΣ 1996).

[175] Συνέντευξη του Π.Μακρή στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής» (Φύλλο 25, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996).

[176] Ενδεικτική ήταν η στάση του την άνοιξη του 1997, όταν έγινε σάλος σχετικά με παράνομες και ρουσφετολογικές προσλήψεις στις Δ.Ε. του δήμου Βύρωνα. Το παρακάτω απόσπασμα αποτελεί τον επίσημο σχολιασμό από μέρους του ΚΚΕ για τα γεγονότα: «Σαν ΚΚΕ κρίνουμε θετικό το έργο της Δημοτικής Αρχής και δεν θα την κρίνουμε μόνο από την τελευταία της απόφαση. Η απόφαση για τις προσλήψεις είναι λάθος κίνηση από τη μεριά της Δημ. Αρχής.» (Εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα», Φύλλο 23, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1997).

πρακτικές που ακολουθούνται αποτελούν περισσότερο αποτέλεσμα συνδιαλλαγής μεταξύ των παραγόντων της τοπικής εξουσίας και των ομάδων οικονομικών συμφερόντων που σχετίζονται με αυτούς. Στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται η στήριξη από την παράταξη της ΝΔ του Ν.Ρογκάκου, καθώς ο επικεφαλής της Δ.Δράκος, θεωρεί ότι το πρόγραμμα της δημοτικής αρχής καλύπτει στο μέγιστο μέρος το δικό του και παράλληλα, ο ίδιος ορίζεται από την πλειοψηφία του Δ.Σ. σε μια σειρά καίριες θέσεις (Επιτροπή Προμηθειών, Επιτροπή Ανάθεσης Έργων, Επιτροπή Αξιολόγησης Προσφορών για το νέο Δημαρχείο, κλπ.)[177]

Στην Καισαριανή οι καταγγελίες για παράνομες και χαριστικές αναθέσεις έργων καθώς και ορισμό των διοικήσεων των Δ.Ε. και προσλήψεις των εργαζομένων σ' αυτές με κριτήρια προσωπικών σχέσεων με μέλη της πλειοψηφίας του Δ.Σ. γίνονται πλέον συχνό φαινόμενο.[178] Αντίστοιχα στον Βύρωνα, πληθαίνουν οι καταγγελίες για ρουσφετολογικές προσλήψεις[179], αναθέσεις μελετών και έργων, κλπ.[180] Όπως γίνεται φανερό, οι όροι αναπαραγωγής της τοπικής εξουσίας συνεχίζουν για όλο αυτό το χρονικό διάστημα ν' ακολουθούν το παγιωμένο πρότυπο της δημόσιας διοίκησης που χαρακτηρίζεται από αδιαφάνεια στους μηχανισμούς και τις διαδικασίες.

Το οικονομικό δίκτυο που σχετίζεται με την οικοδομική δραστηριότητα στον Βύρωνα συνεχίζει να επηρεάζει πρόσωπα και αποφάσεις στον δήμο, έχοντας πια παγιωθεί και συγκροτήσει τους όρους αναπαραγωγής του στην τοπική εξουσία. Ετσι, το 1994 οι τρεις από τους τέσσερις υποψήφιους δημάρχους ασκούν το επάγγελμα του κατασκευαστή οικοδομών (Ν.Ρογκάκος, Δ.Δράκος, Δ.Κουκουλάκης). Το 1990 και 1994, πέντε δημοτικοί σύμβουλοι ανήκουν στον συγκεκριμένο οικονομικό χώρο και μάλιστα ένας από αυτούς είναι ο Ι.Κόνσουλας (μεγαλοεπιχειρηματίας που εκτός από οικοδομές

---

[177] Συνέντευξη του Δ.Δράκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 15, ΙΟΥΝΙΟΣ 1996). Επίσης, σε δήλωση του στην ίδια εφημερίδα για τις προσλήψεις στην Δ.Ε. παραδέχτηκε οτι συνέβαλε κι αυτός στην επιλογή ατόμων (Φύλλο 23, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1997).

[178] Συχνές είναι οι επώνυμες καταγγελίες δημ. Συμβούλων αλλα και πολιτών στον τοπικό τύπο για τέτοιου είδους ενέργειες. Ενδεικτικά: Εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής», Φύλλα: 19 –10ος/95, 26 –5ος/96, 27 –6ος/96, 33, -1ος/97, 34 –2ος/97, κλπ.

[179] 113 προσλήψεις στην Δ.Ε. του δήμου τον Απρίλιο του 1997, που προκάλεσαν μάλιστα και απεργιακή κινητοποίηση του σωματείου των εργαζομένων στον δήμο.

[180] Ενδεικτικές κι εδώ οι καταγγελίες του Δ.Κουκουλάκη, δημ. Σύμβουλου Βύρωνα (τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα», Φύλλο 20, 1ος/97) και του Ι. Κραουνάκη, Πολ. Μηχανικού-Εργολήπτη, δημ. Σύμβουλου Καισαριανής(στην ίδια εφημερίδα), κλπ.

ασχολείται και με αντιπροσωπείες αυτοκινήτων), το '90 κατατάσσεται πρώτος σε ψήφους δημ. Σύμβουλος.

Κι ενώ ο Βύρωνας αντιμετωπίζει τεράστιες ελλείψεις σε πράσινο, ελεύθερους και κοινόχρηστους χώρους και «οι αιτίες του αρνητικού αυτού φαινομένου είναι γνωστές, όπως λ.χ. η μη έγκαιρη και σωστή αντιμετώπιση από τις μεταπολεμικές κυβερνήσεις της έκρηξης της αστυφιλίας και των λόγων που τη δημιούργησαν, η μη κατάλληλα αντιμετώπιση της πολιτικής για τη γη, η απαράδεκτη και με μεγάλους συντελεστές δόμηση, χωρίς πρασιές στα περισσότερα τμήματα του Δήμου, κλπ.»[181], το Δ.Σ. με μια σειρά αποφάσεις επιβαρύνει περαιτέρω το ήδη υποβαθμισμένο οικιστικό περιβάλλον της περιοχής. Ενδεικτικά παρατίθενται μια σειρά τέτοιων αποφάσεων, όπως η προσκύρωση δρόμου και έκτασης στο δυτικό τμήμα των Λατομείων Εργάνη (Γραβιάς και Βυζαντίου) στον ιδιοκτήτη οικοπέδου προκειμένου να δοθεί αντιπαροχή στην οικοδομική εταιρεία Αφοι Ξιφαρά[182], τροποποίηση ρυμοτομικού σχεδίου και προσκύρωση τμήματος δρόμου σε οικόπεδο της οδού Μέλητος προκειμένου να ανεγείρει πολυκατοικία ο Ι.Κόνσουλας, ένταξη στο σχέδιο πόλεως του ανοικτού Ο.Τ. 524 στον Καρέα (20 στρέμματα), παρ' ότι το ΥΠΕΧΩΔΕ με εισήγηση του το χαρακτήριζε «κοινόχρηστο δασικό χώρο»[183]. Τέλος, αρκετά ενδιαφέρουσα περίπτωση αποτελεί η αγορά νέου Δημαρχείου από τον κατασκευαστή, κο Σακελλαρόπουλο. Η αγορά του νέου δημοτικού καταστήματος (όροφος 1.300τ.μ. ανάμεσα στο Super Market ΑΒ και θερινό κινηματογράφο) συμψηφίστηκε με την παραχώρηση του οικοπέδου που διεκδικούσε από το 1986 ο Δ. Βύρωνα από τον κατασκευαστή, προκειμένου να ανεγερθεί νέο Δημαρχείο[184], την τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου του οικοπέδου (προσκύρωση τμήματος δρόμου, αποχαρακτηρισμός χώρου και άρση προσφυγής του δήμου για τμήμα καταπατημένου ρέματος, μεταφορά συντελεστή δόμησης από οικόπεδο που

---

[181] Εφημερίδα «Βύρωνας», Αρ. Φύλλου 7, Απρίλιος 1996, Συνέντευξη του Αντιδήμαρχου Περιβάλλοντος και Πρασίνου, Γ. Μακρή.

[182] Εκτακτη Συνεδρίαση Δ.Σ. Δήμου Βύρωνα της 6.6.92. Η απόφαση ήταν σχεδόν ομόφωνη. Μειοψήφισαν μόνο η Κ.Ζούκα και ο Μ.Καραγιάννης.

[183] Συνεδρίαση Δ.Σ. Δήμου Βύρωνα της 28.11.95. Η προηγούμενη δημοτική αρχή είχε καταφύγει στο ΣΤΕ για να ακυρώσει απόφαση του Νομάρχη(αρ. απ. 130/135/26.5.93) για ένταξη του Ο.Τ. στο σχέδιο και μέχρι σήμερα δεν έχει εκδοθεί σχετική απόφαση.

[184] Συνέντευξη του Ν.Ρογκάκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 13, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996).

απαλλοτριώθηκε για παιδική χαρά) και καταβολή 250 εκ. δραχμών[185]. Παρ' όλα αυτά, ο νέος χώρος θεωρείται προσωρινός και μέχρι το 2010 προγραμματίζεται να κτιστεί νέο Δημαρχείο, στον χώρο βόρεια της Εργάνης (Θέατρο Βράχων) σε οικόπεδο που διεκδικεί ο δήμος από «καταπατητές».[186]

Συνοψίζοντας τους όρους και τις διαδικασίες αναπαραγωγής και ανάδειξης ηγετικών προσώπων και ομάδων στην τοπική εξουσία της τελευταίας περιόδου, επιβεβαιώνεται για μια φορά ακόμη ο ρόλος των άτυπων δικτύων στην προώθηση προσώπων και συμφερόντων. Η αποδυνάμωση όλων των προηγούμενων μορφωμάτων και μηχανισμών που έπαιζαν μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο στην καταξίωση προσώπων και την επιλογή πολιτικής, καταστούν κυρίαρχους παράγοντες τα άτυπα οικονομικά δίκτυα και τη λειτουργία των μηχανισμών της τοπικής εξουσίας που διαπλέκεται σε μεγάλο βαθμό με αυτά και εξαρτάται από τους δοσμένους συσχετισμούς των προσώπων-ομάδων που την ασκούν.

Δ. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Η εξέλιξη και η αλλαγή που επέρχεται με την πάροδο του χρόνου στα γενικότερα πολιτικά-οικονομικά-κοινωνικά δεδομένα της χώρας, έχει σαφείς επιπτώσεις στις τοπικές κοινωνίες των δύο δήμων και αναπόφευκτα στους μηχανισμούς και τις διαδικασίες ανάδειξης και προώθησης ηγετικών προσώπων και ομάδων στην τοπική εξουσία.

Η καθυστέρηση που εντοπίζεται στην ενσωμάτωση των δύο πόλεων στη γενικότερη κοινωνικο-πολιτική εξέλιξη του λεκανοπεδίου –ως το ευρύτερο υποσύνολο που εντάσσονται- αποτελεί άμεση συνέπεια της ιστορικο-

---

[185] Για τη συμφωνία αυτή κατατοπιστικές είναι τόσο οι καταγγελίες των δημ. Συμβούλων Δ.Σάρολα, Μ.Καραγιάννη, Ν.Δραγκιώτη και Δ.Κουκουλάκη (Εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα», Φύλλα: 20 –1ος/97, 24 –5ος/97, 25 -6ος/97) όσο και η συνέντευξη του Δ.Δράκου στην ίδια εφημερίδα (Φύλλο 15, ΙΟΥΝΙΟΣ 1996) που υπερθεματίζει για την επιλογή αυτή.

[186] Συνέντευξη του Ν.Ρογκάκου στην τοπική εφημερίδα «ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα» (Φύλλο 13, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1996).

πολιτικής συγκρότησης τους και επηρεάζει με τη σειρά της τους όρους διαμόρφωσης και ισχυροποίησης προσώπων και ομάδων.

Στο βαθμό που η διατήρηση του παραδοσιακού ιστού συνδυάζεται με ανοδικές τάσεις συμμετοχής σε μαζικές διεκδικητικές διαδικασίες και ενεργής πολιτικής δράσης σε ριζοσπαστική-συγκρουσιακή κατεύθυνση, διαμορφώνονται όροι και προπλάσματα άμεσης δημοκρατίας. Με αποτέλεσμα οι μηχανισμοί ανάδειξης προσώπων και ομάδων που εντάσσονται στα πλαίσια τοπικών και κομματικών διεργασιών να είναι σε σημαντικό βαθμό ευάλωτοι στα κριτήρια καταξίωσης που θέτουν ευρύτερα κοινωνικά τμήματα στην αλληλεπίδραση τους με τους φορείς και τους όρους ιδεολογικής ριζοσπαστικοποίησης τους.

Παράλληλα και με δεδομένο οτι σε καμία περίπτωση οι τοπικές κοινωνίες των δύο πόλεων δεν λειτουργούν σε συνθήκες «γυάλας», οι κυρίαρχες κοινωνικές αντιθέσεις εκφράζονται στο σύνολο των τοπικών διαδικασιών και δημιουργούν αντικειμενικά τους όρους αναπαραγωγής των δοσμένων σχέσεων κυριαρχίας.

Η τοπική εξουσία και οι μηχανισμοί ανάδειξης προσώπων περικλείουν εν τη γενέσει τους, την κυρίαρχη αυτή αντίφαση. Ετσι, καθώς στον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο αναπτύσσονται οικονομικές-παραγωγικές λειτουργίες, δημιουργούνται ,αντικειμενικά, άτυπα δίκτυα για προώθηση των συμφερόντων τους και εξασφάλιση των όρων αναπαραγωγής της προνομιακής και κυρίαρχης θέσης τους στην τοπική κοινωνία. Στο βαθμό που η πολιτική της τοπικής εξουσίας μπορεί να επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα τους, η διαπλοκή με τους μηχανισμούς της ή με εξωγενείς μηχανισμούς που την καθορίζουν αποτελεί αναγκαία λειτουργία τέτοιων δικτύων.

Οι αυταπάτες των κομματικών φορέων της Αριστεράς σε συνδυασμό μ' αυτές που το ΠΑΣΟΚ –εντασσόμενο ευρύτερα στο χώρο αυτό την πρώτη περίοδο- καλλιέργησε συνειδητά σε πλατύτερες μάζες για το ρόλο της τοπικής εξουσίας και των θεσμών αυτοδιοίκησης, άφησαν στο απυρόβλητο τη λειτουργία τους ως μηχανισμών κρατικής εξουσίας, συγκάλυψαν την πάλη των αντιθέτων στο εσωτερικό τους και αποδυνάμωσαν την κριτική στους όρους αναπαραγωγής τους ως εξουσιαστικών μηχανισμών.

πολιτικής συγκρότησης τους και επηρεάζει με τη σειρά της τους όρους διαμόρφωσης και ισχυροποίησης προσώπων και ομάδων.

Στο βαθμό που η διατήρηση του παραδοσιακού ιστού συνδυάζεται με ανοδικές τάσεις συμμετοχής σε μαζικές διεκδικητικές διαδικασίες και ενεργής πολιτικής δράσης σε ριζοσπαστική-συγκρουσιακή κατεύθυνση, διαμορφώνονται όροι και προπλάσματα άμεσης δημοκρατίας. Με αποτέλεσμα οι μηχανισμοί ανάδειξης προσώπων και ομάδων που εντάσσονται στα πλαίσια τοπικών και κομματικών διεργασιών να είναι σε σημαντικό βαθμό ευάλωτοι στα κριτήρια καταξίωσης που θέτουν ευρύτερα κοινωνικά τμήματα στην αλληλεπίδραση τους με τους φορείς και τους όρους ιδεολογικής ριζοσπαστικοποίησης τους.

Παράλληλα και με δεδομένο οτι σε καμία περίπτωση οι τοπικές κοινωνίες των δύο πόλεων δεν λειτουργούν σε συνθήκες «γυάλας», οι κυρίαρχες κοινωνικές αντιθέσεις εκφράζονται στο σύνολο των τοπικών διαδικασιών και δημιουργούν αντικειμενικά τους όρους αναπαραγωγής των δοσμένων σχέσεων κυριαρχίας.

Η τοπική εξουσία και οι μηχανισμοί ανάδειξης προσώπων περικλείουν εν τη γενέσει τους, την κυρίαρχη αυτή αντίφαση. Ετσι, καθώς στον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο αναπτύσσονται οικονομικές-παραγωγικές λειτουργίες, δημιουργούνται ,αντικειμενικά, άτυπα δίκτυα για προώθηση των συμφερόντων τους και εξασφάλιση των όρων αναπαραγωγής της προνομιακής και κυρίαρχης θέσης τους στην τοπική κοινωνία. Στο βαθμό που η πολιτική της τοπικής εξουσίας μπορεί να επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα τους, η διαπλοκή με τους μηχανισμούς της ή με εξωγενείς μηχανισμούς που την καθορίζουν αποτελεί αναγκαία λειτουργία τέτοιων δικτύων.

Οι αυταπάτες των κομματικών φορέων της Αριστεράς σε συνδυασμό μ' αυτές που το ΠΑΣΟΚ –εντασσόμενο ευρύτερα στο χώρο αυτό την πρώτη περίοδο- καλλιέργησε συνειδητά σε πλατύτερες μάζες για το ρόλο της τοπικής εξουσίας και των θεσμών αυτοδιοίκησης, άφησαν στο απυρόβλητο τη λειτουργία τους ως μηχανισμών κρατικής εξουσίας, συγκάλυψαν την πάλη των αντιθέτων στο εσωτερικό τους και αποδυνάμωσαν την κριτική στους όρους αναπαραγωγής τους ως εξουσιαστικών μηχανισμών.

Παρά την αναγόρευση της Τ.Α. σε «τρίτο βάθρο της δημοκρατίας», «γνήσιο λαϊκό δημοκρατικό θεσμό», κλπ. και την άσκηση της τοπικής εξουσίας επί δεκαετίες στις δύο πόλεις από το ΚΚΕ, η λειτουργία τους προσαρμόζεται όλο και περισσότερο στις ανάγκες αναπαραγωγής της ως κρατικού-εξουσιαστικού μηχανισμού.

Καθώς μάλιστα για το ΚΚΕ αποτελεί προνομιακό πεδίο άντλησης πολιτικής δύναμης που στη συνέχεια μεταφράζεται σε διαπραγματευτική ικανότητα του στο κεντρικό πολιτικό σκηνικό, η λειτουργία της αυτή παραμένει εκτός κριτικής, αμβλύνεται και συγκαλύπτεται στην πολιτική πρακτική ο ρόλος της και παράλληλα, χρησιμοποιείται ως μηχανισμός για την εδραίωση και διατήρηση της πολιτικής του δύναμης στους συγκεκριμένους γεωγραφικο-πολιτικούς χώρους.

Το ΚΚΕ κατόρθωσε κατ' αρχήν να υπερισχύσει στο τοπικό επίπεδο και να καταγράφει πολλαπλάσια δύναμη από την αντίστοιχη του στις βουλευτικές εκλογές στον ίδιο γεωγραφικό χώρο λόγω της «περιρρέουσας ατμόσφαιρας» που δημιουργούσε στις δύο πόλεις η ιδιαιτερότητα του προσφυγικού-προλεταριακού-ΕΑΜικού υπόβαθρου και της καθιέρωσης του προτύπου του «αγωνιστή δήμαρχου». Οι συγκεκριμένοι ιστορικο-πολιτικοί όροι αδυνατούσαν από μόνοι τους να οδηγήσουν στη συγκρότηση ενός ταξικού κινήματος με σαφή αντικαπιταλιστικά χαρακτηριστικά στην τοπική κοινωνία, ικανό να λειτουργεί σαν αντίβαρο στις ενσωματωτικές λογικές, αφού η συσπειρωτική λειτουργία τους βασίζονταν στο συναισθηματικό υπόβαθρο και σε ασαφή γενικόλογη συνθηματολογία («διεκδίκηση και λύση των προβλημάτων για όλο τον λαό», «δημοτική αρχή με στοργή για όλους τους κατοίκους», «νοικοκύρεμα και χρηστή διαχείριση του δήμου», κλπ.).

Παράλληλα, η αποσύνθεση του παραδοσιακού κοινωνικού ιστού, η διαφοροποίηση της ταξικής σύνθεσης των κατοίκων και η ενσωματωτική λειτουργία του ΠΑΣΟΚ για τα μαζικά κινήματα σε συνδυασμό με την αδυναμία του ΚΚΕ ν' αρθρώσει ουσιαστικό αντιπολιτευτικό λόγο απέναντι του και την προσπάθεια να χειραγωγήσει κομματικά τους μαζικούς χώρους αφαίρεσαν κάθε δυνατότητα συγκρότησης κοινωνικών κινημάτων με διάρκεια, στόχους και εσωτερικές διαδικασίες σε τοπικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, η ανάγκη διατήρησης της πολιτικής του δύναμης και της τοπικής ηγεσίας στρέφει στην αποδοχή της χρήσης των μηχανισμών

εξουσίας και των λειτουργιών αναπαραγωγής της, όπως οι πελατειακές σχέσεις και συναλλαγές.

Η απομαζικοποίηση και αδρανοποίηση των συλλογικών διαδικασιών της βάσης αυξάνουν τη σύνδεση των άτυπων δικτύων-ομάδων συμφερόντων με τους μηχανισμούς της τοπικής εξουσίας και των κομμάτων καθώς έρχονται να παίξουν ρόλο ως κανάλια επικοινωνίας στη θέση των μαζικών χώρων. Παράλληλα με την αποδυνάμωση των μαζικών και διεκδικητικών κινημάτων αμβλύνονται τα κριτήρια καταξίωσης προσώπων και παύει να τροφοδοτείται πλέον ο χώρος της Αριστεράς και του ΠΑΣΟΚ από νέα πρόσωπα που αναδεικνύονταν από τη βάση, μέσα από τη δράση τους. Ετσι, η ανάδειξη και η καθιέρωση ηγετικών προσώπων-ομάδων καθορίζεται κατά κύριο λόγο από τους συσχετισμούς που διαμορφώνονται στα τοπικά κομματικά όργανα και τη διαπλοκή τους με τα άτυπα τοπικά δίκτυα και τους κεντρικούς μηχανισμούς των κομμάτων.

Η πορεία αυτή είχε σαν αποτέλεσμα τη σταδιακή αποκοπή των μηχανισμών ανάδειξης και αναπαραγωγής προσώπων στην τοπική εξουσία από ζωντανές μαζικές διαδικασίες και κατά συνέπεια, την όλο και περισσότερο μείωση των δυνατοτήτων ελέγχου της τοπικής κοινωνίας προς τους μηχανισμούς αυτούς. Στο βαθμό που συμβαίνει αυτό, οι διαδικασίες ανάδειξης και παγίωσης της τοπικής εξουσίας γίνονται όλο και πιο αδιαφανείς και ενισχύεται η αυτόνομη λειτουργία αναπαραγωγής τους με· όρους αντίστοιχους των κεντρικών εξουσιαστικών μηχανισμών.

Παρ' όλα αυτά και για αρκετό χρονικό διάστημα, η τοπική εξουσία στις δύο πόλεις αντλεί τη νομιμοποίηση της και ασκεί επικοινωνία με τη βάση με επίκληση στο διακηρυκτικό επίπεδο πολιτικών κατευθύνσεων συγκρουσιακού χαρακτήρα καθώς παραμένουν ακόμα ζωντανά τα αριστερά αντανακλαστικά σε σημαντική μερίδα της τοπικής κοινωνίας.

Με την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», την καπιταλιστική αναδιάρθρωση και τα συνακόλουθα τους (κρίση των αριστερών κινημάτων, νεοσυντηρητική πολιτική στροφή) επέρχονται σημαντικές ανακατατάξεις στο πολιτικό σκηνικό της χώρας καθώς οι λογικές διαχείρισης της κρίσης του συστήματος γίνονται κυρίαρχες στης πλειοψηφία του πολιτικού φάσματος και στην κοινωνία. Οι εξελίξεις αυτές έχουν αναμενόμενα άμεση επίδραση στη φυσιογνωμία και την πολιτική της τοπικής εξουσίας, που απεκδύεται πλέον κι

επίσημα, τα συγκρουσιακά-διεκδικητικά χαρακτηριστικά της που διακήρυσσε στο παρελθόν. Η κρίση του κοινωνικού κράτους –στο βαθμό που συγκροτήθηκε αυτό στην Ελλάδα- και η νεοσυντηρητική επίθεση στα κοινωνικά δικαιώματα μετακυλούν το βάρος σημαντικών τομέων κοινωνικών παροχών στην Τ.Α., διαδικασία που συνδυάζεται με την ευρύτερη κυριαρχία της ανταποδοτικότητας στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής.

Ετσι, η φυσιογνωμία της τοπικής εξουσίας μεταβάλλεται σε όλα τα επίπεδα. Ο «αγωνιστής δήμαρχος» παύει να αποτελεί το πρότυπο και την προς τα έξω επιθυμητή εικόνα και στη θέση του προβάλλεται ο ικανός manager και διαχειριστής.

Οι μεταβολές αυτές ενισχύουν περισσότερο την αποτελεσματικότητα και την κυριαρχία των άτυπων δικτύων συμφερόντων και των αυτόνομων μηχανισμών αναπαραγωγής αφού αποδυναμώνονται και οι εναπομείναντες μηχανισμοί και διαδικασίες που ήταν πιο ευάλωτοι στις πιέσεις της βάσης. Με αυτή τη συγκυρία διαμορφώνονται ουσιαστικά πλέον, οι όροι αυτόνομης λειτουργίας και αναπαραγωγής τοπικών οικονομικών, τεχνοκρατικών, κ.α. ομάδων-ελίτ στην τοπική εξουσία των δύο δήμων, αφού το κριτήριο καταξίωσης μέσα από τη δράση απαξιώνεται για να αντικατασταθεί από την προβολή του ικανού τεχνοκράτη διαχειριστή και ειδικού.

Η σταδιακή αδρανοποίηση των μαζικών διαδικασιών και η κρίση των αξιών της συλλογικότητας που κλιμακώνεται όλη την προηγούμενη περίοδο, υποβοηθά την αυτόνομη ανάπτυξη των μηχανισμών της τοπικής εξουσίας και των άτυπων δικτύων καθώς, τα πρόσωπα και οι ομάδες που ασκούν την τοπική εξουσία δεν υπόκεινται πλέον σε ευρύτερες διαδικασίες ελέγχου από την εσωκομματική και εκλογική τους βάση με άξονα την πραγματοποίηση ή τήρηση των πολιτικών δεσμεύσεων και των γενικότερων πολιτικών επιλογών τους. Η πολιτική αντιπαράθεση στο επίπεδο της τοπικής ηγεσίας αλλά και της τοπικής κοινωνίας παύει να γίνεται στη βάση πολιτικών προγραμμάτων και γενικότερων θεωρητικών προσεγγίσεων τόσο για τον θεσμό και τη φυσιογνωμία της Τ.Α., όσο και για τις ευρύτερες πολιτικές εξελίξεις και περιορίζεται στα διαχειριστικά πλαίσια «νοικοκυρέματος» των τοπικών υποθέσεων. Καθώς η τάση αυτή γίνεται κυρίαρχη, δίνεται μεγαλύτερο περιθώριο λειτουργίας των τοπικών μηχανισμών εξουσίας στην κατεύθυνση της εξυπηρέτησης και προώθησης των μικρών ή μεγάλων συμφερόντων των

κάθε φορά ηγετικών προσώπων-ομάδων στους δήμους και του ευρύτερου κύκλου προσώπων ή ομάδων που διαπλέκονται μαζί τους.

Στο πλαίσιο αυτό, τα άτυπα δίκτυα οικονομικών ομάδων που οι σχέσεις τους παγιώθηκαν από τα προηγούμενα στάδια συγκρότησης των τοπικών μηχανισμών, εκ των πραγμάτων πλέον αποτελούν την κυρίαρχη συνιστώσα καθώς τα δίκτυα, οι σχέσεις και οι λειτουργίες τους είναι αυτές που παραμένουν αλώβητες, τη στιγμή που άλλα δίκτυα και διαδικασίες (κομματικές οργανώσεις, κλπ.) αδρανοποιούνται, διαλύονται και χάνουν τον καθοριστικό ρόλο τους στους μηχανισμούς και στην ανάδειξη της τοπικής εξουσίας.

Παρατηρώντας τη συνολική πορεία της Τ.Α. και των μηχανισμών της στις δύο πόλεις, γίνεται φανερή από την πρώτη τετραετία μετά τη χούντα η διαπλοκή με άτυπα δίκτυα συμφερόντων. Εξ άλλου, στα πλαίσια της ίδιας της τοπικής ηγεσίας δεν εμφανίζεται σε καμία χρονική περίοδο, διαμάχη ή αντίδραση στην εξυπηρέτηση οικονομικών συμφερόντων των συγκεκριμένων άτυπων δικτύων τόσο γιατί ο χώρος της Αριστεράς, ως φυσικός παράγοντας αντίδρασης σε τέτοιου είδους πολιτικές πρακτικές, βρίσκεται σε άμεση διαπλοκή με τα δίκτυα, όσο και γιατί είναι απρόθυμη να χρεωθεί το πολιτικό κόστος που συνεπάγεται μια σύγκρουση με τα μικροσυμφέροντα μεγάλων τμημάτων της βάσης της.

Ετσι, οι αποφάσεις που καθορίζουν την φυσιογνωμία των πόλεων και την ποιότητα διαβίωσης υπαγορεύτηκαν στο μεγαλύτερο βαθμό από τέτοιου είδους διαπλοκή σχέσεων, συμφερόντων και απαιτήσεων.

Συμπερασματικά, η ιδιαίτερη ιστορική φυσιογνωμία των δύο πόλεων, η σύνδεση με την Αριστερά και η άσκηση της τοπικής εξουσίας από αυτήν όλο το διάστημα μετά το 1974, δεν στάθηκαν ικανοί παράγοντες ώστε να λειτουργήσει η τοπική εξουσία με άλλους όρους από αυτούς που προδιαγράφει άλλωστε η αντικειμενική θέση της ως βαθμίδα της κρατικής εξουσίας. Το αγωνιστικό-διεκδικητικό στίγμα της πρώτης δεκαετίας αποτελούσε την κορυφή του παγόβουνου, καθώς η καθημερινή ουσιαστική λειτουργία των μηχανισμών του τοπικού κράτους αναπαρήγαγε τους δοσμένους κοινωνικο-οικονομικούς συσχετισμούς κυριαρχίας της τοπικής και γενικότερα της ελληνικής κοινωνίας.

7. Το παλιό εργοστάσιο Ταπητουργίας στον Βύρωνα, που εξακολουθεί να λειτουργεί ως τέτοιο στο ισόγειο του κτιρίου. (βλ. σημείο 15, Χάρτης 3).

8. .....και το νέο «ΔΗΜΑΡΧΕΙΟ ΑΒ»...(βλ. σημείο 19, Χάρτης 3).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1974-1997

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1975

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΛΕΠΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	2	1975-1978-1982-1986	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΑΝΩΜΕΡΙΤΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-1978	ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΔΗΜΟΥ
ΑΧΤΥΠΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ *	ΑΝ.ΑΡ.	1	1975-1982	ΧΟΝΔΡΕΜΠΟΡΟΣ
ΒΙΔΑΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ	ΚΚΕ	2	1975-1978-1982	ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ ΑΛΕΚΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΣ
ΓΑΚΗ ΕΛΕΝΗ	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΓΚΟΡΤΣΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΕΚ-ΝΔ	1	1975	ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΕΥΔΟΞΙΑΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ.Δημ.Ερ.
ΖΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-1978-1982	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΖΟΥΚΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-78-82-86-90-94	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΘΕΟΛΟΓΙΤΗΣ ΚΩΣΤΑΣ	ΚΚΕ	2	1975-1978	ΠΙΛΟΠΟΙΟΣ
ΚΑΤΗΡΤΖΟΓΛΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΚΚΕ	2	1975	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΚΟΥΚΟΥΛΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-1982-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΚΩΣΤΑΝΤΙΛΙΕΡΗΣ ΔΗΜΗΤ.	ΕΚ-ΝΔ	ΔΗΜ	1975-1978-1986	ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΑΣ
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	2	1975-78-82-86-90	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΚ-ΝΔ	1	1975-1978	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΠΑΠΠΑΣ ΓΡΗΓΟΡΗΣ	ΕΚ-ΝΔ	1	1975	ΔΗΜ.ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
ΡΑΧΙΛΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-1978	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΡΟΖΑΚΗΣ ΑΔΜΗΤΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΣΑΡΟΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ	ΚΚΕ	2	1975-78-82-86-90-94	ΜΑΘΗΜ\ΚΟΣ(Ιδ.ΦΡΟΝΤ)
ΣΠΑΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ ΒΑΣ.- ΔΗΜ.	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΣΦΑΝΔΟΣ ΣΑΒΒΑΣ	ΚΚΕ	2	1975-1978-1982-1986	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΦΑΤΣΕΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ	ΚΚΕ	2	1975-1978	ΓΕΩΠΟΝΟΣ
ΧΡΥΣΑΪΤΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1975	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1=ΠΑΝΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ(ΠΑΣΟΚ-ΕΚΝΔ-ΚΚΕεσ)

2= ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ (ΚΚΕ)

*Ο Ιωάννης Αχτύπης εξελέγη το 1978 συνεργαζόμενος με ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕεσ-ΕΚΝΔ και το 1984 συνεργαζόμενος με το ΚΚΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1978

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝΔ.	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1978-1982	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΑΓ.	ΚΚΕ	1	1978-1982	ΜΑΝΤΡΑ ΟΙΚΟΔ.
ΑΛΕΠΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982-1986	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ ΦΙΛ.**	ΑΝ.ΑΡ.Σ	1	1978	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΑΝΩΜΕΡΙΤΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1978	ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΟΤΑ
ΒΑΧΛΙΩΤΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΚΕ	1	1978	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΒΙΔΑΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΔΑΡΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΖΑΧΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1978-1982	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΖΟΥΚΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-78-82-86-90-94	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΘΕΟΛΟΓΙΤΗΣ ΚΩΣΤΑΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978	ΠΙΛΟΠΟΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ	ΚΚΕ	1	1978	ΔΑΣΚΑΛΑ ΜΟΥΣΙΚ.
ΚΑΤΗΡΤΖΟΓΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ	ΚΚΕ	1	1978	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΚΟΚΚΟΛΙΑΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΚΚΕ	1	1978	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΚΩΣΤΑΝΤΙΛΙΕΡΗΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1978-1986	ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΑΣ
ΛΕΤΣΙΟΣ ΝΙΚΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982	ΕΡΓΑΤΗΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡ.*	ΚΚΕ	1,ΔΗΜ	1975-78-82-86-90	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΞΙΦΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΚΕ	1	1978	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΚ-ΝΔ	2	1975-1978	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΠΑΝΩΡΓΙΑΣ ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
ΠΡΑΣΣΑ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΡΑΧΙΛΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1978	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΣΑΜΑΡΑΣ ΦΙΛΛΙΠΟΣ***	ΑΝ.ΔΕΞ.	2	1978	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΣΑΡΟΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86-90-94	ΜΑΘΗΜ\ΚΟΣ(Ιδ.ΦΡΟΝ
ΣΦΑΝΔΟΣ ΣΑΒΒΑΣ	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΦΑΤΣΕΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΣ*	ΚΚΕ	ΔΗΜ.	1975-1978	ΓΕΩΠΟΝΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ:1= ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ (ΚΚΕ)
2=ΠΑΝΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ(ΠΑΣΟΚ-ΕΚΝΔ-ΚΚΕεσ)

*Ο Δ.Φατσέας εξελέγη δήμαρχος αλλά απεβίωσε πριν αναλάβει καθήκοντα και στη θέση του δήμαρχος ανέλαβε ο Δ. Νικολαΐδης

** Ο Φίλλιπος Αναστασιάδης προσχώρησε στο τέλος του 1979 στον Πανδημοκρατικό Συνδυασμό ξεσηκώνοντας έντονες αντιδράσεις από την Προοδευτική δημοτική παράταξη που τον κάλεσε να παραιτηθεί, κάτι που δεν έγινε. Το 1982 ήταν υποψήφιος με τη Δημοκρατική Συνεργασία (ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕεσ) αλλά δεν εξελέγη.

*** Ο Φίλλιπος Σαμαράς που εξελέγη με τον Πανδημοκρατικό Συνδυασμό ήταν Ανεξάρτητος Δεξιός τοπικός παράγοντας. Κατηγορήθηκε από το ΚΚΕ για αντικομμουνιστική συμπεριφορά στις συζητήσεις του Δ.Σ..Το 1982 και το 1986 κατάρτισε δικό του συνδυασμό με πενιχρά ποσοστά και δεν επανεξελέγη δημοτικός σύμβουλος.

Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1982

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜ	ΣΥΝ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΒΡΑΜΟΠΟΥΛΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1978-1982	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΕΥΑΓ. ****	ΚΚΕ	1	1978-1982	Ιδ.ΜΑΝΤΡΑΣ ΟΙΚΟΔ.
ΑΛΕΠΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓ.	ΝΔ	3	1982-1986	ΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΑΧΤΥΠΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1975-1982	ΧΟΝΔΡΕΜΠΟΡΟΣ
ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ	ΚΚΕ	1	1982-1986	ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΣ
ΒΙΔΑΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ****	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΒΟΓΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1982	ΗΘΟΠΟΙΟΣ
ΔΑΡΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ***	ΚΚΕ	1	1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΔΡΑΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΔ	3	1982-1986-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΖΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ**	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1978-1982	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΖΟΥΚΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-78-82-86-90-94	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΚΚΕεσ	2	1982-1986-1990-1994	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΚΑΤΣΑΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΚΚΕ	1	1982	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ
ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1982	ΙΔ.ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
ΚΟΥΚΟΥΛΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1982-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΛΑΓΙΑΝΔΡΕΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1982	ΙΑΤΡΟΣ
ΛΕΤΣΙΟΣ ΝΙΚΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982	ΕΡΓΑΤΗΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1982	ΛΗΞΙΑΡΧΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1975-78-82-86-90	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΠΑΝΩΡΓΙΑΣ ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
ΠΡΑΣΣΑ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΡΙΣΒΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΔ	3	1982	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΡΟΓΚΑΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΚΕ	1	1982-1986-1990-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΣΑΡΟΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86-90-94	ΜΑΘΗΜ\ΚΟΣ(Ιδ.ΦΡ
ΣΕΙΡΑΔΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ*	ΠΑΣΟΚ	2	1982*	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΣΚΑΖΙΚΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ***	ΚΚΕ	1	1982,1986	ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
ΣΦΑΝΔΟΣ ΣΑΒΒΑΣ	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΧΑΛΙΚΙΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ*	ΠΑΣΟΚ	2	1982-1990*	ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1= ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΗ (ΚΚΕ)
2= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ(ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕεσ)
3= ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ (ΝΔ)

* Ο Ι.Σειραδάκης παραιτήθηκε το 1985. Τον αντικατέστησε ο Χ.Χαλικιάς

** Ο Δ.Κουκουλάκης διορίστηκε Νομάρχης Καρδίτσας στις αρχές του 1983. Τον αντικατέστησε ο Π.Ζαχόπουλος

*** Ο Δ.Δάρρας παραιτήθηκε το 1985 και τον αντικατέστησε ο Κ.Σκαζίκης.

**** Ο Γ.Βιδάλης παραιτήθηκε το 1985 και τον αντικατέστησε ο Ευάγγελος Αθανασόπουλος.

Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ-

ΕΚΛΟΓΕΣ 1986

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΓΙΑΣΜΑΤΖΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ*	ΠΑΣΟΚ	2	1986-1990-1994	ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ
ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑΝΘΗ	ΝΔ	3	1986-1990-1994	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΑΛΕΠΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982-1986	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝ.	ΝΔ	3	1982-1986	ΔΑΣΚΑΛΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1986-1990	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1986-1990-1994	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΝΔ	3	1986	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ
ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ	ΚΚΕ	1	1982-1986	ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΣ
ΓΕΡΑΣΙΜΙΔΟΥ ΕΛΕΝΗ	ΝΔ	3	1986	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΔΑΒΑΝΕΛΛΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ **	ΚΚΕ	1	1986	ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΣ
ΔΡΑΓΚΙΩΤΗΣ ΝΙΚΗΤΑΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1986-1990-1994	ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΔΡΑΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΔ	3	1982-1986-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΖΟΥΚΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-78-82-86-90-94	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΚΚΕεσ	1	1982-1986-1990-1994	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΔ	3	1986-1990	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΚΟΚΚΑΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1986-1990	ΥΠ.ΕΥΔΑΠ
ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1986	ΥΠ.ΔΕΗ
ΚΩΣΤΑΝΤΙΛΙΕΡΗΣ ΔΗΜ.*	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1978-1986	ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΑΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ **	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΜΑΛΑΠΑΣΧΑΣ ΠΑΝΑΓ.***	ΚΚΕ	1	1986	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ
ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ	ΚΚΕ	1	1986	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΜΠΑΝΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΝΔ	3	1986	ΥΠ.ΔΕΗ
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1975-78-82-86-90	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΠΑΝΩΡΓΙΑΣ ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΙΟΡ.***	ΚΚΕ	1	1986	ΞΥΛΟΥΡΓΟΣ
ΠΡΑΣΣΑ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΡΟΓΚΑΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΚΕ	1	1982-1986-1990-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΣΑΡΟΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ****	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86-90-94	ΜΑΘΗΜ\ΚΟΣ(Ιδ.ΦΡΟ
ΣΚΑΖΙΚΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ **	ΚΚΕ	1	1982,1986	ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
ΣΦΑΝΔΟΣ ΣΑΒΒΑΣ	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1= ΕΝΩΤΙΚΗ ΠΑΜΒΥΡΩΝΙΩΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ (ΚΚΕ-ΚΚΕεσ)

2= ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ- ΛΑΪΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ(ΠΑΣΟΚ)

3= ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ (ΝΔ)

* Ο Δημήτρης Κωνσταντιλιέρης (δήμαρχος την περίοδο 1975-1978) απεβίωσε τον Σεπτέμβρη του 1988. Ο Δήμος Βύρωνα μετονόμασε την οδό Δωδεκανήσων σε οδό Δημητρίου Κωνσταντιλιέρη προς τιμήν του. Τη θέση του στο Δ.Σ. πήρε ο Ι. Αγιασματζής.

** Ο Γ.Μακρής παραιτήθηκε στο τέλος του 1988 και τον αντικατέστησε ο Κ.Δαβανέλλος ο οποίος παραιτήθηκε τον Ιούλιο του 1989 και στην θέση του ανέλαβε ο Κ.Σκαζίκης.

*** Ο Π.Μαλαπάσχας παραιτήθηκε τον Οκτώβρη του 1989 και τον αντικατέστησε ο Ιορδάνης Παπαδόπουλος.

**** Ο Δ.Σάρολας διαγράφηκε στις αρχές του 1988 από το ΚΚΕ και παρέμεινε στο Δ.Σ ως ανεξάρτητος. Εντάχθηκε αργότερα στον ενιαίο Συνασπισμό και επανεξελέγη με τη Δημοκρατική Συνεργασία (ΠΑΣΟΚ-ΕνιαίοςΣΥΝ) το 1990.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1990

	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΓΙΑΣΜΑΤΖΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1986-1990-1994	ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ
ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑΝΘΗ	ΝΔ	2	1986-1990-1994	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΔ	2	1990	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΔ	2	1990	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ *	ΚΚΕ	1	1986-1990	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1986-1990-1994	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΒΡΟΥΤΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΔ	2	1990	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΓΡΑΨΑ ΖΑΦΕΙΡΟΥΛΑ	ΝΔ	2	1990	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1990	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΔΡΑΓΚΙΩΤΗΣ ΝΙΚΗΤΑΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1986-1990-1994	ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΖΟΥΚΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-78-82-86-90-94	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΣΥΝ	1	1982-1986-1990-1994	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΚΑΤΩΠΟΔΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΣΥΝ**	1	1990	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΚΕΡΑΜΙΔΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΔ	2	1986-1990	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΚΟΚΚΑΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΥΝ**	1	1986-1990	ΥΠ.ΕΥΔΑΠ
ΚΟΝΣΟΥΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1990	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΛΑΣΚΑΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΔ	1	1990	ΦΥΣΙΚΟΣ
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1975-78-82-86-90	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΣΥΝ**	1	1990	ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΣ
ΠΡΟΜΠΟΝΑΣ ΙΑΚΩΒΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1990-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΡΟΓΚΑΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΚΕ	1	1982-1986-1990-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΣΑΡΟΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ	ΣΥΝ	1	1975-78-82-86-90-94	ΜΑΘΗΜ\ΚΟΣ(Ιδ.ΦΡΟΝ
ΤΣΑΡΟΥΧΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ *	ΠΑΣΟΚ	1	1990	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΝΔ	2	1990	ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ
ΧΑΛΙΚΙΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1982-1990	ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1990-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΧΡΥΣΟΣ ΣΤΕΛΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1990-1994	ΦΥΣΙΚΟΣ (ΜΕ)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ(ΠΑΣΟΚ-Ενιαίος ΣΥΝ)
2= ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΑΝΑΝΕΩΣΗ (ΝΔ)

* Ο Γ.Αποστολάκης απεβίωσε το καλοκαίρι του 1992 και τον αντικατέστησε ο Γ.Τσαρουχάς.
** Οι Γ.Κατωπόδης, Δ.Κόκκαλης & Σ.Πανταζής ήταν μέλη του ΚΚΕ και με την διάσπαση του Ενιαίου ΣΥΝ παρέμειναν στον ΣΥΝ, διαγραφόμενοι από το ΚΚΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1994

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜ	ΣΥΝ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΓΙΑΣΜΑΤΖΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΣΟΚ	4	1986-1990-1994	ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ
ΑΔΑΜΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑΝΘΗ	ΝΔ	2	1986-1990-1994	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗ ΦΑΝΗ ***	ΚΚΕ	1	1994	ΥΠΑΛΛ.ΔΗΜ.ΕΠΙΧ.
ΒΑΣΙΛΑΚΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1986-1990-1994	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΓΕΩΡΓΟΥΤΣΟΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1994	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ
ΔΑΡΛΑΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1994	ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ
ΔΗΜΑ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1994	ΙΔ.ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
ΔΡΑΓΚΙΩΤΗΣ ΝΙΚΗΤΑΣ **	ΠΑΣΟΚ	3	1986-1990-1994	ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΔΡΑΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΔ	2	1982-1986-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΔΡΟΣΟΣ ΘΕΟΦΑΝΗΣ	ΝΔ	2	1994	ΓΙΑΤΡΟΣ
ΖΟΥΚΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΠΑΣΟΚ	3	1975-78-82-86-90-94	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΖΩΝΤΗΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛ *	ΣΥΝ	3	1982-1986-1990-1994	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΚΟΥΚΟΥΛΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ*	ΠΑΣΟΚ	3	1975-1982-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1994	ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΣ
ΛΑΤΣΑΡΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΚΕ	1	1994	ΥΔΡΑΥΛΙΚΟΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΜΑΥΡΟΥΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1994	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1994	ΥΠΑΛ. Ο.Α.
ΠΡΟΜΠΟΝΑΣ ΙΑΚΩΒΟΣ	ΠΑΣΟΚ	4	1990-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΡΟΓΚΑΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1982-1986-1990-1994	ΕΡΓΟΛΑΒΟΣ
ΣΑΡΟΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ **	ΚΚΕ	1	1975-78-82-86-90-94	ΜΑΘΗΜ\ΚΟΣ(Ιδ.ΦΡ
ΣΙΒΡΙΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1994	ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ
ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤ\ΝΟΣ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΤΣΕΚΟΥΡΑ ΕΛΕΝΗ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1994	ΙΑΤΡΟΣ
ΧΑΡΔΑΛΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΝΔ	2	1994	ΙΔ.ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΠΑΣΟΚ	4	1990-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΧΡΥΣΟΣ ΣΤΕΛΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1990-1994	ΦΥΣΙΚΟΣ (ΜΕ)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ:1= ΕΝΩΤΙΚΗ ΠΑΜΒΥΡΩΝΙΩΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ(ΚΚΕ)

2= ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝΑΓΕΡΜΟΣ (ΝΔ)
3= ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ (ΣΥΝ,μέληΠΑΣΟΚ)
4= ΒΥΡΩΝΑΣ-ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ (ΠΑΣΟΚ)

* Ο Δημήτριος Κουκουλάκης απεβίωσε τον Ιανουάριο του 1997. Αντικαταστάθηκε από τον Μ.Καραγιάννη.
** Ο Δ.Σάρολας παραιτήθηκε το καλοκαίρι του 1996. Τον αντικατέστησε ο Ν.Δραγκιώτης.
*** Η Φανή Αποστολάκη ήταν σύζυγος του αποβιώσαντα το 1992 δημοτικού συμβούλου Γεώργιου Αποστολάκη.
Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ- ΕΚΛΟΓΕΣ 1975

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝΔ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΚΑΝΑΚΑΡΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ	ΚΚΕ	1	1975-1978	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΚΑΡΑΦΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1975	
ΚΟΡΑΚΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟ
ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΠΑΣΟΚ	2	1975-1978-1982-1986	Υπ.ΔΕΗ
ΜΑΚΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1975-78-82-86-94	ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ
ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975-1978-1982	Υπ.ΟΤΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΜΠΕΖΩΝΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975-1978	ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΝΤΑΛΑΤΟΥΡ-ΡΙΣΑΡ ΕΦΗ	ΚΚΕ	1	1975	ΑΘΛΗΤΡΙΑ
ΝΤΑΡΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΚΕ	1	1975	ΙΔ.ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΝΙΚ.	ΚΚΕ	1	1975	
ΠΑΡΙΑΝΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΠΡΕΒΟΛΑΡΑΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΣΙΔΕΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
ΣΙΝΟΓΙΑΝΝΗ-ΚΑΡΑΜΠΑΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	ΚΚΕ	1	1975	ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΤΡΙΓΓΟΖΗ ΖΩΗ	ΚΚΕ	1	1975	
ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975-1978	ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΗΣ
ΤΣΙΡΟΖΙΔΟΥ ΖΩΗ	ΚΚΕ	1	1975	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΧΑΤΖΗΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975-1978	ΕΜΠΟΡΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ- ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ(ΚΚΕ)
2= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ (ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕεσ-ΕΚΝΔ)

Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1978

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝΔ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΙΒΑΖΗΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1994	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ
ΒΛΑΝΤΗ ΜΑΡΙΑ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1990	ΚΕΡΑΜΙΣΤΡΙΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ *	ΚΚΕεσ	2	1978-1986-1990	ΥΔΡΑΥΛΙΚΟΣ
ΚΑΝΑΚΑΡΗ ΑΦΡΟΔΙΤΗ	ΚΚΕ	1	1975-1978	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΚΛΙΤΣΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΣ
ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-1978-1982-1986	Υπ.ΔΕΗ
ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1990	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΛΙΑΡΟΥΤΣΟΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΚΚΕ	1	1978	ΙΔ.ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1975-78-82-86-1994	ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ
ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975-1978-1982	Υπ.ΟΤΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ *	ΑΝ.ΑΡ.	2	1978-1982	
ΜΠΕΖΩΝΗΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975-1978	ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΝΤΑΡΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ ΑΛΚΗΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΠΑΠΠΑΣ ΣΤΕΛΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1978-1982	ΟΙΚΟΝ\ΓΟΣ(Υπ.ΔΕΗ
ΠΑΡΙΑΝΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΠΡΕΒΟΛΑΡΑΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΣΙΔΕΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1975-1978	ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΗΣ
ΧΑΤΖΗΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛ.	ΚΚΕεσ	2	1975-1978	ΕΜΠΟΡΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ- ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ(ΚΚΕ- ΠΑΣΟΚ)
2= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ (ΚΚΕεσ-ΕΚΝΔ)

* Ο Ν.Μανουσάκης εξελέγη αλλά παραιτήθηκε αμέσως υπέρ του Β.Ελευθερίου. Ο Μανουσάκης δηλώνει ψηφοφόρος του ΠΑΣΟΚ αλλά συνεργαζόταν στις δημοτικές εκλογές με το ΚΚΕεσωτερικού.
Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ- ΕΚΛΟΓΕΣ 1982

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝΔ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΛΑΤΣΑΤΙΑΝΟΥ ΧΡ.***	ΚΚΕ	1	1982-1986-1990	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΑΝΔΡΙΚΙΔΟΥ ΔΕΣΠ.**	ΚΚΕ	1	1982	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ	ΚΚΕεσ	2	1982-1986	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΒΑΖΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΑΣΟΚ	2	1982	
ΒΛΑΝΤΗ ΜΑΡΙΑ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1990	ΚΕΡΑΜΙΣΤΡΙΑ
ΓΚΙΟΥΖΕΛΗ ΑΝΔΡ.****	ΚΚΕ	1	1982	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΝΔ	3	1982-1986-1990-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΚΑΡΝΤΙΛΙΟΝ ΔΗΜΗΤΡ. *	ΚΚΕεσ	2	1982	ΚΑΛΛΙΤ.ΧΑΛΚΟΥ
ΚΛΙΤΣΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΣ
ΚΟΥΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1982-1994	ΓΙΑΤΡΟΣ
ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ Μ.*****	ΠΑΣΟΚ	1	1975-1978-1982-1986	Υπ.ΔΕΗ
ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1990	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1975-78-82-86-94	ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ
ΜΑΚΡΟΠΟΥΛΟΣ ΕΛΕΥΘ. *	ΚΚΕεσ	2	1975-1978-1982	Υπ.ΟΤΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ ΝΙΚΟΣ***	ΚΚΕ	1	1982	ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΣΤΗΣ
ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝ.ΑΡ.	2	1978-1982	
ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ ΑΛΚΗΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΗΜ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1982	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ
ΠΑΠΠΑΣ ΣΤΕΛΙΟΣ	ΚΚΕεσ	2	1978-1982	ΟΙΚΟΝ\ΓΟΣ(Υπ.ΔΕΗ)
ΠΑΡΙΑΝΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΠΑΤΑΤΟΥΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΔ	3	1982	Υπ.ΟΤΕ
ΠΡΕΒΟΛΑΡΑΚΗΣ ΣΤΕΦ.	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ
ΣΑΜΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ **	ΚΚΕ	1	1982-1990-1994	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ Μ.Ε.
ΣΙΔΕΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1975-1978-1982	ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ:1= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ- ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ (ΚΚΕ)
2= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ (ΚΚΕεσ-ΠΑΣΟΚ)
3= ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ (ΝΔ)

*Ο Μακρόπουλος Ελευθέριος, υποψήφιος Δήμαρχος της Δημοκρατικής Ενότητας, παραιτήθηκε αμέσως μετά την εκλογή του επειδή διορίστηκε στο Δήμο Αθηναίων και υπήρχε ασυμβίβαστο. Τον αντικατέστησε ο Δ.Καρντιλιον.

** Ο Νικόλαος Σάμιος αντικατέστησε το 1983 την Δέσποινα Ανδρονικίδου (παρέμεινε δημοτικός σύμβουλος για ελάχιστο χρόνο)η οποία είναι σύζυγος του σημερινού δημάρχου Αθ. Μπαρτσώκα .

*** Ο Νίκος Μάλλιαρης παραιτήθηκε το 1983 και τον αντικατέστησε η Χριστίνα Αλατσατιανού.

**** Η Ανδρονίκη Γκιουζέλη εξελέγη ως πάρεδρο μέλος, εκπροσωπώντας τους κατοίκους των αυθαιρέτων της περιοχής του Βλητικού Σταθμού. Είχε δικαίωμα ψήφου μόνο σε ζητήματα που αφορούσαν την περιοχή αυτή. Εκλογές για πάρεδρο μέλος της περιοχής αυτής δεν ξαναέγιναν έκτοτε.

***** Ο Μιχάλης Κραουνάκης, μέλος του ΠΑΣΟΚ, διαφώνησε με την επιλογή συνεργασίας με το ΚΚΕεσ και συμμετείχε στον συνδυασμό Δημοκρατία- Ανοικοδόμηση.

Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1986

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΛΑΤΣΑΤΙΑΝΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ	ΚΚΕ	1	1982-1986-1990	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΦΙΑ **	ΚΚΕεσ	3	1982-1986	ΟΙΚΙΑΚΑ
ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**	ΑΝ.ΑΡ.	3	1986-1994	ΥΠ.ΟΤΑ
ΒΛΑΝΤΗ ΜΑΡΙΑ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1990	ΚΕΡΑΜΙΣΤΡΙΑ
ΒΟΥΓΙΟΥΚΟΓΛΟΥ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΚΚΕεσ	1	1986	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΔΗΣ ΒΑΓΓΕΛΗΣ	ΚΚΕ	1	1986	ΜΕΛΕΤΗΤΗΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΚΕεσ	1	1978-1986-1990	ΥΔΡΑΥΛΙΚΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΝΔ	2	1982-1986-1990-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΚΑΠΛΑΝΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΔ	2	1986-1990-1994	ΕΛΑΙΟΧΡΩΜΑΤΙΣΤΗΣ
ΚΛΙΤΣΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΕΠΙΠΛΟΠΟΙΟΣ
ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΠΑΣΟΚ	1	1975-1978-1982-1986	Υπ.ΔΕΗ
ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1978-82-86-90	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΚΕ	ΔΗΜ	1975-78-82-86-94	ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ
ΜΠΑΡΤΣΩΚΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΚΕ	1	1986-1990-1994	ΜΑΘ/ΚΟΣ(ΙΔ.ΦΡΟΝΤΙΣ)
ΠΑΝΤΖΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΣΟΚ	3	1986	ΗΘΟΠΟΙΟΣ
ΠΑΠΑΔΗΜΑΣ ΑΛΚΗΣ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΝΔ	2	1986-1990	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΣΕΡΕΤΗΣ ΑΛΕΞΙΟΣ	ΝΔ	2	1986-1990	ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ
ΤΑΣΣΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΚΕ	1	1986	ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΤΣΟΛΙΑ ΕΛΛΗ *	ΠΑΣΟΚ	3	1986	
ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΑΣ ΜΗΝΑΣ	ΚΚΕεσ	1	1986	ΛΟΓΙΣΤΗΣ
ΧΟΛΕΒΑ ΜΑΡΙΑ *	ΠΑΣΟΚ	3	1986-1990	ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΟΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1= ΕΝΩΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ(ΚΚΕ-μελη ΚΚΕεσ)
2= ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΑΝΑΠΛΑΣΗ (ΝΔ)
3= ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ (ΠΑΣΟΚ)

* Η Ελλη Τσολιά παραιτήθηκε αμέσως μετά την εκλογή της υπέρ της Μαρίας Χολέβα.
** Η Αντωνοπούλου Σοφία ανήκε στο ΚΚΕεσ και είχε εκλεγεί το 1982 με τον κοινό συνδυασμό ΚΚΕεσ-ΠΑΣΟΚ. Το 1986 συνεργάστηκε με το ΠΑΣΟΚ (ΑΛΛΑΓΗ ΣΤΗ ΣΥΝΟΙΚΙΑ) και εξελέγη. Παραιτήθηκε το 1988 και την αντικατέστησε ο Δημ. Βασιλάκης. Ο Βασιλάκης συνεργάστηκε με το συνδυασμό του ΚΚΕ το 1994 και τον Μάρτιο του 1997 αντικατέστησε τον Π.Μακρή στο Δ.Σ.
Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ- ΕΚΛΟΓΕΣ 1990

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝΔ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΛΑΤΣΑΤΙΑΝΟΥ ΧΡΙΣΤΙΝΑ*	ΚΚΕ	1	1982-1986-1990	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΒΛΑΝΤΗ ΜΑΡΙΑ	ΚΚΕ	1	1978-1982-1986-1990	ΚΕΡΑΜΙΣΤΡΙΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΚΕ	1	1990	ΣΥΝ\ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΣΥΝ	1	1978-1986-1990	ΥΔΡΑΥΛΙΚΟΣ
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΝΔ	2	1982-86-90-94	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ*	ΚΚΕ	1	1990	ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ
ΚΑΠΛΑΝΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΔ	2	1986-1990-1994	ΕΛΑΙΟΧΡΩΜΑΤΙΣΤΗΣ
ΚΟΥΛΟΥΜΠΗ ΟΥΡΑΝΙΑ	ΠΑΣΟΚ	1	1990-1994	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ**	ΣΥΝ	1	1990-1994	ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡ.****	ΑΝ.ΑΡ.	3	1978-82-86-90	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΜΠΑΡΤΣΩΚΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ**	ΣΥΝ	ΔΗΜ	1986-1990-1994	ΜΑΘ/ΚΟΣ(ΙΔ.ΦΡΟΝΤΙΣ)
ΠΗΓΟΥΝΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝ.	ΑΝ.ΑΡ.	1	1990	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΣΑΜΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ***	ΑΝ.ΑΡ.	1	1982-1990-1994	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ Μ.Ε.
ΣΑΡΑΦΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝ.ΑΡ.	1	1990-1994	ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ
ΣΑΡΗΓΙΑΝΝΗ ΔΗΜΗΤΡΑ	ΝΔ	2	1986-1990	ΟΙΚΟΚΥΡΑ
ΣΑΤΣΑΚΗ ΜΑΡΙΑ	ΑΝ.ΑΡ.	3	1990	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΣΕΡΕΤΗΣ ΑΛΕΞΙΟΣ	ΝΔ	2	1986-1990	ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ
ΣΚΟΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤ.	ΠΑΣΟΚ	1	1990-1994	ΕΡΓ\ΒΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ
ΤΖΟΚΑΣ ΣΠΥΡΟΣ	ΣΥΝ	1	1990-1994	ΚΑΘ.ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΤΣΙΤΣΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΥΝ	1	1990-1994	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΧΟΛΕΒΑ ΜΑΡΙΑ *****	ΠΑΣΟΚ	3	1986-1990	ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ ΟΑ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ:1= ΕΝΩΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ(ΕνιαίοςΣΥΝ-ΠΑΣΟΚ)
2= ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΑΝΑΠΛΑΣΗ (ΝΔ)
3= ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ (ΑΝ.ΑΡ.)

*Ο Παναγιώτης Κακουλίδης απεβίωσε στις αρχές του 1991 και τον αντικατέστησε η Χ.Αλατσατιανού.

** Ο Δήμαρχος Αθ.Μπαρτσώκας και ο Δημοτικός σύμβουλος Ι.Κραουνάκης ήταν μέλη του ΚΚΕ και με την διάσπαση του Ενιαίου ΣΥΝ παρέμειναν στο ΣΥΝ και διαγράφηκαν από το ΚΚΕ.

*** Ο Ν.Σάμιος ήταν μέλος του ΚΚΕ. Με την διάσπαση του Ενιαίου ΣΥΝ, αποχώρησε και εκλέγεται ως Ανεξάρτητος Αριστερός.

**** Ο Δημήτρης Λαζαρίδης ήταν σημαντικό στέλεχος του ΚΚΕ (εργαζόταν στο ιστορικό τμήμα του Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών) μέχρι το 1990 οπότε και διαφώνησε με την επιλογή του Μπαρτσώκα ως υπ.Δήμαρχου, ήταν επικεφαλής του ανεξάρτητου συνδυασμού ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ και φυσικά διαγράφηκε από το ΚΚΕ.

***** Η Μαρία Χολέβα είχε εκλεγεί το 1986 με τον συνδυασμό του ΠΑΣΟΚ και το 1990 με την ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ. Το 1994 εξελέγη Νομαρχιακή Σύμβουλος με τον επίσημο συνδυασμό του ΠΑΣΟΚ.

Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ & ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΕΚΛΟΓΕΣ 1994

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΚΟΜΜΑ	ΣΥΝΔ	ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
ΑΙΒΑΖΗΣ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ	ΚΚΕ	2	1978-1994	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ
ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ*	ΑΝ.ΑΡΙΣΤ.	2	1986-1994	ΥΠ.ΟΤΑ
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΝΔ	3	1982-1986-1990-1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΚΑΠΛΑΝΤΖΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΔ	3	1986-1990-1994	ΕΛΑΙΟΧΡΩΜΑΤΙΣΤΗΣ
ΚΑΤΗΜΕΡΤΖΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΚΚΕ	2	1994	ΥΔΡΑΥΛΙΚΟΣ
ΚΟΚΚΟΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1994	ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΣ
ΚΟΥΛΟΥΜΠΗ ΟΥΡΑΝΙΑ	ΠΑΣΟΚ	1	1990-1994	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΚΟΥΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝ.ΑΡΙΣΤ.	4	1982-1994	ΓΙΑΤΡΟΣ
ΚΡΑΟΥΝΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΥΝ	1	1990-1994	ΠΟΛ.ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ
ΜΑΚΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ*	ΚΚΕ	2	1975-78-82-86-94	ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΟΣ
ΜΕΜΜΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΣΥΝ	1	1994	ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ
ΜΠΑΡΤΣΩΚΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΣΥΝ	ΔΗΜ	1986-1990-1994	ΜΑΘ/ΚΟΣ(ΙΔ.ΦΡΟΝΤΙΣ
ΣΑΜΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ***	ΑΝ.ΑΡΙΣΤ.	1	1982-1990-1994	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ Μ.Ε.
ΣΑΡΑΦΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ**	ΑΝ.ΑΡΙΣΤ.	2	1990-1994	ΒΙΟΤΕΧΝΗΣ
ΣΚΟΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤ.	ΠΑΣΟΚ	1	1990-1994	ΕΡΓ\ΒΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΩΝ
ΣΥΚΟΜΙΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΣΟΚ	1	1994	ΕΜΠΟΡΟΣ
ΤΖΟΚΑΣ ΣΠΥΡΟΣ	ΣΥΝ	1	1990-1994	ΚΑΘ.ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΤΣΙΤΣΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΥΝ	1	1990-1994	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ
ΦΕΡΕΝΤΙΝΟΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ	ΑΝ.ΑΡΙΣΤ.	1	1994	ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΧΑΣΑΠΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΝ.ΑΡΙΣΤ.	1	1994	ΓΙΑΤΡΟΣ
ΧΟΛΕΒΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΣΥΝ	1	1994	ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ: 1= ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ (ΣΥΝ-ΠΑΣΟΚ)
2= ΕΝΩΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ(ΚΚΕ)
3= ΑΝΕΞ□ΡΤΗΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ (ΝΔ)
3= ΑΔΕΣΜΕΥΤΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ (ΑΝ.ΑΡ.)

* Ο Π.Μακρης παραιτήθηκε το Μάρτη του 1997. Τον αντικατέστησε ο Δημήτριος Βασιλάκης.
** Ο Σαραφάκης Νικόλαος έκανε δήλωση ανεξαρτητοποίησης απο τον συνδυασμό ΕΝΩΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ τον Δεκάμβριο του 1996.
*** Ο Νικόλαος Σάμιος έκανε δήλωση ανεξαρτητοποίησης απο τον συνδυασμό ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ τον Ιανουάριο του 1997.
Το ΑΝ.ΑΡ. στη στήλη ΚΟΜΜΑ σημαίνει Ανεξάρτητος Αριστερός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΒΙΒΛΙΑ

Bottomore T. Ελίτ και κοινωνία, 'Εκδόσεις 70'

Burgel G. La condition industrielle á Athenes: Lew hommes et leur vie, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1970.

Moyser G, Wagstaffe M. Research methods for Elite Studies, Allen& Unmin, London 1987.

Ανδρουλάκης Μ. Σοσιαλιστική Αυτοδιοίκηση –Αυτοδιαχείριση, εκδ.Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1988

Αραβαντινός Αθ. Πολεοδομικός Σχεδιασμός, εκδ. ΕΜΠ. Αθήνα 1986,β΄εκδ.

Βεργόπουλος Κ. Οικονομική κρίση και εκσυγχρονισμός στην Ελλάδα και στον Ευρωπαϊκό Νότο, στο "Η Ελλάδα σε εξέλιξη" επιλογή κειμένων από το τεύχος 473 του γαλλικού περιοδικού Les Temps Modernes, εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ Αθήνα 1986

Βερναρδάκης Χ. Μαυρής Γ. Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1991

Γετίμης Π. "Η συγκρότηση του Τοπικού Κράτους στην Ελλάδα", στο ' "Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα". Επιμέλεια Θ. Μαλούτας - Δ. Οικονόμου, Εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα 1988.

Γετίμης Π. Γράβαρης Δ. (επιμ.) Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1993

Γκιζέλη Β. Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προέλευση της κοινωνικής κατοικίας στην Ελλάδα 1920-30, εκδ.Επικαιρότητα, Αθήνα 1984

Διαμαντόπουλος Θ. "Τα πολιτικά κόμματα" εκδ. ΡΟΕΣ, Αθήνα 1989

Διαμαντόπουλος Θ. Κόμματα και Κομματικά συστήματα:Συγκριτική προσέγγιση και θεωρία, εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ Αθήνα 1989

ΕΑΜ,6ος Τομέας	"ΕΑΜ. ΑΝΑΤΟΛΙΚΕΣ ΣΥΝΟΙΚΙΕΣ ΑΘΗΝΑΣ 1941-1945, σελ. 33, Εκδ. 6ος Τομέας ΕΑΜ, 19.9.1945
Καστελς Μ.	Πόλη και κοινωνικοί αγώνες, εκδ.Αγώνας, Αθήνα 1980
Κέντρο Μαρξιστικών Ερευνών	Οι αλλαγές στην οικονομία και στην ταξική διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας 1980-1994, Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1996
Κουβάς Γ.	ΤΟ ΔΙΑΒΑ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ, Εκδ. Φασούλας, 1996.
Λένιν Β.Ι.	Κράτος και Επανάσταση,εκδ.Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1984
Λεοντίδου Λ.	Πόλεις της σιωπής, εκδ.Πολιτιστικού-Τεχνολογικού Ιδρύματος ΕΤΒΑ, Αθήνα 1989
Μακρής Ορέστης	Ο ΕΛΑΣ της Αθήνας, Εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1985
Μάνεσης Ι.Αριστ. Παπαδημητρίου Γ.	Το Σύνταγμα του 1975/1986, εκδ. Σάκουλλα, 1989
Μάνεσης Ι. Αριστ.	Η εξέλιξη των πολιτικών θεσμών στην Ελλάδα: αναζητώντας μια δύσκολη νομιμοποίηση, στο"Η Ελλάδα σε εξέλιξη" επιλογή κειμένων από το τεύχος 473 του γαλλικού περιοδικού Les Temps Modernes, εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ Αθήνα 1986
Μοσχονάς Γερ.	Η διαιρετική τομή Δεξιάς-Αντιδεξιάς στη Μεταπολίτευση (1974-1990) στο Δεμερτζή Γ.(επιμ.) ¨Η ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα¨ εκδ.Οδυσσέας, Αθήνα 1994
Μουζέλης Ν.	Κοινοβουλευτισμός και εκβιομηχάνιση στην Ημι-περιφέρεια, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1987
Μουζέλης Ν.,	Παράδοση και αλλαγή στην ελληνική πολιτική:Από τον Ελευθέριο Βενιζέλο στον Ανδρέα Παπανδρέου, στο "Η Ελλάδα σε εξέλιξη" επιλογή κειμένων από το τεύχος 473 του γαλλικού περιοδικού Les Temps Modernes, εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ Αθήνα 1986
Μπίρης Κ.	Αι ΑΘΗΝΑΙ, εκδ. ΜΕΛΙΣΣΑ, επανέκδοση 1996

Νικολακόπουλος Ηλ.	Κόμματα και βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα 1946-1964 εκδ.ΕΚΚΕ, Αθήνα 1985
Νικολακόπουλος Ηλ.	Εκλογική επιρροή των πολιτικών δυνάμεων, στο συλλογικό τόμο της ΕΕΠΕ "Εκλογές και κόμματα στη δεκαετία του '80" εκδ.ΘΕΜΕΛΙΟ Αθήνα 1990
Ομάδα μελέτης	Οι οικοδόμοι και η οικοδομή στη μεταπολεμική Ελλάδα, Εκδοτική ομάδα ¨Εργασία¨ Αθήνα 1975
Παπανδρέου Γ.Ανδ.	Για μια σοσιαλιστική κοινωνία, εκδ.Αιχμή, Αθήνα 1981
Πουλαντζάς Α. Νικ.	Το κράτος, η εξουσία, ο σοσιαλισμός, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1991 έκδοση γ΄
Ρήγος Αλκης	Η Β΄ Ελληνική δημοκρατία 1924-1935. Κοινωνικές διαστάσεις της πολιτικής σκηνής.εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1988
Ρήγος Αλκης	Προσεγγίσεις νεοελληνικής πολιτικής, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 1990
Σαγιάς Ι., Τούντα Φ., Πολύζος Ι.	"Δίκτυα μεταφορών και γεωγραφική κατανομή των μετακινήσεων στον Αθηναϊκό χώρο" στο Μαλούτας-Οικονόμου(επιμ.) "Κοινωνική δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα" εκδ.ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ Θεσσαλονίκη 1992
Σαρλή Δ.	Ο Λένιν για τη Δημοκρατία, Σύγχρονη Εποχή, 1987
Σπουρδαλάκης Μ.	Για τη θεωρία και τη μελέτη των πολιτικών κομμάτων, εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα 1990
Σπουρδαλάκης Μ.	ΠΑΣΟΚ, Δομή Εσωκομματικές κρίσεις και Συγκέντρωση εξουσίας, εκδ.ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα 1988
Στασινοπούλου Ο.	"Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ", ΠΑΣΠΕ, 1987.
Σχίζας Γ.	Ο ΥΜΗΤΤΟΣ , Εκδ. ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ, Αθήνα 1991
Τάτσος Ν.	ΟΙ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ", ΠΑΣΠΕ, 1987.
Τζόκας Σ.	"ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ" Εκδ. Μ.Ζηκακάκη
Τσάτσος Θ.Δημ.	Συνταγματικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα 1982

Τσενές Η. "Τοπική Αυτοδιοίκηση, Θεωρία και Πράξη", Εκδ. Φοίβος, 1986.

Τσιντζιλώνης Χ. 70 χρόνια μετά την μικρασιατική καταστροφή, στο συλλογικό "Θέματα Ελληνικής Ιστορίας" του Κ.Μ.Ε. εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1995

Χαραλάμπης Δ. Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός, εκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα 1989.

Χαραλάμπης Δημ. Στρατός και πολιτική εξουσία. Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα, εκδ. ΘΕΜΕΛΙΟ, Αθήνα 1985

Ψυρούκης Νίκος Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας Τόμος 1 , εκδ. Επικαιρότητα 1983

Ψυχοπαίδης Κ. Ρυθμίσεις τοπικών προβλημάτων, εκδ. Ίδρυμα Γετίμης Π. Μεσογειακών Μελετών Αθήνα 1989

Β. ΑΡΘΡΑ-ΜΕΛΕΤΕΣ

Jordan G., Schubert K. A preliminary ordering of policy network labels, στο European Journal of Political Research, vol.21, 1992

Van Waarden F. Dimensions and Types of Policy Networks, στο European Journal of Political Research, vol.21, 1992

Ανταχόπουλος Χ. ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΩΝ ΠΛΙΝΘΟΚΤΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ, Περιοδικό: Προβλήματα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Τεύχος 7, ΜΑΗΣ-ΙΟΥΝΗΣ 1985,

Βαρούτση Σ. Ο ρόλος της Τ.Α. στο στεγαστικό πρόβλημα, Περιοδικό: Προβλήματα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τευχος 3, Σεπτεμβρης-Οκτωβρης 1984,

Βούλγαρης Α., Παπαδέδε Φ., Πατρίκιος Γ., Σιμόπουλος Χ.	Πολιτικά χαρακτηριστικά των Δήμων Κερατσινίου-Δραπετσώνας , (εργασία στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Αστικής &Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου.)
Γ.Α.	"Το ενωτικό κίνημα των μαζών στην περιοχή της πρωτεύουσας",Περιοδικό: Ελληνική Αριστερά, τεύχος 43, Φλεβάρης 1967.
Γεωργάτος Δ.	"Τα σημερινά προβλήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης και ο αγώνας για την δημοκρατική αλλαγή" ΚΟΜ.ΕΠ. 4/1982
Δ.Νικολαΐδη	ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, Κομμουνιστική Επιθεώρηση (ΚΟΜΕΠ), Αύγουστος 1977
Ελεφάντης Αγγελος	Το συνέδριο του ΚΚΕες. Και η ελληνική αριστερά, περιοδικό ΠΟΛΙΤΗΣ τεύχος 3-4,Ιούλιος- Αύγουστος 1976.
Θ.Β. (Ομάδα Χωροταξίας ΚΜΕ)	Η πολιτική για το πράσινο στην Αθήνα, Περιοδικό: Προβλήματα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Τεύχος 8, ΙΟΥΛΗΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1985
Καραγκουλές Δ.	"Απ'αφορμή τις δημοτικές εκλογές" ΚΟΜ.ΕΠ. Νοέμβριος 1990.
Κουτρούλη Χ.	Πιο ανθρώπινη η αίσθηση του ανθρώπου (η συμβολή των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης), ΚΟΜΕΠ, Σεπτέμβριος 1990
Λυριντζής Χ. Σπουρδαλάκης Μ.	Περί Λαϊκισμού, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης τεύχος 1/Ιανουάριος 1993
Ν.Μ.	"Οι μαζικοί φορείς και η Τοπική Αυτοδιοίκηση", ΚΟΜΕΠ, Απρίλης 1979,
Παπαδήμας Α.	Δημοτικές εκλογές και Αυτοδιοίκηση , ΚΟΜ.ΕΠ. Σεπτέμβριος 1990.
Παπαδήμος Δ.	Για μια πραγματική πολεοδομική ανασυγκρότηση σε όφελος του λαού, Περιοδικό Προβλήματα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Ιούλιος-Αύγουστος 1984

Στασινοπούλου Ολ. Η ανάπτυξη του θεσμού της Τ.Α. στην Ελλάδα και η σημασία της κοινοτικής ανάπτυξης. Μια προσέγγιση. στο Περιοδικό "Κοινωνική Εργασία" Τ.3/1986

Τζιντζιλώνης Χ. Η λαϊκή αυτοδιοίκηση και τα σημερινά προβλήματα της τοπικής αυτοδιοίκησης, Περιοδικό ΚΟΜΕΠ, Τεύχος 4, Ιούλης-Αύγουστος 1994,

Τριγάζης Κ. "Ενημέρωση και ενεργητική συμμετοχή του λαού στις δραστηριότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης", ΚΟΜΕΠ, Σεπτέμβρης 1979

Τσουκαλάς Κ. 'Τζαμπατζήδες' στη χώρα των θαυμάτων, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης τεύχος 1/Ιανουάριος 1993

Χρυσάκης Μ. Μορφολογικά στοιχεία της περιφέρειας Αττικής. Ενδοπεριφερειακές διαφοροποιήσεις, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Τεύχος 88, ΕΚΚΕ 1995.

Γ. ΠΗΓΕΣ

Δημοτικός και Κοινοτικός Κώδικας, ΠΔ 323/89, ΦΕΚ Α 146.

Διακύρηξη της Εκτελεστικής Επιτροπής του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου για την Αυτοδιοίκηση και τις εκλογές του Οκτωβρίου 1990.

Ενημερωτικά Φυλλάδια του Δήμου Βύρωνα για τα Συνοικιακά Συμβούλια. Ετη 1983 και 1987.

ΕΣΥΕ : Απογραφές Καταστημάτων και Απασχόλησης, έτη 1978,1984,1988.

ΕΣΥΕ : Απογραφές πληθυσμού, έτη 1971,1981,1991.

Εφημερίδα 'ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ', 10-10-1929

Εφημερίδα ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ, Βδομαδιάτικο όργανο των Ανατολικών Συνοικιών της Αθήνας, Φύλλο ΙΓ΄, 1945.

Εφημερίδα της Κυβέρνησης, Νόμος 1622/86.

Θέσεις της ΚΕ για το 13^{ο} Συνέδριο του ΚΚΕ, Σεπτέμβριος 1990.

Ντοκουμέντα του 12^{ου} Συνέδριου ΚΚΕ 12-16/5/1987.

Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης 1983-1987

Πρακτικά Δημοτικών Συμβουλίων Δήμου Βύρωνα.

Πρακτικά Δημοτικών Συμβουλίων Δήμου Καισαριανής.
Πρόγραμμα του ΚΚΕ, Επανέκδοση 1987.
Προεκλογική Διακύρηξη του εκλογικού συνδυασμού "ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ-ΛΑΟΣ-ΜΑΝΩΛΙΔΗΣ" για τις δημοτικές εκλογές της 5-4-1951.
Προκηρύξεις "Προοδευτικής Δημοτικής Παράταξης" για τις εκλογές Συνοικιακών Συμβουλίων στο Δήμο Βύρωνα, 1987.
Σχέδιο Προγραμματικής Διακύρηξης του ΚΚΕ ,Οκτώβριος 1990
Υπουργείο Εσωτερικών: Πίνακες Εκλογικών Αποτελεσμάτων Δημοτικών Εκλογών (1975-1994)
Υπουργείο Εσωτερικών: Πίνακες Εκλογικών Αποτελεσμάτων Εκλογών για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (1981-1996)
Υπουργείο Εσωτερικών: Πίνακες Εκλογικών Αποτελεσμάτων Κοινοβουλευτικών Εκλογών (1974-1996)

Δ.ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ-ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Δημοτικό ΜΕΤΡΟ, Ανεξάρτητη Μηνιαία Διαδημοτική Εφημερίδα, Τεύχη ετών 1996-1997.
Ελληνική Αριστερά, Μηνιαίο Περιοδικό, τεύχος 43, 1967.
ΕΝΤΟΣ της Καισαριανής, Μηνιαία Εφημερίδα της Καισαριανής, Τεύχη ετών 1994-1997
ΕΝΤΟΣ του Βύρωνα, Μηνιαία Εφημερίδα του Βύρωνα, Τεύχη ετών 1994-1997
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ (ΚΟΜ.ΕΠ.), Τεύχη ετών 1974-1994.
Ο ΒΥΡΩΝΑΣ, Εφημερίδα της Προοδευτικής Δημοτικής Παράταξης, Τεύχη ετών 1982-1983.
Ο ΒΥΡΩΝΑΣ, Μηνιαία Εφημερίδα του Δήμου Βύρωνα, Τεύχη ετών 1995-97
Ο Πολίτης, Μηνιαία Επιθεώρηση Τεύχη 4-5 και 6, 1976.
ΠΟΝΤΙΚΙ
ΠΡΙΝ
Προβλήματα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Δίμηνο Περιοδικό, τεύχη ετών 1984-1987
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1:Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΒΥΡΩΝΑ - ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1920-1991 41
ΠΙΝΑΚΑΣ 2:Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΒΥΡΩΝΑ -ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1971-81-91 ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ 42
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 20 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1971 .. 45
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2: ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 20 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΚΑΤΑ ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ. ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991 .. 46
ΓΡΑΦΗΜΑ 1: ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ..... 47
ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1971 & 1991..... 47
ΓΡΑΦΗΜΑ 2: ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΩΝ..... 48
ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΒΥΡΩΝΑ 1971 & 1991 48
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ-ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΗΛΙΚΙΑΣ 10 ΕΤΩΝ & ΑΝΩ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1981-1991 49
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2 : Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ 10 ΕΤΩΝ & ΑΝΩ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΚΑΤΑ ΤΙΣ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1981-1991 50
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ 1991.ΒΥΡΩΝΑΣ..... 51
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ 1991.ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 53
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1 : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971-1981- 1991 55
ΓΡΑΦΗΜΑ 3.1: ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ – ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1991 57
ΓΡΑΦΗΜΑ 3.2: ΟΜΑΔΕΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ – ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ 1971-1991 58
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2 :ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ 1971 60
ΠΙΝΑΚΑΣ 5:3 :ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ 1981 62
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4 : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991..... 64
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΘΕΣΗ ΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1991. 65
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.6: ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟΝ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΩΝ ΜΙΣΘΩΤΩΝ &ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ. ΒΥΡΩΝΑΣ 1971-1981-1991 66

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.7:ΠΟΣΟΣΤΟ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΟΝ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΩΝ ΜΙΣΘΩΤΩΝ & ΑΥΤΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΟΜΑΔΕΣ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ. ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971-1981-1991 67
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1971-1981- 1991.ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ. 70
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ- ΒΥΡΩΝΑΣ 1971-1981- 1991.ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ. 70
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1:ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΒΥΡΩΝΑ 1978-1988 73
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2 :ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 1978-1988 74
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.1: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ 1974-1996 97
ΠΙΝΑΚΑΣ 8.2: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1974-1996 98
ΠΙΝΑΚΑΣ 9.1 ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΗΣ ΝΔ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 ΣΕ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ- Β' ΑΘΗΝΑΣ- ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 106
ΠΙΝΑΚΑΣ 9.2: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΤΗΣ ΝΔ 1974-1996 ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ & ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 106
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.1 : Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ) ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 107
ΓΡΑΦΗΜΑ 4.2 : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 108
ΠΙΝΑΚΑΣ 10.1 : ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 ΣΕ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ- Β΄ΑΘΗΝΑΣ- ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 111
ΠΙΝΑΚΑΣ 10.2: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ 1974-1996 ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ & ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 112
ΓΡΑΦΗΜΑ 5.1 : Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ) ΣΤΙΣ ΒΟΥΛ.ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996..... 113
ΓΡΑΦΗΜΑ 5.2 : ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 114
ΠΙΝΑΚΑΣ 11.1: ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 ΣΕ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑ- Β' ΑΘΗΝΑΣ- ΒΥΡΩΝΑ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 117
ΠΙΝΑΚΑΣ 11.2: Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΕΙΚΤΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ 1974-1996 ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ & ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 118
ΓΡΑΦΗΜΑ 6.1 :ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΜΕ ΤΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996 119

ΓΡΑΦΗΜΑ 6.2 : Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ-ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ) ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1974-1996. 120
ΠΙΝΑΚΑΣ 11.3: ΤΑ ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΙ Ο ΔΕΙΚΤΗΣ (Σ/Α) ΤΟΥ ΚΚΕ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1977-1986. ΒΥΡΩΝΑΣ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ134
ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ- ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 1975-1994 157
ΠΙΝΑΚΑΣ 13: ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ - ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΣΟΣΤΑ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1975 – 1994. ΒΥΡΩΝΑΣ. 166
ΠΙΝΑΚΑΣ 14: Η ΔΙΑΘΕΣΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 177

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 1

I. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥΣ ΕΞΕΛΙΞΗ 10

Α. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΔΗΜΟΥΣ 10

1. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ 11
2 Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ 14
3. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟ 1922. 16
4. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ. 37

Β. ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ 41

1. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 41
2. ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 44
3. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 49
4. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟ 69

Γ. Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 75

1.ΓΕΝΙΚΑ 75
2. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΚΛΑΔΟΥΣ 77
2.1.1 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ 77
2.1.2. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ – 78
ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΟΝ ΒΥΡΩΝΑ 78
2.2.1 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 81
2.2.2 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ - ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ . 83
3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ ΙΣΤΟ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ 87

Δ. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΔΗΜΩΝ 91

II. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥΣ ΑΠΗΧΗΣΗ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 94

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ 94

Β. Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ ΣΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ 1974-1996. 96

1.Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ/ΑΠΟΚΛΙΣΗΣ 99
2.Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΘΗΝΩΝ 101
3.Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 104
4. ΤΟ ΠΑΣΟΚ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 110
5.Η ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΕ ΒΥΡΩΝΑ-ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 116
6. ΕΝΩΜΕΝΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ-1974 123
7.ΣΥΜΜΑΧΙΑ- 1977 124
8.ΚΚΕ εσωτερικού. 124
9. ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ & ΤΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ 128
10. ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ 133
11. ΑΛΛΑ ΚΟΜΜΑΤΑ 142
12. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ 144

III Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ. ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ - ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟΝ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 152

Α. ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ 157
1.ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 157
2.ΠΑΣΟΚ 158
3. ΚΚΕ εσωτερικού 160
4. ΕΚ-ΝΔ & ΕΔΗΚ 161
5. ΕΝΙΑΙΟΣ ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ 161
6. ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ 1994 161
7.ΚΚΕ 162
8. ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ 163
9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 164

Β. ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΟ ΒΥΡΩΝΑ 166
1.ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 166
2. ΠΑΣΟΚ 168
3. ΕΚ-ΝΔ & ΕΔΗΚ 171
4. ΚΚΕεσ. 171
5. ΚΚΕ & Ενιαίος ΣΥΝ 172
6. ΑΛΛΟΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΙ 174
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 175

Γ.ΟΙ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ 178

Δ.ΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥΣ 183

Ε. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΔΕΞΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΥΠΟΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ 186

IV. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ 1974 195

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ 195

Β. ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1974 - 1981 206
1. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ 206
2. ΟΙ ΜΑΖΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ 226
3. ΤΑ ΑΤΥΠΑ ΤΟΠΙΚΑ ΔΙΚΤΥΑ 229

Β. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1982-1989 236

Γ. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1990-1997 259

Δ. ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ 273

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:ΠΙΝΑΚΕΣ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΒΥΡΩΝΑ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1974-1997 279

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 293

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ 301

48
2/2/98

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
002000071785